

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 42, Jaarg. 1857, Bladz. 575).

(Met Afbeeldingen.)

II.

Bij het tweede punt van onderzoek hebben wij voornamelijk getracht op te sporen, tot welke hoogstmerkwaaardige uitkomsten de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol hebben geleid, zoowel wat den aanval, als de verdediging betreft.

Bomarsund.

In het eerste gedeelte onzer beschouwingen hebben wij, door voorbeelden uit de geschiedenis, zooveel mogelijk trachten aan te toonen, in hoeverre het reeds aanvankelijk bleek, dat het voeren van den krijg een nieuw tijdperk was ingetreden. In hoeverre dit uit den laatsten oorlog blijkt, daaromtrent zullen de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol, welligt de beste bewijzen leveren. Vroeger is reeds aangetoond, hoe die laatste belegering vooral mogelijk werd en tot een goed einde kon worden gebracht, grootendeels door de toepassing der stoomkracht en de daardoor versnelde middelen van vervoer. Hebben wij verder reeds in eenige weinige trekken er op gewezen, hoe eene krijgskundige aanwending der spoorwegen en de grootere uitwerking en meerdere trefkans der schietwapens, ook op den aanval en de verdediging van vestingen niet zonder invloed zullen blijven, zoo kan het daarbij onze aandacht niet ontgaan zijn, dat de uitslag der belegeringen in den onlangs gevoerden oorlog, reeds werkelijk verschilt van

dien, welken wij tot hiertoe uit de geschiedenis kennen, hetzij dat die invloed zich reeds merkbaar deed gevoelen, of dat gezegde belegeringen onder geheel buitengewone omstandigheden plaats vonden; hetzij dat nieuwe elementen in de kunst der verdediging, de kracht van den aanval wisten te verlammen.

Sedert de aanwending toch van het geschut leert ons de geschiedenis, dat bij eene belegerde plaats, de eene wat vroeger, de andere wat later bezweek voor den aanval, die volgens de aangenomen regelen en beginselen werd bestuurd, en thans zien wij een aardewerk als Arab-Tabia, weêrstand bieden aan de grootste krachtsontwikkeling in een geregeld beleg, terwijl torens van graniet bezwijken voor het vuur van eenige weinige stukken. Hierdoor werd mijne keuze bepaald, om de belegeringen van die drie versterkte plaatsen na te gaan, als in meer dan één opzigt onze bijzondere belangstelling verdienende, zoowel door de afwijkende wijze van vroeger algemeen aangenomen beginselen, waarop hierbij aanval of verdediging plaats vond, als door de hoogstmerkwaardige uitkomsten waartoe ze geleid hebben.

Bomarsund zal op nieuw een sprekend bewijs leveren dat, zoo metselwerk of granietbekleding bestand blijken te zijn tegen goed aangewend kanonvuur, eveneens eene goede kustverdediging weinig van het vuur, zelfs der sterkste vloten heeft te duchten; terwijl Silistria en Sebastopol ons de kracht zullen leeren kennen van aardewerken, als zij doeltreffend, met onbezweken moed en trouwe volharding, verdedigd worden.

Zonder ons op te houden bij de verdedigingsstelsels, vroeger of later gevolgd, of de oorzaken op te sporen, waarom tot hiertoe het verbroken evenwigt tusschen aanval en verdediging niet hersteld is kunnen worden, deel ik het volgende mede uit een resumé, getiteld: *Tableau de la valeur comparative des divers systèmes de fortifications appliqué à un front de 400 mètres*, voorkomende in eene *Aide mémoire* van 1850, door genie-officieren van het Engelsche leger zamengesteld, en door de *Revue Britannique*, uit een opstel der *Edinburgh Review* overgenomen, onder den titel: » *De nieuwe wetenschap van den aanval en de verdediging van sterkten: Silistria, Bomarsund en Sebastopol.* » waar, behalve van nog andere stelsels, onder anderen van de hiervolgende gezegd wordt, dat een front van 400 ellen, volgens de bevestigingswijze:

volmaakt verondersteld, kost 2,500,000 fr.			
van COEHOORN. » 1,250,000 »	} eene betrekkelijke waarde heeft van	} 1000 en 36 142 » 21 166 » 50 500 » 34 103 » 50 316 » 18	} dagen weêr- stand kan bie- den;
» CORMONTAIGNE. . . . » 1,500,000 »			
» BOUSMARD en CHASSELOUP 5,000,000 »			
» MONTALEMBERT. . . . » 7,500,000 »			
» CARNOT. » 2,500,000 »			

welke opgave aanleiding gaf tot de volgende niet vlejende opmerking:

» *Tel est en définitive le tableau séduisant que les Ingénieurs militaires*

ont à offrir au public, comme résultat sommaire de leur science en ce qui touche la défense des places, que le suprême effort de leur habilité consiste à construire, au prix de 2,500,000 fr., des fronts de fortification de 400 mètres, qui pourront résister à 56 jours d'attaque."

In het midden latende, welk eene waarde aan deze opgaven gehecht mag worden en daaromtrent verwijzende naar de uitmuntende aanteekeningen op genoemd artikel, voorkomende in de eerste nummers van den *Militaire-Spectator* van 1856, waarop wij later terugkomen, zoo is het zeker, dat steeds millioenen schats aan vestingen zijn te koste gelegd, en opmerkelijk, dat, niettegenstaande de enorme onkosten die de bevestigingswijze naar de bestaande stelsels vereischte, en het betrekkelijk gering weêrstandsvermogen tegen een geregeld beleg, door NAPOLEON, hoewel zelf artillerie-officier zijnde, geene wijzigingen of verbeteringen van eenig belang in het verdedigen van vestingen zijn gebragt; terwijl hij voor het overige de wetenschap van het krijgvoeren zulke aanmerkelijke veranderingen deed ondergaan.

Wij lezen toch bij MERKES, dat de middelbare prijzen van het metselwerk in Nederland à *f* 12,00 per kub. el, en het aardewerk à *f* 0,18 de kub. el rekenende, een versterkte achthoek naar het stelsel van CORMONTAIGNE zoude kosten *f* 6,583,600; naar BOUSMARD met gereveteerde contrescarpen, verschansingen, ravelijn en reduits, ruim 6½ millioenen; en naar CHOUMARA, bijna *f* 7,000,000. En als wij daarbij in aanmerking nemen, dat de bevestiging van het zuidelijk frontier van België, zijnde 21 vestingen en sterkten, van 1817—1824 met het materieel, de armering enz., ruim *f* 84,000,000 heeft gekost, dan doet zich de vraag wel eens op, of die enorme uitgaven geregvaardigd worden door de hooge waarde en militaire beteekenis der werken.

De »*Oud-Soldaat*» zegt daaromtrent het volgende :

» In de laatste jaren is veel getwist over het beste verdedigingsstelsel dat de Belgen bij een inval der Franschen kunnen volgen.

» Sommige schrijvers willen van Brussel, anderen van Antwerpen, een groot geretrancheerd kamp maken, waar de massa van het Belgische leger moet worden zaamgetrokken en van waar het, bij verdeeling der vijandelijke krachten, aanvallend kan optreden, of bij al te groote overmagt op het defensieve blijven, tot dat Engelsche en Nederlandsche troepen zijn aangerukt.

» Maar eenstemmig zijn zij in hun oordeel over de linie grensvestingen tegen Frankrijk; zij beweren (en onzes inziens, met het volste regt) dat die nadeelig zijn voor de verdediging van België; tot magtversnippering

aanleiding geven, en den vijand geen uur zullen tegenhouden in zijn voorwaartschen marsch."

In hoeverre sommige vestingen of versterkte punten welligt beter en goedkooper, en of in vele gevallen steenen muren door aardewerken vervangen zouden kunnen worden, is moeilijk *à priori* te bepalen; het zal echter niet onbelangrijk zijn, als wij trachten na te gaan, of de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol daaromtrent ook een voldoende licht verspreiden, of wel, dat de afwijkende omstandigheden, door welke deze belegeringen zich van alle andere onderscheiden, voortvloeijen uit den invloed dien de verbeterde schietwapens er op uitoefenden, uit toevallige omstandigheden, of, dat vooruitgang in de verdedigingswijze tot de bekende uitkomsten heeft geleid.

Voor en alear wij hiertoe overgaan, alsmede om ook de betrekkelijke waarde der steenen of aardewerken aan die uitkomsten te toetsen, zal ik het volgende uittreksel geven, alsmede aan genoemd artikel uit de *Revue Britannique* ontleend, hetwelk in Engeland nog al opgang heeft gemaakt. Ten einde den oorspronkelijken tekst geen tweede vertaling te doen ondergaan, zullen wij de Fransche behouden.

« Depuis la paix de 1815, les procédés de la fortification, n'avaient pas été sensiblement améliorés, lorsque, tout récemment, un géomètre qui n'appartient pas à la carrière militaire, a prétendu restituer à la défense des places, son ancienne supériorité sur l'attaque. En principe Mr. FERGUSSON adopte à peu pres littéralement les idées de Mr. DE MONTALEMBERT; mais dans la pratique, il évite absolument l'emploi de la maçonnerie, à laquelle il propose de substituer de grands retranchements de terre, disposés en terrasses successives propres à recevoir des canons.

» La forme de ce rempart lui paraît d'une importance secondaire.

» La condition principale qu'il cherche à remplir, est de mettre la fortification en état de commander le point d'attaque par un feu supérieur à celui que de ce point pourrait être dirigé contre elle.

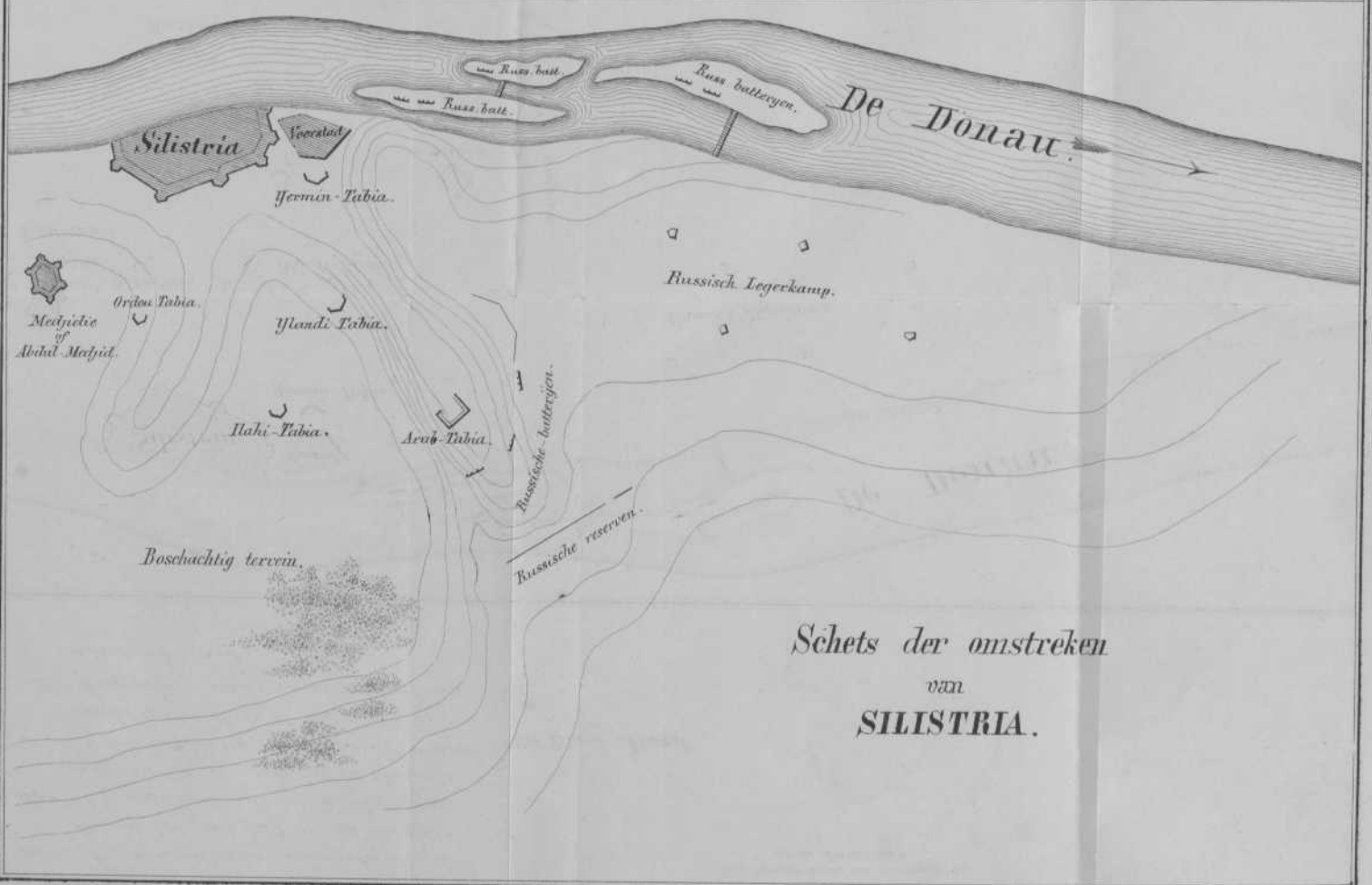
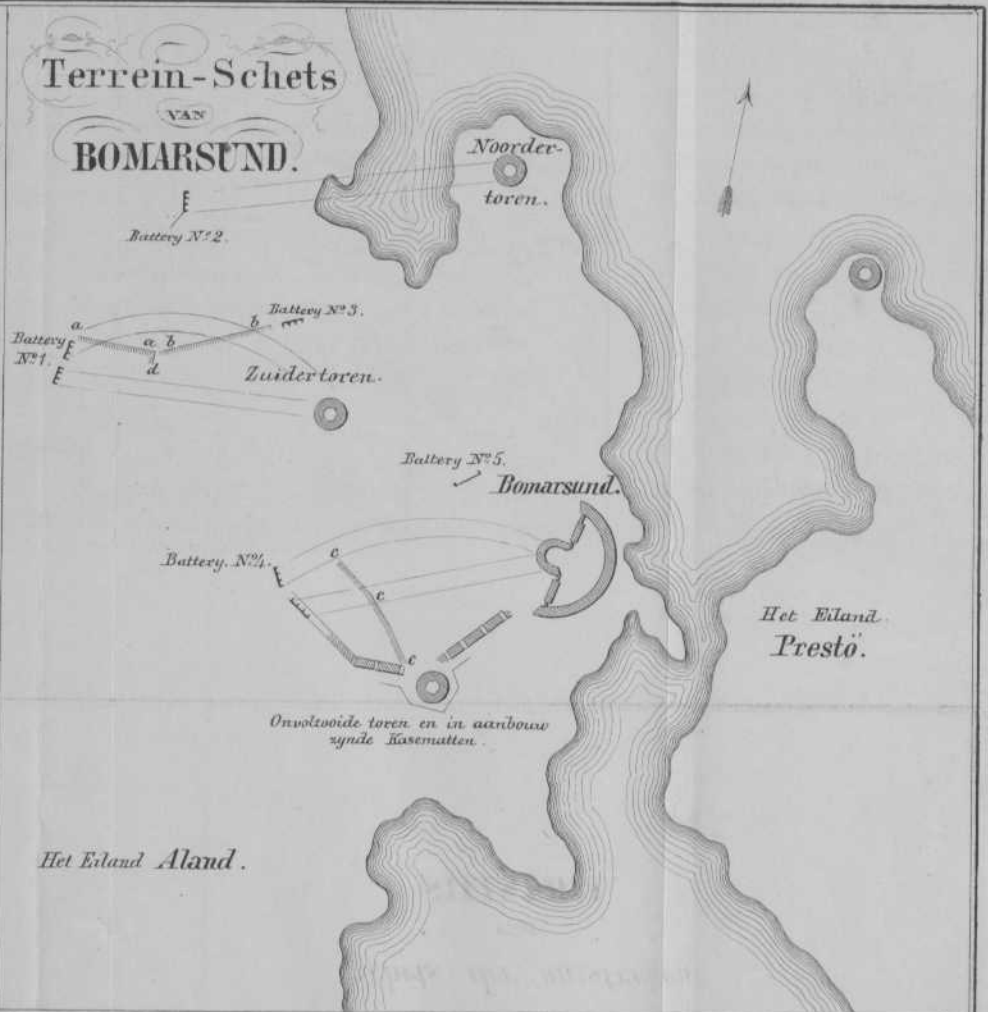
» Une pareille condition, en effet, égaliserait les chances entre deux armées de même force, mais comme il s'agit de fournir à une garnison, numériquement très-faible, le moyen de résister à une armée de siège très-supérieure, il faut nécessairement placer, entre l'assiégé et l'assiégeant, un obstacle que celui-ci ne puisse ni détruire, ni surmonter, avant d'avoir éteint le feu de la place. Selon Mr. FERGUSSON on satisfait aisément à cette seconde condition par l'établissement d'un fossé plein d'eau. Que s'il était impossible de remplir le fossé, la largeur et la profondeur que lui assure l'énorme déblai qu'on a dû opérer pour élever le rempart étagé en terrasses, permettront toujours de lui donner de revêtements plus hauts et d'y pratiquer tous les flanquements nécessaires.

» Grâce à cette double combinaison la fortification serait mieux garantie contre un coup de main, qu'elle ne l'est actuellement, et en même temps les escarpes maçonnées du fossé, ne pourraient être ni vues, ni atteintes par l'ennemi, avant que le feu de la place ne fut éteint. Enfin, pour dernier avantage, Mr. FERGUSSON assure que son système ne coûterait jamais la moitié du système actuel, et déclare même que dans certains cas, l'économie pourrait être des neuf dixièmes.

Legende.

- N^o:1. Fransche batterijen opgeworpen van 11-12 Augustus en bewapend met 4 16de en 4 mortieren; zij openden den 13^{den} haar vuur.
- N^o:2. Engelsche batterij van 4 32de bestemd om den Zuidertoren te beschieten; daar deze echter genomen was voor zij haar vuur kon openen, werd zij tegen den Noordertoren gericht.
- N^o:3. Fransche batterij die met 6 30de gewapend had moeten worden.
- N^o:4. Fransche batterij van 2 howwitsers van 22dm. en 4 mortieren.
- N^o:5. Fransche batterij, die met 6 30de en 2 howwitsers van 22dm zoude gewapend zijn geworden, als Bomarsund zich den 16^{den} Augustus niet overgegeven had.
- aa Communicatie, aangelegd in den nacht van 12 op 13 August.
- bb Communicatie aangelegd in den nacht van 13 op 14 August.
- cc Communicatie aangelegd in den nacht van 14 op 15 Augustus.
- ad. Logement van zandzakken voor scherpeschutters.

Terrein-Schets VAN BOMARSUND.

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

BRUNNEN

«Comme on devait le prévoir d'après leur origine toute civile, ces propositions ont trouvé un assez froid accueil chez les officiers du génie.

«Mais la guerre préoccupe tous les esprits, et dès-lors l'art important de la fortification, cessant d'être le domaine exclusif d'un corps, chaque perfectionnement qu'on propose, a droit d'être examiné avec l'intérêt qu'il mérite. S'il ne s'agissait que d'une discussion purement théorique, le public pourrait difficilement former son opinion; mais l'épreuve qui se poursuit en ce moment, offre chaque jour des faits trop frappants pour que leur signification échappe à l'intelligence des personnes les moins scientifiques.

«Laissons donc les disputes savantes et voyons quelle lumière les incidents de la guerre actuelle ont jeté sur les questions qui se rattachent à l'art de la fortification.»

Hoewel de denkbeelden door den Heer Fergusson ontwikkeld, in Engeland vele voorstanders vinden, zoodat er onlangs, zelfs in het Parlement op gewezen is, en hoewel sommige zijner opmerkingen even oordeelkundig als juist mogen wezen, is het er echter verre af, dat zij een nieuw systema voor vestingbouw zouden daarstellen, of den titel regtvaardigen: «*La science moderne de l'attaque et de la défense des places.*»

Wij zien er uit, dat hij verre de voorkeur aan aardewerken boven die van steen geeft, enkele revètementsmuren uitgezonderd; dat hij de kracht der verdediging grootendeels wil zoeken in de kracht der regtstreeksche vuren van terrasvormige batterijen uitgaande, die in de rigting der kapitale werkende, den vijand het acheminement langs deze, zoo goed als onmogelijk zouden maken, en hem reeds bij zijne eerste operatiën moeten trachten te *pulveriseren*. Hierna gaat de schrijver over, van uit zijn standpunt, de belegeringen van Bomarsund, Silistria en Sebastopol te beschouwen. Op deze beschouwingen komen wij later terug, om vooraf die belegeringen met eenige trekken in hare voornaamste periodes te volgen, vooral ook om na te gaan, in hoeverre de grootere uitwerking der schietwapens daarbij invloed gehad heeft.

Beginnen wij met Bomarsund; en daar het hier eene dier sterkten geldt, achter welker granietsmuren de Russen elken vijand vermeenden te kunnen tarten, zoo maken wij, behalve van eenige andere opgaven, voornamelijk gebruik van het officiële belegeringsjournaal, om daaruit eenige dier zoo hooggeschatte bolwerken van nabij te leeren kennen, hunne belegering bij te wonen, en getuigen te zijn, hoe zij als kaartenhuizen in elkander vielen.

Het *hoofdwerk* beheerscht het gedeelte, dat het groote Alandsche eiland van het kleinere Prestö afscheidt, en is een groot gebouw aan de oppervlakte der zee, met twee verdiepingen, in den vorm van een halve ellips, waarvan de groote as ongeveer 290, en de kleine ongeveer 100 ellen lang is. Aan de zeezijde bevinden zich in iedere verdieping 62 kazematten. De bovenverdieping is gewelfd en circa 1 el hoog met aarde bedekt, waarover een dak van zink met schoorsteenen en dakluiken. In het middengedeelte

hebben de kazematten gemeenschap door eene 5 ellen breede opening, in het midden van iederen scheidsmuur aangebragt. Op de vleugels daarentegen openen zich de kazematten naar eenen gang van ruim 2 el breedte, die naar den binnenbekleedingsmuur loopt. De dikte van dezen muur bedraagt meer dan 1 el; die van den buitenbekleedingsmuur bijna twee ellen. Aan de landzijde wordt de ingang, die bijna in de rigting van de groote as der ellips aangelegd is, door een hoefijzervormig werk geflankeerd, dat in het midden van den ingang ligt en op dezelfde wijze als het hoofdwerk gebouwd is. (*Zie het plan van Bomarsund*).

De twee kazematten van het grondgebouw, die aan iedere zijde den ingang flankeren, hebben ieder een schietgat voor geschut; de overige dienen voor magazijnen en hebben slechts geweerschietgaten. In de bovenverdieping hebben 6 of 7 kazematten geschutschietgaten; de beide middelste dienen voor kapellen.

Het hoefijzervormig werk is aan beide zijden met het binnenwerk verbonden door officierswoningen van twee verdiepingen, zonder gewelf, met ijzeren daken. De trappen dezer woningen bevinden zich in het midden van het gebouw; de kamers openen zich naar de zijde van een gang, die langs den buitenmuur loopt en van geweerschietgaten voorzien is.

De vleugels van iedere woning zijn met den gevel van het binnenwerk en met het hoefijzervormig werk door geeneleerde muren verbonden, in wier midden zich de poorten van het fort bevinden.

De bekleedingsmuren bestaan uit groote pentagonaalfvormige granietblokken. De officierswoningen, de muren tusschen de gewelven, het binnenmetselwerk en de muren waarin zich de poorten bevinden, zijn van gebakken steen gebouwd. Het hoofdwerk wordt door drie torens beschermd, 800 à 900 ellen er van verwijderd. De een in het noorden, de andere in het zuidwesten, op eene hoogte die het hoofdwerk en de vlakke beheerscht, de derde, bijna aan de oppervlakte der zee, op een der noordelijkste punten van het eiland Prestö. Zij zijn gelijk van vorm en inrigting, hebben omstreeks 40 ellen middellijn, 14 schietgaten voor geschut, en beneden eene poort, terwijl er 15 geschutschietgaten in de bovenverdieping zijn. Tusschen deze bevinden zich overal openingen voor geweren. De luiken van het dak laten toe, dat scherpschutters ver veldwaarts in kunnen schieten.

Al deze werken, wier bouwvordde eenvoudig en indrukwekkend is, staan op geheel naakte granietrotsen; slechts in de dieper gelegen plaatsen ontdekt men eenige struiken en gewassen. De rotsen nemen van het noorden naar het zuiden toe af.

Het is duidelijk dat men geene loopgraven kon openen om de werken te

naderen; echter had men de zekerheid, nabij het front van aanval, aarde te vinden tot het vullen van zandzakken.

Reeds den 2^{den} Augustus had men een bataillon jagers met 2 genie-officieren naar een met hout begroeid eiland in de nabijheid van Bomarsund gezonden, ten einde de noodige schanskorven en fascinen te vervaardigen. Den 8sten had de landing plaats op een punt der kust, eenige mijlen zuidwestelijk van Bomarsund gelegen. Te gelijker tijd werden er aan het noordelijke gedeelte van het eiland, onder den generaal HARRY JONES, kommandant der genie op de Engelsche vloot, 800 Engelsche en 2200 Fransche marine-soldaten ontscheept, ten einde eene afleiding te maken. Beide deze troepen vereenigden zich des namiddags om 4 uur, op 2000 ellen van de vesting, die alzoo van de landzijde geheel was ingesloten. Gedurende den 9^{den} werden de plaatsen aangewezen, waar de batterijen zouden worden aangelegd. Het terrein zelf waarop geageerd moest worden, leverde vele en groote bezwaren op.

De generaal NIEL schreef aan den Minister van Oorlog:

»Au moment du débarquement du corps expéditionnaire je me suis trouvé dans un pays très-accidenté, sans un seul plan qui me donnât avec quelque exactitude, la position des ouvrages que nous allions attaquer. Les roches granitiques sur lesquelles reposent la forteresse de Bomarsund et les 5 grandes tours qui la couvrent, sont tellement tourmentées, qu'à chaque pas pour ainsi dire, leur aspect change complètement.

»J'ai dû par conséquent renoncer à faire faire une reconnaissance, qui d'ailleurs eût pris trop de temps, et, accompagné de 5 ou 6 soldats, qui ne pouvaient attirer l'attention des Russes, me glissant de rocher en rocher, d'arbre en arbre, j'ai étudié moi-même les passages par lesquels nos soldats pouvaient arriver à l'abri des feux de la place, ceux qui me permettraient de trainer des pièces, enfin les points, où nous pourrions établir des batteries.»

Uit de gedane verkenningen van den generaal NIEL en den luitenant-kolonel der artillerie DE ROCHEBOUËT, bleek dat de zuidelijke toren (de westelijke met betrekking tot de plaats zelve), het veld en het hoofdwerk beheerschte, dat hij de sleutel der stelling was en het eerst moest worden aangevallen.

»Daartoe, — zoo luidt het verder in het officieel belegeringsjournaal, — zal men eene batterij van 4 16 \bar{u} en 4 mortieren, ongeveer 600 el van den toren op een punt kunnen aanleggen, dat zonder te groote zwaarigheden bereikt en waaruit de voet des torens gezien kan worden.

»Terwijl deze demonteer-batterij de schietgaten en luiken tracht te vernielen en den verdediger door bommen verliezen toebrengt, zal zij tevens het naderen van den toren gemakkelijker maken, al brengt zij ook zijn vuur niet geheel tot zwijgen.

»Eene tweede batterij van 4 30 \bar{u} der marine, op 200 ellen afstands

aangelegd, zal bres schieten, als namelijk de granietsmuren door kanonkogels aantastbaar zijn.

» Gedurende dat de Franschen dezen toren aanvallen, zullen de Engelschen den noordelijken toren aangrijpen die den toegang tot het hoofdwerk bestrijkt; en is de zuidelijke toren genomen, dan zal men zich naar de regter zijde uitbreiden, ten einde sterke bresbatterijen tegen de keel van het hoofdwerk aan te leggen. De generaal Jones uit den wensch, om met den aanval van den noordelijken, tevens dien van den zuidelijken toren te mogen ondersteunen, waarop de kommandeerende generaal bepaalt: dat de Franschen op 600 ellen afstands eene batterij van 4 16 \mathfrak{E} ' en 4 mortieren, de Engelschen op 5 à 400 el afstands eene batterij van 4 32 \mathfrak{E} ' (marine-geschut) tegen den zuidelijken toren, en, mogten deze geene genoegzame werking hebben, de Franschen nog eene derde batterij van lange 50 \mathfrak{E} ' op 200 ellen afstand, zouden aanleggen.

» In den nacht van 11 op 12 Augustus, hebben de sappeurs en 500 handlangers der infanterie, uit 2 rijen schanskorven met zandzakken gevuld, eene dekking tegen geweer- en kartetskogels gebouwd, voor de batterij n°. 1. Gedurende dien dag werd deze voltooid en de mortierbatterij links daarvan aangelegd.

» Den 12^{den} is de batterij n°. 1 gereed en wordt n°. 2 voltooid.

» In den nacht van 12 op 13, begint men door eene communicatie, de batterij n°. 1 en n°. 5 te verbinden.

» De artillerie, die n°. 1 des nachts met 4 16 \mathfrak{E} ' en 4 mortieren heeft bewapend, opent des morgens om 4 $\frac{1}{2}$ uur het vuur.

» In de eerste uren, — zeggen de Fransche berigten, — zijn de Russen gelukkig, beschadigen onze schietgaten en 5 onzer stukken, maar kort daarna verkrijgt ons vuur de overhand. Onze kogels worden wel tegen het graniet verbrijzeld, maar zij entameren toch de blokken, en men bespeurt scheuren in de hoeken der schietgaten; onze bommen schijnen de verdedigers veel schade te veroorzaken, en het wordt duidelijk, dat de toren het vuur onzer batterijen niet lang zal kunnen wederstaan.

» De batterij n°. 2 niet digter dan op 600 ellen kunnende aangelegd worden, zoo besloot men 's nachts de batterij n°. 5 te bouwen, die op een afstand van 200 el met 50 \mathfrak{E} ' bewapend, met $\frac{1}{3}$ kogelzware lading, zeker eene geduchte uitwerking moest hebben.

» Terwijl men de plaats voor deze batterij verkent, verflaauwt de toren in zijn vuur en hijscht eene witte vlag.

» Nadat men 4 keurkompagniën achter de rotsen verborgen had, knoopt de bevelhebber van het genie-korps onderhandelingen aan met dien van den

toren en nadert het muurwerk, waarbij hij zich overtuigt, dat het vuur onzer vuurmonden dat 12 uren geduurd had, groote verwoestingen heeft veroorzaakt.

» De bevelhebber van den toren verlangt 2 uren om de bevelen van den kommandant der vesting af te wachten; men staat hem 1 uur toe, en aangezien er na dien tijd geen antwoord kwam, opende men van weërszijden het vuur met vernieuwde hevigheid.

» In den nacht van 15 op 14, wordt de batterij n°. 5 opgeworpen en de Engelschen bewapenen n°. 2; zoodat de verdedigers der torens bij het aanbreken van den dag twee nieuwe batterijen voor zich hebben; tevens wordt de communicatie tussehen 1 en 5 voltooid.

» Om 4 uur in den morgen van den 14^{den}, zwijgt het vuur van den zuider-toren; jagers en sappeurs naderen hem, dringen binnen en nemen den kommandant, 2 officieren en 52 soldaten gevangen. De overigen hadden zich in de vesting teruggetrokken.

» De vijand ons in het bezit ziende van den zuidertoren, bewerpt dien met bommen, waardoor eenige onzer manschappen gekwetst worden, en die aan het reeds zoo geteisterde muurwerk zulk eene vernieling aanbrengen, dat het niet meer houdbaar is.

» Kort daarop begon het dak te branden, welk vuur zich spoedig aan de blinderingen en den opgestapelde houtvoorraad mededeelde, waardoor het in de kazematten voorhanden buskruid niet gered kon worden en wij ons moesten verwijderen.

» De verovering van den zuidertoren had ons meester gemaakt van al de positiën die de plaats van de westzijde domineerden, hoewel de noorder-toren het terrein waar wij onze bresbatterijen tegen het hoofdwerk moesten aanleggen, in flank of rug nam.

» Om die reden wordt bepaald, dat de Engelschen het vuur hunner batterij, dat tegen den zuidertoren bestemd was geweest, tegen den noorder-toren zullen wenden, en na diens val ons zullen komen ondersteunen; daar beider doel was, zoo spoedig mogelijk het groote reduit der positie, dat meer dan 2000 man bevatte, te verwoesten, en het garnizoen zóódanig te demoraliseren, dat eene moorddadige bestorming vermeden mogt kunnen worden.

» Wij ontmantelden de gediend hebbende batterijen en begaven ons met de daardoor verkregene schanskorven en zandzakken, zooveel mogelijk door het terrein gedekt, regts af, om eene sterke bresbatterij tegen de keel van het hoofdwerk op te werpen.

» Gedurende den nacht van 14 op 15 Augustus, wordt van uit de oost-zijde der in aanbouw zijnde kazerne, een epaulement opgeworpen van 100

ellen lengte, tegen de keel der vesting, waarbij men zich tevens tegen den noordertoren tracht te defileren. De artillerie werpt op 800 passen afstands der keel, eene batterij op van 4 mortieren en 2 22^m. houwitsers, die het werk zoo lang bewerpen zal, tot men de keel beter kan naderen.

» Ten 8 ure des morgens van den 13^{den}, opent zij haar vuur, terwijl zij hevig met kogels en kartetsen uit het hoofdwerk en den noordertoren beschoten worden, waartegen ons echter de rotsen en opgeworpen epaulementen vrij goed beschutten. Twee veld- 12 \mathfrak{C} ' van het nieuw model van den Keizer, worden tusschen de 7 en 800 ellen in de rotsen opgesteld en beschieten de keel van het reduit, terwijl zij ieder oogenblik van positie veranderen. Eindelijk vereenigt zich, op 2800 ellen, het vuur uit verscheidene schepen der beide vloten met dat onzer batterijen, waardoor de muren nog al te lijden hebben; inzonderheid wordt de portée en de uitwerking der 80 \mathfrak{C} ' volkogels opgemerkt van de *Edinburgh*, een Engelsch stoomschip, onder bevel van den admiraal SHADS. In den voormiddag springt de zuider-toren in de lucht en wordt daardoor geheel vernield. In den avond van dienzelfden dag hijscht de noordertoren de witte vlag, nadat zij door de Engelsche batterij n°. 2 gedomonteerd is geworden; deze was met 4 Engelsche 52 \mathfrak{C} ' bewapend en op 800 el van den toren verwijderd. De lading bedroeg 6 \mathfrak{C} , alzoo iets minder dan $\frac{1}{5}$ kogelzware lading. De 52 \mathfrak{C} ' kogels deden volstrekt geen uitwerking als zij de granietblokken loodregt op het midden hunner zijvlakken troffen, maar aan de hoeken of verbindingen, verplaatsten zij de blokken, drongen in de scheuren door en openden ze.

» Als de blokken zich verplaatsten en de kogels in de voegen drongen, werd de muur geschokt, die, met brokstukken of gruis aangevuld (dus onvolkomen zamengevoegd), instortte en soms wijde bressen deed ontstaan.

» De toren was tusschen 2 schietgaten geheel open en men had het benedenste gedeelte der bres slechts een weinig breeder behoeven te maken, om volmaakt toegankelijk te zijn.

» Van uit den noordertoren kon de keel van het hoofdfort beschoten worden; naauwelijks heeft deze zijn vuur begonnen, of men beijvert zich een geschikte plaats te zoeken voor den aanleg eener eerste bresbatterij van 4 stukken, op een afstand van circa 400 ellen van de keel verwijderd.

» In den volgenden nacht zal men eene tweede batterij van dezelfde sterkte kunnen bouwen. Beide batterijen zouden met 6 50 \mathfrak{C} ' en de twee 22 d^m. houwitsers gewapend worden, die zich in de batterij n°. 4 bevonden. In den avond laat de admiraal PARSEVAL het eiland Prestö door mariniers bezetten, waardoor de plaats *volkomen* ingesloten is

» Des nachts heeft men, ter ondersteuning der bresbatterij, eene dekking

van schanskorven en zandzakken opgeworpen. De artillerie bouwt met spoed de borstwering en de beddingen dezer batterij, die 's nachts gewapend moet worden. De worpbatterij gaat voort met vuren. Hare worpen, even als de schoten onzer scherpschutters, doen den verdediger nog al nadeel. Van onze soldaten die zandzakken aanbrengen, worden er verscheidene gewond

» In den namiddag hijscht de vesting Bomarsund de witte vlag.

» De kommandeerende generaal BARAGUAY D'HILLIERS en de admiralen gaan binnen; terwijl twee Fransche bataillons de groote plaats bezetten en zich tegenover het Russische garnizoen in slagorde scharen. De bevelhebber van Prestö, met 140 man en 18 stukken geschut, gaf zich insgelijks over. De batterij n°. 4, met 2 22 d^m. houwitsers en de 4 mortieren uit de batterij n°. 1 gewapend, had haar vuur vroeg in den morgen van den 13^{den} geopend en tot aan de overgave onafgebroken voortgezet. Zij wierp 250 granaten en 500 bommen.

» Men scheen op eenen storm voorbereid; alle op de binnenplaats uitkomende vensters waren met hout en meelzakken gebarricadeerd; wij zouden met een hevig geconcentreerd vuur overstelp't zijn geworden.

» Het aantal gevangenen bedroeg 2400 man; 116 stukken geschut en 5 mortieren waren in het fort en de torens ter verdediging opgesteld; 78 kanons van de Zweden afkomstig, lagen op ribben; bovendien waren er 7 uitgeruste veldstukken op de binnenplaats aanwezig.

» De voorraad kruid, stukken van verschillend kaliber en levensmiddelen, is vrij aanzienlijk, en de inneming van Bomarsund bijgevolg een groot verlies voor Rusland."

Hoe zwaar dit verlies in zijn materiëel gedeelte voor Rusland moge geweest zijn, het moet, mijns inziens, een nog veel grooter invloed hebben gehad op *het moreel* der Russische troepen, die zich zoo veilig waanden achter hunne muren van graniet, en thans de waarde dier onverwintlijk geachte bolwerken van eene zóó ongunstige zijde leerden kennen.

In het belegeringsjournaal leest men nog:

» De verdedigers van Bomarsund moeten niet weinig verrast zijn geweest, toen zij zagen dat onze 16 ponds kogels en bommen het muurwerk van den zuidertoren zoozeer beschadigden, en dat de 52 R° in den noordelijken toren, op 800 ellen bresschoten.

» Deze belegering levert dus weder het bewijs op, dat er geen muurwerk bestaat, dat bestand is tegen geschut van groot kaliber, op een gunstigen afstand opgesteld, en dat de ronde vormen die noodwendig een divergerend vuur geven, den aanvaller de meeste voordeelen aanbieden."

De schrijver van het vroeger aangehaalde artikel der *Revue Britannique*, na aangemerkt te hebben dat Bomarsund met de daarom liggende torens, bijna geheel naar het systema van DE MONTALEMBERT gebouwd was, beschuldigt de Russen dit gevolgd te hebben, naardien het op 't einde der vorige eeuw, zegt hij, reeds eene hersenschim was, toen het namelijk bleek, dat steen en metselwerk ten eenemale voor de versterkingskunst ongeschikt zijn; en de kasematten spoedig onhoudbaar worden.

Hij vergeet echter dat de werken van Bomarsund verre van voltooid waren, dat de gedetacheerde torens rondom het hoofdwerk aan de landzijde, door een gebastionneerden wal hadden vereenigd moeten zijn en de stelling, ware zij door die aardewerken omgeven, veel sterker geweest en zeker niet zoo spoedig gevallen zoude zijn.

De generaal NIEL schreef aan den Minister van Oorlog :

»L'Empereur de Russie projetait à Bomarsund un vaste établissement militaire. Vous verrez par le plan qui je joins à ma lettre, que les travaux terminés, ne sont pas la cinquième partie de ceux, qui étaient en cours d'exécution.»

Ten onregte ook heeft men de gunstige uitkomst dezer expeditie aan het vuur der oorlogschepen toegeschreven, zooals uit het volgende blijkt :

»Toen het bevel tot de vernieling der vesting gegeven was, is er door het Engelsche oorlogschip *Edinburgh*, eene proeve genomen omtrent de uitwerking van het geschutvuur tegen de granietbekleedingen. Het kwam op ongeveer 1000 ellen van den frontmuur ten anker en beschoot dien met 390 projectielen, volkogels van 52 en 68, en holle van 36 en 84 Engelsche ponden, waarbij de laatste geene en de eerste eene zeer onbeduidende uitwerking hadden; even als een verlengd projectiel van 100 \mathcal{R} uit een Lancaster-kanon geschoten.

»Daarop ging het schip tot op 500 ellen vooruit, maar moest nog 230 schoten doen om eene geringe bres te maken, hoewel de schietgaten en kasematten veel hadden geleden. De trefzekerheid der Lancaster-kanonnen die zich aan boord der schepen bevonden, scheen hier niet aan de hooge verwachting te beantwoorden die men er van gekoesterd had. Deze proef bewees genoegzaam, hoe weinig het vuur der Engelsche fregatten, welke op den 24sten Junij de vesting beschoten, moest hebben uitgewerkt, wier bevelhebbers dan ook eenstemmig van gevoelen waren, dat Bomarsund van de zeezijde niet te nemen was, ten gevolge waarvan de Fransche divisie werd overgevoerd, die van de landzijde het beoogde doel in slechts eenige dagen bereikte.»

Een oorlogschip, zegt de kolonel van het Fransche ingenieur-korps, ARDANT, in zijne *Considérations politiques et militaires sur les travaux de fortifications exécutés depuis 1815 en France et à l'étranger*, heeft in den

regel niet meer dan 70 schoten per stuk geschut aan boord, en nadert de vestingwerken die het wil aanvallen, gewoonlijk niet digter dan op 1200 à 1600 passen afstands; het kan dus geen aanspraak maken op zijn vermogen om in een goeden muur bres te schieten. —

Uit bovenstaande mededeelingen blijkt, dat het vuur der vloot volstrekt ontoereikend zou geweest zijn om dit geduchte bolwerk aan de zeezijde te doen vallen; nogtans zijn wij het met den schrijver der Aanteekeningen op genoemd artikel geheel eens, dat indien het étage-vuur ware tot stand gebracht door eene aarde-batterij met daarachter liggende kat, in plaats van de dubbele rij kanonkelders, de verdediging op betere grondslagen zou hebben berust.

De gekasematteerde kustbatterijen zijn alleen te wettigen op punten, waar men niet of bezwaarlijk andere kan bouwen, bijv. op rotsen in zee. Maar in den regel zijn ze slecht; haar nut beantwoordt niet aan de groote kosten, daar de vertikale vuren van schepen zeer weinig uitwerking hebben op punten van kleine oppervlakte; het schootsveld der vuurmonden, die door embrasuren moeten schieten, wordt op eene nadeelige wijze beperkt; zij zijn gevaarlijk voor hare bedieningen, ten gevolge van het naar binnen gedreven puin, nadat een vijandelijk kogel in een schietgat heeft getroffen; en geraken ligtelijk buiten dienst, door het instorten van de wulven der embrasuren.

De generaal NIEL schrijft dan ook in zijn officieel rapport de spoedige vernieling der werken aan de uitwerking der bresbatterijen toe, en zegt:

»Tous les parements sont faits en gros blocs de granit pris sur les lieux; d'un peu loin le boulet se brise sur ce parement, mais il finit cependant par ébranler les blocs et par les rompre. Les résultats obtenus par le canon de 16 à 550 mètres, et par celui de 52 à 750, ne permettent pas de douter qu'à de plus petites distances, on fera facilement brèche dans tous les murs de cette espèce.

»La rapidité des attaques et leur succès sont dus en grande partie, à l'emploi des sacs à terre, dont on a profité, pour remplacer les cheminements ordinaires qui étaient impossibles; tandis qu'au moyen de gabions, placés sur deux rangs, remplis et surmontés de sacs à terre, on a établi les batteries avec une rapidité qui a déconcerté l'ennemi. Il ne pouvait prévoir le point où elles devaient être élevées et lorsqu'au jour il les apercevait, elles étaient déjà à l'abri de ses coups.»

De bevelhebber van Bomarsund, de generaal Bonisco, heeft dan ook verklaard, dat de krijgsraad voornamelijk tot de overgave gestemd had, door de spoedige opwerping der bresbatterij tegen de keel van het fort, die in éenen nacht werd daargesteld.

Hoewel het te voorzien was, dat het afslaan, zelfs van meer dan ééne bestorming, veel bloed zoude hebben gekost, zonder de aan hem toe-
vertrouwde vesting voor zijnen Keizer te behouden, geloof ik echter,

dat er meer voor haar behoud had *kunnen* en *moeten* gedaan worden.

Behalve het bovenstaande leert ons deze belegering op nieuw, dat vestingwerken *van de zeezijde* het minst door werkelijk gevaar worden bedreigd; maar meer den aanval van een geland leger te duchten hebben, dat van zijne vloot gemakkelijk en overvloedig met belegeringsgeschut en materieel voorzien kan worden; even als ons de krijgsgeschiedenis dit reeds aantoonde bij de veroveringen van Carthagena en Columbia in 1585 en 1697, en den daarop mislukten aanval der Engelschen in 1741, bij het bombardement van St. Jean d'Acre, 5 November 1840, en zoovele andere, die de duidelijkste bewijzen leveren van de geringe uitwerking van het vuur der oorlogschepen tegenover landbatterijen; waarom dan ook van alle verdedigingswerken aan kusten gelegen, waar op een of ander punt eene landing kan geschieden, de keelen dier werken zoo sterk mogelijk gemaakt en in goeden staat van verdediging gebragt moeten worden.

Het verzuim daarvan, alsmede dat men niet alle belangrijke batterijen op dijken en wegen, *rondom stormvrij* maakte, hebben ook wij, bij meer dan eene gelegenheid, duur moeten betalen.

In 1787 vielen daardoor zoo vele versterkte dijk- en polderposten in handen der Pruisen; in 1799 moesten door dat verzuim, twee kustbatterijen van 86 stukken, na de landing bij Calantsoog worden verlaten; en viel in 1811 op de Moluksche eilanden, zoo menige batterij in handen der Engelschen.

De algemeene krijgsgeschiedenis is rijk aan voorbeelden van dien aard, en daar niemand beter dan de opperbevelhebber van Bomarsund het konde weten, hoe zwak de nog onvoltooide werken aan de landzijde waren, komt het des te onbegrijpelijker voor, dat hij de landing volstrekt niet heeft trachten te bemoeijelijken, of althans den vijand de nadering dier werken te betwisten. De Russen hadden tusschen die bijna ontoegankelijke rotsen, den bondgenooten welligt menig zwaar verlies, zoowel aan materieel als aan manschappen, kunnen toebrengen.

De bemagtiging van Kinburn, eenigen tijd later, bevestigt al weder, dat muurwerk niet bestand is tegen kanonschoten van geschut, dat op doeltreffende wijze en afstand daarvan is opgesteld; maar doet tevens de geduchte uitwerking zien dier drijvende batterijen, wier gebruik allengs meer toeneemt, en die voor de kustverdediging even gevaarlijk worden, als men vroeger van het vuur der *grootte* oorlogschepen minder had te vreezen.

Een ooggetuige der overgave van Kinburn, deelt daaromtrent het volgende mede:

»Le lendemain du débarquement, j'ai été témoin du plus terrible spectacle. Jamais destruction de place ne fut plus complète.

»Tout le front des murailles en pierre des fortifications était littéralement mis en pièces; et tous les édifices avaient été réduits en ruines par le feu de la flotte.

»Le feu écrasant des batteries flottantes et des lombardes a tellement précipité le dénoûement de l'action, que les autres bâtimens de l'escadre, n'ont pu prendre à ce glorieux combat, la part qui leur avait été promise.»

Dit stemt geheel overeen met het rapport van den admiraal BRUAT :

»J'attribue le prompt succès que nous avons obtenu, en premier lieu, à l'investissement de la place par terre et par mer; en second lieu au feu des batteries flottantes, qui avaient déjà ouvert dans les remparts, plusieurs brèches praticables, et dont le tir, dirigé avec une précision remarquable, eut suffi pour renverser de plus solides murailles.»

Mogt ook onze marine met deze lessen haar voordeel doen! — en als wij nu later bij Silistria en Sebastopol, waar van het omliggende terrein behoorlijk partij getrokken is, eene verdediging van aardewerken zien volhouden, die, daarmede in verband gebracht, den vijand als 't ware iedere schrede voorwaarts betwisten, dan geloof ik dat er ook voor onze vestinghouwkundigen vele nuttige wenken en menige les in deze drie belegeringen liggen besloten, en dat in ons vaderland, in vele gevallen, aardewerken boven het zoo kostbare metselwerk de voorkeur zullen verdienen.

Silistria.

Vóór dat wij de verdediging van Silistria eenigzins van meer nabij beschouwen, zal ik met een paar woorden vermelden, ten gevolge van welke gebeurtenissen het Russische leger er toe kwam, om deze vesting op eene geregelde wijze te belegeren.

Na het terugroepen van zijnen gezant bij de Porte, liet Keizer NICOLAAS de Donau-Vorstendommen door zijne krijgsmagt bezetten, die toen naauwelijks 60,000 man sterk was.

Het meer en meer vijandig optreden echter der westersche mogendheden en het voortdurend oprukken van Turksche troepen, maakten den aanvoer van meerdere Russische strijdkrachten noodzakelijk, aangezien de Donaulinie, vooral toen de Sultan den 4^{den} October 1855 den oorlog aan Rusland verklaarde, niet meer gadegeslagen, maar wel degelijk bezet en verdedigd moest worden.

In het zoo belangrijk werk van DU CASSE, *Précis historique de la guerre en Orient*, waaruit ik de meeste gegevens omtrent de belegeringen van Silistria en Sebastopol heb geput, wordt die magt alstoen geschat op 112,000 man infanterie, 27,000 man kavallerie en 10,000 man artillerie

met 520 veldstukken, waartegen OMER-Pacha niet meer dan 80,000 man geregelde en ongeveer 40,000 man ongeregelde troepen met nagenoeg 80 veldstukken kon overstellen.

Toen kort daarna de generaal GORTSCHAKOFF, op de sommatie van OMER-Pacha, om de Vorstendommen binnen 14 dagen te ontruimen, een weigerend antwoord gaf, deed deze een deel zijner troepen tusschen Widdin en Kalefat overgaan, in den nacht van den 2^{den} November het eiland tegenover Turtukaï bezetten en batterijen aanleggen; terwijl hij den volgenden dag op den linker Donau-oever het dorp Oltenitza in bezit nam en versterkte.

Oltenitza, slechts door 5500 Turken bezet, die den aanval van 9000 Russen af sloegen en hun daarbij een verlies van 4000 man aan dooden en gewonden toebagten, getuigt van welk eene onberekenbare waarde het geringste epaulement is, als men den aanval van groote troepenmassa's moet weerstand bieden, en op welk eene heldhaftige wijze de Turken zich verdedigden; terwijl Kalefat, door het opwerpen van aardewerken, niet alleen een vast steunpunt der Turksche verdediging, maar weldra een zoo buitengewoon sterk geretrancheerd kamp wordt, dat de Russen niet waagden het aan te tasten, toen zij den 6^{den} Januarij te Tchetaté met een verlies van 5000 man 10 stukken geschut, hunne tegenstanders ook in den aanval hadden leeren kennen.

Na hunne nederlaag van 15 April te Simnitza, van den 16^{den} onder de muren van Kalefat en vele andere schermutselingen en voorpostegevechten, waarin de Russen meer dan eens het onderspit moesten delven, verlieten zij Walachije, bragten door een stoutmoedigen inval in de Dobrutscha, hunne operatiën op den regter Donau-oever over, waarbij, niettegenstaande een hevigen tegenstand, Tultcha en eenige andere versterkte punten hun in handen vielen, en bevonden zich weldra voor Silistria.

Prins PASKIEWITZ deed eenige eilanden die tot steunpunten der bruggen konden dienen, met batterijen van zwaar geschut bewapenen, en in het begin van Mei waren meer dan 80,000 Russen, met een materieel van 150 vuurmonden, in twee verschillende kampen om de vesting vereenigd; welker verdedigers naauwelijks 10,000 à 15,000 man sterk waren.

Tegen het gevoelen van de generaals LUDERS en SCHILDER (waarvan de laatste in 1828 en 1829 de zwakke, zoowel als de sterke zijde der vesting had leeren kennen), die ze eerst wilden laten plat schieten en dan een algemeenen storm wagen, werd, op last van den opperbevelhebber, een geregeld beleg voor Silistria geslagen, hoewel de vesting niet geheel ingesloten was, daar de weg naar Turtukaï, tot op eenige dagen vóór den aftogt der Russen, geheel openbleef.

De stad zelve ligt in een laag terrein, aan den regter oever der Donau, die daaromstreeks 500 à 600 ellen breed is. Zij is omgeven door een gebastionneerd stelsel, waarvan de halve omtrek naar de landzijde gekeerd, eene middellijn heeft van omstreeks 1500 ellen. Op 500 à 600 el buiten de muren, begint het terrein zich te verheffen en op 1000 el, is de plaats geheel door eene keten van heuvels gedomineerd.

Gedurende het beleg van 1829, was het in bezit nemen dezer hoogten door de Russen, zeer nadeelig voor de verdediging, waarom zij dan ook allen, sedert het begin van den oorlog, door den kolonel GRACH, een Pruis. officier, sedert lang bij de Turken in dienst, met aardewerken bekroond en van garnizoen voorzien waren.

Deze dienden de Russen eerst te bemagtigen.

De omgeving der stad was voor het overige bijna gebleven hetgeen zij toen was en is niet ernstig aangetast geworden. Op een der hoogste heuvelen die de stad beheerschen, bevindt zich de citadel Medjidié of Abdul-Medjid, met 40 stukken zwaar geschut bewapend. Drie gedetacheerde forten waren evenwijdig aan den stroom aangelegd; het eerste Jermin-Tabia grensde aan de voorstad; het tweede Ylandi-Tabia, 1000 ellen meer voorwaarts; eindelijk 1500 ellen verder, op dezelfde rideau, stroomafwaarts, was het zoo beroemd geworden Arab-Tabia, op raad van OMER-Pacha, gedurende den winter van 1855 opgeworpen; dat, onafhankelijk van het tweede fort, naar de landzijde, op bijna denzelfden afstand een vierde werk tot steunpunt had.

Een diep ravijn langs deze forten loopende, diende, tijdens het beleg, tot eene vrij veilige schuilplaats van het garnizoen. Van Arab-Tabia, eene eenvoudige veldverschansing, was het front en de linker face ongeveer 100 ellen lang; de regter face aan het ravijn slechts 50 ellen; de borstwering had de gewone afmetingen; de gracht was 10 voeten breed en diep; de taluds waren, ten gevolge van den steenachtigen grond, steiler dan gewoonlijk en moeilijk te bestormen.

Het werk was aanvankelijk slechts met 7 kanons bewapend.

Weldra bleek het dat Arab-Tabia de sleutel was der positie; het werd dan ook hevig uit de Russische batterijen, die achtereenvolgens werden opgeworpen, bestookt; terwijl de belegeraar tevens voortging met verscheidene batterijen tegen de overige forten en hunne approches langs de rivier tegen de stad, aan te leggen en te voleindigen.

De bezetting was met den besten geest beziel; zij werd aangevoerd door den braven MUSSA-Pacha, door eenige Engelsche officieren en den kolonel GRACH, die onophoudelijk nieuwe maatregelen beraamden om de verdediging te rekken en vol te houden; zij had reeds meer dan eens den

belegeraar aanzienlijke verliezen toegebracht, en herstelde zooveel mogelijk de aardewerken, naarmate zij van het vijandelijk vuur te lijden hadden.

Den 20sten Mei bezocht de opperbevelhebber Prins PASKEWITSCH de loopgraven, die veel te ver van de vijandelijke werken aangelegd, dan ook den volgenden dag verlaten werden voor eene 2^e parallel, op 500 ellen afstands der buitenwerken opgeworpen.

Hierop openden de Turken een allerhevigst vuur, terwijl Mussa-Pacha een uitval deed die de Russen duur te staan kwam.

De orders van den Keizer omtrent de verovering van Silistria, waren zóó gebiedend, dat de Russische generaals besloten, terstond na de bewapening hunner eerste batterijen, de buitenste werken stormenderhand in te nemen.

Tegen Arab-Tabia en eene andere redoute welke het groote fort Abdul-Medjid beschermde, werd den 23sten en 24sten tot driemaal toe een storm beproefd, maar even zoovele malen met zwaar verlies afgeslagen.

Den 25sten maakten de belegeraars van een hevigen storm en de duisternis gebruik, om een nieuwen geweldigen aanval op Arab-Tabia te wagen, en waren ongemerkt tot aan den voet der contrescarpe doorgedrongen, toen zij ontdekt en door zulk een hui van kogels en kartetsen overstelt werden, dat zij het op nieuw moesten opgeven.

In een artikel der *Revue des Deux Mondes*, getiteld OMER-PACHA *et la guerre sur le Danube*, wordt dit op de volgende wijze medegedeeld:

»Le 23 Mai, à huit heures du soir, par un temps sombre et orageux, une canonnade générale commença contre Silistria.

»Les éclairs des bouches à feu se confondaient avec les éclairs qui déchiraient la nue.

»Le colonel GRACH porta immédiatement 1500 hommes à Arab-Tabia pour renforcer cette position, et MUSSA-PACHA se rendit de sa personne à Ithi-Tabia qui flanquait Arab-Tabia.

»Vers les 10 heures du soir les Russes s'élancèrent à l'assaut.

»Trente mille hommes s'ébranlèrent au son du tamboer et au retentissement de plusieurs centaines de bouches à feu; ils marchèrent sur trois colonnes, ayant en tête les GENERAUX SCHILDER, LUDERS et le jeune ORLOFF.

»Le choc fut terrible, la résistance héroïque.

»Malgré la mitraille qui décimait les colonnes Russes, elles parvinrent à escalader les retranchements d'Arab-Tabia.

»Là, une lutte sanglante s'engagea à l'arme blanche et 300 Bachi-bouzouks, venus de l'Arabie, armés de longs yatagans, montrèrent une audace féroce.

»Apris un combat d'un quart d'heure, les Russes battirent en retraite, laissant près de 4000 morts devant Arab-Tabia et emportant un nombre égal dans leur camp.

»Le general SELVAN fut tué, les généraux ORLOFF-DEMIDOFF et SCHILDER grièvement blessés et le dernier ne tarda pas à mourir de ses blessures.»

Andere berigten echter deelen mede, dat deze laatste den 15^{den} Junij de

gevaarlijke woude ontving, ten gevolge waarvan hij een paar dagen later overleed.

Na dezen mislukten storm besloot men een geregelden aanval te beginnen, en werd in den nacht van den 28sten, eene derde parallel op 200 ellen van de buitenwerken opgeworpen. Eenige bataillons logeerden zich in een verlaten retranchement, 't welk zij echter spoedig moesten ontruimen, waarbij 900 Russen en de generaal POPOFF sneuvelden.

Den 31sten Mei, de 16de dag der geopende loopgraaf, besloten de Russen, na nieuwe stellige bevelen van hunnen Keizer ontvangen te hebben om Silistria tot elken prijs te bemagtigen, nogmaals eenen algemeenen storm te beproeven.

Na een helsch vuur uit al hunne batterijen, stormden de aanvalskolonne voorwaarts; maar niettegenstaande de generaals en verdere officieren zich aan hunne spits stelden, was het alles te vergeefs! De Turken verdedigden zich als leeuwen achter hunne slechte retranchementen, weêrston den aanval, dreven de stormkolonne terug en doodden 2000 man.

Den 2^{den} Junij beval Prins PASKEWITSCH nog eenen algemeenen aanval en deed de troepen door de Russische flotille ondersteunen, die de stad zelve moest bombarderen, terwijl men de buitenwerken zou trachten te veroveren. Ook deze aanval mislukte en leed schipbreuk op de heldhaftige verdediging.

De brave en dappere MUSSA-PACHA sneuvelde hij het einde van het gevecht.

In meergenoemd artikel vindt men het volgende omtrent dien zoo waardigen opperbevelhebber vermeld:

«Les Russes qui dans la campagne de 1828—1829 s'étaient fait ouvrir plus d'une ville avec la clé d'or, avaient vainement cherché à gagner Mussa-Pacha, dont l'incorruptibilité égalait le courage et qui mourut pauvre, gardant jusqu'à la dernière heure la stoïque résignation, qui pour les Musulmans remplace dans les épreuves suprêmes de la vie, l'aiguillon et l'amour de la gloire.»

De Russische generaals, schier ten einde raad, besloten nu Arab-Tabia te ondermijnen. De Turken contramineerden, lieten hunne mijnen springen, waarbij 400 Russen sneuvelden, deden tevens een' uitval, versloegen hunnen vijand en verwoestten hunne belegeringswerken.

Andere berigten, waarvan er twee in de hoofdzaak geheel overeenkomen, melden, dat de Turken zich van geene tegenmijnen bedienden, maar zooveel mogelijk het werk van den vijandelijken mineur aandachtig gadesloegen en trachtten op te sporen, in welke rigting het zich uitbreidde.

Op zekeren dag verwittigden zij den kolonel GRACH, dat de Russen onder den uitersten linker vleugel van de redoute zelve aan het mineren waren, waarop hij terstond gelastte eene coupure te graven, een nieuw retranchement 60 passen achter het eerste op te werpen en met geschut te voor-

zien, terwijl eene kleine wacht, zich aan een zekeren dood blootstellende, het bedreigde werk bleef bewaken.

Spoedig daarna sprongen de mijnen en had er een storm plaats, die echter geheel vruchteloos afliep, daar de Russen zich voor eene nieuwe borstwering bevonden, welke de door de mijn daargestelde bres bestreek, en waaruit zij door een hevig kartets- en geweervuur zóódanig werden gesteerd, dat zij na een gevecht van ruim en half uur, met een verlies van 1200 man moesten afdeinzen.

Intusschen begon het dappere garnizoen gebrek te krijgen aan leefstogt, en het vijandelijk vuur, zoowel als ziekte en afsnatting, had het tot op 5000 à 6000 man verminderd.

Omstreeks dezen tijd echter gelukte het OMER-Pacha de bezetting van het noodige te voorzien en 5000 man ongeregelde troepen in Silistria te werpen, die het garnizoen van Abdul-Medjid versterkten; terwijl 2000 Albanen tot de verdediging van Arab-Tabia zouden medewerken.

De Russische krijgsmagt kon evenwel met 100 vuurmonden, waarbij 50 van zwaar kaliber, en 100,000 man, eene schans door slechts eenige duizende Turken verdedigd, zóó niet verlaten. Al hunne stormaanvallen waren afgeslagen, hunne mijnen met goeden uitslag gecontremineerd geworden, of hadden althans niet aan de verwachting beantwoord, zoodat men besloot het geregeld beleg te hervatten.

Zij gingen met de sappen vooruit, dekten zich met wozakken, naderden aldus de contrescarpe van het fort Medjidié, en openden twee loopgraven, welke door werken die in de keel gesloten waren, verdedigd werden.

Prins PASKEWITSCH ondernam zelf, den 9^{den} Junij, met 24 bataillons eene verkenning tegen het werk, terwijl de generaal KRULEFF, langs den weg van Schumla en van den kant van Kalageteri, een schijnaanval zou doen, ten einde het garnizoen over het ware aanvalspunt, in onzekerheid te houden.

Toen de grijze veldmaarschalk het fort naderde, om zich met eigen oogen van den toestand der werken te overtuigen, werd hij door een schampschot aan de heup gewond, begaf zich op raad zijner geneesheeren naar Kalaratsch en liet het opperbevel aan Vorst GORTSCHAKOFF over, onder wiens meer bijzondere leiding tot hiertoe de belegering ook reeds gevoerd was. Deze kwam tot het mijnen-systema terug; drie nieuwe galerijen werden in de rigting van Arab-Tabia, Abdul-Medjid en Yania aangelegd.

Den 15^{den} Junij, op het oogenblik dat zij ontstoken zouden worden, deden de Turken eenen hevigen algemeenen uitval, vielen den vijand op vier verschillende punten aan, vernielden de meeste belegeringswerken en joegen de Russen tot hunne laatste liniën terug.

Deze dag was in meer dan een opzigt voor den belegeraar allernoodlottigst. De generaal SCHILDER werd zwaar gekwetst en stierf aan de gevolgen zijner wonden. De opperbevelhebber zelf geraakte ligt gewond, 1000 man bleven op het slagveld liggen en 2000 werden buiten gevecht gesteld. De Turken hadden slechts 900 man aan dooden en gekwetsten. Met eene onwederstaanbare kracht teruggedreven, verloren de Russen niet alleen vaandels en geschut, maar wat erger was, alle hoop van in hunne onderneming te slagen.

Den 13^{den} werd dan ook besloten het beleg op te breken; 10,000 man bleef als observatiekorps achter, en het overige van het leger trok af naar Rassoava. Den 23sten Junij, 40 dagen na het openen der loopgraven en 50 dagen na het insluiten der vesting, was Silistria vrij en waren 13,000 Russen onder hare muren begraven. Spoedig daarna werd ook Walachijë geheel door hen ontruimd en den 8sten Julij ondergingen zij nog eene gevoelige nederlaag te Giurgewo. Men begroot het geheel verlies der Russen op 20,000 man, zoowel aan gesneuvelden als door ziekte omgekomenen; waaronder 9 generaals gesneuveld en 3 gekwetst.

Ziedaar het voornaamste wat ik omtrent de belegering van Silistria heb kunnen opsporen, en zoolang er van de Russische zijde geen belegerings-journaal publiek wordt gemaakt, kunnen de bijzondere omstandigheden der belangrijke feiten die daar plaats vonden, nog een geruimen tijd onbekend blijven.

De opgezamelde berigten van den verdediger afkomstig, zijn blijkbaar veel te eenzijdig, om zich geheel er op te verlaten, maar getuigen niet te min, hetgeen trouwens ook de afloop heeft bewezen, dat eene magt van 80,000 à 100,000 Russen, van het noodige materieel voorzien, moest zwichten voor enkele aardewerken, door slechts eenige duizende Turken verdedigd.

Verder vinden wij nog vermeld, dat de belegerden den 8sten Junij, op raad van den Engelschen kolonel SIMMONS, aan de keel van Arab-Tabia eene zeer sterke redoute begonnen op te werpen, die de oude werken zoodanig zou hebben gekommandeerd, dat het den vijand niet mogelijk zou geweest zijn, zich daarin te kunnen logeren; en dat een tweede beleg, even moeilijk als het eerste, noodig zou geweest zijn om deze nieuwe verdediging te vernielen.

De schrijver van het reeds vroeger aangehaalde Artikel uit *de Revue Britannique* vermeent, dat de zoolang gerekte verdediging voornamelijk moet worden toegeschreven aan de achterwaarts opgeworpene aardewerken en aan het zich steeds achterwaarts retrancheren der belegerden, naarmate de belegeraars voorwaarts rukten.

Hierdoor zouden de Turken met een genoegzaam aantal arbeiders, door loopgraven gedekt, de 1500 ellen hebben kunnen doorloopen, die hen van het steunpunt Ylandi-Tabia scheidde, terwijl de Russen, hadden deze inwendige en achterwaarts gelegen versterkingen niet bestaan, gemakkelijk in hunnen aanval geslaagd zouden zijn.

»Niets toch, zegt die schrijver, paraliseert meer den storm, dan het daár-zijn van een tweede retranchement, welks vuur den terugtogt der bresverdedigers beschermt, en niets ontmoedigt de aanvallers meer, dan zich onverhoeds voor nieuwe werken te bevinden, wier bestaan zij niet kenden, wier sterkte zij uit tijdgebrek buiten staat zijn naauwkeurig op te nemen.»

»De beginselen volgens welke de verdediging van Arab-Tabia plaats vond, zijn dezelfde als die gedurende zoo langen tijd den aanval van sterkten regelden, en het zal in de geschiedenis der nieuwe belegeringen een merkwaardig voorbeeld zijn, waar voor het eerst deze beginselen op de verdediging zijn toegepast geworden.»

»De Russen hebben dan ook met deze voor hen zoo harde ondervinding voordeel gedaan, en toen de voor Silistria geslagen troepen geroepen werden, Sebastopol te verdedigen, hebben zij het procedé van aardewerken aangewend en, de vooroordeelen der oude school verwerpende, eene even merkwaardige verdediging begonnen als die van Arab-Tabia.»

De bovenstaande gevolgtrekking van den schrijver, is, mijns inziens, even onjuist, als hij in eene dwaling vervalt, wanneer hij zegt, dat *hier voor het eerst* die beginselen op de verdediging zijn toegepast geworden.

Op die gevolgtrekking komen wij bij de behandeling van het beleg voor Sebastopol terug; terwijl de krijgsgeschiedenis ons de toepassing van dergelijke beginselen, reeds bij vroegere belegeringen mededeelt.

Immers lezen wij, dat de Franschen in 1807, na in meer dan eenen storm op Amantea, eene kleine slechtbevestigde stad in Calabrië te zijn afgeslagen, eene mijn onder den wal begonnen aan te leggen, terwijl de belegerden eene coupure en eene nieuwe verschansing daarachter maakten, door wier vuur een terstond op de uitbarsting der mijn gevolgde storm op nieuw mislukte; ook de belegeringen van het kasteel van Burgos, van Astorga en Badajoz in 1812, bieden, hoewel in veel kleinere verhouding, voorbeelden aan, dat het stormloopen mislukte, ten gevolge van achter de bres aangelegde verschansingen.

Ik geloof veeleer dat de onbezweken moed der Turken, hunne algemeen erkende volharding in het verdedigen van aan hunne dapperheid toevertrouwde werken, hunne stoutmoedige en krachtige uitvallen, hunne door het terrein zelf sterk gemaakte positiën, en welligt menige andere gunstige

omstandigheid, zulk eene heldhaftige verdediging hebben mogelijk gemaakt.

Onder anderen schijnt het te blijken, dat zij veilige schuilplaatsen vonden in de diepe ravijnen die hunne werken omgaven; dat beneden Arab-Tabia, ongeregelde Turksche kavallerie een bosch bezethield, waaruit zij niet verjaagd kon worden en alzoo in staat was, de Russische werken steeds in flank en rug te bestoken; hoewel in de *Précis historique* hiervan geene melding wordt gemaakt.

Geringschatting van hunnen vijand, wiens moed en volharding zij echter reeds aan den Donau hadden leeren kennen; het *te spoedig* gevolg willen geven aan de dringende bevelen van hooger hand, dat men zich *coute qui coute* van Silistria moest meester maken; het aanwezig zijn der geallieerde legers te Varna, benevens de ontmoediging, welke eene reeks van nederlagen steeds met zich voert, hebben zeker ook het hunne bijgedragen, om de Russen tot zulk een vernederenden aftogt te noodzaken. De belegering van Silistria levert bovendien op nieuw het bewijs, van welk een groot belang het voor de verdediging is, als de vesting, niet geheel ingesloten zijnde, door toevoer van allerlei aard en het versterken der bezetting ondersteund kan worden en alzoo de hoop op ontzet levendig blijft; alsmede hoelang goed verdedigde aardewerken kanonvuur en stormloop weêrstand kunnen bieden.

Valt het overigens moeilijk, zelfs bij beschrijvingen van veldtogten en belegeringen die reeds lang tot het gebied der geschiedenis behooren, het ware van het valsche te onderscheiden en uit verschillende, soms geheel tegenstrijdige, opgaven eene keuze te doen, die de waarheid het meeste nabij komt, veel moeilijker is het zich een juist denkbeeld te vormen van hetgeen er voor Arab-Tabia plaats vond, waarvan men slechts enkele zeer eenzijdige opgaven ter zijner beschikking heeft.

Dat eene geduchte Russische magt hier het hoofd stiet is zeker; maar onzeker wat daarvan voornamelijk de hoofdoorzaak was; althans het komt mij nog altijd hoogst zonderling, om niet te zeggen ongelooflijk voor, dat deze eenvoudige schans, zooals alle berigten opgeven, van slechts weinig vuurmonden voorzien, door het vuur van zoovele Russische batterijen bestookt, zoolang weêrstand kon bieden aan dat hevig geschutvuur, aan mijnen en stormloop.

Nog ligt er over alles wat bij deze belegering plaats vond, een geheimzinnige sluier gespreid; later welligt zal het ons worden opgehelderd, hoe Arab-Tabia steeds als een phenix uit hare as kon verrijzen.

(Wordt vervolgd.)

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN
BELGIE IN 1830 EN 1831.

II.

26 *Augustus*. Eene kompagnie jagers op het Sablon, in de straat gedrongen en bedreigd wordende, is in de noodzakelijkheid geweest, vuur te geven op het volk, en heeft eenige menschen gedood. Eenigen tijd later heeft eene kompagnie jagers en grenadiers op het volk gevuid in de Rue de Ruysbroek.

Twee eskadrons komen ten 12 uur uit Mechelen; de troepen replieeren naar het paleis des Konings. Ten ongeveer 5 uur wappert de Brabantsche vlag op het stadhuis

Het Café Suisse wordt geplunderd.

27 *Aug.* De troepen, voor het paleis des Konings gestationneerd nemen geen deel aan de beweging rondom hen. De generaals d'AUBREMÉ, v. BYLANDT, ABERSON en WAUTHIER zijn binnen in het paleis.

28 *Aug.* — 's *Gravenhage*. Het gouvernement heeft in den nacht van 27 op 28 tijding gekregen van de gebeurtenissen binnen Brussel. De minister-raad, onder voorzitterschap van den Koning, is van 7 uur des morgens tot 12 uur vergaderd geweest; de beide Prinsen waren er bij tegenwoordig. Des namiddags van 4 tot 10 uur was er weder een raad. Ten gevolge van deze vergadering gingen de Prinsen op weg naar de zuidelijke provinciën. Er zijn orders gegeven om het 9^e regiment kurassiers uit Haarlem en het regiment lanciers uit Utrecht te doen marcheeren; eveneens de linietroepen uit Noord-Brabant.

Luik. De roode en gele vlag wappert op het stadhuis. Eene commissie, zamengesteld uit de Heeren RAIKEM, lid van de Staten-Generaal, DE LEEUW, lid van de Gedeputeerde Staten der provincie, en DESCHAMPS, Advokaat, gaan naar Z. M. om op de herstelling der grieven aan te dringen.

Brussel. Een ordonnansofficier wordt door den generaal VAN BYLANDT

naar de troepen gezonden, die zich op Brussel dirigeeren, om hunnen marsch te doen staken. Dit wordt aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt door twee proclamatiën, de eene geteekend door den generaal v. BYLANDT, de andere door den Baron d'HOOGVORST.

Verviers. Des avonds ten 8 ure vormen zich zamenscholingen; men brengt een vaandel met de kleuren van *Fauquemont*, wit en groen, en kort daarop eene Fransche driekleurige vlag naar het stadhuis. Men slaat de glazen van het gemeentehuis in. Het volk ontwapent de pompiers en de garde communale; men plundert het geheele huis van den Heer PEREWELS, inspecteur der aceijusen; even als de woning van den controleur DOMRI, en dat van den ontvanger der belastingen.

Brugge. Het huis van den Heer SANDELIN, lid van de Staten-Generaal, wordt verwoest; de burgerwacht vuurt op het volk; twee muiters worden gedood en 5 gekwetst.

Mons. Er wordt eene garde communale gevormd en de Heer DUVAL tot kommandant benoemd.

Doornik. De politie vindt op de straten eenige Fransche kokardes en eene Fransche vlag. De rust is er niet door verstoord.

Brussel 29 Aug. Eene deputatie vertrekt naar 's Hage, om herstelling van de grieven te vragen. Zij bestaat uit den Baron JOZEF d'HOOGVORST, oud-maire van Brussel, den Graaf FELIX DE MERODE, GENDEBIEN, F DE SECUS en PALMART, Père.

Verviers. 29 Aug. Het graauw gaat tot droevige buitensporigheden over. Men vernielt onder anderen de meubelen van den Notaris LIJS. De menigte begeeft zich vervolgens naar Hensival en Batiée, waar dezelfde ongeregelheden plaats hebben.

De burgers van alle klassen dragen in hun knoopsgat of op hunne hoeden gele en roode linten. De burgerwacht wordt georganiseerd, even als eene wacht te paard (die meer kwaad dan goed doet; onder die gewapende burgers heb ik drie zonen van den generaal BEHR gezien).

Leuven. De driekleurige Brabantsche vlag wappert op het stadhuis, en alle inwoners dragen dezelfde kokarde.

Vilvoorden. 800 Man van de 15e divisie en eene batterij artillerie trekken de stad binnen.

Aix la Chapelle. 50 Aug. Oproer; de werklieden hebben de machines in de lakenfabriek van den Heer NELISSEN vernield, onder de kreet van: » *Vive NAPOLEON! Vive la Liberté!* » Daarop is de menigte naar de woning van den Heer COQUEREL getrokken, die verwoest is. De burgerij is er in geslaagd een einde aan die wanorde te maken door 10 of 12 muitelingen

te dooden en verscheidene te wonden; 70 à 80 zijn gevangen genomen en de overige zijn gevlugt.

Antwerpen. De Prinsen zijn omtrent 4 uur naar Mechelen vertrokken. Twee bataillons grenadiers en het Instructie-bataillon komen met de stoomboot aan.

Brussel. Men heeft twee stukken geschut uit de kazerne *Elisabeth* op de markt geplaatst.

Mons. De regering heeft dezen morgen een verzoekschrift aan den Koning opgesteld, waarin herstelling van de grieven wordt verzoekt.

Brugge. Men heeft ten 10 uur des avonds weder het huis van den Heer SANDELIN in brand gestoken, even als de militaire gevangenis aan de overzijde der straat. De gewapende magt heeft de menigte verdreven door er op te vuren. Verscheidene aanzienlijke inwoners vergaderen op het stadhuis; twee van hen worden afgevaardigd naar de pastoors van ieder Kerspel, om hen te verzoeken hunnen invloed aan te wenden om de wanorde te doen tegengaan, en het volk uit te noodigen naar huis te gaan en de rust te bewaren.

De regering benoemt eene *Commission de sureté publique*.

De generaal DAINE wordt tot kommandant van de nieuwe burgerwacht benoemd en de Heer HERMAN LIEBART tot tweeden kommandant. De geheele sterkte der burgerwacht is 1500 gewapenden.

Ath. Eene commissie van vijf leden zal naar 's Hage gaan om herstel van de grieven te verzoeken.

Fontaine l'Evêque. Men heeft al de Koninklijke merkteekenen vernietigd of doen verdwijnen.

Thuin. Een opstand van de gravers aan het kanaal, brengt opschudding te weeg.

Leuven. In eene vergadering van notabelen, gepresideerd door den Heer PASCAL, is aangenomen dat men Z. M. een verzoekschrift zal indienen, tot herstelling der grieven.

Roulers. Eene burgerwacht wordt georganiseerd, onder bevel van den Heer DE BROUCKERE, bloedverwant van den gedeputeerde van dien naam.

Dinant. De Luiksche vlag (rood en geel) wordt op het stadhuis opgestoken.

31 Aug. Brussel.

Ten 11 uur des morgens komt de adjudant van Z. K. H. den Prins VAN ORANJE, DE CRUCQUENBOURG, met dépêches voor den Heer d'HOOGVORST, den Prins van Aremberg en den Hertog d'URSEL, bevattende eene uitnoodiging, om zich bij Z. K. H. te vervoegen, ten einde overeen te komen omtrent de

middelen om de ontevredenheid te doen bedaren. Eene deputatie vertrekt; zij bestaat uit de Heeren d'HOOGVORST, VAN DER SMISSEN, tweede kommandant van de burgerwacht, CH. HOTTON, kommandant van de garde te paard, ROUPPE, oud-maire van de stad, en VAN DE WEIJER, advokaat. De commissie is belast, aan de Prinsen den wensch mede te deelen, dat HH. KK. III. zich in de stad mogten begeven, alleen vergezeld van de gedeputeerden. Zij was omtrent vijf uren terug. Vóór dat de deputatie de gelegenheid had gehad eene proclamatie te doen drukken, om het antwoord des Prinsen bekend te maken, verspreidde zich het gerucht, dat HH. KK. III. verlangden met troepen de stad binnen te rukken, zonder iets te beloven, en eischende dat de burgers de driekleurige kokardes en vlaggen zouden afleggen en verwijderen. De menigte begeeft zich daarop naar de Laken-sche poort en de Boulevards, om op iedere gebeurtenis voorbereid te zijn, wanneer het binnenrukken der troepen met geweld mogt plaats hebben. Talrijke barikaden worden achtereenvolgens aan alle poorten opgeworpen, van die van Laeken af tot aan die van Namen. Men brak de straatsteenen op, hieuw op de Boulevards de boomen om, om de communicatie te versperren. Hetzelfde geschiedde bij het débouché van de voornaamste straten en het inwendige van de stad, die op de Boulevards uitloopen. De geheele nacht was aan die voorbereidselen gewijd. Het was eerst ten 10 uur des avonds, dat de deputatie van het balkon van het stadhuis eene proclamatie deed afkondigen, die het antwoord der Prinsen behelsde. Dit stuk veranderde de loopende geruchten van den dag in zekerheid. Ter zelfder tijd werd er bekend gemaakt, dat ten 7 ure des avonds eene andere deputatie naar Vilvoorden was vertrokken om andere voorwaarden te bedingen. Deze bestond uit de III. DE LENS, majoor VAN DER SMISSEN, PRINS DE LIGNE, DELFOSSE, MICHIELS, TEICHMANN. Zij kwam te middernacht in Brussel terug, na andere voorwaarden te hebben verkregen, die den volgenden morgen vroegtijdig aan de inwoners worden bekend gemaakt. Terwijl de deputatie in Vilvoorden was, kwam de Heeren Graaf DE MIER, Ambassadeur van Oostenrijk, en de Chevalier d'ANGUADA, Ambassadeur van Spanje, eveneens daar aan, en werden door HH. KK. III. ontvangen.

's *Gravenhage*. Ten 12 ure 's middags heeft de commissie uit Brussel zich naar het paleis begeven en is door Z. M. met welwillendheid ontvangen.

1 *Sept.* Eene proclamatie en eene dagorder hebben vroegtijdig aan de inwoners van Brussel ter kennis gebracht, dat Z. K. H. de PRINS VAN ORANJE in den loop van den dag in de stad zal komen met zijn staf en zonder troepen, en dat hij verlangt, dat de burgerwacht hem te gemoet zal komen.

Ingevolge deze uitnoodiging stond de burgerwacht vereenigd en geschaard in order van bataille op de Place de l'Hôtel de ville, met Brabantsche vlaggen en rigtvlaggen. Omtrent 11 $\frac{1}{2}$ uur gaf men last, den Prins te moeten te trekken. De gardes defileerden met pelotons.

Aan de Lakensche poort gekomen, marcheerde het hoofd van de kolonne met drie rotten in front en zoo ging men voorwaarts op den grooten weg van Antwerpen, tot aan de zoogenaamde *la Perche*; hier hield zij op, om de aankomst van den Prins af te wachten.

Tegen 1 uur kwam de Prins aan de Lakensche brug. Eene ontelbare menigte bedekte den weg en de nabijgelegen vlakten. Z. K. H. werd door den staf der burgerwacht ontvangen, terwijl de tamboers sloegen.

De Prins, in uniform van generaal, vergezeld van vier officieren: de generaal DE CONSTANT, Graaf DE CRUCQUENBOURG, de Baron DE ROISIN en de Baron DE GROVESTINS (ik meen dat zich bij Zijne Hoogheid nog bevond de Graaf VON GOLTZ, officier der huzaren, die de functie waarnam van ordonnansofficier bij Z. K. H. Prins FREDERIK), zette zijnen weg naar de stad voort, langs de lijn van bataille rijdende. Overal waar hij voorbijkwam, presenteerden de garden het geweer. Daar de Willemspoort gebarikadeerd was, was de Prins genoodzaakt, door een zeer naauwen doortogt de stad binnen te gaan. In de stad bevond zich eveneens een gedeelte der burgerwacht in slagorde op zijnen weg. Onder de menigte, welke den Prins volgde, bemerkte men eenige personen met een woest uitzigt, die tusschenbeide vloeken uitstootten en de kreten » *Vive la Liberté!* en à l'*Hôtel de ville!*'' tusschen het gejuich van het volk mengden, dat » *Vive le Roi! Vive le Prince!*'' riep.

Hoewel de Prins voornemens was, zich langs den kortsten weg naar zijn paleis te begeven, vond hij de straten, welke er heenleidden, zoo bezaaid met menschen dat hij zich, om zoo te zeggen tegen zijn wil, gedrongen zag naar het stadhuis te rijden. Van de Grande Place begaf zich de Prins met spoed en slechts vergezeld van zijne adjudanten en eenige ruiters van de burgerwacht, naar de Place du Palais de Justice, door de Rue de la Violette en de Rue de l'Hopital. De barikaden, die hij op zijn weg ontmoette, dwongen hem, zijn paard de sporen te geven om er overheen te springen. Daar zijn eskorte hem niet kon volgen, kwam hij bijna alleen op de Place du Palais de Justice. De post van de burgerwacht aldaar, kwam onder de wapens, op het roepen van den schildwacht, die de bajonet velde op het gezigt van verscheidene ruiters, die in vollen galop aankwamen. De sergeant der wacht herkende den Prins weldra en liet de geweren presenteren. Z. K. H. vervolgde zijnen weg door de Rue de Ruysbroek,

de Rue de la Paille, le Sablon, de Pont de fer, en kwam in zijn paleis, gevolgd door het zwakke eskorte kavallerie, dat zich weder bij hem had aangesloten. Omtrent zes uur heeft men in den naam des Konings eene proclamatie afgekondigd en overal rondgestrooid, waarin Z. K. H. eene commissie benoemt, om hem maatregelen voor te slaan, waardoor de rust en het vertrouwen zouden kunnen hersteld worden. Deze commissie zal morgen, den 2^{den} September, bijeenkomen, en zamengesteld zijn als volgt:

De Hertog van URSEL, president;
 VAN DER FOSSE, gouverneur der provincie;
 DE WELLENS, burgemeester van Brussel;
 EM. VAN DER LINDEN d'HOOGVORST;
 Luit.-Generaal d'AUBREMÉ;
 ROHART, lid van de stedelijke regering;
 ROUPPE;
 VAN DE WELIER.

Het rapport der commissie zal aan den Prins in persoon overhandigd worden.

2 Sept. Brussel.

De morgen gaat rustig voorbij; omtrent drie uur heeft men den Prins in het Park zien wandelen, alleen vergezeld door twee adjudanten en den Chevalier HOTTON. Het rapport van de deputatie naar 's Gravenhage werd ten zes uur des avonds aangeplakt en gaf aanleiding tot eenige opgewondenheid.

5 Sept. Brussel.

Des morgens ten 8 uur is eene deputatie van Luikenaren in de stad gekomen, die aan de Brusselaars de ondersteuning hunner stad in wapens en in geld, in geval van nood kwamen aanbieden. Deze deputatie brengt vijf kisten met geweren mede, die aan de burgers zullen worden uitgedeeld.

Ten 10 uur heeft de commissie, welke eergisteren door den Prins benoemd was geworden, over de scheiding van Holland en België gestemd, haar eenstemmig aangenomen en den Prins haar gevoelen medegedeeld.

De leden der Staten-Generaal, die te Brussel waren, de staf van de burgerwacht en de gedeputeerden van alle sectiën waren in het paleis bijeen-geroepen. De deputatie van de stad Luik was er ook heengegaan. In den loop van den avond verscheen er eene proclamatie, geteekend door eene groote menigte officieren der burgerwacht, en door den staf van den Prins.

In deze proclamatie werd aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt:

1° Dat Z. K. H. de Prins van ORANJE onmiddellijk naar 's Hage zou vertrekken, om in persoon de eischen der inwoners aan Z. M. over te brengen, en ze met al zijn invloed te ondersteunen;

2° Dat de troepen terstond na het vertrek van den Prins, Brussel zouden verlaten ;

5° Dat de burgerwacht zich op hare eer verbond , om geene verandering van dynastie te gedoogen en de stad en de paleizen te beschermen.

Op denzelfden dag verspreidde men eene proclamatie , in den geest van eene volkomene scheiding , geteekend door de HH. DE CELLES , DE LENS , BARTHELEMY , DE LANGHE , DE BROUCKERE , CORNET DE GREZ en D'ANNECROIX , leden van de Staten-Generaal.

Nivelles. Heden is de Brabantsche vlag op den toren geheschen.

St. Truijen. Er wordt eene burgerwacht georganiseerd ; — zij neemt de plaatselijke kleuren aan : blaauw en geel.

Mons. Het volk verzet zich tegen het vertrek naar Brussel , van een gedeelte van het garnizoen.

6 Sept. *Brussel.* De leden van de Tweede Kamer , ten getale van 19 , die zich tijdelijk in Brussel bevonden , hebben een geschrift uitgevaardigd , waarbij zij hunne medeleden , even als zij , uit de zuidelijke provinciën afgevaardigd , uitnoodigen , zonder uitstel naar Brussel te komen , om er het antwoord van het gouvernement , op het voorstel , dat de PRINS VAN ORANJE naar 's Gravenhage heeft overgebracht , af te wachten , en om dadelijk te kunnen delibereren indien het noodig is. — Een detachement lanciers te Corteghem gestationneerd , onderzoekt de diligences en onderschept de bezendingen van wapenen. Een detachement kavallerie was naar Tervueren vooruitgerukt om het paleis te bezetten , de burgerwacht onder den majoor VAN DER MEER , welke zich daar bevond , weg te zenden , en zich ook tegen den doortogt van de Luikenaars te verzetten. Op het vernemen van die tijding stellen zich de compagnie Luikenaars en verscheidene compagnieën van de Brusselsche sectie in beweging naar Tervueren , om de burgerwacht te ondersteunen. Zij marcheeren tot het dorp Andeghem , waar zij door den luit.-kolonel PLETINKX van de burgerwacht , verwittigd werden dat de kavallerie Tervueren verliet , waarop zij naar Brussel terugkeerden.

Binche. De driekleurige vlag is ten 8 uur des avonds op den klokketoren geheschen.

Chievres. Men heeft hier de driekleurige vlag uitgestoken , even als in Marbais.

Charleroi. Het garnizoen heeft zich teruggetrokken en opgesloten in het hooge gedeelte der stad. In de lage stad wappert de Brabantsche vlag van verscheidene gebouwen.

Huy. De burgerwacht bezet de citadel. De veteranen , die er in garnizoen lagen , zijn zonder slag of stoot uitgetrokken.

7 Sept. Brussel. Eene commissie, zamengesteld uit de HH. DE BROUCKÈRE, DE GERLACHE, DE LANGHE, LE HON, D'ANNECROIX, SURLLET DE CHOQUIER, VAN DER LINDEN D'HOOGVORST en de graaf VAN AERSCHOT, heeft zich naar het hoofdkwartier van Prins FREDERIK begeven. Twee detachementen Luikenaars van 200 man en twee stukken geschut zijn de stad binnengekomen van Wavre.

8 Sept. Brussel. Men houdt zich bezig met het versterken van de stadspoorten door friesche ruiters. De staf van de burgerwacht heeft de Leden van de Staten-Generaal, die zich in Brussel bevinden, uitgenoodigd, op het stadhuis te komen, om gezamenlijk te overleggen, welke maatregelen men in de tegenwoordige omstandigheden zou moeten nemen. Men was eenstemmig van gevoelen, dat het dringend noodig was, eene *commission de sûreté publique* te vormen, hoofdzakelijk met het volgende belast:

- 1° Voor de handhaving der dynastie te waken;
- 2° De handhaving te verzekeren van het beginsel van scheiding tusschen de noordelijke en zuidelijke provinciën;
- 5° Voor de belangen van handel en nijverheid te waken.

Van deze commissie zijn de leden: de HH. ROUPPE, Hertog v. URSEL, GENDEBIEN, PRINS DE LIGNE, DE LENS, VAN DE WEIJER, F. DE MERODE en MEEUS, die allen geweigerd hebben er zich mede te belasten.

Hoofdkwartier. Prins FREDERIK vertrekt naar Antwerpen. Het 2^e bataillon van de 11^e afdeeling, dat Leuven heeft moeten verlaten, wordt bij de 2^e brigade ingedeeld.

Doornik. De oude Doorniksche vlag wordt op den middag uit den toren gestoken.

9 Sept. Brussel. Vrijwilligers van Ath hebben dezen namiddag een 4ter gebragt. De gemeente Genappe heeft eveneens 4 stukken van een klein kaliber naar Brussel gezonden.

Ninove. Men heeft eene 400 man sterke burgerwacht opgericht.

Roeulx. De Brabantsche vlag wordt opgestoken.

10 Sept. Doornik. In den avond zijn er aanzienlijke bijeenkomsten geweest, die oproerige liederen zongen. Andere buitensporigheden zijn er niet gepleegd.

La Roche en St. Hubert. In den loop van den dag steekt men de Brabantsche kleuren uit.

Verviers. De regering zendt een verzoekschrift aan den Koning, om de noordelijke van de zuidelijke provinciën te scheiden. Dit stuk onderscheidt zich van andere soortgelijke, doordien het herinnert aan de regering van MARIA THERESIA en aan het bewind der Aartshertogen over België.

Thuin. De Luiksche vlag wordt uit den toren gestoken. De regering heeft zich vereenigd met het beginsel van scheiding tusschen het noorden en zuiden.

11 *Sept. Seneffe.* Ten 8 uur des morgens wordt de driekleurige vlag op het stadhuis uitgestoken, en men teekent een verzoekschrift tot de scheiding van het noorden en zuiden.

12 *Sept. Mons.* De posten aan de poorten der stad worden verdeeld tusschen de militairen en de burgers. De hoofdwacht wordt geheel door de burgers bezet.

Fontaines l'Evêque. Men heeft de Brabantsche vlag uit twee torens van de stad gestoken en eene burgerwacht van 200 man georganiseerd.

15 *Sept. 's Gravenhage.* Opening der Staten Generaal. Openingsrede van den Koning.

Nadat Z. M. de zaal verlaten heeft, neemt de Heer CORVER HOOFD, president van de Tweede Kamer, gedurende de laatste gewone zitting, plaats op den voorzitterstoel, en doet eene Koninklijke boodschap voorlezen, die de Staten-Generaal uitnodigt, om op de volgende vragen te antwoorden:

- 1° Of de ondervinding de noodzakelijkheid heeft doen inzien, om onze nationale instellingen te wijzigen;
- 2° Of het in dat geval nuttig is voor het algemeen welzijn, te veranderen hetgeen door de Grondwet tusschen de twee groote onderdeelen van het Rijk is vastgesteld.

Brussel. De inwoners van Wavre hebben twee Luiksche stukken naar het stadhuis gebragt.

Luik. Tegen vijf uur des avonds heeft men ongeveer 70 kisten met wapens op de kade gebragt. Terwijl men ze op een schip laadde, kwam er eene groote menigte werklieden en sjuowers bijeen, op het gerucht, dat die wapens voor Holland bestemd waren. Dreigende kreten werden gehoord en weldra verzette zich eene woedende menigte tegen het voortzetten der lading. De opperbevelhebber zich op de plaats begeeven hebbende, kon de rust niet herstellen dan door verscheidene kisten te doen openen, en zoo-doende te bewijzen, dat zij geene modelgeweren bevatten, maar wapens die voor Zuid-Amerika bestemd waren.

(Wordt vervolgd.)

HET TIRAILLEREN IN GROEPEN, NAAR HET PRUISSISCHE SYSTEEM.

Hoezeer de meeningen omtrent den invloed welken de invoering der verbeterde vuurwapenen op de taktiek zal hebben, nog tamelijk uiteenloopen, zijn er echter twee punten, over welke de meeste verlichte militairen het eens zijn: 1°. dat binnen eenigen tijd de algeheele bewapening der infanterie met getrokken geweren, eene noodzakelijkheid zal zijn; 2°. dat de verspreide gevechtswijze en het gebruik der kompagnieskolonnes meer en meer in de toekomstige oorlogen hunne toepassing zullen vinden, en derhalve het gewigtigste gedeelte der opvoeding der infanterie zullen uitmaken. Vooral zal zulks in Nederland het geval zijn, wijl hier, door de topografische gesteldheid des bodems, de aanwending der kompagnieskolonnes de voordeeligste gevechtsformatie zal zijn. Zal echter de geheele infanterie in het gebruik der getrokken geweren en der verspreide gevechtswijze geoefend worden, zoo is eene verandering in het tegenwoordige tirailleur-systeem allernoodzakelijkst. Ieder toch weet, hoe moeilijk het thans reeds is, om bij speciale tirailleur-kompagniën of jager-bataillons goede tirailleurs te vormen; hoeveel te meer zal dit het geval zijn, als men de geheele infanterie tot deze dienst wil afrigten, vooral bij die armeën, alwaar de miliciens of lotelingen slechts zeer korten tijd onder de wapens blijven. De bewegingen in lange dunne linieën, waarbij ieder man als het ware op zich-zelfen vecht, de vele signalen, de onmogelijkheid voor den officier om in doorsneden terrein zijne tirailleurs te overzien en te voeren, dit alles zijn zoovele redenen welke het vormen van bruikbare tirailleurs bijna onmogelijk maken. Verder is bij de bewapening met getrokken geweren, het behoorlijk schatten der afstanden een hoofdvereischte om doel-loos en ijdel schieten te vermijden, en het is eveneens onmogelijk ieder man hierin voldoende te oefenen. — Uit het bovenstaande blijkt dus genoegzaam, hoe wenschelijk het is, het thans bestaande tirailleur-systeem door een ander te vervangen, waarbij de enkele man meer onder de leiding

der officieren en onderofficieren blijft, en waarbij derhalve eene mindere moeilijke opleiding van den tirailleur vereischt wordt.

In Pruisen is, sedert aldaar de geheele infanterie met getrokken geweren bewapend is, het tirailleur-systeem gewijzigd, en het zoogenaamde tirailieren in groepen aangenomen. Het is deze gevechtswijze waarvan wij hier de gronddenkbeelden kortelijk willen uiteenzetten, overtuigd, dat eene geheele of gedeeltelijke toepassing daarvan voor het Nederlandsche leger misschien wenschenswaard is.

De grondformatie voor het tirailieren blijft hierbij de gewone kompagnieskolonne, waarvan ieder peloton of sectie in groepen van 5 rotten afgedeeld wordt (1). Iedere groep bekomt eenen onderofficier of korporaal als aanvoerder, en is de kleinste afdeeling welke in het gevecht gebruikt wordt, hetzij om bepaalde terreinpunten te bezetten, hetzij om de vuurlinie in de verspreide gevechtsorde te formeren.

Ieder der handelende personen heeft bij deze gevechtswijze zijnen bepaalden werkkring:

De bataillons-kommandant designeert de kompagnien, welke bepaalde punten aan te vallen of te verdedigen hebben, enz.

De kompagnieskolonne kommandanten regelen de wijze waarop de aanval of de verdediging zal plaats hebben; de hiertoe afgezonden officieren doen het noodige aantal groepen uitzwermen, de aanvoerders dezer groepen voeren ze op de bepaalde punten, en de soldaten beginnen het vuur op bevel der groepenchefs.

De zelfstandige handeling des soldaats bepaalt zich dus tot zijn schot en de dekking van zijn persoon. De onderofficieren en korporaals moeten hunne groepen op de geschiktste wijze naar de hun aangewezen terreinpunten voeren, ze aldaar opstellen en het vuur hunner manschappen met juistheid bestieren. De officieren hebben nu niet 40 à 50 man in eene vuurlinie, maar slechts 4 à 5 groepen te dirigeren.

De opleiding der onderscheidene rangen bepaalt zich dus tot het volgende:

De soldaat heeft verder niets te leeren dan zich te dekken en in iedere positie, zoowel liggende als staande, te laden en met juistheid te schieten;

(1) In Pruisen bestaat de kompagnieskolonne uit 3 pelotons (*Züge*). Het 3^e peloton (*der Schützansug*) wordt geformeerd uit de manschappen van het 3^e gelid, en ieder peloton is in een onbepaald getal „Sectionen“ gesplitst. Voor het tirailieren bestaan deze „Sectionen“ thans uit groepen van vijf rotten. — Voor de aanwending van het tirailieren met groepen is het echter onverschillig, hoeveel onderafdeelingen in de kompagnieskolonne achter elkander staan, mits ieder daarvan slechts in groepen van 5 rotten verdeeld zij.

alzoo het zuiver machanische des tirailleurdienst, daar zijn wil steeds aan de bevelen des chefs ondergeschikt blijft. Deze geschiktheid zal ieder soldaat zich in weinig tijds eigen maken en de meeste zullen het hierin tot volkomendheid kunnen brengen, terwijl, bij het thans bestaande tirailleur-systeem, zóóveel van hen gevorderd wordt, dat men slechts zeer weinige geheel geoeffende tirailleurs vindt.

De onderofficieren en korporaals zullen, boven en behalve hetgeen van den soldaat gevorderd wordt, nog moeten leeren, hoe een groep in het vuur gebragt wordt, hoe van de onderscheidene terreinvorwerpen tot dekking en opstelling der groep partij getrokken kan worden, voorts goed geoeffend zijn in het schatten van afstanden, ten einde het vuur hunner manschappen met vrucht te bestieren; zij moeten verder den gang van een gevecht eenigzins kunnen beoordeelen, ten einde te weten of zij hunne groepen voor- of achterwaarts moeten voeren, hoewel de officieren hun hierbij meestal te hulp zullen komen. — Ook hunne taak is derhalve niet zwaarder dan thans.

De officieren moeten het terrein zóó leeren beoordeelen, dat zij het verstaan, hunne groepen op de voordeeligste terreinpunten te dirigeren. De wijze waarop deze punten bezet worden, is de zaak der onderofficieren, nadat hun door de officieren aangewezen is, naar welke zijde zij het vuur hunner manschappen te rigten hebben. De veranderingen in de plaatsing der vuurlinie, het versterken en aflossen, het avanceren en retireren der groepen, wordt eveneens door de officieren bepaald en bevolen.

De kommandanten der kompagniën moeten hunne officieren weten te dirigeren; zij bestuderen daartoe suel dat gedeelte des terreins hetwelk aangevallen of verdedigd moet worden, en treffen hunne maatregelen in overeenstemming met het te bereiken doel. Zij moeten de gevechten in het oog houden, welke regts en links van hen gevoerd worden, en weten te beoordeelen, of zij er aan moeten deelnemen of niet.

De toepassing dezer algemeene regelen, zal door oefening gemakkelijk verkregen worden; hierbij is vooral te bemerken, dat al het pedantische en scholastische, het angstige gehecht zijn aan rigting, enz. vermeden moet worden. De gevechtsopstelling moet geheel naar het terrein gekozen worden, en terreinkennis is voor officieren en onderofficieren hier een hoofdvereischte.

De navolgende algemeene regelen zullen tot rigtsnoer dienen kunnen, bij de aanwending der verspreide gevechtsorde in groepen, in een open en doorsneden terrein.

1°. *Defensief gevecht.*

Nadat aan den kommandant der kompagnieskolonne het gedeelte des ter-

reins aangewezen is, hetwelk hij te verdedigen heeft, voert hij zijne kolonne naar de plaats alwaar hij de verdediging beginnen wil. — Hij verdeelt het achterwaarts liggende terrein in verschillende positiën, welke hij achtereenvolgend verdedigen zal. Deze positiën moeten door terreinafsnijdingen duidelijk aangewezen en bepaald zijn. Nadat hij door het uitzwermen der noodige groepen zijne eerste linie opgesteld heeft, zendt hij van de soutien (1) eveneens de noodige groepen af, om de tweede positie te bezetten.

De soutien kan in eene gedekte stelling zeer dicht achter de eerste vuurlinie geplaatst worden; biedt het terrein hiertoe echter geen genoegzame dekking aan, zoo is het meer achterwaarts te plaatsen.

De groepen welke gedetacheerd worden om de tweede positie te bezetten, blijven gesloten en gedekt achter de hun ter bezetting aangewezen terreinpunten staan, en bezetten deze punten eerst dan, als de eerste vuurlinie terugtrekt. Het innemen dezer tweede positie is een noodzakelijke voorzorg, om de eerste linie te kunnen opnemen, wanneer zij genoodzaakt mogt worden overijld terug te trekken. Bij een dusdanigen overijlden terugtogt, blijkt het ten duidelijkste, hoe onbeholpen de lange aaneengeschakelde tirailleurliniën zijn. Bij eene naar het groepen-systeem opgestelde vuurlinie, gaan de teruggeworpen tirailleurs bij gesloten groepen voorbij en zullen die in hunne vlugt niet medeslepen, te meer, daar deze groepen op zulke punten opgesteld zijn, waaruit zij den vervolgenden vijand met kracht kunnen beschieten.

Bij het kiezen der verschillende opstellingen zijner liniën, moet de kompanieskolonne-kommandant er dan ook bijzonder op letten, dat ze zoo gekozen zijn, dat zij het voordeeligste gebruik der schietwapenen veroorloven.

Men moet nimmer zulke positiën kiezen welke geen overwegende kracht aan ons vuur verzekeren, al boden ze anders ook nog zulke goede dekkingen aan. De verschillende opstellingen moeten niet te na bij elkander gelegen zijn, tenzij men een bijzonder hardnekkig gevecht leveren wil. Strijden meer kompagnieën neven elkander, zoo moeten de kompanieskolonne-kommandanten de nevengevechten scherp in het oog houden, en zoo noodig, door afdeelingen uit de soutien er aan deelnemen.

De oudste luitenant kommandeert steeds de soutien. Hij is bijzonder verplicht den kompanieskolonne-kommandant bij het bezetten der achterwaarts gelegen positiën behulpzaam te zijn. Hij zal zoo noodig regts en links eenige groepen detacheren, om de vleugels der opstelling te dekken.

(1) Door soutien verstaan wij steeds dat gedeelte der kompanieskolonne, hetwelk gesloten achter de uit groepen gevormde vuurlinie staan blijft.

Biedt zich de gelegenheid aan om door een gesloten aanval der soutien, op een bepaald punt, een offensieven stoot met goed gevolg uit te voeren, zoo doet hij zulks. Hij voert naar omstandigheden de soutien rugwaarts en stelt zich op het geschiktste punt op; is hij hierdoor genoodzaakt zich zeer verre van de vuurlinie te verwijderen, zoo plaatst hij een tusschen-soutien. Voorts verzamelt hij alle uit het vuur terugkeerende groepen en deelt die behoorlijk bij de soutien in.

De overige officieren gaan met hunne pelotons of sectiën in de vuurlinie. Zij regelen in het algemeen het vuur en de opstelling der groepen; hierbij zorgen zij dat de groepen niet te nabij en niet te ver van elkander zijn, maar zoo, dat ze elkaër onderling door haar vuur ondersteunen kunnen. Bij het terugtrekken bepalen zij de groepen, welke het eerst teruggaan moeten, en evenzoo het tijdstip waarop de terugtocht aanvangen zal.

Moet de eerste linie terugtrekken, zoo marcheert de soutien eerst af en dan volgen de groepen der vuurlinie, waarbij diegene het eerst terugtrekken, die bij een terugtocht onder het vuur des vijands het meest blootgesteld zouden zijn.

De groepen ontvangen van de onderofficieren welke ze aanvoeren, de noodige bevelen tot bezetting der haar aangewezen punten; deze bevelen worden, naar omstandigheden, of door teekens, of door min of meer luide kommando's gegeven; zoo noodig, wijzen de onderofficieren den manschappen hunne plaatsen aan; het hangt van de gesteldheid des terreins af, of de groep geheel gesloten of eenigzins verspreid opgesteld wordt. De manschappen moeten zich zooveel mogelijk dekken, zonder dat echter de vrije werking van hun schot belemmerd wordt, en dit laatste blijft steeds hoofdzaak, zelfs als daaraan de meerdere of mindere dekking des mans moet opgeofferd worden. De chefs der groepen hebben in last, door hun vuur de nevgroepen te ondersteunen wanneer deze aangevallen worden. Zij schatten de afstanden der punten op welke het vuur hunner groepen gerigt moet worden, en bepalen, in overeenstemming met deze afstanden, het vizier dat gebruikt zal worden. Om dit met meer juistheid te kunnen bepalen, doen zij zelve eenige schoten; anders schieten zij persoonlijk slechts zeer zelden. De onderofficieren regelen naar omstandigheden de hevigheid des vuurs hunner groepen, en laten het zoo noodig geheel ophouden; zij zorgen vooral dat nimmer op te groote afstanden gevraagd wordt; slechts dan wanneer zich een gunstige gelegenheid daartoe aanbiedt, kunnen zij, door eenige goede schutters, op grootere afstanden, op enkele vijandelijke officieren laten vuren.

De chefs der groepen moeten nimmer trachten een ander doel te berei-

ken, dan datgeen wat hun bepaald bevolen is. Hieruit volgt van zelf dat al het zoogenaamde manoeuvreren in de vuurlinie, hoogst nadeelig is. Rukt de vijand nader, maakt hij bewegingen tegen onze flanken, worden eenige groepen teruggedrongen, dan kunnen de chefs der overige groepen, indien zij geen bepaalde bevelen bekomen, naar eigen oordeel terugtrekken of stand houden. Is eene groep genoodzaakt terug te trekken, zoo geschiedt dit in eens; slechts dan kan zulks rotsgewijze plaats vinden, wanneer men tegenover eenen sterken en opmerkzamen vijand staat, en het terrein hiertoe zeer gunstig is. In ieder ander geval is deze wijze van retireren verkeerd, want twee man kunnen niet datgene verdedigen, wat tien man niet in staat waren te behouden. De groepen moeten zich, zonder te vuren, en steeds gedekt door het terrein, nu eens in den looppas, dan eens kruipend en sluikend terugtrekken. Bij dit retireren voeren de onderofficieren hunne groepen zoo spoedig mogelijk door de tweede linie terug, laten opsluiten zoodra zij die gepasseerd zijn en verzamelen zich bij de soutien.

De groepen der tweede linie beginnen het vuur, naarmate het voorliggende terrein door de terugtrekkende groepen vrijgemaakt wordt, en zoeken daarbij het vuur des vijands van de retirerende groepen af te leiden en op zich te trekken.

Zij zetten op deze wijze het gevecht voort, tot dat zij op hare beurt tot den terugtocht genoodzaakt worden of den vijand tot staan brengen; in welk geval het van de omstandigheden afhangt, of het defensief gevecht van onze zijde, in een offensief gevecht overgaat.

2°. *Offensief gevecht.*

Bij het offensief gevecht moet men niet uit het oog verliezen, dat slechts dan een gunstige uitslag verkregen zal worden, als men het gebruik der soutiens behoorlijk met dat der tirailleurs verbindt; geschiedt zulks niet, dan ontaardt de aanval spoedig in een stilstaand en nutteloos vuurgevecht, hetwelk de aanvallers ontmoedigt, en hen blootstelt om door den vijand teruggeworpen te worden, als deze op zijne beurt en in gesloten orde aangrijpt.

De kommandant der kompagnieskolonne zal derhalve, indien hij eene vijandelijke positie moet aanvallen, zorg dragen, dat vuurlinie en soutien elkander behoorlijk ondersteunen. Hij moet trachten door zijn vuur een punt der vijandelijke stelling zoozeer te verzwakken, dat, als hij zijn soutien tegen dit punt aanvoert, de vijand die het verdedigt, verplicht is te wijken. Bij het voortrukken tegen dergelijk punt, zal derhalve een gedeelte der vuurlinie in hare positie liggen blijven, en eerst dan oprukken, als de vijand

teruggeworpen is en de kompagnie terrein wint. De wijkende vijand wordt door tirailleurgroepen, uit de soutien genomen, vervolgd; en op deze wijze het gevecht voortgezet en terrein gewonnen.

Het eigentlijke gevecht moet aan de officieren overgelaten worden, zonder dat echter de kompagnieskolonne-kommandant de leiding er van een oogenblik uit de handen geeft; hij moet echter niet iedere groep zelf willen opstellen, of iedere kleine beweging, versterking, enz. zelf willen regelen, maar zich bepalen tot het in 't oog houden van het geheel en tot het leiden van den gang des gevechts.

De kompagnieskolonne-kommandant zal een officier met eene sectie of peloton als avantgarde voorschrijven, en aan hem het aan te vallen punt duidelijk aanwijzen, alsook de algemeene rigting des aanvals mededeelen. Zoodra de groep welke als spits dient, door den vijand beschoten wordt, stelt zij zich op en opent eveneens langzaam haar vuur; de officier der voorhoede laat alsdan dadelijk een of meer groepen voorrukken en zich regts en links van de spits opstellen; hij moet hierbij zijne opstelling zoodanig kiezen, dat zijne vuurlinie zoo dicht mogelijk bij de vijandelijke stelling staat, en dat het aan te vallen punt door ten minste twee groepen concentrisch beschoten wordt; voorts moet men hierbij in acht nemen, dat die groepen welke den eigentlijken aanval uitvoeren, op hare vleugels door regts en links geplaatste groepen gedekt zijn.

Is de voorhoede op deze wijze geheel in groepen opgelost, zoo rukt de kompagnie als soutien digter bij, en zendt, onder bescherming der reeds opgestelde vuurlinie, nieuwe groepen voor, welke zich steeds digter bij het aan te vallen punt zoeken te nestelen, ten einde het concentrische vuur op dit punt te vermeerderen. Wijkt de vijand, zoo vuren alle groepen op den zich blootgevenden vijand, doch wordt slechts door eenige groepen uit de vuurlinie vervolgd, terwijl de overige, die tot de vervolging niet gebruikt worden, zich bij de soutien verzamelen. Op deze wijze wordt de aanval systematisch voortgezet.

Nu en dan kan het gebeuren, dat sommige punten der vijandelijke stelling door eenen plotselijken aanloop te nemen zijn. In dit geval moet de officier welke den aanval leidt, hiertoe eene groep uit de vuurlinie designeren en haar behoorlijk onderrigten in hetgeen ze te doen heeft. Deze sluikt alsdan eerst zoo dicht mogelijk bij het te nemen punt en stort zich dan met den looppas op den vijand.

Wordt de vijand door het vuur der groepen niet tot wijken gebragt, zoo tracht de soutien onbemerkt het punt des aanvals zoo dicht mogelijk te naderen en grijpt het in dier voege aan, dat de bajonetaanval door het vuur der groepen ondersteund kan worden.

Ook bij het offensieve gevecht moet de officier die de soutien kommandeert, haar zoo dicht mogelijk, doch steeds gedekt, bij de vuurlinie opstellen; is dit, zonder zich te veel bloot te geven, niet mogelijk, zoo plaatst hij een tusschensoutien

De aanvoerders der groepen handelen hier op dezelfde wijze als vroeger voor het defensieve gevecht bepaald is; zij zoeken op de geschiktste wijze de te bezetten punten te naderen; zij maken van alle terreinvoordeelen gebruik, en laten hunne groepen, naar omstandigheden, nu eens kruipend en sluikend, dan eens voor korten tijd in den loopas, voorrukken. Zoodra zij hunne groepen geposteerd hebben, bepalen zij de rigting des vuurs, enz. Moet eene groep den vijand vervolgen, zoo laat de chef *niet* vuren voordat de groep op nieuw positie genomen heeft. Is men niet tot de vervolging des vijands bestemd, dan sluit men zich bij de soutien aan. In de meeste gevallen zullen de onderofficieren zelve moeten beoordeelen, of hunne groep den vijand zal vervolgen of niet, en hunne instructie moet derhalve in dit opzigt, met veel zorg gegeven worden.

De aanvoerders moeten bij den aanval hunne groepen nog meer dan bij de verdediging in de hand houden, wijl men bij den aanval meer blootgesteld is aan plotselijke tegenaanvallen des vijands in gesloten orde, en zelfs van kavallerie. Stoot men bij het voorwaarts dringen onverwacht op aanrukkende vijandelijke soutiens, zoo laten de onderofficieren hunne groepen snel positie nemen en het vuur tegen deze soutiens openen.

Wordt onze vuurlinie door vijandelijke soutiens aangevallen, zoo vuren de groepen hevig, alvorens zich terug te trekken; de soutien van onze zijde zal alsdan, of den vijand met de bajonet te gemoet gaan, of zich deplouieren en een algemeen salvo geven, of wel door eenige groepen eene nieuwe positie doen bezetten, achter welke alsdan de terugtrekkende groepen zich bij de soutien verzamelen. Grijpt onze soutien met de bajonet aan, of deploujeert zij tot vuren, dan nemen de terugtrekkende groepen der vuurlinie, regts en links van de soutien, positie en ondersteunen deze door haar vuur.

Gevechten om dorpen, bosschen en defileën zijn naar dezelfde regelen te voeren, als voor het gevecht in een open en doorsneden terrein bepaald zijn.

Bij de verdediging van een dorp verdeelt men het in verschillende afsnijdingen, die duidelijk gemarkeerd zijn. De zoom of lisière naar de zijde des vijands, is de eerste positie. Men bezet hoofdzakelijk die punten, uit welke men op den aanrukkenden vijand een overwegend vuur rigten kan. Het terugtrekken in de tweede positie en de werking der soutien, zijn vol-

maakt dezelfde als bij het gevecht in een open en doorsneden terrein. De strijd zal hier hardnekkiger en langduriger kunnen zijn, wijl de onderscheidene positiën digter bij elkander liggen, de soutiens verscheidene uitvallen kunnen doen, en de vijand meestal verpligt zal wezen, langs die punten te avanceren, alwaar hij in het werkzaamste vuur der verdedigers komt.

Bij den aanval op de lisière van een dorp, trachten de groepen zich zoodanig op te stellen, dat zij het een of ander zwak punt der vijandelijke positie concentrisch beschieten kunnen. Wijkt alsdan de vijand op dit punt, zoo dringen zij hem na, zetten zich vast en trachten door haar vuur een tweede punt te vermeesteren. Wordt de vijand door het vuur der groepen niet tot wijken gebracht, zoo rukt de soutien tot den aanval voor.

Het voorwaarts dringen der groepen in het dorp zelf, moet zooveel mogelijk bedekt geschieden; hiertoe verschaft men zich doorgangen dwars door de huizen en tuinen heen; de groepen moeten bij den aanval van een dorp goed gesloten blijven, wijl hierbij vele tegenaanvallen te duchten zijn, en verstrooide groepen slechts weinig tegenstand kunnen bieden.

De aanval en verdediging van bosschen geschiedt naar dezelfde grondregelen; hierbij is echter in acht te nemen, dat de groepen der vuurlinie bij het voorwaarts rukken aan den rand des boschs gekomen zijnde, zich verzamelen en bij de soutien aansluiten, terwijl de verdere vervolging des vijands door van de soutien afgezondene groepen geschiedt.

Bij defileën moet men eerst beoordeelen, of om het bezit des geheelen defilés, of alleen om dat van zijn debouché gestreden wordt, en hierna regelt zich de opstelling der verschillende afdeelingen. De groepen moeten hier door haar vuur den vijand verdrijven, of ten minste zoozeer aan het wankelen brengen, dat hij voor den aanval der soutien wijken moet. Dit is zoowel bij de verdediging, als bij den aanval van een defilé, in het oog te houden, want het is onmogelijk een defilé op den duur alleen door het vuur der groepen te verdedigen.

Wij hopen door bovenstaande regelen de aandacht onzer kameraden op het tiraileren in groepen meer bepaald gevestigd te hebben. De vereenvoudiging in de opvoeding des tirailleurs en de uitmuntende geschiktheid van dit systeem, om in een open en doorsneden terrein toegepast te worden, doen ons de voorkeur er aan geven, boven de tot nog toe gevolgde wijze van tiraileren, en wij vermeenen dat het in ieder geval de overweging aller officieren dubbel waardig is.

J. J. E.

IETS OVER HET OOST-INDISCHE LEGER.

(INGEZONDEN.)

I.

Zorgvuldige behartiging en verbeteringen zijn, wij erkennen het met vreugde, bij ons leger aan de orde van den dag. Zoo heeft het inlandsche kader eene verhooging van soldij gekregen; zoo wordt er thans onderscheid gemaakt tusschen goede en minder bruikbare soldaten, door ze in twee categoriën te splitsen; zoo zouden er, — want het is tot heden bij het voorschrift gebleven, omdat door de vele jonge soldaten het plan nog niet verwezenlijkt is kunnen worden, — bij elke inlandsche kompagnie tien fuseeliers 1^e klasse komen, met een verhoogd traktement, en bij de veldbataillons keur-kompagniën, waarvan de manschappen insgelijks beter bezoldigd zouden worden; voorts wordt er een begin gemaakt, om dat lastige, ondoeltreffende, en in de oogen van een naauwzienden inspecteur, nooit goed hangende kruisledergoed, door eenvoudiger en bruikbaar te doen vervangen, om voorts den onderofficieren en manschappen eene betere en geschiktere kleeding te geven, om de gewijzigde Minié-geweren bij het leger in te voeren, om . . . ; maar waarlijk, er is al zooveel gedaan en er bestaan zooveel plannen, dat het moeilijk is alles op te sommen.

Niettegenstaande al deze verbeteringen is en blijft de organisatie onzer inlandsche kompagniën nog gebrekkig, ten opzichte van haar kader van eigen landaard. Behalve dat dit kader gewoonlijk slecht is, bevindt het zich altijd in eene valsche positie, zoowel tegenover zijne Europesche kameraden als jegens de soldaten. De Europesche sergeanten beschouwen de inlandsche als korporaals en bevelen hen als zoodanig. Zulks is het gevolg van ons Reglement op de inwendige dienst, waarbij bepaald is, dat de inlandsche sergeanten en de Europesche korporaals (te zamen acht), escouade-kommandanten zijn. Er zijn echter inlandsche sergeanten, welke jaren lang dien graad bekleed hebben, die altijd trouw hun pligt deden, die veldtogten meëgemaakt hebben en soms met eereteekens prijken, onderofficieren, die de soldaten hunner kompagnie door en door kennen en er

magtig veel invloed op hebben; maar hoe zou hunne ambitie niet verflaauwen, wanneer zij ieder oogenblik jonge Europesche sergeanten, die ter naauwernood een goed woord Maleisch kunnen spreken, boven hen zien komen, hen somtijds de ongerijmdste gezegden hooren uitbraken en door hen — dikwerf nare *blancbe's* — gekommandeerd worden? En bleef het daar nog maar bij! neen! de Europesche korporaals stellen zich in het algemeen boven de inlandsche sergeanten, en betuigen hun de eerbewijzingen niet, tot welke zij, volgens onze militaire instellingen, verplicht zouden zijn; onwillekeurig worden zij daartoe gebragt, doordien zij meestal met de Europesche sergeanten *met de week rouleren*. Waarom geschiedt dit? 1° omdat er altijd zooveel absenten onder de sergeanten zijn: op transport, ziek of geëmployeerd; 2° omdat de inlandsche onderofficieren *over het algemeen* niet geschikt zijn, om de dienst aan de *week* verbonden, behoorlijk waar te nemen. En toch, het eenige middel om het gebrek dat wij bedoelen, te verhelpen, is: goede inlandsche sergeanten te hebben, die met de Europesche *kunnen rouleren*, als daartoe de bekwaamheden bezittende en die hun *chevron* dus met alle regt dragen. De capaciteiten daartoe vereischt, zijn waarlijk zóó groot niet, maar de garnizoensscholen, — zooals ze heeten, ofschoon 't korpsscholen zijn, — zullen toch nooit tot dat gewenschte resultaat leiden. Het zij ons dus vergund een eenvoudig middel te opperen.

Zou er bezwaar kunnen bestaan, om voor inlanders een Instructie-bataillon op te rigten? Indien dit in de 2° afdeeling van Java, op eene der hoofdplaatsen, bijv.: Djokjokarta of Soerakarta lag, zou er denkelijk overvloed van jongelieden komen opdagen. Wanneer alsdan het vooruitzicht voor de onderofficieren bestond, om eenmaal officier bij de pradjoerits of andere inlandsche korpsen te kunnen worden, en wanneer zij daar eene goede behandeling en opleiding genoten, dan twijfelen wij niet, of zelfs fatsoenlijke Javanen zouden hunne kinderen er heen zenden, en eenmaal zou ons leger knappe inlandsche onderofficieren bezitten, wier beschaving ook gunstig op de soldaten werken en vooral den militairen stand in de oogen der Inlanders meer in aanzien brengen zou. Voorts zouden die onderofficieren óf eene afzonderlijke menage moeten voeren, óf ten minste, des verkiezende, van de verpligting ontheven moeten zijn, om *éene* menage met de soldaten te voeren. Waarom dit laatste thans nog niet wordt toegestaan is ons onverklaarbaar.

Zien sommigen bezwaren in eene beschaving onzer militairen? Wij deelen dan niet in hunne meening. Eene beschaving, geheel onder Europesche leiding, eene aankweeking van edele soldatendeugden, ontwikkeling

van den geest, opwekking van het eergevoel en eene fatsoenlijker behandeling, zullen betere waarborgen zijn voor hunne trouw, dan verdrukking van alle eergevoel en minachting. De Javaan is, — dat men zulks niet uit het oog verlieze, — geduldig en gedwee; maar komt hij tot verzet, dan is het gewoonlijk na getergd of mishandeld te zijn, en dan, ja dan is hij bloeddorstig, wreed, tijgerachtig. Zou aan zulk een' inborst eene beschaving, die trouw, edelmoedigheid en ware dapperheid leert en inboezemt, schaden? Neen! integendeel, ons leger zou er, in zedelijke en stoffelijke kracht, geducht bij winnen.

Wat van de onderofficieren gezegd is, heeft ook betrekking op de korporaals; de inlandsche korporaal is de verschoppeling van elkeen; hij kan zich niet doen gelden, omdat hij eigenlijk voor zijne betrekking ongeschikt is. Een knap, vlug soldaatje wordt korporaal, omdat er niets anders is; daardoor ontbreekt het ook steeds aan *stof* voor de keurkompagniën en soldaten 1^e klasse. Zulks zou verbeteren, indien het kader van het Instructie-bataillon kwam, zonder daarom voor dappere en brave soldaten den weg tot bevordering geheel af te snijden.

Eene inrigting als de hierbedoelde, zou misschien onder het Javaansche volk dezelfde sympathie opwekken en hetzelfde vertrouwen doen ontstaan, als welke het Instructie-bataillon in Nederland thans geniet en, even als dit, eenmaal de schoonste vruchten dragen.

II.

Nog een woord over de officieren. Waarom ontbreken er toch zooveel in het leger?

Terwijl in Nederland het avancement veel beter gaat dan voor een jaar of 15, is zulks hier niet het geval. De ambtenaren maken hier schielijker bevordering en zijn veel beter bezoldigd dan de officieren, ja, over het algemeen, moeten de laatsten zich steeds bekrimpen, om met fatsoen rond te komen, en komt hunne levenswijze en vooral hunne woning in het geheel niet overeen met die van jongelieden van denzelfden stand en ouderdom, die de burgerlijke loopbaan verkozen. Voor eenige jaren was in het moederland het vooruitzicht om officier te worden, den onderofficier geheel benomen; in massa vertrokken zij dus naar Indië, alwaar toen eensklaps overvloed van die jongelieden was, en de meesten hunner erlangden ook in een jaar of drie, vier, de epaulet. Thans echter bestaan er voor de onderofficieren in Nederland weër goede vooruitzichten; zij blijven dus, trachten officier te worden, genieten daár wat van het leven en hebben

dan altijd nog de gelegenheid om, — en wel met *f* 1500 gratificatie, — naar de Oost te gaan. En toch is die liefhebberij bij onze kameraden in het moederland niet zeer groot. Het blijkt dus dat de neiging naar het Indische traktement en avancement, naar ons militaire en sociale leven, niet bijster sterk is. Wat kan hen evenwel nog afschrikken? De zeereis heeft voor een passagier 1° klasse waarlijk zooveel onaangenaams niet: goed logies! een goede tafel! *f* 1500 gratificatie! wat wenscht men meer? Onwillekeurig herdenken wij *onze* reis, die wij als onderofficier deden. Wat waren wij mooi, in dat pak van, — elders dan bij het algemeen depôt n°. 55 en de gevangenissen onbekende, — zwarte stoffaadje; wat smulden wij aan die zuurkool met gort of stokvisch, aan die in zeewater geweekte en vervolgens opgebakken scheepsbeschuit en andere heerlijke geregten van dien aard; wat schommelden wij lekker in slaap in die, — en nu is het ernstig gemeend, — lang niet te versmaden hangmat, als ze namelijk niet nat geregend was daarboven in de barkas en alsdan zulk een' zonderlingen reuk had; wat . . . ; maar genoeg, al pruttelden wij toen eens, het is alles voorbij en de herinnering is des te aangenamer, hoe meer ellende men ondervonden heeft en te boven gekomen is. Buitendien, in dit alles zijn vele veranderingen en verbeteringen gekomen; waartoe dan daarover nog geklaagd? Doeh uit den tegenwoordigen tijd gesproken! Sints een paar jaren ontbreken er een aantal luitenants. Bijna overal vindt men slechts een' dienstdoende per kompagnie. Bedenkt men nu, dat bijna al de bataillons in dien tijd vernieuwd zijn en honderde rekruten gekregen hebben, dan kan men nagaan, dat en de adjudanten, en die enkele luitenant per kompagnie, hunne handen wel vol gehad hebben. Zou er voor hen ook nog kans zijn op eene gratificatie? Geld is in onze wereldsche eeuw geen hersenschim meer, dat ondervinden wij dagelijks. Wij zullen, in afwachting van iets gunstigs, maar steeds in hoop en blijde verwachting leven; want dat er nog aan ons gedacht wordt, blijkt uit het onlangs door Z. M. den Koning genomen besluit, hetwelk door ons met vreugde is vernomen, en behest, dat voortaan ieder officier, na een 12 of 15jarig verblijf in Indië, onverschillig op welk tijdstip des jaars, met verlof naar Nederland kan gaan, behoudens de geldelijke bepalingen daaromtrent.

Wij wenschen het leger geluk met dit besluit, danken er den Koning voor, en hopen dat Z. M. ons ook in het vervolg goedgunstig moge gedenken.

7 September 1857.

EEN PAAR WOORDEN.

Naar aanleiding van het artikel: »GENEESKUNDIGE DIENST TE VELDE,» voorkomende op Bladz. 600 en volgende, van den *Militaire-Spectator*, Dec. 1857, N°. 12.

Hoezeer mij in geen en deele vermetende: van dat denkbeeld » om *soldats panseurs* te vormen,» of, » den manschappen eenige verbandstukken tot hunne uitrusting te doen behooren,» eene prioriteits-questie te willen maken, zij het mij echter vergund, hier met een woord of wat te vermelden: dat, wat het eerste denkbeeld aangaat, reeds in het begin mijner militair-geneeskundige loopbaan, en meer bepaaldelijk, van het oogenblik af, dat ik, als Eerstaanwezend officier van gezondheid (waarnemend chirurgijn-majoor), bij het regiment huzaren n°. 8 te Gend, sedert 1827 werkzaam was, door mij pogingen zijn aangewend geworden, bij de twee verschillende kolonels, welke dat regiment, gedurende ik er deel van uitmaakte, kommandeerden, om mij te magtigen: » aan sommige manschappen (ik wilde daartoe de trompetters gebezigd hebben) onderrigt te geven, in dat gedeelte der zoogenaamde *kleine chirurgie*, als waardoor deze menschen, in geval van nood, dat is: in tijden van oorlog, geschikte helpers of handlangers der officieren van gezondheid zouden kunnen worden.»

Van de verwezenlijking mijner plannen is echter nooit iets gekomen. En geen wonder! wij verkeerden alstoen in diepen vrede. Daarbij: » de trompetters hadden wel wat anders te doen, dan zich met het leeren aanleggen van tourniquets of verbanden bezig te houden, en zich de plaatsbeschrijving der hoofdstammen van arm- of dijslagaderen in het geheugen te prenten!»

Wat aanbelangt het » voorzien der officieren en manschappen van eenigerhand verbandstuk,» daarin slaagde ik gelukkiger. Het eerst bragt ik dat denkbeeld in praktijk, tijdens ik mij, als officier van gezondheid der 2de klasse, bij het Hoofdkwartier gedetacheerd bevond, en wel in 1851 te Vucht; alwaar ik, tijdens een driemaandsch verblijf, en een innig-hartelijk verkeer met den toenmaligen artillerie-kolonel LIST en zijne beide adjudanten de H.H. VAN RIJNEVELD EN VAN HEUSDEN, dikmaals gelegenheid had dit onderwerp te bespreken; en stemden deze hoogstverdienstelijke officieren gedeeljk met mij in: » hoe hoogst nuttig het was! dat ieder *te velde trekkend* militair van een zoogenaamd slagverband werd voorzien!»

Dien ten gevolge vervaardigde ik, voor ieder hunner, een veldtourniquet, verschafte hen eenige opgerolde zwachtels, wat compressen, pluksel (geen patent- of wattenpluksel! dit was destijds, Gode zij dank, nog niet bekend), een rolletje kleefpleister, op een kaartje, eenige gewaste roode zijde, benevens een 10 à 20tal spelden. Iets dergelijks herhaalde ik, toen mij, in April 1851, de eer te beurt viel, om bij het regiment huzaren n°. 6 als *fungerend* chirurgijn-majoor met de geneesheekundige dienst te worden belast. Enkele onderofficieren (en ook sommige officieren welke zulks verlangden) werden door mij van eenige allernoodwendigste verbandstukken

voorzien; en toen ik, den 2^{den} Augustus daaraanvolgende, met eene goed gevulde verbandtasch op den rug, de kantonnementen verliet, was ik in zoverre gerust, dat, al ware het ook dat mij, bij eventueële behoefte, de geleider van het pak- of ambulancepaard in den steek liet, mijn in het regiment verspreide verbandvoorraad, gevoegd bij die waarmede ik mij-zelfen belast had, mij niet werkeloos zoude behoeven te doen blijven, daár waar mijne heekkundige hulp zou kunnen worden gevorderd.

Gelukkig evenwel, stelde de steeds wijkende vijand mij weinig in de gelegenheid om vele verbanden te moeten aanleggen, of vele belangrijke kunstbewerkingen te moeten doen. »Gelukkig» zeg ik vooral! *niet* wegens gebrek aan verbandstukken, *maar* om de beperktheid van handen! De geneeskundige dienst was destijds zoo allerdoeltreffendst zamengesteld, dat men bijna in verzoeking zoude komen van te gelooven, dat men het er met opzet op had willen toeleggen, de eer en den goeden naam van het korps militaire geneeskundigen te compromitteren! Terwijl men, om maar iets te noemen, bij een regiment van twee eskadrons (ligte dragonders n°. 4) drie officieren van gezondheid, — één der 1e, één der 2e en één der 5e kl., — zag, liet men twee andere regimenten (ligte dragonders n°. 5 en huzaren n°. 6), waarvan het laatste ter sterkte van drie eskadrons, met slechts één officier van gezondheid der 2e kl. per regiment, te velde trekken. Ik geloof dus niet *te veel* gezegd te hebben, van het »gelukkig te hebben genoemd, dat de steeds wijkende vijand, het den Nederlandschen officieren van gezondheid, in Augustus 1851, niet al te moeilijk gemaakt heeft.»

Intusschen wensch ik, dat ook bij *ons* leger, in navolging van hetgeen men bij het *Fransche* ziet plaats grijpen, zoogenaamde *soldats panseurs* »verband-soldaten» gevormd worden; en dat het, bij eene eventueële op voet van oorlog-brenging des Nederlandschen legers, als regel zal worden aangenomen, »tot de uitrusting des soldaats ook eenige verbandbenoedigheden te doen behooren.»

Amersfoort,

11 Januarij 1858.

De met rang van Eersten Officier van gezondheid der tweede kl.; gepensioneerde Officier van gezondheid der 1e klasse.

W. C. VAN LEERSUM.

BOEKAANKONDIGING.

Dezer dagen verscheen te Antwerpen bij BUSCHMAN, een bundeltje, getiteld: *Notes diverses sur quelques opérations de la mine, par J. G. J. DEMARTEAU, capitaine du génie etc.* Het eerste daarin voorkomende stukje bevat de beschrijving van eene door den S. uitgedachte mijnboor. Deze boor wordt bevestigd op het boveneind van de getande staaf eener gewone dommekracht, en wordt daardoor in den grond gedreven. De boorstang wordt op het boveneind der getande staaf vastgeschroefd, door middel

van vier ijzeren armen, in wier midden eene ruimte openblijft, ter opneming van een paar onderling loodregte raderen (kegelwerk) met handkruk, om de boor rond te draaijen bij het boren.

Om aan het einde van het boorgat een kleinere mijnkamer uit te boren, is het boormes voorzien van een kort uitstekend stangetje, dat tegen het einde van het boorgat drukkende, daardoor zijdelingsche messen naar buiten drukt. Door middel van eene koord kunnen deze messen weder naar binnen getrokken worden, als men de boor wil terughalen.

Het tweede stuk bevat eenige opstellen over de mijnen, te weten: 1°. Eene eenvoudigere wijze, dan de tot nu toe gevolgde, om met eene mijn-galerij in schuine rigting voort te gaan, of het maken van zoogenaamde *wendingen*. 2°. Eene nieuwe wijze van mijnontsteking. De S. levert een zeer vlugtig overzicht der algemeen bekende ontstekingswijzen, en eindigt met de gewone kruidworst als de beste ontstekingswijze aan te bevelen. Volgens zijn voorstel wordt die worst echter van veel geringere afmetingen gemaakt, dan de tot nu toe gebruikelijke. De middellijn bedraagt slechts 2 Ned. duim, de strekkende meter bevat dan niet meer dan 0,213 à 0,514 Pd. kruid. De worst wordt omwoeld met een band, die met eene vochtwerende zelfstandigheid is voorzien. Deze worst geeft weinig rook in de galerijen. Onder de beschouwde ontstekingswijzen, komt niet voor die van GILLOT, PESCHEL of LEHMAN, bestaande in een soort van percutie-slot, of een veer met hamer, door middel van een touw af te trekken; men vindt dit onder anderen afgebeeld en beschreven in de *Versterkingskunst* der Koninklijke Militaire Akademie. De S. stelt echter voor, als iets nieuws, het gebruik van een gewoon percutie-slot van een geweer. Wij voor ons gelooven, dat dit middel minder eenvoudig is dan het zooveen genoemde. Bij langdurig verblijf onder den grond, zal een geweer-slot eerder onbruikbaar worden door roest, dan eene eenvoudige slagveer. Doch het schijnt ons bovendien altijd gewaagd, de ontsteking van één enkel slaghoedje te doen afhangen, en gelooven het dus raadzaam, bij eenigzins belangrijke mijnen, zoo al niet twee of meer verschillende en onderling onafhankelijke ontstekingswijzen aan te wenden, dan ten minste een paar geweer-slotten te gebruiken, om de ontsteking niet van één enkel slaghoedje te doen afhangen. Of welligt zou men denzelfden slaghamer die het slagkruid ontsteekt, nog een callerstromsch glazen buisje kunnen laten verbreken.

Het 3° opstel leert ons, dat bij het petardeeren van rotsen te Hasselt, het buskruidgas zich door de rotsspleten ontlastte en geene uitwerking deed. Men voorzag hierin door de gaten wat wijder dan gewoonlijk uit te boren, en na het inbrengen der patroon, met gips vol te gieten; als deze goed hard was geworden ging men tot de ontsteking over.

Het werkje bevat eenige zeer duidelijke platen.

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 4, Bladz. 23).

(Met eene Afbeelding.)

Sebastopol.

Toen in Junij 1854 het gros der geallieerde legers te Varna was aangekomen, en reeds daar, zoo door het ongezonde klimaat, als door het hevig woeden der cholera, zoo vele offers bragt aan de reusachtige onderneming, die nog zoo véél bloed zou moeten kosten, werd eene verplaatsing noodzakelijk; ook het moreel der troepen moest door de eene of andere krachtige afleiding worden opgewekt.

Men besloot Rusland in de Krim aan te tasten. Na eene verkenning, den 10^{den} September, onder de leiding van den generaal CANROBERT en lord RAGLAN zelve ondernomen, bleek het, dat het strand tusschen Eupatoria en de Alma onbezet was en eene geschikte landingplaats opleverde.

Het schijnt dat de Russen evenmin aan een zoo stoutmoedigen aanslag tegen de Krim en Sebastopol hebben geloofd, als de Oostenrijkers in 1800 aan de mogelijkheid van een inval in Italië over de Alpen; en toch stonden den 20^{den} daaraanvolgende, 60,000 geallieerden tegenover 35 à 40,000 Russen, die de hoogten aan de Alma bezethielden, welke door 64, of volgens anderen door 80 stukken geschut werden verdedigd.

Dat de landing ongestraft heeft plaats gehad, is een feit; hoe de Russen dat feit hebben toegelaten, blijft echter een dier raadsels, die tot heden toe nog niet zijn opgelost.

Men zou het er schier voor houden, dat MENSCHIKOFF zijne stelling aan de Alma zoo sterk waande, dat hij de landing in niets bemoeijelijkte, om

zijn vijand naderhand des te zekerder te kunnen treffen en in zee te werpen; dit althans zou kunnen getuigen een uittreksel uit zijn rapport aan den Keizer, waarin hij zegt :

„J'attends les François dans une position infranchissable; fussent-ils deux cent mille, je les jeterai à la mer.”

Uit ons standpunt beschouwd, levert de slag aan de Alma te weinig belangrijks op, om er bij stil te staan. Door den onweêrstaanbaren aanval der Franschen en den onbezweken moed der Engelschen, maar vooral door het omtrekken van hun linker vleugel, door den generaal BOSQUET, welke vleugel de generaal MENSCHIKOFF ontoegankelijk waande, werden de Russen uit deze zóó sterke positie verjaagd, en werd de eerste zege door de verbondene legers behaald.

Den 25sten gingen de geallieerden verder voorwaarts en bivouackeerden aan de Katscha.

De vloot wendde intusschen den steven naar Balaclava, wyl men toen het nut nog niet kende dat de baai van Kamiesch kon opleveren, waar later het Fransche materieel ontscheept werd.

Den 24sten werd op de hoogten der Belbeck gebivouacqueerd en den volgenden dag werden de noorderforten omgetrokken, ten einde zich aan de zuidzijde van Sebastopol op te stellen, om, indien een onverhoedsche aanval niet mogelijk bevonden werd, van deze zijde een geregeld beleg te beginnen.

Bij dezen flankmarsch bleven de Russen op nieuw in gebreke, aanvalenderwijze te werk te gaan; maar MENSCHIKOFF, die vreesde van zijne communicatielijnen met Perekop te worden afgesneden, deed zijn leger insgelijks eene flankbeweging uitvoeren om Batchiseraï te bereiken; het was toen dat zijne achterhoede met de voorhoede der Engelschen te Mackenzie in aanraking kwam.

Aan den vice-admiraal KORNILOFF werd aanvankelijk de verdediging van Sebastopol opgedragen; deze deed aanstonds eenige der oudste oorlogschepen in den mond der haven zinken, ten einde de geallieerde vloot den ingang te versperren, en het geschut, alsmede de bemanning tot verdediging der vesting te doen medewerken, welke aan de zuidzijde, zoo weinig verdedigingsmiddelen aanbood. Toen was het, dat de kapitein TÖDTLEBEN de verzekering gaf, de stad binnen weinige dagen voor een *coup de main* te zullen vrijwaren, en verdedigingsliniën begon aan te leggen, waardoor Sebastopol zóó lang weêrstand kon bieden aan de vereende krachten van den Fransch-Engelschen aanval.

Men kan gerust aannemen dat de zuidzijde van Sebastopol, noch volgens een der bestaande stelsels, noch door een nieuw uitgevonden systema in

weerbaren staat gebragt en verdedigd is geworden; maar ook dat TODTLEBEN, alleen door zijn gezond verstand en scherpziend oog geleid, aangevuurd door den drang der omstandigheden, en overtuigd dat een kort besluit, doortastende maatregelen en spoedige uitvoering, hier alleen redding konden aanbrengen, van alle terrein-gelegenheden en de hem ten dienste staande middelen partij heeft getrokken, om eene verdediging voor te bereiden en vol te houden, waarvan in de krijgsgeschiedenis de wederga niet te vinden is.

Indien ons oorlogsbestuur, in het jaar 1799, onder bijna gelijksoortige omstandigheden, den raad van den kapitein-ingenieur VAN MANSVELT, omtrent de bevestiging van den Helder had opgevolgd, even als Rusland dien van den kapitein-ingenieur TODTLEBEN, omtrent Sebastopol, dan ware welligt toen aan de Bataafsche Republiek een dure les bespaard geworden!

Gedurende den 26sten September en volgende dagen, werd het terrein van Balaclava tot aan kaap Chersonesus bezet, en was eene grootsehe onderneming, door middel van versnelde vervoermiddelen, aanvankelijk met den besten uitslag bekroond; maar tevens de fout begaan, dat men het beleg geslagen had voor eene vesting, die niet *geheel* kon worden ingesloten.

Den 27sten werd Sebastopol door een deel van het Russische leger bezet, dat steeds gemeenschap met het noordelijk gedeelte der Krim kon onderhouden, en daarlangs de vesting van leeftogt, materieel, munitie en versche troepen blijven voorzien.

Wij zullen den loop van het beleg zoo kort mogelijk trachten te vermelden, om later te zien, in hoeverre dit ook voor onze beschouwingen merkwaardig is geworden.

Sebastopol, welks bezit Rusland tot waarborg strekt zijner heerschappij over de Zwarte Zee, ligt aan de zuidzijde eener diepe baai, wier breedte van 600 tot 1500 ellen verschilt en ongeveer 4000 ellen lang is. De stad heeft eene bijna halfeirkelachtigen vorm van omstreeks 1600 ellen straal, en is in bijna twee gelijke deelen door de arsenaal-kreek verdeeld. De dokken en militaire etablissementen zijn in het oostelijk gedeelte (Karabelnaya), het aanvalspunt der Engelschen; de stad zelve in het westelijke, dat door de Franschen werd aangetast.

Bij de aankomst der geallieerden was de Malakofftoren de eenige sterkte die aan de zuidzijde geheel voltooid was; hij had veel overeenkomst met de gedetacheerde torens van Bomarsund, en beschermde geheel de positie van den oostelijken kwart-cirkel; hij heeft later zijn naam blijven geven aan alle aan zijn voet achtereenvolgens opgeworpen werken.

De zuidwestelijke zijde der stad was door een geeneleerden muur ingesloten, die zich van uit een punt achter het kerkhof, tot aan de arsenaal-

kreek uitstreckte. Deze muur, hier en daar van torens voorzien, scheen minder tot verdediging der stad zelve, dan wel tot een retranchement voor het garnizoen te moeten dienen, om bij eene landing, den vijand te beletten zich meester te maken van het Quarantainefort, als diens vuur door dat van vijandelijke schepen tot zwijgen was gebragt.

Ten noorden der baai bevinden zich 3 kapen, waarop verschillende werken zijn aangelegd. Het fort Constantijn van 100, tegenover het Alexanderfort van 84 stukken geschut, welke beide den ingang der haven verdedigen; het fort Michiel van 120, tegenover het fort Nikolaas van 192, en het Severnafort, tegenover het fort Paul van 80 stukken.

Eindelijk, op ongeveer 500 ellen boven de oppervlakte der zee, ligt de groote versterkte achthoek, het Noorderfort genaamd. Twee batterijen, ieder met 54 stukken bewapend, kruisen haar vuur met dat van de forten Paul en Nikolaas, terwijl op sommige plaatsen nog andere batterijen langs den oever zijn opgeworpen. De hoeveelheid geschut waarmede deze stelling bewapend is, bestaat uit omstreeks 1400 vuurmonden.

Het plateau aan de noordzijde is de sleutel der geheele positie; want zoen dit bezit, is men meester en van de stad, en van de communicatie met het binnenland.

De Russen hadden sedert 50 jaren, millioenen schats aan deze bevestiging te koste gelegd; en het valt niet tegen te spreken, dat de zuidzijde der stad op verre na niet die verdedigingsmiddelen bezat, waarover men aan de noordzijde konde beschikken; vrij algemeen is men het dan ook eens, dat in de gegeven omstandigheden, de geallieerden de beste keuze hebben gedaan, even als het onverantwoordelijk zou geweest zijn, bij hunne aankomst eenen storm te wagen, die bij eene mislukking de schromelijkste gevolgen had kunnen na zich slepen.

Een van de eerste maatregelen der verbonden legers bestond daarin, dat men zich tegen de aanvallen, die de Russen van de zijde der Tchernaya konden ondernemen, poogde te dekken, waarom wij hier dan ook eene dier circumvallatielinien in het leven zien terugroepen, welke zoo zelden in den laatsten tijd gebruikt zijn, en die van Inkermann tot aan Balaclava eene keten van 29 redoutes vormde, waardoor zij in rug en flank gedekt waren.

Den 9^{den} October werden de loopgraven geopend en den 17^{den} werd uit al de batterijen, toen met 125 vuurmonden bewapend, het vuur geopend, dat door 250 stukken van zwaar kaliber werd beantwoord.

Hoewel het geschut van den Malakofftoren spoedig gedemonteerd en tot zwijgen was gebragt, bragt dat van de overige deelen der vesting, de Franschen zulke verliezen toe, dat zij genoodzaakt waren hun vuur te staken,

duidelijk bleek de groote uitwerking der terrasvormige frontaalfuren, waardoor de Franschen reeds in de eerste parallel, zooveel te lijden hadden. De Engelschen waren minder ongelukkig geweest, daar zij hunne batterijen op 1200 à 1500 ellen van de stad geplaatst hebbende, de vijand huu, maar ook zij hem wederkeerig, zooveel nadeel niet konden toebrengen. Sommigen beweren dan ook, dat deze attaque der Engelschen, in den beginne meer als eene afleiding moet worden beschouwd, om den vijand te beletten, al zijn vuur op de Franschen te concentreren. — Ook de vloot nam deel aan het bombardement, maar zonder die uitwerking te doen, welke men er van verwacht had, en bevestigde al weder den regel: dat goed bevestigde kustbatterijen nimmer veel van het vuur van oorlogschepen zullen te vreezen hebben.

Belegerden, zoowel als belegeraars, herstelden gedurende den nacht hunne bekomen schade en waren den volgenden morgen in staat, het gevecht met dezelfde veerkracht als den vorigen dag te beginnen.

Den 25sten openden de Franschen hunne 2de parallel en den 23sten had van uit Tchorgoun, aan de Tchernaya, een aanval plaats op de stelling van Balaclava, door de Engelschen op eene onbegrijpelijk zorgelooze wijze aangelegd en bewapend, waarbij de Russen, echter niet zonder verlies, werden teruggedrongen, en de Engelsche kavallerie die roemrijke maar vermetele charge uitvoerde, waarvan een Fransch generaal zeide: » *C'est beau, mais ce n'est pas la guerre.* »

Had MENSCHIKOFF hier meer troepen in het vuur gebragt en met meer kracht den aanval doorgezet, dan had hij welligt de verbondene legers een onberekenbaar verlies kunnen doen lijden; terwijl hij hun thans slechts de noodzakelijkheid deed inzien, hunne stellingen beter te versterken en te bewaren.

Inmiddels zetten de geallieerden hunnen moeilijken arbeid voort, die echter weinig vorderde, zoowel door de bezwaren die het terrein opleverde en hunne betrekkelijk geringe strijdmagt, als door de heldhaftige wijze waarop de verdediging werd geleid, totdat de 5^{den} November aanbrak, waarop de slag van Inkermann plaats had, die in Englands en Frankrijks geschiedrollen eene roemvolle bladzijde zal beslaan.

Voor onze beschouwingen levert die slag niets belangrijks op, dan hetgeen wij reeds vroeger hebben aangetoond, namelijk, dat ook dáár de invloed en het overwigt van het verbeterd schietgeweer duchtig werd gevoeld. Men vindt dezen slag naauwkeurig beschreven in *de Considérations politiques et militaires sur la question d'Orient*, waaruit blijkt, dat alleen eene dwaling van den generaal SIMONOFF, die de orders verkeerd begrepen had,

en zich in den weg bedroog, alsmede het niet tijdig genoeg doortasten aan de Russische zijde, tegenover den onbezweken moed en de trouwe volharding der Engelsche soldaten, voorts de helderziende veldheersblik van den generaal BOSQUET, aan de andere zijde, — de geallieerden dien dag van eenen anders gewissen ondergang hebben gered.

De slag van Inkermann gelijk alleen op zich-zelf; even als de geheele veldtocht in de Krim bijna geen enkel punt van overeenkomt heeft met de groote krijgsondernemingen, die de eerste jaren dezer eeuw hebben gekenmerkt.

Het bombardement had omstreeks 5 weken geduurd, zonder dat er, van welke zijde dan ook, aanzienlijke verliezen waren geleden. Sebastopol was echter hoe langer hoe sterker geworden; aan eene overrompeling viel niet meer te denken; eene overwintering werd noodzakelijk, en algemeen gevoelde men, dat de eerste acte van dit groote drama was afgespeeld.

De volgende dagen werden voornamelijk door de verbonden legers besteed, aan het versterken hunner circumvallatielinien, om ze voor eenen nieuwen aanval te vrijwaren; terwijl gedurende het overige der maand November, versterking van allerlei aard werd aangevoerd, zoodat het geallieerde leger in het begin van December, omstreeks 100,000 sterk was.

Den 6^{den} December waren de Franschen met 589, en de Engelsche batterijen met 150 stukken geschut bewapend, terwijl de Russen een nog veel grooter aantal in batterij hadden, wier vuur echter minder uitwerking deed, als moettende zich over eene veel langere lijn uitbreiden.

Gedurende deze maand hadden er eene menigte nachtelijke uitvallen plaats, zonder eenig belangrijk resultaat op te leveren; de aanvalswerken strekten zich tot aan de Quarantaine-baai uit; beide legers hadden veel te lijden, zoo door aanhoudend slecht weder als door hevige ziekten, maar door de steeds toenemende aanvoer van troepen, telden de geallieerden, in het begin van 1855, evenwel omstreeks 150,000 man vóór en om Sebastopol; ofschoon van de Engelschen alléén, omstreeks $\frac{1}{3}$ gedeelte ziek of gekwetst was.

In December verbonden de Russen het Quarantainebastion, het Centraal- en het Mastbastion door werken die hunne reduits hadden in de stad zelve, en legden, op het hoogste punt, de terrasbatterij aan, die door haar relief en het zware kaliber harer stukken, den Engelschen en den Franschen aanval te gelijk kon bestrijden.

Ziekten en gebrek namen gedurende de maand Januarij hand over hand toe, waarvan de invloed zich zoowel onder de belegerden als onder de belegeraars deed gevoelen.

Den 5^{den} kwam OMER-PACHA te Balaclava, en den 21sten de generaal NIEL

te Kamiesch aan; terwijl de Russen den Malakofftoren door aardewerken met de stad zelve verbonden en hunne uitvallen bleven volhouden.

De generaal NIEL deed spoedig na zijne komst opmerken, dat de Malakofftoren het gewigtigste punt der stelling uitmaakte, en de aanval dáarop moest geconcentreerd worden. Daar dit onmogelijk door de Engelschen alleen kon geschieden, werd besloten dat ook de Franschen daartoe zouden medewerken, zoodat de Fransche attaque zich thans ook tot den uitersten regter vleugel uitstreckte.

In den avond van den 28^{den} bemerkten de Russen dat de Franschen hunne laatste parallel tegenover het Quarantainefort armeerden, en openden nu een hevige vuur, dat den geheelen nacht door werd volgehouden.

De Russen gingen steeds voort van uit vooruitgeschoven kleine redoutes en contre-approches de belegeraars te bestoken en de positie Malakoff te versterken, terwijl aan der bondgenooten zijde, tusschen Balaclava en het Engelsche kamp, een spoorweg was daargesteld, die thans begon te werken.

Men begon uit de Russische werken met granaten gevulde tonnen te werpen, die eene groote oppervlakte van het terrein overdekten en onveilig maakten.

De Engelsche aanval werd vooral door het vuur van drijvende batterijen uit de baai van Sebastopol veel belemmerd; en ook deze maand ging voorbij, zonder enig belangrijk feit op te leveren.

Zoodra de verdedigers zagen dat de Franschen zich voorbereidden hunne loopgraven aan de zijde van Malakoff te openen, raseerden zij den toren en wierpen steviger en beter gedefileerde werken op, dan dit hooge metselwerk zou hebben opgeleverd, waardoor zij tevens een blijk gaven, dat de zoo dure les van Bomarsund niet verloren was gegaan. Tevens voltooiden zij eenige redouten aan de Carenagebaai, de Witte Werken genaamd. Op het laatst dezer maand werden er proeven genomen met brandstichtende en explosive vuurpijlen, welke eene vrij goede uitwerking schenen te doen, en op meer dan één punt brand veroorzaakten, die echter spoedig gebluscht werd.

In de maand Maart werd MENSCHIKOFF in het opperbevel door Prins GORTSCHAKOFF vervangen en hadden er bijna dagelijks schermutselingen plaats om de Russen uit de embuscaden te verdrijven, waaruit hunne scherpschutters de aanvalswerken zoozeer hinderden.

Den 17^{den} schreef de generaal CANROBERT aan den Minister van Oorlog:

„Nos batteries présentent le chiffre énorme de près de 500 bouches à feu en état d'agir, et j'attends depuis le 14, que les Anglais soient prêts à entrer en action.”

Van het begin der expeditie af, tot aan de inneming van Sebastopol toe, schijnen de Engelschen meer dan eens op zich te hebben laten wachten.

»*Les Anglais,*» zegt DE BAZANCOURT, »*intrépides et infatigables au combat, semblent ne pas comprendre l'importance impérieuse d'une journée ou d'une heure de retard sur une opération de guerre; ils ne savent pas ou ils ne veulent pas se hâter.*»

Den 9^{den} April werd het vuur met nieuwe kracht heropend; aan den linker vleugel bestookten 500 Fransche kanons en mortieren het gedeelte van het Quarantainefort tot het Mastbastion, terwijl op den anderen vleugel, 100 stukken, waaronder vele van zwaar kaliber, door de Engelschen werden bediend; en uit de Fransche berigten blijkt, dat de Russen bommen wierpen van 52 d^m. middellijn, die meer dan 70 ponden wogen.

Aangaande de uitwerking en het aantal der Lancasterkanons, vindt men niet veel vermeld en loopen de berigten nog al uiteen; het schijnt echter dat er eenige gesprongen zijn; maar zoolang geen officieel belegerings-journaal hieromtrent eene naauwkeurige opgave mededeelt, kan men over hunne betrekkelijke waarde moeilijk eenig oordeel vellen.

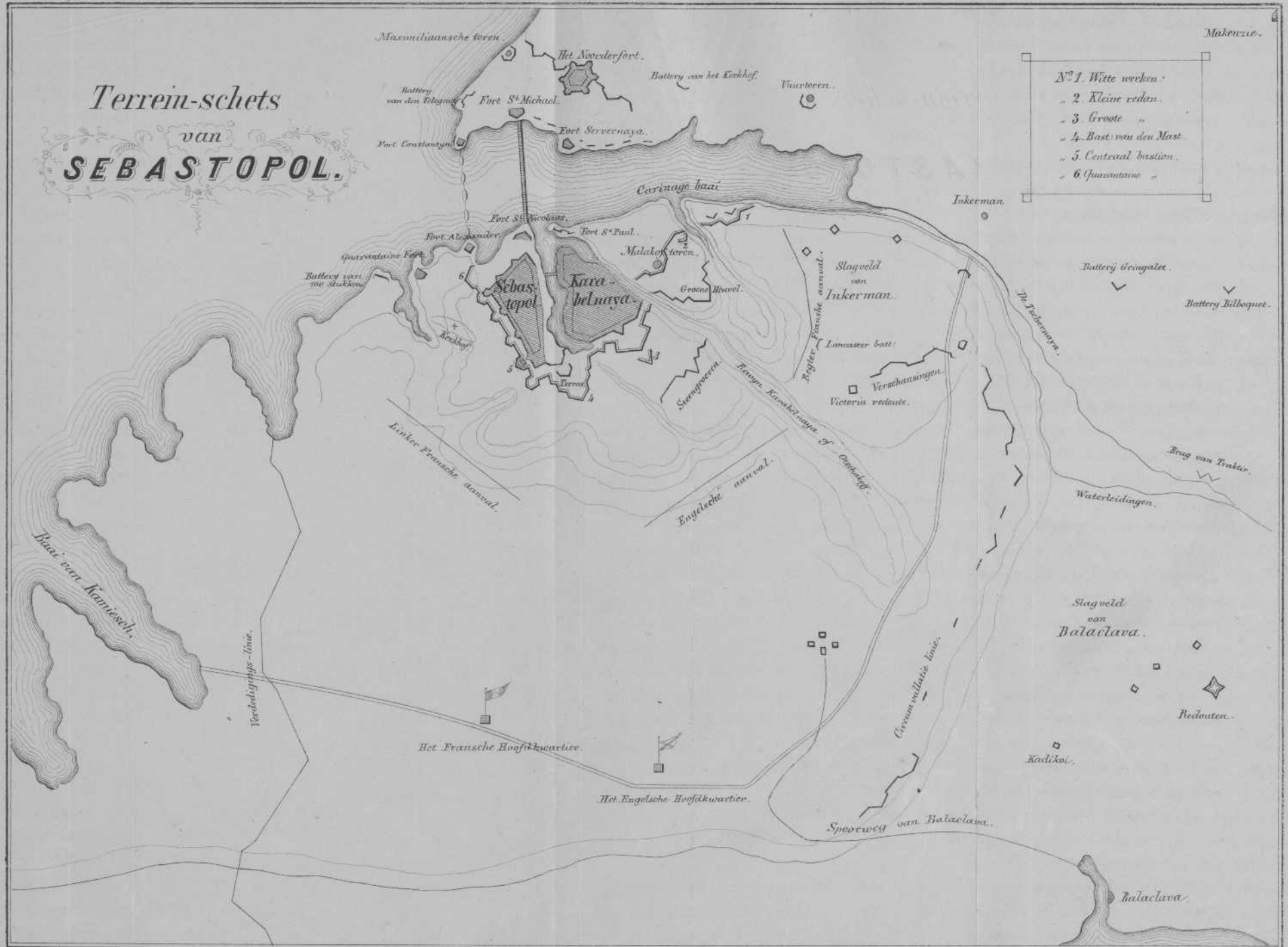
De raad van den generaal NIEL, om met vereenigde krachten den aanval meer uitsluitend te rigten op den Malakoff en den daarvoor gelegen zoogenaamden *Mamelon Vert*, als zijnde dit de ware sleutel der verdediging, was getrouw opgevolgd; tegen het midden van April, was men tot een groot deel der Russische werken, door eene 4^e parallel genaderd.

Dit bombardement duurde tot den 23sten; er waren dagen dat er 26,000 projectielen op Sebastopol werden uitgebraakt, en hiermede kan men aannemen, dat de tweede periode van dit zoo merkwaardig beleg werd besloten, en de derde acte van het bloedig drama een aanvang nam.

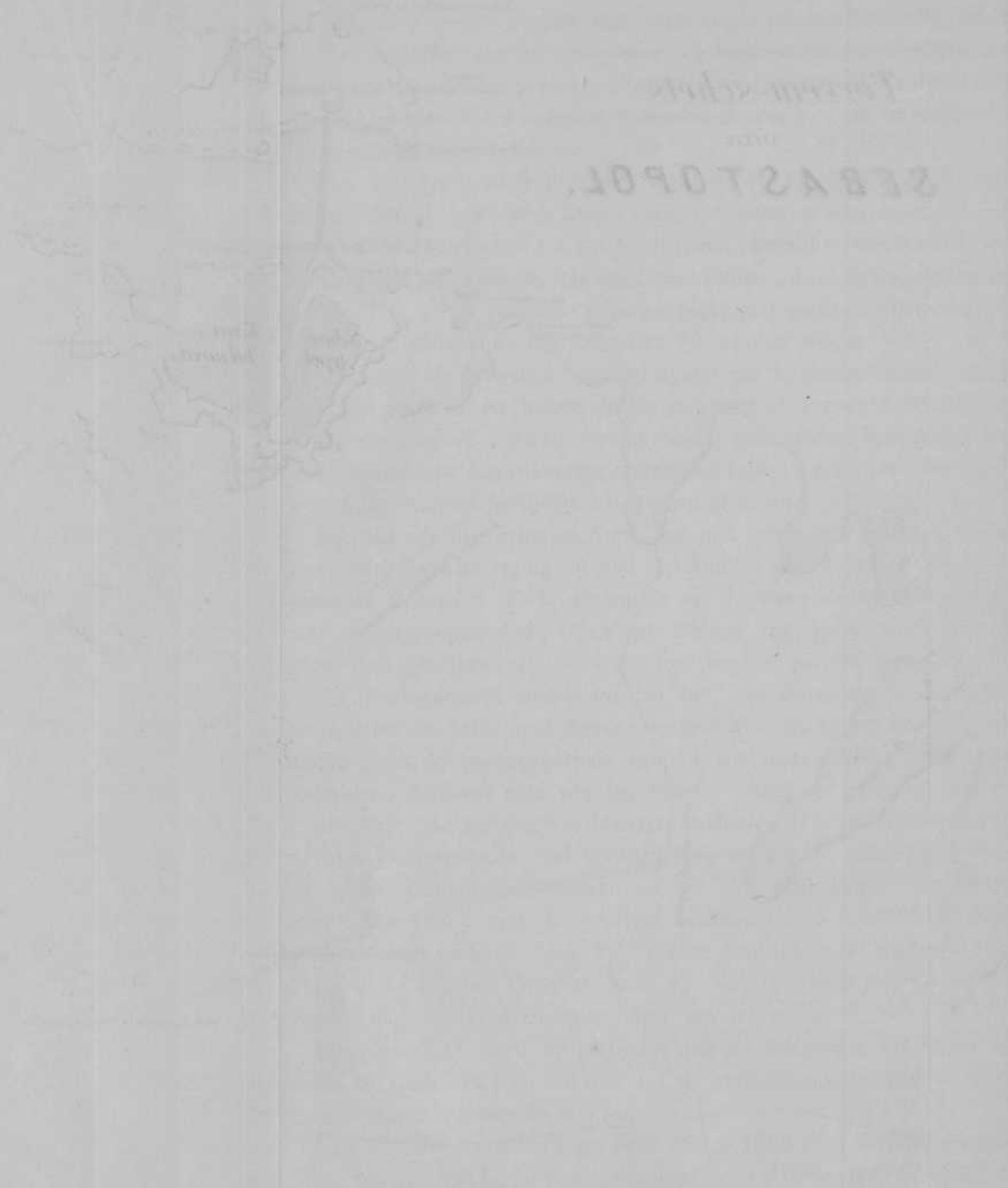
Alle Fransche berigtgevers brengen hulde aan de wijze waarop de Russen de hun toevertrouwde stad verdedigden, en aan de volharding, waarmede zij hunne geëntameerde werken en vernielde schietgaten, zelfs onder het geduchtste vuur, met de grootste koelbloedigheid herstelden; men ontwaarde onder anderen, den 22sten, zeer duidelijk eene wijde bres aan de linker zijde van het Centraalbastion van wel 100 ellen lengte; en den volgende dag was er geen spoor meer van te vinden.

Bijna dagelijks werd er gestreden om de belegerden uit hunne embuscades te verdrijven, en om van uit de verschillende parallellen, tegen de Russische werken vooruit te gaan.

Den 9^{den} Mei werd het leger door eenige 1000 man Sardijnische troepen, onder den generaal LA MARMORA, versterkt, terwijl in den loop dierzelfde maand, de generaal PELISSIER den generaal CANROBERT in het opperbevel verving.

SEBASTOPOL.
1854

Volgens *le Précis historique des opérations militaires en Orient*, was den 20sten Mei het Fransche leger aldus ingedeeld :

Opperbevelhebber : de generaal PELISSIER.

Het 1° korps : de generaal DE SALLES ,

waarvan de 1° divisie door den generaal D'AUTEMARRE ,

2° " " " " LE VAILLANT ,

3° " " " " PATÉ ,

4° " " " " BOUAT ,

de divisie kavallerie " " " MORRIS, gekomm. werd.

Het 2° korps (observatieleger) : de generaal BOSQUET, onder wien de generaal CANROBERT, de 1° divisie,

" CAMOU, " 2° "

" MAYRAN, " 3° "

" DULAC, " 4° "

" BRUNET, " 5° "

" D'ALLONVILLE, " divisie kavall. kommandeerde.

Het reservekorps, onder den generaal REGNAULD DE ST. JEAN D'ANGELY, bestond uit 2 divisien, onder de generaals HERBILLON en D'AURELLES DE PALADINES, terwijl de divisie der Keizerlijke garde door den generaal MELLINET gekommandeerd werd.

Het Fransche leger zal toen omstreeks 115,000 man.

" Engelsche met de Sardijnische hulptroepen 50,000 "

en de Turksche met de Egiyptische, ongeveer 55,000 " be-

dragen hebben, zoodat het verbonden leger, vóór en

om Sebastopol. 200,000 man sterk was.

Gedurende de nachten van 22 op 23 en van 23 op 24, liet de opperbevelhebber de voorgeschoven werken en contre-approches aan de zijde van het Quarantainefort, wier aaneenschakeling eene geduchte wapenplaats vormde en de linker flank der aanvalswerken bedreigde, bestormen en bezetten, 't welk echter van beide zijden stroomen bloeds heeft gekost, en werd de attaque nog meer geconcentreerd op den Malakofforen, 1200 el van de vesting, en op den 550 ellen daarvoor liggende Groenen Heuvel, alsmede op de Witte Werken en die der Carrières vóór de Groote Redan. Verder leest men :

» Les Russes semblaient cette nuit-là craindre une attaque générale contre les ouvrages blancs du Carénage, et afin d'éviter une surprise, ils allumèrent au saillant de l'ouvrage le plus avancé, deux feux jointifs, produisant une lumière blanche très-vive et des plus intenses."

Wij zien dus hier het electrisch licht voor het eerst in den *werkdadigen* oorlog toegepast.

»Un fait très-important se produisit le 50. — En faisant une reconnaissance en avant du ravin du Carénage, on découvrit une ligne de 24 caisses de poudre avec appareil explosif. Cette machine infernale, destinée à faire sauter une colonne d'attaque était enterrée à fleur de sol, de façon que le feu devait nécessairement être mis par le passage même des troupes d'attaque.»

Gedurende deze periode van het beleg, bezette het 2e korps de hoogten op den linker oever der Tchernaya.

Den 5^{den} Junij begon een allerhevigst vuur op genoemde sterkten, en den 7^{den} werden die van den Groenen Heuvel, der Witte Werken en Carrières, stormenderhand ingenomen, waarbij van weërszijden groote verliezen werden geleden.

De kolonel DE BRANÇION sneuvelde op het oogenblik dat hij den eersten adelaar plantte op de werken van den Mamelon Vert; terwijl de jeugdige generaal DE LA VARANDE, aan de Carénage, eenen roemvollen dood vond. Ten einde de nagedachtenis te vereeren van de dapperen die op het veld van eer gevallen waren, werd bij dagorder bekend gemaakt, dat voortaan de redoute van den Groenen Heuvel, redoute de Brançion, en de Witte Werken, les ouvrages De la Varande genoemd zouden worden.

In deze maand vielen Kertsch, Yenikalé, Taganrok, Anapa en andere plaatsen aan de kusten der Azofsche en Zwarte Zeeën, in handen der geallieerden, waardoor de Russen hunnen aanvoer aanmerkelijk zagen verminderen, die voornamelijk door de zee-engte van Kertsch plaats had en de kansen van wêslagen voor den aanval vermeerderden.

Deze operatie werd uitgevoerd zoodra de generaal PELISSIER het opperbevel had aanvaard.

Van den 9^{den} tot den 18^{den} werd alles tot eenen aanval op den Malakoff-toren voorbereid, en kwamen de volgende veranderingen in het emplacement der troepen:

De divisien Camou en Dulac bezetten de oever der Tschernaya.

Die van HERBILLON en D'AURELLES, welke de positie van Kamiesch versterkten en bewaakten, gingen almede naar de Tschernaya en Inkermann.

De generaal BOSQUET nam het kommando van al die troepen aan die rivier op zich, terwijl de generaal REGNAULD DE ST. JEAN D'ANGELY, den aanval op den Malakoff-toren zoude besturen.

De loopgraven links en regts van dezen toren, werden hoe langer hoe meer uitgebreid, de wapenplaatsen vergroot, nieuwe batterijen opgeworpen en bewapend, en men ontdekte aan de Carénage wederom met kruid ge-

fulde kisten , zoodanig geplaatst en ingerigt , dat de marscherende troepen zelve de uitbarsting moesten te weeg brengen.

Na een hevig bombardement werd door de geallieerden den 18^{den} Junij eene poging aangewend om den Malakofforen en de Grootte Redan stormenderhand te bemagtigen ; hoewel de Franschen werkelijk tot in den eersten doordrongen , konden zij er zich niet in staande houden , en mislukte deze gecombineerde aanval , voornamelijk omdat hij door de verschillende stormkolonnes niet gelijktijdig geschiedde , aangezien de generaal MAYRAN zich in het daartoe te geven signaal vergiste.

53 Officieren sneuvelden , waaronder de divisie-generaals MAYRAN en BRUNET ; en de Franschen zelve geven een verlies op van 1557 man aan dooden en 1517 aan gekwetsten.

Den volgenden dag echter werden de belegeringswerken op nieuw hervat ; eene 3e en 6e parallel benevens eene groote wapenplaats in de carrières aangelegd en tot den 10^{den} Julij met de meeste inspanning van krachten voortgezet , toen de Engelschen een hevig vuur openden tegen de Grootte Redan , wier geschut hun het opwerpen eener batterij belette , die met stukken van zwaar kaliber gewapend , dienen moest om de Russische oorlogsvloot te vernielen.

Onder dat alles verloren de belegeraars hunne eigene veiligheid niet uit het oog ; zoo werd de positie van Kamiesch op alle mogelijke wijzen versterkt en in weerbaren toestand gebracht.

Tot aan den 16^{den} Augustus gingen de geallieerden , hoewel veel van het vuur uit de vesting te lijden hebbende , langzaam voort met hunne approches , en bleef ook voortdurend de onderaardsche oorlog met mijnen en tegenmijnen aanhouden ; terwijl de Russen , van hunnen kant , steeds nieuwe batterijen opwierpen en de twee oevers der baai door eene brug vereenigden , die , tussehen de batterijen van de forten Nicolaas en Michiel aangelegd , 10 minuten gaans lang en ruim 6 ellen breed was ; hierdoor was de communicatie met de noordzijde , ten allen tijde verzekerd.

Aan de Tschernaya versterkten zich de Russen hoe langer hoe meer , en werd eene poging om zich van Balaclava meester te maken , iederen dag te gemoet gezien , weshalve de bondgenooten die geheele stelling met de uiterste zorgvuldigheid bewaakten.

Een gedeelte der vloot kruiste altijd voor Genitschi en de baai van Arabat , waardoor de gemeenschap met dat gedeelte van Rusland , voor de verdedigers van Sebastopol was afgesneden.

Den 16^{den} had er een hevig gevecht plaats aan de brug van Traktir , waar de Russen , na menigen herhaalden , moedigen aanval , evenwel voor

de geallieerden moesten wijken; waartoe vooral de uitmuntende werking der Sardijnische artillerie schijnt te hebben bijgedragen, aan welke in de Fransche berigten, veel lof wordt toegezwaaid.

Omtrent de aanleiding dezer aanvallende beweging van de Russische zijde, vindt men het volgende opgeteekend:

»La position de l'armée Russe, depuis les derniers jours de Juillet, devenait de plus en plus critique à Sebastopol. — Malgré tout le mal que leur artillerie nous faisait, nos travaux les resserraient de jour en jour d'avantage.

»Il était évident que sous peu, nous allions nous trouver en mesure, de sauter, pour ainsi dire, de nos tranchées dans leurs ouvrages, et alors la terrible baïonnette française devait venir à bout de leur héroïque résistance.

»Le général en chef Russe le comprit.

»Il résolut de tenter un effort suprême pour nous jeter à la mer avant l'entier achèvement des lignes de Kamiesch; ou, au moins pour faire une diversion et retarder les opérations de siège, ainsi que déjà cela avait eu lieu le 3 Novembre à Inckermann.

»Le Prince GOÛTSCHAKOFF ne dissimulait plus à St. Petersbourg ses impressions sur la chute prochaine de Sebastopol. Il écrivait:

»«Les ouvrages souffrent,» et depuis le jour où cette phrase se trouva dans ses lettres, il ne se fit plus illusion. — Le boulevard de la Crimée devait tomber devant les persévérants efforts d'un ennemi habile et décidé à tout, pour arriver à son but. Le Prince espérait bien pouvoir défendre la partie Nord de la place, mais cette partie était d'une importance fort secondaire. La ville sud renfermait au contraire tout ce qu'il eût été si urgent de sauver: les docks, les magasins, la flotte, d'immenses établissemens militaires et maritimes. — Voilà pour le côté matériel. L'inviolabilité de la puissance Russe, son prestige: voilà pour le côté moral.»

Voor het overige ging de maand Augustus voorbij, met verdedigingsmaatregelen van beide kanten, hoewel de geallieerden steeds langzaam hunne sappenwerken vooruitbragten en de mijn-oorlog dagelijks werd voortgezet. Ook was tegen het einde der maand de linker oever der Tschernaya, geheel tegen elken aanval der Russen bevestigd.

Den 30sten zagen de belegerden geen kans meer, om de schade aan de Malakoffwerken, en vooral aan bastion N°. 2 (Kleine Redan), door het hevig vuur des vijands veroorzaakt, te herstellen.

De uitvallen hadden geheel opgehouden, maar het vuur bleef met tusschenpoozen even hevig aanhouden; en zoo naderde de maand September, waarin eindelijk dit bloedig vraagstuk zoude worden opgelost en het ontzaggelijk drama worden afgespeeld, waar geheel Europa met de meeste belangstelling de oogen op gevestigd hield.

Van den 1sten tot den 8sten September werd het bombardement dagelijks heviger; men naderde hoe langer hoe meer de Russische werken, en van beide kanten begreep men dat de ontkenning met rasse schreden werd te gemoet gegaan.

In de *Considérations politiques et militaires* enz wordt medegedeeld, dat verscheidene Russische werken geheel verwoest werden; dat het schutgevaarte alle denkbeeld overtrof, en de belegerden op den 3^{den}, met 70,000 kogels en 16,000 bommen en granaten werden overstelpt! Men schoot met salvo's, om de verwoesting zoo mogelijk nog te vermeerderen.

Den 7^{den} was het vuur nog heviger dan gedurende de vorige dagen, en werden er kleine tonnen met brandbare stoffen gevuld, op de Russische werken geworpen.

In den morgen van den 8sten liet men, onder een geweldig vuur, vóór den Malakoff, nog 3 mijnen springen, met 1500 p^d. buskruid gevuld, ten einde de mijngalerijen der Russen zoo mogelijk te vernielen.

Aan den linker vleugel waren de Franschen tot op 50 à 40 ellen van het Mast- en het Centraalbastion, en aan den regter, tot op slechts 25 ellen van den saillant van den Malakoff en der Kleine Redan genaderd.

Aan de eene zijde waren 250 en aan de andere 550 vuurmonden in batterij; terwijl de Engelschen, die nog 200 ellen van de Groote Redan verwijderd waren, 200 stukken geschut in batterij hadden.

Des middags ten 12 uur begon de vereenigde aanval.

Regts moest de divisie Mac-Mahon, de Malakoffwerken; de divisie Dulac, de Redan der Carénage en de divisie de la Motte-Rouge, de Courtine aanvallen. De divisie Mellinet, moest deze drie divisieën ondersteunen, die allen onder het opperbevel van den generaal BOSQUET vereenigd waren.

De Engelschen zouden de Groote Redan trachten te vermeesteren, terwijl de divisie le Vaillant, links een aanval moest doen op het Centraal- en het Mastbastion.

Eene brigade Sardinische troepen had zich bij de Franschen aangesloten, en de generaal DE SALLES moest deze attaque ondersteunen.

Weinig tijds daarna wapperde de Fransche vlag van de Malakoffwerken, en niettegenstaande de Russen herhaaldelijk beproefden ze te heroveren, bleef de divisie Mac-Mahon er zich in staande houden; de zoo hardnekkig verdedigde sleutel der geheele positie was voor Rusland verloren.

Ten einde eenigzins over de hinderpalen te kunnen oordeelen die hier moesten overwonnen worden, houde men in het oog, dat het werk om den Malakofftoren, bewapend was met 62 stukken en een garnizoen had van 2500 man, dat het 550 ellen lang en 150 ellen breed was, en de borstweringen meer dan 6 ellen boven den beganen grond waren, waarvoor eene gracht lag van 6 el diepte en ruim 7 el breedte.

Het schijnt dat de dappere verdedigers dien onverhoedschen aanval niet hadden verwacht; indien hij eenige uren later begonnen ware, zouden de

Franschen onder de puinhoopen dier sterkte begraven hebben kunnen worden, daar zij geheel ondermijnd was en de verbindingsdraden slechts aan eene galvanische batterij aan de overzijde der baai, behoefden vastgehecht te worden, om het geheel in de lucht te doen vliegen. Overal bespeurde men stukken dier draden, welke met opzet of bij toeval waren losgemaakt en verbroken.

Aan de koelbloedigheid en den spoed waarmede de genie de Malakoffwerken tegen de Russische aanvallen vrijwaarde, was het voornamelijk te danken, dat de Franschen meester bleven van deze zoo duur gekochte stelling en er zich voor goed in konden vestigen.

Bij de Carénage of Kleine Redan, was de strijd het hevigst en werden de grootste verliezen geleden.

Dit werk door een hevig kartetsvuur van andere en meer achterwaarts gelegen batterijen gedekt, moest tot tweemaal toe verlaten worden; en hoewel de generaal PELISSIER ook de Courtine had doen aanvallen, wier vuur geheele gelederen deed vallen, moest de attaque worden opgegeven.

Aan twee rijdende batterijen, onder bevel van den kommandant Souty, die zich onverschrokken tegenover de Courtine hadden opgesteld, gelukte het de aanrukkende vijandelijke kolonnes te doen afdeinzen, even als een paar stoomschepen, die hun vuur op deze plaats concentreerden, maar zijzelve, zoowel manschappen en paarden als materieel, werden letterlijk in minder dan een kwartier uur vernietigd.

Aan den linker vleugel, waar de aanval om 1 uur plaats had, werden de vijandelijke werken in den beginne genomen, maar konden door het overstelpende schrootvuur der Russen, niet behouden blijven. Hier sneuvelden de generaals RIVET en BRETON.

De Engelschen, die van uit hunne 5de parallel, een afstand van 200 ellen tot aan de Groote Redan te doorloopen hadden, kwamen, na zware verliezen, vooral aan officieren geleden te hebben, aan de vóórliggende 5 ellen diepe gracht, tot wier overgang geen genoegzame ladders voorhanden waren, werden dáár met een allerhevigst kartets- en kanonvuur begroet en moesten terugwijken.

De tweede kolonne d'attaque, die de eerste opvolgde, drong niet stoutmoedig genoeg door, in de veronderstelling dat het geheele werk ondermijnd was.

Daarenboven verzamelden de Russen, die uit Malakoff verdreven waren, zich allen achter de keel der Redan, en overstelpten de bestormers met een zoo geweldig geweervuur, dat zij zich niet konden staande houden, maar terug moesten trekken, waarbij zij met een veel sterkeren vijand hand-

gemeen geraakten. De kolonel WINDHAM het gevaar ziende, had reeds 5 maal den generaal COBRINGTON om versterking laten vragen, maar tot driemaal toe waren zijne ordonnance-officieren gekwetst of gesneuveld; en toen er hulp kwam, was het te laat, om tegen zulk een overmagtigen vijand het gevecht te herstellen. De aanval links mislukt zijnde, ondernam de kolonel WINDHAM hem aan de regter zijde; maar ook dáár was de verdediging te sterk, en hoewel de Engelschen met hunne bedaarde koelbloedigheid bleven standhouden, moesten zij toch eindelijk ook dáár voor de overmagt zwichten en leden zware verliezen. Zij telden alleen 7 kolonels onder de gesneuvelden en gekwetsten.

De Franschen verloren dien dag aan :

	Gesneuveld.	Gekwetst of vermist.
generaals	5	10
hoofdofficieren.	24	92
officieren	116	252
onderofficieren en soldaten.	1489	5639
dus een totaal van	7557	man,

hetgeen met de verliezen der Engelschen op 10,000 man kan gerekend worden.

De Russen verloren 12,000 man.

Als eene opmerkenswaardige bijzonderheid deelt een Engelsch ooggetuige het volgende mede, omtrent de wijze waarop het den Franschen gelukte een der grootste hinderpalen te overwinnen, welke de zoo breede en diepe grachten der Malakoffwerken bij de bestorming moesten aanbieden :

Zij hadden namelijk eenige dagen te voren proeven genomen met ladderbruggen. Deze werden daargesteld door 5 ladders, ieder van 50 voet lang, naast elkander te plaatsen en in de lengte planken op de sporten te leggen, terwijl de werklieden snel regts en links terugtrokken, zoodat de bestormers met spoed konden vooruitrukken. Deze ligte, lange en sterke bruggen bragten de aanvallers halfweg op het buitentalud der aarden borstwering, waarin zij werden vastgestoken door middel van ijzeren punten, waarmede de uiteinden voorzien waren, terwijl zij over eene rol, die tusschen regtopstaande palen draaide, welke dicht bij den grachtsboord in den grond gedreven waren, gemakkelijk in eene horizontale rigting over de gracht werden heengeschoven.

Het niet aanwenden van dit eenvoudig en doeltreffend middel, heeft de mislukte storm op de Redan en de groote verliezen aldáár door de Engelschen geleden, ten gevolge gehad.

Gedurende den nacht hadden er in en rondom de stad vele uitbarstingen plaats, en verlieten de Russen de zuidzijde, die voor een gedeelte verwoest

was, waarna zij nog de overgeblevene oorlogschepen lieten zinken en de brug afbraken, welke hun den toegang tot de noorderforten had verschaft.

Deze hunne schoone vloot bestond weleer uit :

14	linieschepen ,
4	fregatten ,
5	korvetten en brikken ,
64	kanonneerbooten ,
12	stoomschepen ,
7	schepen van minderen rang, en
11	transportschepen ,
<hr/>	
117	bodems te zamen.

Officiële rapporten, onder anderen van den generaal NIEL, duiden aan, dat de Russen meer dan 800 vuurmonden in batterij hadden, en een garnizoen van 25,000 à 50,000 man, dat zij telkens konden vernieuwen; terwijl de belegeraars in de onderscheidene aanvallen, ongeveer 7 à 800 stukken geschut in het vuur bragten, waarmede meer dan 1½ miljoen schoten werden gedaan.

Volgens een Russisch tijdschrift hebben de verdedigers van Sebastopol, 1,586,608 kanonschoten gelost, die der veldstukken niet medegerekend.

De loopgraven, voor een gedeelte in de rotsen uitgehouwen of door het springen van buskruid daargesteld, besloegen eene uitgestrektheid van 80 kilometres (20 mijlen), en men verbruikte 80,000 schanskorven, 60,000 fascinen en 1 miljoen aardzakken.

Er is geen voorbeeld in de vroegere of latere krijgsgeschiedenis te vinden, waar zóóveel geschut en van zóó zwaar kaliber, zoowel door den belegeraar als door den belegerde, ooit in batterij is gebragt.

In de *Précis historique* vindt men eene volledige opgave van al de Fransche batterijen, met hoeveel stukken en van welk kaliber zij bewapend waren, enz. enz.

Dit beleg, dat 556 dagen duurde, is intusschen weder een sprekend bewijs, dat iedere vesting, onder welke gunstige omstandigheden de verdediging ook plaats hebbe, na de geopende loopgraaf, in korter of langer tijdsverloop eindelijk bezwijken moet; maar aan den anderen kant ook een bewijs, hoe lang die verdediging gerekt en tegen de hevigste aanvallen volgehouden kan worden, als de vesting niet geheel ingesloten is, telkens van het noodige materieel, munitien, levensbehoefsten en versche troepen wordt voorzien, en hare verdedigers, onder aanvoering van eenen braven bevelhebber, zich alle opofferingen getroosten, om het hun toevertrouwde pand, den vijand tot het uiterste te betwisten.

Het kon niet anders, of dit hoogstmerkwaardig beleg moest tot vele opmerkingen en beoordeelingen aanleiding geven, zoowel omtrent den aanval als opzigtelijk de verdediging.

Moeijelijk valt het die allen tot één geheel te vereenigen en het meer of min aannemelijke aan de gebeurde zaken te toetsen; te meer, daar van de Russische zijde hieromtrent nog weinig openbaar is gemaakt.

Ik heb intusschen getracht, uit al het daarover door mij gelezene, het meest wetenswaardige bijeen te voegen en zooveel mogelijk in verband te brengen met het standpunt, waarop wij ons reeds van den beginne af, hebben geplaatst.

De meeste schrijvers zijn het eens, dat het een onverantwoordelijk waagstuk zou geweest zijn, na den slag aan de Alma, zich door een *coup de main* van Sebastopol te willen meester maken; 't geen welligt kansen van te slagen aanbod, maar ook de vernietiging van het geheele verbonden leger zou hebben kunnen na zich slepen; dat voorts, ware de vesting stormenderhand ingenomen, de geallieerden zich in eene onhoudbare stelling zouden hebben bevonden, zoowel door het geduchte vuur der vloot en der Noorderforten, als door de nabijheid van MENSCHIKOFF's leger, hetwelk toen van uur tot uur versterking bekwam.

Dit leger, met de overige ter zijner beschikking staande strijdkrachten, zou hun het verder voorwaarts dringen, vooral in het reeds vergevorderde jaargetijde, *zeer gemakkelijk*, en de gemeenschap met hunne vloten, *zeer waarschijnlijk* hebben kunnen beletten.

De geallieerden toch konden slechts een gering aantal veldstukken aan de massa geschut van zwaar kaliber der Russische vloot tegenoverstellen, welke, uit hare gunstige stelling, met medewerking van het vuur der Noorderforten, waarschijnlijk wel in staat zou geweest zijn, den overwinnaar uit de stad te verdrijven; terwijl de Russische troepen den geallieerden later onherstelbare verliezen hadden kunnen toebrengen. Immers, men had geen enkel steunpunt aan de zeezijde, geene administratie georganiseerd, geene hereenigingspunten aangewezen; en MENSCHIKOFFS leger stond nabij, sterk genoeg om van ieder gunstig oogenblik gebruik te maken.

De bewerkstelligde belegering der zuidzijde van Sebastopol, vindt ook meer verdedigers en aanhangers, dan er zich stemmen tegen verheffen; en zeker is het, dat in de gegeven omstandigheden een aanval der noordzijde, onoverkomelijke zwarigheden zoude hebben ontmoet; terwijl het beleg aan de zuidzijde vele kansen aanbod van spoedig te slagen.

In die oogenblikken toch, was het niet te voorzien dat het beleg der zuidzijde vele moeijelikheden zou opleveren; dat het zwakste punt der

verdediging, onder de leiding van TODTLEBEN, eene sterkte zoude verkrijgen, waarvoor het geenszins vatbaar scheen, en dat, tijdens het beleg zelf, eene reeks van aardewerken zou kunnen worden opgeworpen, om 336 dagen lang, aan de grootste krachtsontwikkeling der verbonden legers, zulk een heldhaftigen wederstand te bieden.

Ten einde later betere punten van vergelijking te hebben, tusschen het verdedigingsvermogen van Sebastopol en dat van de meeste, naar de regels der kunst aangelegde vestingen, zal ik, zoo kort mogelijk, aanwijzen, wat er door dezen Ingenieur, aan wien Rusland zulk eene groote verplichting heeft, voornamelijk gedaan is, om dat vermogen aan de bedreigde stad te geven.

Hij begreep dat het geheim der verdediging bestaan moest in eene actieve verdediging, namelijk: ieder oogenblik aanvallend te kunnen ageren; en van iedere gunstige omstandigheid partij te trekken, om zelf den belegeraar te bestoken en verliezen toe te brengen.

Daartoe dienden inzonderheid de groote openingen in de enceinte der omliggende werken, waaruit de Russen met zulke sterke troepenmassa's konden deboucheren; de aanzienlijke ruimten daarachter, om die troepen te vereenigen en doeltreffend op te stellen; daartoe dienden verder die ruime loopgraven welke, tot logement ingerigt, soms de waarde van gedetacheerde werken verkregen; van achter welke dat levendig geweervuur onderhouden kon worden, dat zooveel bijdroeg tot belemmering en vertraging der aanvalswerken, en waardoor die vooruitgeschoven sterke posten ontstonden, om wier bezit dikwerf met zooveel hardnekkigheid werd gestreden.

Van de zuidwestelijke zijde, door de Franschen aangevallen, was de arsenaal- of havenkreek het zwakke punt, dat TODTLEBEN dan ook getracht heeft, door het bastion van den Mast te verdedigen, 't geen, hoewel van een gebrekkiger tracé dan dat der Redan, echter noodig was, om, vóór dat de overige werken gereed waren, hier terstond een flankement te hebben. Later is hij de gebreken van het tracé te hulp gekomen, door daarachter de Tuinbatterij op te werpen, wier vuur, — over den saillant van het Mastbastion heen, — naderhand nog vermeerderd is, door nog verder achterwaarts eene derde lijn van batterijen aan te leggen.

Van het Mast- tot aan het Quarantaine-bastion, bestreek nog het Centraalbastion de daarvoor liggende ruimte; terwijl de contre-approches bovendien zulk eene uitbreiding bekwamen, dat het voor de bondgenooten noodzakelijk werd, om zich, met inspanning van alle krachten en de grootste opofferingen, er van meester te maken.

Ten zuidoosten beschouwde men den Malakofftoren als de sleutel der positie; en een der eerste zorgen van TODTLEBEN was, dien toren door een groot half cirkelvormig aardewerk te doen omgeven.

Aldáár werden alle flankementen verwaarloosd, om boven alles een geducht frontvuur te hebben op den voorliggenden Groenen Heuvel, indien de geallieerden zich er zouden willen opstellen, gelijk sommigen beweren, dat zij dit van den eersten oogenblik af hadden moeten doen, waardoor veel moeite en inspanning, maar wat meer zegt, vele menschenlevens zouden gespaard zijn gebleven.

De toren werd aanvankelijk sterk genoeg gerekend, om hier vooreerst eenen storm te beletten; later door de Russen zelve geraseerd, werden aan zijn voet en meer achterwaarts eene reeks van batterijen aangelegd; en toen deze door wolfskuilen en zoo menige andere hinderlaag waren gedekt, kon de storm op dat punt niet gewaagd worden, zonder op al die hinderpalen te stuiten, welke de Franschen den 18^{den} Junij hebben tegengehouden. Aan de andere zijde van het ravijn bevond zich de Groote Redan, wier verlengde facen in holle wegen uitliepen, waar men geene enfileer-batterijen kon opwerpen en die noodig was, om ook hier het vóórliggend terrein door flankvuren te bestrijken. Het ontoereikende van dit werk werd verder te gemeet gekomen, door links en regts verscheidene batterijen aan te leggen, die zonder geëfileerd te kunnen worden, het aanvalspunt beheerschten.

De Kleine Redan, aan de Carénagebaai, moest tot linker steunpunt dezer uitgestrekte verdedigingslinie dienen, van welke de batterijen der Carrières en van den Groenen Heuvel als 't ware de voorposten uitmaakten, ongetreurd die menigte versterkte contre-approches, uit welke de Russen den aanval zoo bemoeijelijkten. Ook werden de zoogenaamde Witte Werken, waartoe de batterijen Seleginsky en Volhynië behoorden, tijdens het hevigste vuur der belegeraars daargesteld.

Over 't geheel is er niets oorspronkelijks in het plan dezer werken.

Hun tracé is alleen opmerkenswaardig, door het buitengewoon talent waarmede van het terrein partij werd getrokken, even als door den spoed waarmede men zulke krachtige verdedigingsmiddelen daarstelde; juist op het oogenblik, dat zij noodig waren om de bedreigde stad te redden.

Wat echter nimmer te voren gezien was, is het geduchte armement dezer werken, aangezien het aantal en de kalibers der vuurmonden alles overtrof wat ooit was aangewend, om een aanval af te slaan. Hier ziet men nu die sterke frontaalfvuren, zoozeer door den Heer FERGUSSON aangeprezen, eene geduchte uitwerking doen; en het lijdt geen twijfel, of deze zóólang gerekte verdediging mag voor een groot gedeelte daaraan worden toege-

schreven; doch hoe belangwekkend voor het overige genoemd artikel is, ook zij kunnen den titel van *Science moderne de l'attaque et de la défense des places*, niet regtvaardigen; want even als de schrijver der aantekeningen op dat artikel, hieromtrent verwijst naar de belangrijke kat-batterijen in sommige onzer vestingen, zooals Breda bijv., welke in verband met den hoofdwal en de buitenwerken, juist die terrasvormige aardewerken vormen, van waar die regtstreeksche of frontaalvuren moeten uitgaan, even zoo moet ik er aan herinneren, dat ook VAUBAN, in zijn *Traité de l'attaque*, meer dan eens waarschuwt, het punt van aanval niet te kiezen tegen uitgebreide fronten, waar de verdediger aan het geschut des belegeraars een even groot getal stukken zou kunnen tegenoverstellen; dat voorts de krijgsgeschiedenis ons als voorbeeld geeft, hoe bij de verdediging van Turyn, in 1706, een sterk frontaalvuur de Franschen de grootste verliezen deed ondergaan en er toe medewerkte, dat zij, na eene vruchteloze belegering van 92 dagen, genoodzaakt werden, het beleg op te breken en Noordelijk Italië te ontruimen.

Het beleg van Valenciennes, in 1795, toont ons alsmede aan, hoeveel de Oostenrijkers door het hevig frontaalvuur der lange courtine van het aangevallen front, zelfs na de voltooiing hunner 5° parallel, nog te lijden hadden.

Zoodra had TOTLEBEN niet ontwaard, dat de Malakofftoren het ware punt van aanval werd, of hij besteedde al zijne zorgen aan de voltooiing en versterking dezer werken; en de aanleg der redouten Seleginsky, Vohlynië en Kamschatka getuigt van de stoutheid, waarmede de Russen, onder het vijandelijk vuur en blootstaande van ieder oogenblik door eene groote overmagt te worden aangetast, alle gevaren trotseren, om hunne verdedigingsliniën grooter en geduchter omvang te geven.

Wij zien tevens een systema van contre-approches aanwenden, waarvan geen tweede voorbeeld in de geschiedenis bestaat, en wier hooge waarde, hier even voldoende gebleken is, als de mogelijkheid om ze aan te leggen, zelfs onder het hevigste vuur van den belegeraar.

De schrijver van de *Militairische Betrachtungen über die Vertheidigung von Sebastopol*, waarin men wetenswaardige bijzonderheden zal vinden opgeteekend, wijst onder anderen ook op de eigenaardigheden dezer bevestiging, die de voorkeur verdient boven zoo menige andere, in tijd van vrede, naar de regels der kunst met groote kosten daargesteld.

Door de met beleid gekozen rigting der vuurlijnen, wier verlenging zich in diepe ravijnen of zulke plaatsen verloor, waar de aanleg van batterijen onmogelijk was, kon aan de meeste dier frontaalvuren, welke noch aan het vijandelijke ricochet-, noch aan het enfileervuur blootgesteld waren, het

maximum van stukken, en dus het maximum van kracht worden gegeven, aangezien de zooveel plaats wegnemende traversen onnoodig werden.

De ruime geschutloopgraven, de breede walgangen, en die inwendige ruimte der werken lieten eene gemakkelijke communicatie toe, gaven het voordeel dat de bewapening en de bediening met spoed konden geschieden, en gedemonteerd materieel zeer spoedig kon vervangen worden.

De niet hooge wallen maakten het opbrengen van het geschut, zelfs van het zwaarste kaliber, gemakkelijk; en het op de plaats zelve voorhanden zijn van aarde, om elke toegebrachte schade dadelijk te kunnen herstellen, leverde een voordeel op, waarvan men hier al de waarde leerde kennen.

De groote binnenruimte der werken maakte eene bresverdediging mogelijk, die nergens zoodanig konde plaats hebben.

De uitgebreidheid der liniën en de openingen tusschen haar bestaande, waarop ik reeds vroeger heb gewezen, lieten daarenboven toe, met groote troepenmassa's te deboucheren en deze weder op te nemen, dat zoowel bij het doen ondersteunen en aflossen der verdedigers van de voorgeschoven posten, als tot het doen der groote uitvalen, van het hoogste belang was.

De bewapening van al die werken met zoovele en zoo zware vuurmonden, buiten verhouding met alles wat de geschiedenis omtrent vroegere verdedigingen mededeelt, kan alleen worden toegeschreven aan den exceptionnelen toestand waarin Sebastopol verkeerde, als zijnde eene van Ruslands grootste en rijkste stapelplaatsen, terwijl men tevens beschikken kon over het materieel eener aanzienlijke oorlogsvloot.

Dat de hoofdverdediging uit aardewerken bestond, is, naar mijn inzien, niet toe te schrijven, zooals de schrijver van het opstel: *La science moderne, enz.* het doet voorkomen, aan de ondervinding der Russen bij Silistria opgedaan, en aan het verwerpen der vooroordeelen van de oude school, maar alleen dáaraan, dat *TODLEBEN*, door de omstandigheden en den spoed waarmede alles in gereedheid moest worden gebragt, er toe gedrongen werd, uitsluitend aardewerken te bezigen, en de mogelijkheid niet bestond, ze van revetementsmuren te voorzien, welke, behoorlijk gedekt, hunne kracht nog aanmerkelijk zouden hebben vermeerderd.

De Engelsche generaal *BURGOYNE* merkt toch te regt aan, dat, indien de werken voor Sebastopol, op de permanente wijze waren bevestigd geworden, de geallieerden verplicht zouden geweest zijn, hunne bresbatterijen op den buitengrachtsboord aan te leggen, om dan nog slechts openingen van eene bepaalde uitgebreidheid in de muren te verkrijgen, welke nimmer genoegzame ruimte zouden hebben aangehoden voor de enorme groote stormkolonnes, door welke het alleen gelukte die sterkte te nemen; terwijl

nu, daarentegen, de aardewerken door het aanhoudend kanonvuur, als 't ware over hunne geheele uitgestrektheid, eene algemeene bres vormden; en aan die groote troepenmassa's den toegang verleenden, waardoor het doel eindelijk kon bereikt worden.

Als men nu de verdedigings-elementen welke gewone vestingen meestal aanbieden, tegen deze overstelt, namelijk: geene genoegzame frontbestrijking van het vóórliggend terrein; hooge en smalle walgangen, aan enfileeren en ricochetvuur blootgesteld, waar vooral het geschut van zwaar kaliber zeer moeilijk op te brengen en nog moeilijker te verwisselen is, en eene gemakkelijke communicatie onmogelijk is; menigvuldige traversen, wier plaats anders door vuurmonden kon worden ingenomen; dikwijls geen genoegzame aarde om de beschadigde werken met spoed te herstellen; de weinige en smalle openingen om te deboucheren; de kleine wapenplaatsen in den bedekten weg; de meestal geringe bewapening, waardoor de belegerings-artillerie spoedig eene beslissende overmagt verkrijgt, enz., enz.; als men dit alles bijeenvoegt, dan wordt het meer en meer duidelijk, hoe Sebastopol met de opgegevene verdedigingsmiddelen, zoo lang een beleg heeft kunnen uithouden, en dat aldaar krachten zijn ontwikkeld, zooals bij geene vroegere belegering ooit plaats gevonden hebben.

Wordt de verdediging van alle zijden den hoogsten lof toegezwaaid, en schijnen alleen de groote aanvallen van 23 October en 5 November den toets eener gestrengere kritiek niet te kunnen doorstaan, zoo worden op den aanval van Sebastopol, vele en, naar ik geloof, sommige met regt, gegronde aanmerkingen gemaakt.

Een der voornaamste bestaat daarin, dat de geallieerden niet terstond het ware punt van aanval gekozen en den Groenen Heuvel bezet hebben; dat zij niet vóór de komst van den generaal Niel begrepen, den aanval op den Malakoff te moeten concentreren, als zijnde dit de voorname sleutel der geheele positie. Verder wordt het den Engelschen als eene groote fout aangerekend, dat zij hunne eigene dekkingsmiddelen in geen beteren staat hebben gebragt, even als de slechte keuze der verdedigingswerken voor Balaclava, waarvan het profiel zóó gebrekkig was, dat kavallerie er zelfs kon binnen dringen, en wier slechte bewapening en bezetting dan ook tot de bloedige verliezen van den 25sten October aanleiding gaven; terwijl waarschijnlijk de slag van Inkermann voorgekomen ware geweest, als zij de helft van den aan die slechte redouten verknoeiden tijd, besteed hadden om hunne positie aldaar te versterken.

Na den slag van Inkermann, toen eene overwintering voor Sebastopol noodzakelijk werd, had het geallieerde leger, volgens de meeste schrijvers,

beter gedaan, zich achter eene contravallatielinie voor elken aanval te vrijwaren; en in plaats van hunne soldaten de meest afmattende diensten te vorderen, hadden zij dan tijd en gelegenheid gehad, goede wegen aan te leggen, hutten te bouwen, depôts te organiseren, enz. enz.; de werken te Balaclava in de keel te sluiten en de baai van Kamiesch te versterken. Hierdoor zouden er welligt duizende menscheulevens minder opgeofferd zijn geworden.

Moeijelijk, zoo al niet onmogelijk is het, reeds thans, al het voorgevallene naar waarde te beoordeelen en het juiste verband tusschen oorzaak en gevolgen op te sporen; zeker echter is het, dat ook hier de invloed der verbeterde schietwapens is gebleken, terwijl het alleen door de versnelde vervoermiddelen mogelijk is geworden, op meer dan 1000 mijlen ver verwijderde kusten, dat aantal troepen en materieel te ontschepen, te versterken en te onderhouden, 't welk tot zulk een beleg gevorderd werd; een beleg, waarop geheel Europa zoo lang in gespannen verwachting de oogen gevestigd hield, wat geheel de wereld verbaasde, en dat zoovele bloedige offers heeft gekost.

De fouten die er mogten plaats vinden, werden steeds op eene waardige en roemvolle wijze hersteld; belegerden zoowel als belegeraars, hebben evenveel blijken gegeven van getrouwe pligtsvervulling, ook in de moeijelijkste omstandigheden, ook bij het hoogste gevaar, en hebben zich eene kroon van onverwelkbare lauweren gevlochten.

Bij de behandeling der twee eerste door mij gestelde punten van onderzoek, heb ik getracht eenigzins na te gaan, in hoeverre strategie en taktiek in de toekomst gewijzigd zouden kunnen worden, bij eene algemeene invoering en krijgskundige aanwending der versnelde middelen van vervoer en der zoo zeer verbeterde vuurwapens; terwijl ik tevens gewezen heb op de hoogstmerkwaardige uitkomsten, tot welke de belegeringen van Bomarsund, van Silistria en van Sebastopol hebben geleid.

Rusland weet het thans, hoe weinig zijne bolwerken van graniet bestand zijn tegen een goed aangebragt geschutvuur, tot welk eene waarde doeltreffend aangelegde, dapper verdedigde aardewerken kunnen stijgen, en hoe onvolledig, hoe onbeduidend soms de aanwending kan worden der verbazende strijdkrachten die het ter zijner beschikking heeft, als de middelen ontbreken tot haar vervoer.

Engeland heeft kunnen leeren, dat die rijkdom aan vervoermiddelen echter

weinig baat, bij armoede of gemis aan 't geen vervoerd zou moeten worden.

Beiden hebben aan Frankrijk gezien, tot welke eene krachtsontwikkeling het volk in staat is, tot welke hoogte het land zich verheft, welk een gewicht het legt in de schaal, waarin de algemeene wereldbelangen worden gewogen, als het, steeds ten strijde toegerust, zich overal vertoont met dat innige bewustzijn van kracht, 't welk steunt op eene doeltreffend georganiseerde zee- en landmagt, op een goedgezind, goedgewapend, goedgeoefend leger.

Ieder is tot de ervaring kunnen komen, hoeveel millioenen schats er te besparen vallen, als het zoo kostbaar muurwerk door doeltreffend aangelegde aardewerken wordt vervangen.

Ofschoon de toekomst voor het oog van elken sterveling in het duistere ligt; ofschoon zij een gesloten boek is voor ons allen, zoo geven echter een naauwgezet onderzoek der geschiedenis van het verledene, en eene juiste waardering van het heden, soms de middelen aan de hand, niet om den digten sluijer welke het toekomende omhult, geheel of gedeeltelijk op te ligten, maar wel om uit gebeurde of plaatshebbende zaken, haren waarschijnlijksten voortgang, eenigzins af te leiden en te voorzien.

De geschiedenis van hetgeen was of is, treedt dikwerf op als profetes van hetgeen zijn zal; en de lessen welke zij aanbiedt, mogen althans niet in den wind worden geslagen en verloren gaan. De nuttige betrachtting dier lessen toch, stelt den vooruitgang daár van al wat behoort tot het gebied van wetenschap en kunst; geeft het middel aan de hand tot verdere, hoogere ontwikkeling, en streeft steeds naar meerdere volmaking.

Ook in het voeren van den oorlog is de nuttige betrachtting en toepassing van vroeger ontvangen lessen duidelijk zichtbaar; en als men de vorderingen nagaat, welke het krijgvoeren in de laatste eeuwen heeft gemaakt, die uit de ruwe aanwending van kracht tegen kracht, van geweld tegen geweld, eene wetenschap heeft doen ontstaan, welke zoovele andere wetenschappen omvat, welke in zoovele kunsten ingrijpt, dan, geloof ik, is de voorspelling niet gewaagd, dat zij eene toekomst van groote ontwikkeling te gemoet gaat, bij eene oordeelkundige toepassing en ruime aanwending van middelen en krachten, die in de laatste jaren zulke reuzenschreden hebben gemaakt; namelijk: stoomkracht en verbeterde vuurwapens.

Laat ons nu nog een oogenblik ons bepalen bij de lessen welke de geschiedenis onzer dagen aanwijst.

Zij leert, dat het tijdperk nog niet daár is, in 't welk de vredepalm de banier zijn zal, waaronder alle volkeren zich scharen, de scepter onder

welke koningen, vorsten en staten zich buigen zullen; dat de tijden nog verre zijn, waarin algemeene vrede en ongestoorde rust zullen heerschen, waarin oorlog en twist tot het verledene zullen behooren. Hoe bitter toch stelt de hedendaagsche geschiedenis de voorstanders van vrede en rust niet te leur; hoe jammerlijk heeft zij al die vooruitzigten, en die dwaze voorspellingen van voortdurend aanhoudenden vrede niet bedrogen; hoe heeft zij, in spijt van alle vredes-congressen, niet den spot gedreven met de droombeelden dier utopisten, dat de tijd gekomen was, waarin geen zwaard meer getrokken, waarin geen schot meer vallen zou; droombeelden waarmede sommigen ook anderen in slaap trachten te wiegen!

De groote les der geschiedenis van onze dagen, zij klinkt luide en verre, zij rigt zich tot ieder volk, tot elken staat: Bereidt u ten oorlog! In deze les liggen vele andere lessen opgesloten; — wee het volk, welke ze in den wind slaat!

In hoeverre die les van toepassing kan worden voor Nederland, zal ik in de volgende regelen hier en daar trachten aan te toonen.

(Wordt vervolgd.)

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN
BELGIE IN 1830 EN 1831.

(*Vervolg van N°. 4, Bladz. 32.*)

14 Sept. *Brussel.* 's Avonds ten zes ure heeft er eene vereeniging plaats van afgevaardigden der sectiën van de burgerwacht, op het stadhuis, ten einde een adres aan de Gedeputeerden der zuidelijke provinciën aan te bieden. Dit adres, door den Heer VAN DE WEIJER voorgesteld, wordt met algemeene stemmen aangenomen en houdt hoofdzakelijk de verklaring in, dat de troonrede eene groote opgewondenheid in Brussel heeft te weeg gebragt, met de uitnoodiging aan de Gedeputeerden om den Haag te verlaten, indien zij van den Koning de concessiën niet verkrijgen konden, welke overeenstemden met het gevoelen in dat adres uitgedrukt. Behalve het adres, in het stadhuis aangenomen, is een ander stuk van denzelfden aard ter teekening aangeboden aan eene groote menigte andere personen. Den afgevaardigden die met de overbrenging van de adressen der sectiën en der burgers belast waren, werd tevens opgedragen, aan de gedeputeerden mede te deelen dat Mons, Namen, Charleroi, Aelst, St.-Truyen enz. er zich mede vereenigden.

16 Sept. *Luik.* Er hebben dezen dag eenige ongeregeldheden plaats gehad. Men heeft de Oranjevlag willen hijschen. Deze poging heeft geen gevolg gehad.

18 Sept. *Namen.* De generaal VAN GEEN verklaart de stad in staat van beleg, en stelt het Keizerlijk decreet van 24 Dec. 1811, Ch. IV, in werking.

19 Sept. *Brussel.*

In den nacht van den 18^{den} op den 19^{den} waren patrouilles uitgezonden in de rigting van Vilvoorden en van Tervueren, op de tijding dat de troepen des Konings vedetten vooruitschoven. De patrouille, die naar Tervueren gerigt was, maakte zich meester van vier paarden, aan de maréchaussée toebehoorende en bragt ze in de stad. Dit werd afgekeurd door eene

proclamatie van de *Commission du sûreté* en door de hevelhebbers en leden van den raad der burgerwacht. Deze proclamatie verbitterde de gemoe- deren. Eene ontelbare menigte komt bij het stadhuis te zamen. De Luiksche bende verschijnt er met haar vaandel en begaf zich met slaande trom naar de *Commission du sûreté*. Zij werd gevolgd door eene groote menigte burgers, die geweren eischten. De Heer ROGIER deed hun al de geweren die in de kazerne Elisabeth waren, uitdeelen. De menigte bleef desniet- tegenstaande op het plein verzameld. Tegen middernacht schoot iemand een pistool af te midden eener groep. Toen gaf de burgerwacht vuur op de menigte en de groepen verstrooiden zich, dien ten gevolge, naar verschillende rigtingen. Eenige posten der burgerwacht werden ontwapend, zonder dat men de burgers leed deed; deze losbranding had echter het volk zeer ver- bitterd. Een groot aantal werklieden vereenigde zich.

20 Sept. — des morgens ten 6 uur. Het korps dat aanzienlijk versterkt was geworden, begaf zich naar de Grande Place en de kazerne der Luike- naars. De stad was in groote opschudding. In een oogenblik was eene menigte posten van de burgerwacht ontwapend, en ieder die een geweer had snelde naar de Grande Place. Ten 10 uur des morgens werden de deuren van het stadhuis door het volk opengelopen. Men vond er eene groote menigte geweren en sabels, waarmede het volk zich wapende. De *Commission de sûreté* werd onthonden om vervangen te worden door een voorloopig bewind. — De Heer d'Hoogvonst behoudt het kommandement van de nieuwe burgerwacht.

19 Sept. Luik. Een hondertal jongelieden heeft zich des avonds naar het fort la Chartreuse begeven, om er zich meester van te maken. Maar zij hadden geene ladders meêgenomen en geene geweren, en moesten dus van hunnen aanval afzien.

21 Sept. Luik. Ten 10 uur in den morgen, is de kompagnie artillerie van de burgerwacht, voorzien van ladders en gevolgd door eene talrijke menigte, naar de Chartreuse gegaan. Aan den voet des muurs gekomen, eischten zij de bezetting op, zich over te geven. Na de weigering om de poorten te openen, werden de ladders aangebragt, en weldra waren de aanvallers meester van het fort, en de Luiksche vlag werd geheschen. De kompagnie artillerie stond onder de bevelen van den professor ex-luitenant der genie d'ANDELIS.

Brussel. Omtrent 2 uur verscheen een detachement Hollandsche dra- gonders op den weg van Schaerbeek, tot op een paar gewerschotsafstanden van de stad. Dit gaf alarm. De alarmklok luidde weldra van de St.-Gudule; de generale marsch werd in de straten op 't zelfde oogenblik geslagen en de

burgerwacht kwam in het geweer. Ten half drie was een bataillon van die garde in bataille voor de Schaerbeekse poort. Twee stukken geschut, die men eerst boven aan de Rue Royale had geplaatst, werden een oogenblik later iets lager en in batterij gebragt bij den uitgang van het tweede retranchement en bij de burgerwacht. De Laekensche en Leuvensche poorten werden eveneens bezet en tegen 5 uur had er bij Dieghem een gevecht plaats tusschen de vrijwilligers uit de stad en de dragonders. Op dit tijdstip werd de proclamatie van Prins FREDERIK in Brussel bekend. De barikaden werden versterkt en men rigtte er overal nieuwe op. — In den morgen zijn 150 vrijwilligers uit Leuven te Brussel aangekomen en werden in de St.-Elisabeth gekaserneerd.

22 Sept. *Brussel.* Kort na middernacht werden verkenningen van het leger door de voorposten van de stad aangekondigd. De klokken van alle kerken luidden en de generale marsch werd geslagen. De geheele stad was in een oogenblik op de been. De artillerie trok over de boulevards. Terzelfder tijd circuleerden er patrouilles. Ten 2 uur hield het klokkengelui op. De patrouilles bleven onder de wapenen; maar de ongewapende inwoners gingen langzamerhand naar huis en alles werd weder rustig.

Talrijke detachementen vrijwilligers zijn op verschillende tijdstippen uit de Schaerbeekse en Vlaamsche poorten getrokken en sedert 8 uur in den morgen heeft het geweervuur niet opgehouden in de beide rigtingen van Dieghem en Zellik. Zij die de Schaerbeekse poort waren uitgetrokken, hadden te doen gehad met de dragonders en verscheidene kompagnien grenadiers en jagers, die artillerie bij zich hadden. In den achtermiddag hebben de Hollanders gebruik gemaakt van hunne artillerie.

25 Sept. *Luik* In den morgen heeft het volk het magazijn van den Heer DE VILLERS geforceerd en er verscheiden honderde geweren uit weggenomen. De menigte heeft zich bij verscheidene fabrikanten begeven waar zij wapenen meende te zullen vinden. Men had vernomen, dat een vrij talrijk korps infanterie en kavallerie, uit Maastricht gekomen, zich te Oreije had opgesteld en de communicatie belette. Die tijding had de gemoederen verbittert, en in den avond had men eene kolonne van 1000 man, met twee stukken vereenigd, die door de voorstad St. Marguerite uittrok. Eene andere minder sterke kolonne trekt uit de Tongersche poort. De eerste kolonne komt tegen middernacht te Oreije en eischt van den eersten post dat zij zich zal overgeven. Op hare weigering begint een levendig geweervuur. De Luikenaars hadden 1 doode en 5 geslesseerden.

25 Sept. *Brussel.* Toen de troepen hunnen marsch naar de stad aanvingen, vonden zij de toegangen geheel onbezet, en was het gerucht verspreid dat

de Luikenaars allen vertrokken waren, hetgeen de hoop opwekte, dat de gematigde partij de overhand had bekomen. De generaal DE CONSTANT, slechts vergezeld door eenige officieren van den generalen staf, ging vóór de éclaireurs van de voorhoede, op een vrij grooten afstand, tot tegenover de Schaerbeekse poort. Maar weldra veranderde het tooneel. Het hek van de poort bleek gedekt te zijn door eene diepe coupure en door eene borstwering, en weldra gaven eenige geweeerschoten op die officieren zonder troepen, het teeken tot het gevecht. Het begon tegen 8 uur 's morgens bij deze poort en nagenoeg gelijktijdig bij de Leuvense. Eenige schoten uit onze stukken bragten de verdedigers van de Schaerbeekse poort aan het wankelen. De kapitein HARDY van de grenadiers, doet in den overgang over de gracht, die deze poort dekte, een friesche ruiter opruimen en men opende het hek. Het bezit van deze twee poorten had weldra dat van eene groote uitgestrektheid der boulevards ten gevolge. Een stuk geschut dat daar was opgesteld om den toegang tot de stad door de Leuvense poort te flankeren, werd door de lanciers genomen. Toen de troepen op de boulevards waren opgesteld en bij de poorten positie hadden genomen, werd eerst de Rue Royale door een bataillon infanterie bezet; daarop werd een bataillon grenadiers langs deze straat tot aan het park geplaatst. De troepen van den generaal POSE gingen langs de boulevards naar de Rue Ducale en de Place du Palais en vatten post in de Rue de Namur, terwijl het gevecht op al de tusschengelegen punten begon, even als in de straten, die op de Paardemarkt uitkwamen en in de Leuvense straat.

De verdediging der stad was ten naastenbij op de volgende wijze georganiseerd: De Luikenaars waren in den omtrek van de Schaerbeekse poort. Het vrijkorps van RODENBACH en de vrijwilligers van de 6^e sectie insgelijks. Men vond zelfs in verscheidene huizen tien gewapenden. Op alle punten werd het vuur uit de huizen sterk onderhouden door geoefende schutters, terwijl andere hunne geweren laadden. De opstandelingen waren in de huizen gedekt en buiten bereik, schoten uit de vensters en zolderramen, en om alle gevaar te vermijden, waren zij achter in de vertrekken teruggegaan, hetgeen zelfs den rook hunner schoten aan het gezigt onttrok, of wel verspreidden zij den dood in onze gelederen, van boven van de daken, waarvan zij slechts eene pan opligttten, die terstond na het schot weder neërviel. De soldaten waren genoodzaakt, om zich aan dit moorddadig vuur te onttrekken, in de huizen door te dringen er de oproermakers die er zich in verscholen, uit te halen. Deuren en muren werden ingeslagen en bloedige worstelingen hadden er plaats. Als de vijand in zijn schuilhoek bereikt werd, dan werd hij omgebragt, maar dikwijls vonden

de soldaten den dood vóórdát zij hem bereikten, op de trappen en door de deuren. In de bovenstad was het gevecht hevig. De twee stukken ligte artillerie, die de verdediging van de Schaerbeekse poort hadden belet, door den majoor KRAHMER geleid, hadden de beweging der grenadiers gevolgd. Die hoofdofficier deed daarop twee stukken opstellen bij eene sterke barikade, welke de Place Royale afsloot, en naauwelijks had hij er zijn vuur geopend, toen hij-zelf moorddadig beschoten werd uit de ramen van het hôtel Bellevue, en de hotels tegenover de balustraden en terrassen gelegen. 18 Officieren, onderofficieren en kanonniërs bevonden zich bij die twee stukken en in weinige minuten waren bijna allen gekwetst. De majoor KRAHMER, die een der twee stukken met twee hem overgebleven kanonniërs bediende, werd door een kogel in de borst getroffen en gaf kort daarna den geest in het paleis des Konings. De toegang tot die twee stukken werd gedurende den geheelen dag door de grenadiers verdedigd; maar in den nacht maakten de opstandelingen er zich meester van. Het gevecht tegen overal ontoegankelijk opgestelde vijanden, had op alle punten denzelfden uitslag. Zoowel in de Rue Verte als in de Rue de Namur, had zich het gevecht tegen den middag uitgebreid tot aan de Place de la Porte de Namur. Onze troepen bragten het vuur tot zwijgen van een stuk geschut, op den boulevard van de Halsche poort geplaatst, hetwelk door de lanciers genomen werd. Men moest met kanon bresschieten in de huizen aan het uiteinde van de Rue de Namur, waarin zich opstandelingen hadden genesteld, en toen later troepen, door den majoor NEPVEU geleid, beproefden om door die straat naar de Place Royale door te dringen, werden zij, na twee barikaden te hebben vermeesterd, aan het andere einde der straat door een hagelbui van kogels en steenen begroet, die het onmogelijk maakte verder door te dringen. — Men had niet meer dan 50 à 40 burgers in het paleis gevonden. Zij waren ontmoedigd door het overwigt, dat het graauw in de vorige dagen verkregen had, en beshouwden het als eene onmogelijkheid, dat de overige burgers iets ten voordeele onzer troepen zouden ondernemen. De stad was opgepropt met gewapenden en het gemeen zou iedereen ter dood gewijd hebben, die den wensch deed blijken, om de troepen te doen binnenrukken. — Weinige uren na het bezetten van het hooge gedeelte der stad, werd aan Prins FREDERIK gerapporteerd, dat het bezetten van het overige gedeelte niet kon geschieden, zonder ieder gebouw afzonderlijk te belegeren, waar eene algemeene verwoesting en de dood van alle bewoners het gevolg van zou zijn. Dien ten gevolge besloot de Prins, den luit.-kolonel DU GUMOËNS te zenden, om te trachten eenig hoofd, of eenig bewind bij de opstandelingen te vinden, en te

overreden om met hem te komen onderhandelen. Die hoofdofficier, hoewel voorzien van een witten doek als teeken van parlementair, werd gruwelijk mishandeld in eene dwarsstraat bij de oude Leuvensche plaats, en aangevallen door eene razende menigte. Hij kwam niet dan na groote omwegen, en op gevaar af van door het graauw vermoord te worden, bij de kaserne der Pompiers, waar hij door den generaal MELLINET uit de handen van het gepeupel verlost werd. Hier kon hij eerst het doel zijner zending doen kennen. De oproerlingen hebben sedert voorgewend, dat, om er aan te beantwoorden, van hunne zijde parlementairs waren gezonden naar den Prins FREDERIK, en dat men in weerwil hunner witte vlag, op deze was blijven vuren. Werkelijk werd aan den kolonel DE GUMOËNS een vrijgeleide gevraagd om door de Koninklijke troepen te geraken; maar daar de personen, die er gebruik van maakten, in plaats van den weg te nemen, die hun was aangewezen langs de Namursche poort, waar het gevecht minder hevig was, zeiden, dat zij het hadden vertoond in de rigting van de Rue Royale, waar het hun onmogelijk was het vuur van hunne eigene partij te doen ophouden, die in een groot aantal huizen verstrooid was, is het niet te verwonderen, dat zij zich niet hebben kunnen doen erkennen. In den loop van den dag, nadat de zending van den kolonel DE GUMOËNS in de stad bekend was geworden, vereenigden zich een zeker aantal van de aanzienlijkste inwoners in het Quartier des Pompiers. Zij drukten de begeerte uit, aan den wensch van den Prins toe te geven. Zij gingen op hetzelfde oogenblik over tot het benoemen eener commissie van het voorloopig gouvernement (zamengesteld uit drie leden, de Heeren d'HOOGVORST, ROGIER en JOLLY; de benoeming dier commissie werd den volgenden dag aan de inwoners van Brussel bekend gemaakt), die naar den Prins zou gaan, en in dien tusschentijd zonden zij iemand naar Z. K. H., met een brief van voornoemden hoofdofficier.

De kolonne, zamengesteld uit 5 eskadrons huzaren en het 1° bataillon van de 3° afdeeling, onder de bevelen van den kolonel VAN BALVEREN, die een schijnaanval op de Vlaamsche poort moest doen, kwam ten 8 ure des morgens in de stad, op de dringende uitnoodiging der inwoners, die de soldaten onthaalden. Maar op de Marché aux Poulets gekomen, werden zij door diezelfde burgers, die hen eerst goed ontvangen hadden, aangevallen. De ramen werden geopend en een regen van geweerkogels, keijen, balken, brandende kagchels, stroomen van kokend water en kalkwater, stortten neer op de kolonne, bragten haar in verwarring en noodzaakten ze tot den terugtogt. Nadat de infanterie, na een verlies van 90 man en 5 ruiters, hare wapens had weggeworpen, ging de kolonne naar Zeelink-

Capelle, waar zij positie nam. De kolonel CHENOFSKI en de majoor VAN BORSELEN werden gevangen genomen.

Ten vier ure zweeg de artillerie der troepen, terwijl die uit de stad nog vurende bleef. De vrijwilligers van Wavre kwamen in de stad en snelden naar het gevecht, dat tot half zeven duurde. De nacht na dit gevecht was rustig.

24 Sept. Brussel. De Baron d'Hoogvorst begaf zich in den nacht van den 23sten op den 24sten naar den Prins FREDERIK, en verklaarde hem dat er geen wapenstilstand mogelijk was, dan bij evacuatie van de stad. Maar de Prins antwoordde, dat hij daartoe geen order kon geven, dan met autorisatie van den Koning; dat hij evenwel van harte wenschte den ondergang der stad te voorkomen, en dus de vernieling niet zou uitbreiden, dat de troepen strikt verdedigend zouden blijven, en dat het beste bewijs, hetwelk men geven kon, dat men de anarchie meester was, die hij had willen voorkomen, zou zijn, dat men het gevecht deed ophouden; dat het doel waarmede de troepen in Brussel gerukt waren, bereikt zou zijn, zoodra de burgerwacht gereorganiseerd zou zijn en het gepeupel tot de orde teruggebracht, en dat men, zoodra men zou opgehouden hebben de Koninklijke troepen als vijanden te behandelen, zou kunnen onderhandelen en de dienst der troepen met de burgerwacht gezamenlijk regelen, of de rust door eenig ander middel verzekeren.

De troepen hadden van den nacht van den 23sten op den 24sten gebruik gemaakt, om zich meester te maken van de eerste huizen binnen de Namensche poort, en hadden zich geheel en al opgesteld in het Paleis des Konings. Eenige nieuwe detachementen waren tot in het Park doorgedrongen. De Brusselaars kregen nieuwe versterkingen: Hall, Gosselies, Anderlecht enz. zonden gewapende afdeelingen, die dadelijk na hunne aankomst in het vuur gingen. De vrijwilligers van Braine-la-Leud, Waterloo, Genappe kwamen na den middag in de stad. Ieder dier detachementen werd door de opgewonden kreten van het volk ontvangen; er werd hun overvloedig drank geschonken, en die ontvangst werd gevolgd door een aanval op de troepen, hetzij op de boulevard, bij de Namensche of Schaerbeekse poort; hetzij in de Rue Royale of Place Royale, maar vooral in het Park.

De burgers verdreven langzamerhand de troepen uit al de huizen van de Rue de Namur. Zij slaagden er ook in, zich meester te maken van verscheidene huizen, die het park domineeren, onder anderen van het Hotel de Bellevue, en deden van daar kogels regenen op de troepen. De Brusselsche artillerie plaatste zich bij den uitgang van de Montagne de la Cour bij de Place Royale; de Koninklijke artillerie stond bij het hek van het

Park. In den loop van den dag breidden de troepen zich uit tot aan de kerk van Caudenberg. Gedurende dien tijd begaf zich een groot aantal burgers van Brussel door het vuur henen naar den Prins, en keerde in de stad terug om te trachten het volk te bedaren; zelfs priesters wilden hunne vredesbetrekking doen gelden, om de woede te stillen.

De Prins had uit menschlievendheid het grootste gedeelte der gevangenen, die men bij hem had gebragt, losgelaten.

Gedurende den avond vuurde de artillerie met gloeiende kogels op de stad; en verscheidene granaten sprongen in de straten en in de huizen. De manége en een huis van de Rue Royale geraakten in brand. In de stad werd eene proclamatie uitgevaardigd en in den namiddag aangeplakt, waarbij de zamenstelling van een voorloopig bewind werd aangekondigd, bestaande uit de HH. BARON VAN DER LINDE d'HOOGVORST, CH. ROGIER en JOLY, oud officier van de genie. Terzelfder tijd werd er een brief openlijk bekend gemaakt van den Heer DE NEEF, opperbevelhebber van de burgerwacht van Leuven aan den Baron d'Hoogvorst, welke vermeldde, dat de stad Leuven, den 25sten, ten 7 uur des morgens, aan de zijde van de Mechelsche poort was aangevallen; dat men er verscheidene granaten in geworpen had en daarop teruggetrokken was. Volgens dien brief schijnt het, dat het korps van den generaal CORT HEILLIGERS zich nog gedeeltelijk voor deze stad moet vertoond hebben met eene talrijke artillerie, welke men eenigen tijd heeft doen vuren, tot dat de Leuvenaars, omtrent ten 9 ure, een uitval gedaan hebben, die deze troep noodzaakte naar Tirlemont terug te trekken.

Eene derde proclamatie verkondigt aan de Brussaars, dat den soldaten, indien de stad genomen werd, eene plundering van twee uren werd toegestaan. (Zie de valsheid van dit berigt in een dagorder van Prins FREDERIK, gedateerd van den 26sten September.)

(Wordt vervolgd.)

BESCHOUWINGEN OMTRENT DEN LOOP EN DEN KOGEL DER DRAAGBARE VUURWAPENEN.

Het onderzoeken der regels voor de schietoefeningen voorgeschreven, de praktische toepassing dier regels en het naauwkeurig nagaan van alles, wat aanleiding kan geven tot verbetering op het gebied der draagbare vuurwapenen, kunnen somtijds opmerkingen doen geboren worden, die, behoorlijk toegepast, tot grootere volmaaktheid leiden.

Wanneer men zich geoeftend heeft in het schieten, zoowel met het gewone infanterie-geweer en met de bus, als met het Nederlandsch tirailleur-geweer, zal men dikwijls opgemerkt hebben, dat men met het eene vuurwapen beter schiet dan met het andere van dezelfde soort, zonder dat men zich, nadat er een naauwkeurig onderzoek heeft plaats gehad en er oogenschijnlijk geen gebrek bespeurd is, de reden van dit verschijnsel kan verklaren, waaruit men dan zou moeten afleiden, dat dit verschil eene toevallige omstandigheid is.

Beschouwen wij het vuurwapen niet van het oogenblik, dat het in gebruik is gesteld, maar van dat, waarop zijn loop vervaardigd is en nog beproefd moet worden.

Proefondervindelijk is bewezen, dat, wanneer men een geweer afschiet, na het, door middel van eene klemschroef of iets dergelijks, onbewegelijk te hebben gemaakt, de juistheid van het schot geheel verloren is.

De oorzaak hiervan is gelegen in de trillingen van den loop, die des te sterker en menigvuldiger zijn, naarmate de loop vaster is geklemd geweest.

Onderzoeken wij nu, in hoeverre het zou kunnen zijn, dat de beproeving van den loop een nadeeligen invloed op de trefkans te weeg brengt.

De beproevingswijze geschiedt als volgt:

Nadat de geweerloopen aan de kern zijn gesmeed, worden zij verder uitgeboord tot iets minder dan het ware kaliber, daarna uitwendig gladgeslepen en, tot het ondergaan van de eerste proef, voorzien van een hulpstaartschroef, waarin een zundgat met schoorsteentje is aangebragt. De

loop zelf is nu nog niets anders dan eene ruw bewerkte holle buis zonder zuudgat.

Uit dezen loop wordt, met eene lading van $27\frac{1}{2}$ wigtjes buskruid n°. 2 en den gewonen ronden kogel van 27 wigtjes, één schot gedaan, daarbij 2 papieren proppen gebruikende, waarvan één tussehen lading en kogel, en één op den kogel.

Na deze proef doorgestaan te hebben, wordt de loop afgewerkt, van zuudgat, schoorsteentje, staartschroef, haft, enz. voorzien, en daarna nogmaals aan eene vuurproef onderworpen, maar nu met eene lading van 22 wigtjes van hetzelfde buskruid, een kogel van dezelfde zwaarte en twee proppen, op dezelfde wijze aangebragt, als boven is gezegd.

Daarna wordt de loop inwendig onderzocht en uitwendig behoorlijk bijgewerkt, van alle vette stoffen ontdaan en gedurende ééne maand in de zoogenaamde vochtkamer geplaatst, ten einde, indien er zich kleine scheuren of andere dergelijke gebreken in mogten bevinden, deze door den roest, die zich op zoodanige plaatsen het eerst vertoont, te kunnen ontdekken.

Niet zelden gebeurt het, dat daardoor gallen, enz. worden bespeurd, die door het bewerken met vijl en boor geheel onzichtbaar waren geworden.

Deze wijze van beproeving is voorgeschreven voor het infanterie- en Nederlandsch tirailleur-geweer. Dit laatste wordt, na de beschreven proeven te hebben doorgestaan, van trekken voorzien en vervolgens naauwkeurig bekeken, zonder verder te worden onderzocht.

Voor de bus is hier te lande geene beproevingswijze vastgesteld.

De proefladingen voor de verschillende draagbare vuurwapenen zijn :

voor loopen van :	1 ^{ste} schot.	2 ^{de} schot.
infanterie- en Nederl. tirailleur-geweer . . .	27.5 wigtjes.	22 wigtjes.
karabijn	18 " "	14.5 " "
jagerbus	18 " "	14.5 " "
pistool	15 " "	12 " "

De kernbussen, van gewone bussen vervaardigd door den loop op het kaliber van 17.1 streep uit te boren, worden na het boren beproefd met eene lading van 18 wigtjes enz.

Alhoewel er met elken loop slechts 2 proefschoten gedaan worden, doen wij de vraag, of hij, ten gevolge van de overgrooten ladingen, welke daartoe gebruikt worden, welligt geene verandering in den vorm kan hebben ondergaan. Immers weet men, dat er door de uitwerking van het buskruidgas dikwijls eene zoogenaamde ontvorming of verplaatsing der ijzerdeeltjes ontstaan kan.

Daar echter niet te veronderstellen is, dat, ten gevolge der beproeving,

de loop zóódanig veranderd zou zijn, dat hij al reeds dadelijk bij het in gebruik stellen, een min of meer onjuist schot opleverde, zoo is het desniettemin welligt aan te nemen, dat hij daardoor spoediger onbruikbaar zal worden, dan het geval zou zijn, indien de proefschoten gewijzigd werden, of de loop op eene andere wijze werd beproefd.

Volgens Turroux zal de trilling eens loops (infanterie-geweer), die in een toestel zoodanig is opgehangen, dat hij zich, na het afgaan van het schot, vrijelijk kan bewegen, slechts een halve streep in horizontale en vertikale rigting bedragen.

Deze schrijver beweert zelfs in zijne *Mémoire sur la nécessité de réparer l'âme des armes à feu, pour leur conserver la rectitude de leur tir*, dat, vermits de loop zeer weinig veerkracht bezit, de nadeelige invloed der beproeving zeer verschillend werkt en afhankelijk is van de wijze van ontbranding van het buskruid, van de beweging van den kogel in den loop, en van den toestand des loops zelve (*sa constitution intime*). Hij vergelijkt den invloed der beproeving van den loop bij dien, welke een sabelkling op eens kan bederven en zijne veerkracht doen verliezen, ten gevolge eener sterke, ruw en onvoorzigtig aangebrachte buiging.

De naauwe aansluiting en persing des kogels, gedurende zijne beweging in den loop en de druk van het buskruidgas tegen het inwendige des loops, zijn 2 krachten, die op elk punt in den loop verschillend werken en die ontvorming en uitzetting kunnen te weeg brengen.

Daar nu de loop niet overal even veerkrachtig is, zal hij dien ten gevolge welligt aan een veranderlijken toestand onderhevig zijn.

Hoeveel zorg men ook besteden wil om de gelijknamige onderdeelen van de draagbare vuurwapenen van dezelfde soort zoo naauwkeurig mogelijk te vervaardigen, zal men zelden twee geweren aantreffen, wier loopen op dezelfde wijze trillen, omdat de trilling van te veel omstandigheden afhankelijk is, waaruit wij het dikwijls in 't oog vallend en bevreemdend wakkend verschil der draagbare vuurwapenen van dezelfde soort, afleiden.

Wij treden niet verder in de beschouwing, in hoeverre de beproevingswijze der draagbare vuurwapens, wanneer zij werkelijk een nadeeligen invloed op de latere trefkans heeft, in het vervolg zou moeten gewijzigd worden, en laten aan de beoordeeling van andere, meer ondervindingrijke personen het onderzoek over, naar de middelen om in dit gebrek, indien het werkelijk bestaat, te voorzien.

Wij willen alleen onze opmerkingen en denkbeelden mededeelen, gedachtig aan het: » *du choc des opinions jaillit la vérité,* » en zijn tevreden wanneer zij ook slechts eene aanleiding tot nader onderzoek en verbetering worden.

Bij de vuurwapens met getrokken loopen zou de trilling zeer sterk en menigvuldig zijn, indien de ijzerdikte van den loop niet betrekkelijk zeer groot was, waaruit wij afleiden, dat de loop van het infanterie-geweer, model n°. 0 (welks ijzerdikte kleiner is), weinig geschiktheid bezit, om na met trekken te zijn voorzien, een juist schot op te leveren; en welligt te meer nog, omdat het, ten gevolge van de grootere en menigvuldiger trilling, denkbaar is, dat de kogel, niettegenstaande hij schijnbaar de trekken volgt en eene wentelende beweging heeft aangenomen, zich, op het oogblik dat hij den loop verlaat, eenigzins omkantelt en dien ten gevolge, in plaats van het doel met zijn punt of bolrond oppervlak te doorboren, er plat tegen aankomt, waardoor hij niet alleen veel van zijne kracht verloren heeft, maar zelfs, vooral op grooten afstand, geheel kan afwijken en het doel missen (1).

Een behoorlijk onderhoud van de vuurwapens is noodzakelijk, om de juistheid van schot te behouden.

Het inwendige des loops, vooral wanneer hij getrokken is, vereischt een naauwgezet onderhoud en onderzoek.

Hierbij valt op te merken, dat zich dikwijls, ten gevolge van verwaarloozing, doffe, oneffene plekken vormen, waaruit gallen ontstaan; dat het klimaat en het jaargetijde een overwegenden invloed uitoefenen op het behoud der vuurwapenen; dat, in eene drooge en warme luchtstreek, het invretende van de overblijfselen van het verbranda buskruid, het kruidsljm, minder nadeelig zal zijn, dan in eene koude en vochtige streek (zooals over het algemeen in Nederland), omdat de vochtigheid van de lucht het kruidsljm aantrekt, het daardoor in zekeren zin vloeibaar maakt, oxydatie van het ijzer veroorzaakt en het inwendige des loops zeer sterk aandoet; en daar zijne nadeelige uitwerking op elk punt van den loop verschilt, naar mate van den aard en de ophooping van onzuiverheid, alsmede van de soort en zamenhang (hardheid of poreusheid) van het metaal, is het waarschijnlijk, dat het invretende kruidsljm spoedig oneffenheden (en daardoor welligt gallen) zal veroorzaken, indien de loop niet steeds goed onderhouden wordt.

Uit deze beschouwing leiden wij af, dat dit onderhoud meer zorg bij koude en vochtige, dan bij drooge en warme lucht vereischt.

Het bestaan van gallen is bij een in gebruik zijnd vuurwapen, vooral met getrokken loop, moeijelijk te onderzoeken, wanneer zij zich niet dicht bij de monding of kamer bevinden.

(1) Iedereen, die met naauwlettendheid de schietoefeningen en de menigerlei omstandigheden, welke zich daarbij voordoen, nagaat, weet bij ondervinding, dat verscheidene der later teruggevonden kogels in hunnen vorm de duidelijke bewijzen opleverden, dat zij plat tegen de schijf aangestlagen waren.

Een hulpmiddel, hetwelk dikwijls het ontstaan van gallen voorkomt, is het behouden van het gepolijste in het inwendige des loops.

Verder merken wij onder de oorzaken op, die de juistheid van het schot benadeelen en den loop eindelijk onbruikbaar maken :

De wrijving van den kogel tegen het inwendige des loops, die een tegenstand doet ontstaan, waardoor de loop gewrongen wordt.

Deze beschadiging is afhankelijk van den tegenstand, dien de kogel bij zijne voortgaande en wentelende beweging in den loop ondervindt, en diensvolgens van de dikte en soort van metaal, en van de meerdere of mindere zachtheid van het lood des kogels

Alhoewel wij hier de dikte en soort van metaal, met betrekking tot de Nederlandsche tirailleur-geweren, volstrekt niet in kwestie brengen, zoo leiden wij echter uit onze beschouwing af :

1°. De noodzakelijkheid om de geweren ten minste ééns in het jaar te onderzoeken en op nieuw in te schieten, omdat de toestand des loops zoodanig veranderd kan zijn, dat de juistheid van het schot gedeeltelijk is verloren gegaan, en men door het inschieten niet alléén voorkomt, dat kleine gebreken invloed op de trefkans hebben, maar omdat daardoor dikwijls ontdekt wordt, dat de loop inwendig in zoodanigen toestand verkeert, dat het noodzakelijk is hem te herstellen.

2°. Dat het al dan niet doeltreffende van het invoeren des gepersten kogels een gewigtig punt van onderzoek is.

Eene eerste vraag, welke wij hier doen, is, of niet de geperste kogels harder zijn dan de gegotene, en daardoor den loop eerder dan deze laatste zullen beschadigen; eene tweede, of zij, wanneer men ze den tegenwoordigen vorm laat behouden, de trekken wel zoo goed zullen vullen.

Wij laten daarom aan deskundigen over, te beoordeelen en te onderzoeken, of het bij het invoeren van geperste kogels niet beter zou zijn hunnen vorm eenigzins te wijzigen, door namelijk de looddikte van het cilindervormig gedeelte te vergrooten (bijv. één streep meer looddikte), en in voornoemd gedeelte (in de rigting der as) 4 langwerpige verdunningen te maken (bijv. van één streep diepte), die in het inwendige des kegels te niet loopen en zich vernaauwen naar den voet van het kegelvormige gedeelte.

Hierdoor zou welligt de naauwe aansluiting van loop en kogel vergroot worden en het schot in juistheid winnen.

Bij de kernbussen heeft men wel eens ontwaard, dat zij langzamerhand veel van hare juistheid van schot verliezen, vooral op groote afstanden (boven de 400 pas), zonder dat er oogenschijnlijk gebreken kunnen bespeurd worden.

Misschien ligt de oorzaak in het gebruik van den geforceerden kogel, waardoor de druk van het buskruidgas tegen het inwendige des loops welligt al te groot is, of wel in den vorm en toestand der trekken, waardoor welligt eene zeer nadeelig op het vuurwapen werkende trilling ontstaan is, die ontvorming heeft veroorzaakt.

Bij sommige draagbare vuurwapenen is de ijzerdikte aan de monding des loops vergroot, hetgeen als zeer doeltreffend wordt beschouwd, omdat het metaal bij dat gedeelte niet, even als de overige deelen des loops, ondersteund is en zich daardoor meer tracht uit te zetten.

Dien ten gevolge zou dit bij de confectie van nieuwe geweren, een punt van overweging kunnen zijn.

Bij de aangehaalde oorzaken, die een vuurwapen langzamerhand onbruikbaar kunnen maken, voegen wij, het niet met de noodige omzigtigheid behandelen van het geweer bij de verschillende dienstverrigtingen.

Dikwijls verkrijgt het daardoor gebreken, die, alhoewel niet zichtbaar, desniettemin wezentlijk bestaan.

Een middel om den loop welligt zijne oorspronkelijke waarde en bruikbaarheid terug te geven, is, hem gedurende ongeveer één uur bloot te stellen aan eene hitte van 400° , hem daarna op nieuw te trekken en te polijsten, daarbij de diepte der trekken aan de kamer iets vergrootende.

Door deze bewerking zullen misschien de ijzerdeeltjes in hunnen vorigen toestand worden teruggebracht en de oneffenheden, deuken of gallen welligt verdwijnen.

Volgens THIROUX, zou deze bewerking voor gladde loopen om de 16, en voor getrokken om de 10 jaren moeten geschieden.

Wij besluiten onze opmerkingen met de beschouwing van den uitwendigen toestand des loops.

Alhoewel het dof houden van het uitwendige des loops, beter is dan hem te doen blinken, is deze wijze van onderhoud niet van dien aard, dat zij voor geene verbetering vatbaar zou zijn, te meer, omdat het dof houden dikwijls slechts gedeeltelijk wordt nagekomen en zich alleen bepaalt tot den loop, zoodat er van het beslag geen kwestie is.

Opvallend is het, dat men bij ons alleen de draagbare oorlogsvuurwapenen hunne metaalkleur laat behouden.

Eene reden, die men tot oplossing van dit raadsel zou kunnen aanhalen, is, dat men op die wijze beter kan nagaan, of de loop uitwendig goed onderhouden wordt.

Een bruine loop zou misschien dit onderzoek eenigzins moeilijk maken, doch een grijze daarentegen kan geen hinderpaal aanbieden. Buitendien

behoort zulk eene bevreesdheid in den tegenwoordigen tijd niet te huis.

Ten slotte merken wij op, dat, vermits het grijzen van het uitwendige des loops, vele voordeelen heeft, het welligt wenschelijk zou zijn deze bewerking op onze draagbare vuurwapenen toe te passen.

Jhr. P. A. SERRARIS,

1ste Luitenant.

HERINNERING AAN EEN VROEG GESTORVEN INDISCHEN KRIJGSMAKKER (*).

(INGEZONDEN.)

Aan den schrijver van het werk, getiteld: »*Histoire des guerres contre les Princes de Bali*,» hebben wij een getrouw verhaal te danken, van de krijgsverrigtingen tegen dit eiland, gedurende de jaren 1846, 1848 en 1849.

Vele bijzonderheden dier expeditiën zijn ons daarin naar waarheid overgebracht.

Met genoegen werd dit werkje, in vloeienden stijl en vol edele geestdrift geschreven, door het leger in Indië, maar vooral door hen ontvangen, welke aan die krijgsverrigtingen deelnamen, waarbij zooveel moed, zooveel standvastigheid werden aan den dag gelegd.

Dank zij den schrijver, die ze voor de geschiedenis bewaard, ze der vergetelheid ontrukkt heeft.

Het is onze wensch alleen, eenige regelen te wijden aan de nagedachtenis van een onzer krijgsmakkers, die op jeugdigen leeftijd de eer der Nederlandsche wapenen in het verre Oosten hielp handhaven, en bij de vervulling van zijn plicht den dood vond; wij bedoelen den voor Bali gesneuvelde luitenant P. T. PRAGER.

Hij was de eerste van hen, die aan de Koninklijke Militaire Akademie hante opleiding ontvingen, die zijne trouw aan Koning en Vaderland met den heldendood bezegelde.

Moge de eenvoudige mededeeling van zijne korte maar eervolle loopbaan den lezers van den *Militaire Spectator* welgevallig wezen, en de herinnering aan den wakkeren jongeling in de harten van velen, die hem gekend en hooggeschat hebben, verlevendigen.

(*) De Redactie plaatst met genoegen deze haar eerst onlangs toegezonden regelen, overtuigd, dat elke mededeeling, die den luister van het Indische leger verhoogt kan, weerklaank vindt in het moederland.

Bij zijne aankomst in Nederlandsch Indië, geplaatst bij het 15^e bataillon infanterie, mogt PRAGER zich al spoedig de genegenheid en vriendschap zijner kameraden verwerven; en weldra deed zich de gelegenheid voor, waarbij hij toonen zou, ook hunne achtting waardig te zijn.

Andermaal moest het trouweloze Bali getuchtigd worden.

Den 50sten April 1848, ligtte de vloot, welke de troepen naar Bali zoude overvoeren, het anker.

Ingedeeld bij de 2^e kompagnie, onder het bevel van den beproefden kapitein DONLEBEN, werd de vriendschapsband tusschen PRAGER en zijne krijgsmakkers, gedurende den overtocht aan boord van het schip *F. A. Falck*, naauwer toegehaald. Hartelijk was hun omgang, want allen waren vol geestdrift en verwachting.

Den 6^{den} Junij ankerde de vloot voor het eenigzins landwaarts ingelegene Boncoelan.

Tot de 1^e kolonne, onder het bevel van den luitenant-kolonel SUTHERLAND behorende, nam de 2^e kompagnie, op den 8sten Junij, een krachtig deel aan de bestorming en verovering der meer of min versterkte kampong Boncoelan, ja, kreeg het zoo kwaad met den vijand, dat de kapitein DONLEBEN met hem handgemeen werd. De 1^e luitenant PENNING NIEUWLAND der kompagnie, kreeg een schot langs het aangezicht, van zoo nabij, dat het ontvlammend kruid hem zoozeer in de oogen kwetste, dat hij buiten gevecht geraakte.

Doch de reserve der en tirailleur opgeloste kompagnie, onder de luitenanten DICKMAN en PRAGER, dreef spoedig den vijand in verwarring terug.

Het was PRAGERS eerste beproeving; met moed stond hij die door.

Even moedig vinden wij onzen jeugdigen held, den volgenden dag, bij de bestorming van Djagar Aga, terug. Reeds vroegtijdig had de 1^e kolonne post gevat en stond gedeploijeerd voor het front der oostelijke redoute n°. 2, waarin de hoofdmagt des vijands verzameld was. Een' geruimen tijd doorstond zij daar het verschrikkelijke vuur der redoute. De brave kapitein DONLEBEN moedigde, door voorbeeld en toespraak, zijne jeugdige krijgsmakkers tot moed en bedaardheid aan.

Die opwekking werkte krachtig op onzen PRAGER; onversaagd stond hij zijnen kapitein ter zijde. De 1^e kompagnie moest met levensgevaar, onder een vernielend vuur, over eenige zwakke bamboezen ladders (de medegevoerde stormladders), de diepe grachten ten westen der redoute overtrekken. Zij volbragt die moeilijke taak; hare officieren wezen haar den weg.

De 2^e kompagnie moest de redoute in het front bespringen. Reeds was men op de contre-escarpe gekomen; onmogelijk was de beklimming. Daar

treft het doodelijk schot den braven, zoo beminden kapitein DONLEBEN, en in den eigen oogenblik, wordt de linker hand van PRAGER, men wil met denzelfden kogel, doorboord.

De ongelukkige afloop van dezen aanval, zoo rijk in daden van moed en zelfopoffering, is, helaas! genoeg bekend.

PRAGER genas moeilijk en langzaam in het hospitaal te Soerabaja, en keerde daarna tot zijn korps terug.

Hij behield wel het gebruik van de gewonde hand, maar bleef in deze altoos zeer gevoelig.

De 15de April 1849 zag die dappere schare weder voor de, in dien tusschentijd, zeer versterkte en uitgebreide werken van Djagar-Aga. Het 15^e bataillon infanterie, dat zich het vorige jaar zoo roemrijk onderscheidde, en het bloed van zoo menigen dapperen vloeijen zag, zou ook nu weder de blijken geven van dienzelfden moed, van diezelfde trouw.

Het was de onvergetelijke Sorg, die bij Pamangkat zijnen ridderlijken moed met den dood bezegelde, welke het bataillon tegen het front der redouten geleidde, om, op hooger last, den vijand aldaar af te leiden, ten einde het omtrekkende 7^e bataillon, in zijne gevaarlijke en moeilijke taak, te gemoet te komen.

Tot dicht vóór de gracht gekomen, zag men ook hier de onmogelijkheid om de werken te genaken; — van drie zijden ontving men het doodelijk vuur; maar zijnen last getrouw, stonden Sorg en zijne braven pal, dood en verderf het hoofd biedende.

Met opgeheven hand zijne bevelende gevende, trof hem een kogel, boven de pols der hand. Bloedverlies noodzaakte hem zich te verwijderen.

Het was dáár, dat onze moedige PRAGER een schot in de zijde ontving, 't welk hem deed nederzigen; — een Madureesch fuselier zijner compagnie (de naam van dien braven is mij onbekend gebleven), droeg hem op zijne schouderen uit het gevecht, toen een tweede schot hem in den hals trof, zijnen moedigen redder verwondde, en hem den heldendood sterven deed.

Diep betreurd door zijne hem achtende kameraden, werd hij 's anderendaags, op het eereveld zelf, aan den schoot der aarde wedergegeven.

Gewis, het leger verloor in hem een officier, die in beide veldtogten, de blijken gaf van beradenheid en moed, van wien men de beste verwachtingen koesteren mogt, wiens nagedachtenis bij hetzelfde in eere blijven zal.

Ook zijn naam zal prijken op het eeregesteente dat wordt opgericht, en aan het nageslacht de namen zijner helden vermelden zal.

En zijne vrienden? — Voor hen is het koude marmer overbodig; want de herinnering aan hem blijft leven in hunne harten.

BANTAM.

H.

UIT OOST-INDIË.

(INGEZONDEN)

Er komen tegenwoordig veel flinke soldaten uit Nederland, evenwel meest vreemdelingen. Wat het *Tijdschrift van Neêrlandsch Indië* (September jl.) aangaande dat onderwerp zegt, is maar al te waar. Het klimaat en de groote verandering van voedsel, berokkenen hun reeds spoedig ziekten; de jenever en andere sterke dranken verergeren of vermeederen die op eene verschrikkelijke wijze. Moedeloosheid, heimwee, overvallen hen, en treurig is het om aan te zien, hoeveel er door den dood worden weggemaaid, die, in eene gezondere bergstreek, op eene plaats waar geen sterke drank te krijgen is, gespaard zouden gebleven zijn. Buitenzorg zou misschien geschikt zijn voor een groot depôt Europesche troepen; waarschijnlijk zijn er echter wel andere plaatsen op het schoone eiland Java, die, uit een strategisch oogpunt beschouwd, er beter toe geschikt zijn. De vesting Willem I schijnt daartoe te moeten dienen, ten minste, zij is aan drie keurbataillons tot standplaats aangewezen. Op Sumatra zouden de vruchtbare en gezonde bergvlakten of valleijen, die zich 2 tot 5000 en meer voeten boven de oppervlakte der zee verheffen, en met name Agam, — waarin het fort de Kock gelegen is, — daartoe bijzonder geschikt zijn (1). Hoe dit zij, op de strandplaatsen moest men weinig Europesche troepen en vooral niet de pas uit Nederland aangekomene hebben.

Het is ons bekend, dat de Zwitsers, — waarlijk, over het algemeen trouwe, goede soldaten, — toen zij, voor ruim een kwart eeuw, in grooten

(1) Te Padang-Pandjang en fort de Kock ligt het 16e bataillon infanterie en eene sectie artillerie; er verloopen dikwerf jaren dat er niet één sterfgeval bij voorkomt.

getale hier in Indië kwamen, het op de strandplaatsen slecht uithielden, vooral als men zé op kleine posten versnipperde. Zij stierven óf aan het heimwee, óf door het overmatige gebruik van sterken drank, waarin zij, helaas! hun troost zochten.

Thans zullen wij weér Zwitsers krijgen; dat men hen dan, zooveel mogelijk, vereenigd late en in de gezonde bergstreken zeude, alwaar zij, behalve de overeenkomst met hun schoon vaderland, ook de uitspanning of afleiding kunnen hebben, om op de jagt te gaan; de heilzaamste oefening in vredeftijd voor den soldaat.

Het stelsel van remplaceering, hetwelk in het moederland bestaat, is onbetwistbaar zeer nadeelig voor de vrijwillige engagementen. In de eerste plaats onttrekt het de kern der natie, de gegoeden, zij die uit persoonlijk belang niet alleen, maar ook door hunne opvoeding, de meeste vaderlands-liefde moeten gevoelen, aan de militaire dienst; in de tweede plaats geeft het aan eene andere klasse, meest behoefstigen, het middel aan de hand, om — voor geld — in hunne plaatsen te treden, terwijl bij gemis van dit middel *om zich te verpanden*, deze lieden grootendeels toch wel als vrijwilligers in de gelederen zouden plaats nemen. Het stelsel is bovendien niet regtvaardig, omdat het alléén hen bevoordeelt, die met wereldsche goederen gezegend zijn. Bestond het niet, wist iedereen dat hij eenmaal zijn vaderland *moest* dienen, dan zouden er veel meer jongelieden den militairen stand tot hunne loopbaan kiezen en er niet steeds gebrek aan kandidaten voor officier zijn. De natie sympatiseert thans nog niet met het nationale leger. Een door ons allen hooggeacht schrijver zegt ten dien opzichte met regt, dat het rijk zich vrijwillig van die verdedigers berooft, welke, meer dan eenige andere, de eer, verknocht aan de kennis en den moed, die uit het bezit van eigendom voortspruit, bezitten of kunnen betoonen. Van hooger hand wordt zodoende medegewerkt, om het optreden onder de vaderlandsche vanen, door den daartoe geroepen burger als eene straf, geenszins als eene eer te doen beschouwen. — Telt het Nederlandsche leger veel vrijwilligers, dan is de grondstof ook dáár, waaruit het Indische gevormd wordt.

Zou er niet meer gedaan kunnen worden, om de Europesche militairen hier langer in dienst te houden? Wij gelooven dat daartoe geschikte mid-delen zouden zijn:

- 1°. Eene betere huisvesting;
- 2°. Eene verhooging van soldij, na verloop van *elken* zesjarigen diensttijd;

- 5°. De bepaling, dat er bij iedere kompagnie een 20tal infanteristen 1^e kl., met een verhoogd traktement, zullen zijn, evenzoo als thans bij de Inlandsche kompagnieën plaats heeft (1).
- 4°. Het *geheel* vervallen bij een reëngagement van het vroegere strafregister.

Waarom wordt door het gouvernement geen koffij aan de manschappen verstrekt? Ze wordt nu uit de magazijnen *tegen betaling* ontvangen en uit de menage bekostigd, maar is zóó duur, dat er noodzakelijk slechte koffij gedronken wordt.

Te betreuren is het ook, dat wij geen Afrikanen meer tot aanvulling van ons leger krijgen. Indien eenmaal het ongeluk wilde, dat wij andermaal een' oorlog op Java te voeren hadden, zouden wij dan op onze Inlandsche troepen ten volle kunnen vertrouwen? Onze bataillons bestaan meestal voor $\frac{2}{3}$ uit Javanen. Het voorgevallene in Britsch Indië, — ofschoon iets dergelijks hier niet waarschijnlijk is, — geeft evenwel stof tot nadenken. De Afrikanen zijn een krachtig element, dat ons Europeanen steeds ter zijde zal staan. Hunne werving als slavenhandel te beschouwen is te ongerijmd, daar ontegenzeggelijk hun lot verbeterd wordt, ja, daar zij aan den dood ontrukkt worden. Het is toch bekend, dat de onmenselijke tirannen in Afrika, die den naam van Koning of gebieder voeren, hunne onderdanen of overwonnen vijanden bij honderden, even als vee, slagten; hen dus door een of ander middel aan dien dood te ontrukken is, verre van het te veroordeelen, menschelijk, ja pligt.

Het zou altijd aan te raden zijn hen met kleine detachementen, bijv. 25 of 50 man, herwaarts te zenden, voornamelijk, omdat zij, ofschoon gedwee, door hunne domheid zoo onhandelbaar zijn.

8 November 1857.

(1) Den 1^{en} November zijn de keurkompagnieën en de infanteristen 1^e kl. (Inlanders) geformeerd.

VERSCHEIDENHEDEN.

Wij ontvingen dezer dagen van eene welonderrigte zijde een schrijven , uit welk wij de hoofdzaak , zijnde eene rectificatie in het *Dagverhaal betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in 1850 en 1851* , mededeelen.

» In uw geacht Tijdschrift leest men op pag. 28 van het Nummer van Januarij 1858, dat Z. K. H. de toenmalige Prins van ORANJE bij zijn' intogt op 1 September 1850 te Brussel, vergezeld was van vier officieren, aldaar genoemd, en wordt er bijgevoegd in *parenthesi*, dat de schrijver meent, » dat zich bij Zijne Hoogheid nog bevond de graaf van GOLTZ, officier der » huzaren, die de functie waarnam van ordonnans-officier bij Z. K. H. » Prins FREDERIK."

» Omtrent deze zinsnede neem ik de vrijheid UEd. iets naders mede te deelen, in het belang der geschiedkundige volledigheid.

» Voor mij ligt een *gelijktijdig afschrift* van een brief, geschreven door één der officieren die Z. K. H. vergezelden, en welke brief het verhaal van den intogt, in vier sijngeschreven bladzijden, bevat.

» De schrijver is de Heer J. J. NEVEU, destijds ritmeester van het regiment huzaren n°. 6 en adjudant van den generaal BOREEL, later op zijn verzoek, ten gevolge van ongesteldheid, gepensionneerd als luitenant-kolonel van het regiment dragonders, in garnizoen te Deventer."

De brief is den 20sten September geschreven uit Antwerpen en begint aldus :

» La veille au soir lorsque la députation revint avec la nouvelle que le Prince entrerait à la tête de la garde bourgeoise, mais suivi des troupes, les têtes se montèrent tout à coup d'une manière inconcevable; des baricades s'élevèrent dans tous les quartiers de la ville. Dans un clin d'oeil on se crût dans une ville assiégée. J'ai vu des femmes bien-habillées porter des pierres et aider à dépaver les rues."

(*Post alia.*)

» Le lendemain matin, désireux de voir cette entrée et aussi de rejoindre mon général qui était déjà parti pour Vilvorde, je monte à cheval, et quoiqu'en uniforme, je prends le parti de passer par toute la foule, qui s'accumulait aux environs de la Porte Guillaume et de sortir par là, craignant de manquer le Prince par une autre route."

(*Post alia.*)

» Arrivé à mi-chemin de Vilvorde, je trouve le Prince avec seulement quatre ou cinq Aides-de-camp, attendant que tout fut préparé pour son entrée. Il

me retient et me dit que j'entrerais à sa suite, en ajoutant : *ce sera un sabre de plus*. Vous pouvez comprendre comment il considérait la chose lui-même. Enfin nous partons."

» Het bovenstaande schijnt voldoende om aan te toonen, dat de huzaren-officier die den Prins vergezeld heeft, niet was die, welke in uw Tijdschrift is aangewezen, behoorende tot het 8e regiment huzaren en wiens naamspelling was W. J. VAN DER GOLTZ, maar wel de door mij hier aangewezen, tenzij er twee huzaren-officieren bij den intogt waren, hetgeen niet waarschijnlijk is. De Heer VAN DER GOLTZ tref ik in het Jaarboekje van het leger, eerste jaargang, niet aan onder het gevolg van Prins FREDERIK.

» Bij deze gelegenheid merk ik ook nog op, dat nu eenigen tijd geleden, in de »*Geschiedenis van het Zevende Regiment Infanterie*» (door den Heer DE ROO VAN ALDERWERELT), op bl. 267, onder de luit. kolonels kommandt. van het vierde bataillon als *overleden* voorkomt »W. M. G. BARON VAN HEERDT TOT EVERSBERG.»

» Voor zooverre mij bekend, heeft bij het Zevende nooit een andere Baron VAN HEERDT gediend, dan WILLEM HENDRIK BARON VAN HEERDT TOT EVERSBERG, later luit. kolonel bij het eerste bataillon jagers, en eindelijk gepensionneerd als generaal-majoor, zijnde *thans nog in leven*, wonende op den Huize »den Eversberg» gemeente Wierden, provincie Overijssel, sinds het overlijden zijns vaders Graaf VAN HEERDT TOT EVERSBERG.

Met ongemeen veel genoegen, ja, met een warm gevoel van belangstelling, heeft de Redactie van dit Tijdschrift het toevallige voorregt gehad, eenen eigenhandigen, zeer hartelijken en inhoudrijken brief van den generaal EDOUARD VON TODTLEBEN, dezer dagen uit Wiesbaden aan onzen luitenant-kolonel MERKES VAN GENDT gerigt, te lezen, waarin verschillende belangrijke onderwerpen, de Ingenieurwetenschap betreffende, worden aangevoerd, en die verder handelt over eenige, gelijk het daaruit blijkt, zijner in de Russische taal overgebragte krijgskundige werken, waarover met veel sympathie in dien brief gesproken wordt, voornamelijk ook wat den vestingbouw, in verband met de groote vorderingen der artillerie en der *armes de justesse*, maar vooral ook wat de kustverdediging aanbelangt; terwijl laatstgenoemd belangrijk onderwerp, voor zoover het in de, met vrucht bij ons gelezen en gewaardeerde »*Beschouwingen en Bijdragen over de kennis van ons land in verband met de verdedigings-aangelegenheden*,» voorkomt, mede in de Russische militaire tijdschriften vertolkt en opgenomen, met veel belangstelling en behartiging door den beroemden generaal gelezen en gewaardeerd is.

NAPOLEON I EN ZAANDAM.

Première des vertus, auguste vérité,
Fais briller en tous lieux ta céleste clarté:
Que tout mortel te rend un pur et juste hommage,
Et brave de l'enfer la menace et la rage.
(HOMÈRE.)

Volgens een uitgegeven bundeltje van brieven tijdens NAPOLEON I, voornamelijk Holland in de jaren 1810—11 betreffende, waarvan ook melding

wordt gemaakt in het *Algemeen Handelsblad* van den 7^{den} November 1837, zou het blijken, gelijk daar gezegd wordt: »dat een brief van den graaf »MARTIAL DARU, oud-minister (1) van NAPOLEON I, uit Amsterdam geschreven, »het voorstel bevatte om het huisje (daar hut genaamd) te Zaandam, waarin »Ruslands Keizer, PETER de Grootte, gedurende twee jaren gewoond heeft, »aan te koopen en te onderhouden, waartoe 2 à 3 duizend gulden noodig »zouden zijn, en dat NAPOLEON, den 2^{den} September 1810, op zijn paleis te »St. Cloud, ter zijde van dien brief zou geschreven hebben: »»Men zende »»dezen terug, ik hecht daaraan volstrekt geen waarde.»”

Intusschen leest men in het bekende werk: »*NAPOLEON en Belgique et »en Hollande, 1811, par CHARLOTTE DE SOR,*” *Tome I, pag. 109:*

»Un matin, de bonne heure (tijdens de Keizer zich te Amsterdam bevond) il sortit à cheval avec une suite peu nombreuse, et se dirigea vers Saardam. Arrivé à la petite maison de bois qui, en 1697, abrita quelque temps PIERRE MICHAËLOFF, venu là pour étudier la construction des vaisseaux en Hollande, l'Empereur descendit de cheval, et avant d'entrer il en fit le tour lentement, en l'examinant avec intérêt. NAPOLEON était organisé pour comprendre et exécuter une grande résolution, et il semblait considérer avec respect cette misérable demeure, immortalisée par PIERRE le Grand. »»Les hommes passent” dit il, »»leurs actes demeurent, et la postérité fait à chacun la part qui lui revient. . . . PIERRE de Russie était digne du trône. . . . Un Souverain ne devrait jamais être un homme ordinaire. Parbleu! »ajouta-t-il vivement, le beau mérite de succéder à son père! Il n'y a que les grands caractères, que les grandes actions qui légitiment aux yeux de la raison la puissance confiée aux mains d'un seul. . . PIERRE le Grand, par ses oeuvres, aurait conquis le trône, quand même il ne lui serait pas échu; et c'eût été justice!””

»Il se promena dans le petit jardin au milieu duquel est placée la maisonnette, et il entendit, sans l'écouter, l'histoire banale du *gobelet* de PIERRE le Grand, que montre le gardien à chaque nouveau visiteur. »»Qu'on donne quelque chose à cet homme, et qu'il se taise” . . . dit l'Empereur impatienté. »»Dans une demeure comme celle-ci, tout doit être grave et respectueux. Ce sot appât offert à la curiosité des niais est déplacé. . . . Si l'authenticité de ce verre grossier était constatée, il vaudrait un *million!* Je ne conçois pas que l'on souffre l'impertinent charlatanisme de ce rustre. . . Je ferai défendre cette mauvaise jonglerie, cela n'est pas convenable.””

En remontant à cheval, il jeta un dernier regard sur cette chétive cabane. »»Voilà”” ajouta-t-il »»le plus beau monument de la Hollande.””

M. v. G.

(1) Hij was intendant-generaal van het Huis des Keizers, en werd na de abdicatie en het vertrek van Koning LOUWIS door den Keizer naar Amsterdam gezonden, om er alle diensten, naar de Fransche Administratie te organiseren.

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 2, Bladz. 73).

Derde punt van onderzoek.

Wij zijn thans tot het laatste en belangrijkste, maar tevens het moeilijkste punt onzer beschouwingen genaderd. Overtuigd van de waarheid, dat de studie der militaire wetenschappen, vooral die der krijgsgeschiedenis, hoe nuttig op zich-zelve, veel van hare waarde verliest, ook voor den Nederlandschen officier, als zij niet aan de bijzondere behoeften van het vaderland getoetst en zijne kennis daaraan dienstbaar wordt, zoo mogen wij de lessen, welke de nieuwere geschiedenis ook voor Nederland aanbiedt, niet onopgemerkt laten voorbijgaan. Wij willen tevens trachten op te sporen, in hoe verre de meerdere beschaving, de grootere ontwikkeling in sommige deelen der krijgswetenschap, alsmede de aanwending der thans zoozeer versnelde middelen van vervoer en verbeterde schietwapens, van invloed kunnen zijn op de verdediging van ons land.

Vóór wij hiertoe overgaan, wenschte ik eerst eenigzins van naderbij te beschouwen :

1° Wat het verdedigingsstelsel van Nederland zijn moet; waarop het berust; en welke hulpmiddelen en strijdkrachten het ter zijner beschikking heeft.

2° Wat de geschiedenis ons omtrent die verdediging heeft geleerd, om ook daaruit te zien, in hoeverre de vooruitgang der wetenschap wijzigingen en veranderingen noodzakelijk kan maken.

Ons defensie-systema moet boven alles een actief-verdedigend zijn, en in zoover geconcentreerd, dat, aangezien wij niet alles kunnen behouden,

wij onze strijdkrachten op die punten moeten aanwenden en dáár doen samenwerken, waar dit van het hoogste belang is; waar wij achter zoowel door natuur als door kunst versterkte en gedekte stellingen, den aanval van een veel sterkeren vijand kunnen weêrstaan, en met onze voornaamste steden, rijkste provinciën en groote stapelplaatsen, tevens Neêrlands onafhankelijkheid kunnen behouden!

Het stelsel moet geconcentreerd zijn, om juist daardoor eene actieve verdediging mogelijk te maken, om daardoor, zoo dikwijls de omstandigheden het gedoogen, aanvallenderwijze te handelen, en ons leger te velde beschikbaar te houden tot verdediging onzer grenzen en buitenfrontieren.

Dat stelsel moet de mindere getalsterkte van ons leger vergoeden; het moet ons in staat stellen, de vijandelijke operatielijnen gestadig te veront-rusten en iederen vijand zóólang het hoofd te bieden, tot de overmagt ons dwingt, tijdelijk eene meer achterwaarts gelegen stelling in te nemen.

Dat stelsel echter kan door de omstandigheden aanmerkelijk worden gewijzigd. Vooral moet men, wat het geconcentreerde betreft, nu reeds opmerken, dat daardoor geenszins verstaan wordt, het zich onmiddellijk of al zeer spoedig, terugtrekken bij den aanval onzer zuidelijke of oostelijke grenzen, om stap voor stap, of welligt in eens, achter onze Utrechtsche linie te geraken, ten einde dáár zoo lang mogelijk eene passieve verdediging vol te houden, met opoffering van zoovéél land, van zoovele goed te verdedigen stellingen; met opoffering eener actieve aanwending van de meeste onzer levende strijdkrachten.

Neen! Als vast beginsel wordt aangenomen, dat *zoolang en zooveel mogelijk offensief* moet worden te werk gegaan, en dat daartoe al onze stellingen doeltreffend ingerigt moeten zijn of worden.

Geen actief verdedigend stelsel toch is denkbaar, als elke verdedigende linie geen genoegzame en geschikte offensieve retours aanbiedt, ten einde van iedere gunstige gelegenheid gebruik te maken, om aanvallenderwijze te handelen.

Eene passieve verdediging maakt den vijand hoe langer hoe stouter, leidt tot uitputting van eigene krachten en weldra tot een geheel ondergang. Onder gunstige omstandigheden, en als wij ons behoorlijk er op voorbereiden, kan Nederland, bij eene behoorlijke samenwerking van zee- en landmagt, ook zonder vreemde hulp, voet voor voet verdedigd worden; wij moeten onze Utrechtsche en Hollandsche waterliniën beschouwen als het laatste reduit onzer defensie.

Bij tijdige en genoegzame medewerking van bondgenooten, kan onze verdediging als 't ware op eene geheel offensieve wijze worden gevoerd, en

de verdediger welligt meer aanvallend te werk gaan, dan de aanvaller zelf.

Ons defensie-systema moet echter, volgens mijn inzien, hoofdzakelijk berusten op eigen kracht; en ik geloof, dat wij daarop mogen steunen, als wij een verstandig gebruik maken van de verdedigingsmiddelen, welke ons land meer dan eenig ander aanbiedt. Het berust op eigen kracht, en moet daarop steunen; omdat het Nederlandsche volk, dat zijne onafhankelijkheid tot het laatste wil verdedigen, niet begint met zich afhankelijk te maken van vreemde hulp en vreemde trouw; omdat het Nederlandsche volk, de bewaring zijner kusten of grenzen, de bescherming zijner provinciën en steden, de verdediging en handhaving zijner heiligste regten, nimmer aan anderen zal toevertrouwen, zoolang het in eigen kracht eenen hechten waarborg vindt voor zijne onafhankelijkheid.

Dat stelsel berust op eigen kracht, omdat wij, Gode zij dank, nog sterk genoeg kunnen zijn, om, althans gedurende een geruimen tijd, zelfs den magtigsten vijand met goed gevolg het hoofd te bieden, en omdat geen bondgenoot ons dat vertrouwen geven kan, wat wij putten kunnen uit onze eigene hulpmiddelen en strijdkrachten. — Die hulpmiddelen toch zijn vele en van verschillenden aard, zooals wij later zullen zien.

Zij bestaan voornamelijk: 1° in de aanwending van al die verdedigingsmiddelen, welke de gelukkige ligging en de zoo doorsneden bodem van ons land, als van zelve aanbieden, in verband met onze versterkte punten en stellingen; 2°. in de getrouwe samenwerking van zeemagt, leger en volk in 't algemeen, en naauwgezette pligtsbetrachting van ieder in 't bijzonder; 3°. in het gevoel van sterk te zijn: want dat kweekt zelfvertrouwen en volharding; in dapperheid en trouw: want dat verwekt een edelen naijver en onderling vertrouwen bij den verdediger, vrees en ontzag bij den aanvaller; eindelijk, in die vaderlandsliefde, welke zich alle opofferingen getroost, en doet sterven of overwinnen!

Tot onze voornaamste verdedigingsmiddelen behooren, in de eerste plaats, de vestingen, wier betrekkelijke waarde vooral van hare strategische ligging afhangt.

Eene goede vesting moet in behoorlijk verband staan met het omliggend terrein, met daar te stellen inundatiën, met kust- of rivierverdediging enz. Zij moet vrije gemeenschap hebben met spoor- of andere groote wegen; bovenal moet de vijand, door hare ligging, gedwongen worden tot een geregeld beleg, waardoor hij in zijne operatiën wordt belemmerd, zijne krachten verzwakt en tijd verliest; terwijl 's lands verdediging tijd wint, om hare krachten te concentreren.

Om dit doel te bereiken moet de vesting door haar tracé, hare bewapening

en bezetting, een geregeld beleg kunnen volhouden. Kan zij daarenboven, tijdens de actieve operatiën, tot steunpunt dienen van het verdedigend leger, daarmede in gemeenschap blijven, en niet of slechts gedeeltelijk worden ingesloten, dan verkrijgt zij voor de verdediging eene onschatbare waarde, zooals de vroegere en latere krijgsgeschiedenis overtuigend heeft bewezen.

Die geschiedenis wijst ons, onder zoo vele andere voorbeelden, op Candia, dat alleen door eene vrije gemeenschap ter zee, een beleg van 28 maanden (van 1667—1669) kon uithouden;

op de langdurige en toch mislukte belegering van Turya, in 1706;

op het beleg van Gaëta in 1806, door de Franschen, wier bezetting na een beleg van 153 dagen en bij eene beklimbare bres, vrij aftrok naar Sicilië, als zijnde van de zeezijde niet ingesloten geworden;

op het beleg van Dantzig in 1807, door de Franschen, en dat van Amantea, in Kalabrië.

Wij hebben echter niet noodig, het bewijs er van bij vreemden te zoeken.

Onze eigene geschiedenis leert het, welke waarde eene vesting verkrijgt, die niet geheel kan worden ingesloten; maar ook, dat zelfs dan bevelhebber en bezetting geen oogenblik mogen wankelen in de naauwlettende zorgen, welke de verdediging vereischt.

Zij haalt ons het voorbeeld aan van Ostende, in 1601—1604; van Groningen, in 1672 even kloekmoedig verdedigd en behouden, als Bergen-op-Zoom in 1747, onder het bevel van eenen afgeleefden grijsaard en door minder aanhoudende pligtsbetrachting der bezetting, niettegenstaande de eerstgenoemde gunstige omstandigheid, verloren ging.

Zij wijst ons op de Willemstad, in 1795, waar het een handvol braven daardoor mogelijk wordt, de verdediging zóólang te rekken, en te toonen, dat nog niet alle veerkracht in ons ongelukkig vaderland was uitgedoofd.

In onze dagen, zijn Fredericia, Silistria en Sebastopol, op nieuw sprekende bewijzen, welk eene waarde, zelfs slechtbevestigde plaatsen erlangen, die niet of slechts gedeeltelijk kunnen worden ingesloten; en wat eene verdediging vermag, als de communicatie met het binnenland, en daardoor de aanvoer van allerlei hulpbronnen, niet geheel kan worden afgesneden. Even noodzakelijk en onmisbaar als eenige goede vestingen zijn, niet alleen voor onze, maar voor elke verdediging, even schadelijk wordt het, als men te vele en daaronder nuttelooze vestingen moet bezetten. — Welligt is er geen punt, 's lands verdediging betreffende, waaromtrent de zienswijzen meer uiteenloopen, en wat moeilijker is in zijn geheel omvang te behandelen.

In een artikel, handelende over het verslag der Ministers aan den Koning, nopens de bezuinigingen in het jaar 1848, vinden wij onder anderen het volgende aangeteekend:

» Om ook den minst ingewijde in militaire zaken te overtuigen, dat ons » defensiestelsel buiten alle verhouding tot onze krijgsmagt en middelen is, » zullen wij de vestingen en verdere versterkingen waarmede ons land als » bezaaid is, eens optellen.»

(Deze optelling geeft een totaal van 25 vestingen en 554 forten, posten en andere versterkingen.)

» In een oogopslag ontwaart men nu,» — zegt de schrijver, — » waarom » toch in elken oorlog ongemerkt de krijgsmagt tot \pm 100,000 man aan- » groeide, en waar het $\frac{2}{3}$ te vinden was, dat men te vergeefs op het slag- » veld zocht.»

» Men zou ons van overdrijving kunnen beschuldigen, zoo de geschie- » denis niet dáár was, om kracht aan onze redeneringen bij te zetten en onze » stelling te bewijzen: dat in de vestingen het beginsel moet gezocht worden » van onze verbazende oorlogstoerusting; in deze, het beginsel van de » staatsschuld, en in die, de kanker van den staat.»

Ik heb dit artikel aangehaald (latende voor het overige den inhoud geheel ter verantwoording van den schrijver), omdat het bepaaldelijk wijst op eene zaak, die veel besproken, maar, naar ik vermeen, geenszins beslist, waartomtrent althans de beslissing niet algemeen bekend is.

Hei geldt hier gewigtige vragen, en wel:

Hebben wij *te veel* vestingen?

Hebben wij *nuttelooze* en *verderfelijke* vestingen? — zoo ja, welke zijn die, en wat belet alsdan hare slooping?

Het komt mij voor, dat men tot geen juiste beantwoording daarvan geraken kan, zonder zich eerst te hebben afgevraagd:

1° Zal Nederland zich steeds kunnen verdedigen, alleen met aanwending van zijne eigene krachten, met het oog op een uitsluitend geconcentreerd verdedigingssysteem?

2° Zal Nederland, bouwende op, of gedwongen tot het aannemen van vreemde hulp, zijn bodem soms ook met een aanzienlijk vermeerderd getal levende strijdkrachten kunnen verdedigen?

In zich deze vragen niet voor te stellen, ligt waarschijnlijk de reden, dat de ééne schrijver dezelfde vestingen nuttig en noodzakelijk noemt, welke een ander, als geheel nutteloos afkeurt.

Wordt de eerste vraag toestemmend beantwoord, dan had de schrijver van bovenstaand artikel er, mijns inziens, kunnen bijvoegen: dat in het bezethouden van nuttelooze en schadelijke vestingen het beginsel ligt van versnippering onzer krijgsmagt; in deze, het beginsel eener onmogelijk vol te houden verdediging; en in deze laatste, de ondergang van den staat!

Dan toch zou dat tal van vestingen en versterkte punten, wier bestaan van vroegere eeuwen dagteekent, toen nuttig en noodzakelijk welligt, bij een uitsluitend geconcentreerd verdedigingsstelsel, nutteloos en verderfelijk zijn.

Dan zou ik, op de vraag, hebben wij te veel vestingen? gerust durven antwoorden: Ja! — en die wij te veel hebben, zijn juist daarom reeds nutteloos en verderfelijk.

En even noodzakelijk als het is, de voor goed erkende vestingen in den besten staat te onderhouden, van al het noodige te voorzien en doeltreffend te bewapenen, even pligtmagig wordt het dan, dat een onbevooroordeeld, naauwgezet onderzoek die vestingen aanwijst, welke reeds nu, zool niet geheel of gedeeltelijk dienen gesloopt te worden, echter niet meer tot stapelplaatsen van een belangrijk oorlogsmaterieel gebezigd, en aan wier onderhoud geen gelden meer besteed mogen worden.

Wordt de tweede vraag, daarentegen, toestemmend beantwoord, dan is de oplossing der eerstgestelde vragen veel moeilijker en ingewikkelder; dan zou ik althans niet durven beslissen, of wij *te veel* vestingen hebben, en welke er gesloopt dienden te worden; maar dan wordt er ook een ruim veld geopend voor politieke en diplomatieke beschouwingen, welk veld wij echter hier niet kunnen betreden. Later zullen wij, bij de meer bijzondere behandeling van eenige onzer vestingen, gelegenheid hebben hierop nog met een enkel woord terug te komen.

Zoo wij goed onderrigt zijn, dan heeft (aangenomen dat de noodzakelijkheid der slooping van sommige vestingen voldingend ware bewezen) zulk eene slooping met groote bezwaren te kampen. Onder anderen zouden tot het sloopen van Breda, tonnen gouds gevorderd worden.

De sommen, die voor hout-, gras- en vischwater-verpachtingen der vestingen, als batig saldo in 's lands schatkist vloeijen, zijn daarenboven vrij aanzienlijk.

In de tweede plaats komen de verdedigingsmiddelen in aanmerking, welke het zoozeer doorsneden terrein van ons vaderland van zelve aanbiedt; de schier overal ontoegankelijke kusten, de menigte breede, snelstroomende rivieren en het aantal gemakkelijk te stellen inundatiën, zijn even zoovele hinderpalen voor den aanvaller, als hulpbronnen voor den verdediger.

Eindelijk moeten zeemagt, leger en volkswapening de hierboven bedoelde doode elementen bezielen, en dienstbaar maken aan eene verdediging, zooals, vooral in het doorsneden terrein van ons vaderland, lang kan worden volgehouden.

Daarom moet die verdediging dan ook, althans zooals ik ze begrijp, niet eerder dat uitsluitend geconcentreerd karakter aannemen, of zich tot

haar laatste reduit bepalen, dan na alvorens toegepast te zijn op alle gedeelten van ons land, welke bij eenen aanval voor eene goede verdediging vatbaar zijn of kunnen worden, zonder de troepen bloot te stellen, van dat laatste reduit te worden afgesneden.

De verdediging onzer grenzen, of van welk ander gedeelte dan ook, moet in zooverre geconcentreerd zijn, dat door *te veel* te willen behouden, er geene magtsversnippering ontsta, waardoor men alles zou kunnen verliezen; voorts actief, om steeds, bij iedere gunstige gelegenheid, van het defensive tot het offensive over te gaan.

Die verdediging in eenige breede trekken door mij te schetsen, berust verder op de thans bestaande organisatie van ons leger, maakt zich zoolang mogelijk onafhankelijk van vreemde hulp, en rekeat op ongeveer:

25,000	man van het staande leger, waaronder ééne ligting begrepen.
55,000	» militie,
75,000	» van den 1 ^{sten} ban der schutterij,

welk totaal van 155,000 man, door het oproepen van den 2^{den} en 3^{den} ban, nog met ongeveer 15,000 » vermeerderd kan worden.

Het oog wordt onwillekeurig geboeid, als men daar zoo de sterkte onzer levende strijdkrachten, door een getal van zes cijfers ziet uitgedrukt op het papier!

En het klinkt schoon als men hoort: » bij ons verdedigingsstelsel rekeat men op 56 bataillons van het leger en op 60 bataillons van de schutterij, » waarvan 50 voor het leger te velde."

Hij echter, die geroepen is om mede te werken tot de verdediging van Nederland, vraagt het zich af: wat blijft er in de werkelijkheid over, van die schoonschijnende, van die schoonklinkende getallen?

Met welke strijdkrachten moet de verdediging worden aangevangen, en kan zij worden voortgezet en volgehouden?

Met het oog op de versnelde middelen van vervoer, die binnen een betrekkelijk zeer korten tijd, eene geduchte vijandelijke magt kunnen brengen op onze kusten of aan en over onze grenzen, vraagt de veldheer het zich af: over wat, over hoeveel, kan ik bij de eerste verschijning des vijands beschikken? Welke middelen, welke strijdkrachten, staan mij onmiddellijk ten dienste? Waardoor kan het snelle voortrukken van den vijand worden gestuit?

Ik geloof dat, indien ieder, die zijne denkbeelden over 's lands verdediging ontwikkelt, zich eerst deze en dergelijke vragen deed, er dan minder met groote, veelal denkbeeldige troepenmassa's op het papier zoude

gewerkt worden; en dat dan, als van zelve, menige theoretische bespiegeling over onze verdediging zoude achterwege blijven, die uit den aard onzer beperkte middelen, onmogelijk aan de werkelijkheid kan worden getoetst.

Hoewel niemand onzer een vreemdeling mag zijn in de krijgsgeschiedenis van ons vaderland, en vooral in de verdedigende oorlogen door het voor-
geslacht gevoerd, zoo verlieze men echter nimmer uit het oog, dat even ver als de jaren 1672, 1675, 1795 en 1799 thans achter ons liggen, eveneens aanval en verdediging, thans en in de toekomst, onder geheel andere omstandigheden zullen plaats hebben.

Eene vergelijking van hetgeen toen geschied is, met hetgeen nu en later van ons gevorderd zoude worden, zou wel eens tot onjuiste gevolgtrekkingen en verkeerde toepassingen kunnen leiden.

Het is niet genoeg de blikken steeds op het verledene gevestigd te houden; het wordt van het hoogste belang te letten op 'tgeen er in onze dagen rondom ons gebeurt; te groote vooringenomenheid met het oude, mag ons niet wegslepen, om onverschillig te blijven omtrent het nieuwe.

Meer dan ooit wordt het pligt, de vorderingen der wetenschap in het krijgvoeren, zooveel mogelijk op den voet te volgen; na te gaan, hoe vroeger aangenomen beginselen omtrent de onderlinge verhouding der verschillende wapens, hunne aanwending, zoowel in het vrije veld, als in en voor vestingen, enz., thans geheel of gedeeltelijk door andere beginselen worden verdrongen, ten einde daaruit die lessen te putten, welke in de toekomst ook voor ons van nut kunnen zijn.

Dit wordt van zooveel te meer belang, indien er oorlog gevoerd is of wordt in een land, welks bodem en hulpmiddelen overeenkomst hebben met die van ons vaderland.

Geheel zijn wij het dan ook met den verdienstelijken geschiedschrijver van den Sleeswijk-Holsteinschen oorlog eens, als hij zegt: »Lombardijë, »Baden, Hongarijë, Sleeswijk, werden de velden waarop een rijke oogst »van vruchten zou kunnen gelezen worden, zoo al niet voor het strategische, »dan toch ongetwijfeld voor het taktische gedeelte der krijgswetenschap;» ook als hij, na aangetoond te hebben, dat zijne keuze tot de behandeling van een dier veldtogten bepaald werd, door dat het Sleeswijksche oorlogstoonel de meeste overeenkomst aanbood met onzen bodem, alzoo vervolgt:

»Wij zien daar eene verdediging tegen eenen overmagtigen vijand, die »alleen volgehouden kon worden, door de krachtige samenwerking van leger »en vloot, en welligt bestaat er geen land ter wereld, dat vergeleken kan »worden met Denemarken en Nederland, wat de uitmuntende gelegenheid

» betreft, die zij aanbieden, om door doeltreffende vereeniging van zee- en landmagt tot de grootste resultaten te komen.»

» Wij zien er eindelijk eene strategische operatiebasis van den verdediger, namelijk de Oostzee, welke door hare voortreffelijke rigting, een voortdurend bedreigen en verontrusten veroorlooft van de operatielijn des vijands, die gedwongen is zich van het zuiden naar het noorden, nagenoeg evenwijdig aan die basis en alzoo onder de ongunstigste omstandigheden te bewegen, en die volkomen overeenkomt met de operatiebasis welke wij in onze waterlinie en de Zuiderzee, vooral tegen eenen aanval uit het zuiden bezitten.»

» Bovendien, en dit is een voornaam punt van overeenkomst, behoort Denemarken evenmin als ons land, tot de mogendheden van den 1sten rang, die door ontzettende krachtontwikkeling vergoeden kunnen, wat in andere opzichten mogt ontbreken; en moet het zich bepalen tot het defensive, waartoe de hulpmiddelen die het land oplevert, dan ook, even als in Nederland, als zij met oordeel worden aangewend, volkomen toereikend zijn.»

In de laatste jaren is er veel over onze landsverdediging geschreven; veel, wat welligt theoretisch verdedigd, maar praktisch moeilijk aangewend zoude kunnen worden; veel, wat uit zeer eenzijdige oogpunten behandeld, of waar de daadwerkelijke toepassing van den oorlog, geheel uit het oog verloren is; veel ook, waarin hoogst nuttige wenken voorkomen.

Ik zal zoo kort mogelijk trachten zamen te vatten, wat mij in die geschriften geschikt voorkwam, om, in verband met onze levende strijdkrachten, op ons geconcentreerd actief verdedigingsstelsel te worden toegepast; of wel, eenige andere denkbeelden omtrent onze verdediging te ontwikkelen, ten einde daaruit af te leiden, in hoeverre hetgeen wij in de twee eerste punten dezer verhandeling hebben nagegaan, invloed kan hebben op die verdediging, en welke lessen er ook voor ons in de geschiedenis der laatste oorlogen liggen opgesloten.

Eenige beschouwingen van den schrijver, die onder den titel van *Oud-Soldaat*, omtrent sommige deelen onzer landsverdediging, zijne denkbeelden met veel zaakkennis ontwikkelt; de vertoogen daaromtrent door Knoop en anderen, bijv. dat hetwelk in den 7^{en} jaargang van den *Nieuwen Spectator* voorkomt, benevens het opstel: » *Beschouwingen en bijdragen tot de kennis van ons land in verband met de verdedigings-aangelegenheden* » (*Militaire-Spectator*, 1836—37), hebben mij dikwijls, hoewel in meer dan een opzicht met die verdienstelijke schrijvers in gevoelen verschillende, tot leidraad gestrekt bij de volgende vlugtige beschouwingen, waarbij ik mij zooveel mogelijk de twee volgende vragen heb voorgehouden:

Zal onze verdediging berusten geheel op eigen kracht? of in verband worden gebragt met hulp van vreemden?

Hoewel het eerste mij als het beste middel voorkomt, om onze onafhankelijkheid inderdaad te bewaren, en ik groote voorliefde koester voor het spreekwoord: *„die zich-zelfen helpt, helpt zich het beste,”* zoo mag echter de tweede omstandigheid niet buiten rekening worden gelaten.

De verwickelingen toch kunnen van zoodanigen aard zijn, dat wij, óf uit eigen beweging hulp van bondgenooten inroepen, óf tot het aannemen van vreemde hulp gedwongen worden, óf wel ons door omringende mogendheden (op eigen beveiliging bedacht) met eene genoegzame magt ondersteund zien; 't geen groote wijzigingen kan brengen in ons stelsel van verdediging.

Bij de beschouwing van ons oostelijk frontier, ben ik iets langer blijven stilstaan, dan bij die onzer overige stellingen; vooreerst, omdat er sommigen zijn, die de verdediging van IJssel- en Grebbe-linie, als doelloos, of als onbestaanbaar beschouwen; ten tweede, omdat de gevoelens betrekkelijk de verdediging dezer liniën, meer verschillen en uiteenloopen dan die, welke op de andere betrekking hebben.

Wij beginnen met onze kustverdediging:

Bij de beschouwing onzer kusten valt al spoedig in het oog, dat voorbereidende maatregelen tot hare verdediging alleen op die punten noodzakelijk zijn, waar eene landing de meeste kansen aanbiedt van gelukkig te slagen; dat men vóór alles er op moet bedacht moet zijn, het behoud onzer zeegaten en de vrije vaart op onze binnenwateren te verzekeren.

Aan onze noordelijke kusten ontmoeten wij al dadelijk Delfzyl, over welks waarde of onwaarde, over welks al of niet behouden als vesting, veel in het midden is gebragt.

Laat ons, getrouw blijvende aan het standpunt van waar wij uitgaan, onderzoeken, welke waarde hieraan gehecht kan worden, als onze verdediging op eigen krachten moet berusten, of steunen zal op vreemde hulp.

In het eerste geval is het van belang dat Delfzyl, in tamelijk weerbaren staat gebragt en gehouden worde, om tegen elken aanval uit zee gedekt te zijn. Dit geldt evenzeer voor de overige kust van Groningerland; en men diende dan, naar een vastberaamd plan, met medewerking der marine, deze stelling voor iederen aanval te vrijwaren.

In het tweede geval, dienden die verdedigingsmiddelen tevens zoodanig ingerigt te zijn, dat de vloten der hulpbiedende mogendheden, onder het geschut

van Delfzijl en van batterijen, te Oterdum, of op andere gedeelten der kust aangelegd, eene veilige, goedverdedigde reede vonden, om hare troepen aan wal te brengen; en moest het noodige terrein of de geschikte localiteit voor zulk eene ontscheping gereed gemaakt worden, opdat, indien de omstandigheden het soms mogten vorderen, de hulptroepen van den een' of ander Noordschen bondgenoot, goede steunpunten vonden in Delfzijl en Groningen, van waar hunne hulp krachtdadig kon uitgaan.

De positie van Groningen wordt bij de beschouwing onzer oostelijke defensielinie nader behandeld.

De behoorlijke bevestiging der belangrijke stelling den Helder- Texel, een der voornaamste sleutels van ons land, en de geheele afsluiting der Zuiderzee, zijn almede van het hoogste belang.

Men verzuime daarom niet die stelling, waarop door zoovele kundige schrijvers wordt aangedrongen, niet alleen in een geduechten staat van tegenweer te brengen, maar steeds in zoodanigen weerbaren staat te hebben, dat zelfs iedere onverwachte vijandelijke toeg kan worden verijdeld.

Men geve onze vloot eene zoodanige inrigting, dat zij tot die verdediging krachtig kan medewerken.

In verband met nog eenige aan te brengen versterkte punten op Texel, moet zij het iederen vijand onmogelijk maken, tusschen de eilanden door te dringen en een onzer noordelijke havens te bezigen, om oorlogsmaterieel, kavallerie, enz. te kunnen aanvoeren, als het hem gelukt mogt zijn, eenige infanterie hier of daar op onze vlakke kust te hebben doen landen.

Het Vlie moet zoo mogelijk geheel versperd en een sterk gesloten werk op den Hors aangelegd worden, om een geducht kruisvuur aldaar te verkrijgen, in verband met eene zware batterij op de Hersens, en eene drijvende batterij ten noorden daarvan, in het Marsdiep.

Het groote belang, dat deze voor onze verdediging zoo noodzakelijke stelling, steeds in staat zij en blijve, elken, ook onverhoedschen vijandelijken toeg te verijdelen, wordt duidelijk bij het denkbeeld, hoe spoedig, na eene oorlogsverklaring of bij eene niet aangenomen of erkende neutraliteit, eene vijandelijke vloot zich op onze kusten kan vertoonen.

De verre oevers der Zwarte en Azofsche zeeën zijn daár, om te getuigen, dat er geen maximum meer bestaat van de hoegrootheid der vijandelijke magt, welke vooral onze zoo nabijgelegen kusten, in een oogenblik zou kunnen bedreigen; dat drijvende batterijen en sterk bewapende vloten thans dood en vernieling brengen op vroeger veilig geachte plaatsen, en dat Engeland, zoowel als Frankrijk, eene menigte weinig diepgaande stoomvaartuigen in dienst heeft, geschikt om een leger en al wat daartoe behoort, in korten tijd aan wal te brengen.

Om eene landing te beschermen en krachtdadig te ondersteunen, zijn er in den laatsten tijd vele zoogenaamde kanonneerbooten aangebouwd, die met een stoomvermogen van 60 paardenkracht, 9 knoopen in het uur afloopen, en met eenige 68 of 52 C^{tr} , benevens een paar houwitser van zwaar kaliber bewapend zijn.

Bij de groote revue te Spithead waren er 160 tegenwoordig.

Thans heeft Engeland meer dan 200 zulke kanonneerbooten, met stoomvermogen van 20, 40, 60, 200 en 550 paardenkracht, wier inhoud verschilt van 212 tot 868 tonnen; diepgang van 4 tot 12 voet en snelheid van 7—10 mijlen in de wacht.

Door haren geriugen diepgang kunnen zij het strand gemakkelijk naderen of in zeegaten binnenvallen; terwijl hunne projectielen een afstand van 2 à 5000 ellen bereiken!

Wijst ons het *Beiheft* van het *Militair Wochenblatt*, 1° kwartaal 1854 (1), op zoo menige vijandelijke landing, die of mislukte, of zonder eenig gunstig resultaat werd bekroond, of waar de verkregen uitkomst niet in het minste beantwoordde aan 't geen er aan te koste was gelegd; wij wijzen, daarentegen, op de landing tusschen Eupatoria en de Alma, waar men de mogelijkheid niet van geloofde, dan nadat zij geschied was, en toen eene luisterrijke overwinning er de waarheid van bevestigde. Zegt ons de verdienstelijke schrijver der *Proeve eener verhandeling over de kustverdediging, met het oog op den uitslag der landingen in 1799 en 1809*: »dergelijke »voorbeelden, uit de geschiedenis ontleend, zijn inderdaad zeer nuttig om »een gepast vertrouwen in te boezemen op de kracht van eene goed inge- »rigte kustverdediging en om alle ontmoediging te voorkomen, die zoude »kunnen ontstaan, ten gevolge van eenen schijnbaar onwederstaanbaren »aanval;” zoo zeggen wij, — voor het overige geheel en al met die woorden instemmende, — men vergete het echter niet, dat de hulpbronnen waarover Engeland thans te beschikken heeft, oneindig grooter zijn dan toen; dat de kunst om legers met al den aanleve van dien, spoedig in te schepen, over te voeren, te ontschepen en de kustverdediging moeilijk te maken, sedert dien tijd met reuzenschreden is vooruitgegaan; en dat zoowel een vijandelijk leger als eene vijandelijke vloot, thans tot een veel geduchter magtsontwikkeling in staat is.

Eenwel zijn de omstandigheden ook in ons voordeel veranderd.

De Helder is geene stelling meer als in 1799, nauwelijks tegen een *coup de main* verzekerd, waar men toen voor de zelfstandige kracht en het

(1) Overgenomen in den *Militaire-Spectator*.

behoud van twee kustbatterijen , hoezeer met 86 stukken bewapend (maar in de keel slechts met palissaden gesloten), zoodanige vrees koesterde, dat men, na de landing der Engelschen op 7 Augustus bij Calantsoog, het besluit nam ze te verlaten en de stukken te vernagelen.

Het is niet te voorzien, dat verraad of tweespalt, dat partijzucht of verkeerd aangebragte hulp van vreemden, de eenheid en de kracht eener echt nationale verdediging zullen verlammen. Onze kusten, onze stellingen zullen voortaan beter bezet, onze vestingen en versterkte punten geheel anders verdedigd worden.

»Tegenwoordig,» — zegt de *Oud-Soldaat*, — »zijn de landingen gemakkelijker dan vroeger, omdat men door het gebruik van stoomschepen, »niet of weinig van den wind afhangt.»

»Maar hier staat, in het voordeel des verdedigers, het versnelde troepenvervoer met stoomschepen en spoorwegen tegenover.»

»Voorzeker kan de vijand, door eene vloot van stoombooten met landings-troepen, de geheele kust in alarm houden, maar ook onze troepen kunnen »zich met stoomschepen langs de Zuiderzee, de Wadden, de Zeeuwsche »stroomen, de groote rivieren en ook langs de spoorwegen, even spoedig »te zamen trekken en zich snel evenwijdig langs de kusten verplaatsen.»

»Ja een goede keten van seinposten langs het strand, in verband staande »met een daarachter liggende spoorweg met telegraaf, schijnt ons het »zekerste middel toe, om landingen voor altijd onmogelijk te maken.»

»Er bestaat dan, onzes inziens, geen beter middel tot verdediging der »Hollandsche kusten, dan het aanleggen van eenen spoorweg met telegraaf »van den Helder naar Haarlem of Amsterdam.»

Aan dezen wensch zal waarschijnlijk spoedig voldaan zijn; doch of door dat middel de landingen voor altijd onmogelijk zullen worden gemaakt, kan moeilijk *à priori* worden verzekerd; immers blijft het steeds in het nadeel der verdediging, dat voor en aler zij hare bewegingen beginnen kan, die van den vijand reeds aangevangen en voor een gedeelte soms voltooid zijn.

Genoemde spoorweg zou intusschen ook de Utrechtsche waterlinie, met haar voortreffelijk reduit van Amsterdam, hoe langs hoe meer met de stelling den Helder- Texel in een naauw verband brengen, dat niet anders dan voordeelig op de verdediging kan werken.

Opdat echter de dure les van 1799 niet verloren ga, verzuime men niet die stelling zoo geschikt mogelijk te maken voor eene hardnekkige verdediging, zoowel van onze kusten als van onze kostbare inrigtingen.

Men wachte niet langer, met alle forten, niet alleen doeltreffend en volledig te bewapenen en van bomvrije gebouwen te voorzien, maar op de

hoofdbatterijen het geschut in batterij te brengen, of althans zoodanig op te leggen, dat zulks in een oogwenk kan geschieden; en in tijds maatregelen te nemen, om het verdedigend leger, zoo noodig, eene sterke stelling in of achter den polder van de Zijp te verzekeren.

Bovendien zij men er op bedacht, elke poging eener vijandelijke vloot, om tusschen de eilanden door te dringen, onmogelijk te maken, en ook daartoe aan onze zeemagt de noodige geschiktheid en uitbreiding te geven.

Wanneer onze kusten bedreigd worden, zal het wel altijd door eene groote zeemogendheid zijn, waarom de verdedigingsmiddelen dan ook zooveel mogelijk met de geduchte krachtsontwikkeling, waarmede de aanval geschieden zal, in verband moeten worden gebragt; bij tijds moeten de batterijen met zwaar verdragend geschut bewapend, en onze zeegaten van al die hinderpalen voorzien worden, waardoor men het opvaren en doordringen ook der minst diepgaande stoomschepen kan beletten. Zóódoende zullen wij voor onze Noord-Hollandsche kusten weinig te vreezen hebben.

De mond der Maas, voor groote schepen onbevaarbaar, wordt door de vesting Brielle verdedigd, welker werken echter veel verbeterd, en aan welke des noods, nog eenige kustbatterijen en gewapende schepen kunnen toegevoegd worden.

Ten einde echter den hoek van Holland, 't welk een zwak punt onzer kusten uitmaakt, met vrucht te kunnen verdedigen, zou er een goed werk, in verband met sterke kustbatterijen op het eiland van Voorne en de Hollandsche kust, op de uiterste punt van het eiland Rozenburg, dienen te worden aangelegd.

Om het doordringen van weinig diepgaande stoomschepen te beletten, zouden ook dáár zulke versperringen en verdedigingsmiddelen moeten aangewend worden, welke voor Sebastopol en voor Kroonstadt zulke goede diensten hebben gedaan.

Het vaarwater langs Hellevoetsluis en Willemstad naar het Hollandsch-Diep en de Kil, wordt door het vuur van genoemde vestingen bestreken en kan door dat van goed geplaatste batterijen versterkt worden.

Behalve de batterijen van eerstgenoemde vestingen, zouden nog eenige, tegen kleine landingen en overrompelingen beveiligde sterkten, aan de overzijde noodig zijn; terwijl, vóór dat alles, het fort, dat tegenover het zóó hardnekkig te verdedigen Willemstad aan de Buitensluis lag, op nieuw behoorde in orde gebragt en zwaar bewapend te worden, even als de batterij Boet-

zelaar en de versterkte post op den Oostdijk, achter de zoogenaamde boven- of inundatie-sluis, ook wel Ruigehilsche sluis genaamd.

Door die versterkte punten goed te bezetten en met eene doeltreffende medewerking onzer vloot tot behoorlijke afsluiting der Schelde en Zeeuwsche stroomen, zal bij eenen aanval uit het zuiden, eene vereeniging der vijandelijke zee- en landmagt aan het Hollandsch-Diep steeds kunnen worden belet; en ook dit gedeelte onzer grenzen krachtdadig worden beschermd.

Indien DUMOURIEZ, in 1795, te Antwerpen over eenige goed uitgeruste oorlogschepen had kunnen beschikken, en vooral met spoed te werk ware gegaan, dan zou het hem welligt gelukt zijn over het Hollandsch Diep door te dringen. Onze krijgsmagt, geheel versnipperd, in zwak bezette vestingen en in een aantal versterkte punten verstrooid liggende, waarvan de meeste zich, op enkele uitzonderingen na, lafhartig overgaven, was buiten staat tot de verdediging mede te werken, welke daardoor even krachteloos en lijdelijk zijn moest, als zij in de toekomst krachtig en actief kan wezen.

Ook dáárom is het van veel belang, te Numansdorp eenige sterke kustbatterijen op te werpen, ten einde met onze oorlogschepen en de Willemstad, het Hollandsch-Diep tegen het indringen eener vijandelijke vloot te beschermen.

De beide diepe zeearmen, het Brouwershavensche gat en de Roompot, hoewel niet diep in ons land voerende, dienen echter door zwaar bewapende kustbatterijen te worden afgesloten; en mogten ligte vaartuigen langs andere vaarwaters binnendringen, dan zullen deze toch steeds op eene doeltreffend geplaatste flotille en op onze versterkte punten stuiten.

Op Walcheren, het voornaamste onder de Zeeuwsche eilanden, kan eene landing moeilijk belet, maar Vlissingen daarentegen vrij goed verdedigd en niet gemakkelijk ingesloten worden.

Indien Veere in behoorlijken staat van verdediging werd gebragt, zouden de landingen aan die zijde, genoegzaam bestreden en Middelburg gedekt kunnen worden, zooals Vlissingen het aan de andere zijde doet.

Terwijl de *Oud-Soldaat* Veere wil behouden, tot afsluiting van het Veersche gat, beweren anderen, dat deze vesting geheel nutteloos wordt, door dat de vijandelijke vaartuigen de haven van Middelburg langs de Zuidvliet kunnen bereiken. Dit zou echter door het opwerpen van eenige kustbatterijen en door de medewerking onzer vloot gemakkelijk te beletten zijn.

Het fort Rammekens dat, naar ik vermeen, reeds verlaten is, diende geheel gesloopt te worden, als hebbende niet het minste nut meer voor de verdediging, omdat het vaarwater daar verlopen is en eene geheel andere rigting heeft aangenomen.

Ten allen tijde, echter, behoort de wijze van verdediging in verband te worden gebragt met den ontworpen spoorweg en het daar te stellen kanaal van Vlissingen naar Middelburg.

Hoe sterk evenwel de beide oevers van de Scheldemond ook bewapend worden, er kan van de zeezijde een bombardement gelijk in 1809 plaats hebben, en het blijft onvoorzigtig, kostbare maritime etablissementen daaraan te wagen.

Voor het overige zal eene landing in Zeeland den vijand weinig voordeel, en ons betrekkelijk weinig nadeel opleveren, wat ook door de geschiedenis bevestigd wordt.

In 1809 vond eene talrijke vloot en een leger van omstreeks 40,000 man, niets tegenover zich dan zwakke verdedigingsmiddelen, en eene onbeduidende krijgsmagt; en toch werden die eilanden, na een kortstondig verblijf, verlaten en moest de vijand er een dure tol betalen aan het ongezonde klimaat.

Bij de wijze waarop thans de verdediging geleid zou kunnen worden, biedt eene landing nog minder kansen aan van goed te slagen, en maakt de stelling van Walcheren een belangrijk punt uit voor onze landsverdediging; van waar, steeds met Holland in gemeenschap blijvende, eene krachtige bescherming der overige Zeeuwsche eilanden, en voor een gedeelte onzer zuidwestelijke grenzen kan uitgaan.

Is eenmaal de aansluiting van Vlissingen door een spoorweg over Bergen-op-Zoom, Breda, 's Bosch en Nijmegen, of over Venlo, aan het groote spoorwegnet tot stand gebragt, dan kan die stelling, ook uit een militair oogpunt, eene veel hoogere waarde verkrijgen; en wordt Vlissingen als tête-de-pont beschouwd van de hulp die in sommige gevallen, ten onzen behoeve, van Engeland konde uitgaan, dan blijft Walcheren, ook uit dat oogpunt, steeds zeer belangrijk.

(Wordt vervolgd.)

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(Vervolg van N°. 2, Bladz. 81.)

Luik. 23 Sept. Een valsch gerucht had alles onder de wapens gebragt. Men zeide, dat de stad zou aangevallen worden. Men is voortgegaan, zich meester te maken van al de wapens der fabrikanten. De stad was gebarikadeerd en eene kompagnie vrijwilligers van Verviers gekomen.

Brussel. 23 Sept. De nacht van den 24sten op 25sten is rustig geweest, maar bij het aanbreken van den dag zijn de gevechten hervat. Ten 8 uur is het Park aangevallen. Het opperbevel in de stad wordt aan den Spaanschen kolonel DON JUAN VAN HALEN gegeven.

26 Sept. Hoofdkwartier. PLETINKX is gevangen genomen. Hij is in den nacht van 27 op 28 naar Antwerpen getransporteerd.

Brugge. Er zijn oploopen geweest, eerst van kleine jongens, daarna van meer bejaarde personen, die door de stad met driekleurige vlaggen rondliepen, in de tegenwoordigheid der troepen en zonder eenige wanorde te plegen; maar omtrent 6 uur in den avond kwam de oploop voorbij de wacht. Deze nam het euvel op, en vuurde zonder onderscheid op de burgers, hetgeen de rust herstelde; echter ging de nacht in verslagenheid voorbij.

Ostende. De ongeregeldheden begonnen ongeveer ten zes uur op nieuw. Men heeft zich in beweging gesteld, met de Brabantsche vlag en met den Heer S. BATAILLE, oud-officier der marine, aan het hoofd. Eerst heeft men zich naar de hoofdwacht begeven, waar de wacht ontwapend werd; die post werd evenwel door de militairen hernomen, die op de burgers gevuurd hebben.

Brussel. Ten elf uur in den morgen is de Brusselsche artillerie op de troepen begonnen te vuren die zich in het Park bevonden. Het vuur is zeer levendig geweest, tot drie uur na den middag: op dat oogenblik bedaarde het een weinig; het heeft tot zes uur in den avond geduurd. De soldaten verlaten de huizen in de nabijheid van het paleis der Staten-Generaal, welke zij nog bezet hebben, en trekken naar het paleis des Konings terug. Ten zes uur raakten de huizen in de nabijheid van het paleis in brand. Bij het begin van den nacht verlichtte die brand het geheele park. De vrijwilligers van Charleroi, van Gosselies etc. plaatsten zich bij het hotel Bellevue en schoten op de soldaten, die uit het paleis ontsnapten.

De vrijwilligers van Philippeville zijn 's avonds ten 9 ure aangekomen.

Het vrijkorps van Charleroi, aangevoerd door den Heer FALSCHAMP, is gisteren tot Nivelles gekomen.

Eene dagorder, door Prins FREDERIK onderteekend, verbiedt het plunderen aan de soldaten.

De opstandelingen lieten de keldermuren doorbreken, om alzoo gedekt tot onder het paleis der Staten-Generaal te komen, dat zij trachtten in brand te steken, om de bezetting van het Park, die in dat gebouw een schuilplaats zocht, daaruit te verdrijven.

Bij het Koninklijk paleis beproefden zij hetzelfde.

27 Sept. Tegen vier ure des morgens trekken de troepen uit het Park terug.

Het voorloopig bewind maakt bekend, dat het is zamengesteld op de volgende wijs: de Heeren d'HOOGVORST, CH. ROGIER, de graaf F. DE MERODE, GENDEBIEN, SYLVAIN VAN DE WEIJER, JOLY, J. VAN DER LINDEN, trésorier, NICOLAY en F. DE COPPIN, secretarissen.

De opperbevelhebber, DON JUAN VAN HALEN, die in den loop van den morgen zijn hoofdkwartier in het paleis des Konings had genomen, laat aan het voorloopig bewind bekend maken, dat hij tot zijn eersten adjudant benoemd heeft, PALMAERT, gouverneur van het paleis.

De paleizen waarop de Brabandsche vlag waait, worden bewaakt door wachten van goed gewapende vrijwilligers.

Alle belendende huizen zijn door den brand vernield, die evenwel aan de paleizen geen schade heeft toegebracht. Ook eenige huizen, die in den omtrek van het paleis der Staten-Generaal stonden, zijn door de vlammen vernield.

Onze troepen verloren in de vier dagen 105 dooden, 596 gewonden en 158 gevangenen. Het verlies der muitelingen werd door een hunner dagbladen geschat op 2000 gewonden en dooden.

Opmerkelijk is het, dat die gedeelten der stad, welke onze troepen van den 25sten bezet hadden, waar niet gevochten is, en waar de verdedigers van Brussel zich niet genesteld hadden, geheel onbeschadigd zijn gebleven; bijv. de Rue Ducale, en de geheele uitgestrektheid der Boulevards van de Schaerbeeksche poort tot die van Namen, waar geen spijker is aangeroord en geen enkele klagt is gehoord. Verscheidene huizen, aan het einde der Rue Roijale, bij de Schaerbeeksche poort, zijn vernield; maar er was geen ander middel om er de tirailleurs uit te verdrijven, daar zij er telkens in terugkwamen.

Het grootste huis, een der schoonste woningen van Brussel, is verbrand en tot den grond toe afgebroken, na het vertrek der troepen, door de domme razernij van het gemeen, dat aldus woedde tegen het eigendom van een der voorstanders der omwenteling, beschuldigd van met de troepen te heulen.

Antwerpen. Verscheidene schepen met gekwetsten zijn heden morgen hier aangekomen. Ten gevolge van het vertrek van den gouverneur, is eene provinciale commissie benoemd, zamengesteld uit: den Heer DANDELIN voor oorlog, * * * voor finantiën, BAYET voor de handhaving der goede orde en VERKEM voor justitie. Deze commissie zal worden gepresideerd door den graaf BERLAYMONT.

Gent. De uitgever van *den Katholyk* is in hechtenis genomen, en de drukkerij verzegeld. Patrouilles van de schutterij, bijgestaan door een piket van 50 huzaren en een detachement infanterie, omringden het huis waar dit blad gedrukt wordt, terwijl de procureur des Konings er binnen trad, om den uitgever, den Heer DE BEAUCARMÉ, gevangen te nemen.

Brugge. Bij het kricken van den dag werd de stad weér oproerig. Tegen 8 ure des morgens verliet de generaal GOETHALS de stad, met de bezetting zich naar Ostende begevende. Oogenblikkelijk werd nu de driekleurige vaan van den toren van Halle, op bevel van de Régence uitgestoken.

28 Sept. *Ostende.* De bewegingen die den 26sten gestild zijn, begonnen heden op nieuw. Overal zag men zamenscholingen, en de ontevredenheid was algemeen. Terzelfder tijd deserteerden de Belgische soldaten in menigte. De generaal GOETHALS had den volgenden (vorigen) dag laten aanplakken, dat hij in den loop van den dag de Hollandsche officieren van het garnizoen, had laten vertrekken naar Vlissingen.

Gent. Des avonds, ten 7 ure, was er eene groote zamenschooling op de Place d'Armes, die ten 8 ure door de kavallerie is uiteengedreven; de zamenschooling scheen niet veel te beteekenen.

Brussel. Bij eene proclamatie van dezen dag, van den Baron d'HOOGVORST, worden alle inwoners, tusschen de 18 en 50 jaren, opgeroepen om eene stedelijke schutterij te vormen. — Aankomst van DE POTTER en VAN DE WELJER. De eerste is onmiddellijk aan het voorloopig bewind toegevoegd.

29 Sept. 's Hage. De beraadslagingen van het algemeen comité van de Tweede Kamer, zijn in de avondzitting afgehandeld. Op de twee hoofdpunten, die in de Koninklijke boodschap welke op de troonrede volgde, voorkwamen, werd een besluit in een bevestigenden zin genomen. Op het eerste punt waren 50 stemmen vóór en 44 tegen, op het tweede 53 vóór en 45 tegen. De Eerste Kamer, met eene meerderheid van 50 stemmen tegen 7, voegde zich bij het door de Tweede Kamer genomen besluit.

Vlissingen. De generaal-majoor SCHEPERN komt hier aan met eene stoomboot, vergezeld van 53 officieren en een 40tal soldaten van het garnizoen van Ostende.

Mons. De generaal HOWEN, opperbevelhebber van de vesting, is door de troepen geheel verlaten. In den morgen van dezen dag begaf zich het bataillon flankeurs van de 5° afdeeling, gewapend naar de groote markt, onder een woest geschreeuw; de overige bataillons, die de wacht hadden aan het stadhuis, waar de generaal HOWEN zijn hoofdkwartier had gevestigd, aan de poorten, aan het arsenaal, aan de Willemskazerne, volgden onmiddellijk dit voorbeeld, liepen uiteen en verlieten in alle rigtingen de stad. De generaal begaf zich naar de troepen die nog vereenigd waren, sprak hun eenige woorden toe, die aanvankelijk met kalmte werden aangehoord, maar spoedig werden nieuwe kreeten gehoord, en deze massa liep insgelijks uiteen, de geweren in de lucht afschietende.

De burgerwacht nam de verlaten geweren der soldaten op, en bezette de posten aan het arsenaal en bij de poorten. Het 2° bataillon der vesting-artillerie liep even als de infanterie uiteen, zoodat het aantal soldaten die op de markt bleven, zóó gering was, dat het niet mogelijk was iets te ondernemen. Zij werden zelfs genoodzaakt ieder afzonderlijk hunne wapenen aan de burgers af te geven.

30 Sept. *Mons.* De generaal HOWEN, de kolonel DE LA SARRAZ, de majoors MULLER, KNOLL en LAASMAN en de 1ste luit. THESING, worden als krijsgesvangenen naar Brussel gevoerd.

Namen. Onder de militairen van het garnizoen heerschte heden groote opgewondenheid; de generaal VAN GEEN oordeelde het noodzakelijk, een groot aantal weerspannige soldaten naar hunne haardsteden terug te zenden.

Philippeville. Het garnizoen, uit 1200 man bestaande, heeft geweigerd tegen de oproeringen op te trekken en draagt de Brabantsche kokarde.

Omstreken van Leuven. Ten één 's namiddags, hadden onze troepen eene schermutseling bij Meerbeek, met het vrijkorps van NIELLON en de vrijwilligers van Charleroi, Diest, Enghien, Gosselies en Leuven. De muiteelingen hadden twee stukken op den IJzeren Berg geplaatst, om hunnen terugtocht op Leuven te dekken.

1 Oct. 's *Gravenhage.* Bij besluit van dezen dag wordt eene Staats-Commissie ingesteld, die belast zal worden, de noodige wijzigingen voor te stellen in de nationale inrigtingen, welke noodig zullen zijn, om de veranderingen vast te stellen in de Grondwet en in de betrekkingen, welke tusschen de twee groote onderdeelen van het Koninkrijk bestaan.

Die commissie zal zamengesteld zijn uit de volgende leden: VAN PABST VAN BINGERDEN, KEVERBERG VAN KESSEL, BORRET en d'OLISLAGER, leden van den Staatsraad, VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, de PRINS DE CHIMAY, DE JONGHE, NICOLAY, d'ANNECROIX, GERLACHE, LE HON, CLIFFORD, DONKER CURTIUS, VAN ASCH en SYPKENS, leden der Staten-Generaal.

Deze commissie zal onmiddellijk haar werk beginnen, dat in den kortst-mogelijken tijd aan Z. M. overhandigd zal worden.

Luik. In den nacht van 30 September op den 1sten dezer maand, zond men uit Maastricht een konvooi levensmiddelen af, onder geleide van een bataillon infanterie, twee stukken geschut, een detachement mineurs en een eskadron kavallerie, bestemd voor de citadel van Luik. Toen het konvooi aan den ingang van de voorstad St. Walburge gekomen was, liet de generaal DAME halt houden, en begaf zich met zijn adjudant, naar den kommandant van Luik, den graaf DE BERLAYMONT, met wien hij, ten minste schijnbaar, eene overeenkomst sloot, waarbij het konvooi zich naar de citadel kon begeven, zonder bemoeijelikt te worden. De wagens met levensmiddelen reden binnen, terwijl de troepen in positie bleven staan. Maar nauwelijks waren de wagens tot midden in de voorstad gekomen, of men zag de muiters uit verscheidene vuurmonden op onze troepen vuren, en de wagens aanvallen en plunderen, doch toen chargeerden de kurassiers op de muiters, en sabelden alles wat hun voorkwam, neder. Zij maakten zich meester van het vijandelijk geschut en van een hunner vaandels, en misschien zou men er toe gekomen zijn de wagens in de citadel te brengen, indien de andere troepen hun ter hulp waren gekomen. — Op het eerste gewerschot, en toen hij bemerkte dat de kavallerie (1° regiment kurassiers) eene charge op de muiteelingen deed, beval de generaal VAN BOECOR een uitval van 500 man sterk, onder bevel van den kolonel DE FAVAUGE. Op korten afstand van de citadel vond men eene barikade, die door de muiters hardnekkig werd verdedigd, doch evenwel vermeesterd werd; de 1ste luit.

LOUCHIENNE sneuvelde aldaar. Vervolgens naderden de troepen de voorstad, al vechtende en niet zonder moeite, daar de vijand twee stukken op de helling van den weg had geplaatst. Men bereikte evenwel ten laatste het einde van de voorstad, in weerwil van het vijandelijke artillerievuur en van het geweervuur uit de keldergaten.

Hier aangekomen, vond men noch de eigen troepen, noch het konvooi, dat naar de voorstad St. Marguerite gezonden was. De troepen, die den uitval gedaan hadden, verloren 5 man, waarvan 2 dooden en 5 gekwetsten.

Gent. Het garnizoen der stad heeft zich in de citadel teruggetrokken, behalve het regiment huzaren n°. 8, dat zich op Locristi rigtte. De generaals GHUGNY en OLDENEEL begaven zich tegen half twaalf des nachts, met hun staf daarheen.

2 Oct. *Gent.* De driekleurige Brabantsche vlag is des morgens ten 6 ure op den toren, het stadhuis en de hoofdwacht geplaatst. Het bestuur heeft onmiddellijk eene deputatie gezonden naar het voorloopig bewind te Brussel, om deze gebeurtenis, alsook den terugtogt der troepen, bekend te maken.

Tongeren wordt door de Luikenaars bezet, onder bevel van den Heer LUSAC.

's Hage De buitengewone zitting der Staten-Generaal is heden gesloten door den minister van binnenlandsehe zaken. Hij heeft bekend gemaakt, dat in den tusschentijd tot aan de volgende zitting, de staatsraad de middelen zal voorbereiden, om aan iedere groote afdeeling van het rijk, goede waarborgen te verzekeren.

Citadel van Namen. Men dacht eerst te kunnen rekenen op de trouw der troepen, die den vorigen dag de stad hadden ontruimd, maar in den loop van den dag openbaarde zich op nieuw hun slechte geest, en de desertie werd zóó sterk en zóó algemeen, dat weldra niet meer dan 200 manschappen en eenige officieren overbleven. Een dertigtal officieren der zuidelijke provinciën had het noodlottige voorbeeld aan de soldaten gegeven, door hunne vanen te verlaten; de trouw gebleven troep was niet aanzienlijk genoeg meer om de citadel te verdedigen. De generaal VAN GEEN stemde op de volgende voorwaarden in de kapitulatie toe:

1°. De troepen, die den staf volgen willen, zullen met hunne wapens en bagage uittrekken; zij zullen ontvangen worden door acht personen, waarvan vier de citadel in bezit nemen zullen, terwijl de vier andere bij den generaal VAN GEEN als gijzelaars zullen blijven, tot dat de kapitulatie geheel is uitgevoerd.

2°. Al de middelen tot vervoer zullen door de commissie verschaft worden.

- 5°. De commissie zal verantwoordelijk zijn voor de veiligheid der troepen.
- 4°. Het bestuur zal voor de veiligheid der huisgezinnen die te Namen blijven, waken tot hun vertrek.
- 3°. Men zal de archieven verzegelen tot aan het tijdstip dat men ze zal kunnen transporteren.
- 6°. De troepen zullen met etappen marcheren tot de plaats door den generaal aangewezen.
- 7°. Men zal de magazijnen der korpsen van het garnizoen verzegelen.
- 8°. Het meel en het commiesbrood dat zich nog in de stad bevindt, blijft ten laste van het bewind.
- 9°. Het uur en de dag van de evacuatie, zal nader bepaald worden.

De bovengezegde kapitulatie was geteekend door den generaal VAN GEEN en door de heeren DE RENESSE, HUBOT, DE GARCIA, MOHMONT-BIVORT, URBAN en PRISSE, en goedgekeurd door de Heeren ROMAR, GUICHERIT, DE ROISIN, VAN DIEPENBRUGGE, KOOL, OFFERHAUS, DUPPE, SCHOCH, VOLKHEMER, ROEST en VAN SWIETEN, leden van den raad van defensie.

Nieuwpoort 5 October. Het garnizoen heeft de wapenen neêrgelegd; 't grootste gedeelte der troepen is naar zijne haardsteden teruggekeerd. In den nacht van den 2^{den} op den 3^{den} is de luitenant VAN ERP, van het 4^e regiment dragonders, die zich op de voorposten te Epeghem bevond, door den vijand verrast, die twee van zijne manschappen gedood en vier geblesseed heeft, en hem 18 paarden afnam.

De ruiters, waarvan vijf zonder paarden, zijn te Jemps. Van drie vedetten zijn slechts twee teruggekomen. Men geloofte dat de derde den post verraden heeft.

4 Oct. Luik. De officieren van het garnizoen van Alon (Arlon?), ten getale van acht, waaronder een hoofdofficier, zijn hier gebragt door de vrijwilligers DE BARVAUX, LORIMONT en HORRÉ.

's Hage. Bij besluit van dezen dag belast Z. M. den PRINS VAN ORANJE het bestuur op zich te nemen van alle zuidelijke provinciën, waar het wettig gezag wordt erkend.

De minister van Staat, de Hertog VAN URSEL, de minister van den Waterstaat en Koloniën, en die van Binnenlandsche zaken worden Z. K. H. toegevoegd. De Raadsheeren D'ANETHAN, VAN TOERS, SULLIVAN DE GRASS, DU BOIS, REYPHINS, DOTRENGE en LE CLERCQ, vormen den raad van den Prins.

Antwerpen. Verscheidene personen die om onvoorzigtige gesprekken over de politiek in hechtenis genomen waren, zijn in vrijheid gesteld.

Brussel. Het Voorloopig Bewind heeft bepaald:

- 1°. Dat de Belgische provinciën , afgescheiden van Noord-Nederland , een onafhankelijken staat zullen vormen.
- 2°. Dat het centrale comité zich met het ontwerp van eene constitutie zal bezighouden.

Bij een besluit van dezen dag wordt de brigade-generaal NIJFELS , door het Voorloopig Bewind tot nader order , belast met het opperbevel der Belgische troepen. De generaal MELLINET , is benoemd tot chef van den generalen staf. De generaal GOETHALS , is in het bijzonder belast met de organisatie der infanterie. De werkzaamheden aan het Ministerie van Oorlog , zullen weër door den Heer JOLY , lid van het Voorloopig Bewind , worden waargenomen.

Vilvoorde. De Belgische troepen , die hier waren , zijn naar Brussel teruggeroepen.

5 Oct. *Antwerpen.* De PRINS VAN ORANJE is hier in den morgen aangekomen , om het tijdelijk bewind over dit gedeelte van België , dat het wettig gezag nog erkent , op zich te nemen.

Eene proclamatie heeft deze gebeurtenis aan de bewoners der zuidelijke provinciën bekend gemaakt. Z. K. H. verklaart , dat Z. M. , in afwachting dat de voorwaarden van afscheiding in constitutionnele vormen zullen opge maakt zijn , over de zuidelijke provinciën eene bijzondere administratie zal instellen , uitsluitend zamengesteld uit ambtenaren uit die provinciën. De vrijheid van de taal en van het openbaar onderwijs , zoowel als eene algemeene amnestie voor politieke misdrijven , worden insgelijks gewaarborgd.

's *Hage.* Eene proclamatie van Z. M. roept alle Hollanders te wapen.

Maastricht. Een gedeelte van het korps van den generaal CORT HEIJLIGERS , is heden deze stad binnengekomen.

Antwerpen. Men houdt zich bezig met de wapening der forten Callo , Zwijndrecht , Burgt , Austruweel en het Vlaamsche hoofd , dat door 5 officieren en 140 manschappen bezet is.

Hoofdkwartier. De batterijen rijdende artillerie trekken terug naar Breschaat en Merxem. Het 5° bataillon van de 5° afdeeling is te Waelhem. Het regiment lanciers verlaat Bostmeerbecke , om naar Huysen te gaan , dat gedekt is door het 1° bat van de 7° afdeeling.

6 Oct. *Antwerpen.* Een besluit van den PRINS VAN ORANJE , benoemt eene raadgevende commissie , om de maatregelen van verzoening voor te stellen , welke de toestand van België vereischt.

Deze commissie zal zamengesteld zijn uit de heeren D'AERSCHOT , DE CELLES , COLLET , SURLET DE CHOKIER , CH. DE BROUCKÈRE , COGELS , GOELEN , VERANEMAN , FALLON , DE GERLACHE , LE HON.

Luik. Heden morgen zijn de onderhandelingen , die op verschillende tijd-

stippen hervat werden, voor de bezetting der citadel, geëindigd op de volgende voorwaarden.

1°. De Hollanders die op de citadel in garnizoen zijn, zullen deze vesting verlaten met hunne wapens en bagage, om zich langs den grooten weg naar Maastricht te begeven.

2°. Gezegde sterkte zal in handen en onder de orders worden gesteld van den majoor der 11^e afdeeling infanterie L'OLIVIER, die zich voor den raad van defensie op zijne eer verbindt, het fort in naam en voor den Koning der Nederlanden te kommanderen en te behouden, gedurende de tien dagen dat deze overeenkomst verplichtend is.

3°. De Hollanders zullen op de citadel achterlaten het materieel en de munitie, dat zich daar bevindt, uitgenomen drie veldstukken met hunne voorwagens, welke de artillerie wordt gemagtigd meê te voeren.

4°. Alle Belgen zullen op de citadel blijven, en zullen vivres tegen betaling ontvangen. Diegenen welke gelooven dat hunne eer vordert, naar Maastricht te volgen, zullen dit mogen doen.

5°. Geen nieuwe troepen zullen gedurende de overeenkomst het garnizoen der citadel mogen versterken.

6°. De stad zal, ten haren koste, acht wagens leveren voor het vervoer van de bagage der officieren.

7°. Vier Hollandsche officieren zullen op de citadel achterblijven, om middelen te beramen om de vrouwen en kinderen der militairen te laten volgen, die onder een vrijgeleide met de Maastrichtsche schuit vertrekken zullen.

8°. De zieken en gekwetsten worden aan de welwillendheid en de zorgen der overheden aanbevolen; na hunne herstelling zullen zij zich weder bij hunne respectieve korpsen vervoegen.

9°. De militairen die krijgsgevangen zijn gemaakt in de Chartreuse, zullen onmiddellijk naar de citadel worden teruggezonden, in uitwisseling tegen alle krijgsgevangenen die op de citadel zijn, even als de paarden.

Tegen drie ure des namiddags hebben de Hollanders, die zich op de citadel bevonden, hun terugtocht op Maastricht begonnen; de generaal VAN BOECOP, vergezeld door den kolonel DE FAVAUDE en PESTIAUX, marcheerden aan het hoofd.

7 Oct. Gent. Eenige leden der Provinciale Staten, in deze stad wonende, hebben hunne medeleden uitgenoodigd zich met hen in eene zitting te vereenigen, ten einde maatregelen te nemen:

1°. Om de dienst in het huis van detentie te verzekeren.

2°. Tot het organiseren van eene provinciale garde, om de goede orde te handhaven enz.

Brussel. De Russische Prins ROSLOSKI, van Antwerpen komende, heeft zich bij den generaal VAN HALEN vervoegd, met eene diplomatieke missive van den Prins VAN ORANJE.

Doornik. Het Doorniksche legioen is heden de stad binnengetrokken.

Antwerpen. De Prins VAN ORANJE heeft de stedelijke schutterij en de gewapende burgerwacht geïnspecteerd.

Hoofdkwartier. Aankomst aan het Sas van Campenhout van 60 officieren en 200 gewapende onderofficieren en manschappen van het garnizoen van Namen, onder bevel van den generaal VAN GEEN.

8 Oct. De vijand vertoonde zich heden aan de brug van Tildonck, waar hij eenige geweerschoten gelost heeft met de voorposten van den generaal CORT HEJLIGERS, wiens hoofdkwartier te Mechelen was. De algemeene geest wordt zeer bewerkt door zendelingen, waarvan verscheidene, als vrouwen vermond, Mechelen zijn binnengekomen. De generaal CORT HEJLIGERS klaagt zeer over de stemming van het korps onder zijne bevelen, en verklaart aan Prins FREDERIK, dat zijne positie niet meer houdbaar is.

9 Oct. Een besluit van den Prins VAN ORANJE behelst, dat iedere beschikking, welke van Z. K. H. uitgaat, betrekking hebbende op de administratie der provinciën onder zijn bestuur, zal moeten gecontrasigneerd worden door den minister of den chef van het departement, waartoe de zaak behoort.

11 Oct. *Antwerpen.* De Prins VAN ORANJE heeft een besluit genomen, inhoudende eene wijziging der bepalingen van het Koninklijk Bestuit van den 27sten Mei 1830, betrekkelijk het openbaar onderwijs. De voorafgaande autorisatie, gevorderd bij artikel 1 van dat besluit, om eene inrigting van openbaar onderwijs op te rigten, zal worden vervangen door eene eenvoudige verklaring, af te geven door het stedelijk bestuur.

Geen examen, noch acte van toelating, noch certificaat van bekwaamheid zullen in het vervolg gevorderd worden, om lager onderwijs te geven in inrigtingen welke niet door het algemeen bestuur worden opgericht of onderhouden.

Gent. Het Belgisch legioen van Parijs, gekommandeerd door den Vicomte DE PONTECOULANT, is heden in den namiddag deze stad binnengetrokken.

12 Oct. *Groot Hoofdkwartier.* De generaal TRIP vertrekt naar 's Gravenhage en geeft het bevel over de kavallerie aan den generaal-majoor Post over.

Brussel. Bij besluit van het Voorloopig Bewind, worden alle Koninklijke besluiten, die de vrijheid van onderwijs beletselen in den weg leggen, opgeheven.

13 Oct. *Mechelen.* Een majoor, twee luitenants en vijftig ongewapende

manschappen, uit Charleroi, zijn in deze stad aangekomen. Zij waren tot Vilvoorden vergezeld geweest door eene kolonne van omtrent 100 man van de opstandelingen, gekommandeerd door den Chevalier DAMMAN.

Brussel. Het comité central voegt zich als vijfde lid ALEX. GENDEBIEN toe, die als commissaris-generaal van het comité van justitie zitting zal nemen.

14 Oct. Groot Hoofdkwartier.

Men verneemt dat de vijand voornemens is Mechelen en Lier aan te vallen. De troepen der opstandelingen zijn in Leuven en Aerschot. Men begroot hunne sterkte op 5000 man, waaronder men vele Fransche uniformen, zelfs van de nationale garde opmerkt; de blaauwe kiel schijnt echter de aangenomen kleeding te zijn. Volgens de ingewonnen berigten waren er 2000 paarden in Brussel, en zou er ook een regiment kavallerie opgericht worden in de kazerne des Annonciades, waar zich ook een artilleriepark moet bevinden. De kazerne Ste. Elisabeth is vol manschappen en de inwoners zijn overkropt met inkwartieringen. Volgens een rapport van den kolonel graaf DE LENS, is de 15e afdeeling bijna geheel gedesorganiseerd, ten gevolge van de talrijke desertie. Hij verlangt Lier te verlaten, daar zijne positie niet meer houdbaar is. Zijn brief is van dezen inhoud:

Anvers le 8 Octobre 1850.

Monseigneur!

Mon honneur et mon devoir m'ont ordonné ce matin de me rendre à Anvers pour, par un rapport verbal, faire connaître la situation de la division. Je me suis rendu deux fois chez votre Altesse sérénissime pour lui le faire. Ayant point eu le bonheur de le trouver je le communiquerai ici par écrit.

Lors de mon départ de *Lis*, pres de *Lierre*, une agitation sérieuse s'est propagée dans la division. Un cri général s'est répandu chez les soldats que le gouvernement et moi les trompaient. Cet agitation était si violente que je m'attendais à une révolte. Votre Altesse sérénissime en a été le témoin oculaire par les décharges continuelles qu'elle a entendue. Il n'y a que mon calme et vigueur qui les ont retenus de la révolte. Cet agitation continue encore; il n'y a que ma parole sacré de la séparation qui les a retenu. Le moindre mouvement pourrait les mettre en émeute. Ils ont même déjà parlé de se mettre en colonne mobile. J'ai soumis tout cela à S. A. R. le Prince d'ORANGE. J'eus même l'audace d'insister près d'elle de vouloir bien faire commencer l'organisation par ma division. On peut encore former avec les Hoilandais et Suisses un bon bataillon.

J'ai aussi soumis à S. A. R., que d'après sa proclamation je ne servirai plus contre les Belges, ce que j'ai l'honneur de soumettre par ceci à votre

Altesse sérénissime; il serait douloureux qu'après avoir conduit depuis cinq ans la 15e avec honneur, de finir ma carrière par un déshonneur. J'ai pris la ferme résolution de ne l'amener à l'ennemi.

Veuillez, monseigneur, me faire la dernière grâce de vouloir s'occuper de ce point et prévenir les malheurs.

C'est en demandant cette grâce que je suis avec le plus profond respect.

Monseigneur,

Votre très-humble serviteur,

(signé) C^{TE} DE LENS.

A son Altesse sérénissime, monseigneur BERNHARD,
Duc de Saxe-Weimar, général et commandant de la
1e division d'infanterie.

à Anvers.

(NB. Cette lettre, écrite en entier de la propre main du comte DE LENS, colonel et commandant de la 15e afdeeling d'infanterie a été copiée textuellement. On a cru superflu de rectifier les fautes d'orthographe.)

De luit.-kolonel DE HARDT, kommandant van de 1e afdeeling te Contich, zendt een dergelijk rapport in, luidende woordelijk als volgt:

Contich den 12. October 1850.

Ik haast mij UHEdGestr. kennis te geven, dezen nacht weder een aantal van 195 militairen tot de afdeeling behoorende, de verschillende kantonementen hebben verlaten. Onder dezelve bevinden zich 5 sergeanten-majours, 8 sergeanten, 7 korporaa's, 4 tamboers en 2 hoornblazers. Bijna allen hebben hunne wapenen medegenomen, alsmede twee fanions. Ook bevinden zich onder de gedeserteerden eenige Zwitsers. Het is te vreezen, dezen nacht weder een groot gedeelte zal weggaan, daar niemand zulks hier kan beletten

De positie der Hollandsche officieren en onderofficieren wordt zeer kritiek, vooral wanneer er iets te doen komt, waartoe de waarschijnlijkheid schijnt te bestaan; daar men van ter zijde onderrigt is, 5000 rebellen te Vilvoorden zijn aangekomen, met het voornemen morgen onze troepen te attaqueeren.

De majoor DE HELBICH, kommandeerende het 2^e bataillon, komt mij zeggen, een Belgisch officier hem in vertrouwen heeft te kennen gegeven, dat wanneer er iets te doen komt, wij Hollanders allen onvermijdelijk verloren zijn.

Ik heb alle reden van te vermoeden, dat de geest der onderofficieren, die tot dusverre zeer goed is geweest, ten gevolge der proclamatie van

den rebellen-generaal NIPPELS, die bij deze afdeeling gedurende 10 jaren als luitenant-kolonel heeft gediend, deze goede stemming heeft vernietigd; daar zich geen hunner vóór de bekendmaking dezer proclamatie aan desertie heeft schuldig gemaakt.

Ten slotte verzoek ik UHedGestr. mij hare intentie te doen kennen, of het niet geraden zoude wezen het vaandel der afdeeling nog dezen avond naar Antwerpen op te zenden.

De luit.-kolonel, kommandeerende de 1° afdeeling infanterie,

(get.) DE HARDT.

Aan

den Heere Kolonel REUTHER, kommandeerende de 2^e brigade 1° divisie infanterie.

Hoofdkwartier Antwerpen. Het 5^e bataillon van de 3^e afdeeling gaat naar Boom. Het wordt bij de brug van Waelhem vervangen door het Instructie-bataillon.

Het 2^e bataillon jagers gaat van Boom naar Turnhout. Het garnizoen van Mechelen wordt versterkt door het 2^e bataillon van de 15^e afdeeling, majoor SCHNEIDER.

Antwerpen. De PRINS VAN ORANJE heeft zich heden aan boord van den ponton *la Delphine* begeven, waar de gevangenen zich bevinden. Hij heeft hun onderstand uitgereikt en er vier in vrijheid doen stellen. Een rapport der ministers van het gouvernement der zuidelijke provinciën, over de wederinstelling eener jury, zal naar den staatsraad worden gezonden.

15 Oct. *Groot Hoofdkwartier.*

Volgens ingekomen berigten hebben 4 stukken kanon en een sterk detachement Brusselsche troepen Leuven verlaten en zich op weg begeven naar hier, door de *Campine* over Diest en Aerschot. De voorhoede van die troepen is te Schrik, Putte en Heist-op-den-Berg aangekomen.

In den nacht worden eenige vedetten van het detachement te Zwijndrecht, onder de orders van den ritmeester SLOET, van de huzaren, door de inwoners op den weg van St. Nicolaas aangevallen. Er zijn eenige schoten gewisseld.

De majoor VAN BRONKHORST maakt rapport, dat hij met het Instructie-bataillon de brug bij Waelhem bezet heeft.

Gent. Omtrent ten 4 uur in den achtermiddag heeft er eene bloedige botsing plaats tusschen de vrijwilligers van het Belgische legioen en het Gentsche gepeupel aan de ééne zijde, en een gedeelte van de burgerwacht

aan de andere. Een in de stad verspreid gerucht beschuldigde de officieren van de burgerwacht, dat zij vivres in de citadel wilden doen brengen. Zamenscholingen vormden zich bij de St. Pieterskazerne, dreigende kreeten deden zich hooren, onderdeelen van de burgerwacht werden aangevallen en ontwapend. Eenige vrijwilligers van het Belgisch legioen naderden om gemeene zaak met het volk te maken, eenige burgers vuurden; zij werden tot op de Place d'Armes vervolgd, waar andere volkshoopen de burgerwacht aan de hoofdwacht ontwapenden; maar het hevigste van den strijd had plaats op de Place des Récollets, waar eene groote menigte manschappen van de burgerwacht, zoowel te paard als te voet, bijeengeroepen was. In een oogenblik stortte het volk, dat van de St. Pietersberg kwam op hen los, nam hun de sabels en geweren af, en drong hen aan de eene zijde naar den Pont des Récollets, en aan de andere naar de Rue du Soleil en de Rue des Champs. Het gepeupel was niet sterk genoeg om den post aan het gouvernement te ontwapenen, die versterkt was geworden door de pompiers, welke met drie stukken geschut uit hunne kazerne waren komen oprukken. Op dit punt werd een levendige kanonnade geopend. Twee honderd vrijwilligers, die nog ongewapend waren, zagen zich nu in het bezit van sabels en geweren. Buitendien heeft het volk zich aan het stadhuis wapens doen geven en huiszoeking gedaan bij partikulieren.

(Wordt vervolgd.)

EEN WOORD BIJ GELEGENHEID VAN DE HERZIENING DER WET OP DE NATIONALE MILITIE.

Bij de behandeling der voorgedragen wet op de Nationale Militie, is in de sectiën geweest op de thans sedert eenige jaren in Frankrijk in werking zijnde wet op de instelling van een dotatiefonds voor het leger, op het reëngement, de plaatsvervangende en de militaire pensioenen. Verscheidene leden hebben over de mogelijkheid gesproken, om ook hier te lande dergelijke bepalingen in te voeren: — het onderwerp komt ons belangrijk genoeg voor, om op het oogenblik, dat de basis, waarop onze legerinrigting gegrond is, herzien zal worden, de aandacht op nieuw op die wet te vestigen.

In Mei 1855 hebben wij een uitvoerig artikel daaraan gewijd (1); wij hadden toen zorgvuldig alle debatten nagegaan, welke over deze zaak in de Fransche Wetgevende Kamer gevoerd zijn, en met onpartijdigheid het voor en tegen vermeld, en vermeenen dus onze lezers, die genoeg belang in het onderwerp stellen, naar dat artikel te mogen verwijzen. Het zij hier voldoende, de voornaamste grondslagen in het geheugen terug te roepen, volgens welke men tegenwoordig in Frankrijk te dien opzichte te werk gaat. Zij komen, kortelijk zamengevat, op het volgende neder:

Het beginsel van algemeene dienstplichtigheid blijft bestaan; daarnevens ook het recht van plaatsvervangende. In de wijze evenwel, waarop de remplacering plaats heeft, is een aanmerkelijk onderscheid met de vroegere, ook thans nog bij ons gevolgde bepalingen, en wel daarin bestaande, dat de plaatsvervanger niet door den persoon, dien hij vervangen moet, maar door den staat wordt geleverd, tegen betaling van eene som gelds, die naar omstandigheden grooter of kleiner zal zijn, en jaarlijks door den Minister van Oorlog bepaald wordt. Deze plaatsvervangers nu vindt het gouver-

(1) *Militaire Spectator*, IIe Serie, 7^e Deel, Bladz. 485.

nement hoofdzakelijk onder de manschappen, wier diensttijd verstreken is, en die daarbij groote voordeelen verkrijgen, namelijk bij een reëngagement van zeven jaar (den bepaalden diensttijd in Frankrijk) eene som van 1000 francs, in termijnen te betalen, en eene soldijverhooving van 10 centimes daags. Bij een reëngagement van minder dan zeven jaren vermindert natuurlijk die som naar evenredigheid. Na veertien jaar dienst verkrijgt een gereëngageerde weder 10 centimes daags soldijverhooving, maar verder geen geld. Na vijf-en-twintig jaren werkelijke dienst heeft de soldaat regt op een pensioen, dat volgens de bepalingen der wet ruim genoeg is, om hem voor gebrek te bewaren.

Deze zijn, in de hoofdzaak, de grondslagen van de wet op het dotatiefonds enz.; — voor de nadere bijzonderheden verwijzen wij naar voornoemd artikel, in hetwelk zij in haar geheel is opgenomen (bl. 486 tot 490).

Bij onze beschouwingen over die wet hebben wij, en zoo wij vermeenen te regt, aangemerkt, dat het geheel onmogelijk was, vooruit over het al of niet doeltreffende een juist oordeel te vellen, en dat de ondervinding zou moeten leeren, of zij eene uitmuntende verbetering of een verderfelijke maatregel was: een midden hiertusschen was bijna niet mogelijk. Wij hebben toen ook ons gevoelen geëit, waarom de invoering eener dergelijke wet bij ons te lande welligt minder wenschelijk zou zijn, hoofdzakelijk hierop grond: vooreerst dat de schandelijke misbruiken van lieverlede bij de *Compagnies de remplacement* in Frankrijk ingeslopen, bij ons te lande, ten gevolge der op dit stuk voorgeschreven bepalingen, niet bestonden, en dus uit dat oogpunt gezien, zoodanige nieuwe wet niet noodzakelijk maakten; ten tweede, dat men door het leger, om zoo te zeggen, voor een groot gedeelte in zich-zelf te recruteren, gevaar loopt den militairen geest der natie nog meer te verminderen.

Nu evenwel zijn er eenige jaren verlopen, en de wet heeft in het naburige Frankrijk onder allernadeeligste omstandigheden, te midden van een vernielenden oorlog, toch zoodanige gunstige resultaten opgeleverd, dat een groot deel van den twijfel omtrent hare doeltreffendheid als opgelost kan beschouwd worden. Nog zeer onlangs vonden wij eene opgaaf, waaruit bleek, dat in den tijd van één jaar (indien ons geheugen ons hier niet bedriegt) 25,000 reëngagements hadden plaats gehad, in plaats van 6000, waarop men vroeger gemiddeld rekende. Het is dus wel geen wonder, dat ieder militair, die het hooge gewigt van de aldus verkregen uitkomst beseft, zeer met de nieuwe wet is ingenomen.

Wat de misbruiken bij de remplacering aangaat, hieromtrent verwijzen wij naar het artikel: *Eenige beschouwingen* enz. in het 8^e Deel der IIe Serie

van ons Tijdschrift op Bladz. 39 voorkomende, waaruit blijkt, dat bij ons te lande ook ontzaghelijk veel in dit opzigt aan te merken valt.

Met betrekking tot de andere zwaarigheid, het verminderen van den militairen geest der natie; — hier moeten wij, helaas, vragen: valt daar tegenwoordig wel veel aan te verminderen? Zoowel de honderde leëgloupers, die honger en gebrek lijden, en toch liever van het medelijden hunner medeburgers leven dan eene eervolle plaats in de rijen van het leger in te nemen, als sommige redevoeringen van afgevaardigden in de Staten, geven ons waarlijk geen zeer hoogen dunk van dien militairen geest. En daarbij blijft het zelfs nog de vraag, of de verbetering, welke de dotatiewet in het lot van de oudere soldaten brengt, geen prikkel zou worden voor velen, om zich aan den militairen stand te wijden, en of ook de kracht, welke het leger verkrijgt, wanneer langzamerhand de oud-gedienden vermeerderen, en de verbetering in het uiterlijk voorkomen van den troep er niet toe zouden bijdragen, om den soldaat in het oog zijner medeburgers te releveeren.

Willen wij nu hiermede te kennen geven, dat wij op eens bepaalde voorstanders geworden zijn van de invoering van een dergelijk systema van plaatsvervangng? Volstrekt niet; wij gelooven niet, dat iemand in staat zou zijn, hier een positief ja of neen uit te spreken, alvorens bij een grondig onderzoek gedaan had naar de resultaten, welke in Frankrijk verkregen zijn, en naar de zwaarigheden, welke hier te lande zouden moeten overwonnen worden. Maar wij gelooven wel, dat vooral onder de tegenwoordige omstandigheden, dat onderzoek gedaan moet worden door hen, die over de wijzigingen in ons militiestelsel eene stem hebben uit te brengen. Wij gelooven dat te meer, omdat de nadeelige toestand, waarin zich ons leger bevindt met betrekking tot het gering aantal vrijwilligers bij de compagnieën aanwezig, eene voorziening op dit punt dringend noodzakelijk maakt.

Ook de vooruitgang, welke in de laatste jaren op het gebied der draagbare vuurwapenen heeft plaats gegrepen, en de gewigtige veranderingen aan het infanterie-geweer aangebragt, maken het volstrekt noodig, dat men vooral bij dat wapen, zooveel mogelijk het in dienst blijven bevordere. Alleen door langdurige oefening kan de soldaat partij trekken van die verbeteringen, welke het infanterie-geweër tot zulk een voortreffelijk wapen hebben gemaakt, dat in de hand van den rekrut oneindig veel van zijne waarde verliest. Eene infanterie, die niet goed schiet, mist in den tegenwoordigen tijd, hare hoofdeigenschap; en goed schieten — wij bedoelen hier niet alleen het schieten naar de schijf op methodiek bepaalde afstanden — is onmogelijk zonder veeljarige oefening. Als het eenmaal op de verdediging van onze

versterkte punten zal aankomen, dan kan één goed geoefend oud soldaat niet vervangen worden door een half dozijn rekruten, die geen begrip hebben van afstands-bepaling en het gebruik der verschillende opzetten. En wat wij hier van de infanterie zeggen, geldt eigenlijk voor alle wapens.

Nog eens, wij ontveinzen niet, dat er groote zwarigheden aan eene verandering van het systema van plaatsvervanging verbonden zijn, maar het is beter ze op te lossen of de onoplosbaarheid aan te toonen, dan ze eenvoudig te ontwijken. Eene herziening van de wet op de schutterijen, bijvoorbeeld, zou met eene dergelijke wijziging van systema noodzakelijk gepaard moeten gaan, want hoe meer reëngagementen er plaats hebben, des de minder worden de miliciens geoefend, hetgeen natuurlijk later invloed moet hebben op het gehalte der schutterijen. Evenzoo zou moeten gelet worden op de werving voor onze Koloniën, die noodzakelijk zou lijden, wanneer het in dienst treden of blijven hier te lande aanmerkelijke voordeelen opleverde, welk bezwaar evenwel uit den weg zou te ruimen zijn, door de bepaling, dat de plaatsvervangers of gereëngageerden ook voor de dienst in Indië konden gebezigd worden, hetgeen overigens ook in den geest der Grondwet ligt.

Zeer zeker zijn er nog meerdere punten, die een naauwlettend onderzoek vorderen, doch wier behandeling buiten ons bestek ligt. Wij hebben alleen de aandacht willen vestigen op een beginsel, dat, wel is waar, niet met onvoorzigtigheid moet worden aangenomen, maar daarentegen ook van te veel belang is, om met eene enkele magtspreuk te worden verworpen.

Wij maken van deze gelegenheid gebruik om attent te maken op eene, naar ons oordeel, onjuiste redactie van artikel 55 in het Ontwerp van Wet op de Nationale Militie; — duidelijkheidshalve zullen wij onze meening met een voorbeeld ophelderen.

Een vader heeft drie zonen van 20, 19 en 17 jaar; de oudste wordt milicien. Na vier jaren hertrouwt de vader met eene weduwe, die een zoon heeft van 16 jaar, en nu vergt men, dat zijn derde zoon in dienst ga.

Hij zegt »neen» op grond van art. 55 2° alinea: »wanneer er niet meer dan drie zonen zijn, bevrijdt de dienst van den oudsten den tweeden en derden.» Door zijn huwelijk is er wel een mannelijk lid meer in het gezin gekomen, maar niet een zoon zooals zijne drie anderen zijn.

De militieraad daarentegen zegt »ja,» op grond van de 3° alinea van hetzelfde artikel: »wanneer er vier zonen zijn, bevrijdt de dienst van den oudsten den tweeden, terwijl de derde dienstpligtig blijft.»

Dien ten gevolge zou die vader zijn zoon moeten laten dienen voor een hem geheel vreemde, die bovendien, ingevolge art. 46 E, als eenige zoon eener weduwe vrij zou zijn.

Uit den geest der wet blijkt, dat de bedoeling van den wetgever is, de krijgsdienst zoo weinig bezwarend mogelijk te maken. Hier zou evenwel een persoon (de derde zoon) benadeeld worden door het huwelijk van zijn vader; — dat is niet regt, en toch de letter van de wet zegt het.

Het komt hier echter slechts op de gebruikte woorden aan. Elders spreekt de wet (bijv. in art. 46, 47, 53 enz.) van *broeders* en *halve broeders*; doch hier van *zonen*. Wat is een huisgezin van vier *zonen*? Alle mannen zijn *zonen*. Waarom ook niet in dit artikel geschreven bijv.: wanneer er vier *broeders* of *halve broeders* zijn enz. blijft de derde dienstpligtig, zooals waarschijnlijk de bedoeling is en dat ook met de billijkheid overeenkomt.

Ook zouden wij willen vragen, wat *een gelijk getal*, of *een ongelijk getal* is. In art. 55 lezen wij: »dat uit familiën van meer dan één zoon, van een gelijk getal de helft, en van een ongelijk getal de kleine helft tot de dienst wordt verplicht.” Denkelijk is hier sprake van *evene* of *onevene* getallen.

EEN NIEUW PROJECTIEL.

Voor eenige dagen ontvingen wij het volgende stuk ter plaatsing:

LIGTE projectielen uit GROOTE kalibers.

Het kort verslag van een door den 1sten luitenant BARON MELVILL VAN CARNBÉE genomen proef, waarvan de toepassing mogelijk nuttig kan worden bij het gebruik van sommige getrokken vuurwapenen, moge door eene plaatsing in dit Tijdschrift, de aandacht van deskundigen daarop vestigen en tot nader onderzoek leiden.

De invloed van de lucht op de baan der projectielen, is tot heden toe een moeilijk vraagstuk, omdat daarvan met zekerheid, zoo weinig bekend is. Sedert de uitvinding der puntkogels is het gebleken, dat hunne gedaante de voorname oorzaak is, waardoor zij den wederstand der lucht beter overwinnen dan ronde kogels.

Het nadeel, verbonden aan getrokken vuurwapens van groot kaliber, vestigde vooral de aandacht van den Heer MELVILL, en deed hem voor het tirailleur-geweer naar een projectiel zoeken, hetwelk door zijne gedaante,

minder luchtweerstand moest ondervinden dan het thans bestaande, waardoor de kogelbaan meer bestrijkend moest worden, terwijl het ten gevolge van zijn gering gewigt te verkiezen moest zijn.

Hij kwam op het vindingrijke denkbeeld, om daartoe een langwerpige, nagenoeg cilindervormig projectiel te bezigen, hetwelk over zijne geheele lengte is uitgeboord, en aan de basis voorzien is van een klosje van karton, leder of hout enz., waardoor het kruidgas belet wordt, zich door de opening heen, een uitweg te banen.

Verschillende wijzen tot het verkrijgen van de wenteling om de lengte-as, zijn beproefd geworden met langwerpige uitgeholde kogels van onderscheidene inrigting.

Het best voldoet die soort, waarbij het projectiel voorzien is van ringvormige groeven op den cilinder, dicht bij de basis, zoodat het lood aldaar naar voren zaamgedrongen wordt, en de trekken op eene volmaakte wijze vult.

Het projectiel weegt 26,5 gr.

Na het verlaten van den loop, dringt de lucht van voren in de uitholling, zoodat het klosje achterblijft.

Uit de proeven is met genoegzame zekerheid af te leiden, dat de aanvankelijke snelheid van het bedoelde projectiel, met 5 wigtjes lading, grooter is, dan bij het gewone, doch dat het verlies in snelheid, niettegenstaande de gunstige gedaante van het projectiel, grooter is, dan bij den zooveel zwaarderden kogel van 59 gr., zoodat de baan van den eersten, tot op 600 passen, verreweg het bestrijkendst is; dat zij op 600 passen gelijk zijn, en dat op verdere afstanden, de baan van het ligte projectiel het steifste is.

Tot op 800 passen troffen alle projectielen met de punt naar voren.

De dikte der kogelwanden, alsmede de diepte der groeven in den cilinder, moeten zoodanig zijn, dat de drukking van het lood naar voren niet te sterk is, om eene al te groote wrijving in de ziel te vermijden. Eene groote speelruimte is evenwel mogelijk, doch het klosje behoort goed in den loop te sluiten en den noodigen wederstand te bieden.

Het projectiel, zooals het nu is vervaardigd, verkrijgt door de uitwerking van het kruidgas, nog te veel aansluiting in den loop, hetwelk waarschijnlijk is te verhelpen, door de groef minder diep te maken.

Of eene verplaatsing van het zwaartepunt wenschelijk is te achten, ten einde de as des kogels zooveel mogelijk raaklijn aan de rigting der baan te houden, is eene vraag, welke men door nadere proeven zal dienen op te helderen.

Ook is het welligt mogelijk, door verbeteringen aan deze uitvinding toe te voegen, het meer bestrijkende der baan, verder dan tot 600 passen uit te strekken.

Opmerkelijk was de geringe spreiding dezer projectielen op de korte afstanden.

G. T. W. VYGH,

1° Luit. 1° Reg. Inf.

Bij oplettende lezing van dit eenvoudige, onopgesmukte verslag zal het onzen lezers terstond in het oog vallen, dat hier geene sprake is van eene kleine wijziging in de gedaante van den bestaanden kogel, zoo als er in den tegenwoordigen tijd bijna elken dag en bijna in elk land worden voorgesteld, maar dat het hier geldt een hoofdbeginsel, hetwelk, indien het in de praktijk deugdelijk bevonden wordt, welligt bestemd is, eene geheele revolutie te maken op het gebied van de *armes de justesse*. Wanneer later te nemen proeven datgene bevestigen, wat de voorloopige reeds met regt doen verwachten, dan heeft de wetenschap door deze uitvinding van den Heer MELVILL een stap voorwaarts gedaan, welligt even groot als toen de puntkogel wijlen den bolvormigen bij de getrokken vuurwapens verving.

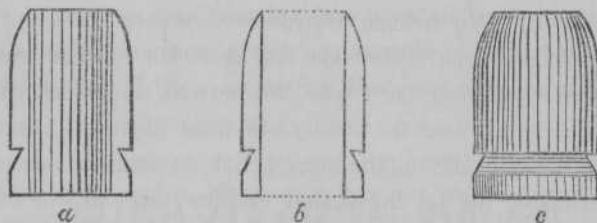
Wij zijn na het ontvangen van bovenstaand verslag onmiddellijk in correspondentie getreden met den Heer MELVILL, met wiens vergunning het stuk, door hetwelk zijn denkbeeld aan het publiek wordt overgegeven, ons was toegezonden. Wij hebben daardoor vernomen, hoe hij door onophoudelijke proefnemingen gedurende vele maanden tot het resultaat is gekomen, dat het denkbeeld goed was, tot hetwelk onderzoek en redeneering hem hadden geleid. Voor de honderdste maal blijkt het hier ook weder, zooals hij nagenoeg alle uitvindingen, dat de logische aaneenschakeling der redeneeringen, die tot het besluit voerden, hetwelk ons nu als eene geheel nieuwe uitvinding wordt bekend gemaakt, zoo eenvoudig was, dat onze verbazing over de viuding zelve minder groot is dan onze verwondering, dat niet iedereen haar gevonden heeft. Wie kent niet de historie van het ei van COLUMBUS? *Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie ewig neu.*

De loop der redeneeringen, welke de uitvinder doen besluiten heeft uit ons gewoon tirailleur-geweer een kogel te schieten, die *een derde* lichter is dan de tot nu toe aangenomene, en daarbij tot op 600 pas eene veel bestrijkender baan heeft, was de volgende:

De groote vriend der menschen, de dampkringslucht, is de grootste vijand van den schutter, die zonder haar zijn kogel, volgens het zuivere beloop van een wiskunstigen parabool, zou kunnen brengen waar hij verkoos. De wederstand, welken die lucht zoowel aan zijne berekeningen en formules, als aan zijn kogel hood, was het groote struikelblok, waar een onophoudelijke strijd mede gevoerd werd. In dien strijd heeft de ronde

kogel, hoewel verscheidene eeuwen het ideaal van alle theorieën, het afgelegd, en zijne plaats moeten inruimen aan den wentelenden puntkogel: de hardnekkige tegenstand van de lucht was gedeeltelijk overwonnen. Maar hoezeer daardoor een groot voordeel was bereikt geworden, was toch de massa, waartegen de lucht haren verderfelijken druk bleef uitoefenen nog te groot, dan dat iemand, die nu eenmaal aan die lucht den oorlog had verklaard, er genoegens meê zou kunnen nemen. Van die beschouwing tot de nieuwe uitvinding was nog één stap te doen — een stap, waarde lezer, dien gij en ik ook hadden kunnen doen, maar dien wij niet gedaan hebben; — MELVILL besloot zijn vijand te verschalken, en in plaats van langer een hardnekkigen strijd te voeren, hem door eene vrije passage zijn zin te geven: hij boorde een gat dwars door zijn kogel heen, de lucht kreeg daardoor werkelijk haar zin, kapituleerde, en bood geen of nageenog geen tegenstand meer.

Wij voegen hieronder de afbeelding van den kogel, waarmede de proeven, in het bovenstaande verslag vermeld, gedaan zijn: *a* is het standgezigte van den doorgesneden kogel; *b* de doorsnede, en *c* de kogel in zijne uitwendige gedaante.

Eene cilindervormige gedaante, daar deze de grootste binnenruimte toelaat, zonder dat de wanden te dun worden, schijnt het verkieslijkste; de lengte van den kogel moet, zoowel als de ligging van het zwaartepunt enz., door proeven bepaald worden.

En nu — behoeven wij nog verder te spreken van de voordeelen, die het nieuwe projectiel zal opleveren, indien die proeven zijne deugdelijkheid bewijzen; van het groote voordeel, dat men eene raseerende baan verkrijgt, die zoo dicht mogelijk bij den idealen en nooit bereikten parabool nadert; van de aanzienlijke vermindering in het gewigt der munitie, een ontzagchelijk voordeel voor den zwaar beladen soldaat, zoowel als voor de bepaking der munitiewagens; van de mogelijkheid, om zonder eenige verandering in het model onzer tegenwoordige geweren, van die voordeelen partij te trekken? Dat alles kan slechts waarde hebben, wanneer eene reeks

van zorgvuldige proefnemingen onwedersprekelijk heeft aangetoond, dat het denkbeeld toegepast kan en moet worden. Wij laten het aan hen, die de gave der profetie vermeenen te hebben, over, te beslissen, of de *Melville-kogel* bestemd is, eene nieuw phase te openen in de geschiedenis der vuurwapenen, even als wij gaarne aan de pessimisten het genoeg gunnen, er dadelijk den staf over te breken en de verbetering *à priori* te ontkennen. De tijd en het naauwgezet onderzoek op het schietveld mogen hierin beslissen. „Waartoe dient zoo'n ding?” vroeg iemand aan MONTGOLFIER, toen hij zijn eersten luchtbol opliet. — „Waartoe dient een pasgeboren kind?” was het antwoord van den uitvinder.

De Heer MELVILL is de eerste, om te erkennen, dat zijne uitvinding nog in hare kindschheid is, en dat een grondig onderzoek de balans van het vóór en tegen moet opmaken. Dit ligt evenwel buiten den kring zijner hulpmiddelen. Hij heeft voor het onderzoek naar de waarde zijner stellingen, honderde eigenhandige proefnemingen, honderde uit de hand vervaardigde kogels, honderde oogenblikken van teleurstelling en ontmoediging enz. over gehad, eer zijne persoonlijke overtuiging nopens de deugdelijkheid van zijn systema gevestigd was, en hij het alzoo aan het publiek kon overgeven. Met vertrouwen mag hij, en mogen wij allen verwachten, dat een uitvoeriger onderzoek, waartoe de individu niet in staat is, zal worden in het werk gesteld, terwijl wij de kolommen van den *Militaire Spectator* gaarne openstellen tot eene wisseling van denkbeelden over dit belangrijk onderwerp.

L. M.

IETS OVER EEN NIEUWEN ZADELBOK.

(INGEZONDEN.)

Wij voldoen gaarne aan eene op ons rustende en zeer aangename verpligting, door hulde te brengen aan de onvermoeide pogingen van den gepensionneerden ritmeester GAËBEL, om de kavallerie een geschikt campagnezadel te bezorgen. Het is een vreemd verschijnsel voorzeker, dat de kavallerie nog steeds zoekt naar de middelen, om die zaken te verbeteren, die bij haar eene hoofdzaak moeten uitmaken, terwijl bij de zusterwapens de verbeteringen zelve zulke groote vorderingen maken. De paarden en het geschikte middel, om ze zóó te kunnen gebruiken, dat men niet behoeft te vreezen ze door drukken te verliezen, zijn voor de kavallerie hoofdzaken, en toch zien wij, zoowel bij ons, als bij de naburige rijken, nog naar middelen omzien, en om geschikte paarden voor de kavallerie te bekomen, en om een zadel te verkrijgen, dat aan de eischen van de kavallerie in 't veld voldoet. In het hart van Duitschland hoorden wij onlangs nog de kavallerie-officieren klagen, over de moeilijkheid, gepaard met groote

kosten, om goede remotes te bekomen, en zagen wij nog proeven nemen met zadels, gewijzigde modellen van Hannoverschen en Deenschen oorsprong; zagen wij, bij wijze van proef, verschillende modellen van bekapping in toepassing brengen, alleen om het de kavallerie zoo te gronde rigtend drukken der paarden voor te komen.

Aangenomen nu dat het ook bij onze kavallerie bewezen is, dat de thans in gebruik zijnde zadels (zie *Nieuwe Spectator*, Jaargang 12, N°. 4, Bladz. 223 enz.) voor campagnegebruik niet zoo geschikt zijn als men zich wel voorstelt, terwijl de aanbestedingsprijzen der remotes ons doen zien, hoe kostbaar het materieel van een regiment wordt, dat men blootstelt om bij eventueële verwickelingen te gronde gerigt te worden, dan kan men niet anders dan hoogen lof toezwaaijen aan den man, die zich met ijver toelegt om voor de kavallerie een zadelbok te vinden, dat bij geschiktheid voor het paard, tevens gemak voor den ruiter oplevert.

Door de ondervinding geleid, is de Heer ritmeester GAEBEL op het denkbeeld gekomen, om een zadel daar te stellen, dat aan de voordeelen van het Engelsche jachtzadel voor den ruiter, die van den Hongaarschen zadelbok voor het paard verenigt; een denkbeeld dat wij geheel terugvinden in een werk van den bij Balaklava zoo ridderslijk gesneuvelden ritmeester L. E. NOLAU, van het 15^e regiment Engelsche huzaren. (Zie de Fransche vertaling, ten titel voerende: »*Histoire et tactique de la cavalerie*, par L. E. NOLAU, traduit de l'Anglais avec Notes par BONNEAU DU MANTRAY, chef d'escadron etc., etc. Paris, Librairie de A. LENEVEU, page 283.)

Sedert de maand Junij van het jaar 1856, hebben wij een zadel, volgens het model van den ritmeester GAEBEL gemaakt, in gebruik, hebben daarmede verschillende proeven genomen en het dagelijks gebruikt; zelfs onder moeilijke omstandigheden, een marsch van zes dagen achtereen er mede gemaakt, en moeten bekennen dat wij over dien zadel zeer tevreden zijn. Verschillende daarmede gereden paarden zijn nooit er door gedrukt geworden, en wij-zelve gevoelden ons, na een marsch van 6 à 8 uren in verschillende gangen afgelegd, wèl zoo aangenaam als wij het waren na denzelfden marsch op een Engelsch zadel gezeten, verrigt te hebben.

Wij achten het overbodig eene beschrijving van den zadelbok, model GAEBEL, hierbij te voegen; het hierboven aangehaalde werk van den ritmeester NOLAU, is stellig in de regiments-bibliotheken voorhanden, en in groote trekken komt de beschrijving van het door NOLAU voorgestelde zadel met dat van GAEBEL overeen; de hoofddenkbeelden zijn dezelfde. GAEBEL heeft echter de voorkeur gegeven aan paardenharen kussens op de stegen, terwijl NOLAU eene drie of vier dubbele laag van vilt aan de stegen bevestigt.

Het zadel van GAEBEL is zeer ligt en kan door eene verandering aan de kussens spoedig voor verschillende paarden geschikt gemaakt worden. Bij de toepassing van zijn systema in 't groot, zal Zijn Ed. er zeker wel op bedacht geweest zijn, verschillende tailles in zijne zadels aan te nemen, in den geest als wij gezien hebben dat zulks in Hannover en andere Duitsche Staten plaats heeft, waar men zelfs een model van bokken voor paarden met zadelruggen voorgeschreven, vindt.

Zoo wij ons ééne opmerking in het door den ritmeester GAEBEL zamengestelde zadel zouden mogen veroorloven, het zou deze zijn, dat wij de stegen een weinig korter zouden verlangen, daar wij wel eens ondervonden, dat de lengte der stegen vooral op de lenden, invloed had op de bewegingen van het paard. Wij zijn voor de korte stegen, omdat wij door ondervinding geleerd hebben hoe goed die voor de paarden zijn. Wij herinneren ons altoos met genoegen de zadelbokken die in het jaar 1831 ingevoerd werden.

In de maand October van dat jaar werd een eskadron kavallerie geformeerd, de eene kompagnie ontving vier- en vijfjarige, de andere kompagnie vijf- en zesjarige paarden, de ruiters waren allen jong en rekrut. In November marcheerde dat eskadron van Utrecht naar Oorschot, werd gedurende den winter zooveel mogelijk geëxerceerd, in den zomer van 1832 werd dat eskadron te Waspik gekantonneerd, en moest van die plaats den stellig nog al beduidenden marsch naar de Vijf Eiken of naar het kamp van Rijen maken, aldaar aan de oefeningen deelnemen, en daarna den terugmarsch ver- rigten; en toen wij in het najaar van 1832 bij dat eskadron geplaatst werden, ver- haalde men ons, dat men slechts één gedrukt paard sedert het verlaten van het garni- zoen gehad had; en wij kunnen getuigen, dat destijds het drukken van een paard tot de zeldzaamheden behoorde. — Die bokken hadden echter het nadeel van wat te kort van zitting te zijn, waarover wel eens, en met reden, geklaagd werd.

Het denkbeeld van den ritmeester GAËBEL, om kussens op de stegen aan te brengen, is goed; voor alle paarden is het evenwel niet noodig; eenige kussens om *casu quo* te gebruiken, komt ons zeer geschikt voor. Wij geven voor algemeen gebruik de voor- keur aan een goede deken, waardoor onnoodig wordt 't geen wij in Pruisen zagen, namelijk, de aanwending der stroomatjes op de stegen, om de paarden die een weinig *opgelopen* zijn te kunnen blijven rijden. Wij hebben ondervonden, dat, bij het gepast vouwen van de deken, daár, waar het soms noodig was den rug van een, door de onachtzaamheid van den ruiter, opgelopen paard te verschoonen, die paarden geregeld voor hunne dienst gebruikt konden worden.

Wij zijn het met den schrijver van *„Mijne denkbeelden over de thans bij de kavallerie in gebruik zijnde zadelbokken enz.”* geheel en al eens, dat het drukken der paarden in 1835 en 1834 bij de kavallerie-vereeningingen, toegeschreven moet worden aan de niet goede constructie der zadelbokken en aan de grootere inspanning waaraan de paarden toen plotseling blootgesteld werden. In beide kan voorzien worden; er kan langer en meer te paard geëxerceerd worden, mits men vrijgeviger zij in de eischen van het tableau, en ten wille van het eerste, vele ondergeschikte punten op het laatste weg laat; de bokken kunnen beter gemaakt worden, door het principe GAËBEL in toepassing te brengen, en zoo mogelijk per regiment in den zadelmakerswinkel een geschikt zadel- bokkenmaker te hebben. Het maken der bokken toch moet uit den aard der zaak oordeelkundiger bij de regimenten dan in eene werkplaats, zooals die te Delft, geregeld worden. Wie toch, die zich den ouden ZWANENPOL herindert, denk daarbij niet aan de handigheid en juistheid, waarmede hij een niet goed passenden bok voor den rug van het paard wist geschikt te maken.

A. Januarij 1838.

X.

N A A M L I J S T

der Artillerie-Officieren van het Koninklijk Hollandsch korps Artillerie en Genie, welke op 1 Januarij 1811, in hun rang bij de Keizerlijke Fransche artillerie zijn overgegaan, met vermelding van hunne positie op 1 Mei 1812, opgemaakt ingevolge den *Etat-Militaire du corps Impérial de l'artillerie de France. Paris 1812, de l'Imprimerie de Didot, Jeune.*

Namen,	Rangen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Luit.-Kolonel.	Majoor.	Kolonel.	Generaal-Majoor.	Hoe geëindigd.
Mastuschewitz G. A.	gener-maj.	1755	»	1764	1787	1787	1793	»	1799	1807	overl. als luit.-gener.
Bode. D. E.	kol.	1772	»	1791	1793	1801	1806	»	1807		id. als gepens. luit.-generaal.
Howen. A.	»	1774	1790	page 1783	1799	1806	1807	»	1809		idem.
Gunckel. C. A.	»	1773	»	1790	1793	1799	1806	»	1811		geps. luit.-generaal te 's Hage.
Muller. H.	maj.	1769	»	1785	1786	1804	1804	1808			overled. als gen.-maj.
Wiese. F.	luit.-kol.	1738	1773	»	1793	1793	1806	»			onbekend.
Van Goreum. F.	»	1773	»	1780	1792	1799	1807	»			overled als gen.-maj.
Bogaert. J. O.	»	1770	»	1780	1786	1793	1808	»			id. als kolonel.
Frucht. G. W.	»	1770	»	1788	1791	1799	1808	»			in Dantzig overl. bij de belegering.
Verkouteren. J. W.	»	1779	»	1791	1793	1802	1808	»			geps. luit.-generaal te Arnhem.
Trip. H. R.	»	1779	»	1791	1793	1799	1809	»			idem. te 's Hage.
Huguenin. U.	»	1733	1766	»	1775	1787	1810	»			overled. als gener.-maj.
Pijll. D. H.	»	1772	1788	»	1791	1799	1811	»			in Rusland gestorven.
Paravicini di Capelli. W. B. E.	»	1778	»	1786	1792	1802	1812	»			overled als gepens. gener.-majoor.
Ter Horst. J.	»	1765	»	1770	1782	1793	1812	»			onbekend.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
Gijsenhart. H.	1739	1778	»	1 Nov. 1795	19 Oct. 1795	In Rusland overled.
Van Gendt. F. W.	1771	»	1783	11 Dec. 1788	12 Julij 1796	Na 1814 overl. als gepens. kapitein.
Stern. D. M. W.	1769	»	1783	16 Julij 1788	13 Maart 1797	In Rusland overled.
Hermans. P. A. W.	1763	1783	1783	27 Dec. 1790	8 Julij 1799	Overleden.
Hermanni. F. W.	1768	»	1784	22 Febr. 1793	8 Julij 1799	Na 1814 als gepens. luit.-kolonel uit Indië overleden.
Steffens. J.	1776	»	1794	8 Julij 1793	17 Nov. 1801	Overleden.
Steinmets. P. C. F. J.	1779	»	1795	idem.	6 April 1802	In Rusland overled.
Le Maire. F. L.	1768	1788		14 Aug. 1793	idem.	Overleden.
Werlehoff. A.	1739	1779		3 Aug. 1794	3 Junij 1804	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Mossel. J.	1779	»	1794	24 Sept. 1799	12 Oct. 1804	Overleden.
Benthien. G.	1769	1793	»	23 Sept. 1796	29 Oct. 1804	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Groen. H. N.	1768	1783	»	3 Maart 1794	28 Junij 1803	Gepens. majoor te Haarlem.
Freund. C. J.	1771	1792	»	3 Aug. 1794	idem.	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Kobolt. M.	1770	1787	1787	17 Julij 1795	idem.	Overleden.
Arentz. G. F.	1778	1790	1790	8 Julij 1795	idem.	In Rusland overled.
Florence. J. F.	1767	1783	»	idem.	idem.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Goossens. A.	1774	1790	»	1 Sept. 1793	idem.	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Hoogerwaard. C. E. J.	1780	»	1796	2 Mei 1799	29 Sept. 1806	In Rusland overled.
Peter. A.	1776	1792		27 Febr. 1801	idem.	Gepens. kolonel te Kampen.
De Salgues. P. P. L.	1768	»	1783	1 Sept. 1783	10 Dec. 1806	Overleden.
Van Winter. J. C.	1779	»	1790	8 Julij 1793	14 Dec. 1806	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Kuylenbrouwer. G. A.	1778	»	1793	8 Julij 1793	3 Jan. 1807	In Dantzig overled. bij de belegering.
Weytlandt. J. H.	1772	1787		23 Sept. 1796	21 Maart 1807	Na 1814 als gepens. kapitein overleden.
Van Woestenberg. J.	1774	»	1789	31 Oct. 1793	7 April 1807	Overled. in Rusland.
Byleveld. A.	1787	»	1798	29 Oct. 1804	3 Junij 1808	Na 1814 als gepens. gen.-maj. overleden.
Gueriot de Belseaux.	1764	1786	»	19 Sept. 1786	8 Aug. 1808	Overleden.
De Roock. J. D.	1779	»	1788	8 Julij 1793	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kol. van het Indisch leger.
Kock. P. B.	1773	»	1795	idem.	idem.	Overleden als luit.-kolonel, kommandant van de K. M. Akad.
Stegman. A.	1762	1793	»	idem.	idem.	Overleden.
Frucht. C. F.	1776	1795	1795	16 Dec. 1793	idem.	Overleden.
Van Glansbeek. M.	1763	1783	»	18 Febr. 1796	idem.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Paets. J. A.	1781	»	1793	14 Julij 1797	idem.	In Spanje overleden.
Riesz. J. F.	1764	1783		7 Sept. 1798	idem.	In 1812 als kap. te Antwerpen overleden.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
De Ranitz. W. H.	1776	»	1793	8 Julij 1799	8 Aug. 1808	Gepens. kolonel te Lent bij Nijmegen.
Kannengieser. F. G.	1769	»	1783	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 als gepens. maj. overleden.
Guddenus. J. C.	1763	1783	»	idem.	idem.	Overleden.
Feuilletaux de Bruijn. J.	1772	1794	»	31 Dec. 1800	idem.	Na 1814 als gepens. luit.-kolonel overled.
Bake. W. A.	1783	»	1798	1 Mei 1801	idem.	Idem als gen.-maj. overleden.
Crussier. P. R.	1779	»	1797	6 April 1802	idem.	Gepens. majoor te Maastricht.
Knaap. H.	1780	1797	»	13 April 1802	idem.	Idem. te Dordrecht.
Du Bois. L. H.	1786	»	1798	idem.	idem.	Gepens. kolonel te 's Bosch.
Driessen. J.	1768	1783	»	11 Febr. 1792	4 Sept. 1808	Overleden.
De Caraman. F. R. V. R.	1786	1801	»	20 Oct. 1803	30 Sept. 1809	In Fransche dienst als generaal voor Constantine overleden.
Hoffman. J.	1771	»	1789	7 Febr. 1793	14 Maart 1811	Na 1814 te Antwerpen overleden.
Watson. C.	1773	»	1783	8 Julij 1793	idem.	Idem. als kapitein bij Breda overleden.
Spics. J. N.	1778	»	1795	idem.	idem.	Idem. als gepensionn. majoor overleden.
De Mauregnault. J. P.	1777	»	1793	19 Julij 1793	idem.	Overleden.
Meijlink. J. G.	1773	»	1794	20 Mei 1798	idem.	Overleden.
De la Saussaye. J. R. S.	1777	»	1794	21 Maart 1799	idem.	Overleden.
Tengbergen. H. J.	1782	»	1793	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 overled. als gepens. kolonel.
Narings. D. B.	1780	»	1793	14 Sept. 1799	idem.	Na 1814 als majoor op Java overleden.
Van Steel. J.	1781	»	1796	Idem.	idem.	Na 1814 als majoor overleden.
Seelig. J.	1774	1799	»	11 Febr. 1802	idem.	Als kap. overleden.
Wilten. A.	1780	»	1796	12 Maart 1802	idem.	Na 1814 idem.
Madlener. J.	1771	1798	»	8 April 1802	idem.	Na 1814 als hoofd-officier overleden.
Pommerente. F. G.	1776	»	1801	idem.	idem.	Idem. als gepensionn. majoor overleden.
Richard. J.	1773	1793	»	13 April 1802	idem.	Overleden.
Van Houten. C.	1770	1784	»	idem.	idem.	Overleden.
Van Regteren. J.	1781	»	1800	12 Aug. 1802	idem.	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Falter. P. R.	1785	»	1796	25 Aug. 1802	idem.	Gepens. luit.-gener. te Amersfoort.
Coerman. J.	1761	»	1791	8 Julij 1793	30 Julij 1811	Overleden.
Kronenberg. J.	1772	»	1797	14 Sept. 1799	idem.	Overleden.
Van Munster. J. F.	1781	»	1801	13 April 1802	idem.	Gepens. majoor van het Indisch leger.
Worbert. L. S.	1778	1804	»	16 Junij 1803	25 Oct. 1811	Na 1814 als luit.-kolonel overleden.
De Vries. M. (a)	1783	»	1794	11 Febr. 1802	oude garde 29 Jan. 1812	In Rusland overled.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Kapitein.	Hoe geëindigd.
List. F. C. (b)	1784	»	1797	5 Julij 1802	oude garde 29 Jan. 1812	Gepens. luit.-gener. te Wageningen.
Pineda. H. F.	1784	1793	1793	17 Maart 1803	29 Jan. 1812	Overleden.
Van Beek. J. C.	1781	»	1799	idem.	idem.	Idem.
Lindenberg. C. E.	1770	1792	»	6 April 1802	15 Maart 1812	Idem.
Kracker. J. G.	1781	»	1799	1 April 1805	idem.	Bij de infanterie als hoofdofficier gepens.
Voskuil. J. A. W.	1781	»	1797	2 Junij 1805	idem.	In Rusland overled.
Trip. A. F.	1786	»	1798	27 Junij 1803	idem.	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Hoe geëindigd.
Snoek. G. J.	1780	»	1797	27 Junij 1803	Overleden.
Roeters. A. J. G.	1784	»	1800	13 Julij 1803	In Rusland overleden.
Locher van Koch. C. L.	1782	»	1796	25 Aug. 1803	Overleden.
Schucan. P. M.	1783	»	1798	27 Oct. 1803	Overleden.
Spangenberg. A. H. L.	1783	»	1799	30 Dec. 1803	Gepens. luit.-kolonel.
Martuschewitz. J. F.	1786	»	1796	31 Dec. 1803	In Spanje overleden.
d'Anguerand. T. F. J.	1783	»	1794	22 Maart 1804	Onbekend.
Paravicini di Capelli E.	1783	»	1800	1 Sept. 1804	In Rusland overleden.
Cadet. J. P. J.	1780	»	1789	29 Oct. 1804	In den veldtogt van 1813 overleden.
De Rochemont. H.	1784	»	1796	id.	Na 1814 als kolonel der artillerie op Java overleden.
Arentz. P. W. A.	1784	»	1797	id.	In Rusland overleden.
Berg. J. P.	1783	»	1797	id.	Na 1814 als kap. overled.
Dursteler. D. W.	1786	»	1798	id.	Na 1814 als kap. in de West- Indië overleden.
Gijzenhardt. J. A.	1787	»	1799	id.	In Rusland overleden.
Frost. H. G.	1784	»	1799	id.	Overleden.
Van Geffen. H.	1786	»	1799	28 Junij 1805	In den veldt. van 1813 overl.
Riesz. H. W.	1786	»	1799	id.	Gepens. gen.-maj. te Breda.
Gey. A. R. W.	1786	»	1799	id.	Gepens. kolonel van het Indisch leger.
Huyzer. P.	1783	»	1799	id.	Onbekend.
Jansen. J. J.	1784	»	1799	id.	Overleden.
Aarts. A. J.	1786	»	1799	id.	Na 1814 als gepens. kol. overleden.
Nicolai. J.	1784	»	1799	id.	Idem. als majoor overleden.
Ampst. H. P.	1786	»	1800	id.	Overleden.
Heijdenreich. W. F.	1787	»	1800	id.	Gepens. luit.-gen. te Breda.
Engler. L.	1781	1800	»	1 Aug. 1805	Onbekend.
Van Rhemen. A. J. W. N.	1791	»	1804	24 Dec. 1805	In Rusland overleden.

Namen.	Geboorle.	In dienst getreden.	Elève.	Luitenant.	Hoe geëindigd.
Paravicini di Capelli, J. P.	1787	1802	1804	28 Dec. 1805	In Rusland overleden.
Beukman, L.	1779	1801	»	12 Jan. 1806	Gepens luit.-kol. der inf.
Overreith, D.	1786	»	1802	28 Junij 1806	Na 1814 als kap. overled.
Ampt, N. C.	1788	»	1800	29 Sept. 1806	Overleden.
De Lasarraz, J. A. H.	1787	»	1802	id. j. garde.	Gepens. luit.-gen. te 's Hage.
Krahmer, C. M.	1787	»	1804	29 Sept. 1806	Als maj. te Brussel in 1850 gesneuvel.
Keijzer, D.	1772	1788	»	11 Dec. 1806	Na 1814 als kap. overleden.
Ramaer, P. A.	1783	1798	»	28 Jan. 1807	Na 1814 als gepens. kolonel overleden.
Schenken, A.	1770	1793	»	21 Maart 1807	Onbekend.
Verdoorn, P. A.	1789	»	1803	21 Mei 1807	idem.
Van Nidek, J. Brouerius	1784	»	1794	8 Aug. 1808	Gepens. luit.-kol. te Eden (Gelderland).
Mommers, J. A.	1781	1799	»	id.	Overleden.
De Sitter, A. J.	1787	»	1799	id.	Overleden.
Mertz, L. J.	1787	»	1800	id.	Overleden.
Schook, J. F.	1783	»	1800	id.	Overleden.
Kraijenhoff, J.	1788	»	1800	id.	Kol.-Ingen. te Maastricht.
Bulot, P. C.	1786	»	1800	id.	Na 1814 als kap. overleden.
Seelig, H. G.	1786	1803	»	id.	Gepens. luit.-gen. te Ginneken bij Breda.
Muller, J. F.	1789	»	1804	id.	Na 1814 als maj. overleden.
Siderius, M. M.	1789	»	1804	id.	Na 1814 als kap. overleden.
Druivenstein, W. A.	1789	»	1804	id.	idem.
Gijsenhardt, J. A.	1790	»	1804	id.	In Rusland overleden.
Entrup, W. W.	1787	»	1804	id.	Gepens. luit.-kolonel.
Roos.	1785	»	1805	id.	Onbekend.
Kursteiner, J. F.	1786	»	1803	id.	Na 1814 als gepens. majoor overleden.
Abbring, H. J.	1787	»	1805	id.	Idem. in West-Indië overl.
Philipi.	1781	1807	»	id.	In Frankrijk gebleven.
Frankamp, J.	1760	1800	»	8 Sept. 1808	Overleden.
De Seijff, P. F.	1781	1795	»	6 Aug. 1811	Gepens. majoor te Arnhem.
Osten.				14 Oct. 1811	Onbekend.
Na 1 Mei 1812.					
Van Rappard, J. K.	1794		1807	9 Junij 1812	Na 1814 als gen.-maj. overl.
Brade, A. F.	1794		1807	id.	Gepens. kol. te Maastricht.

Artillerie-Officieren à résidence fixe et à vie.

Namen.	Kapitein.	Standplaats.	Hoe geëindigd.
Van Nidek, F. A. Brouerius	8 Julij 1793	's Bosch.	Overleden in 1814.
Van Diermen, J.	10 Aug. 1793	Groningen.	Overleden.
Brucher, J. C.	21 Maart 1807	Amsterdam.	Overleden.

Artillerie-Officieren bij de Veteranen.

Van Bommel. H.	luit.-kol. 10 Febr. 1804	dient als kap.	Overleden.
De Haan. P. H.	kapitein 8 Julij 1795	id.	idem.
Stuivelaar. R.	id. 13 Mei 1802	id.	idem.
Janssen. H.	luitenant 14 Sept. 1799	dient als 1 ^e luit.	idem.

Artillerie Kustbewaarders (*canonniers gardes-côtes.*)

Namen.	Rangen in		Hoe geëindigd.
	Holland.	Frankrijk.	
Gey. J. H.	luit.-kol. 10 Febr. 1804	adj. des côtes 6 Dec. 1810	Overleden.
Huguenin. P.	id. 9 Julij 1804	quart.-maitre 10 Oct. 1811	idem.
Furnée. H. J.	luitenant 1 Aug. 1803	kapitein 6 December 1810	Onbekend.
Stieltjes. H. W.	luitenant 21 Aug. 1799	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kap.
Van Breeningen. A.		idem.	Onbekend.
Straube. W. J. B.	luitenant 18 Febr. 1807	idem.	Na 1814 overl. als gepens. kap.
Goedenhoff.		idem.	idem.
Marius. L. F.	luitenant 9 Junij 1797	idem.	idem.
Kraay. H.	luitenant 8 Julij 1795	idem.	Onbekend.
Millioen. J.	luitenant 18 Febr. 1807	luitenant 6 December 1810	idem.
Kloek. J.	idem.	idem.	Na 1814 overl. als gepens. 1 ^{ste} luit. der art.
Van Vugt.		idem.	Idem. als kap.
Courtois. M.		Idem. 20 Februarij 1812	Onbekend.
Sluijter.		Idem. 6 December 1810	Gepens. 1 ^e luit. der artillerie.
Henny.		idem.	Gepens. als kap. der artillerie.

Nota. Deze officieren staan niet naar rang; waren gedeeltelijk op pensioen.

Artillerie-Trein.

Namen.	Geboorte.	In dienst getreden.	Rangen.	Hoe geëindigd.
Van Wansele.	1768	1805	kapitein 1 Julij 1810	In 1814 geëindigd en bij Straatsburg gaan wonen.

Namen,	Gehoorte.	In dienst getreden.	Rangen.	Hoe geëindigd.
Dulinage.	1768	1781	1 ^o luit. kommand. 50 Januarij 1812.	Na 1814 als trein-luit. overl.
Groot Jasper.	1766	1787	1 ^o luit. 5 Aug. 1806	idem.
Trolé.	1780	1806	1 ^o luit. 16 Mei. 1807	In Frankrijk gebleven.
Cousijnse.	1773	1793	1 ^o luit. 23 Dec. 1807	onbekend.
Kaiser.	1766	1786	2 ^o luit. 2 Mei 1804	Als trein-luitenant overl.
Reitz.	1771	1805	2 ^o luit. 7 Aug. 1804	Als majoor van den transporttrein, na 1850 overleden.
Drouet.	1764	1807	2 ^o luit. 26 Junij 1808	Was bij de Belgische onlusten als kolonel en commissaris van België te Bree.
Meijer.	1772	1807	2 ^o luit. 14 Sept. 1808	Onbekend.
Kikkert.	1789	1807	2 ^o luit. 1 Julij 1810	idem.
Van Haarlem.	"	"	adjud. onderofficier.	Als kleeding-officier overl.

NOTA.

Bij de inlijving van de Koninklijke Hollandsche Artillerie in het Fransch Keizerlijk leger, stonden in rang:

(a) De 1° luit. DE VRIES, M., onder den 1° luit. VAN STEEL, J.

(b) De 1° luit. LIST, F. C., onder den 1° luit. VAN HOUTEN, C.

Deze beide officieren waren van de Koninklijke Hollandsche garde bij de Keizerlijke Fransche oude garde overgegaan en hadden dus rangen boven die van de linie.

In deze naamlijst is niet opgenomen de luit.-kolonel DARANCAY, die mede van de Hollandsche Artillerie bij de Fransche is overgegaan, doch kort daarna in Maağdenburg is overleden, en dus niet in den Franschen *Etat militaire* voorkomt.

UITNOODIGING.

Wij voldoen gaarne aan het verzoek van den kapitein GERLACH, om eene uitnoodiging te rigten aan allen, die in de gelegenheid mogten zijn, hem een of ander wapenfeit, roemvolle, edele daden, of belangrijke opgaven mede te deelen uit onze Oost-Indische oorlogen, welke tot heden nog niet door den druk bekend zijn gemaakt.

Zich onledig houdende met de bouwstoffen te verzamelen, tot het oprigten eener eerezuil voor het Indische leger, welk werk onder den titel: *Les fastes militaires des Indes-Orientales-Néerlandaises*, waarschijnlijk in het laatst van dit, of in 't begin van het volgend jaar, het licht zal zien, vertrouwt hij, dat ieder hem gaarne daarin zal willen ondersteunen.

Hij heeft gewild, dat vroegere wapenbroeders, welke ons in Indië getrouw ter zijde hebben gestaan, in hunne taal, de wapenfeiten zouden kunnen lezen, waaraan ook zij roemvol deelgenomen hebben; en dat zoovéle heldendaden, zoovéel volharding, zoovéel zelfopoffering van het Indische leger, ook in het buitenland, zouden worden gekend.

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 3, Bladz. 112).

Zoo worden wij geleidelijk gebragt tot het onderzoek onzer zuidwestelijke grenzen, die men als de minst belangrijke beschouwen kan, daar Zeeland zelve toch zelden het tooneel van eenige belangrijke krijgsverrigtingen worden zal, en wij ons daar meest zullen behoeven te bepalen, om zoolang mogelijk, het bezit van Staats-Vlaanderen en de vaart op de Schelde te verzekeren.

Ook hier wijst ons de geschiedenis op eene poging in 1672, die door eene heldhaftige en roemrijke verdediging werd verijdeld.

De inval van MOREAU 1794 in Staats-Vlaanderen, leverde voor den vijand geen de minste voordeelen op, en ook de landing van 1809, die echter voornamelijk een gevolg was van het plan om zich van Antwerpen meester te maken, leerde al weder, dat Zeeland op den duur niet veel van vijandelijke aanvallen heeft te vreezen.

In het 4^e en 5^e Distrikt zal de vijand, door eene reeks van inundatiën en dijkposten achter de Passegeule en den Braakman, eenen geruimen tijd tegengehouden kunnen worden, en, voor overmagt moerende wijken, kan men op Breskens en Terneuzen terugtrekken, welke sterkten als de reduits dier beide distrikten te beschouwen zijn.

Eindelijk dienen vooreerst Bath, Terneuzen en Ellewoutsdijk, en verder Vlissingen met Breskens, tot afsluiting der Schelde en der Zeeuwsche stroomen, door eene sterke zeemagt ondersteund te worden.

Om de Keete en het Mastgat te verzekeren, kunnen op den westelijken dijk der haven van Stavenisse, eenige aarden redouten met defensieve wachthuizen worden opgeworpen. De goede verdediging van het Volkerak

zal echter het doordringen naar het Hollandsch Diep voornamelijk moeten beletten.

Het door sommige schrijvers geuite gevoelen, dat door voorgenomen indijkingen of andere omstandigheden, Bergen-op-Zoom geheel ingesloten en de gemeenschap met Holland afgesneden zou kunnen worden, waardoor hare strategische waarde verloren was, en de slechting harer vestingwerken meer voordeel dan hare verdediging zoude aanbrengen, berust op eene veronderstelling, die welligt nimmer, althans niet spoedig verwezenlijkt zal worden.

Deze vesting, met het Waterfort, verzekert de vaart op Holland, en ons leger een landingspunt op den Noordbrabantschen wal.

Langs Brouwershaven kan het Hollandsche Diep niet bereikt worden, zoolang het Volkerak door de twee forten de Ruiters en Prins Frederik, geheel wordt afgesloten.

» Eindelijk, » — zegt de *Oud-Soldaat*, — » zou de hoofdkracht der verdediging bestaan in een mobiel korps van 4000 à 5000 man, in het land van Tholen gekantonneerd, terwijl eenige stoomschepen bij de hand worden gehouden, om het overal te kunnen heenvoeren. Zoo zal het bij eene bedreigde landing op Walcheren, door de Zuidvliet, dit eiland te hulp kunnen komen.»

» Dringt de vijand te land naar het Hollandsch Diep, dan kan dit korps hem, of in front bestrijden, of uit het Waterfort in zijn rug optreden. Ook kan het Neuzen of Breskens hulp bieden en kleine togten in Vlaanderen ondernemen, of wel bij eene landing aan den mond der Maas, naar het land van Voorne snellen. Bij dringend gevaar kan het ook in Holland of Noord-Brabant bij het hoofdleger worden aangetrokken, en is de werking dezer troepen op deze wijze veel uitgebreider, dan wanneer zij te Bergen-op-Zoom of Breda, als aan de plaats gespijkerd waren.»

» Bij het bestaan van zulk een mobiel korps, zullen alle garnizoenen in de eilanden en in Staats-Vlaanderen op een minimum worden gebragt.»

Zonder, onder sommige omstandigheden, de waarde van eene goed opgestelde mobiele kolonne of brigade aldaar te willen betwijfelen, geloof ik echter, dat zij niet dien uitgebreiden werkkring zal kunnen op zich nemen en vooral niet dat ver uitgestrekte strategische nut doen, 't welk de schrijver er zich van voorstelt, zonder gevaar te loopen van te worden afgesneden; zullende ook al dat in- en ontschepen wel onuitvoerlijk zijn.

Zij diende daarenboven steeds in verband te blijven met onze strijdkrachten in de Willemstad, om zich daarop te retireeren; of wel, om daaruit des noods te kunnen ondersteund worden.

Bij eene actieve verdediging onzer binnenwateren en zuidwestelijke grenzen valt echter spoedig in het oog, dat de doeltreffende medewerking eener vloot, vooral uit stoomschepen bestaande, een noodzakelijk vereischte is; en dat het Hollandsch Diep de centrale stelling moet uitmaken voor de marine, even als het geretrancheerde kamp van Vucht voor het leger in Noord-Brabant.

Ook bij de verdediging der monden van Maas en Schelde, vergete men het niet, dat zij steeds plaats zal hebben tegen zeemogendheden, aan wie ontelbare en krachtige aanvalsmiddelen ter dienste staan; en dat in tijds de noodige hindernissen hijeengebragt en in die stroomen daargesteld behooren te worden, ten einde, met behulp onzer vloot, het binnendringen te beletten, als dit soms door het vuur der kustbatterijen niet is kunnen worden tegengegaan.

Ten einde verder onze zuidelijke grenzen te verdedigen, blijve men bij den aantogt van een vijandelijk leger, het zuidelijk deel der Provincie Noord-Brabant bezetten, zoolang men geen gevaar loopt van te worden afgesneden, en zonder zich aan eenen veldslag te wagen.

De Noordbrabantsche linie kan, bij noodzakelijk aan te brengen wijzigingen, welke ook offensieve retours mogelijk maken, het leger, dat voor overmagt wijken moet, eenige goede steunpunten aanbieden, en vooral in het gunstige jaargetijde er toe bijdragen, om den vijand eenen geruimen tijd op te houden.

Die linie, uit onderwaterzettingen en veldverschansingen bestaande, begint bij Bergen-op-Zoom, strekt zich van dáár over Steenberg en achter de Merk bij Terheijden uit, en loopt langs de liniën van den Munnikhof en den Hout, naar den post op den Steelhovenschen dijk bij Geertruidenberg.

Oostelijk van die vesting wordt de linie verlengd door de oude Maas tot Heusden, en de inundatiën om 's Hertogenbosch; welke laatste, zich verder langs den linker Maas-oever, tot nabij Grave uitbreiden. Vóór en achter die linie liggen de vestingen Bergen-op-Zoom, Willemstad, Breda, Geertruidenberg, 's Hertogenbosch en Grave.

Over de strategische waarde der Noordbrabantsche linie, zijn de gevoelens verdeeld; die der vroeger door mij genoemde schrijvers, geloof ik, dat ten naastenbij, aldus kunnen worden te zamen gevat:

Die linie onder iedere omstandigheid sterk te bezetten en *à toute ou trance* te willen verdedigen, zou soms tot eene versnippering onzer strijdkrachten kunnen leiden, die niet anders dan nadeelig op de verdediging kan werken.

De geschiedenis van vroegere oorlogen heeft het verkeerde daarvan dan ook genoegzaam aangetoond.

In 1795 had het ten gevolge, dat DUMOURIEZ met slechts 14000 man, zich vrij kon bewegen; en ons leger dubbel zoo sterk, genoodzaakt werd zich tot eene geheel lijdelijke afwering van den vijand te bepalen.

In 1794 hield de divisie Le Maire tegenover Breda, de Nederlandsche magt, die onder den Erfsprins VAN ORANJE de linie bezette, zoodanig in dwang, dat PICHEGRU zich meer oostelijk kon uitbreiden en 's Bosch, Crèvecoeur, Grave en Nijmegen innam, zonder zich om de linie te bekommeren.

Na eenige dagen harde vorst werd zij in December langs het ijs overrompeld, en een gedeelte harer bezetting met verlies op Willemstad teruggedreven; terwijl het andere, zich op Geertruidenberg terug willende trekken, genoodzaakt was zich in het vrije veld over te geven.

Aangezien deze linie echter de Zeeuwsche eilanden gedeeltelijk tegen eenen vijandelijken inval verzekert, den vijand een geruimen tijd ophoudt, zoolang de verdedigers met Holland in gemeenschap blijven, en des zomers met goed gevolg, zelfs tegen eenen veel sterkeren vijand te verdedigen is, zoo moet zij met eenige verbeteringen, als tijdelijke linie beschouwd en aangehouden worden, zonder onderhoud van metselwerk of militaire gebouwen, te meer, daar de noodige aardewerken zeer spoedig in behoorlijken staat te brengen zijn.

Anderen, echter, hechten een veel hooger gewigt aan deze linie. — Ik geloof dat hier vooral de wijze waarop de aanval geschiedt en geleid wordt, en de omstandigheden onder welke de verdediging plaats heeft, de meerdere of mindere waarde dezer linie zullen aanwijzen.

Willemstad, Geertruidenberg en 's Bosch, die door hare ligging ten allen tijde verzekerd zijn van het behoud der gemeenschap met Holland, hebben eene groote strategische waarde, en behooren onder de gewigtigste vestingen van ons land.

Hoewel de gevoelens omtrent Bergen-op-Zoom en Grave verdeeld zijn, blijven zij nuttig voor de verdediging, zoolang zij niet geheel ingestoten kunnen worden.

Breda, als geheel kunnende worden ingesloten, wordt vrij algemeen als nutteloos en zelfs verderfelijk voor onze verdediging beschouwd.

Indien men echter bedenkt, hoe onverwacht, hoe spoedig soms de oorlogsfakkels kan ontbranden, en in welk kort tijdsverloop langs de reeds bestaande spoorwegen, een magtig leger voor Breda kan verschijnen, zoo doet zich de vraag op, of deze vesting, onder iedere omstandigheid als nadeelig voor de verdediging mag worden beschouwd; of het onverschillig is, op dat punt eene vesting te bezitten, die, als zij goed en doeltreffend

bewapend wordt, den vijand eenigen tijd kan ophouden, of althans noodzaak, een gedeelte zijner magt af te zonderen, om ze te belegeren of in te sluiten.

In zulke oogenblikken toch, is winst aan tijd eene winst, wier waarde onberekenbaar is, en waarvan ons volksbestaan kan afhangen.

Bij het berekenen der kansen, bij het in aanmerking nemen der verschillende omstandigheden, waarbij Bergen-op-Zoom en Breda gewigtige diensten kunnen bewijzen, geloof ik, dat geen Minister van Oorlog of opperbevelhebber, de verantwoordelijkheid zou durven op zich nemen, van eene slopende hand te slaan aan deze vestingen, evenmin als aan sommige andere tegen welke eenige schrijvers den banvloek hebben uitgesproken.

De *Oud-Soldaat* stelt in zijne adviezen aan den Minister van Oorlog voor:

Het fort Spinola of Warande, halfweg Breda en Terheijden, te verkoopen, al dadelijk met de slechting van het noordelijke front.

De vesting Breda met alle militaire gebouwen te verkoopen en later te slechten. Voorloopig zou het voldoende zijn, de twee fronten van aanval te ontmantelen, en wel: regts van de Haagpoort de bastions Prinses en Prins, met voorliggende ravelijnen Brandenburg en Bulow en twee lunetten. Bij de Ginnekenpoort het bastion Ginkel, de regter helft van Nassau, en de linker helft van Noord, met de ravelijnen Greve en West, de contregarde Rohan en de tenaillons Mackay en Colliard. — Thans vooral, geloof ik, zou het onvoorzigtig zijn, ook met het oog op de daar te stellen verbinding van Vlissingen met het spoorwegnet van Midden-Europa, en bij het meerdere water, dat sedert onlangs plaats gehad hebbende ontginningen uit België afvloeit, eenige tonnen gouds aan het slopen der vestingwerken van Breda te gaan besteden.

In het geretrancheerde kamp voor 's Bosch, vindt ons leger, onder de muren dier vesting, eene veilige verzekerde stelling, waaruit niet alleen het offensieve bij iedere gunstige gelegenheid hernomen kan worden, maar waar het zelfs tegen eenen overmagtigen vijand eenen veldslag wagen mag.

Van uit deze stelling is het alzoo van het hoogste belang, twee of drie goede retours-offensifs te bezitten, wil zij geheel aan hare bestemming beantwoorden.

Het voortreffelijke dezer stelling is reeds in 1629 onder *FREDERIK HENDRIK* gebleken. Van hieruit moet elke poging worden verijdeld, die de vijand mogt ondernemen, om door het hovenland van Heusden tot aan de Maas door te dringen.

Hoogstwaarschijnlijk zullen de omstandigheden vorderen, de stelling van Heusden als eene sterke tijdelijke positie, door daar te stellen inundatiën

gedekt, goed aangeleund en niet omgetrokken kunnende worden, zoodanig in staat van tegenweer te brengen, dat het eene goede dekking wordt voor den Bommelerwaard, die als 't ware den hoeksteen der rivier-verdediging uitmaakt.

Het bezit toch van die positie, maakt 's Hertogenbosch tot eene onneembare vesting en verzekert de gemeenschap met Holland voor ons leger in Noord-Brabant.

Het eiland van Bommel is eene hoogstbelangrijke stelling voor onze rivier-verdediging.

De jaren 1629 en 1794 leeren de gevolgen kennen der goede en slechte maatregelen tot het behoud dier stelling genomen.

Eene doeltreffend in te rigten, aaneengeschakelde linie van Geertruidenberg over Heusden, Crèvecoeur en 's Bosch op de Blaauwe sluis, zal voor onze verdediging van het hoogste belang zijn.

Ons strategisch hoofddenkbeeld bij een uit het zuiden aanrukkenden vijand, moet, geloof ik, altijd zijn, hem zoolang mogelijk af te houden van onze rivieren, en in de eerste plaats van de Maas.

Het binnendringen zal, indien wij aan onze eigene krachten zijn overgelaten, tusschen Maas en Rijn moeilijk kunnen belet worden, maar kan door de Waal gestuit, en door eene goede verdediging aldaar, ondersteund door eenige stoomschepen, voortdurend worden tegengehouden.

Met hulp van bondgenooten en eene sterke bezetting van Maastricht en Venlo, zal de Waal echter niet zoo gemakkelijk te bereiken zijn.

Laat ons bij deze vestingen een oogenblik stilstaan, welke door sommigen, zonder eenig voorbehoud, als zoo verderfelijk voor onze verdediging worden beschouwd.

Het valt niet te ontkennen, dat als Nederland geheel aan zich-zelve is overgelaten, en alzoo een uitsluitend geconcentreerd stelsel van verdediging moet volgen, het bezetten dezer vestingen hoogst nadeelig zoude werken op die verdediging, ja welligt meer nadeel zoude aanbrengen, dan dat men ze geheel den vijand prijs gaf.

Ik vermeen echter, dat men de strategische waarde van Venlo en Maastricht, niet alleen moet beschouwen met betrekking tot onze centrale verdediging, maar wel degelijk in verband moet brengen met onze verhouding tot den Duitschen Bond. Daarenboven staat het behoud dezer vestingen mogelijk met nog andere aangelegenheden van staatkundigen aard in verband, omtrent welke ik niet ben ingelicht, en wier behandeling toch ook in deze oppervlakkige schets, minder te huis zoude behooren.

Hebben de schrijvers, die Maastricht en Venlo zonder eenig voorbehoud,

als onnutte, als schadelijke, als verderfelijke vestingen voorstellen, wier slooping reeds voor lang had moeten zijn tot stand gebracht, het zich afgevraagd, of hare verhouding tot ons geconcentreerd defensie-systeem op eigen kracht berustende, niet hemelsbreed verschilt van hare verhouding tot eene verdediging, die, bijv. tegenover Frankrijk zoude worden aangenomen, met medewerking van den Duitschen Bond of van andere hulp?

Zijn zij er zeker van, dat dit onder de onmogelijkheden behoort? Zou die Bond, met het oog op staatkundige betrekkingen en mogelijke verwickelingen, zouden zelfs andere mogendheden zich welligt niet tegen eene slooping kunnen verzetten?

Hebben zij zich al de omstandigheden voorgesteld, onder welke het bezethouden dier vestingen door Bondstroepen, en het daardoor beschikbaar blijven van ons leger te velde, eenen krachtigen steun kan zijn ter onzer verdediging?

Zoude het sloopen dier vestingen, welke zulke gewichtige steunpunten, zulke sterke bruggenhoofden voor Duitsche bondgenooten kunnen worden, ons niet ter gelegener ure eene hulp doen missen, waarvan ons volksbestaan kan afhangen?

Vóór dat deze en nog menige andere daaromtrent te doene vragen voldoende zijn opgelost, zal er wel geene beslissing omtrent Maastricht en Venlo kunnen genomen worden. Ofschoon ik geloof, dat wij noch materieel, noch andere strijdkrachten aan het behoud dier vestingen zullen mogen opofferen; ofschoon van het wenschelijke overtuigd, dat wij steeds er naar streven moeten, om, steunende op eigen kracht, ons eigen erf tegen elken vijandelijken aanval te kunnen verdedigen; ofschoon de geschiedenis het ons maar al te dikwerf heeft geleerd, hoe weinig er soms op tijdige, op genoegzame hulp van bondgenooten te rekenen valt, zal men mij toch moeten toestemmen, dat wij, door den drang der omstandigheden, soms tot het aannemen van vreemde hulp kunnen gedwongen worden, en niet buiten rekening mogen laten, dat juist dan Maastricht en Venlo de belangrijkste steunpunten kunnen worden, van waar die hulp, krachtig en naar eisch kan uitgaan, en het behoud dezer punten de waarde dier hulp meer dan verdubbelen kan.

De strategische waarde der vesting Grave, met het kroonwerk op den regter Maas-oever, wordt, zooals reeds gezegd is, verschillend beoordeeld; en het al of niet behouden van beide, daarvan afhankelijk gemaakt.

Ik geloof dat er veel meer vóór dan tegen haar behoud pleit; althans in gunstige omstandigheden en zoolang het Maas-Waalse door een genoegzaam aantal onzer troepen bezet blijft, is hare geheele insluiting niet wel mogelijk.

Die vesting verzekert verder een overgangspunt over de Maas, ligt nabij het linker steunpunt der inundatie van 's Bosch, kan met een betrekkelijk klein garnizoen worden verdedigd, en vordert groote strijdkrachten voor het beleg.

DE QUINCY deelt ons, in zijne *Histoire militaire de Louis XIV* mede, dat toen Grave in 1674 met eene bezetting van 4000 man, door een leger van 11,000 man, onder RABENHAUPT werd belegerd, er zóóvele uitvallen werden gedaan, dat het moeilijk te zeggen viel, of RABENHAUPT de aanvaller of de verdediger was, en dat er tot een behoorlijk beleg van Grave, meer dan 20,000 man zouden gevorderd worden. Thans wordt van meer dan ééne zijde, eene bezetting in oorlogstijd van 2 à 5000 man, als voldoende opgegeven.

Daarenboven vereischt de Maas tusschen Grave en het Luttereind, eene bijzondere aanhoudende waakzaamheid van uit die beide punten tegen een overgang; zoowel ten gevolge der zuidwaarts gekeerde bogten van slechts weinig breedte, als wegens de geringe stroomsnelheid.

De vesting Grave, met de troepen uit de Over-Betuwe, en Nijmegen met haar versterkt kamp, verdedigen strategisch het land van Maas en Waal, en dus de nadering dezer rivier tegen elken aanval uit het zuid-oosten. Op dat punt der Maas kan Grave bovendien, als tête de pont, een offensief retour worden, waaruit onder sommige omstandigheden aanvallend geageerd, of wel het geretrancheerde kamp voor Nijmegen kan worden versterkt; zoodat de vijand meestal gedwongen zal zijn, òf om Grave te belegeren, òf om een vrij groot deel zijner magt af te zonderen, ten einde de strategische werking dezer vesting te neutraliseren.

Nijmegen behoorlijk als bruggenhoofd en als geretrancheerd kamp ingerigt, stelt het verband daar tusschen de verdediging onzer zuidelijke, onzer zuid-oostelijke en oostelijke liniën. Het is als zoodanig onmisbaar; dienende tevens tot steunpunt van de verdedigers der Over-Betuwe en die van het regter aanleuningspunt der IJssel-defensie, tot dekking van het Maas-Waalsche, even als tot steunpunt en terugtogtslijn voor ons leger uit Noord-Brabant.

Men beweert, van eene goed onderrigte zijde, dat met betrekkelijk geringe kosten er een genoegzaam flankement aan den hoofdwal; en aan het geretrancheerde kamp een zoodanig tracé of nieuwe stelling kon gegeven worden, dat de positie van Nijmegen uitmuntend aan al hare vereischten zoude kunnen voldoen.

Tevens zou er om Lent eene goede defensie moeten worden daargesteld:

1°. Tot eene zekere en veilige opneming der troepen, die zoowel tot eene

hardnekkige verdediging der Over-Betuwe, als tot dekking van het Maas- en Waalsche, of tot versterking der stelling voor Nijmegen, kunnen geopen worden.

2°. Opdat, ten gevolge van het dekken eener genoegzame uitgestrektheid der beide oevers, het aan eene flotille van stoomschepen, in verband met eene andere te Pannerden en beneden het Schansegat, mogelijk worde gemaakt, het slaan van vijandelijke bruggen van Pannerden af tot St. Andries te beletten, en de geheele Over-Betuwe voor elken aanval te beveiligen.

3°. Ten einde van uit Nijmegen zelve, dat steeds het objectief van iederen aanvaller uit het zuiden zijn moet, den overgang krachtdadig te beletten.

Ter verkrijging van al die voordeelen, zouden drie doeltreffend geplaatste en ingerigte gemetselde torens, voldoende zijn.

Deze stelling in oorlogstijd op eene behoorlijke wijze met de Over-Betuwe in verband gebracht zijnde, vormt eene sterke flank-aanleuning, zoowel voor ons zuidelijk als oostelijk frontier.

Pannerden is hier het zwakste punt onzer grenzen; dit zou alzoo naar eisch versterkt en goed bezet moeten worden; vooral ook om van de waterverdeeling meester te blijven en het afzakken van 's vijands schepen en pontons, op den onverdeelde Rijn naar Nijmegen en Westervoort te beletten.

Hierover zal bij de behandeling van ons oostelijk frontier meer in het bijzonder worden gesproken.

Het bezethouden der Betuwe blijft van een hoog belang, zoowel voor het gewigt van die landstreek zelve, als met opzigt tot de door de rivieren verzekerde gemeenschap met Holland.

Hare vooruitspringende ligging stelt de troepen bij iedere gunstige gelegenheid in staat, actieve operatiën te ondernemen en in verschillende rigtingen tot den aanval over te gaan.

Hieromtrent zijn meest alle schrijvers het eens, en zulks wordt ook door de geschiedenis bevestigd.

De Over-Betuwe biedt eene schoone gelegenheid aan tot het doen van flank-operatiën, zoo over Rijn als Waal; mits dat men den vijand over die rivieren kan aanvallen, zonder zich-zelfen prijs te geven.

Ook in dien zin is Nijmegen aan de ééne zijde zoo belangrijk, en was Arnhem het te voren aan de andere zijde.

Was Arnhem nog vesting en hadden wij een bruggenhoofd te Pannerden, dan zou, bij eene bezetting der Over-Betuwe met 8 à 10,000 man, die, te Huissen en te Angeren vereenigd, ieder oogenblik aan deze of gene zijde van den kop des IJssels aanvallend te werk konden gaan, geen vijand het

wagen de Grebbe-linie aan te tasten en verder naar de Utrechtsche door te trekken. Hij zou genoodzaakt worden eerst Arnhem te nemen en ons dan uit de Over-Betuwe te dringen.

Thans, nu vroegere vestingsloopers van Arnhem eene opene stad hebben gemaakt, zal de vijand, na het bemagtigen der IJssel-linie, daar natuurlijk partij van trekken, eene brug over den Rijn slaan en ons uit de Over-Betuwe verjagen.

Geschiedt dat met eene groote overmagt, dan kan het van onze zijde moeilijk worden tegengegaan, en dan zijn wij genoodzaakt, te gelijktijdig of kort na het verlaten der IJssel-linie, ook de Over-Betuwe prijs te geven.

Welligt, zou het aanleggen eener sterke redoute op den dijk te Elden, met zwaar geschut bewapend, den vijand het deboucheren over die brug zeer moeilijk maken; terwijl verder door het versterkte kamp van Nijmegen, waarin de verdedigers van Over-Betuwe zich zouden hebben teruggetrokken, over het bruggenhoofd van Lent, eene bedreigende flankstelling blijft bestaan voor den veroveraar.

De positie van Pannerden zou men moeten verlaten, als daar geen troepen meer zijn, om den vijand in flank en rug te verontrusten.

Het strategisch belang der Betuwe, werd reeds in 1629 door FREDERIK HENDRIK naar waarde geschat, even als dat onzer rivieren, die in den regel gemakkelijk verdedigd kunnen worden, mits zij door eene genoegzame zeemagt zijn bezet; mits Pannerden behoorlijk verzekerd is, zooals wij later zien zullen.

In 1672 had de overgang onzer rivieren onder geheel buitengewone omstandigheden plaats; want toen de Franschen den 11^{den} December 1794 de Waal te Erlecom nabij Nijmegen wilden overgaan, werd deze overgang verijdeld, door slechts den schijn aan te nemen van zich te willen verdedigen; even als hunne pogingen, om den Rijn boven Pannerden en de Maas bij Crèvecoeur te passeren, mislukten, alleen omdat ook daár slechts een schijn van verdediging plaats had.

Bovendien mogen wij gerust aannemen, dat er in de toekomst geen schijn, maar wel degelijk eene krachtige verdediging zal plaats vinden.

Het spreekt wel van zelf dat bij eenen aanval onzer zuidelijke grenzen, zooveel mogelijk alle beschikbare troepen in Staats-Vlaanderen, Noord-Brabant en Gelderland zullen worden geconcentreerd, wier opstelling echter altijd van de waarschijnlijke oogmerken des vijands afhankelijk zal gemaakt worden.

Onmogelijk kan het te bezigen aantal worden opgegeven; dit toch hangt van zoóvele omstandigheden en oorzaken af, kan ieder oogenblik zóódanig

gewijzigd worden, en staat met de verschillende vijandelijke en onze eigene operatiën in zulk een naauw verband, dat het meestal, zelfs niet approximatief kan worden vooruitgezien.

Bij de vooronderstelling dat een overmchtig vijandelijk leger onze zuidelijke grenzen overtrekt, vinden wij den weg als 't ware afgebakend, langs welken het trachten zal tot in het hart van ons land door te dringen.

Waarschijnlijk zal het niet Staats-Vlaanderen aantasten, niet beproeven om Holland, door Zeeland heen te bereiken; want dat zijn van die hachelijke ondernemingen waartoe men niet ligt overgaat, en die weinig kans opleveren goed te zullen slagen.

Over den Moerdijk tot onze rijkste provinciën te willen doordringen, blijft steeds zeer gevaarlijk en onzeker; en kan zonder hulp eener sterke vloot niet worden beproefd.

Het oprukken naar de stelling van 's Hertogenbosch en een aanval op het geretrancheerde kamp bij Vugt, geeft ons veel kans van bij eenen veldslag de overwinning te behalen.

Daarentegen biedt eene uitbreiding van 's vijands leger in meer oostelijke rigting, hem welligt betere kansen aan.

Als het onze zich echter doeltreffend heeft opgesteld, de Waal van het Pannerdensch kanaal tot aan St. Andries, en den Rijn tot de Pruissische grenzen goed bezet heeft, zal de vijand ook dáár voor schier onoverkomelijke bezwaren het hoofd stooten.

Bij eene doeltreffende opstelling van ons leger, eene krachtige medewerking onzer vloot en goed voorbereide verdediging, zijn onze hoofdrievieren even zoovele bijna onoverkomelijke hinderpalen, die zelfs een veel sterkeren vijand, den toegang tot ons land zullen betwisten.

Wat de verdediging der Maas betreft, moeten wij doen opmerken, dat die rivier tussehen St. Andries en Woudrichem, bij eene genoegzame bezetting van den Bommelerwaard, gemakkelijk te verdedigen is.

Daarenboven zijn de hoofdtoegangen tot dit gedeelte, door de vestingen Geertuidenberg, Woudrichem en 's Bosch afgesloten, en kan het daar tussehen liggende land grootendeels geïnundeerd worden.

Tussehen St. Andries en Kuik is de rivier beter te naderen en de verdediging dus ook bezwarender, terwijl men boven Kuik, geene verdediging meer moet beproeven, althans, indien ze met eigen strijd- en hulpmiddelen moet worden volgehouden.

Van het hoogste belang is het echter, de openliggende ruimte tussehen Geertuidenberg en Crèvecoeur te verdedigen en de toegangen naar de Maas door het land van Heusden, voor den vijand af te sluiten.

Daartoe zoude in vele opzigten het ontworpen kanaal van Grave naar den Amer kunnen medewerken.

De doeltreffende rigting van het uitwateringskanaal in Noord-Brabant, in verband gebragt met de verdedigbare stelling, welke tot bescherming van den Bommelerwaard in het bovenland van Heusden, allezins wenschelijk voorkomt, zou de verdediging van het terrein tusschen Geertruidenberg en 's Hertogenbosch, het onderwaterzetten van het bovenland van Heusden, het inunderen der Langstraatsche buitenvelden en der gecombineerde buitenvelden van Engelen, Vlijmen enz., genoegzaam verzekeren.

Indien de rigting van dat afwateringskanaal, vooral tusschen 's Bosch en Geertruidenberg, aan 's lands verdediging werd dienstbaar gemaakt, zou men, als ik goed ingelicht ben, met de zekerheid van de bovengenoemde inundatiën steeds bij tijds op een gewild peil te stellen, tevens het groote voordeel verkrijgen van minder land te behoeven onder water te zetten, en deze onderwaterzetting, niet vóór dat het nood is, behoeven te bewerkstelligen; terwijl er voor geen gevaar van aftapping is te vreezen, en de genoegzame bescherming van dat alles, door weinige en onkostbare werken verkregen kan worden.

De Waal behoort tot die onzer groote rivieren, waar wij, met eene doeltreffende ondersteuning der marine, aan eene groote overmagt den overtocht kunnen betwisten; hoewel op sommige plaatsen meer dan 600 ellen breed, is hare gemiddelde breedte ongeveer 550 ellen. Op ieder punt dus zal de vijand al zijne pontons noodig hebben tot het slaan eener brug, aannemende dat hem het te water brengen dier pontons, niet ten eenemale onmogelijk wordt gemaakt.

Bezig nu de vijand eerst al zijne pontons tot het *overzetten*, dan kunnen er in omstreeks 4 uren, 10,000 man zijn overgebragt, en de brug omstreeks 5 uren later gereed zijn, zoodat die overgezette troepen gedurende eenige uren, na het aanvangen der werkzaamheden, aan zich-zelfen blijven overgelaten.

Bij eene goedgekozen opstelling van ons verdedigend leger en onze marine, zal die overtocht echter zeer moeilijk, zoo niet geheel ondoenlijk zijn; maar al mogt zij gelukken, dan zullen die 10,000 man overgezette troepen zich in den hagehelijksten toestand bevinden, daar zij ieder oogenblik door overmagt aangevallen en teruggeworpen kunnen worden.

Over het algemeen zal een sterk, talrijk vijandelijk leger zich wel niet aan eenige operatie tusschen die rivieren wagen, om zich in een alsdan over twee derde gedeelte verdronken of drasliggend land te begeven, waar geene gelegenheid tot eenige magtsontwikkeling bestaat.

Ook zal de vijand het niet ligt wagen, ten einde een groot aantal onzer defensie-liniën te ontgaan, tot aan de Merwede bij Gorinchem door te dringen.

Om langs dezen weg zijn doel te bereiken, moet Breda veroverd, de linie der Langstraat geforceerd en Geertruidenberg of de stelling van Heusden genomen zijn; waarbij de vijand bovendien ons kamp voor 's Hertogenbosch vrij dicht zal moeten naderen.

Vervolgens dient het land van Altena door- en eindelijk de Merwede overgetrokken te worden; om daarna nog slechts alleen achter de Lek te staan.

Vooreerst kan het vijandelijk leger in de drassige landen van Altena en de Langstraat geen standhouden; maar aangenomen dat hij tot voor de rivier gekomen is, dan moet de overtocht te Werkendam worden beproefd.

Gorinchem toch, welks geschut tot voorbij Sleeuwijk reikt, heeft hij vóór zich en Woudrichem in zijne flank. Onze oorlogsvaartuigen zijn meester van de rivier, en eene sterke magt staat te Hardinxveld op den tegenovergestelden oever, waar ook de noodige batterijen aangelegd zijn kunnen worden, aangezien de vijand zijn voornemen reeds bij den aanval van Geertruidenberg en van de Langstraat verraden heeft.

Legt men daarenboven eene vaste schipbrug tusschen Woudrichem en Loevestein of het Munnikenland, dan wordt het eerste een goed bruggenhoofd; en staan nu de vijandelijke kolonnen in dien naauwen hoek van Werkendam of in het drassig land van Altena opeengepakt, dan kan men ze onophoudelijk uit den Bommelerwaard, over Woudrichem, in de flank aanvallen.

DUMOURIEZ, door ondervinding wijs geworden, hoezeer de omstandigheden hem bijzonder gunstig waren, zegt in zijne *Mémoires*, dat het eene groote dwaasheid is, dit land op de beneden-rivieren aan te vallen zoo men niet meester te water is; en PICHEGRU, daardoor voorgelicht, heeft het dan ook niet weder beproefd, maar is op den Bommelerwaard en de Boven-Maas aangetrokken.

Hoogstwaarschijnlijk zal de vijand dus, even als in 1672, trachten boven Pannerden over te gaan en den IJssel te forceren, om over de Veluwe tot voor de Utrechtsehe linie te geraken.

Ook uit dit oogpunt is het van belang, onze oostelijke grens of liever verdedigingslinie, uit een krijgskundig oogpunt meer van nabij te beschouwen, en iets minder oppervlakkig te behandelen, dan wij onze overige liniën gedaan hebben. Eene uitvoerige behandeling echter laat ons bestek geenszins toe.

Wij zullen trachten te onderzoeken, in hoeverre het mogelijk en noodzakelijk is, de verdediging van den IJssel niet op te geven, maar vol te houden, waarvan de noodzakelijkheid, in het welbegrepen belang onzer landsverdediging, nog niet algemeen schijnt te worden erkend.

Even als bij de verdediging onzer zuidelijke grenzen in de provincie Noord-Brabant, zal het betwisten onzer uiterste oostelijke grenzen bij eenen vijandelijken aanval niet geraden zijn.

Aangezien de Bourtanger-moerassen hunne verdedigende waarde geheel verloren hebben, zal van den Dollert af tot aan Pannerden, eene regtstreeksche krachtige verdediging zich moeten bepalen tot Groningen, Friesland en de linie van den IJssel.

Men houde echter de geheele oostelijke grens zoo lang mogelijk bezet, waar het leger, door de hulpmiddelen die de landstreek zelve aanbiedt, van al het noodige moet worden voorzien; en late bij het terugtrekken, den vijand geene of althans zoo min mogelijk hulpsbronnen achter.

Bij de nadering eener vijandelijke overmagt, gaat alles onverwijld terug op onze stormvrije bruggenhoofden aan den IJssel, en op die positiën welke aangewezen zijn geworden.

Volgens sommige schrijvers is de positie van Groningen allerbelangrijkst tegenover eenen vijand, die langs den Rijn en IJssel opereert.

Volgens andere, is Groningen eene nuttelooze vesting.

Deze geheel tegenovergestelde gevoelens spruiten welligt daaruit voort, dat die schrijvers van een verschillend standpunt uitgingen, en zij eene verdediging met eigen hulpmiddelen, niet afzonderden van die, welke kan plaats vinden met hulp van bondgenooten.

In het eerste geval komt het mij voor, dat geen veldheer een aanzienlijk deel (3 à 6000 man) van zijne reeds zoo geringe magt zal afzonderen, om eene flankstelling in te nemen die tusschen de 4 à 7 marschdagen van 's vijands operatielijn verwijderd is, en zijne troepen aan zoodanige marschen zal durven blootstellen, in eene bijna geheel opene landstreek.

Op zulke afstanden, geloof ik, zijn dergelijke zwak bezette flankstellingen, die zeer gemakkelijk geneutraliseerd kunnen worden, van weinig waarde en uitwerking.

Daarenboven zou men dan nimmer aan het slechten van Koevorden mogen denken, als zijnde in deze streken het eenige strategische steunpunt voor bovengenoemde troepen.

Koevorden toch, dat, behalve het defensief vermogen der vesting zelve, aldaar ons eenig vast steun- en dekkingspunt was, is ons door hare gedeeltelijke ontmanteling zoo goed als ontnomen.

Van militaire gebouwen voorzien, welke als magazijnen voor mond- en krijgsbehoefden, als hospitalen enz. konden worden ingerigt, was Koevorden hier een steunpunt voor elk hulpleger uit Groningen, waarom steeds gepivoteerd kon worden: de eenige vesting in deze uitgestrekte landstreek.

Indien er ooit een aanval uit Hannover zoude geschieden, of bijv. een Pruisisch leger geregelde operatiën over en door Hannover zou verrigten, dan kan Koevorden eene geduchte flankstelling, en elke hulp uit Groningen verderfelijk voor zulk een aanvallend leger worden.

Door den voorsprong der Hannoversehe grens gedekt, is deze vesting eene veilige strategische offensieve flankstelling.

De positie van Groningen blijft in zooverre van belang, dat zij een groot deel van Groningerland, Drenthe en Vriesland tegen vijandelijke strooptogten enz. dekt, en dat zij den vijand noodzaakt, eene aanzienlijke magt af te zonderen, om deze drie provinciën te bemagtigen.

Mogt het noodig worden, zoo levert zij tevens eene geschikte verzamelplaats op voor de volkswapeningen der noordoostelijke gewesten.

Wierden deze van Ede af, door een spoorweg in dadelijk verband gebracht met de versnelde vervoermiddelen in het hart van ons land, zoo zou deze belangrijke stelling nog veel in kracht en waarde winnen.

Bij genoegzame hulp van bondgenooten echter, verkrijgt Groningen nog veel hooger waarde.

Een ernstige aanval op ons oostelijk frontier zal geschieden door Pruisen alleen, of verbonden met een of meerdere Duitsche staten, of door Frankrijk; maar in dit laatste geval moet Pruisen eerst geheel verslagen of liever verpletterd zijn geworden.

Eene combinatie waarbij èn Pruisen èn Frankrijk ons gelijktijdig zouden willen veroveren, is in gezonde politiek bijna niet denkbaar.

In beide gevallen echter kan men aannemen, Engeland of een der Noordsehe mogendheden tot bondgenoot te hebben.

Zonder nu bij 's lands verdediging op het zekere, bestemde en het bij tijds aankomen eener zoodanige hulp veel te rekenen, mag men ze echter niet buiten rekening laten; brengt men tijdige en krachtige hulp van bondgenooten, als een hoofdelement in de daadwerkelijke, strategische en politieke combinatiën tot ons behoud in rekening, dan moet men zich ook voorbereiden om die hulp productief te doen zijn, en het belang er van zoo veel mogelijk te vermeerderen.

Bij de vluchtige beschouwingen onzer noordelijke kust is hier reeds op gewezen.

Klimmen bijv. onze strijdkrachten aldaar, door versterking van hulp-troepen tot 53 à 45,000 man, dan wordt Groningen eene geduchte flankstelling, waardoor, al was de vijand reeds tot aan de Utrechtsche linie doorgedrongen, hij, indien die linie goed bezet gehouden wordt, niet alleen gedwongen kan worden haar, maar zelfs het geheele land te verlaten; ten einde eene rugwaartsche stelling in te nemen, welke zijne gemeenschap met Wezel of zijn eigen land op iedere wijze verzekert.

Dan wordt Groningen eene strategische flankpositie, uit welke het vaderland kan worden gered; maar dan ook moet het actief, het offensief vermogen dezer stelling worden hersteld.

De linie van Helpen of Helpman, door COEHOORN zóó doeltreffend aangelegd, moet, met het oog op groote offensieve bewegingen, in dien zin worden ingerigt of hersteld; of men moet zich eene goede aanvallende stelling ten zuiden daarvan bij Haren ten nutte maken, waartoe het terrein, zoo men zegt, met weinig kosten kan worden ingerigt.

Onder zulke omstandigheden zal de vijand, indien hij het al waagt, toch niet dan angstvallig tot de Utrechtste linie durven voortrukken; daar hij weet, dat hij in flank en rug wordt bedreigd, en dat zijne communicatieliniën gemakkelijk kunnen worden afgesneden.

Het gedeelte van Friesland, dat het meest voor een inval blootstaat, kan, volgens sommige schrijvers, door een reeks van onderwaterzettingen vrij goed worden verdedigd; welligt zou het van belang zijn die verdediging dan door eenige goed bewapende aardewerken te doen ondersteunen; te meer, daar deze provincie over de Zuiderzee steeds met Holland in gemeenschap kan blijven.

Ik geloof echter niet, dat Friesland ooit ernstig zal worden bedreigd; want wat zoude eene verovering baten, waar de vijandelijke bezetting, bij gunstige omstandigheden, geheel afgesneden kan worden en verloren gaan?

(Wordt vervolgd.)

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN BELGIE IN 1830 EN 1831.

(Vervolg van N°. 3, Bladz. 426.)

15 Oct. *Luxemburg*. De inwoners van Dudelange en Marnach zijn tegen het gemeente-bestuur opgestaan; zij hebben de kassen der ontvangers geplunderd en buitendien de schandelijkste buitensporigheden bedreven.

's *Gravenhage*. Een besluit van heden bepaalt:

1° Dat alle invoer uit de opgestane gewesten beschouwd zal worden als uit het buitenland komende, en aan dezelfde regten zal worden onderworpen.

2° Dat de uitvoer van graan, zout en andere levensbehoefsten, even als van buskruid, salpeter, ijzer, lood, geweren, pistolen, sabels, degens, en andere munitie naar de opgestane gewesten verboden is.

16 Oct. *Lier*. De kolonel DE LENS, kommandant van de 15^e afdeeling, is gedwongen geworden de stad te verlaten door de desertie van verscheidene officieren en van het grootste gedeelte zijner soldaten. Hij is in goede orde naar Bouchout en Moortsel getrokken, op den grooten weg van Lier naar Antwerpen.

De majoor ROLOFF van den generalen staf, die eene verkenning heeft gedaan, heeft het dorp Duffel door onze troepen verlaten gevonden. — De majoor JEVENOIS, die zich daar bevond met een bataillon van de 15^e afdeeling, had, zonder aangevallen te zijn, zijn post verlaten, en was op Contich teruggetrokken.

Ten zeven uur des avonds ontving de Hertog van SAXEN WEIMAR order, zich met het 1^e bataillon koloniale, twee kompagniën van de 10^e afdeeling, de kurassiers n°. 9, de huzaren n°. 8 en zes stukken geschut naar Lier te

begeven. Ten 10 uur des avonds te Moortsel aangekomen, vond hij daar de twee bataillons van de 15^e afdeeling, die Lier verlaten hadden.

Approximatieve sterkte der troepen :

Het bataillon koloniale.	500 man.
Twee kompagniën van de 10 ^e afdeeling. . .	250 "
1 ^e Afdeeling.	650 "
15 ^e "	470 "
Kurassiers n ^o . 9.	200 "
Huzaren n ^o . 8.	400 "
	2250 man.

De troepen bivakkeerden den nacht van den 16^{den} op den 17^{den}, *à cheval* op den straatweg van Bouchout naar eene pachthoeve. Hunne voorposten stonden Halfweg. De generaal CORT HEIJLIGERS heeft epaulementen doen opwerpen, om zooveel mogelijk de posten en vooral de vuurmonden, die zich aan het Sas van Campenhout bevinden, te dekken. Al de bruggen over de Dijle zijn afgebroken. De generaal maakt rapport, dat de majoor VAN REMORTER, die een eskadron huzaren te Duffel kommandeerde, dien post verlaten had, zonder daartoe order te hebben ontvangen, en dat die officier geweigerd heeft, dien post weder te bezetten, welke hij zonder noodzake-lijkheid had verlaten.

Antwerpen. Men heeft heden eene proclamatie van den PRINS VAN ORANJE gepubliceerd, waarbij Z. K. H. verklaart zich aan het hoofd van de beweging te stellen, die zich in België heeft geopenbaard. Ten gevolge dier proclamatie, die de Prins aan het Voorloopig Bewind heeft doen mededeelen door den majoor MALHERBE van den generalen staf, hebben de ministers en de andere Belgen, waaruit het algemeen bestuur in Antwerpen bestaat, hun ontslag ingediend.

NB. De majoor MALHERBE heeft goedgevonden, niet terug te komen en in dienst van het Voorloopig Bewind over te gaan.

Luik. Ten twee uur na den middag heeft zich de stedelijke schutterij, gedrongen door het volk, naar de citadel begeven, en volgens de bepaalde overeenkomst, heeft de graaf DE BERLAYMONT, vergezeld van zijn generalen staf, er bezit van genomen. De Luiksche vlag werd geheschen ter vervan-ging van de Hollandsche.

17 Oct. De generaal CORT HEIJLIGERS stelt voor, de troepen onder zijne bevelen te doen kampeeren tusschen Antwerpen, Mechelen en den straatweg van Eindhoven. Hij doet den voorslag, Lier in den morgen van den 19^{den} aan te vallen, maar heklaagt zich zeer over den slechten geest onder zijne manschappen.

Kolonne van den Hertog van Saxon-Weimar. Ten 10 uur werden de van Antwerpen gekomen vivres uitgedeeld. De infanterie bleef op het bivak. Het bataillon koloniale loste de voorhoede bij Halfweg af. De kurassiers kantonneeren te Contich, de huzaren te Moortsel en de artillerie te Berchem.

Omstreeks middernacht werd de aanval op Lier door den generaal CORT HEILIGERS afgekommandeerd, wegens de wanorde en de onzekerheid, die in Mechelen veroorzaakt was geworden door eene proclamatie van den Prins VAN ORANJE, welke men in de straten had aangeplakt.

Groot Hoofdkwartier. De rijdende batterij n°. 2 is te Berchem, van waar zij twee stukken naar Waelhem detacheerde, ter vervanging van die welke zich daar bevonden, en die naar Mechelen gedirigeerd zijn.

Het dorp Duffel, door een bataillon van de 15^e afdeeling verlaten, is in den loop van den dag door de Belgen bezet. Ten 9 uur des avonds hebben het 5^e bataillon van de 7^e en het 3^e bataillon van de 5^e afdeeling, zich weder met geweld van dien post meester gemaakt. De vijand heeft bij die gelegenheid twee man aan dooden verloren en verscheidene gevangenen, waaronder een officier. Het 5^e bataillon der 7^e afdeeling telt twee gewonden.

Gent. In den namiddag is de kapitulatie der citadel geratificeerd door den kolonel DES TOMBES, als opperbevelhebber, en den generaal VAN OLDE-NEEL, militaire gouverneur van Oost- en West-Vlaanderen. De voorwaarden zijn nagenoeg dezelfde als die voor de overgaaf van de citadel van Luik, met uitzondering, dat men hier aan de Belgische onderofficieren en soldaten de vergunning niet verleend heeft, om met het Nederlandsche garnizoen naar Antwerpen te marcheeren. De luitenant-kolonel YSENBRANDT DE LENDONCK zal het na het vertrek van het garnizoen het bevel over de citadel overnemen, en zal dat gedurende acht dagen in den naam van Z. M. den Koning der Nederlanden behouden. Daarna zal er eene bezetting van Brusselsche troepen komen, en eindelijk veertien dagen na het sluiten der kapitulatie, zal de citadel geheel aan deze troepen overgegeven worden.

De Nederlandsche troepen zullen door commissarissen van het Voorloopig Bewind tot Antwerpen, of wel tot aan de voorposten van het leger van Z. K. H. Prins FREDERIK, begeleid worden.

18 Oct. *Kolonne van den Hertog van Saxon-Weimar.*

Ten 6 uur des morgens zond de generaal CORT HEILIGERS bevel, om de voorposten voor Lier aan te vallen en terug te drijven. Deze aanval moest ten 12 uur op den middag worden uitgevoerd. De Hertog stelde zijne troepen in 2 kolonnes op, en liet zijne kavallerie op het bivak. De eerste kolonne ging ten half tien met twee stukken geschut op marsch. Zij marcheerde langs den dwarsweg, die van Halfweg door Hagenbroek loopt en

op den weg van 's Hertogenbosch tegenover de kapel van Embleken (Emblehem) uitkomt.

De tweede kolonne ging eveneens na de eerste op marsch en volgde den straatweg.

De eerste kwam ten half twaalf bij de kapel van Embleken; zij rukte voorwaarts naar Lispe, waar een vijandelijke post stond, die terugtrok. De Hertog deboucheerde van Lispe aan het hoofd van het bataillon kolonialen tot aan een paal, die op 700 of 800 pas van de wallen geplaatst is: de tirailleurs nestelden zich regts en links van den weg. De twee stukken geschut namen stelling op den weg bij den uitgang van Lispe, en zagen duidelijk den toegang tot Lier en de kleine brug. Twee stukken van den vijand op den wal geplaatst, schoten met kartetsen op de kleine brug. Het bataillon trok van dit punt terug en plaatste zich een weinig achterwaarts, achter de heggen regts van den weg. Het tirailleurvuur was zeer levendig. De tirailleurs van de 15^e afdeeling waren langs de Nethe geplaatst: die van den vijand stonden achter de heggen op den tegenoverliggenden oever. De huzaren waren opgesteld achter Lispe bij den windmolen, en zonden patrouilles naar Embleken in den rug der troepen. Tegen zes ure des avonds kwam het 5^e bataillon van de 15^e afdeeling aan. Men heeft dien dag tien gewonden gehad, waarvan twee ernstig gekwetsten. Een burger is door een kanonskogel gedood. Ten zes ure des avonds is de troep op marsch gegaan, om terug te keeren naar de positie, welke zij dien morgen bij Bouchout had ingenomen. De 15^e afdeeling marcheert regelregt naar Wijneghem, waar zij kantonnementen betrok. De tweede kolonne onder bevel van den luit.-kolonel DE HARDT, marcheerde langs den straatweg. Ter hoogte van den windmolen gekomen, vielen de eerste kanonskogels bij de voorhoede. De kolonne maakte halt en zond tirailleurs vooruit. De communicatie met de eerste kolonne werd daargesteld. De voorhoede der tweede kolonne, uit twee kompagnieën bestaande, werd achter een huis geplaatst aan de buiging van den straatweg bij de Antwerpsche poort. De kolonne en de artillerie op 500 passen achterwaarts, regts van den straatweg en de reserve bij den windmolen. Ook werd de communicatie daargesteld met de kolonne, die van de zijde der Duffelsche poort attaqueerde.

Deze kolonne bestond uit de troepen, welke dien dag Mechelen hadden verlaten, namelijk :

het 5 ^e bataillon van de 7 ^e afdeeling.				
» 5 ^e	»	»	» 9 ^e	»
» 2 ^e	»	»	» 15 ^e	»
een	»	»	» 5 ^e	»

Tegen den avond deden de opstandelingen een uitval met den stormpas; maar werden gedwongen terug te trekken, door het welonderhouden vuur onzer artillerie. Deze kolonne had twee geblesseerden. Ten 9 ure des avonds werd zij afgelost door de troepen onder het bevel van den generaal DE FAVAUGE. Zij keerde naar het bivak terug, waar zij den vorigen nacht had doorgebracht.

's Gravenhage. Heden heeft de opening van de zitting der Staten-Generaal plaats gehad. In de voorlaatste paragraaf van de troonrede, zeide Z. M., dat hij in den loop van den morgen geheel onverwachte tijdingen had ontvangen.

Antwerpen. Eene dagorder van Z. K. H. den PRINS VAN ORANJE, brengt ter kennis van de troepen, dat de scheiding tusschen de inboorlingen en de Noord-Nederlanders binnen kort zou plaats hebben, en dat de Belgische troepen in België zullen blijven onder het opperbevel van den Prins.

Dagorde n°. 5.

De Prins admiraal en kolonel-generaal, naar 's Gravenhage ontboden zijnde, zal het opperbevel van het leger overgaan aan den generaal CHASSÉ en meer bijzonder aan den generaal CORT HEIJLIGERS (1).

Yzendyke. Omtrent 10 ure zijn de doctoren MOORTELE en GREGOIRE met eene bende van 70 man uit Gent hier gekomen. Zij hebben de Brabant-sche vlag doen hijschen, en zijn daarna naar het Sas van Gend getrokken, waar zij 5000 franes uit de kas van den ontvanger genomen hebben.

(1) Deze uitdrukking is onverstaanbaar. Ik meeh dat de bedoeling was: Het kommando over het leger wordt gegeven aan den generaal CHASSÉ, en wat de infanterie aangaat, zal zij onder het meer speciale kommando staan van den generaal CORT HEIJLIGERS.

Bovenstaande noot wordt in het manuscript gevonden, en daaronder volgt:

„Neen, het is wel de uitdrukking waarvan men zich bediend heeft. Zie de dagorder zelve.”
Deze dagorder nu luidt in haar geheel als volgt:

Dagorde voor het mobiele leger.

Zijne Majesteit de Koning goedgevonden hebbende, om onverwijld Z. K. H. den admiraal en kolonel-generaal van het leger naar 's Gravenhage op te roepen; zoo wordt aan het Leger bekend gemaakt, dat Hoogstdezelve heeft gelieven het tijdelijk opperkommando over hetzelfde op te dragen aan Zijne Excellentie den Heere luitenant-generaal CHASSÉ en het meer bijzonder bevel aan Z. E. den Heere luitenant-generaal CORT HEIJLIGERS; wijders dat bij Zr. Ms. besluit van den 11^{den} October 1830, n°. 26, de generaal-majoor Baron VAN BOECOP, is benoemd tot ridder van de 3e klasse der Militaire Willemsorde.

Hoofdkwartier Antwerpen, den 18den October 1830.

Op last van Z. K. H. den Admiraal en Kolonel-Generaal,
De Luit.-Generaal (get.) Baron CHASSÉ.

Voor eensluidend afschrift,

De Majoor chef van den staf,
(get.) NEPVEU.

19 Oct. *Kolonne van den Hertog van Saxon-Weimar.* Ten 5 ure des namiddags werd het bataillon van de 15e afdeeling aangevallen door 5 à 600 man. Deze uitval uit Lier werd ondersteund door eene sterke kanonnade uit de voorstad, hetgeen schrik verspreidde onder de jonge soldaten. De aanval had zoo krachtig plaats, dat de vijand weldra meester was van de geheele linie en onze troepen op de vlugt sloegen. Toen kwam de kapitein VERHELLE met een vijftigtal manschappen zijner kompagnie voor, onder het roepen van: »Hourrah! Voorwaarts!» dat, met geestdrift uitgebragt, algemeen herhaald werd. De bataillonskommandant maakte daarvan gebruik om zijne troepen te herzamelen en den vijand aan te vallen, die toen met evenveel verwarring terugtrok, als hij met stoutheid had aangevallen. Al de posten werden in een oogenblik hernomen. De vijand heeft verscheidene gewonden gehad, waarvan er slechts twee in onze handen zijn gevallen. Toen hij weder in de stad was teruggedreven, deed hij op nieuw met kartetsen op onze troepen vuren. De bataillonskommandant, die hem geen artillerie kon tegenover stellen, en aan groote verliezen blootstond, besloot gedurende den nacht terug te trekken, en wel volgens zijne instructie op Vremden en Ranst en later op Bouchout. Ingevolge bevel van den generaal CORT HEILIGERS, moest dat bataillon zijne positie voor Lier hernemen.

20 Oct. *Groot Hoofdkwartier.*

Een officier van de genie is naar Duffel gezonden met een detachement mineurs, om de brug over de Nethe te doen springen.

De stad Antwerpen is dien morgen in staat van beleg verklaard, maar volgens eene latere schikking met de Régence, is die staat van beleg eenige uren later opgeheven.

De reservebataillons van de 7e, 9e, 10e en 15e afdeelingen worden op Grave, Breda, Bergen-op-Zoom en 's Hertogenbosch gedirigeerd.

De kolonel SPRENGER, die de functiën van Plaatskommandant te Mechelen heeft waargenomen, wordt aan het hoofdkwartier van den generaal CORT HEILIGERS geattacheerd.

Mechelen. In deze stad hebben ongeregelheden plaats gehad. De huizen van de HH. OLIVIER en VAN DE VELDE zijn verwoest; de administratieve geldelijke papieren van den ontvanger DE BIE zijn geplunderd.

Brugge. Sedert eenige dagen vorderen de werklieden eene vermeerdering van loon, en toen daaraan niet voldaan werd, begonnen zij gisteren de straten te doorkruisen met hunne spaden en andere werktuigen gewapend, onder het uiten van dreigende kreeten. Langzamerhand vermeerderde de oploop en begaf zich naar de HH. ROLLEGHEM, die men voor opkoope van

graan hield. De burgerwacht gaf vuur en toen trok het razende volk naar het huis van den kommandant HAREMANS LYBART, dat uitgeplunderd werd. Die wraakneming vervulde de burgerwacht met ontzetting. Nog andere huizen werden geplunderd. Eindelijk liep men gedurende den nacht van huis tot huis, geld vordereude en de ruiten inslaande, wanneer men de deur niet opende. Vrouwen liepen met akelig geschreeuw door de straten. Het graauw heeft tien of elf huizen uitgeplunderd. Alle burgers bleven gedurende dien tijd in hunne huizen.

Gent. De Nederlandsche troepen hebben heden ten 4½ uur des morgens de citadel verlaten. Zij waren ongeveer 70 officieren en 700 man sterk, en zamengesteld uit het 1° bataillon van de 5° afdeeling, de overblijfselen van de 17°, een detachement van de huzaren n°. 8 en een detachement veld-artillerie. Zij hebben hunne wapens en bagage medegenomen, alsmede 4 stukken geschut en de archieven van den generaelen staf en van de genie-directie (in weerwil van den luit.-kolonel YSEBRANDT). De Belgische troepen, die in de citadel bleven, waren ongeveer 1400 man sterk. De Nederlandsche troepen zijn den eersten dag zonder verontrust te worden naar St. Nicolaas gemarcheerd, waar zij den nacht doorbragten; den tweeden dag naar Zwijndrecht; den derden dag naar Westwezel, na tusschen 8 en 11 uur des morgens de Schelde bij het Vlaamsche hoofd te zijn overgetrokken; den vierden dag (22 Oct.) Prinsenhage;

(23 ») Oosterhout;

(24 ») Rustdag;

(25 ») Gorinchem;

waar het 1° bataillon van de 5° in garnizoen is moeten blijven; terwijl de overblijfselen van de 17° afdeeling naar Haarlem zijn gedirigeerd om er een nieuw regiment van te vormen. De archieven van den generalen staf en van de genie-directie zijn aan het Vlaamsche hoofd ingescheept, om door den luitenant der genie VAN HEMERT, naar Delft te worden gebracht.

Brugge. Het Belgische legioen is ten twee uur na den middag van Gent gekomen. Men hoopt dat het een einde zal maken aan de noodlottige gebeurtenissen, waardoor de stad sedert gisteren verontrust wordt.

's *Gravenhage.* Een Koninklijke boodschap aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal medegedeeld, keurt de proclamatie, den 16^{den} dezer maand door den Prins VAN ORANJE te Antwerpen uitgevaardigd, af, en verklaart buitendien, dat de Koning, nu het constitutionneele gezag in de zuidelijke provinciën heeft opgehouden, zijne zorgen onverdeeld aan de noordelijke zal wijden.

Doornik. Men heeft de Fransche driekleurige vlag geheschen gevonden

naast de Brabantsche, die op eene der bruggen wapperde. De inwoners hebben haar weggenomen. Het 1° regiment jagers te paard wordt hier georganiseerd. Het wordt zamengesteld uit al de vroegere kavalleristen, die in de linietroepen of de milicie gediend hebben en die voor 2, 4 of 6 jaar willen dienst nemen.

Mons. De stad is rustig, maar de dorpen in den omtrek zijn aan verwoesting ten prooi. Plunderende benden dringen in de pachthoeven, dwingen de boeren hun graan te geven en eindigen met alles mede te nemen wat zij vinden. Heden omtrent den middag, hebben eene menigte kolenwerkers uit verschillende dorpen uit den omtrek, ten getale van 3 à 600, de fabriek van den Heer DE GORGE, te Horrix, twee uur van hier, aangevallen, en niettegenstaande den tegenstand van de werklieden dier fabriek, zijn zij er binnengedrongen. Al de machines zijn vernield; de groote werkplaats is verwoest. Daarna heeft men de woning van den Heer DE GORGE geplunderd. Zijne equipages, zijne kleederen en zijn zilverwerk liggen verstrooid langs den grooten weg. De schade wordt op meer dan een milioen berekend.

Het fort Frederik Hendrik is door 150 man van het garnizoen van Vlissingen en twee stukken geschut bezet gehouden.

Rapport van Z. H. den Hertog van SAXEN-WEIMAR, Luit.-Generaal (1).

Antwerpen 19 October 1850.

Den 16^{den} October ten 7 uur des avonds kreeg ik den mondelingen last, mij aan het hoofd te stellen van het 1° bataillon koloniale en twee compagnieën van de 10^e afdeeling, om mij naar Lier te begeven.

Lier, toen door een bataillon van de 15^e afdeeling bezet, werd door eene kolonne opstandelingen bedreigd, die van Leuven kwamen. Onderweg moest zich de 1° afdeeling bij mij voegen, alsmede de kurassiers n°. 9, de huzaren n°. 8 en zes stukken rijdende artillerie.

Ten elf uur des avonds te Moortsel aangekomen, ter hoogte van de vereeniging der twee straatwegen van Mechelen en Lier, ontmoette ik de twee bataillons van de 15^e afdeeling en vernam dat Lier door onze troepen was verlaten geworden. De kolonel DE LENS, kommandant van die afdeeling rapporteerde mij:

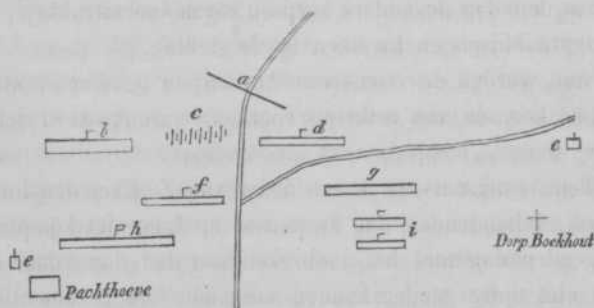
(1) In het manuscript komt dit Rapport in de Fransche taal voor. Wij geven er de trouwe vertaling van, welke dus niet woordelijk overeenkomt met het oorspronkelijke stuk, dat niet in ons bezit is.

»Dat de desertie van verscheidene officieren en van het grootste gedeelte zijner soldaten, zoowel als de slechte geest der inwoners van Lier, die op het punt waren van een oproer te maken, het hem niet mogelijk gemaakt had den aanval der opstandelingen af te wachten, en dat hij ten gevolge van eene mondelinge overeenkomst teruggetrokken was, zonder verontrust te worden.»

Ter zelfder tijd werd ik verwittigd, dat de majoor JEVENOIS, die een bataillon van de 15^e afdeeling te Duffel kommandeerde, dien post had verlaten zonder aangevallen te zijn, en naar Contich was teruggetrokken.

Onder deze omstandigheden en aangezien de nacht zeer donker was, vermeende ik de voorwaartsche beweging te moeten staken. Ik liet de troepen bivakkeeren, die alle bijeengekomen waren tusschen Moortsel en Bouchout, en vroeg nadere bevelen. De voorposten werden te Halfweg geplaatst bij de buiging van den straatweg. Gedurende den nacht liet Z. Exc. de generaal CORT HEULIGERS mij weten, dat hij order had gegeven aan een bataillon van de 5^e afdeeling, om den post van Duffel weder te bezetten.

Bij het aanbreken van den dag, liet ik het terrein verkennen en stelde mij op in eene kleine, vrij opene vlakte, dwars over den straatweg, den regter vleugel te Bouchout, den linker voorwaarts van eene pachthoeve. In den loop van den dag sloten de bataillons van de 1^e en van de 15^e afdeeling, die den nacht te Contich hadden doorgebracht, zich bij mij aan, en eene halve rijdende batterij kwam van Antwerpen. De opstelling der troepen en hunne approximatieve sterkte, was als volgt:

a. Voorposten; *b.* 10^e afd. 250 man; *c.* rijdende art.; *d.* bat. koloniale 500 man; *e.* veldwacht; *f.* 15^e afd. 450 man; *g.* 1^e afd. 650 man; *h.* kurassiers n°. 9, 200 man; *i.* huzaren n°. 8, 400 man.

De 1^e en 15^e afdeeling werden met eene geheele oplossing bedreigd. Daar verscheidene officieren verklaard hadden dat zij geen deel meer aan een gevecht wilden nemen, was ik genoodzaakt geweest hen terug te zenden.

De chefs van die korpsen waren mij komen melden, dat zij voor hunne troepen niet instonden.

NB. *Hier is het manuscript en marge bijgevoegd de volgende missive (in het Nederlandsch).*

Moortsel, den 18^{den} October 1830.

Op het oogenblik van 10 uren, eerst de order van een eskadron kurassiers af te lossen ontvangen hebbende, is het mij niet mogelijk, hetzelfde daar te zenden, dewijl mijne troepen reeds gelogeerd waren en derhalve onmogelijk een eskadron te verzamelen. Bovendien zijn de paarden der troep sedert dezen morgen 5 uren zonder voedsel geweest alsook de manschappen; zoo had ik noodig geacht om de geheele destructie van mijn regiment voor te komen, hetzelfde in de kantonnementen van gisteren terug te doen trekken; maar morgen vroeg bij de verzameling van 3 uren zal ik in staat gesteld zijn, een eskadron af te zenden.

Neeme mede de vrijheid Uwe Hoogheid aan te merken, dat ik vermeen, het geenszints de intentie van Z. K. H. den Prins van ORANJE zij, van de manschappen en paarden verder af te maken, volgens de zin van Hoogstedszelfs proclamatie.

De kolonel, kommandeerende het regiment huzaren n°. 8,

(get.) DE BRIAS.

Aan

Z. D. H. den Heere Generaal-Majoor Hertog
VAN SAXEN-WEIMAR.

Reeds gedurende den nacht hadden de meeste Belgische officieren van het regiment huzaren n°. 8 verklaard, dat daar Z. K. H. den Prins van ORANJE hun beloofd had, dat er verder geen bloed vergoten zou worden, zij niet meer tegen hunne landgenooten zouden strijden. Ik had dus dit regiment voorzigtigheidshalve achteruit laten blijven. Maar toen de huzaren in den loop van den dag de andere korpsen zagen vooruitrukken, schaamden zij zich, terug te blijven en kwamen in de stelling.

Tegen 10 uur werden de vivres van Antwerpen gekomen, uitgedeeld.

Daar niet alle korpsen van eetketels voorzien waren, werd achtereenvolgens gekookt.

17 Oct. Ten 5 uur ontving ik een order van Z. Exc. den luit.-generaal CORT HELLIGERS, inhoudende, dat de aanval op Lier niet kon plaats hebben voor den volgenden dag met het aanbreken van den dag, daar de troepen van Mechelen niet tijdig genoeg konden aankomen om gezamenlijk te handelen. De generaal noodigde mij te gelijker tijd uit, naar Waerloos te komen om met hem te spreken.

De infanterie bleef op het bivak; het bataillon koloniale loste de voorposten te Halfweg af. Het volslagen gebrek aan kampementseffecten bij de kavallerie en artillerie, noodzaakte mij hen te doen kantonneeren, met last om zich ten 5 uur des morgens op de verzamelplaats te bevinden. De

kurassiers kantonneerden te Contich, de huzaren te Moortsel, de artillerie te Berchem. Ik ging naar Waerloos. Ten gevolge van het onderhoud met Z. Exc. den luit.-generaal CORT HEILIGERS en in overeenstemming met de mondelinge bevelen, die ik had ontvangen, maakte ik de volgende dispositie.

» Morgen ten 5 uren zullen de troepen onder mijne bevelen zich in twee kolonnes formeeren om Lier te attaqueeren. De 1^e kolonne gekommandeerd door den kolonel DE LENS, zal in de volgende order vooruitrukken: Het bataillon kolonials, dat de voorhoede zal uitmaken; vier stukken van de batterij van den kapitein COEHOORN; de 13^e afdeeling; een eskadron huzaren. Deze kolonne, bij welke ik mij zal ophouden, zal langs den dwarsweg marcheeren om Lier aan de poort van Lispe aan te vallen.

» De 2^e kolonne, onder het bevel van den kolonel DE HARDT, zal bestaan uit twee kompagnieën van de 10^e afdeeling, die de voorhoede zullen uitmaken; uit twee stukken van de batterij van den kapitein COEHOORN; de 1^e afdeeling en een eskadron kurassiers. Deze kolonne zal de Antwerpsche poort aanvallen. De regimenten kurassiers en huzaren zullen de beweging van de 2^e kolonne langs den straatweg volgen; zij zullen in reserve blijven en de halve batterij van den kapitein Cors dekken, die eveneens in reserve zal blijven.

» Het regiment huzaren zal eene verkenning op zijnen linker vleugel zenden, om zich in gemeenschap te stellen met de 1^e kolonne, en eene andere op den regter vleugel, om de gemeenschap daar te stellen met de kolonne van den kolonel REUTHER, die Lier aan de Mechelsche poort zal aanvallen. Eene vierde kolonne, onder het bevel van den generaal DE FAUVAUGE, zal Lier op den linker vleugel van de Nethe, aan de Leuvensche poort aanvallen. De gelijktijdige aanval zal ten 5½ uur aanvangen. De kolonnes zullen trachten zich bij verrassing van de poorten meester te maken, door eendertigtal welberadene manschappen, aangevoerd door een officier, die zich op den vijand zullen werpen, zonder een enkel schot te doen. Indien die plotselinge aanval niet gelukt, zal de artillerie eene voldoende ondersteunen. Eenmaal van de poorten meester zijnde, zal men de wallen bezetten, door middel van welke de communicatie tusschen de kolonnes spoedig zal daargesteld worden. Het plunderen is ten strengste verboden."

Omstreeks middernacht ontving ik eene dépêche van Z. Exc. den luit.-generaal CORT HEILIGERS, die den aanval op Lier afkommandeerde, wegens de onrust en de wanorde, die zich in Mechelen openbaarden, ten gevolge

van eene proclamatie van Z. K. H. den Prins van ORANJE, welke men in de straten had aangeplakt (1).

Ten zes uur des morgens ontving ik eene tweede order van genoemden generaal, om de vijandelijke voorposten voor Lier aan te vallen en terug te werpen. De aanval moest ten twaalf uur plaats hebben. Ik gaf last, de kolonnes te formeeren, zooals zij den vorigen dag voor den aanval bepaald waren; behalve dat het overige van de regimenten kavallerie en de stukken geschut op het bivak zouden blijven.

De eerste kolonne stelde zich ten half tien uur in beweging: er waren slechts twee stukken bij ingedeeld. Zij marcheerde langs een dwarsweg, die van Halfweg door Hagenbroek leidt en bij de kapel van Embleken op den weg van 's Hertogenbosch uitkomt. De tweede kolonne vertrok onmiddellijk na de eerste, den straatweg volgende.

De eerste kolonne kwam ten half twaalf bij de kapel van Embleke aan. Zij marcheerde naar Lisse, waar de opstandelingen een vooruitgeschoven post hadden geplaatst, die bij onze aankomst terugtrok. De kolonne trok Lisse binnen, zonder iemand te zien. Al de deuren en luiken waren gesloten, en ik deed eenige poorten met geweld openen, om mij te overtuigen, dat er geen gewapenden in die huizen verborgen waren. Ik verliet Lisse aan het hoofd van het bataillon kolonials, en marcheerde tot aan een bruggetje, dat zich op 7 à 800 pas van de wallen bevindt; de tirailleurs bezetten de heggen rechts en links van den weg. De twee stukken geschut namen positie op den weg bij den uitgang van Lisse, met een zacht hellend terrein vóór zich, en een goed gezigt op den toegang tot Lier en het defilé van het bruggetje.

(1) Deze dépêche, welke in het manuscript insgelijks *en marge* gevonden wordt, luidde woordelijk als volgt:

Hoofdkwartier Mechelen, den 17den October 1830.

(Ontvangen 18den om 12 uur 's nachts.)

De geprojecteerde attaque op Lier zal geen plaats hebben, uithoofde het alhier te Mechelen zeer onrustig is, veroorzaakt door eene aangeplakte proclamatie van Z. K. H. Prins van ORANJE.

Uwe Hoogheid gelieve hiervan kennis te geven aan den Heere kolonel REUTHER, kommandeerende de 2^e brigade infanterie.

* De luit.-generaal, kommandeerende de infanterie van het mobiele leger,

(get.) CORT HEILIGERS.

NB. Denkelijk zal binnen 24 uren Mechelen ontruimd worden.

(get.) CORT HEILIGERS.

Aan Zijne Hoogheid den Hertog van SAXEN-WEIMAR, kommandeerende de 1^e divisie infanterie.

Twee stukken geschut van den vijand schoten van den wal met kartetsen; zij waren zeer goed op de brug gerigt. Het bataillon koloniale ging een weinig terug achter de heggen rechts van den weg. Het tirailleurvuur was zeer levendig. De tirailleurs van de 15^e afdeeling, langs de Nethe opgesteld, waren gereed om het vuur van die des vijands achter de heggen van den anderen oever geplaatst, te beantwoorden. Eene kompagnie van dezelfde afdeeling werd rechts gezonden, om de communicatie daar te stellen met de 2^e kolonne. De huzaren bleven achter Lisse bij den windmolen; zij zonden patrouilles naar Embleken om mijnen rug te eclaireeren en te verzekeren.

Op het oogenblik, dat het geweervuur het hevigste was, werd mij een Dagorder van Z. K. H. den Prins van ORANJE gebragt, die de scheiding aankondigde van de Belgen en de Hollanders, die zich bij de korpsen bevonden, en de onderofficieren en soldaten uitnoodigde, het oogenblik, waarop die maatregel zou worden uitgevoerd, met kalmte af te wachten. Ik vernam te gelijker tijd het vertrek van den Prins FREDERIK. Toen ik zag, dat de opstandelingen niet voornemens waren Lier te ontruimen, gaf ik last, het nuttelooze geweervuur te doen ophouden. De artillerie beantwoordde het vuur van den vijand geen enkele maal, daar zij het geschut dat door de wallen gedekt was, niet met voordeel kon bevechten. Indien evenwel de vijand een uitval had willen ondernemen, was de artillerie gereed hem goed te ontvangen. Ik bleef in die positie tot het einde van den dag. Tegen 6 uur loste een bataillon van de 15^e afdeeling mijne troepen af. Ik had in den loop van den dag tien gewonden, waarvan twee gevaarlijk. Een burger is door een kanonskogel doodgeschoten. De opstandelingen hebben waarschijnlijk meer verloren.

Ten 7 uur des avonds ging ik op weg om naar de positie bij Bouchout, welke ik des morgens had ingenomen, terug te keeren, en volgde denzelfden weg, waar langs ik gekomen was. De 15^e afdeeling ging rechtstreeks naar Wijneghem, waar zij kantonnementen betrok.

De 2^e kolonne avanceerde langs den straatweg. De eerste kononkogels uit de stad vielen bij de voorhoede neder. De kolonne maakte halt en zond tirailleurs vooruit. De communicatie met de 1^e kolonne werd daargesteld en de luit.-kolonel deed het terrein verkennen. De voorhoede van de kolonne, bestaande uit twee kompagnieën van de 10^e afdeeling, werd achter een huis geplaatst bij eene buiging van den straatweg bij de Antwerpsche poort. De kolonne en de artillerie stonden op 500 pas achterwaarts, rechts van den weg; de reserve bleef bij den windmolen. De communicatie werd eveneens daargesteld met de kolonne, die aan de zijde van de Duffelsche poort attakeerde.

De luit.-generaal CORT HEILIGERS kwam tegen den avond aan. Hij gaf last, de kolonne een weinig te doen teruggaan, die beweging maakte de opstandelingen stouter; zij deden een uitval in den stormpas en met groot geschreeuw. De kolonel DE HARDT hield hem tegen, zond tirailleurs vooruit en deed eveneens onze artillerie voorwaarts rukken, wier welgerigt vuur den vijand tot wijken bragt. De duisternis viel en alles werd stil. Bij deze kolonne waren twee geblesseerden; waarschijnlijk was het verlies des vijands sterker. Ten 9 uur werd deze kolonne afgelost door de troepen onder de bevelen van den generaal DE FAVAUGE. Zij keerde naar het bivak terug, waar zij den vorigen nacht had doorgebracht.

Ik moet mijne troepen en vooral het bataillon koloniale zeer roemen. Zelfs de korpsen, waarop ik het minst dacht te kunnen rekenen, hebben zich voor den vijand braaf gehouden. De kolonel graaf DE LENS, de eenige Belgische officier, die bij de 15^e afdeeling gebleven is, heeft door zijn voorbeeld het geheel uit Belgen zamengestelde korps medegesleept. In de moeilijkste positie, waarin een man van eer komen kan, heeft hij, enkel geleid door het gevoel van plicht, eene groote standvastigheid en het edelste karakter ten toon gespreid.

Ik heb door de korpskommandanten de namen doen opgeven van de geblesseerden en van die manschappen, welke zich bijzonder hebben onderscheiden, welke ik aan de regtvaardigheid des Konings aanbeveel.

De volgende missive op bovenstaand rapport betrekking hebbende, wordt in ons manuscript gevonden:

Hoofdkwartier Berghem, den 25sten October 1850.

Ik heb de eer Uwe Hoogheid de ontvangst te berigten van het verslag gevoegd bij de missive van den 21sten dezer n°. 87, betrekkelijk de operatie tegen Lier, en hoezeer ik hetzelfde duidelijk bevonden en met genoegen gelezen heb, moet ik echter opmerken, er eene erreur is ingeslopen, namelijk, dat ik op den straatweg eenig mouvement van terugtogt zoude hebben bevolen. Bijaldien een hoofdofficier dit voorgeeft, diende dezelfde gestraft te worden. Eene dusdanige orde zoude Uwe Hoogheids mouvement uit zijn verband hebben gerukt, en strijdig zijn tegen alle militaire principes. Wanneer een generaal eene dusdanige operatie dirigeert, moet geen ander tuschenbevelen komen geven.

Ik heb de Heeren, mij naar Uwe Hoogheid informeerende, gezegd, de missive die nog *gesloten* in handen was, de order behelsde om de kantonementen te hernemen. De uitvoering moest natuurlijk naar Uwer Hoogheids bevel wachten, en niet eigener autoriteits begonnen worden. Men

heeft in onze armee eene bijzondere manier om alles verkeerd te verstaan en uit te voeren.

De Luit.-Generaal,
(get.) CORT HELLIGERS.

Aan Zijne Hoogheid den Hertog van SAXEN-WEIMAR, generaal-majoor, kommandeerende de 1° divisie infanterie.

(Het vervolg en slot in het volgend Nummer.)

CORNELIS ANTHONIUS GEISWEIT VAN DER NETTEN.

In het 12° N^o. van Deel XV der eerste Serie van dit Tijdschrift, werden, aan het einde van een der brieven van MARIAS (van den toenmaligen Hoofdredacteur, den majoor VAN RIJNEVELD), de volgende woorden aangetroffen:

„ toch kan ik niet eindigen, zonder gewag te maken van een verlies dat de militaire wetenschappen en de letterkunde in het algemeen geleden hebben, een verlies, dat ook den *Spectator*, en mij in het bijzonder, gevoelig getroffen heeft.

„Gij zult gemakkelijker raden dat ik hier het overlijden bedoel van onzen ouden leermeester, en van mijnen vereerden en hooggeschatten vriend, den generaal-majoor der kavallerie, GEISWEIT VAN DER NETTEN. Niet in 't voorbijgaan echter wil ik aan het gevoel van mijn hart lucht geven, en hulde brengen aan de verdiensten van dien waardigen man, door wiens afsterven ik eenen altijd welwillenden leeraar en vriend voortdurend zal betreuren. Het standpunt, waarop de generaal-majoor GEISWEIT VAN DER NETTEN in de geleerde wereld, te midden zijner tijdgenooten en krijgsmakkers stond, en waarop hij door zijne onafgebroken studiën, wetenschappelijke beschouwingen en navorschingen, en door de vruchten van eenen veelsoortigen, degelijken letterkundigen arbeid, regt had verkregen, dat alles verdient een opzettelijk vertoog, in een tijdschrift, dat zooveel aan hem verschuldigd is. Maar ook zijne militaire loopbaan verdient eene bijzondere schets, eenen opzettelijken arbeid. Tot dat alles ontbreken voor alsnog de bescheiden; doch ik hoop in staat gesteld te worden eenige bladzijden te kunnen toewijden aan zijne nagedachtenis.”

De vervulling van den wensch in de laatste woorden uitgedrukt, is den schrijver niet vergund geworden: de vele lotwisselingen, die kort daarna in zijn bedrijvig leven volgden, hebben hem eerst in de uitvoering van zijn voornemen verhinderd, en hij-zelf is afgeroepen uit zijn aardsehen werkkring, vóór dat hij er gevolg aan had kunnen geven.

Eerst in de laatste dagen werden wij door de toezending der hieronder volgende Biographie in staat gesteld, die hulde te brengen aan de nagedachtenis van een verdienstelijk Nederlandsch officier, die zich door onafgebroken werkzaamheid, door het toewijden van al zijne krachten aan de zaak der verlichting en beschaving, eene blijvende herinnering heeft waardig gemaakt, vooral in de kolommen van een tijdschrift, waarvan hij tot het einde zijns levens een der ijverigste medewerkers geweest is.

De Redactie.

Vele namen van verdienstelijke officieren, die op het oorlogsveld lauweren geplukt en ondervinding opgedaan hadden, toen zij bij de nieuwe zamenstelling van het Nederlandsche leger, in de jaren 1815 en 1814, bij dat leger werden ingedeeld, zijn ons bij overlevering bekend.

Er werden onder die officieren mannen aangetroffen, die nog vele jaren daarna hun vaderland goede diensten hebben bewezen, die tot in hooge rangen zijn opgeklommen en die bij vele hunner kameraden eene warme sympathie hebben opgewekt; en wanneer de kille grafkuil hun omhulsel ontvangen heeft, is het voor de overlevenden lofwaardig en soms pligt, naar waarheid te vermelden, datgene wat zij belangeloos, zelfs met opoffering van voorbijgaand voordeel, hebben trachten daar te stellen.

Een van die mannen, die door zijne lotgevallen in den krijg en door de gevaren en ongelooflijke ontberingen, waaraan hij ten prooi is geweest, bij het leger niet onbekend is gebleven, en wiens naam door de vruchten zijner werkzaamheid op het letterkundig gebied, aan volgende geslachten niet onbekend zal blijven, is de in het jaar 1847 te Delft overleden generaal-majoor CORNELIS ANTHONIUS VAN DER NETTEN. De levensbijzonderheden uit zijne militaire loopbaan, geven een zeldzaam voorbeeld van de groote offers, welke van den krijgsman kunnen worden gevorderd, van de zware taak welke in vele moeilijke omstandigheden aan den officier kan worden opgelegd, en van de groote mate van geestkracht en gelatenheid in zijn lot, welke noodig zijn om zich staande te houden en de gevaren te trotseren, waaraan hij zoo dikwijls kan worden blootgesteld.

Vele lezers van dit Tijdschrift, die met belangstelling hebben gevolgd de bijdragen, welke in den laatsten tijd uit zijne letterkundige nalatenschap daarin zijn medegedeeld, zullen de bijzonderheden omtrent het leven van den verdienstelijken krijgsman, en van den braven en achtenswaardigen burger van den staat, zeker niet met onverschilligheid vernemen. Wij

wenschen ze meer algemeen bekend te maken en daardoor eene hulde te brengen aan zijne nagedachtenis.

Hij was de zoon van JUSTINUS CORNELIUS, advokaat te 's Gravenhage en van ANTHONIA GEISWEIT, en werd aldaar geboren op den 19^{den} Julij 1771.

Naauwelijks 9 jaren oud zijnde, had hij het ongeluk zijnen vader te verliezen, ten gevolge waarvan zijn grootvader MARTINUS HERMANUS GEISWEIT, doctor in de medicijnen te 's Gravenhage, zich meer bepaald met zijne eerste opvoeding belastte, waardoor bij hem reeds in jeugdigen leeftijd, de lust tot beoefening der natuur- en geneeskundige wetenschappen werd aangewakkerd. Intusschen scheen zijn aanleg hem meer te doen overhellen tot den militairen stand. Als kadet werd hij in het jaar 1787 geplaatst bij het infanterie-regiment van Salm, en viel bij de dappere verdediging van Amstelveen, aan het hoofd gewond en bewusteloos, in Pruisische gevangenschap.

Naar Wezel getransporteerd, zag hij aldaar nog de laatste gloriestraten van het genie van FREDERIK *den Grooten*, welke op zijn jeugdig gemoed eenen onuitwischbaren invloed uitoefenden.

Ten einde uit de kazematten bevrijd te worden, werd hem den raad gegeven, zich als Pruisisch soldaat te engageeren, en van den kapitein der kompagnie zijn paspoort te koopen, waardoor het hem spoedig vergund werd zijne familie terug te zien.

Door de vriendschappelijke betrekkingen, waarin zijn vader, als gemagtigde der voornaamste abdijen in de Oostenrijksche Nederlanden, tot vele der beheerders van die instellingen stond, werd hem kort daarna de gelegenheid verschaft, in dienst van Oostenrijk over te gaan, daar hij niet naar Frankrijk wilde gaan, uit vrees van ooit tegen zijn vaderland te moeten strijden, hetwelk bij Oostenrijk niet te voorzien was. Door tusschenkomst van den abt van Tongerlo, werd hij als kadet geplaatst bij het beroemde huzaren-regiment van den luitenant-generaal graaf VAN BLANKENSTEIN, en maakte daarmede den veldtocht tegen de Turken in 1788 en 1789. Hij was tegenwoordig bij den veldslag van Fokchany, bij vele kleine gevechten, bij het beleg van Belgrado, en keerde na den vrede, in 1790, met het regiment naar België terug, alwaar het moest medewerken tot het dempen der ontstane onlusten. Bij die gelegenheid werd hij door een pistoolschot aan het linker oog getroffen, ten gevolge waarvan hij gedurende zijn leven in het gebruik van dat oog belemmerd is geweest.

Onder den generaal CLERFAIT, woonde hij onderscheidene gevechten tegen de Franschen bij, o. a. dat bij Jemmappes, op den 6^{den} November 1792, waarin het regiment groote verliezen leed en zich onderscheiden had. Bij

eene charge op de huzaren van CHAMBORAN, werd zijn paard onder hem doodgeschoten, en hij, onder den voet geraakt, deerlijk gekwetst.

Door een zijner krijgsmakkers gered, volgde hij echter het leger op den terugtogt naar Aken, alwaar hij, uithoofde zijn toestand hem belette verdere dienst te doen, op raad van geneeskundigen, het regiment verliet en naar Holland terugkeerde.

Van zijne wonden hersteld, trad hij in het begin van het jaar 1794 in dienst bij het Nederlandsche leger, als kadet bij het regiment Oranjarahiniers, waarmede hij den veldtogt in Brabant maakte. Den 10^{den} Mei werd hij bij Thuin door een sabelhouw in den schouder, en den 18^{den} Mei bij Tourcoing, door een bajonetsteek in de hand gekwetst.

Zooals bekend is trok het leger, in het laatst van dat jaar, naar de grenzen terug en ontkwamen vele gedeelten daarvan ter naauwernood het gevaar van in handen der Franschen te vallen.

De groote gebeurtenissen, welke daarop elkaer zoo spoedig hebben opgevolgd, hadden intusschen een einde gemaakt aan de Stadhouderlijke regering en eene republiek onder Fransche voogdij doen geboren worden, door welke het leger, het Bataafsche leger genaamd, in het jaar 1793 op nieuw werd zamengesteld. GEISWEIT VAN DER NETTEN werd als 2° luitenant bij het 2° regiment kavallerie geplaatst, en daarmede heeft hij de voornaamste krijgsverrigtingen bijgewoond, welke in de daarop volgende jaren zijn voorgevallen. In 1796 behoorde het tot de afdeeling, welke onder de bevelen van den generaal DAENDELS naar Duitschland oprukte, en in 1797 maakte het een deel uit van de troepen, bestemd voor de expeditie, onder den generaal HOCHÉ, naar Engeland, welke echter niet heeft plaats gehad. In 1799 streed het in Noord-Holland tegen de Engelschen en Russen; het was toen ingedeeld, eerst bij den regter vleugel van het Bataafsche leger, onder de bevelen van den generaal-majoor VAN GUERICKE, en daarna bij de divisie van den generaal DAENDELS, 2° brigade, waarover de generaal-majoor VAN ZUIJLEN VAN NIEVELT het bevel voerde. In den slag bij Bergen, den 19^{den} September, werd de luitenant GEISWEIT VAN DER NETTEN door een geweerkogel in de borst gewond.

In het jaar 1804, bevorderd tot 1sten luitenant bij het 2° regiment ligte dragonders, werd hij in het volgende jaar benoemd tot 2^{en} adjudant van den generaal BONHOMME, bij den staf der noorder-armee, in welke betrekking hij verbleef, toen deze als Minister van Oorlog optrad. Nadat Koning LODEWIJK NAPOLEON de regering had aanvaard, werd hij bevorderd tot kapitein, en als instructeur geplaatst bij het regiment huzaren van 's Koningsgarde, waarover de kolonel COLLAERT het bevel was opgedragen.

Tot belooning voor zijne diensten in die betrekking bewezen, benoemde Koning LODEWIJK hem den 16^{den} Februarij 1807, tot ridder der orde van de Unie.

Na de inlijving van ons land in het Fransche Keizerrijk, werd de kapitein GEISWEIT VAN DER NETTEN in zijnen rang overgeplaatst bij het regiment huzaren, dat eerst Bataafsche huzaren, daarna, onder de regering van Koning LODEWIJK, 2° regiment huzaren, en bij de inlijving in het Fransche leger, 11° regiment huzaren is genaamd geweest.

Het aandeel hetwelk de vermelde kapitein in de verrigtingen van dat regiment gehad heeft, zijn reeds in bijzonderheden te boek gesteld, in de geschiedenis welke van dat regiment bestaat, en wij behoeven dus daarvan slechts kortelijk te gewagen.

Naardien het regiment bestemd was deel te nemen aan den veldtogt van het jaar 1812, werd het te Arras, alwaar het in bezetting lag, op voet van oorlog gebragt. Vóór dat dit plaats had, waren den ritmeester GEISWEIT VAN DER NETTEN belangrijke commissiën opgedragen geworden.

Onder zijne bevelen werden vier kompagniën van het regiment ingedeeld bij de mobiele kolonne, onder den kolonel marquis DE TALOUËTT, die met de taak belast was om de onwillige lotelingen in de departementen van de Roer en Normandye op te zoeken, en daarna werd hem met den ritmeester CROOY, van het regiment, den last opgedragen, in Hamburg en Hannover 580 paarden voor het regiment over te nemen.

Zij kwamen daarmede in het laatst van April 1812, in de kantonementen bij Thorn, achter den Weichel, in den omtrek van Neudamm, bij het regiment, dat reeds dáár was aangekomen; de huzaren werden toen ingedeeld bij de 14^e brigade ligte kavallerie BEURMAN, behoorende bij het 3^e legerkorps; doch kort daarna overgeplaatst bij de 9^e brigade ligte kavallerie MOURIEZ. In het laatst van Junij bivouacqueerde het regiment te Debelen aan den Niemen, in het gezigt der Russische voorposten, toen de ritmeester GEISWEIT VAN DER NETTEN den last ontving, de bewegingen der Russen te Pilong te observeren. Het bleek later, dat eene door hem gemaakte schijnvertooning, waarbij hij al de manschappen van het eskadron als vedet uitzette, de aangevangene offensieve beweging der Russen, bij welke zij de divisie SEBASTIANY reeds overvallen en geslagen hadden, deed staken.

Uit de geschiedenis van het regiment waartoe hij behoorde, blijkt, welk aandeel het heeft gehad aan alle volgende krijgsverrigtingen, en ook dikwijls is daarin zijn naam met eere kunnen worden vermeld.

In het gevecht bij Krasnoï, den 14^{den} Augustus, waarin het huzaren-

regiment zulke groote offers bragt, werd het paard van den ritmeester GEISWEIT VAN DER NETTEN aan het been gewond en hij-zelf aan het hoofd getroffen, daar een geweerkogel hem den stormband met een gedeelte van het oor wegnam; en in den slag bij Borodino, ook genoemd de slag aan de Moskowa, den 7^{den} September, waarin het regiment bijna geheel door kanonvuur verdelgd werd, werd hij gespaard, doch hem werd door een kanonkogel den chakot weggenomen, waardoor hij kortstondig bedwelmd werd, doch als hoogste in rang aanwezige, evenwel het bevel over de tot 2 eskadrons zamengesmolten brigade bleef voeren.

Hij bleef bij de voorwaartsche bewegingen van het Fransche leger steeds tot de voorhoede behooren, en, bij het terugtrekken daarvan in de achterhoede geplaatst, deelde hij ruimschoots in al de ellende, waarvan de geschiedenis met afgrijzen gewaagt.

Te paard zwom hij den 28sten November de Berezina over; op het oogenblik dat hij den anderen oever zou betreden, werd dit gewond en hem door een kartetskogel het linker been doorboord.

Met eene menigte zijner krijgsmakkers, die, ondanks zijne toespraak, niet meer tot strijden te bewegen waren, viel hij kort daarna den vijand in handen, na in dezen veldtogt 5 malen gekwetst te zijn en 5 paarden onder zich gedood te hebben gezien.

Eerst nadat NAPOLEON afstand van de regering had gedaan, werd het hem vergund naar zijn vaderland terug te keeren.

Over de handelingen welke hij in krijgsgevangenschap heeft ondergaan, heeft hij zich nimmer beklaagd, maar altijd dankbaar de wijze herdacht waarop hij, in tegenstelling van zoovele duizenden, die het slagtoffer van de ongehoordste ellende en ontberingen zijn geworden, is gespaard gebleven en in het vaderland aan zijne betrekkingen wedergegeven geworden (1).

Spoedig na zijne terugkomst, werd hij geplaatst bij het Nederlandsche leger, dat toen geheel op nieuw werd zamengesteld, eerst als majoor onder-directeur der 2° afdeeling van het ministerie van oorlog, en zeer kort daarna, op zijn verzoek, als majoor bij het 1° regiment karabiniers. Bij de oprigting der Artillerie- en Genie-school te Delft, werd hij in het jaar 1815 aangesteld tot directeur der militaire rijkschool bij die instelling behoorende, en

(1) Hij had onder de Russische bevelhebbers zeer vele edele karakters aangetroffen. Een edelman, die eene batterij op eigen kosten uitgerust had, en nu daarmede het leger rejoigneerde, bood hem een biljet van 100 roebels aan, en toen hij dit weigerde aan te nemen, zeide de edele Rus: Neem het dan voor uwe lotgenooten aan, en, op de vraag, hoe het terug te geven, gaf hij ten antwoord: »Aan een Rus, als gij dien ooit in zulke treurige omstandigheid aantreft.»

in die betrekking bleef hij werkzaam, tot dat de Militaire Akademie te Breda geplaatst en de school te Delft opgeheven werd.

Het was ten gevolge van deze beschikkingen, dat de luit.-kolonel GEISWEIT VAN DER NETTEN, in het jaar 1822 tot dien rang bevorderd zijnde, in het jaar 1830 werd gesteld op non-activiteit, tevens met bevordering tot den rang van kolonel, en dat hij den 5^{den} September 1835 is gepensionneerd geworden.

De diensten, welke hij als directeur van de militaire rijsschool, gedurende bijna vijftien jaren, onafgebroken bewezen heeft, worden door velen, thans nog in het leger dienende officieren, naar waarde geschat. Hij heeft het voorregt gehad, de ondervinding op het oorlogsveld en ook gedurende zijne krijgsgeschiedenis, door studie en eigen onderzoek opgedaan, daár in toepassing te kunnen brengen, en vermits hij op eigen kosten verschillende modellen en voorwerpen uit Frankrijk ontbood en dienstbaar maakte aan den cursus welken hij gaf, verhoogde hij zeer de belangstelling zijner leerlingen in de vakken waarvan het onderwijs hem was opgedragen. Ook de verzameling van wapenen, welke door hem in zijne vermelde betrekking bijeengebragt is, levert een bewijs van zijne onvermoeide pogingen, om alle middelen bij de hand te nemen, welke naar zijne meening ten dienste van het onderwijs konden strekken.

Die verzameling, waarvan een beredeneerde Catalogus door hem-zelfen is gemaakt, bevatte 505 nummers van verschillende wapens van vroegeren en lateren tijd. Door welwillende beschikking van Z. M. Koning WILLEM III, is deze hoogstbelangrijke collectie in haar geheel gebleven, en wordt thans aan de Koninklijke Militaire Akademie te Breda, bewaard.

Behalve in de krijgswetenschappen gaf hij onderrigt in de paardenkennis, waartoe het gemis van eenen paardenarts goede praktische leiding vorderde, terwijl kostbare werken en preparaten uit de veeartsenij-school van Alfort, de derde van Frankrijk, door hem ontboden werden.

Hij betreunde steeds het gemis van eene overdekte manège, en slechts op eigen kosten kon eene kleine smederij, tot oefening in het hoefbeslag, daargesteld worden.

Omtrent vele zaken de kavallerie en de wapenen betreffende, werden hem, door de Ministers van Oorlog, Buitenlandsche Zaken en Koloniën, op onderscheidene tijden, belangrijke commissiën opgedragen. De verslagen daarvan door hem gemaakt en overgelegd, zullen steeds tot bewijs strekken zijner kennis en ervaring.

Dat ook Koning WILLEM I zijne diensten op prijs stelde, daarvan ontving de kolonel GEISWEIT VAN DER NETTEN de bewijzen. In het jaar 1822 was

hij benoemd tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en, nadat hij reeds was gepensionneerd geworden, werd hem den rang van generaal-majoor toegekend.

Zijne laatste levensjaren bragt hij in welverdiende rust te Delft door, echter geenszins om zich te onttrekken aan werkzaamheden, waardoor hij nog nuttig kon wezen. Zijn letterkundige arbeid in de jaren van rust bekend geworden, is de vrucht van zijne werkzaamheid, en vele daarvan getuigen van zijne zucht, om in eenen tijd, waarin onze militaire letterkunde op een zeer *laag* standpunt stond, de officieren in het leger op te wekken tot het beoefenen der krijgswetenschappen. Hij was de eerste, die de kracht beseftte welke door de infanterie konde bereikt worden, en de middelen daartoe aanwendde. Zijne vertoogen vonden echter eerst ingang in den avond van zijn leven bij een jonger geslacht.

Zijn sterk gestel stelde hem in staat tot in 76jarigen ouderdom daartoe nuttig en werkzaam te zijn, en toen hij op den 27sten Mei 1847 te Delft overleed, volgde menige traan van hen die hij wêlgedaan had, en menig deelnemend oog van hen, die hem hooggeacht en zijne vriendschap op prijs gesteld hadden, zijn lijk naar de stille rustplaats der dooden!

Zijne vrienden getuigen het, dat hij er steeds zijn roem in stelde, nooit eene kwade daad te hebben gedaan om gunst te erlangen, of eene goede daad uit vrees voor de gevolgen te hebben nagelaten. Regtvaardig in de stipte vervulling zijner pligten, was hij bij zijn regiment geacht, en geëerd door zijne menschlievendheid. Zoowel in den oorlog als in de dagen van rust, heeft hij bij velen eene dankbare herinnering achtergelaten, waarvan hij later, door de gespaarde en regtvaardig behandelde inwoners, de erkenenis mogt erlangen.

Uit zijn huwelijk met JOHANNA JACOBA KEUCHENIUS, liet de generaal-majoor GEISWEIT VAN DER NETTEN een zoon na, JUSTINUS ANTONIUS FELIX, thans luit.-kolonel adjudant in het provinciaal kommandement van Overijssel, die in het bezit is der belangrijke verzameling van nagelaten handschriften zijns vaders, en reeds meermalen het bewijs heeft gegeven, dat het ook zijn wensch is daarvan zooveel mogelijk partij te trekken in het belang der krijgswetenschappen.

Daartoe welwillend in staat gesteld, voegen wij hierbij eene opgaaf, alleen

van de voornaamste werken welke op onderscheidene tijden door den generaal-majoor GEISWEIT VAN DER NETTEN, zijn in het licht gegeven, als:

1. *Algemeen zamenstel der militaire pligten.* 1805.
2. *Grondbeginselen der krijgswetenschappen.* 1806.
5. *Provisieeel Reglement voor de kavallerie.* (Vertaald) 1807.
4. *Verklaring van- en bijvoeging op de platen van voormeld Reglement.*
5. *Reglement op de inwendige dienst der kavallerie.* 1807.
6. *Voorschrift op het legeren der ruitery.* (Vertaald).
7. *Bijzonder onderrigt in de handgrepen te paard.* 1807, vermeerderd en herdrukt in 1829.
8. *Onderrigt in het schiet- en zijdgeweer.* 1808, herdrukt in 1814 en voor de vijfde maal herdrukt en vermeerderd in 1828.
9. *Onderrigt voor de ligte troepen.* 1808, omgewerkt en herdrukt in 1825.
10. *Onderrigt in het gebruik van het zijdgeweer.* 1810.
11. *Handboek der paardenkennis.* 1811—1817, 2 deelen.
12. *Handboek tot de behandeling en gezondheidsbewaring der paarden.* 1815.
15. *Beknopte handleiding tot de paardenkennis.* 1818.
14. Bekroond antwoord op de, door de huishoudelijke Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, uitgeschreven prijsvraag, „*Welke zijn de redenen dat men in Nederland de paardenfokkerij niet met dien uitslag bekroond ziet als in andere landen het geval is?*”
15. *KAREL XII en NAPOLEON.* 1827.
16. *Handleiding tot het gebruik van het schietgeweer.* 1850.
17. *De bajonetschermkunst.* 1852.
18. *Onderrigt voor de onderofficieren in de voorpostendienst.* 1852.
19. *De Veteraan. Krijgsbedrijven der Russen in Turkijë en der Nederlanders in België.* 2 deelen 1837.

Voorts zijn er vele bijdragen van zijne hand in verschillende tijdschriften opgenomen, waarvan wij als de voornaamste mededeelen:

1. *DON RAMON CABRERA*, eene bijdrage tot den laatsten Spaanschen burgeroorlog.
2. *Bijzonderheden betrekkelijk tot het Chinesche krijgswezen, en het verschil van hetzelfde met dat van Engeland.*
5. *De krijgsligting in Rusland*, een volkstafereel.
4. *De haringvangst in zuidelijk Rusland.*
5. *De herten in Schotland, en de laatste wolvin met hare jongen in dat land.*

6. *Bijdragen tot de kennis van den invloed des menschelijken geestes, vooral op de huisdieren.*
Allen in het Tijdschrift »de Vriend des Vaderlands.»
7. *Iets over de versterking van Parijs.*
8. *L'EMPECINADO, of de opgeligte krijgsschat.* Eene episode uit het begin van den Spaanschen opstandsoorlog tegen NAPOLEON.
9. *De beschouwing van de groote krijgswerktuigen bij de oude en hedendaagsche volkeren in gebruik.*
10. *Gebruik van ongemeen groot geschut in Holland.*
11. *De nationale strijdvaardigheid der Hollanders.*
12. *Beschouwing der ligte ruitery in onderscheidene werelddeelen.*
13. *Iets over de wapenen in de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen.*
14. *Onkreukbare heldenmoed en volharding of het kasteel van Alicante.*
Eene episode uit den Spaanschen successie-oorlog.
15. *De Pruissische kavallerie en SEYDLITZ bij Zorndorff (1758).* Eene episode uit den zevenjarigen oorlog.
16. *De nacht na den slag aan de Moskowa (1812).*

's Gravenhage, Maart 1858.

V. S.

DE UITWERKING VAN HET VERBETERDE INFANTERIE-GEWEER, EN DE INVLOED DAARVAN OP DE ARTILLERIE.

(Vrij naar een artikel, voorkomende in de Allgemeine Militär Zeitung van 1857.)

(INGEZONDEN.)

— ❁ —

Aangezien het taktisch verband tusschen de verschillende wapens steeds nauwer wordt, ligt het in den aard der zaak, dat vooruitgang bij het eene wapen een onmiddellijken invloed uitoefent op de andere. De verschillende wapens staan in twee verhoudingen tot elkander, zij kunnen zijn: 1°. taktisch verbonden, of 2°. geplaatst tegenover elkander. Vooruitgang bij een der wapens maakt voor de taktisch daarmede verbundene eene andere ontwikkeling noodzakelijk dan voor de vijandelijke.

Vooruitgang kan zijn taktisch of technisch. Als voorbeelden voor het eerste geval kan men aanvoeren het gebruik van kolonnes, de invoering van het

tirailleurgevecht, enz.; voor het tweede geval, de invoering van granaat-kartetsen, puntkogels, enz.

In dit opstel zal men nagaan, welke de werking is van het verbeterde infanterie-geweer tegen de artillerie, en welke de middelen zijn, waarmede de artillerie vermeent, in de toekomst de tirailleurs met goed gevolg te kunnen bestrijden.

Al dadelijk is het noodig dat men naauwkeurig kunne nagaan, in welke mate de kracht der infanterie is toegenomen, door de invoering van het verbeterde vuurwapen. Proeven, in vreedstijd genomen, zijn uit den aard der zaak eenzijdig, en de uitkomsten, met het nieuwe vuurwapen in den oorlog verkregen, zijn nog niet met voldoende naauwkeurigheid bekend, zijn nog niet genoeg omvattend, om daarnaar de uitwerking van dat wapen te kunnen beoordeelen. Men mag niet uit het oog verliezen, dat de uitwerking van een wapen afhankelijk is van twee zaken, als 1°. van de eigenschappen van het wapen in het afgetrokkene beschouwd, en 2°. van het gebruik dat er van gemaakt wordt. Er bestaat een zeer groot onderscheid tusschen de uitkomsten, welke men verkrijgen kan, en die welke men wezenlijk verkrijgt. Niettemin moet de theorie, waarop men eene organisatie grondt, niet vragen wat de tegenstander uitwerkt, maar wat hij kan uitwerken; die theorie moet tegen het uiterste berekend zijn, en daarom moeten bij iederen technischen vooruitgang van het eene wapen, ook in het technische gebied der andere wapens overeenkomstige verbeteringen aangebragt worden. Dat de in vreedstijd verkregen uitkomsten tot maatstaf dienen, om de verhoogde kracht der infanterie te beoordeelen, weegt daartegen op, dat ook de uitwerking der artillerie tegen die infanterie, niet anders kan afgeleid worden dan uit proeven in vreedstijd genomen; aan beide zijden zijn alzoo leemten, welke min of meer tegen elkander opwegen, zoodat men tot de gevolgtrekking komt, dat de theoretische berekeningen en de uitkomsten in vreedstijd verkregen, de gronden zijn waarvan men moet uitgaan bij het beramen van middelen om de technische kracht van een wapen te vergrooten.

Om de uitwerking van het verbeterde infanterie-geweer tegen vijandelijke artillerie na te gaan, zijn door de Brunswijksche infanterie in 1856, proeven van een' nieuwen aard genomen. Het doel bestond uit een vuurmond op zijne affuit, een bespannen voorwagen, stukrijders en bedieningsmanschappen, alles in de ware grootte uit planken gesneden, en opgesteld als artillerie in het gevecht. Tegen dit doel zijn op eenen afstand van 800 passen, 88 schoten gedaan; daarvan troffen:

50 de paarden en stukrijders,

- 4 de bedieningsmanschappen, en
 2 den voorwagen, terwijl
 52 het doel misten.

Zooals wij reeds opgemerkt hebben, geven deze uitkomsten, wel is waar, geen juist denkbeeld van de uitwerking in den oorlog, maar zooveel is zeker, dat de artillerie in de toekomst niet alleen verontrust, maar ook werkdadig op afstanden beschoten zal kunnen worden, op welke zij vroeger niets van het geweervuur te duchten had.

Met het kogelschot alleen kan, in gewone omstandigheden en binnen het bereik van het werkzame geweervuur, de artillerie het gevecht niet tegen de infanterie uithouden. Zij moet alzoo middelen weten te beramen, om de infanterie buiten dit bereik te houden, omdat hare algeheele waarde en overwegende invloed dáárin gelegen is, dat zij onder alle omstandigheden, bij eene gewone verhouding, meester van het vuur moet blijven. Artillerie, welke in het vuurgevecht (zonder van zeer kleine afstanden te spreken) door infanterie bestreden of overwonnen kan worden, is slecht georganiseerd. De artillerie is het meest eenzijdige wapen; hare geheele kracht is in het vuurgevecht gelegen, en hierin mag zij onder geene omstandigheden door eenig ander wapen overtroffen worden.

Hoewel het kogelschot tegen infanterie in massa eene voldoende uitwerking heeft, zoo is dit echter tegen tirailleurs geenszins het geval. Tot nu toe hield de artillerie deze laatste in bedwang door het kartetsvuur, maar zelfs bij den 12 ℥^{er} dragen deze schoten niet tot op 800 passen, terwijl zij bij den 6 ℥^{er} op 600 passen, reeds eene vrij onbeduidende uitwerking hebben. De artillerie moest dus een ander middel vinden, om bestand te zijn tegen de verhoogde vuuruitwerking der infanterie; zij vermeent het in de granaatkartetsen gevonden te hebben.

De uitkomsten der proeven, met granaatkartetsen tegen de gewone schijven genomen, zijn niet voldoende om deze meening te staven. Door de Saksische en Brunswijksche artillerieën zijn echter proeven genomen, welke gunstig schijnen beslist te hebben ten voordeele der granaatkartetsen, aangewend tegen tirailleurs, vooral wanneer men die proeven tegenover diegene stelt, welke ook in vredetijd op eene overeenkomstige wijze met het verbeterde vuurwapen genomen zijn.

Door de Brunswijksche artillerie zijn op eenen afstand van 700 passen, in het open veld, en over eene lengte-uitgestrektheid van 50 passen, kleine schijven opgesteld, welke in rotten afgedeeld, op den grond liggende scherp-schutters voorstelden. Men had aangenomen dat van deze slechts het hoofd en de schouders zichtbaar waren, maar aangezien het overige gedeelte van

het ligchaam bovendien eenige trefkans aanbiedt, zoo had men bij eene breedte van ongeveer 0,55 el, aan 9 schijven eene hoogte gegeven van 0,62, aan 6 eene hoogte van 0,95, terwijl 3 andere als officieren beschouwd, eene hoogte hadden van 1,55. Als soutien stond nog 100 pas meer achterwaarts eene afdeeling van 10 man. De schijven waren onregelmatig opgesteld, maar zoodanig als dit in het gevecht werkelijk plaats vindt.

Tegen deze schijven nu zijn uit het ligte kanon van 12 C op den bovenvermelden afstand van 700 pas, 12 schoten met granaatkartetsen gedaan. Elke granaatkartets bevatte 84 looden kogels. De uitslag was als volgt:

Aantal schijven.	Hoogte in ellen.	Afstand in passen.	Aantal treffers.	<i>Aanmerkingen.</i>
9	0,62	700	9	Het terrein tusschen de schijven was mede door vele kogels getroffen.
6	0,95	id.	7	
3	1,55	id.	2	
10	1,55	800	8	

Daarna zijn de schijven op 800 passen achter eene golfing van het terrein zoodanig opgesteld, dat zij voor de bedieningsmanschappen niet zichtbaar, en dus geheel gedekt waren. Slechts ééne schijf van 1,55 el hoogte was zichtbaar. Het aantal treffers bedroeg na 12 schoten 52, te weten:

15	tegen de	9	schijven van	0,62	hoogte,
5	"	"	6	"	0,95
5	"	"	3	"	1,55
29	"	"	10	"	"

Deze uitkomsten versterkten de artillerie in de meening, dat zij door de aanwending van granaatkartetsen met het kanon van 12 C , steeds meester zal blijven van het vuur tegenover tirailleurs, zelfs wanneer deze met puntkogel-geweren gewapend, en op 800 passen of meer in eene gedekte stelling geplaatst zijn. Nadere proeven zullen waarschijnlijk deze meening bevestigen, maar zelfs al mogt de zaak boven allen twijfel verheven zijn, zoo meent men toch, dat het eene hoogst nuttige zaak zoude zijn, proeven als de bovenvermelde, jaarlijks te herhalen, opdat ook de kanonnier de overtuiging erlangt, dat zijn wapen steeds meester van het vuur kan blijven, en dat tegenover de verbetering van de vuurwapens der infanterie, de artillerie een middel gevonden heeft, om haar in het vuurgevecht met goed gevolg te kunnen bestrijden.

Met den 6 C ^{er} zijn geene proeven in bovenvermelden geest genomen,

omdat de granaatkartets van 6 \bar{w} slechts 52, die van 12 \bar{w} daarentegen 84 looden kogels bevat (1).

Na het bovenstaande is het duidelijk, dat de granaatkartets in bijna alle gevallen verre te verkiezen is boven de gewone kartets. Daar de uitwerking van de granaatkartets voor een goed gedeelte afhangt van de grootte van het kaliber des vuurmonds, verdient het grootste kaliber de voorkeur, dat tevens nog voldoet aan de vereischten van beweegbaarheid als veldgeschut. Als normaal-veldgeschut verdient daarom zeer de aandacht, het sedert jaren voorgestelde granaatkanon van 12 \bar{w} , van gegoten staal.

O. P.

(1) Bij ons zijn deze getallen 43 en 90.

VERSCHEIDENHEDEN.

Volgens besluit van den Franschen Minister van Oorlog, den Maarschalk VAILLANT, van den 1sten Sept. ll. is de tweegelederen stelling voor alle troepen te voet van het Fransche leger, reglementair voorgeschreven, op voordragt van de *commission des manoeuvres*.

De commissie van 1851 had reeds, hoewel de driegelederen stelling aannemende, aan de chefs de vrijheid gelaten, zoodanige formatie aan te nemen als zij naar omstandigheden de voordeeligste oordeelden, en dus ook in het Reglement de wijze voorgeschreven, waarop men van drie op twee gelederen kon overgaan. De kommandeerende generaals maakten dan ook in den laatsten oorlog van die vergunning een veelvuldig gebruik.

Volgens eene opgave in de *Neue Mil. Zeitung* wordt de infanterie op twee gelederen geformeerd in Engeland, Frankrijk, de Nederlanden, Hannover, Hessen, Zwitserland, Spanje en Sardinië; — op drie gelederen in Beijeren, Oostenrijk en Rusland.

In Pruisen, Baden en alle Noord-Duitsche Staten, die het Pruisische reglement volgen, wordt de infanterie op drie gelederen geformeerd, maar om tot het gevecht over te gaan, op twee. In Wurtemberg stelt men de kompagnie, als zij boven de 100 man sterk is, op drie, en bij mindere sterkte op twee gelederen.

In verscheidene Duitse militaire tijdschriften vinden wij melding gemaakt van een nieuw langwerpige projectiel voor geweren met gladde loop, dat half uit lood, half uit kurk bestaat, en uitgevonden is door den Deenschen luitenant PINGEL. Door deze constructie verkrijgt men de volkomen aanvulling van den loop, die men door de uitzetting van het gaz in de holte der Minié-kogels bereikt. Door den plotseligen druk bij het ontbranden van de lading wordt de kurk ineengeperst en dijt dus in de breedte uit. De Proeven, welke met dit nieuwe projectiel op het eiland Amager genomen zijn, moeten voorloopig zeer bevredigend zijn uitgevallen. De terugstoot wordt hierbij geheel vernietigd. Reeds heeft men voorgesteld, om de kurk door eene andere minder kostbare veerkrachtige stof als *gutta-percha* te vervangen.

Te Vincennes zijn onlangs proeven genomen met twee stalen 12 ^l van KRUPP. Uit elk stuk werden 100 schoten daags gedaan. Na 5000 schoten met 1,40 Pd. lading, uit elk stuk, was in geen der zielen eenige beschadiging te ontdekken, en de middellijnen waren onveranderd gebleven. Slechts was de middellijn der zundgaten iets vergroot, hoewel niet genoeg om de stukken volgens de bestaande bepalingen af te keuren.

Vervolgens heeft men den wederstand onderzocht tegen vijandelijke kogels. Hierbij bleek het, dat dit staal minder bros is dan gegoten ijzer, doch minder wederstand biedt dan brons.

Eindelijk werden met elk stuk 20 schoten gedaan met 5 Pd. lading en 2 kogels; 10 schoten met 5 Pd. en 5 kogels; 5 schoten met 6 Pd. en 6 kogels; en eindelijk, tot dat de stukken sprongen, schoten met 12 Pd. lading en zooveel kogels als in den vuurmond konden gebragt worden. Bij deze schoten was het recul bovenmatig groot, en de kogels verbrijzelden tegen elkander. Daar de 5 schoten met 6 Pd. en 6 kogels, geen de minste beschadiging veroorzaakten, was de commissie van oordeel, dat deze stalen vuurmonden een genoegzamen wederstand boden voor alle mogelijke ladingen, en dat zij bij de gebruikelijke van 1,40 Pd., eene onbepaalde duurzaamheid waarborgen.

Het bericht onlangs hier en daar vermeld, dat Frankrijk en Rusland zeer groote bestellingen van stalen geschut zouden hebben gedaan, schijnt voorbarig te zijn; althans kort geleden, was daarvan bij den Heer KRUPP nog niets bekend.

Wat voortaan van eene ongewapende neutraliteit, van de hulp van bondgenooten en het niet tijdig scheppen en onderhouden van een eigen steeds gereed, welgeorganiseerd nationaal leger te wachten is.

«Jamais neutralité n'a été violée étant forte, ni respectée étant faible.»
 »Pour être libres, il ne faut que le vouloir fortement.»
 (MIRABEAU.)

De geschiedboeken van alle volken, en die der Nederlanden in het bijzonder, hebben de voorbeelden geleverd hoe zwak en voorbijgaande de regten zijn, die niet de magt tot steun hebben, dat is, de militaire hulpmiddelen, de degen op zijde; hoe bedriegelijk de garantiën zijn, alleen door de goede trouw of hulp van vreemden gerugsteund.

De ontwapende neutraliteit bewerkte in 1696 en 1701, het verlies der Republiek van Venetië; de invasie in 1671 en 1672 van LODEWIJK DE XIV in het Prinsdom van Luik en in de Spaansche Nederlanden; het verbreken van het tractaat van Luneville in 1801, tusschen de Fransche Republiek en Oostenrijk aangaande België; het in 1805 indringen in het neutrale terrein van Anspach; de violatie van Lubeck in 1806; de inlijving van Krakau; het indringen in Zwitserland, kort na de acte van 21 Dec. 1815; de inroeping voor WILLEM I in 1850, van het tractaat waarbij de integriteit van het Koninkrijk der Nederlanden beloofd was, enz.

Te regt zegt daarom, de Heer A. BRIALMONT: *«L'intérêt, l'intérêt seul, voila la nymphe Egérie des hommes d'Etat, quand ce n'est pas la peur.»*

In de zitting van het Huis der Lords, op den 26sten Julij 1851, zeide WELLINGTON met luider stemme: *«Il est absurde de parler de la garantie de la neutralité comme d'une sécurité suffisante pour l'indépendance du nouveau royaume; ceux qui ont annexé la Belgique à la Hollande, en 1814, savent qu'il ne peut y avoir aucune garantie durable EN DEHORS DE CELLE QUI EST BASÉE SUR LES MOYENS MILITAIRES.»* — In de zitting van het Huis der Gemeente, van den 27sten Julij 1851, zeide Lord ALTHORP: *«Les garanties, en tant que garanties, ne valent pas plus que le papier sur lequel elles sont inscrites.»* (A. BRIALMONT, *Cons. polit. et milit.*, tome 1, p. 267). Zeer juist is ook de beschouwing van laatstgenoemden, om zijne groote verdiensten, algemeen geachten Belgischen stafofficier, wanneer hij terzelfder plaatse zegt: *«En 1850, au premier bruit, de la révolution Belge, le Roi GUILLAUME, se fondant, sur les traités de Paris et de Vienne, qui assuraient à la maison d'Orange l'intégrité du royaume des Pays-Bas, appela les alliés à son secours: il était pleinement autorisé à faire cette démarche, par son droit d'abord, en suite par l'exemple de ce qui s'était fait à Naples, en Piémont et en Espagne, où la révolution n'avait duré que quelques jours. Mais le comte MOLÉ ayant écrit au cabinet de Berlin: «J'entre en Belgique, si vous intervenez, par ce que j'ai un intérêt immédiat à ce que la Belgique soit organisée sur certaines bases.» (CAPEFIGUE, le Congrès de Vienne, p. 157), les alliés abandonnèrent le Roi GUILLAUME qu'ils s'étaient engagés à soutenir et les Pays-Bas furent démembrés.»* »Le Prince ALBERT de Prusse ayant supplié le Roi, son père, de faire une démonstration en faveur de la Hollande et contre les Belges, le Roi lui répondit: *«L'esprit de*

révolte s'agite aussi dans mes Etats, mes coffres sont vides, je ne puis rien, en ce moment, pour le Roi des Pays-Bas; dites-lui de temporiser *et de compter sur ses alliés fidèles.*" (Mémoire du comte BELLIARD, Tome II, p. 237). — Waaruit men ten duidelijkste ziet dat het standhouden en de onafhankelijkheid van elken Europeschen staat, voortaan, na het voorstaan van zoodanige dubbelzinnige trouwlooze beginselen, nooit genoegzaam verzekerd zal zijn, dan wanneer geweld met geweld kan gekeerd worden, en mogen althans de rijken van den 2^{den} en 3^{den} rang op geene stabiliteit meer rekenen, dan door eene bestendig welgewapende neutraliteit, terwijl België, zonder dit, volgens meergenoemden schrijver, niet eens de gunst zoude erlangen, welke de *Cycloop* aan *Ulysses* beloofde, namelijk: »het laatst opgegeten te worden." — Was het vertrouwen van Koning WILLEM I op de tractaten nog te groot, zoodat hij, ten onregte, en wel op aanrading van hen die naderhand als hoofden van den opstand optraden, zijn leger verminderde, dan heeft toch ook de geschiedenis bevestigd, dat, zoolang de deugd nog adelt, zijne zeldzame vorstendeugden en getrouwheid aan beginselen, hem in den volsten zin des woords in dat jaar 1850, ook tot den *eersten edelman* onder de vorsten van alle rijken verheven hebben!

M. v. G.

In het *Dagverhaal*, *betrekking hebbende op de gebeurtenissen in België in 1850 en 1851*, was (n°. 1 van den loopenden jaargang, bl. 28) gezegd, dat bij den bekenden intogt van Z. K. H. den PRINS VAN ORANJE in Brussel op 1 September 1850, vier officieren tegenwoordig waren, tot het gevolg van den Prins behoorende, en buitendien, naar de meening van den schrijver, ook de graaf VAN DER GOLTZ, officier der huzaren. In ons N^o. van Februarij II. hebben wij eenen brief opgenomen, waaruit blijkt, dat de ritmeester J. J. NEVEU Z. K. H. daarbij vergezeld, met de opmerking, dat dus de huzaren-officier in het *Dagverhaal* vermeld niet was de graaf VAN DER GOLTZ, »tenzij" (zooals de schrijver van dien brief er bijvoegt) »er » twee huzaren-officieren bij den intogt waren, hetgeen niet waarschijnlijk is."

Deze laatste veronderstelling is evenwel geheel onjuist. Wij hebben dezer dagen een schrijven ontvangen, hetwelk de deelneming van den graaf VAN DER GOLTZ (tegenwoordig gepensionneerd luit.-kolonel) aan die stoute onderneming van den Prins VAN ORANJE bewijst.

Zie hier hoe het zich met die zaak heeft toegedragen:

Nadat de graaf VAN DER GOLTZ door den kolonel DE BRIAS, kommandant van het 8e regiment huzaren, tweemaal met dépêches naar Prins FREDERIK was gezonden, had Z. K. H. hem bij zich gehouden, om als ordonnans-officier bij H. Ds. staf dienst te doen. Bij het vertrek van den Prins VAN ORANJE uit Vilvoorden, bevond hij zich sedert eenige dagen aldaar in die hoedanigheid.

Nu kwam eenigen tijd na het vertrek van den Prins VAN ORANJE, met de vier in het dagverhaal genoemde officieren, te Vilvoorden aan, de markies d'ASSCHE, die zich had aangeboden om den Prins bij zijnen intogt in Brussel te vergezellen, en van wiens tegenwoordigheid, als man van jaren, algemeen geacht en welgezien, zeker eenig goeds te verwachten was. Den

heer VAN DER GOLTZ werd nu opgedragen om met den markies in een rijtuig, den Prins te achterhalen en dezen te vergezellen, ten einde des avonds bij den Prins FREDERIK terug te keeren en hem dan van het voorgevallene gedurende den dag, te onderrigten.

Hoewel de Prins VAN ORANJE, zich lang voor het bepaald uur op weg had begeven, gelukte het genoemde heeren den Prins te achterhalen, dien zij vonden aan de Laekenschebrug, waar de Prins goedgevonden had het bepaalde tijdstip af te wachten. De Prins VAN ORANJE was zeer verheugd over de komst van den markies d'ASSCHE, en noodigde dezen uit hem te paard te vergezellen. Deze toonde zich daartoe bereid, hoewel hij reeds zeer bejaard was en in lange jaren niet meer gereden had, indien men hem een geschikt paard kon bezorgen. De heer VAN DER GOLTZ, daar den zoon van den postmeester van Brussel vindende, LEFEBRE of LEFEVRE genaamd, verkreeg van dezen een *bidet de poste*, waarop hij-zelf was gekomen, voor den markies, en besteedte zelf het paard van een maréchaussée. Bij den intogt, langs de burgerwacht gaande, reed de graaf VAN DER GOLTZ vlak achter den Prins VAN ORANJE, met het doel, om diens paard dat sterk sloeg, te beletten, iemand uit de volksmenigte te raken en zodoende geen voorwendsel te geven tot eenige dadelijkheden.

Overigens voldeed hij aan den hem opgedragen last, bleef den geheelen dag bij den Prins en werd in Brussel nog gebruikt, om aan den luitenant JACOB, van den generalen staf, de order te brengen, het slaan eener brug te staken, welke over den boulevard werd gelegd, om achter het paleis van den Prins, troepen te kunnen doen binnenrukken. Des avonds keerde hij weder bij Prins FREDERIK terug.

Uit deze bijzonderheden, voor wier naauwkeurigheid wij instaan, blijkt dus ten duidlijkste, dat aan den graaf VAN DER GOLTZ, wel degelijk de eer toekomt, van bij die gewaagde onderneming „*un sabre de plus*” geweest te zijn, zooals de Prins VAN ORANJE zich uitdrukte, en dat de opgaven van den schrijver van het Dagverhaal in zoo verre volkomen juist waren, dat hij alleen niet vermeld heeft de deelneming van den Ritmeester NERVEU, welke hem onbekend schijnt te zijn geweest.

Een officier in Indië verzoekt ons, de volgende vraag in den *Militaire Spectator* op te nemen:

Waarom gaat de regering in Nederland voort, — niettegenstaande de goede voorbeelden der Engelschen, — om de militairen op Java, vooral wat het hoofddeksel aangaat, zoo verregaande ondoeltreffend te kleeden?

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 4, Bladz. 160).

De IJssel biedt ons de voornaamste verdedigingslinie aan, die van Kampen tot Westervoort, eene uitgestrektheid heeft van omstreeks 20 uren gaans.

De breedte der rivier bedraagt bij middelbaren zomerstand gemiddeld 150 à 150 ellen, welke bij hooge waterstanden zoodanig kan toenemen dat het overtrekken geheel onmogelijk wordt.

Bij zeer lagen waterstand, zooals op den 11^{den} September 1849, bestaan er, volgens opgaven van den majoor TICHLER, die zoo menigen nuttigen wenk omtrent de verdediging onzer rivieren gegeven heeft, slechts drie doorwaadbare plaatsen, hoewel zelfs dan nog de diepte meer bedraagt dan men gewoonlijk voor het doorwaden van infanterie aanneemt.

De kavallerie zal weinig andere doorwaadbare punten en dan nog van 2,5 tot 5 ellen hooge steile oevers vinden; voor voertuigen is dus de doortogt geheel onmogelijk.

Deze zwakke punten daarenboven bekend zijnde, kunnen alzoo bij tijds, door het opwerpen van aardewerken, van een genoegzaam aantal vuurmonden en de noodige bezetting voorzien, versterkt en verdedigd worden.

Tot eene goed voorbereide verdediging van den IJssel, zou vooral aan zijn bovenmond eene goede stelling behooren te worden aangelegd.

Het minst voorbereide en evenwel het belangrijkste gedeelte der IJssel-linie, ja, de sleutel der geheele stelling, is hare aanleuning op de regter flank, welke zoo mogelijk in een onmiddellijk strategisch verband met hare verdediging diende gebragt te worden.

Vroeger zocht men eene geheel passieve verdediging in het werk van III. S. 3. D. N°. 5.

Geldersoord, in verband met eene aaneengeschakelde inundatie tot Doesburg, welke echter in de meeste omstandigheden niet gesteld, en veeltijds door den vijand op den IJssel weder afgetapt konde worden.

Bovendien bestond er een werk aan de scheiding van Rijn en Waal, en was Arnhem eene vesting.

Thans vindt men daar niet alleen geen enkel verdedigingsmiddel, maar is door de vaste spoorwegbrug, een accès te meer voor den vijand geopend.

Zonder steunpunt, zonder hulp van eenige doeltreffend aangelegde werken, kan den vijand de overtocht aldaar niet betwist, kan de IJssel-stelling niet verdedigd worden. Het terrein en de rigting der dijken is geheel in zijn voordeel.

Hij kan te Westervoort ongezien zijne troepen verzamelen en onder dak brengen.

Wij hebben hier niets dan twee regt op zijne stelling aanloopende dijken, en in het alsdan dras liggende Arnhemsche broek, geen plaats ter opstelling voor twee bataillons. De vijand kan dus den overtocht met geweld forceren.

Er moeten alzoo tot de verdediging van het hoofd-access uit Duitsehland, waarvan de waarde door den nieuwen spoorwegdijk nog verdubbeld is, de noodige werken worden aangelegd, ten einde die verdediging behoorlijk te dekken en te ondersteunen.

Er diende op den linker oever, aan de scheiding van Rijn en Waal, eene zware batterij te worden opgeworpen, ook voor worpgeschut ingerigt, met een reduit, ten einde de bezetting tegen overrompeling te dekken.

Sommige schrijvers, waaronder er zijn, welke de hier te voeren verdediging welligt uit een al te passief, al te lokaal, of al te taktisch oogpunt beschouwen, wenschen op de Pleij eene groote vesting aan te leggen.

Dit zoude, dunkt mij, behalve enorme daaraan verbonden kosten, noch de strategische waarde van dit punt vermeerderen, noch ons veldleger baten, daar de werking dier vesting al spoedig door den vijand geneutraliseerd en de bezetting er aan geketend kan worden.

Aangenomen, dat die vesting voltooid en met 8000 man bezet is, zoo moet zij op die punten ook in alles voorzien; voor de Over-Betuwe hebben wij geen man meer over, terwijl zij een overgang te Pannerden niet onmiddellijk beletten kan.

Ook als flankstelling zal zij weinig uitwerking doen, indien de vijand bij den aanval, eene brigade van 6 à 7000 man te Duiven, met reserve te Zevenaar plaatste, ten einde zijne communicatie- en verbindingslijnen te verzekeren.

Heeft de vijand eenmaal de IJssel-linie veroverd, dan is hij ook meester

van de drie bruggenhoofden; neemt hij dan zijne communicatie- of operatielijn over Doetinchem en Doesburg, door den Ouden-IJssel gedekt, zoo zal de bezetting der Pleij-vesting daarop weinig invloed kunnen uitoefenen, ook al was er geene vijandelijke brigade van 6 à 7000 man te Duiven.

Aan den linker oever zou de werking der vesting almede spoedig geneutraliseerd kunnen worden, als de vijand eene travers in den Schaardijk bij het Malburgerveer, en eene tweede, op den register spoorwegdijk aanlegde.

Eenige batterijen met bomvrij reduit aan de Pleij, zouden dit punt, geloof ik, genoegzaam verzekeren.

Anderen verlangen een groot bruggenhoofd te Westervoort, in verband met de Over-Betuwe, en een goed werk op de Pleij.

Van eene andere zijde nog, wenschte men deze aanleuning, niet alleen tot eene goede verdediging, maar tevens tot het doen van aanvallende operatiën in te rigten, waarvoor het terrein hier bijzonder geschikt is, en waartoe voor het overige de IJssel-linie zich zoo weinig leent.

Ten einde op dit punt een goed *retour-offensief* te verkrijgen, verlangt men eene pontonbrug te Pannerden, gedekt door drie aarden redouten, met een reduit, welke redouten tevens het dorp Pannerden omvatten.

Het gedeelte buiten Pannerden vormt van Kandia tot Lobith, door den ouden Rijnstream omgeven, bijna een eiland, een eigenlijk tweede bruggenhoofd van groote uitgestrektheid, 't welk een vijand die tot Westervoort is doorgedrongen, van daar tot aan Elten, steeds in flank en rug bedreigt.

Met een gering aantal pontons kunnen wij te Kandia, aan het Bergsche Hoofd, aan het Aerdsche veer, aan den Houwberg, en ook zonder pontons te Lobith en aan de Tolkamer tegen den vijand deboucheeren.

Is nu de Over-Betuwe met 8 à 10,000 man bezet (1), en staat de groote reserve van de geheele IJssel-linie te Terlet, $1\frac{1}{2}$ uur van Arnhem, op den straatweg van Apeldoorn, dan kan spoedig, zonder het onmiddellijk verband tusschen de troepen van de IJssel-linie te verbreken, 16 à 18,000 man, van de noodige artillerie en kavallerie voorzien, achter de pontonbrug van Pannerden verzameld zijn, -die na een aanval, des noods binnen een- of tweemaal 24 uren, op hunne respectieve standplaatsen kunnen zijn teruggekeerd.

(1) Die magt kan tijdelijk, zoolang de vijand nog vóór den IJssel staat, en het land aan Maas en Waal niet bedreigd wordt, ook buiten het leger te velde aanzienlijk versterkt worden.

Gebruik makende van onze waterwegen en der door de rivieren gedekte communicatiën, behoeven onze troepen in de achterwaarts, buiten het bereik des vijands gelegen vastigheden, niet werkeloos te verblijven; maar kunnen bij eenen verzekerden terugtogt, steeds in eerste linie gebruikt worden.

Zoodanige flankoperatiën gaan onze krachten niet te boven; de troepen blijven in de hand van den opperbevelhebber, en kunnen den vijand tusschen den ouden IJssel en ouden Rijn veel afbreuk doen.

Tot zulk een *retour-offensief* zou het bruggenhoofd bij Pannerden zeer goed in te rigten zijn, en meer nut kunnen doen dan eene hoofdstaving op de Pleij, of een ander groot werk als bruggenhoofd te Westervoort.

Ons bestek laat niet toe hieromtrent in verdere beschouwingen te treden. Welligt geeft het hooge belang dezer positie later aanleiding tot een opzettelijke behandeling; te meer, daar op goede strategische gronden kan worden aangetoond, dat het in bezit nemen en houden van het Pannerdensche eiland voor den vijand bijna onuitvoerbaar is, bij eene doeltreffende opstelling onzer troepen, en bij eene goede offensieve brugverdediging te Pannerden. Bovendien blijft onze actie naar en over Kandia steeds open, waarom op dit kleine eiland ook een gering veldwerk moet worden aangelegd.

De vijand zou althans er geen neven-, maar eene hoofdzaak van moeten maken om ons het schiereiland van Pannerden te betwisten.

Iedere dag, welken de vijand verliest om ons geheel inoffensief in de Over-Betuwe terug te dringen, is voor ons dubbele winst; en dat geheel terugwerpen kan hem lang, welligt geheel worden betwist. Op een zóó bekrompen terrein kan hem zijne overmagt weinig baten, terwijl wij er steeds met gelijke krachten en onder veel gunstiger omstandigheden kunnen optreden. Laat hij het aan ons over, dan is het échelonneren zijner troepen van Emmerick naar Westervoort, 'tgeen toch zijne natuurlijke, gemakkelijkste en meest rationele operatielijn is, zeer gewaagd, en opent ons schoone kansen voor den aanval.

Daardoor kan de nadering van het zwakste en vooral het strategisch gevaarlijkste gedeelte van den IJssel, namelijk van Westervoort tot Doesburg, den vijand zoo goed als ontzegd worden.

Ook de marine kan hier veel tot onze verdediging medewerken.

Legt men twee goede werken, van eenig zwaar geschut voorzien, zoo boven als beneden het dorp Pannerden, met eene midden-redoute voor ligter geschut aan; rigt men de kopverdediging van Waal en Rijn zóódanig in, dat ook de Lobberde en Pannerdensche waard en de daarin liggende Zorgdijk worden bestreken, dan ligt eene flotille veilig in het Pannerdensche kanaal, en kan tevens ongemoeid tot in den Rijn of Waal komen. (Zij kan hare reserve hebben iets onder den kop van den IJssel.)

Heeft men daarbij eene sterke flotille onder Nijmegen, met eene reserve onder het Schansegat, dan zal de vijand het wel niet wagen op onze bovenrivieren te opereren, en zal hem het afvaren uit den Boven-Rijn, krach-

tiger worden belet dan door die menigte kostbare werken op de oevers.

Met zulke flotilles, onder het voordeel der stoomkracht werkende, blijft ons de heerschappij op onze rivieren gewaarborgd; de geheele Over-Betuwe wordt gedekt en beveiligd, en noch van Pannerden tot den kop van den IJssel, noch over de Waal tot aan Nijmegen, zullen vijandelijke bruggen geslagen kunnen worden.

Daardoor wordt de Over-Betuwe van eene zwakke, passieve stelling, eene voor den vijand geduchte en gevaarlijke offensieve flankpositie; daardoor zijn de troepen, die haar tegen eene landing moeten beschermen, en den vijand beletten, er door heen, achter den IJssel om te gaan, niet meer voor het veldleger verloren, maar kunnen tot de IJssel-verdediging of wel vóór en in Nijmegen, of wel tot bescherming van het land van Maas-en-Waal gebruikt worden.

Wil de samenwerking van zee- en landmagt echter een krachtige steun worden voor onze verdediging, dan dienen de twee administratiën van Marine en Oorlog, zich den vreedestijd ten nutte te maken, om alles te regelen, en te bepalen waar, op welke wijze, en onder welk verband, die beide magten eenmaal te zamen zullen werken.

Dan moet reeds nu alles worden voorbereid, opdat Marine en Leger het weten, wat zij van elkander kunnen, mogen en moeten verlangen, hoedanig zij elkander het beste zullen ondersteunen ter bereiking van één en hetzelfde doel.

Zij moeten bij tijds leeren, hoe men den vijand het genaken der oevers, de toebereidselen tot den overtocht, en dien overtocht zelve kan bemoeijelijken of beletten; hoe, door middel eener spoedige verplaatsing onzer strijdkrachten, aan de mindere sterkte van ons leger kan worden te gemoet gekomen; hoe daardoor de vijand steeds in flank en rug kan worden bedreigd.

Men zal mij toch het versleten denkbeeld van geheimhouding ten opzichte van 's lands verdediging niet voor de voeten willen werpen! een denkbeeld, even verderfelijk in beginsel, als onhoudbaar in toepassing; een denkbeeld, dat nog slechts alleen in China en Japan te huis behoort.

In elken vrijen staat, voor ieder vrij volk, is geheimhouding daaromtrent eene volstrekte onmogelijkheid geworden.

Zij mag, zij kan niet bestaan.

Zij mag niet bestaan, opdat jongelieden, welke zich voorbereiden Koning en Vaderland te dienen, leeren kunnen wat zij moeten weten, als eenmaal hunne medewerking tot die verdediging mogt gevorderd worden; en opdat zij geen verkeerde denkbeelden opvatten, geen valsche, onstrategische, onpraktische begrippen verkrijgen omtrent iets, wat zij niet leeren kunnen, zoo het voor hunne leermeesters zelve. . . . een geheim is.

En dat iets, het is de verdediging van hun land !

Zij mag niet bestaan, ten einde den officier de gelegenheid niet te benemen, zich te bekwamen, zich te volmaken in zijne betrekking; den aanstaanden bevelhebber de kennis niet te onthouden, van wier meerderen of minderen omvang het lot van ons leger, ja van ons volksbestaan kan afhangen.

Die geheimhouding kan daarenboven niet bestaan, want, wie zal het den vreemden stafofficier beletten, *en touriste, en amateur, en artiste*, of onder welken vorm of benaming dan ook, onze grenzen, onze rivieren, onze verdedigingsliniën rond te wandelen, op te nemen, er schetsen van te maken enz., enz. ?

Wie zal het den afgezant beletten, des verkiezende, berigten in te winnen en inlichtingen te bekomen, omtrent alles wat ons verdedigingsstelsel aangaat ?

Zou onze regering dat beginsel nog in enkele opzigten willen of kunnen aannemen, waar het in andere de openbaarheid huldigt ? bijv. door het voor ieder verkrijgbaar stellen der schoone topographische kaart van Nederland, wier ontwerper en daarstellers zich eene onvergankelijke eerzuil hebben opgericht; wier verspreiders zich den dank, vooral van het leger hebben verworven !

Geheimhouding sluit den weg voor onderzoek; en vrij onderzoek leidt tot de waarheid.

Openbaarheid, voor zooverre die nuttig en noodzakelijk is, moet de leuze zijn, ook wat onze landsverdediging betreft ! Het scheenkt vertrouwen aan leger, volk en volksvertegenwoordigers; het boezemt eerbied in en ontzag (als zij op goede gronden steunt) zoowel bij vijand, als bij bondgenoot.

Bij een algemeen bekend, en *als goed erkend* plan van verdediging onzer kusten, zal noch Engeland, noch eene andere mogendheid die ons uit zee zou willen bestoken, er spoedig toe overgaan om onze onherbergzame stranden te naderen.

Bij een algemeen bekend, en *als goed erkend* plan van verdediging onzer zuidelijke frontieren, zal Frankrijk, of een andere vijand, het niet ligt wagen, tusschen die breede rivieren en wateren, door onze zeemagt bewaakt, hunne legers op te stellen, die ten verdere kunnen worden geleid, eer zij het hart van ons land bereikt hebben.

Bij dergelijk plan omtrent onze IJssel-, Grebbe- en Utrechtsche-liniën, zullen Pruissen of andere staten het niet geraden achten, voor zulke, ook tot het offensieve goed ingerigte stellingen het hoofd te stooten, om welligt door een betrekkelijk veel geringere magt, verpletterd te kunnen worden.

Zóó zal Nederland niet alleen zijne onafhankelijkheid, maar ook zijne onzijdigheid kunnen bewaren; zóó geeft het zich de beste waarborgen voor vrede en rust; zóó kan het de toekomst onbezorgd te gemoet gaan!

Daarenboven blijven er voor den verdediger, in den werkdadigen oorlog, en als men den vijand tegenover zich heeft, genoeg geheimen te bewaren over, welke den aanvaller steeds in het onzekere zullen houden omtrent zoo vele operatiën, opstellingen van troepen, van geschut enz.; omtrent het dras of onder water zetten van zoo menige strook lands, de werking en uitbreiding van zoo menige inundatie, het verplaatsen van strijdkrachten door de bewegingen eener genoegzaam sterke stroomflotille enz., enz.; voorts zijn onze hooge rivierdijken, onze aaneengeschakelde liniën even geschikt tot het geheim houden van zoo menigen marsch, zamentrekking van troepen en uitvallen, die daarachter kunnen worden voorbereid, als tot eene krachtige verdediging.

Eene krachtige verdediging nu kan alleen verkregen worden bij eene krachtige samenwerking van zee- en landmagt, en deze is niet te verkrijgen, zonder dat de hoofden dier beide Departementen de handen ineen slaan; zonder dat er omtrent alle oorlogszaken overeenstemming zij, tusschen hen als *uitvoerende*, en de Kamers der Staten-Generaal als *wetgevende magt*.

Keeren wij na deze uitweiding tot onze beschouwingen terug.

Deventer, Zutphen en Doesburg moeten geheel als bruggenhoofden beschouwd en alleen daartoe ingerigt en bewapend zijn.

Die bruggenhoofden, aan de monden van drie voor kleine vaartuigen bevaarbare rivieren, en op de vereenigingspunten van verschillende groote wegen gelegen, beletten den vijand van de eerste gebruik te maken om zijn overgang van den IJssel voor te bereiden, of zijn bruggenmaterieel te water te vervoeren.

Wordt hem verder het vrije gebruik dier wegen onmogelijk gemaakt, dan is de vijand gedwongen, andere veel slechtere op te zoeken; terwijl hun bezit ons tevens in staat stelt, bij het stellen van soutiens op geschikte tusschenpunten, de grenzen beter te kunnen observeren, de opgeroepen miliciens en schutters, de daar voorhanden zijnde paarden, de veestapel enz., enz. veilig te kunnen doen aftrekken, en het land voor menigen strooptogt te vrijwaren.

Op den Ouden-IJssel, de Berkel, Regge en Schipbeek, worden ongeveer een paar honderd zoogenaamde sompen gevonden, van 6 tot 20 ton inhoud, die zoowel tot het overzetten van troepen, als het slaan van bruggen de noodige geschiktheid bezitten, den vijand alzoo niet ten onpas zouden komen en dus bij tijds moeten worden weggevoerd.

Het verdedigd houden der mondingen van de hoofdtoevloeiſels van den IJssel, geeft daarenboven gelegenheid tot het stellen der inundatiën, en het behouden van deze door het sluiten der uitwateringsluizen; waartoe bij tijds alles voorbereid en alle middelen, als schotbalken enz., in gereedheid moeten zijn.

Bij het dreigen van een aanval uit het oosten, moet al dadelijk, op de beide oevers van den IJssel en vóór de Grebbe-linie, al wat slechts kan, onder water worden gezet; want met de reeds bestaande en nog geprojecteerde spoorweg-liniën, in verband met de groote wegen en andere snelle middelen van vervoer, kan de vijand, in een oogenblik tijds, met eene vrij aanzienlijke magt, vóór den IJssel, en eenige dagen later voor de Utrechtsche Linie staan, zoo wij dit niet door eene krachtige handeling of door uiterlijk vertoon, bij tijds trachten te beletten.

Men moet den vijand door een en ander dwingen, geen aanval te ondernemen vóór dat hij al zijne beschikbare magt bijeen heeft; in één woord, men moet tijd winnen, en hem tot het nemen van vele tijdroovende maatregelen noodzaken.

Het vasthouden der genoemde bruggenhoofden met hunne geavanceerde werken, in verband met eenige ligtgewapende schepen en de troepen langs den oever, dekken, over eene ruimte van 6 à 7 uren, de gevaarlijkste punten der rivier; bekort aanmerkelijk de uitgestrektheid waarover het leger te velde een meer onmiddellijk toezigt moet houden, en kan dus dat overschietende gedeelte meer geconcentreerd, en alzoo met meer kracht verdedigd worden.

Een overtocht bij verrassing wordt bijna onmogelijk, en een *de vive force* zeer moeilijk gemaakt; waartoe ook de partiële inundatiën veel kunnen bijdragen.

De groote straatweg van Zutphen naar Arnhem, op korten afstand langs den linker oever, wiens gemeenschap met Utrecht genoegzaam verzekerd is, en waar langs het troepenvervoer, zoowel als de beweging van ieder wapen, zeer gemakkelijk kan plaats hebben, biedt den verdediger vele voordeelen aan, terwijl de straatweg dien de vijand van Deventer af ten zijnen voordeele heeft, hem dáár minder te pas komt.

Het is toch niet waarschijnlijk dat een vijand, wiens operatielijn van den Rijn uitgaat, achter onze drie bruggenhoofden om, den Beneden-IJssel zal gaan overtrekken; daarenboven kan men hem dáár door onderwaterzettingen, het doen overstroomen van de Grift en der menigvuldige weteringen, die genoegzaam evenwijdig aan de rivier loopen, eene krachtige tweede Linie tegenoverstellen.

Om deze en nog andere redenen, vermeen ik, dat Mastenbroek geen strategisch punt is van eene zoo hooge waarde, als door vele schrijvers beweerd wordt; althans bij eene verdediging, waarbij wij aan eigen krachten zijn overgelaten.

De aldaar te stellen troepen kunnen geheel buiten het bereik geraken van den opperbevelhebber; bij het leger te velde aangesloten, zullen zij veel beter geplaatst zijn achter den IJssel, om van tegenover Olst tot Hattem of Zalk toe, den overtocht daadwerkelijk te beletten.

Bij het forceren der rivier, zouden zij hun terugtocht tot achter de Utrechtsche linie, alleen over de Zuiderzee kunnen bewerkstelligen; op het hachelijkste oogenblik zouden zij geneutraliseerd worden, en zoo de strategisch in te rigten defensie der Grebbe-linie, in de waagschaal stellen.

Daarenboven zou eene sterke vijandelijke brigade te Ommen, elke operatie van daar uitgaande, voorbij Wijhe en Raalte aan de eene, of voorbij Zwartsluis aan de andere zijde, wel spoedig beletten, op straf van afgesneden te kunnen worden.

Bij het vereenigen aldaar van 25 à 50,000 man, zou uit die flankstelling aanvallenderwijze geageerd kunnen worden; dit is echter zonder hulp van bondgenooten niet denkbaar, en deze zouden zich ongaarne in dien *cul-de sac* gaan begraven.

Ook al was die positie in staat van verdediging gebragt, zou zij toch uit zee, met groote schepen althans, niet bereikt kunnen worden.

Het Keteldiep heeft op zijn hoogst 1,60 à 1,70 el waterdiepte, en het Zwolsche niet veel meer. Zoo die wateren daarenboven niet buiten het bereik van den vijand zijn, hoe wil men er dan, vooral bij laag water, troepen, paarden en materieel, veilig kunnen ontschepen?

Het Ganzendiep, door genoemde vaarwaters gedekt, heeft nog minder diepte en geen hoofden genoeg om eene in- of ontscheping te begunstigen. Maar al neemt men aan, dat 25 à 50,000 man, als de vijand reeds voor de linie van Utrecht staat (zooals sommige schrijvers dat willen), in het Mastenbroek opgesteld en van al het noodige voorzien zijn, tot elke operatie gereed, terwijl de vijand zonder eenige voorzorg, zonder voor Zwolle of op eenig ander punt een observatie-korps te hebben achtergelaten, zoo maar onbezonnen naar de Utrechtste linie is voortgerukt (mij dunkt, wij stellen de kansen zoo schoon mogelijk), dan nog kan iedere aanval uit die, door sommigen zoo hoog geroemde flankstelling, geheel worden vrijdeld.

Men dient toch niet te vergeten, dat bij het verlaten der IJssel-linie, de drie bruggenhoofden in 's vijands handen geraakt, in behoorlijk weerbaren staat en goed bezet zijn.

Men zal toch niet aannemen dat hij met $\pm 100,000$ man voor de Utrechtsche linie, op de Bildstraat, of te Vechten, *en colonne serrée* staat opgesteld; maar zijne kantonnementen zich wel tot Amersfoort, Renswoude, Ede, Leersum enz., enz. zullen uitstrekken.

Waar wil men nu den vijand uit het Mastenbroek in de flank aanvallen? Zulk eene operatie zal toch wel niet vlak voorbij zijne bruggenhoofden geleid worden? Op dien weg zou hij dat leger al zeer gemakkelijk kunnen afsnijden. Men zal dus waarschijnlijk over Hulten en Ruurlo trekken, om langs dien weg zijne communicatiën af te snijden, of iets dergelijks. Neemt men nu aan, dat die 20 à 25,000 man, reeds den 2^{den} dag te Ruurlo bijv. zijn aangekomen, dan zijn zij ook dáár reeds strategisch afgesneden; want, aan den avond van dienzelfden dag, kan de vijand 50 à 55,000 man om en bij Deventer vereenigd hebben, zoodat de verdere étappes van ons leger dan wel eens door vijandelijke stafofficieren zouden kunnen aangewezen worden.

Het is intusschen eene groote fout geweest, de ongereveteerde en dus onkostbare omwalling van Kampen te slechten, daar die vesting, met hare onafzienbare inundatiën, steeds een halven tactischen invloed behield op de verdediging van den Beneden-IJssel.

Hebben wij een aanval alleen uit Duitschland te vreezen, dan kan de IJssel-linie door een leger van 20 à 25,000 man, aanvankelijk goed verdedigd en kunnen den vijand zware verliezen toegebracht worden.

Volgens den majoor TICHER, kan de vijand, bij het slaan eener pontonbrug over den IJssel, den overtocht beginnen 5 à 6 uren nadat de werkzaamheden zijn aangevangen, en in dien tijd ruim 8000 man infanterie overgezet zijn.

Nu kan men, in de meeste gevallen, in 5 uren tijds, met een korps van 7 à 8000 man uit de drie wapens bestaande, op het overgangspunt aan de rivier verschijnen, en vindt men er dan slechts 4000 man van den vijand overgezet, dan kan het verslaan dezer troepen en het beletten der passage zelve, als vrij zeker gesteld worden. Waarschijnlijk echter zullen er twee overgangen te gelijker tijd beproefd worden; de opstelling onzer troepen moet dan ook daarnaar worden ingerigt en moeten hunne standplaatsen zooveel mogelijk geconcentreerd zijn.

Door het oprigten van kleine telegraphen of seinpalen, op de torens der vele steden en dorpen, kan men van de bewegingen des vijands bij tijds worden onderrigt; terwijl des nachts piketten infanterie en kavallerie naar die punten moeten oprukken, waar éene poging tot overgang het waarschijnlijkst wordt geacht, en patrouilles langs den oever de rivier bewaken.

Buiten en behalve dit cordon van bewaking, moeten een goed deel der infanterie, benevens eenige batterijen veld-artillerie, op of langs bovengenoemden straatweg worden opgesteld.

De hoofdreserve der infanterie en artillerie, benevens de rijdende artillerie, wordt in eene centrale stelling achter het rideau van de Veluw-Zoom; en achter den linker vleugel eene secondaire reserve geplaatst.

De kavallerie moet nog iets meer terug gekantonneerd worden.

Voor de op de heide gekampeerde reserve, dienden drie goede hoofdcommunicatiën en *pate d'oie* naar den IJssel daargesteld te worden; voorts een hoofdweg achterwaarts naar den straatweg van Ede, waar langs de kavallerie kan opereren en het grootste deel der verdedigers van de rivier later moet teruggaan.

Hoe noodzakelijk het is, dat in tijd van vrede en rust alles voorbereid worde, om tijdens een aanval, naar een vast aangenomen plan, de werkelijke verdediging, praktisch te kunnen leiden, springt hier weder in het oog, waar verbindings- en terugtogtslijnen geopend, waar water voor de kamperende troepen, voor de heen- en weder trekkende kavallerie en artillerie-paarden moet verstrekt worden, omdat er tijden zijn, dat die Veluwsche woeste gronden geen droppel water opleveren.

Veel zal er over die drooge, zandige vlakten heen- en wedergetrokken worden bij de verdediging van den IJssel, wiens boorden dan wel overal een verboden wed zullen zijn; en veel zouden menschen en paarden te lijden hebben, indien er niet bij tijds aan gedacht werd, hen van het noodige drinkwater te voorzien.

Men leze het verslag van den terugtogt der Engelschen in 1795, die bij het overtrekken dezer onherbergzame vlakten, zonder door den vijand te worden bemoeijelijkt, meer verliezen leden dan in den veldtogt des vorigen jaars, welke hun echter zoo verderfelijk was geweest.

Hoe langer het vijandelijk leger aan den IJssel wordt opgehouden, des te meer kans bestaat er den overgang voor goed te betwisten, daar onze infanterie, door toevoeging van bataillons schutterij, dagelijks sterker wordt; daar voorts veldverschansingen, benevens andere verdedigingsmiddelen vermeerderen en in kracht toenemen; bij eenen gunstigen waterstand de inundatiën zich meer en meer kunnen uitstrekken, en wanneer het leger tot 50 à 40,000 man aangegroeid is, er kans bestaat, ook een veel sterkeren vijand voortdurend aan den IJssel tegen te houden.

Het is dus even mogelijk als noodzakelijk de IJssel-linie te verdedigen.

De mogelijkheid er van heb ik getracht in het bovenstaande aan te toonen, indien men er haar bij tijds doeltreffend op voorbereide en toe

inrigte, en al onze strijdkrachten tot die verdediging verstandig doe zamenwerken; terwijl de noodzakelijkheid er van op het beginsel berust, den vijand de toegangen tot ons land steeds zeer moeilijk te maken; hem geene hulpbronnen in handen te geven, die wij ten onzen behoefte kunnen aanwenden; maar hem vooral tot groote, veel tijdwegnemende toebereidselen te noodzaken, en zóólang op te houden, tot dat die waterlinie gesteld en in behoorlijken staat van tegenweer is gebragt, van welke Prins MAURITS zoude gezegd hebben, ze met 10,000 man tegen geheel Europa te willen verdedigen.

Ducht hijv. een uit Pruissen aanrukkend leger geen verzet of oponthoud aan den IJssel, dan staat ook de Utrechtsehe linie zoo goed als voor hetzelfde open, zijnde dan bijna geheel onder zijn onmiddellijk bereik.

Begrijpt de vijand, dat het slechts op snelheid en voortvarendheid aankomt, zoo heeft hij in één oogwenk 10 à 12,000 man uit de beide Rijn-oevers om Wezel verzameld, en binnen 3 à 4 dagen kan hij vóór of in de Utrechtsche linie staan.

Men vrage het zich ernstig af, zal of kan die linie zoo spoedig in weerbaren staat worden gebragt, en waar zijn hare verdedigers? De vijand moet dus noodzakelijk, zoo al niet door eene werkelijke verdediging, althans door eenig uiterlijk vertoon, of door vrees teruggehouden worden; en daartoe is het oogenblikkelijk stellen van inundatiën het beste middel.

Hiertoe moeten dus ten allen tijde de middelen gereed en in voldoende staat zijn.

De vijand toch kan, ook bij de beste inlichtingen omtrent ons defensie-systema, onmogelijk de juiste uitwerking en gevolgen der in gang zijnde onderwaterzettingen berekenen, wier verdere werking hij niet bij magte is te stuiten.

Bij de hem onbekende waterstanden, kan hij in dien doolhof van waterverwarring minder nagaan, welke levende en andere weërmiddelen wij daarbij gevoegd kunnen hebben, en zal dan wel afzien van *pointes* tot vóór de Utrechtsche linie. In zulke hagchelike oogenblikken is dat reeds de halve redding van ons land

Elk gedeelte onzer troepen dat na de IJssel-verdediging op onze centrale waterlinie teruggaat, moet iedere ontmoeting met den vijand vermijden, vooral zorgen door geen overmagt te worden aangevallen of verstrooid, en zoo spoedig mogelijk achter de Grebbe-linie trachten te geraken.

Om dien terugtogt te verzekeren, dienden de hoofdtoegangen bij het defilé aan de Grebbe, bij de Buursteeg of Klomp, bij Woudenberg, Amersfoort en Spakenburg, bij tijds te worden gedekt, door de daarliggende aardewerken

op te maken, doeltreffend te bewapenen, en alzoo in goeden staat van tegenweer te brengen.

Tevens make men zich den tijd te nutte, dat het veldleger den vijand aan gene zijde van den IJssel ophoudt, om de linie door eenige bataillons schutterij en een of meer batterijen te doen bezetten, en brenge voorts alles in gereedheid, om de zoo noodige inundatiën bij tijds daar te stellen.

Die linie alzoo gereed zijnde, om het van den IJssel afkomende leger op te nemen, kan, met de alsdan daarachter verzamelde strijdkrachten, naar mijn inzien, eenen geruimen tijd het vijandelijk leger tegenhouden.

Na de IJssel-verdediging moeten de troepen van onzen regter vleugel, zoo veel mogelijk de straatwegen van Ede en van Wageningen, als ook den spoorwegdijk naar de Grebbe linie volgen, ten einde zich daarachter te verzamelen; bereikte de vijand Ede te spoedig, dan was onze linker vleugel, die zich van Zutphen en Deventer wel noodwendig over Apeldoorn en Voorthuizen op Amersfoort moet terugtrekken, reeds strategisch afgesneden.

Wil men ook deze troepen, die de rivier tot bij Kampen hebben gadeslagen, den terugtogt achter de Grebbe-linie verzekeren, dan behoort den vijand, na zijnen overtogt, het verder doordringen zooveel mogelijk bemoeijelijk te worden.

Aan de reeds gedeeltelijk gestelde inundatie der linie aangeleund, moet hem het doordringen tot Ede, en het gebruik van den kunstweg op Nijkerk, althans tot des anderen daags middags worden belet, ten einde onze linker vleugel en de bezettingen van Zutphen en Deventer, met hun bijhebbend geschut, Amersfoort nog in tijds kunnen bereiken.

Hoewel de Grebbe-linie tien uren developpement heeft, bepaalt zich de strategische verdediging echter op een veel kleineren hoog en wel van drie uren, van den Rooden Haan af tot Asschat; als namelijk gelegenheid gegeven wordt, om door het opgraven van de zoogenaamde Bisschop-Davidsvaart, het water van de eerste kom op al de andere te kunnen brengen en als de hoofdaccessen op de Grebbe, op den Emmikhuizerberg, op Woudenberg, op Amersfoort en op den zeedijk te Spakenburg, door aardewerken behoorlijk te verdedigen zijn.

Ligt de eerste kom dras, dan is van den Rijn tot aan de Buursteeg, de regter vleugel onaanvalbaar, even als de linker, indien al de polderlanden van iets beoosten Amersfoort tot aan zee, geïnundeerd zijn.

Het accès van Amersfoort moet natuurlijk in beter verdedigbaren staat gebracht zijn, en door het daarachter getrokken veldleger verdedigd worden.

Is ons leger nu doeltreffend met de noodige soutiens opgesteld, zoo is het

steeds bij magte, zich onder zeer gunstige omstandigheden, tegenover den hier of daar deboucherenden vijand te stellen.

Deze toch kan zich op een zeer gecoupeerd terrein, op hier en daar drasland, partiële onderwaterzettingen, hoog opgestuwde weteringen enz., zeer moeilijk deploijeren, of met sterke kolonnen van alle wapens het open terrein bereiken.

Zijne kavallerie en artillerie zullen bezwaarlijk over de linie kunnen geraken, zoodat wij hem bij eene goede opstelling, steeds met overmagt kunnen te gemoet gaan en een schoone kans hebben om hem met verlies terug te werpen.

Mogten wij hier of daar worden teruggeslagen, wij vinden den terugtocht door niets belemmerd; verschillende straatwegen en communicatiën staan ter onzer beschikking, en zullen wij niet dan schoorvoetend door den vijand worden vervolgd.

Het spreekt van zelf, dat het gedeelte van Ochten en de Spees evenveel weêrstand zal moeten bieden, als het overige der linie.

Werd Wageningen nu, door het aanleggen van eenige redoutes, ingerigt om van daar, met genoegzame magt, door de linie gedekt, aanvallend te werk te gaan, ten einde 's vijands rug en flank te bedreigen, dan kon zijn toestand zeer lagchelijk worden; en werden zulke offensieve retours ook te Amersfoort en Woudenberg mogelijk gemaakt, zoo zou hem niets overblijven dan de terugtocht.

Ik geloof, dat deze linie eene hoogst nuttige strategische of wel militaire veld-positie worden kan; dat zonder eene goed in verdedigbaren staat gebragte Grebbe-linie er aan geene verdediging van den IJssel te denken is, en het behoorlijk terugtrekken achter, en alzoo de verdediging der Utrechtsche linie veel gevaar zoude loopen, zoo men den vijand niet ten minste eenige dagen voor de Grebbe-linie kon ophouden.

Bij eene oppervlakkige beschouwing der Utrechtsche linie, valt al spoedig in het oog, dat zij thans meer voor eene passieve, dan wel voor eene actieve verdediging geschikt en ingerigt is.

Waar toch moeten de troepen achter haar geplaatst worden, waar zijn de noodige en geschikte uitgangen, om met eene genoegzame magt tot het offensieve over te gaan?

Waren de Houtensche lunetten meer vóóruitgeschoven geworden, zoo had er vóór Utrecht de schoonste gelegenheid bestaan, om daar, ten allen tijde, 10 à 12,000 man te vereenigen, tot het doen van offensieve operatiën, waarbij de geheele stelling veel gewonnen zou hebben.

Uit de eenige poort aan deze zijde der vesting Naarden, kan geene aan-

zienlijke magt deboucheren; 't geen daarenboven de vijand nog gemakkelijk beletten kan.

En, . . . vlak voor Naarden, onder het geschut der vesting, ligt een open, hoog, ruim terrein, waar tusschen de 10 à 15,000 man zouden kunnen vereenigd worden; en, . . . ééne groote redoute op de hooge vlakte, in het midden tusschen Bussem en den straatweg aangelegd, met ééne flèche, om deze te bestrijken, zouden welligt genoegzaam zijn, om dat terrein, waarop alle wapens kunnen ageren, ook als kampement genoegzaam te beveiligen en het schoonste offensieve retour mogelijk maken!

Al behoort Naarden niet regtstreeks tot de Utrechtsche linie, zoo is die vesting echter van het hoogste belang.

Zonder haar bezit, zal de vijand niet ligt iets tegen Muiden durven ondernemen, dat èn tot de Utrechtsche, èn tot de Amsterdamsche linie behorende, een gewichtig punt dier stellingen uitmaakt.

Het hoofdvoordeel eener aaneengeschakelde en geheel gesloten linie als die van Utrecht, bestaat voornamelijk daarin: dat men door haar gedekt, over een groot deel zijner troepen kan beschikken, om ze, zonder voorkennis des vijands, van het eene op het andere aanvalspunt over te brengen, en hem steeds in het onzekere te houden, wáár zijne flanken of rug kunnen bedreigd worden.

Dat voordeel echter gaat verloren bij gemis van de daartoe noodige offensieve retours; en dáárom is het te wenschen, dat door een verbeterd front der Houtensche lunetten, en het daarstellen van een paar eenvoudige aardewerken te Naarden, er althans twee zulke retours in de Utrechtsche linie worden geschikt gemaakt, om ze aan hare bestemming te doen beantwoorden.

Het zou ons te ver leiden, in nadere beschouwingen daaromtrent te treden. Welligt zal die linie de stof leveren tot eene latere opzettelijke behandeling.

Vreemd is het, dat vele schrijvers zich zoo bepaald omtrent het nuttelooze van sommige onzer sedert lang bestaande vestingen verklaren, en onvoorwaardelijk hare slooping aanbevelen, terwijl zoo weinige hunne denkbeelden hebben medegedeeld omtrent al die nieuwe werken, waaraan deze linie zoo rijk is.

Juist van hunne zijde zou een kritisch overzicht van die massa's steen, die bomvrije torens, waaronder er zijn, zoo als sommigen beweren, waar nimmer een bom op vallen zal of vallen kan, tot belangrijke opmerkingen aanleiding kunnen geven.

Dat men ook ten dezen opzichte voordeel doe met verkregene lessen! Want

ook bij ons, staan ze dáár, die werken, als waren het rotsen van gebakken steen, waaronder er zijn, wier hooge, ongedekte muren, als zoovele kogelvangers, den vijand reeds van verre schijnen te tarten, eens te beproeven, of het *Hollandsch metselwerk* tegen zijne projectielen zoude bestand zijn.

Voor zoo ver ik weet, is de daarstelling van al die werken nog nimmer door een dier schrijvers, aan het beginsel van noodzakelijkheid of zuinigheid, hunne ligging en hun onderling verband aan zuivere strategische gronden getoetst, alsmede hunne innerlijke en betrekkelijke waarde of belang voor 's lands verdediging, onderzocht geworden.

Ook achter deze centrale verdedigingslinie zullen gewapende vaartuigen goede diensten bewijzen, zooals de geschiedenis het ons aanwijst; en hadden forten als Kijkuit en Spion, meer strategisch en doeltreffend, en zeker goedkoper, er door vervangen kunnen worden.

Mogt bij zeer sterke aanhoudende vorst, de Utrechtsche linie soms onhoudbaar zijn en verlaten worden, dan moet het leger op de meer ineengedrongen stelling van Amsterdam terugtrekken en zich aldaar trachten staande te houden; of, is dit onmogelijk, zich verder in Noordholland opstellen, met den Helder als reduit.

Bij het terugtrekken uit de Utrechtsche linie, was Woerden, als *place du moment* ingerigt, steeds een steunpunt voor het leger, en geschikt om menig afgesneden gedeelte er van op te nemen.

De Hollandsehe waterlinie met haar centraal bolwerk is echter opgegeven; en of het werk aan de Nieuwersluis den vijand slechts één oogenblik op zal houden, of in staat is het accés op Amsterdam te verdedigen, durven wij op goede gronden betwijfelen.

Hoewel bij een aanhoudenden gestrengen winter, onze landsverdediging oneindig veel moeilijker, ja soms onmogelijk kan worden, moet men daarbij echter niet uit het oog verliezen, dat, als wij goed ten strijde zijn toegerust, geen vijand het ligtelijk ondernemen zal, tegen dat jaargetijde een veldtogt te openen, als hem, bij een langdurigen hevigen vorst, ja, welligt menig bezwaar kan worden weggenomen; maar die hem ook, bij snel invallende dooi, bij een zachten winter, of onder andere ons gunstige omstandigheden, een zeker verderf kan te gemoet voeren.

Indien bij de bovenstaande opmerkingen omtrent onze landsverdediging, de bestaande strijdkrachten, ook zonder hulp van vreemden, daaraan dienstbaar zullen zijn, dan moeten die strijdkrachten zóódanig in staat gesteld en onderhouden worden, dat zij waardiglijk aan hare bestemming kunnen beantwoorden.

Die belangen worden jaarlijks bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter sprake gebracht, en de middelen aangevraagd, om zee- en landmagt in behoorlijken staat te onderhouden.

De wijze waarop die middelen meestal worden toegestaan, en de gevolgen der vroegere aanhoudende inkrimpingen, waartoe men, door eene onverstandige bezuiniging geleid, de hoofden dier beide Departementen dikwijls heeft gedwongen, zijn genoeg bekend.

»De vloot is in verval!» klonk het onzen Volksvertegenwoordigers in de ooren.

En hoeverre is ons leger daarvan verwijderd? als wij, om slechts bij ons wapen (de Artillerie) te blijven, aan het compleet der officieren op 1 Januarij 1857, 67 2de luitenants en bij het regiment veld-artillerie alleen, 52 onderofficieren, 50 korporaaals en 52 vrijwilligers zien ontbreken!

Deze leemte wordt hoe langer hoe grooter; en als men daarbij nog in aanmerking neemt, dat uit dit reeds zoo onvolledig kader, in oorlogstijd, bovendien de kaders voor het voerwezen getrokken moeten worden, dat vele onderofficieren, na expiratie van hun diensttijd, eenen stand verlaten, die niet aan hunne behoeften schijnt te voldoen, of wel bij het Indisch leger overgaan, dan gevoelt men dat eene spoedige voorziening noodig is.

Als men tevens opmerkt, hoe de meeste der reeds zoo schaars aankomende vrijwilligers, niet alleen bij dit regiment, maar bij vele andere gedeelten van het leger, van een gehalte zijn, waaruit de hoe langer hoe zwakker en slechter wordende kaders op geene waardige wijze meer kunnen worden aangevuld; als men algemeen hoort klagen, dat de werving geen de minste resultaten oplevert; als men ook bij de miliciens zoo weinig lust bespeurd om bij de staande armée over te gaan, en de reëngagementen hoe langer hoe schaarscher worden, is dan de vrees zoo ongegrond, dat welligt de tijd niet verre meer is, dat ook de mare »*het leger is in verval!*» in 's lands hooge raadzaal zal worden gehoord? Gehoord dáár, waar de belangen en behoeften van zee- en landmagt ter tafel worden gebracht, en waar het soms van ééne stem afhangt, of in die belangen, en in die behoefte zoodanig kan worden voorzien, dat leger en vloot steeds genoegzaam zijn toegerust, tot bescherming, tot verdediging van onze eerste, onze hoogste, onzer aller belangen.

Meermalen heb ik hooren vragen: »Als bij de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de overtuiging bestaat, dat volgens plicht en geweten, door eene verstandige zuinigheid geleid, volgens eene nauwgezette, eerlijke berekening, de middelen worden aangevraagd, die strekken moeten om in de waarachtige behoeften van het Leger te voorzien, hoe komt het

dan, dat tot de toestemming van die middelen, steeds zoo schoorvoetend overgegaan, dat de aangeboden begrooting zelfs geweigerd wordt?"

Meermalen ook heb ik hooren betwijfelen, of de Kamer wel de overtuiging had, dat de geheele organisatie van ons leger op een oordeelkundig, deugdelijk, vast aangenomen plan (en plan zegt hier meer dan beginsel of stelsel) van verdediging beruiste, waarin naar willekeur geen veranderingen mogen worden gebragt.

Meermalen heb ik juist aan het gemis van deze overtuiging, aan het denkbeeld van stelselloosheid, de oppositie hooren toeschrijven, die zich zoo dikwijls tegen het budget van oorlog openbaart.

Het antwoord op dit alles ligt dunkt mij voor de hand.

Indien de Kamer die overtuiging mist, zoo moet ze haar gegeven worden; en als het dan blijkt dat de legerorganisatie volkomen voldoet aan een vast aangenomen plan van verdediging, en dit plan, zoowel wat het geheel als wat de onderdeelen betreft, op goede strategische gronden berust, dan vervalt al aanstonds het verwijt van stelselloosheid; en welligt zullen dan ook spoedig die beperkende wijzigingen en inkrimpingen van het budget ophouden, welke tot niet anders leiden kunnen dan tot verval van het leger.

Wat hier van zijn moge, in die vergaderzaal zitten mannen, door de vrije keuze hunner medeburgers, door het algemeen vertrouwen aldaar geroepen; van wie wij mogen aannemen, dat de verantwoording, welke zij door hun goed of afkeurend votum op zich laden, hun zwaar op het harte weegt, en die gaarne ingelicht, maar *goed ingelicht* willen zijn.

Mannen, bekend met de geschiedenis van hun volk, en die het weten, dat, naast zoo menige glorierijke bladzijde, er ook in onze geschiedrollen staat aangeteekend, hoe onze eenmaal zoo magtige en geëerde Republiek, magteloos en verachtelijk werd, door dat men zoo min geld over had ter beveiliging van handel en schepen (die echter millioenen schats aanvoerden), als ter verdediging der grenzen, door een goed toegerust leger; hoe, grootendeels ten gevolge van dat schandelijk verzuim, de roof onzer tallooze koopvaardischepen door Marokaansche kapers, moest worden afgekocht! afgekocht door het land, 't welk vroeger meester op den Oceaan, datzelfde roofgespuis voor zich henen dreef, even als het schuim wegspatte van voor den boeg zijner oorlogskielen!

Voor hen, even als voor ons, staat er te lezen, hoe daardoor op 19 Januarij 1755, een roofnest als Algiers, zich verstoutte onzen staat den oorlog te verklaren; en als reden durfde opgeven, dat geene mogendheid zoovele rijk geladen schepen in de Middellandsche Zee had, en magteloozer was om die te beschermen! terwijl onze *toen zoo diep gezonken*

staat, 100 jaren vroeger een bezem voerde in den mast, als zinnebeeld dat zijne schepen de zeeën schoonveegden!

Die geschiedrollen blijven bestaan als eene waarschuwende stem; zij herinneren onzen Volksvertegenwoordigers, even goed als ons, hoe het geleide van Spaansche oorlogschepen gekocht moest worden voor eene Nederlandsche koopvaardijvloot, die eenmaal PIET HEINS, TROMPEN en DE RUITERS tot beschermers en tot wrekers had!!

Men moge het aan andere oorzaken willen toeschrijven, maar wat men ook beweren moge, het verzuim, om leger en vloot in behoorlijken staat te onderhouden, was de hoofdoorzaak onzer toenmalige schande, onzer latere diepe vernedering.

Het gaf aanleiding dat Engeland in ééne maand tijds (1) 200 koopvaardij-schepen ongestraft konde ontnemen aan dezelfde Republiek, welke ruim een eeuw vroeger, het kanonvuur harer schepen over den Theems deed bulderen en de hoofdstad van het magtige Albion voor hare magt had doen sidderen.

Dat verzuim was eene hoofdoorzaak, dat later eene zoogenaamde vrijheid met 100 millioenen schats moest worden afgebedeld, en Vaderland en volksbestaan eindelijk toch verloren ging.

God verhoede het, dat met die groote lessen der geschiedenis voor oogen, Nederland ooit weder zóó diep zoude vallen.

(Wordt vervolgd.)

(1) Op 20 December 1780 verklaarde Engeland ons den oorlog, en reeds vóór het einde der maand Januarij 1781, waren ons 200 koopvaardij-schepen ter waarde van 15 millioenen schats ontnomen.

DAGVERHAAL BETREKKING HEBBENDE OP DE GEBEURTENISSEN IN
BELGIË IN 1830 EN 1831.

(Vervolg van N°. 4, Bladz. 175 en Slot.)

21 Oct. Antwerpen. De luit.-generaals TRIP en VAN GEEN worden bij dagorder van den generaal CHASSÉ belast met de scheiding der armee (1).

Termonde. Het Hollandsche garnizoen heeft deze stad ten 7 uur des morgens verlaten met wapens en bagage en vier stukken geschut. Het is naar Antwerpen gemarcheerd.

Mons. Men heeft DON JOAN VAN HALEN en zijne adjudanten gearresteerd. Zij worden beschuldigd, eene tegenomwenteling te hebben willen organiseren.

Benden van kolenmijnwerkers hebben heden te Jemappes geplunderd. De gouverneur der provincie heeft de krijgswet doen afkondigen, volgens

(1) De hier gebezigde uitdrukking in het Journaal is niet volkomen juist, in zooverre het zou kunnen schijnen als of de generaal CHASSÉ dien last gegeven had. Zijne dagorder vermeldde alleen, dat die last aan genoemde generaals was opgedragen. Zie hier haren woordelijken inhoud:

Dagorder voor het mobiele leger.

De ondergeteekende maakt aan het leger bekend, dat hij geïnformeerd is, dat de heeren luit.-generaals TRIP en VAN GEEN alhier uit 's Gravenhage zijn aangekomen, ten einde de scheiding tusschen de nationale Hollanders en Belgen korpsgewijze te bewerkstelligen.

Antwerpen, den 21sten October 1830.

De Luit.-Generaal,
(get.) Baron CHASSÉ.

Voor eensluidend afschrift,

De Majoor chef van den staf,
(get.) NEPVEU.

welke elke plunderaar, die gevangen genomen wordt, binnen vier en twintig uren zal worden doodgeschoten.

In den nacht van eergisteren zijn tien à twaalf huizen te Solre-sur-Sambre geplunderd en in brand gestoken.

Antwerpen. De luit.-generaals TRIP en VAN GEEN zijn in deze stad aangekomen. — De vijand doet een hevigen aanval op Waelhem; de voorposten zijn overal in gevecht gekomen; zij hebben zich echter staande gehouden en hunne stellingen weder ingenomen. Drie bataillons van de 9^e afdeeling en een van de 15^e, sluiten Lier nog altijd in. Op de geheele linie van den generaal CORT HEELIGERS onderhoudt men een voortdurend tirailleurvuur.

Eenige manschappen van den vijand hebben onder het vuur onzer troepen, de driekleurige vlag op de brug van Waelhem geplant. De kapitein DITT heeft zich bij deze affaire onderscheiden.

22 Oct. *Antwerpen.* Drie kanonneerbooten, die in den Rupel voor anker gelegen hebben, zijn heden teruggekomen en liggen in het gezigt van de stad.

Het regiment huzaren n°. 6 marcheert uit zijne kantonnementen buiten om de stad, langs het glacis, zich begevende naar Brecht, alwaar het regiment tot nader order blijft. Het regiment huzaren n°. 8 zal insgelijks buiten de stad om marcheeren en zich naar Hoogstraten begeven; doch zal zijne beweging niet eerder beginnen voor dat de infanterie of de lanciers van den generaal CORT HEELIGERS voor Luythagen, zuidelijk van Antwerpen, hebben post gevat. De dragonders n°. 4 marcheeren naar Loenhout.

25 Oct. *Antwerpen.* De generaal CHASSÉ geeft last, de inundatiën ten noorden van de stad te stellen, als ook die van de forten Lillo en Liefkenshoek, en daarna de gebouwen rondom de stad, die de nadering van den vijand zouden kunnen begunstigen, te doen afbreken; die maatregelen en vooral het verbranden van eenige huizen veroorzaken groote ontevredenheid.

Volgens rapport van den generaal CORT HEELIGERS uit het hoofdkwartier te Berghem, zijn de voorposten over de geheele linie sterk geëngageerd geweest. De vijand heeft op de beide straten geschut voorgebragt; op die van Contich vier en op die van Lier naar Antwerpen vijf stukken, waaronder een houwitser. Op dien straatweg heeft de vijand zich mede in gesloten kolonne vertoond.

De kommandanten van de 1^e en 15^e afdeelingen bekomen bevel van den kolonel REUTHER, om zich te begeven naar Borgerhout, terwijl het Instructie-bataillon en het 1^e bataillon der 15^e afdeeling zich voor die plaats verzamelen en het 2e bataillon der 5e afdeeling naar Merxhem afmarcheert. Een ander bataillon der 15e afdeeling staat tusschen Berghem en Borgerhout

als tusschenpunt. Men moet zich bepalen tot de verdediging van de directe approches der vesting zelve.

24 Oct. Antwerpen. De *Régence* heeft zich naar de citadel begeven, om den generaal CHASSÉ te kennen te geven, dat, indien hij voortging met de huizen rondom de stad te doen verbranden, het volk ongetwijfeld zou opstaan. Op deze voorstellen geeft de generaal aan den burgemeester last, al de huizen op 150 meters van het glacis des kasteels te doen afbreken, hetgeen aangenomen wordt.

Het overschot van het 8^e regiment huzaren is bij het regiment n°. 6 ingelijfd.

De Hertog van SAXEN-WEIMAR neemt het meer bijzonder bevel over de troepen van het mobiele leger over van den generaal CORT HEILIGERS, die zich naar 's Hage begeeft. Het hoofdkwartier van den Hertog is te Berghem.

De kolonel REUTHER neemt van den generaal DE FAVAUGE het kommando over van de troepen voor de poort van Berghem gestationneerd. De kolonel REUTHER wordt doodelijk gekwetst.

25 Oct. Sterkte van het mobiele leger :

infanterie. . .	161 officieren,	11,712 man	} present onder de wapens.
kavallerie. . .	94 »	1197 »	
artillerie 4 batterijen rijdende,			
2 » veld-artillerie.			

De 1^e, 15^e en 17^e afdeelingen infanterie marcheeren Antwerpen binnen. De Hertog van SAXEN-WEIMAR eene contusie aan den voet bekomen hebbende en niet langer het kommando der troepen buiten de vesting kunnende blijven voeren, wordt vervangen door den kolonel EYMAEL van de 7^e afdeeling infanterie.

Ten gevolge van hetgeen in den raad van defensie, gehouden op het Kasteel van Antwerpen, besloten is, zullen de tegenwoordige stellingen behouden worden, ten einde :

- 1^e de approches van de citadel en vesting op te ruimen en te eclaireeren ;
- 2^e om, indien in weerwil van de 100 man ter versterking van Berghem afgezonden, de tegenwoordige positie moet worden verlaten, eene nog meer geconcentreerde te kunnen aannemen ; namelijk alleen genoegzaam van het glacis verwijderd, om de arbeiders, welke de wegruiming van huizen en heggen bewerkstelligen, te dekken.

Naar aanleiding van het voorgevallen gevecht en als eene wijziging der dispositie van den raad van defensie, krijgt de kommandeerende officier der troepen te Berghem bevel, zich des avonds, wanneer het vijandelijk vuur opgehouden heeft en wanneer de omstandigheden daartoe gunstig zijn,

in stilte terug te trekken en met al de troepen binnen de vesting te rukken, zoo door de Mechelsche- als door de Begijnen poort en de hulppoort der citadel. De troepen onder de orders van den kolonel SPRENGER, aan de Burgerhoutsche poort geposteerd, volgen deze beweging.

De luit.-generaal VAN GEEN heeft heden het kommando over het mobiele leger op zich genomen, hetwelk de generaal DE FAVAUGE geweigerd had te aanvaarden.

De generaal BOREEL ontvangt order om met de brigade ligte kavallerie naar Oosterhout te marcheeren.

In het hospitaal te Antwerpen is overleden de kolonel REUTHER, ten gevolge van zijne bekomen wonde.

26 Oct. Ingevolge der den vorigen dag gegeven bevelen, hebben zich de troepen van het mobiele leger, des morgens vroegtijdig voor de Roode poort geschaard, ten einde den terugtocht naar West-Wezel te beginnen, waar het hoofdkwartier in den avond van dien dag aangekomen is. De troepen bestonden uit de volgende korpsen: de grenadiers, het Instructie-bataillon, de 1^e, 2^e en 13^e afdeelingen infanterie, het 5^e bataillon der 11^e afdeeling, 5 batterijen artillerie, twee regimenten kurassiers en het korps lanciers. De troepen waren uiterst vermoeid en geheel gedesorganiseerd. Deze massa's zijn des avonds aangekomen te: Brecht, West-Wezel, Groot-Zundert en Loenhout.

De Prins VAN ORANJE verlaat Antwerpen.

Aanschrijving van het Departement van Oorlog, waarbij bepaald wordt, dat de generaals en kolonels, kommandeerende de brigades, tafelgelden toegekend worden, volgens besluit van Z. M. van den 22sten Sept. n°. 18.

27 Oct. Hoofdkwartier van het mobiele leger te West-Wezel.

De generaal BOREEL, kommandant der ligte kavalerie, ontvangt bevel om met haar te Waalwijk en omliggende plaatsen te gaan post vatten.

Antwerpen. Om zes uur 's morgens gaf de generaal CHASSÉ bevel om de troepen, welke nog de stad bezetten, naar de citadel terug te doen trekken. Deze beweging, welke anderhalf uur vroeger in alle stilte en zonder dat het bijna was opgemerkt geworden, had kunnen geschieden, ging nu met groot verlies gepaard. Naauwelijks verlieten de troepen de poorten of de Belgen, onder aanvoering van NIELLON en KESSELS, trokken de stad in en zonden onze troepen een hagelbui van kogels achterna. De kolonel EIJMAEL liet op de huizen, waaruit gevuurd werd, een aanhoudend pelotonsvuur maken, onder welks begunstiging de troepen over den wal voortrukten.

Aan de Burgerhoutsche poort genaderd, moesten de troepen een gewelf-

den gang doortrekken. Zulks veroorzaakte een groot oponthoud, hetwelk veel verwarring te weeg bragt, en door het moorddadig vuur der Belgen steeds toenam. De 1e luitenant DE HAAN der 7e afdeeling infanterie, verzamelde het allereerst zijn peloton en maakte weér een hevige vuur op de huizen, waaruit het vinnigst geschoten werd. Genoemde luitenant werd bij die gelegenheid doodelijk gewond en overleed eenige dagen daarna.

De kolonel EIJMAEL, die zich aan het hoofd der kolonne bevond, welke voor de Mechelsche poort vertoefde, tot zijne geheele afdeeling zoude voorbij getrokken zijn, ontving daarna een schot in de dij en kort daarop een tweede in de buik, ten gevolge waarvan hij eenige dagen daarna is overleden.

De troepen de Mechelsche poort voorbijgetrokken zijnde, wilde de majoor VOET insgelijks in de citadel terugtrekken, toen deze brave officier vernam, dat er nog eenige geblesseerden in de wacht aan de poort waren. Onmiddellijk liet hij halt houden, *colonne d'attaque* formeeren, en nam (daar de Belgen uit de straten naar de poort in massa waren komen opzetten) de poort stormenderhand terug, behield die zóólang tot dat de gekwetsten naar de citadel waren teruggebragt.

De troepen het kasteel bereikt hebbende, kwam eene commissie uit de stad, met den president van de Bank OSY aan het hoofd, bij den generaal CHASSÉ, en stelde eenen wapenstilstand voor, die door den generaal werd aangenomen.

Enige bataillons der 7e, 9e en 15e afdeelingen infanterie, kregen order het arsenaal te bezetten. Niettegenstaande den wapenstilstand bleven de Belgen aanhoudend aan het vuren. De generaal CHASSÉ had ernstig bevolen, niet terug te vuren, en liet dienaangaande van den hoek van bastion n°. 5 de witte vlag waaijen. Eenigen tijd daarna liet zich de Belgische aanvoerder KESSELS als parlementair aanmelden, en verlangde te weten, waarom de witte vlag van het kasteel wapperde. De generaal antwoordde, dat hij met een lid van het Voorloopig Bestuur een wapenstilstand had gesloten. KESSELS hiermede niet tevreden, verliet de citadel en kwam kort daarop terug met het voorstel, houdende:

- 1°. de ontruiming van de citadel en het arsenaal;
- 2°. al het materieel, dat zich op het kasteel en in het arsenaal bevond, moest blijven;
- 3°. de oorlogschepen, welke hij als nationaal eigendom beschouwde, moesten in hun geheel voor de stad blijven liggen;
- 4°. de officieren mogten hunne degens behouden; de soldaten zouden op het glacis hunne wapens nederleggen; de troepen zouden met niet meer

dan 100 tegelijk de hulppoort uittrekken, en zich binnen den tijd van twee dagen, gerekend van den dag der kapitulatie af, inschepen en naar Holland begeven. En eindelijk dat deze artikelen om 4 uur moesten zijn aangenomen, anders zoude alles als ongedaan beschouwd worden.

Van de hand gewezen!

De Belgen begonnen hoe langer hoe sterker op de troepen in het arsenaal en op de schepen te vuren. De kolonel SPRENGER liet aan den generaal CHASSÉ vragen, zich te mogen verdedigen en geweld met geweld te keer te gaan, hetgeen evenwel geweigerd werd.

De soldaten geen lust meer hebbende, om zich met het geweer in den arm te laten doodschietsen, trokken in de citadel terug, in weerwil der pogingen, welke de officieren aanwendden om hen terug te houden.

De Belgen, het arsenaal met storm innemende, gaf de generaal CHASSÉ eindelijk het bevel om er op te vuren. Inmiddels was het 4 uur geworden en de tijd van den wapenstilstand alzoo verstreken.

Dit besluit aan al de schepen kenbaar gemaakt, werd het vuur te gelijker tijd geopend, en artillerie en marine schoten om het hevigst als in wedstrijd met elkander. Al spoedig ontstond er geweldige brand in de stad. Het arsenaal werd door een detachement kolonials, gewapend met pekkransen, in brand gestoken, en weldra was het met het entrepôt, de stadsgevangenis en het kwartier van St. Andries geheel in de asch gelegd. Omstreeks 8 uur werd er last gegeven het vuur te staken. Daarna verscheen uit Antwerpen eene commissie; voor den generaal CHASSÉ gebragt, smeekte zij, het bombardement te willen doen ophouden en eenen nieuwen wapenstilstand te willen doen aangaan, welke den dag daarna gesloten werd.

De schepen, op dien dag voor Antwerpen liggende, bestonden uit:

Het fregat *Euridice*. 54 stukken.

kommandant LEWE VAN ADUARD.

De korvet *de Komeet*. 32 "

kommandant KOOPMAN.

De korvet *Proserpine*. 22 "

kommandant VAN MAREN.

De brik *de Gier*. 8 "

kommandant ZOUTMAN.

De kanonneerbooten:

N°. 2, kommandant VAN SPEIJR. 5 "

N°. 4, " SCHRÖDER. 5 "

N°. 6, " VAN MAREN. 5 "

N°. 9, " SCHUIT. 5 "

28 Oct. Mobiele leger. Hoofdkwartier naar 't Ginneken.

29 Oct. Hoofdkwartier te Ginneken. Wordt bij dagorder bekend gemaakt, dat van de onderdeelen der 1^e, 11^e en 13^e afdeelingen infanterie is geformeerd een bataillon, onder de benaming van 1^e marsch-bataillon.

De heer GOBBS, directeur en kommandant der marine in het hoofddepartement der Schelde, benoemd tot opperbevelhebber der vesting Vlis-singen, met den titel van Vice-admiraal.

30 Oct. Hoofdkwartier te Ginneken.

31 Oct. id. id.

Het 5^e regiment kurassiers marcheert naar Teteringen en het 9^e naar Oosterhout; de brigade lichte kavallerie detacheeert een eskadron te Etten, een eskadron te Gilsen en een eskadron te Roosendaal. Het hoofdkwartier van den generaal BOREEL zal te Etten gevestigd blijven.

Sterkte van het mobiele leger:

infanterie.	252 officieren, 4311 man	} present onder de wapens.
kavallerie.	80 " 1106 "	
artillerie.	" "	

1 Nov. De directeur-generaal van oorlog geeft kennis van de onmogelijkheid om voor alsnog geoefende troepen naar het mobiele leger te kunnen zenden, maar belooft de troepen, die uit de citadel van Antwerpen zullen gezonden worden, van Bergen-op-Zoom derwaarts te zullen dirigeren (Missieve n°. 278).

Order van den directeur-generaal van oorlog aan 130 man van de 2^e afdeeling infanterie, zich van Bergen-op-Zoom naar hun bataillon in het Ginneken te begeven.

Bergen-op-Zoom. De opperbevelhebber geeft kennis, dat de majoor DITTLINGER van het 5^e bataillon der 5^e afdeeling infanterie, zich den 2^{den} naar Roosendaal zoude begeven, ten einde aldaar tot nader order te verblijven.

2 Nov. De vestingen Bergen-op-Zoom en Breda in staat van beleg verklaard.

De PRINS VAN ORANJE vertrekt naar Engeland.

Aan den majoor DITTLINGER wordt kennis gegeven, dat het eskadron huzaren te Roosendaal, alsmede de sectie artillerie aldaar gestationneerd, onder zijne bevelen zijn gesteld. In geval van terugtocht moet die hoofdofficier zich over den Oudenbosch replieeren en verder achter de Mark en Standdaarbuiten.

Kennisgeving van den inspecteur-generaal der maréchaussées, dat een honderdtal onderofficieren en manschappen van zijn korps in de zuidelijke

Provinciën thuis behoorende, heden gepasporteerd zijn en de voorposten zullen passeeren. De opperbevelhebber van Bergen-op-Zoom geeft kennis, dat de disponibele troepen, uit Antwerpen aangekomen, ter dispositie van het mobiele leger, op Wouw, Roosendaal en Etten gedirigeerd zullen worden.

Het Departement van Oorlog geeft kennis, dat de Hertog van SAXEN-WEIMAR zich van het fort Bath met al de successievelijk uit Antwerpen komende troepen, over Bergen-op-Zoom naar het mobiele leger zal begeven.

5 Nov. Het hoofdkwartier van het Ginneken naar Breda.

De post van Baerle-Nassau, bezet door een detachement kurassiers uit 's Hertogenbosch, door de Belgen aangevallen; daarvan is een man gedood, 4 man gekwetst en één krijgsgevangen gemaakt; de overigen, benevens de officier zijn ontvlugt, doch de paarden, waaronder 2 officiers- en 14 troepenpaarden zijn in het bezit van den vijand gebleven. (Dit detachement was naar Baerle-Nassau gezonden door den opperbevelhebber van 's Hertogenbosch!)

De Burggraaf van der Fosse wordt uit zijne betrekking als gouverneur der Provincie Antwerpen ontslagen.

4 Nov. London. Eerste conferentie, gehouden door de volmagtigden.

Hoofdkwartier. De staf en twee kompagnieën van Prinsenhage, en het Instructie-bataillon van Etten marcheeren naar het Ginneken, en het 2^e bataillon der 15^e afdeeling wordt van de Leur naar Prinsenhage gedirigeerd.

5 Nov. Een detachement van 2 officieren en 40 bereden lancers, den 5^{den} uit de citadel van Antwerpen te Bergen-op-Zoom aangekomen, gisteren van daar naar Roosendaal gemarcheerd, begeeft zich heden naar het Ginneken.

Sterkte van het mobiele leger:

Infanterie 274 officieren en 6776 manschappen, present onder de wapens.

NB. De 7^e en 15^e afdeelingen infanterie waren uit de citadel van Antwerpen en het 1^e bataillon der 5^e afdeeling, een deel uitgemaakt hebbende van de bezetting der citadel van Gent, uit Gorkum bij het leger aangekomen.

Het 5^e bataillon der 5^e afdeeling marcheert van Roosendaal naar Etten, na alvorens door een bataillon van de 7^e of 9^e afdeeling te zijn afgelost. De kommandeerende officier der 9^e afdeeling moet zich met het 1^e bataillon zijner afdeeling begeven van Wouw naar Bergen-op-Zoom, om aldaar garnizoen te houden. (Missieve n°. 504).

Komst van Prins FREDERIK in het hoofdkwartier.

Utrecht. Het korps studenten der hoogeschool heeft heden de stad verlaten, zich naar Bergen-op-Zoom begevende.

's Hage. Bij besluit van Z. M., n°. 14, is bepaald, dat de vrijwillige jagers

door de zorg van de houtvesterij opgericht wordende, zullen worden georganiseerd, onder den naam van *Koninklijke jagers*, zijnde de stad Utrecht tot plaats van bijeenkomst der vrijwilligers bepaald.

10 Nov. Opening van het Nationale Congres te Brussel.

11 Nov. Inname van Venlo door de Belgen.

15 Nov. De PRINS FREDERIK deelt ridderorden uit te Prinsenhage, Rijsbergen en Groot-Zundert.

De studenten van de hoogeschool te Leiden, zijn heden naar Breda vertrokken.

Sterkte van het mobiele leger:

infanterie.	284 officieren en	6920 man	} present onder de wapens.
kavallerie.	96 " "	1158 " "	

14 Nov. Dagorder n°. 18 houdende benoemingen van ridders.

15 Nov. Ontbinding van het Instructie-bataillon.

17 Nov. *London*. Een protokol wordt uitgegeven, betrekkelijk een wapenstilstand tusschen Holland en België.

17 Nov. Vereeniging te Tilburg der kolonne, die zich onder de orders van den Hertog van SAXEN-WEIMAR naar Maastricht moet begeven; — de infanterie gekommandeerd door den kolonel SPRENGER. De kolonne bestaat uit:

jagers en Algemeen depôt.	6 offic.	en	500 man.
1 ^o marsch-bataillon.	21 " "		429 "
2 ^o id. id.	19 " "		401 "
1 ^o bataillon, 5 ^o afdeeling infanterie.	16 " "		575 "
2 ^o " 15 ^o " "	15 " "		557 "
5 ^o " 15 ^o " "	15 " "		485 "
afdeeling kurassiers n°. 9.	22 " "		240 "
" " n°. 1.	5 " "		65 "
regiment huzaren n°. 6.	7 " "		93 "
rijdende artillerie, eene batterij. . .	5 " "		120 "

totaal generaal. . . 129 offic. en 5245 man.

Het hoofdkwartier van den Hertog te Eindhoven.

De Hertog ontving de volgende instructie van Z. K. H. den Admiraal en Kolonel-Generaal.

's Gravenhage den 19^{den} November 1850.

Ter voldoening aan de bevelen des Konings heb ik de eer Uwe Hoogheid mede te deelen, dat het Zijner Majesteits verlangen is, dat, bijaldien gij op uwen marsch op Maastricht op een gedeelte muitelingen mogt stooten, gij

ze niet dadelijk zoude aanvallen, maar aan hun bevelhebber vooraf doen vragen, of hij het er voor houdt, dat men in een staat van wapenstilstand is? en op zijn toestemmend antwoord hem dan ook te kennen geven, dien ten gevolge dan ook geene vijandelijkheden te willen plegen, maar in overeenstemming met den bestaanden wapenstilstand eenen vrijen en ongehinderden marsch, zoowel naar Maastricht als van daar terug, te eischen. — Ingeval de muitelingen het bestaan eens wapenstilstands niet erkennen, of dien erkennende, den vrijen en ongehinderden heen- en terugmarsch der onder uwe bevelen staande kolonne niet willen toelaten, dan staat het Uwe Hoogheid vrij om zich met kracht der wapenen een weg te banen.

De Admiraal en Kolonel-Generaal,
(get.) FREDERIK.

Aan

Zijne Hoogheid den Hertog van SAXEN-WEIMAR.

20 Nov. Besluit van Z. M. n°. 80, waarbij alle in- of uitvoer van goederen van of naar België strengelijk wordt verboden.

Brussel. Het Nationaal Congres neemt den wapenstilstand aan, die den 17^{den} te London is gesloten.

De vijand vertoont zich te Roosendaal en valt eene patrouille huzaren aan, waarvan de 1^e luitenant van Voorst gewond en een wachtmeester gedood wordt.

21 Nov. De generaal van GEEN marcheert met de disponible troepen in twee kolonnes naar Etten (de expeditie is sterk 3321 man), alwaar de vijand overvallen wordt. Hij begeeft zich op de vlugt en laat eenige dooden, gekwetsten en gevangenen achter. Van onzen kant wordt de luit.-kolonel EVERTS gewond en de sergeant-majoor BREVET, van het 2^e bataillon jagers, doodgeschoten. De Belgen waren een handvol blaauwkielen sterk.

De Hertog van SAXEN-WEIMAR rukt binnen Maastricht.

22 Nov. *Brussel.* Het Nationaal Congres besluit tot den monarchalen regeeringsvorm.

Hoofdkwartier van den generaal van GEEN te Breda.

23 Nov. *Brussel.* Het Nationale Congres sluit alle leden van de familie Oranje-Nassau ten eeuwigen dage uit van eenige waardigheid in België.

24 Nov. Bij dagorder n°. 19 wordt aan het leger bekend gemaakt dat een wapenstilstand gesloten is.

26 Nov. De Hertog van SAXEN-WEIMAR berigt, dat hij het doel zijner expeditie naar Maastricht volkomen bereikt heeft.

31 Nov. Bij een besluit van heden heeft Z. M. de provincie Luxemburg

van de Noordelijke provinciën afgescheiden, zoodat het Groot-Hertogdom, op hetwelk Z. M. al zijne regten behoudt, voortaan niets met ons land zal gemeen hebben, maar afzonderlijk zal worden bestuurd. De heer STIFT, administrateur der mijnen, aan wien Z. M. het bestuur over deze provincie heeft opgedragen, zal onverwijld naar zijne nieuwe bestemming vertrekken.

1 Dec. Bij Zr. Ms. besluiten worden de afdeelingen 1, 3, 4, 6, 15 en 16; de afdeeling kurassiers n°. 2 en het regiment huzaren n°. 8 opgeheven.

2 Dec. De Hertog van SAXEN-WEIMAR doet het voorstel om de schutterij van Tilburg te ontwapenen.

5 Dec. Het mobiele leger is sterk:

426 officieren, 11,866 manschappen en 2111 paarden.

12 Dec. 429 officieren, 11740 manschappen, 2196 paarden.

19 Dec. 427 " 11684 " 2190 "

26 Dec. 455 " 12055 " 2587 "

1 Jan. 1851. Sterkte van mobiele leger:

425 officieren 11748 manschappen en 2496 paarden.

2 Jan. Dood van den gouverneur van Luxemburg, WILMAR.

Maastricht. In den nacht van den 1sten op den 2^{den} zijn eenige schoten gelost op de schildwachten, welke dadelijk door het vuur uit de vesting werden beantwoord, waarop de vijand onmiddellijk terugtrok.

15 Jan. De kommandeerende generaal ontvangt eene missieve van den kolonel-generaal, waarbij bevolen wordt, het mouvement, hetwelk het mobiele leger op Maastricht zoude doen, uit te stellen, en zulks op grond van eene dépêche, op den 12^{den} 's avonds uit London gekomen, houdende, dat de gevolmactigden der vijf mogendheden verklaard hebben, dat zij het verbreken der wapenschorsing niet zouden dulden; dat de vijandelikheden tegen Maastricht gestaakt moeten worden, en dat de troepen der opstandelingen op den 20sten Januarij binnen de liniën moeten teruggetrokken zijn, waar deze zich op den 21sten November bevonden.

15 Jan. Sterkte der schutterij:

46 officieren en 2099 manschappen.

Sterkte van het leger:

458 officieren, 15508 manschappen, 2625 paarden.

25 Jan. 465 " 13827 " 2845 "

1 Febr. 470 " 14146 " 5092 "

2 Febr. Heden ochtend kwam GRÉGOIRE met zijn troep van Brugge te Gent aanrukken en marcheerde onder het geroep van: »Leve de Prins van Oranje!» de stad binnen. GRÉGOIRE begaf zich naar het gouvernementshuis en wilde

den gouverneur dwingen, om den Prins van ORANJE uit te roepen. Deze weigerde. GRÉGOIRE ging daarop weder naar buiten bij zijn troep. Een post van de pompiers werd overweldigd, maar tegen den middag waren de pompiers in goeden getale met twee stukken geschut verzameld. Er werd losgebrand en in een oogenblik was GRÉGOIRE met zijn troep verstrooid. Hij is den 5^{den} van Ecloo gevangelijk binnen Gend gebracht. De overige officieren en eene kompagnie van 150 man zijn mede gevangen genomen.

5 Febr. De Hertog van NEMOURS is den 5^{den} dezer door het Nationaal Congres tot Koning van België uitgeroepen.

6 Febr. Sterkte van het leger :

	474	officiëren,	14177	manschappen,	3099	paarden.
15 Febr.	476	»	14507	»	3095	»
	(41	»	2511	man	schutterij daaronder begrepen.)	
20 Febr.	485	»	14765	manschappen,	3096	paarden.
27 Febr.	539	»	16326	»	3064	»

2 Maart. De opperbevelhebber klaagt in zijn rapport aan Oorlog, dat de kaders der bataillons schutterijen slecht zijn, en stelt derhalve voor, bij ieder bataillon twee of drie officieren te doen detachceeren, en wel voornamelijk de dienst van adjudant en adjudant-onderofficier door militairen te doen waarnemen.

6 Maart. Sterkte van het leger :

	555	officiëren,	16525	manschappen,	2775	paarden.
15 Maart.	550	»	16665	»	5260	»
	(60	»	2939	man	schutterij daaronder begrepen.)	
20 Maart.	541	»	16856	manschappen,	5511	paarden.

IETS OVER DEN MELVILL-KOGEL ⁽¹⁾.

(INGEZONDEN.)

De hooge verwachting, welke de panégyrist van het oorspronkelijk denkbeeld des heeren MELVILL, omtrent het nieuw uitgedachte holle projectiel schijnt te koesteren, heeft ons genoopt eens te onderzoeken, in hoe verre die uitvinding voor eene toepassing vatbaar is, daar ons niet zoo dadelijk is gebleken, welke bijzondere voordeelen zij zal kunnen opleveren.

Gezegd onderzoek, benevens de door ons daaruit gemaakte gevolgtrekking, onderwerpen wij hierbij aan het oordeel der lezers.

Ten einde nu naar behooren te kunnen nagaan, welke grootere voor- of nadeelen de Melvill-kogel boven den puntkogel aanbiedt, zijn de navolgende hoofdpunten door ons in beschouwing genomen:

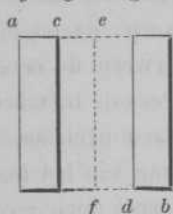
- a. De tegenstand der lucht, met betrekking tot den vorm en het gewigt des kogels;
- b. De aanvankelijke snelheid, de vervorming en het indringingsvermogen;
- c. De afwijkingen.

a.) Hoewel de Melvill-kogel, dien wij in het vervolg ook ring zullen noemen, door zijne kleinere voorvlakte, minder tegenstand aan de lucht zal bieden, mag hieruit nog niet worden besloten, dat hij in zijne baan, eene geringere vertraging zal ondergaan, daar buiten zijne snelheid, wel degelijk zijn gewigt in rekening moet worden gebragt.

Gesteld namelijk, dat ring en volle kogel dezelfde aanvankelijke snelheid bezitten, dan zullen zij, juist om hunne gelijke verhouding tusschen

(1) Bij het opnemen van artikels, welke aanleiding geven tot gedachtewisseling over dit of dergelijke onderwerpen, behoudt de Redactie zich haar eigen oordeel voor; te meer, daar in dit geval ontegenzeggelijk veel afhangt van den uitslag der genomen of nog te nemen proeven, welke ten gevolge van niet voorziene omstandigheden, meer dan eens de meest juiste theoretische beschouwingen hebben gelogenstraft.

voorvlakte en gewigt, gedurende den af te leggen weg, ten gevolge van opgemelden tegenstand, eene gelijke vermindering in snelheid moeten onder vinden. Want aangenomen, dat de voorzijde van beide kogels plat zij, hetgeen zonder merkbaar verschil zal mogen geschieden, om tot eene vergelijkning te geraken, zoo kunnen wij in nevenstaande figuur, den vollen

kogel door cilinder ab en den ring door hollen cilinder $acdb$ voorstellen en wel beide van gelijk hoogte, daar er geene redenen bestaan, waarom de eene kogel langer dan de andere kan worden gemaakt. Indien wijders wordt gesteld, inhoud $ab = I$, inhoud uitholling $cd = I_1$, inhoud $acbd = I_2$, straal $ae = R$, straal $ac = r$ en hoogte of lengte $ef = l$ zoo heeft men :

$$I : I_1 = l \times R^2 \pi : l \times r^2 \pi = R^2 \pi : r^2 \pi$$

$$I - I_1 : I = R^2 \pi - r^2 \pi : R^2 \pi$$

$$I_2 : I = (R^2 - r^2) \pi : R^2 \pi,$$

dat is: de inhoud of het gewigt des kogels vermindert in dezelfde verhouding als het achter- of voorvlak verkleint. — Brengt men hiertegen in, dat onze tirailleurkogel op verre na geen vol ligchaam uitmaakt, zoo zullen echter de canelures, die vooral in den ring zullen moeten worden aangebragt, in eene nadeeligere verhouding komen te staan, wegens de geringere zwaarte van het projectiel; terwijl verder de tirailleurkogel nimmer tot vergelijk moet worden genomen, daar men bij hem het beginsel niet genoegzaam in acht genomen heeft, in de gunstigst bevonden afmetingen, de grootste massa te vereenigen.

Levert dus de uithoring, om bovenvermelde redenen, geene voordeelen op, de vorm, die daardoor aan het projectiel wordt gegeven, zal daarentegen ongunstig werken op zijne snelheid, daar de ring niet als de volle kogel zijne baan opent met een punt, maar met zijn ringvormig vooreinde; terwijl daarenboven de wrijving der luchtdeeltjes langs den binnenwand geenszins de snelheid zal bevorderen. Het eenige geringe voordeel dat hier de uitholling oplevert, bestaat daarin, dat zich alsdan achter den kogel geen luchtledig kan vormen, hetgeen bij volle kogels een der hoofdoorzaken is, waarom, bij zeer groote snelheid, de tegenstand der lucht sterker aangroeit, dan volgens de daarvoor aangegevene wet; om deze laatste reden is het dan ook aan te bevelen, den achterkant des kogels eenigzins af te ronden, tot betere toevloeiing der lucht.

b.) Indien het aanbrengen van een klosje niet zulke bezwaren aanbodt, zou daarin het grootste voordeel van den ring mogen gezocht worden, wijl alsdan, aan dit projectiel, wegens zijn minder gewigt, eene grootere snel-

heid kon worden gegeven en welke het ook langer zoude behouden, doordien hier alleen het vlak van tegenstand ware verkleind, terwijl dat, waartegen de voortdrijvende kracht werkt, dezelfde grootte bleef behouden. Doch het is genoeg bekend, dat men zelfs van de geringste toevallige en veelal niet te voorziene afwijkingen in stand, zamenstel of verbinding van een tusschen kogel en lading geplaatst ligter en kleiner voorwerp, de ongunstigste gevolgen heeft te verwachten, wijl zich op dat voorwerp de eerste geweldige uitwerking van het kruidgas doet gevoelen, alvorens de traagheid van den kogel is overwonnen. Wat een dusdanig geplaatst ligchaam te lijden heeft en hoe weinig men op de veronderstelde werking van het buskruidgas staat kan maken, heeft de Minié-kogel met zijn ijzeren dopje reeds genoegzaam bewezen. Goede en voortdurend zekere uitkomsten heeft men dus wel niet te verwachten van een klosje van hout, leder of karton, daar dit, slechts aan zijnen rand ondersteund, bezwaarlijk den eersten aandrang van het gas voldoende zal kunnen weêrstaan, tot de kogel in beweging is gebracht, en of verbrijzeld zal worden, of naarmate zijner buigzaamheid, in of door den kogel zal worden gedreven, waardoor de ring eene ongelijke en te sterke uitzetting zal verkrijgen en soms nog over zijne baau door het vastgehecht klosje of deelen er van zal worden vergezeld. In alle geval moet de werking van het ontbrande buskruid zich al zeer gunstig over de geheele oppervlakte van het sluitstuk hebben verdeeld, zal niet aan vorm of baau des kogels eenig nadeel worden toegebracht. Wordt nu aan het klosje meerdere dikte en sterkte gegeven, zoo zal zulks slechts ten koste der zoo voordeelige grootere snelheid kunnen geschieden, zonder den kogel minder afhankelijk van zijn sluitstuk te maken.

Aangenomen echter, dat er een klosje te vinden zij, dat eenige goede vereischten bezit, zoo zoude men, tot het verkrijgen van dezelfde groote aanvankelijke snelheid, bij een' gelijken tegenstand der lucht, met evenveel grond kunnen beproeven, eenen opgeklost puntkogel van $2(R - r)$ middellijn (zie de figuur) uit een geweer van het kaliber des rings, te schieten, zonder daarbij in de, ook nog later te vermelden nadeelen van dat holle projectiel te vervallen.

Hoe men verder de uitzetting slechts ten naastenbij zal kunnen regelen, blijft voor ons een raadsel. Moet het klosje zulks verrigten, door eene in de uitholling grijpende cilindervormige verhooging, zoo is te voorzien, dat het er zich te vast aan zal hechten, vooral bij verloopende trekken. Berust echter de uitzetting alleen op de traagheid der lichamen, zoo blijft het even onverklaarbaar, waarom de drukking van het kruidgas, het lood zal kunnen dwingen, liever even de trekken te vullen, dan zich ook naar de binnen-

zijde uit te zetten, alwaar het niet den minsten tegenstand zal ontmoeten. Waarschijnlijker is het echter, dat zulk een verzwakt ligchaam, — indien ten minste de uitholling van beteekenis wil zijn, — den geweldigen druk van het gas niet zal kunnen weêrstaan, maar te sterk in de trekken zal worden gedrongen, eene algeheele vervorming zal ondergaan en de uitholling haren zoo noodzakelijken regelmatigen vorm zal verliezen; want wat die druk vermag, zien wij het best bij den zoo goed als vollen Pritchett-kogel, wiens achtereinde, niet voorzien van canelures en slechts van eene kleine uitholling tot het behoorlijk verplaatsen van het zwaartepunt, toch genoegzaam in elkander wordt gedreven, dat het lood in de trekken komt te sluiten, alvorens de punt in beweging is gebragt. Ook kan men zulks waarnemen, bij onzen, aan de achtereinden zoo dikwerf misvormden tirailleurkogel, met zijne te dunne wanden, te groote uitholling en zeer nadeelig kegelje.

Wat het indringingsvermogen aanbetreft, behoeft men slechts te wijzen op de buitengewone groote snelheid, die de ring zoude moeten verkrijgen, om zijne zoogenaamde hoeveelheid van beweging met die des puntkogels te kunnen vergelijken en tevens op den daarvoor ongunstigen vorm van zijnen voorkant, daar het doel over een' grooteren omvang en met meerdere punten te gelijk zal worden getroffen. Behoudt de ring nogtans de noodige kracht om, zelfs op verre afstanden, een man buiten gevecht te stellen, zoo mag hier echter niet geheel uit het oog worden verloren, dat de wetenschap er nog steeds op uit is, een dekkingsmiddel te vinden, dat zelfs den wentelkogel zal kunnen weêrstaan, en men daarom niet te schroomvallig kan wezen, ieder verlies aan gewigt des kogels tegen te gaan en zelfs niet zoo spoedig tot het aannemen van kleinere kalibers te besluiten, hoewel vooralsnog, de zoo bijzonder groote voordeelen der groote kalibers niet voldingend zijn bewezen.

c.) Door den grooteren omvang van den Melvill-kogel, met betrekking tot zijn gewigt en door de uitgebreidheid zijner begrenzende vlakken, zal dat projectiel aan de daarvan afhankelijke afwijkingen ook meer onderworpen moeten zijn. Vooreerst zal de ring, om gezegde reden, door de wenteling om zijn lengteas, eene grootere afwijking naar de zijde dier beweging moeten ondergaan, welke afwijking zelfs buitengewoon zoude wezen, indien niet de door het midden des kogels heenstrijkende luchtzuil zulks gedeeltelijk verhinderde. Aan deze zuil zal ook het bestrijkende der kogelbaan moeten worden toegeschreven, wijl de kogel daarop met een gedeelte van zijn binnenwand komt te rusten en aldus aan de lucht nog een tweede vlak zal aanbieden, om zijnen val te vertragen. Verder zal de wind een

allerongunstigsten invloed op de baan kunnen uitoefenen. Waait hij namentlijk loodrecht op het rigtvlak, zoo zal, daar holle en volle kogel een even groote oppervlakte van ter zijde aanbieden, het ligtste projectiel wel het meeste afwijken, doch hierbij blijft het ten minste nog steeds evenwijdig aan zijne vorige rigting; snijdt echter de wind het rigtvlak van voren volgens een scherpen hoek, zoo wordt ook nog een gedeelte van den binnenwand door hem getroffen, waardoor nu de scherpe voorkant niet naar voren gerigt zal blijven, maar de ring eene wenteling om een zijner kleine assen zal moeten ondergaan. Wijders zal de meerdere wrijving der luchtdeeltjes langs meergemelden binnenwand, de wentelende beweging tegenwerken, hetgeen een verkleinen van den hellingshoek der trekken en dus weder meerdere afwijking en een slechter schot op verre afstanden ten gevolge zal hebben. Ook zullen nog tot de afwijking bijdragen, de reeds bestaande gallen en oneffenheden in de uitholling, of wel die, welke zullen ontstaan, door de vroeger verklaarde ongelijke uitzetting van het lood.

Behalve al hetgeen hierboven verhandeld is, zoude men nog over onderscheidene andere punten als: het verzwakken van den kogel, door de hiër zoo noodzakelijke canelures; de behoorlijke verplaatsing van het zwaartepunt, om het kantelen te beletten, zonder de uitholling te verkleinen; het moeilijke eener omvatting van den voorkant door den laadstok, ten einde den scherpen rand niet te beschadigen; het bezwaarlijke eener bevestiging van het klosje aan den kogel; het nadeelige van een projectiel, dat uit meer dan één stuk bestaat enz., in nadere beschouwing kunnen treden, welke niet anders dan tot meerdere bevestiging zonde dienen, dat de Melvill-kogel den toets der vergelijking met den puntkogel niet kan doorstaan. Doch wij vermeenen reeds genoeg te hebben gezegd, om te kunnen beweren, zoolang geene bewijsgronden er tegen worden aangevoerd, dat, welke verbeteringen nog aan het holle projectiel aan te brengen zijn, men nimmer tot die voldoende uitkomst zal kunnen geraken, om den puntkogel te verdringen, daar men bij den ring, steeds op eenen valschen grondslag zal moeten blijven voortbouwen.

M.

EEN WOORD OF WAT, BIJ GELEGENHEID DER DEZER DAGEN PLAATS GEHAD HEBBENDE GARNIZOENSVERWISSELING.

»Het is eene bekende daadzaak, dat het de pligt van den Arts is, niet » alleen om de ziekten te genezen, door welke het menschelijk ligchaam kan » worden aangedaan; maar ook door zijne raadgevingen dezelve zoo veel » in zijn vermogen is voor te komen. Het laatste is eene tweede niet minder » gewigtige, en nog veel menschlievender pligt, die evenzeer op hem rust; » doch die ook door de belangloosheid, welke er in ligt opgesloten, eene » meerdere zelfvoldoening aan hem verschaft. Jammer maar dat zulks niet » immer uit dit oogpunt beschouwd wordt." Deze, in 1858, door mijnen hooggeachten leermeester en innig geliefden vaderlijken vriend, wijlen D^r. A. G. VAN ONSENOORT, ter neder geschrevene woorden, spoorden mij aan, bij gelegenheid der *naar en uit ZEELAND* gezonden en vertrokken bataillons infanterie en kompagnien artillerie, enkele beschouwingen mede te deelen, welke, naar mijne meening en ondervinding, gedurende een 4¹/₂-jarig verblijf in die Provincie, zouden kunnen strekken ter bevordering van den gezondheidstoestand der troepen in de Provincie Zeeland gestationneerd. Ik zal deze beschouwingen door de volgende punten doen voorafgaan: 1°. welke mijne meening is, over het al of niet wenschelijke eener jaarlijksche verwisseling der in Zeeland garnizoen houdende troepen; om daarna, 2°. met een enkel woord over eenige voorbehoedmiddelen, tot voorkoming van ziekten, te gewagen; en 3°. iets omtrent den aard der onder de militairen in Zeeland heerschende ziekten mede te deelen.

Dat ik voor deze regelen of wat een plaatsje in den *Militaire-Spectator* verzoek, en mijne beschouwingen niet in een onzer geneeskundige tijdschriften plaats, verklaart zich daardoor, dat ik vermeen, langs dien weg beter mijn doel te zullen bereiken, namelijk: » dat ik" (om nogmaals de woorden van mijnen onvergetelijken chef VAN ONSENOORT te bezigen), »aan de verdedigers van » Koning en Vaderland, ofschoon ik van de armee verwijderd en in het » burgerlijke leven wedergekeerd ben, alhoewel op eene indirecte wijze, »toch nog eenigermate tot nut zal kunnen strekken."

En nu ter zake :

A. Wanneer er zich, in hetzelfde jaar der aankomst van de troepen in de Provincie Zeeland, geen ongewone ziekteverschijnselen hebben opgedaan, en men de manschappen alzo als geacclimaterd zoude kunnen beschouwen (zooals onder anderen het geval is geweest in de jaren 1845—1846 met het 8^e regiment infanterie; — ten minste wat de te Vlissingen garnizoen gehouden hebbende bataillons betreft), zou ik het verkieslijk achten zoodanige troepen niet jaarlijks te verwisselen, maar ze liever een jaar of wat in die oorden te doen verblijven. Hebben echter de manschappen, aan de *in Zeeland endemisch-heerschende* koorts geleden, dan zoude ik er bepaald tegen zijn, die menschen langer dan één jaar aldaar te doen verblijven, dewijl de ervaring maar al te zeer leert, dat, indien men, een korteren of langeren tijd, door die zoogenaamde »Zeeuwsche» koorts is aangetast geweest, er eene zekere hebbelijkheid (*habitus*) in de bewerktuiging ontstaat, welke tot gedurige wederinstortingen (*morbi offensio*) aanleiding geeft; welke hebbelijkheid niet weinig vermeerdert, door de neêr-gedrukte gemoedsgesteldheid, welke de *Niet-Zeeuwen* bevangt, als zij het vooruitzigt hebben, langer dan een jaar in Zeeland te moeten doorbrengen.

Met het oog op hetgeen plaats gehad heeft, met het 8e regiment infanterie, — waarvan ik boven met een enkel woord gewaagde — nà Mei 1846, zou ik het wenschelijk achten, dat aan de troepen, welke een jaar of langer in Zeeland hun verblijf hielden, bij het betrekken van andere garnizoenen, zoo veel doenlijk die oorden onzes vaderlands ten deele vielen, welke *droog* zijn en wier bodem *zanderig* is; dewijl, indien men uit Zeeland komende troepen in Amsterdam, Helder, Hoorn, Groningen of dergelijke, tot tusschenpoozende koorts aanleiding gevende garnizoenen plaatst, de menschen jaren achtereen sukkelende blijven, en maar niet op hun verhaal kunnen komen.

B. Ten opzichte der te nemen voorbehoedmiddelen, heb ik het mij, tijdens mijn verblijf in Zeeland, steeds ten taak gesteld, ieder' nieuw-aankomenden korpskommandant te verzoeken, de manschappen niet te vroeg op het exercitieterrein te doen aantreden; hen, vóór dat zij de kazerne verlieten, door het nuttigen van voedsel te doen ontzuichten; indien er op het glacis moest worden geëxerceerd (zooals in mijn tijd te Vlissingen het geval was), zulks niet te doen vóór dat de nachtdaauw geheel was opgetrokken, immers de menschen niet aan het nat en koud worden hunner voeten bloot te stellen; bij herhaalde regimentsorders, de manschappen voorzigtigheid aan te bevelen, warm of bezweet zijnde, in het

te schielijk of onmatig drinken van koud (in Zeeland veelal met kleiaarde bezwangerd) water, in den herfst zich te onthouden, of ten minste maar spaarzaam gebruik te maken van ooft, komkommers en dergelijken; voorts tegen dronkenschap te waken; tot dat einde te trachten wat meerder vleesch in de menage te verschaffen, dan den soldaat te veel geld in de handen te laten, om dit aan den jenever te verspillen, die overal veel, doch in Zeeland stellig aan de gezondheid het meeste kwaad berokkent (1).

Kon men er iets op vinden, om aan de in Zeeland gestationeerde troepen een kwart of halve flesch wijn daags »per man» te verstrekken, en de jenever uit dat gedeelte onzes vaderlands geheel en al verbannen, ik houde het voor bijna zeker, dat een deugdzaam, zoo niet het beste voorbehoedmiddel tegen de Zeeuwsche koorts zoude gevonden zijn; en er eene, niet te vermaden bezuiniging, wat de verpleegkosten der zieken in en buiten de hospitalen betreft, daarvan het gevolg zoude wezen (2).

C. Wat den aard betreft der onder de militairen in Zeeland heerschende ziekten, tijdens ik aldaar met de dienst belast was, het waren vooral de gastrische complicatiën welke het meest heerschten, en was het verloop (*typhus*) der vergezellende koorts meestal de tusschenpoozende (*intermittens*), en wel meer bepaaldelijk den alle- of anderendaagschen, en zeer zelden den derdendaagschen vorm aannemende.

De oorzaken dier, zoo bepaald aan Zeeland eigene (*endemische*) tusschenpoozende koortsen, zullen wel hoofdzakelijk in de plaatselijke gesteldheid der eilanden aan den mond der Schelde, die de provincie Zeeland uitmaken, moeten gezocht worden; overal toch, waar lage moerassige landen, aan de monding van rivieren gelegen, aan overstromingen bij eb en vloed blootgesteld zijn, heerschen veelvuldig moeraskoortsen.

D. Hieruit volgt, ten slotte, de inwerking dier schadelijke magten zoo onschadelijk mogelijk te doen worden. Ter bereiking van dit doel reken ik te behooren het door mij sub B. aangestipte; voorts dat men den manschappen, welke in Zeeland wachten moeten betrekken, zóó veel nachten mogelijk vrij late, iets wat ik geloof dat te Vlissingen, ten minste tijdens ik mij aldaar

(1) Aangenaam is mij de herinnering, dat ik, gedurende mijn verblijf te Vlissingen, van November 1845 tot 1°. Mei 1850, door al de chefs van korpsen, zoowel bij zee- als landmagt, niet alleen mijne voorstellen zag goedkeuren, maar ze ook zag ten uitvoer leggen.

(2) Ik heb op dit oogenblik een staat voor mij liggen, waarop het bedrag der kosten van behandeling, van iederen zieke daags, *binnen* het hospitaal te Vlissingen à $0,04 \frac{1}{100}$ voorkomt; hetwelk over een tijdvak van 3 jaren (1846, 1847 en 1848), een totaal van f 5174,36, en dat enkel voor geneesmiddelen uitmaakt. Over diezelfde jaren bedroegen de kosten voor de, in de *buitendienst*, behandelde zieken f 2326,03 $\frac{1}{2}$, waarvan f 400,61 $\frac{1}{2}$ voor het korps mariniers.

bevond, niet genoeg kan worden in acht genomen; alstoen toch bestond het infanterie-garnizoen uit 2 niet zeer sterke bataillons, waarvan eene compagnie naar Veere, en twee detachementen naar Middelburg en Rammekes gedetacheerd werden. De weinig overblijvenden dier twee bataillons, moesten echter dagelijks de noodige manschappen leveren voor het betrekken eener, door een officier gekommandeerd wordende hoofdwacht; eene door een onder officier gekommandeerd wordende vrij sterke wacht, moest 's Rijks werf, dok en magazijnen bewaken; vier poorten (de Rammekes-, Duin- en twee Waterpoorten) waren van wachten voorzien, en eene kazerne-politie-wacht daarenboven, maakte het den dienstdoende manschappen zeer moeilijk, en gaf gereede aanleiding, dat »herstelde koortslidders" spoedig en dikwijls instorteden (*recidiveerden*). Dat recidiveren komt, bij een eenigzins aanzienlijk getal zieken in Zeeland, te gereeder voor, dewijl de menschen te veel lijden door het evacueeren naar elders. Indien toch een uit Breskens, Middelburg, Neuzen of Veere, op Vlissingen geëvacueerde lijder weder naar Bergen-op-Zoom en van daar op Breda en soms achter den Moerdijk moet worden gedirigeerd, dan kan het niet missen, dat zijne doeltreffende behandeling vertraging ondervindt; en dat zoodanige lijder, wanneer hij eindelijk bij zijn korps als zoogenaamd »hersteld" terugkomt, weder spoedig in de ziekeninrigting moet worden opgenomen, en hij gevolglich, als een waar *mobilum perpetuum*, het mouvement der zieken in de zieken-inrigting aanzienlijk doet zijn.

Van het grootste belang acht ik het dus, gelijk ik zulks reeds, eenige jaren geleden, aan den toenmaligen inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt betoogde: dat er te Vlissingen een hospitaal mogt worden daargesteld, waarin op zijn allerminst 400 à 500 zieken doeltreffend zouden kunnen verpleegd worden; waardoor dan tevens eene niet onaanzienlijke besparing van geldelijke uitgaven zoude plaats grijpen, welke nu het »van Zeeland naar elders evacueeren" noodwendig na zich sleept. Dat dit getal van te evacueeren lidders, bij het eenigzins toenemen van zieken, nog al iets beduidt, blijkt daaruit: dat door mij, van 1846 tot 31 Maart 1850, bij evacuatie uit Breskens, Middelburg en Neuzen ontvangen werden 759 lidders; wordende, over dat tijdvak, van Vlissingen naar Bergen-op-Zoom, Breda, Middelburg en Utrecht 1650 lidders geëvacueerd; en dat op een getal van 7785 zieken, welke door mij van 1 Januarij 1846 tot ultimo Maart 1850 in het hospitaal verpleegd en behandeld werden. — Het getal der in de buitendienst behandeld geweest zijnde militairen, benevens hunne vrouwen, kinderen en dienstdoden, beliep over diezelfde 4 $\frac{1}{4}$ jaren 2475 zieken.

Omtrent het door mij gedane voorstel heb ik nimmer iets vernomen; trouwens van die zijde verwachtte ik wel niets anders. Toen toch stond de geneeskundige dienst onder het beheer van een' chef, bij wien het »*nul n'aura de l'esprit hors nous et nos amis!*» sedert jaren eene *idée fixe* was; en daar de man mij, bij schrijven van den 25ten November 1848, n°. 254, als zijne meening had te kennen gegeven: »dat de geneeskundige dienst te Vlissingen, van geringen omvang (nietsbeduidend?) was,» zoo kon hij, bij de ontvangst der voorstellen van een zijner Inférieurs, over die voorstellen en over dien voorsteller, wel niet anders denken en zeggen, dan PHILAMINTE, in de *Femmes savantes* van MOLIÈRE,

» *Si vous jugez de cela tout autrement que nous,
C'est que nous le voyons par d'autres yeux que vous.*»

AMERSFOORT,
11 Mei 1858.

De gepensionneerde militaire geneesheer,
W. C. VAN LEERSUM.

DE OPLEIDING DER INFANTERIE.

Naar aaleiding van :

Ueber den Einfluss der neuen Feuerwaffen auf die Taktik im Allgemeinen und die Organisation und Ausbildung der Infanterie im Speziellen. Von einem Preussischen Infanterie-Offizier. Berlin, Verlag von A. BATH, 1857.

Wij hebben in dit korte geschrift, dat slechts 77 bladzijden telt, eene menigte opmerkingen en beschouwingen aangetroffen, die, ofschoon er ook eenige daarvan voor tegenspraak vatbaar mogen zijn, van een helder inzicht getuigen, en eene belangrijke lectuur opleveren voor een ieder, die het gewigtige militaire vraagpunt van den tegenwoordigen tijd, naauwlettend wil bestudeeren. Wel heeft de Schrijver bij zijne bespiegelingen over den invloed op de organisatie der infanterie meer bepaakdelijk de Pruisische op het oog gehad; maar de denkbeelden, welke hij daarbij ten grondslag ligt, zijn even goed op alle armeeën van toepassing.

Een kort verslag van den inhoud moge tot aanbeveling van eene nadere lezing strekken

In de inleiding geeft de Schrijver eerst een overzicht van de technische vorderingen, welke de vuurwapens, sedert hunne eerste invoering gemaakt hebben, en de daaruit gevolgde veranderingen in de taktiek. Hij toont

aan, hoe de geschiedenis der krijgswetenschap het leert, dat die veranderingen meestal zeer langzaam werden ingevoerd, hoe het oude gewoonlijk eerst na vele jaren plaats maakt voor het nieuwe en betere; hoe de uitvinding van het buskruid, van het steenslotgeweer, van den ijzeren laadstok, van de vechtwijze *en tirailleur*, van de kolonne-formatie, van het percussie-slot enz., alle verscheidene jaren noodig hadden, om hunne uitwerking op de organisatie, bewapening en vechtwijze te doen gelden. Hetzelfde zegt hij, heeft nu weder plaats. Sedert langen tijd zijn de hoogstgewichtige verbeteringen in het infanterie-geweer bekend, en toch vinden wij de taktiek der infanterie nagenoeg op hetzelfde standpunt, waarop zij voor veertig jaren stond. Van groot gewigt is dus de vraag, of het ontzaglijke onderscheid tusschen de bewapening van den vroegeren tijd en den tegenwoordigen, niet een gewigtigen invloed zal uitoefenen op de tactische verhouding, de organisatie, de sterkte der verschillende wapens en de oefening der troepen.

Wij zullen den Schrijver niet volgen in den geheelen gang zijner beschouwingen, waarvan hij-zelf in den aanvang zegt, dat zij de vraag niet zullen oplossen, maar willen alleen maar de hoofdbeginselen, waardoor hij zich bij die beschouwingen laat leiden, in weinig woorden aangeven.

1. De vuuruitwerking is de hoofdkracht der infanterie, en al hare tactische vormen moeten er toe leiden, haar zooveel mogelijk tot de aanwending daarvan in staat te stellen.

Eene der gevolgtrekkingen, waartoe de Schrijver bij het behandelen van dit punt geraakt, dat namelijk de aanval met de blanke wapenen in de toekomst veel zeldzamer zal voorkomen dan vroeger, kan welligt op goede gronden betwijfeld worden. Dáár waar de gedekt staande verdediger door zijn voortreffelijk vuurwapen den aanvaller op zulk een grooten afstand bereiken kan, dat de poging om door het vuurgevecht te overwinnen, voor den laatsten eene hopelooze onderneming zou zijn, zal waarschijnlijk een stoute aanval met de bajonet in vele gevallen de eenige mogelijke kans op een goeden uitslag geven. Dat evenwel, in het algemeen genomen, in het vuurwapen de grootste kracht der infanterie ligt, is niet te ontkennen.

2. Daaruit volgt noodzakelijkheid, om de tweegelederen stelling bij de infanterie in te voeren, en haar grondig te oefenen in de formatie en gevechtswijze der kompagnies-kolonnen.

De voordeelen der tweegelederen stelling en van het daardoor versterkte vuur in massa, toont de S. aan door voorbeelden, ook uit den veldtogt in de Krim. Hij trekt te velde tegen de Pruissische formatie, waarbij het derde gelid tot tirailleurs gebruikt wordt, en wijst op het voorbeeld van andere Europeesche legers in dit opzigt.

Wat de vechtwijze in verstrooide orde aangaat, zegt hij onder anderen:

»De eerste grondregel, die geboren werd toen de infanterie het verbeterde wapen in handen kreeg, en dien men bij alle inspectiën en alle manoeuvres hoorde herhalen, was:

»Hoe beter wapen de schutter bezit, des te minder tirailleurs heb ik noodig om mijn doel te bereiken. Daarom, weest regt zuinig op uwe tirailleurs, want hoe minder gij er uitzwermt, des te meer behoudt gij er in de hand.

»Dien grondregel evenwel verklaren wij bepaald den oorlog, en zeggen:

»Hoe beter wapen de soldaat in handen heeft, des te meer nadeel kan hij er den vijand mede toebrengen, en hoe meer nadeel hij hem toebrengen kan, des te meer tirailleurs moet ik oplossen.»

»De eerste regel is evenwel zoo lang en zoo consequent in ons leger (het Pruisische) gepredikt, dat hij reeds zijne vruchten gedragen heeft. Bij de kleine velddienst-oefeningen, de kleine manoeuvres in de garnizoenen enz., is dat al duidelijk op te merken. Men ziet het dikwijls genoeg, hoe eene vijandelijke positie, een defilé, een dorpsrand, die bijvoorbeeld, door eene afdeeling van 50 man wordt aangegrepen, eerst slechts een zeer korten tijd door eene tirailleursectie (10 man) beschoten wordt, waarop zich de aanvoerder dan met de overigen in gesloten massa met de bajonet op de tegenpartij werpt. Doch wat doet deze? Hij bezet eveneens zijne positie, zijn defilé, zijn dorpsrand met 5 rotten, en als de vijand tot den aanval vooruitrukt, geeft hij hem met zijne overige 20 rotten een salvo.

»Of gaan wij op de exercitie-plaats eener brigade, die zich in drie opvolgende onderdeelen tot den aanval voorbereidt.

»Een bataillon vormt de voorhoede. Het zendt twee kompagnieën vooruit om het gevecht in te leiden, twee kompagnieën volgen in gesloten orde. De twee eerste ontwikkelen ieder twee tirailleurgroepen, versterken die nogmaals met twee, dat maken acht groepen van 10 man, 80 tirailleurs. Nadat deze ieder twee patronen »verknald» hebben, rukken de beide geslotene kompagnieën tot den aanval met de bajonet voor, worden afgeslagen, de twee vleugel-kompagnieën dekken den terugtogt door de salvo's, en intusschen rukken de drie bataillons der tweede afdeeling vooruit, maken, zoodra zij in de tirailleurlinie, dat is, binnen het bereik van het vuur des vijands aangekomen zijn, halt, deploijeeren en geven salvo's, waarop óf de vijand als geslagen beschouwd en met zes tirailleurgroepen vervolgd wordt, óf de derde linie volgt, voert het bekende doortrekken der linie uit, en атакеert met de bajonet, met tirailleurs in de intervallen.

»Al deze bewegingen worden in het tempo van 108 uitgevoerd — behalve

de korte stormaanvallen — zij duren dus van het eerste schot tot aan den laatsten aanval een klein half uur.

» Men denke zich tegenover deze brigade eenen vijand, die in zijne eerste linie bij den aanval van onze voorhoede een bataillon in vier kompagnieën splitst, die elk twee sectiën, dus acht sectiën, oplossen, ook nog de overige vier sectiën in de tirailleurlinie zenden, en onze langzaam aanrukkende massa's nu uit 8—900 getrokken geweren beschieten. Men denke zich, dat die vijand zich in den looppas beweegt en ons daardoor in alle bewegingen ten minste eene sectie vooruit is, en men vrage zich af, wie de meeste verliezen zal hebben.

« Dat is zeer eenvoudig, » hooren wij zeggen, » wanneer de vijand meer tirailleurs oplost, doe ik het eveneens! » — Zeer juist, — maar men moet zich van te voren daarin geoefend hebben.

» Doet men dat niet, dan wordt men door het ongewone verrast; officieren en manschappen zijn niet gewoon, met groote massa's in verstrooide orde te vechten — wanorde, verwarring, verkeerd begrip zullen de gevolgen zijn, en alle tallooze exercitiën en manoeuvres hebben tot niets gediend.

» Wij weten wel, dat er nog een ander uiterste is, en dat hij, die den laatsten troef in de hand houdt, het spel wint, maar daarom moet het wijze sparen der krachten niet zoover gaan, dat men ze in het geheel niet gebruikt.»

De S. treedt vervolgens in beschouwingen over de kompagnies-kolonne en heeft bij hare formatie en opstelling voornamelijk het Pruissische bataillon op het oog.

Hij stelt het plaatsen der manschappen op twee gelederen voor, op de wijze der Franschen, waarbij de twee grootste manschappen het eerste rot vormen, en zoo vervolgens tot aan den linker vleugel; eene opstelling, waarbij wij slechts ééne zaak niet begrijpen, — namelijk, dat zij niet overal is ingevoerd.

Verder wil hij de kompagnies-kolonne als de fundamentaal-stelling aannemen, en de kavallerie-aanvallen in *gedeplojeerde linie* afwachten, en treedt in nadere ontwikkeling zijner denkbeelden, waarvan wij de lectuur in het oorspronkelijk werk aanbevelen.

Zijn derde beginsel is:

De verhoogde trefkans en de grootere uitbreiding van de werking der draagbare vuurwapenen brengt van zelve grootere afstanden in het gevecht te weeg. Daardoor vermeerderd het gewigt van eene grootere beweegbaarheid der troepen in het algemeen en de snelheid der uitvoering van alle evolutiën in het bijzonder. Deze beweegbaarheid wordt verkregen door den looppas (*pas gymnastique*) reglementair in te voeren.

De S. toont de juistheid van dezen regel aan, door te herinneren, hoe de beweegbaarheid een der gewichtigste factoren van alle taktische manoeuvres geworden is, sedert de linie-taktiek vervangen is door de kolonnes met tirailleurs verbonden, en bij nog verderen vooruitgang moet men ook de snelheid van beweging zoo veel mogelijk vermeederen, vooral bij de groote afstanden, waarop men reeds onder het bereik van het vijandelijke vuur komt. Dat punt, bij de vroegere taktiek op 200—500 pas van den vijand bepaald, is nu tot op 600—1000 pas teruggeschoven.

Het spreekt van zelf, dat aan de beweegbaarheid eene grens is; dat men van de infanterie niet meer vergen kan, dan waartoe de man zonder bovenmatige inspanning in staat is. Die grens echter werd tot nog toe niet bereikt: de zwaarmoedige, gewone pas moge de grootste snelheid zijn met welke men lange onbuigzame liniën over een redelijk gunstig terrein kan bewegen; de gezwinde pas (108 in de minuut volgens ons reglement), zij in gewone gevallen het meeste wat men vorderen mag: zeker is het, dat er gevallen kunnen voorkomen, dat een troep, die, zonder haar verband te verliezen en onbruikbaar te worden, 1000 à 1200 passen in den loopas kan uitvoeren, een ontzaggeijk voordeel op zijnen vijand kan hebben.

De slag aan de Alma, waarin de Zouaven en Chasseurs de steile rivieroovers beklommen en zich met verrassende snelheid op den Russischen linker vleugel wierpen; de slag van Inkermann, waar de Engelschen, uitgeput door de woedende aanvallen der Russische bataillons, plotseling nieuwen moed verkregen, toen zij op eens boven den donder van het geschut, den schellen klank der horens van de Zouaven en de Chasseurs de Vincennes hoorden weërgalmen, die met den loopas kwamen aansnellen, en den aanval hielpen afslaan, die bij een kwartier oponthoud hoogstwaarschijnlijk met de vernietiging van het Engelsche leger zou geëindigd zijn, dat zijn zoovele voorbeelden, die luid genoeg spreken, om de hooge waarde van eene versnelde beweging, te regter tijd aangewend, boven allen twijfel te stellen. Maar even zeker is het, dat een troep, die er niet in geoeënd is, er haar verderf in vinden kan.

Voor gemiddeld krachtvolle manschappen is een loopas van 1000 à 1200 passen geen bezwaar; maar zij moeten er in vredestdad aan gewoon worden. Zelfs een versnellen van den marsch op den langen weg kan veel langer volgehouden worden, dan menigeeen wel denkt. Zoo lezen wij in het voortreffelijke werkje van R. O., *Die leichte Infanterie der Französische Armee*:

» Een vreemd officier beproefde, een zwaar bepakt bataillon Chasseurs op een oefeningsmarsch bij te houden. Met groote inspanning hield hij het een uur vol, en bleef toen uitgeput achter. Het bataillon daarentegen zette op die wijze den marsch $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ mijl voort.»

Dat resultaat is zeker een doorslaand bewijs, hoe ver men het door oefening brengen kan; het is waar, dat er tegen den loopas verscheidene bedenkingen geopperd worden: — men zegt: De voordeelen, welke ik door de snelle beweging kan verkrijgen, worden door de ongeschiktheid tot juist schieten, welke een loopende troep verkrijgt, weder vernietigt. Dit is echter in de werkelijkheid, d. i.: in het gevecht, niet zoo. Op de schietplaats, bij het schijfschieten van den enkelen man, waar het op alle fijne nuances: lijn korrel nemen, geen geweer verdraaijen, naauwkeurig mikken op een bepaald punt enz. aankomt, daar zal zeker hij die met een be-

daarde pols en geregelde ademhaling vuurt, in het voordeel zijn; maar reeds bij het salvo-vuur hebben proeven aangetoond, dat het onderscheid nauwelijks merkbaar is (1). In het gevecht, waar daarenboven nog zoo veel andere invloeden op den soldaat werken, komen de voordeelen nagenoeg alleen te voorschijn. Vóór alles komt het hier alleen op de oefening aan.

De omstandigheid, dat de looppas reeds sedert lang bij de ligte troepen in Frankrijk in gebruik is, en zelfs onlangs bij de geheele infanterie reglementair is ingevoerd, spreekt voorzeker wel eenigzins in haar voordeel.

4. Door de verhoogde werkzaamheid van de vuurwapenen wordt de waarde van ieder man individueel grooter. Zijne vorming en opleiding moet dus bijzonder daarop gerigt zijn, de intelligentie, het gevoel van eigenwaarde, de lichamelijke ontwikkeling van den enkelen soldaat te vergrooten en tot meerdere volkomenheid te brengen. In dezelfde mate als dit met den enkelen man het geval is, moet het ook met alle taktische lichamen geschieden.

Bij de linie-taktiek der vorige eeuw was de man eene machine, die alleen maar in blinde gehoorzaamheid het kommandowoord had op te volgen. De kolonne-taktiek en de verstrooide vechtwijze maakten de intellectueele ontwikkeling tot eene noodzakelijkheid; doch thans, nu door de groote verbetering van het vuurwapen, de enkele man zooveel in waarde is gestegen, is het volstrekt noodig, niet op den weg stil te staan.

Bij de behandeling van dit onderwerp, treedt de S. in beschouwingen omtrent de vorming van den infanterist, waarvan de beginselen hier te lande, even goed als in Pruisen van toepassing zijn. Wij kunnen ons niet weêrhouden, de hoofdpunten daarvan over te nemen.

In weerwil dat vele gebreken van het thans bestaande erkend zijn; dat nieuwe methoden uitgevonden en algemeen als goed en voor de praktijk bruikbaar erkend zijn (2), in weerwil dat de verbeterde bewapening der infanterie eene verandering dringend noodzakelijk maakt, wat de ware rationeele voorbereiding tot den oorlog, zoowel van den enkelen man, als van den troep betreft, blijven wij *»auf dem alten Fleck.»*

Het schermen en gymnastiseeren heeft nog geen wortel geschoten in de armee.

Het verstrooide gevecht wordt voor en na altijd meer op het exercitieveld dan op het terrein beoefend.

De marschoefeningen voldoen niet aan het doel; want niemand zal beweren, dat onze manschappen door drie of vier kleine marschen in de wintermaanden, tot goede marcheerende troepen worden gevormd.

De grootere oefeningen zelve zijn niet zóó ingerigt, dat zij aan officieren

(1) In een volgend nommer zullen wij meer bepaald van eenige dier proeven spreken.

(2) Onder de merkwaardigste werken, daarover in den laatsten tijd in Duitschland uitgekomen, mogen wij vooral aanbevelen:

Graf WALDERSEE, die Methode zur kriegsmäßigen Ausbildung der Infanterie für das zerstreute Gefecht. *Berlin*, 1848.

M. v. D. Erläuternde Beispiele zur Unterrichts-Methode des Grafen WALDERSEE in der kriegsmäßigen Ausbildung der Infanterie für das zerstreute Gefecht, mit 3 Plänen. *Braunschweig*, 1855.

Ansichten über die taktische Ausbildung des Soldaten, namentlich des Infanteristen, sowie über Manöver im Allgemeinen. Von einem höhern norddeutschen Officier. *Berlin*, 1855.

en manschappen een getrouw, ja zelfs maar een zooveel mogelijk nabijkomend beeld van den oorlog geven.

De voornaamste, ja wij zouden bijna zeggen de eenige grond, waarom eenige onderdeelen van de vorming der infanteristen volstrekt niet op het standpunt staan, waarop zij staan moesten, ligt in *de wijze, waarop de jaarlijksche Inspectiën plaats hebben*. Wat wordt daarbij nagegaan; wat is de maatstaf, waarmede de geschiktheid van een troep voor den oorlog, en de bruikbaarheid zijner aanvoerders beoordeeld wordt? Antwoord: De parademarsch en de reglementaire uitvoering van de elementair-taktische bewegingen op het exercitie-terrein. Het gevolg daarvan is, dat alle andere takken van de dienst, behalve het schijfschieten, verzuimd of als bijzaak beschouwd worden. Wat helpt het ons, dat wij een intelligent korps officieren hebben, dat in staat is tot alles, wat men er van verlangt; wat helpt het ons, dat wij elkander dagelijks toeroepen: het vele exerceeren maakt den man naar ligchaam en ziel stomp, het doodt zijne intelligentie, maakt hem onzelfstandig, besluiteloos, stijf en onwillig voor de dienst. Ieder onzer ziet het in, en toch moeten wij onze kompagnie, ons bataillon enz. op de oude manier blijven vormen, want bij de Inspectie komt het er maar op aan, hoe de parademarsch en de reglementaire handgrepen en evolutiën uitgevoerd worden; de moeite, de tijd, de inspanning, die de kommandeerende officier tot de oefening der manschappen op het terrein als tirailleurs, als krachtige en vlotte voetgangers, als intelligente voorposten besteedt, worden volstrekt niet gewaardeerd; de hoofdzaak blijft altijd het exerceeren.

Een ander, zeer gewichtig gevolg van dit systema is: *verkeerde beoordeeling van de bekwaamheden der chefs*, welke daaruit ontstaat, dat het gewoonlijk juist de beperktste verstanden zijn, die in het exerceeren en drillen uitmuntten. Het zij verre van ons, de juiste uitvoering der exercitiën te miskennen, of te beweerden, dat die officieren, welke niets van den parademarsch en de reglementaire exercitie verstaan, daarom de bekwaamste en intelligentste zijn. — Maar ieder zie onbevooroordeeld om zich in zijne naaste omgeving; zal hij daar niet talrijke voorbeelden vinden, dat beperkte verstanden, die reeds sedert lang bij al hunne onderhoorigen als zoodanig bekend staan, bij de inspectiën den meesten lof inoogsten, daar hunne veel intelligentier, werkzamer en bekwamer kameraden niet in staat zijn *„hun dat na te doen.”*

Wat is het resultaat van de tegenwoordige inspectiën? — Alle kompagnieën en alle bataillons van het regiment maken hunne kunsten, op een klein, onbeduidend verschil na, zeer goed. — Hier verongelukte een opmarsch een weinig; daar gaat deze of gene handgreep alleruitstekendst. Hier houden de manschappen niet genoeg het bovenlijf voorover, daar bleef de linker vleugel bij het defileren een weinig achter. Bij het eerste bataillon ging bij den marsch in front door het zware zand de pas verloren; bij het tweede was de marsch door eenige gaten in het exercitie-terrein niet volkomen juist, en bij het derde hadden de linker guides bij het defileren met divisiën de distantie verloren. »Overigens moet ik in het algemeen mijne tevredenheid betuigen, de kompagnie (het bataillon) zoo goed onder de wapens gezien te hebben, en hoop, dat men in dien geest zal voortgaan enz. Dat zijn dan gewoonlijk de laatste woorden der kritiek.»

Of echter deze kompagnieën of bataillons behoorlijk voor den oorlog geoefend zijn, of zij het ware tirailleeren, de voorposten- en patrouille-dienst met oordeel beoefend en begrepen hebben, of zij in staat zijn, lange, vermoeijende marschen met volle bepakking en in den kortst mogelijken tijd uit te voeren en in het gevecht de zwarigheden van het terrein gemakkelijk en vlug te overwinnen, of de chefs in staat zijn, dergelijke oefeningen praktisch en nuttig te leiden, of de jongere officieren in dat alles behoorlijk ervaren zijn — daarvan krijgt de inspecteur niets te zien.

Tot dusver de Pruisische schrijver. Onze lezers kunnen daaruit zien, wat er in Pruisen alzo te veranderen en te verbeteren valt.

Verder spreekt hij over de uitstekende diensten, die de zoogenaamde *sacs de campement* der Franschen bewijzen kunnen. Behalve bij het fourrageeren, kan die zak bij slecht en nat weder met stroo volgestopt als voetzak dienen, of als dekking in het kwartier, of als regenmantel op post, en eindelijk kunnen eenige manschappen er in weinige minuten eene kleine tent (*tenteabri*) van maken, waarbij de geweren tot steun dienen.

Bij veelvuldige oefeningen is het gebleken, dat de man het meerdere gewigt gaarne draagt (1), daarbij al zeer spoedig de voordeelen er van leert kennen.

De S. gaat nu over tot een volgend punt:

5. Daar de natuurlijke aanleg van de groote massa niet voldoende is, om hunne vorming in alle onderdeelen van de dienst tegelijkertijd tot den gevorderden graad van naauwkeurigheid te brengen, schijnt eene vereeniging van de meeste geschikte manschappen tot eene ligte infanterie doeltreffend.

Hier heeft hij weder meer bijzonder de Pruisische organisatie op het oog, en wil bij de keuze van zoodanig elite-korps alleen de werkelijke lichamelijke geschiktheid en de intelligentie van den man in aanmerking nemen.

In het slot van zijn werk eindelijk, worden nog drie hoofdpunten behandeld: de noodzakelijkheid van het verminderen der kavallerie, — ten minste van de zware; de wijziging van de artillerie, die voortaan zwaarder geschut zal moeten gebruiken of het ligte beweegbaarder maken, en zoo, dat het een zoo klein mogelijk tref-oppervlak aanbiedt; — eindelijk dat de versterkingskunst en de daarmee in verband staande oefeningen der pionniers gewijzigd moeten worden naar de verandering, die de taktiek in het algemeen ondergaan moet, ten gevolge van de invoering der ver treffende vuurwapens.

Wij willen den schrijver nu op dit terrein niet verder volgen, en gelooven door het bovenstaande genoeg gedaan te hebben om aan te toonen, dat wij de lezing van zijn werk niet ten onregte hebben aanbevolen.

L. M.

(1) De zak weegt droog ruim 1 ft; doornat nog niet het dubbele.

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 5, Bladz. 244).

Bij de behandeling onzer liniën van defensie, deels door de natuur, deels door de kunst als zoovele bolwerken onzer onafhankelijkheid daargesteld, heb ik hier en daar, met een enkel woord gewezen op de geschiedenis van vroegere verdediging.

Bij eene onpartijdige waardering onzer krijgsgeschiedenis en een naauwgezet onderzoek niet alleen naar wat er gebeurd is, maar vooral hoedanig het gebeurd is, zal hoe langer hoe meer blijken, dat, welke nuttige wenken er ook in die geschiedenis voor onze landsverdediging liggen opgesloten, deze in de toekomst toch onder geheel andere omstandigheden zal plaats hebben.

Bepalen wij ons bijv. voor een oogenblik tot die der laatste jaren van de vorige eeuw, na vooraf met een enkel woord aan de jaren 1672—1675 te hebben herinnerd, toen Nederland het reeds nadrukkelijk geleerd had, niet op tijdige hulp van bondgenooten te rekenen, maar sterk te zijn door eigen kracht, waardoor het een veel sterkeren vijand kon weerstaan. Gaarne herhaal ik daarom hier de woorden der verdienstelijke geschiedschrijvers dier merkwaardige jaren:

»Belangwekkend en leerzaam is het tijdperk der geschiedenis, dat wij »behandelen. De nazaat kan er uit leeren, hoe sterk, hoe onoverwinnlijk »het land is, als eensgezindheid bij de ingezetenen, veerkracht bij de rege- »ring bestaat.»

»De geschiedenis van de jaren 1672 en 1675 is het beste antwoord aan »hen, die aan het behoud onzer onafhankelijkheid zouden wanhopen, als »wij door een magtigen vijand wierden aangevallen; eene meening, flauw-

»hartig in den mond der ingezetenen, maar hoogst laakbaar als zij door »staatslieden in 's lands raadzaal wordt uitgesproken.»

In 1794 dan, hadden wij zoogenaamde bondgenooten, maar wat heeft hunne hulp ons gebaat? of liever hoe veel schade hebben ze ons niet berokkend?

Zou ook heden of later, door versnippering van het leger, door nuttelooze verspilling van strijdkrachten en door gebrek aan eenheid van inzichten, de verdediging even lijdelijk, even krachteloos zijn als toen?

De Keurvorst van Brandenburg leerde het ons reeds in 1673, en de Hertog van York toonde het op nieuw in 1794 en 1795, wat wij van bondgenooten hebben te wachten, als onze eigene krachten, onze eigene houding geen eerbied inboezemen; als de verleende hulp toch niet schijnt te zullen baten.

Wij vragen het, zou de Ortenschans, zoo belangrijk voor de gemeenschap tusschen 's Bosch en Crèvecoeur, thans of later, ooit in 's vijands handen vallen, slechts met eene wacht van 1 korporaal en 5 man bezet? Zou Crèvecoeur, 's Hertogenbosch, Venlo, Heusden, Maastricht en zoovele andere sterkten, op even schandelijke en lafhartige wijze worden overgegeven? Zou er een overgang der Maas, zoo als toen te Tefelen plaats vond, worden toegelaten? Maar waartoe eene opsomming te vervolgen, die helaas nog zoo lang kan worden gerekt, en die even zoovele blijken oplevert, dat geen vreemde hulp kan opwegen tegen nationale eenheid en kracht; maar ook, dat geen volk te redden is, 't welk door twist en partijzucht verdeeld, ontrouw wordt aan vroegere beginselen; dat eer en plicht verzakende, de schoonste bladeren zijner geschiedenis, even als de roemrijke kleuren van vlag en vaandel, aan flarden scheurt; de leuze even als den naam zijner vaders door het slijk haalt, zijn volksbestaan vernietigt, en den eens zoo fieren nek gewillig kromt onder het schandelijk juk van overheersching en slavernij.

Maar die tijden liggen thans, Gode zij dank, verre achter ons. Mogten wij ooit weder in onze heiligste regten aangerand, gedwongen worden, het zwaard te trekken voor vrijheid en onafhankelijkheid, dan zal Nederland sterker zijn alléén, dan vroeger met hulp van vreemden, en toen ons bondgenooten ter zijde stonden, op welke de geschiedenis een welverdienden blaam geworpen heeft, die nimmer kan worden nitgewischt.

Onze geheele vaderlandsche geschiedenis is rijk aan voorbeelden van dien aard. Vergelijk slechts de krachtontwikkeling en volharding onzer Republiek gedurende den heldhaftigen kamp tegen het magtige Spanje; vergelijk slechts de veerkracht van ons vaderland op het laatst van 1672, toen Am-

sterdam alleen 60,000 weerbare manschappen, en de Staten van Holland, een fonds van 10,000,000 guldens bijeenbragten, met het jaar 1747, toen wij door Engelschen, Hannoveranen, Oostenrijkers en Hessen geholpen, Staats-Vlaanderen in 8 dagen tijds in 's vijands handen zagen vallen, terwijl het zoo sterke Bergen-op-Zoom op eene weinig roemvolle wijze verdedigd werd, en de val onzer versterkte punten aan de Schelde de waarheid van het bovenstaande bevestigen.

Mogten deze lessen onzer geschiedenis voor de toekomst niet verloren gaan! Niet verloren gaan ook voor hen, die als Vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk geroepen worden, de dierbaarste belangen van dat volk te behartigen en hunne stemmen uit te brengen, om de middelen toe te staan, waardoor zee- en landmagt in staat moeten worden gesteld, die belangen ter ieder ure te kunnen handhaven en, des noods, ook tegen den magtigsten aanrander te verdedigen. Mogt ieder er uit leeren, hoe weinig wij op vreemde trouw, hoe weinig wij op vreemde hulp rekenen kunnen; hoeveel beter het is, zich-zelfen te helpen, steun te zoeken in eigen kracht, en zoolang mogelijk te beletten, dat ons land door den voet van zoogenaamde bondgenooten, evenmin als door dien des vijands worde betreden, vooral indien ons verbond met België op hechte grondslagen steunt; vooral indien wij doeltreffend ten oorlog zijn toegerust; vooral indien onze verdediging gebaseerd is op eene actieve, welberaamde samenwerking van zee- en landmagt, met onze doode weërmiddelen.

België toch, kan onze bondgenoot zijn, zonder dat wij behoeven te vreezen in den bondgenoot eenmaal den meester te moeten erkennen.

Laat Nederland echter nooit dan in den hoogsten nood, zich in de armen werpen van *zulk eenen magtigen* vriend, wiens omarming ons zou kunnen vernietigen, en wiens hulp óf niet aan de verwachting zoude beantwoorden, óf in zijne oogen zulk eene hooge waarde verkrijgen, dat de schuld nimmer kon worden afbetaald en de dankbaarheid (?) ons voor altijd welligt, aan dien magtigen vriend zoude ketenen.

Neen! het erfdeel onzer vaderen moet ongeschonden bewaard worden; moet ongeschonden aan onze kinderen overgaan, zoo lang het Nederlandsche volk door eervolle mannen wordt vertegenwoordigd; zoo lang de geliefde kleur van Oranje nog wappert boven onze bajonetten; zoo lang er eene Nederlandsche zee- en landmagt bestaat.

Na getracht te hebben in eenige trekken onze verdedigingsmiddelen en hunne betrekkelijke waarde na te gaan, blijft mij thans nog over te onderzoeken, in hoeverre hier het voorbeeld van zoo vele andere staten

gevolgd is, om meerdere ontwikkeling en volmaking te brengen in de oorlogstoerusting; en welke lessen er ook voor ons in de jongst plaats gehad hebbende krijgsverrigtingen liggen opgesloten.

Wat toch moet meer de algemeene belangstelling opwekken, dan al wat betrekking heeft op de toerusting en voorbereiding eener verdediging, waartoe wij welligt al spoedig geroepen kunnen worden; vooral in een tijd, waar de overgangen van kalmte en rust tot beroering en krijg, zoo onverwachts plaats hebben en soms zoo weinig zijn te voorzien; een tijd, waarin menige donkere wolk den helderen hemel van vrede en rust nog bedreigt; waarin er zoo weinig noodig is, om de balans, die de Europesche belangen in evenwigt houdt, naar de eene of andere zijde te doen overslaan; een tijd, waarin vele vraagstukken moeten worden opgelost, bij welke de pen der diplomatie welligt niet immer het zwaard in de scheede zal doen blijven.

Al zijn de deuren van den Janustempel voor een oogenblik gesloten, die deuren kunnen zich spoedig openen, en zullen wel altijd met korte tusschenpoozen geopend blijven, zoolang menschelijke hartstogten en driften hare rol zullen spelen in onze groote maatschappij! En wie zal Nederland waarborgen, dat het zijne onzijdigheid altijd zal kunnen bewaren en doen eerbiedigen?

Leert niet de dagelijksche ervaring, hoe oude bondgenooten met elkander breken; hoe er nieuwe bondgenootschappen ontstaan, welke men steeds als onmogelijk had beschouwd; schijnt het niet, als of de rust van Europa soms van het toeval afhangt, en zouden dan al die lessen voor ons verloren gaan?

Leert niet de geschiedenis, wat zoogenaamde heilige alliantien en eeuwigdurende vredesverdragen beteekenen, als de pen door het zwaard, als de palm des vredes door den fakkeldes oorlogs wordt vervangen? Leert zij niet, dat heilige traktaten, politiek evenwigt, volkenregt, enz., niet meer zijn dan ijdele klanken, als de onderhandelingen uit het stille kabinet naar het woelige oorlogsveld worden overgebracht; als kogels en granaten de punten zetten op de *v's*, terwijl sabels en bajonetten de politieke discussiën vervangen?

Wee het volk, 't welk op dat terrein slecht of zwak wordt vertegenwoordigd!

Dan is de tijd daár, waarin een volk zich staande houdt, zich doet gelden en boven anderen verheft, door die vastberaden rustige houding, door dat krachtgevend gevoel van eigen waarde, dat zich met vertrouwen verlaat op zijne deugdelijke oorlogstoerusting, op zijne goede militaire instellingen, op zijne uitmuntende verdedigingsmiddelen; dan worden legers

en vloten krachtige argumenten; dan worden de regten het meest geëerbiedigd van hen, die gereed staan, ze met het zwaard in de vuist te handhaven en te bewaren.

Wil Nederland zijne onafhankelijkheid, en des noods eene gewapende neutraliteit doen erkennen en eerbiedigen, opdat ons geen bondgenootschap worde opgedrongen of afgedwongen; opdat ons volk in geen oorlog medegesleept worde, waarvan het, zonder eenig voordeel, alleen de wrange vruchten zou plukken, — zoo moeten wij ons den tijd van vrede en rust ten nutte maken, niet alleen om onze grenzen tegen elken aanval te kunnen verdedigen, maar ook om, als er weder krijg in Europa ontstaat, die onafhankelijke stelling te kunnen aannemen en volhouden, welke kracht en steun vindt in een doeltreffend verdedigingsstelsel, in eene goed toegeruste zee- en landmagt.

Men wake dan voor de toekomst!

Als wij het oog slaan op het net van spoorwegen dat de ons omringende staten bedekt, dan zien wij dat ons land daar verre bij ten achteren is. Al heeft het, uit een krijgskundig oogpunt beschouwd, er niet die groote behoefte aan, daar de talrijke vaarten, binnenwateren en gewone kunstwegen, welke het in alle rigtingen doorsnijden, even zoovele middelen aanbieden tot een snel vervoer van troepen en materieel, zoo verlieze men niet uit het oog, dat de groote kracht onzer actieve verdediging, in de snelle verplaatsing onzer strijdkrachten bestaat, die men dus op alle mogelijke wijzen moet trachten te verkrijgen.

Deze is, zoolang wij meester zijn en blijven van een goed spoorwegnet, ten allen tijde gewaarborgd; ook dan, wanneer des winters of bij langdurige droogte, de waterwegen onbruikbaar worden.

Het is welligt moeilijk al de belangen van handel en nijverheid met die van 's lands verdediging bij den aanleg der spoorwegen in verband te brengen, alhoewel ik geloof, dat beider belang medebrenge, dat de rigting der spoorwegen die der groote waterwegen zooveel mogelijk volge, en een spoorweg evenwijdig aan onze stranden, van het uiterste gewigt zoude zijn voor de kustverdediging. Verder trachte men daardoor onze meer afgelegen provinciën aan 's lands centrale verdediging te verbinden. Subsidiën van rijkswege, zouden, geloof ik, veel kunnen bijdragen, zoowel tot opwekking der nationale belangstelling en deelneming in het daarstellen der ontworpen spoorweglijnen, als tot een grooter regt van aanwijzing, hoe men ze ook tot operatielijnen bij onze verdediging kan doen strekken.

De *Oud-Soldaat* wil, behalve de door ons vroeger genoemde ijzeren wegen, nog eene lijn van den Rijnspoorweg bij Ede naar Kampen, Zwolle en Groningen, met eene vertakking naar Leeuwarden en Harlingen; en zoo

mogelijk, eene verlenging van dien spoorweg van Ede, zuidwaarts langs Tiel, door het Maas-Waalsche, naar 's Bosch, Breda en Bergen-op-Zoom.

Voor al bij onze verdediging is tijdwinst eene winst die niet genoeg kan worden gewaardeerd, en die bij het gebruik van strategisch aangelegde spoorwegen steeds kan worden verkregen; zonder nog te spreken van andere voordeelen, op welke bij het eerste gedeelte dezer beschouwingen ge-
wezen is.

De vervoermiddelen door stoomvermogen op onze rivieren en binnenwateren, zijn in de laatste jaren aanmerkelijk toegenomen, en kunnen bij 's lands verdediging, met groot voordeel worden aangewend.

Verder vertrouwen wij, dat het hooge belang, 't welk die verdediging heeft bij eene doeltreffende inrigting en medewerking onzer oorlogsmarine, niet uit het oog zal verloren worden, en men ook dáár de lessen, welke de geschiedenis der laatste tijden zoo menigvuldig gegeven heeft, dienstbaar zal maken aan zulke hooge belangen; te meer, als wij in een opstel over den toestand van het personeel der zeemagt, lezen:

„Wij bezitten op dit oogenblik 5 zware zeilfregatten van 60 stukken, waarvan twee in dienst in de Europeesche wateren en één in conservatie, en gelooven niet te veel te zeggen, als wij beweren, dat één dier fregatten, welke goede hoedanigheden het als zeilschip ook hebben moge, hoe goed gewapend en volledig bemand, hoe uitmuntend gekommandeerd, zich moeilijk zou kunnen meten met eene eenvoudige schroefkorvet van 21 of 17 stukken; ja dat 5 dergelijke schroefkorvetten, welke zonder bezwaar steeds van steenkolen te voorzien zijn, ongedeerd, voor de zeegaten van de Schelde, Maas en Texel zouden kunnen post vatten, en onzen zeehandel met één slag doen stilstaan, zoo lang hun wij geene schroefschepen kunnen tegenoverstellen.”

Terwijl almede door een onzer verdienstelijkste zee-officieren, onder meer nuttige wenken omtrent onze kustverdediging, gezegd is:

„Men mag aannemen, dat over eenige jaren alle oorlogschepen zullen zijn: sterke drijvende batterijen met geconcentreerd vuur, die onafhankelijk van wind en stroom, onafhankelijk van masten en zeilen, door middel van den schroefvoortstuwcr, te midden van het vijandelijk vuur, de moeilijkste manoeuvres volvoeren in vaarwaters, die door zeilschepen van gelijke grootte en diepgang, niet kunnen benaderd worden.”

„En aangezien men er niet aan twijfelen mag, dat bij het ontwerpen van militaire stelsels, verband en overeenstemming van zienswijze zal heerschen bij de twee hoofdafdeelingen van de krijgsmagt, is het te wenschen, dat de officieren van het leger, die invloed op het defensiewezen uitoefenen,

zich wèl gemeenzaam maken met de aanvallende kracht van vijandelijke marine, ten einde in verhouding daarvan, de verdediging in te rigten."

Hoewel het aantal der officieren, die invloed op het defensiewezen uitoefenen, niet groot is, en al behooren wij daar niet onder, zoo acht ik het toch van belang, dat ook wij ons eenigzins op de hoogte trachten te houden van hetgeen onze marine betreft, vooral in verband tot onze verdedigings-aangelegenheden.

Al spoedig doen zich dan ook de vragen op: Hebben wij thans een vast aangenomen stelsel, en voldoet het aan de eischen van den tijd?

Welke middelen moet men aanwenden om eene stoomvloot, waarop een leger van \pm 50,000 man is ingescheept, gedekt door zijne drijvende batterijen, bom- en kanonneerbooten, te beletten onze zeegaten binnen te te komen en te landen?

Zijn onze zeegaten genoegzaam versterkt, om den eersten schok te kunnen doorstaan?

Bij de lezing van eenige »*Beschouwingen omtrent de oorlogsmarine, van uit een populair standpunt,*» kwam het volgende mij niet alleen zeer wetenswaardig voor, maar ook geschikt, om ons eenigzins tot beantwoording te brengen der bovenstaande vragen.

De schrijver deelt onder anderen mede, dat er een aangenomen stelsel schijnt te bestaan; althans dat stelsel noemt voor de binnenlandsche en kustdefensie, 100 kanonneerbooten (model onbekend) en verder de beschikbare scheepsmagt, bestaande uit schroeffregatten, korvetten en schoeners, welke niet in de Oost- of in de West-Indiën, of op reis zijn. Voorts zegt hij:

»Van drijvende batterijen schijnt geene sprake te wezen.»

»Het defensiestelsel onzer zeegaten, vóór dat de stoomkracht eene geheel andere rigting aan de taktiek van den oorlog ter zee heeft gegeven, kan niet meer aan de behoefte van onzen tijd voldoen. Drijvende batterijen met plaatijzer beslagen, en kanonneerbooten zullen ook bij ons hunne aanwending moeten vinden.»

»Het stelsel voor eene oorlogsmarine,» — zegt verder de schrijver, — »steunt in de eerste plaats: op de noodzakelijkheid van haar bestaan en hare magtsontwikkeling.»

»De noodzakelijkheid van haar bestaan ontleent zij aan de geographische ligging van het land en daaruit voortvloeiende verdediging van de zeezijde; aan de bescherming en het behoud van Koloniën, aan handel en scheepvaart, en de eerbiediging van hare vlag.»

»Hare magtsontwikkeling moet geëvenredigd zijn aan de uitgebreidheid van het land en zijne bezittingen, den omvang van zijnen handel en scheep-

vaart, en zijne politieke verhouding tot andere natiën welke eene zeemagt bezitten."

» Hoewel eene zoodanige zamenstelling ook geëvenredigd moet zijn aan 's lands geldmiddelen, zoo zij men van de andere zijde bedacht, dat wanneer eene kleine natie, een, met betrekking tot hare uitgebreidheid, onevenredig grooten handel en scheepvaart en bloeiende koloniën heeft, dan ook de verdedigingsmiddelen in diezelfde verhouding grooter moeten zijn, om niet zijne eigene veiligheid, zijne rijke, winstgevende bezittingen in de waagschaal te stellen."

» Bezuiniging is goed, maar moet binnen zekere grenzen beperkt blijven."

» Ieder stelsel moet op waarheid gegrond zijn; en indien de grondslagen niet absoluut waar, — indien ze niet aan de wetenschap getoetst, — door ondervinding en praktijk geijkt zijn, is het geen stelsel, maar eene veronderstelling."

De schrijver waagt het niet een beslissend oordeel uit te spreken over alles wat eene zaak betreft, die zoo gewichtig is voor ons volksbestaan, maar doet echter opmerken, dat men tegen den aanval, zoo al geene gelijkmatige, toch zooveel mogelijk, gelijksoortige verdedigingsmiddelen moet overstellen.

Hij raadt een ieder aan, om, even als de Fransche schrijver XAVIER RAYMOND, een blik te slaan op de strijdkrachten der groote zeemogendheden, en dan voordeel te doen met de ondervinding onzer naburen.

RAYMOND neemt twee typen van schepen aan voor iedere vloot; liniëschepen en kanonneerbooten. Hij zegt dat het zonneklaar is, dat de schepen *de grootstmogelijke* stoomkracht moeten bezitten om aan hunne bestemming te beantwoorden, en dat de marine-wapenen door de stoomtoepassing veel krachtiger zijn geworden, dan immer te voren. Hij toont de noodzakelijkheid aan eener transportdienst van groote stoompaketten, en bewijst de magt van schroef-kanonneerbooten en bombarden, als oorlogsmiddel.

Verder vraagt de schrijver van bovengenoemde beschouwingen, wat wij met fregatten doen zullen tegen liniëschepen, vooral wanneer deze zich ook sneller kunnen bewegen dan de eerste; en wijst er op, dat, hoewel onze schepen aan een begrensden diepgang gebonden zijn, om onze zeegaten van Texel en Vlissingen te kunnen binnenloopen, een diepgang van 24 voeten echter nog geen bezwaar oplevert, en dat wij onzen vijand zoo niet betere, dan toch gelijke wapenen dienen tegenover te stellen.

Hij wijst op het voorbeeld der Vereenigde Noord-Amerikaansche Staten, die de deugdelijkheid van een zoodanig stelsel in 1812 hebben ondervonden, en die nimmer eene talrijke, maar wel eene deugdelijke zeemagt, van groote, uitmuntend bemande en uitgeruste schepen onderhouden hebben.

Door die beter bezeeide, beter uitgeruste, beter bemande schepen, die met verder dragende vuurmonden bewapend en vooral uitmuntend bediend waren, herstelden zij niet alleen het evenwigt, tusschen hunne en de grootere vijandelijke vloten, maar deden veelal de oorlogskans ten hunnen voordeele overhellen.

Uit al wat er over maritieme zaken in den laatsten tijd is geschreven, ook met het oog op 's lands defensie, blijkt: dat men vrij algemeen voor onze marine noodig acht: schroeflinieschepen of groote fregatten en schroefkanonneerbooten (schoeners), benevens eene tusschensoort kuilschepen; vooral ook drijvende batterijen, die in vaarwaters, waar geen stroom gaat of welke bogtig loopen, verre boven kust-batterijen de voorkeur schijnen te verdienen.

Verder zijn vele kundige zee-officieren eenstemmig van gevoelen, dat bij ons de gladdeks-korvetten, door een evenredig aantal kuilschepen moesten vervangen worden, met een zoo krachtig mogelijk werkend stoomvermogen; welke materiele verbetering ook gunstig op het personeel zoude terugwerken.

Ofschoon nu de aangelegenheden der zeemagt hier minder te huis behooren, mogt ik ze echter niet geheel voorbijgaan. Zij staan met ons verdedigingsstelsel te zeer in verband, ze zijn van te grooten invloed op onze stoffelijke belangen, dan dat wij den wensch niet zouden uiten, dat de treurmare, »*de vloot is in verval*», spoedig door de blijmare moge vervangen worden, dat zij van dat verval hersteld, weder een krachtige steun kan zijn voor handel en scheepvaart, even als voor de verdediging van het moederland en van onze Overzeesche Bezittingen.

Mogen de goede resultaten door drijvende batterijen in de Zwarte en Azofsche Zeeën verkregen, en wier krachtige uitwerking thans zoo proefondervindelijk is gebleken, ook voor onze marine niet verloren gaan.

En nu ons leger!

De organisatie daarvan moet ook, met het oog op de toekomst, gebaseerd zijn op een voor vast aangenomen actief verdedigend systema; het moet de kern van eene goed georganiseerde volkswapening, het moet de bron worden, waaruit ons Indisch leger ten allen tijde genoegzame aanvulling en, zoo noodig, ook genoegzame versterking kan erlangen.

Onze infanterie, het krachtigste middel tot verdediging van het zoo doorsneden terrein van ons vaderland, moet bovenal van een uitmuntend vuurwapen voorzien en in het schieten zooveel mogelijk geoefend worden. Hoewel op den weg van vooruitgang, daar bij elk bataillon, de 3^e kom-

pagnie thans tirailleur-kompagnie is, waarbij 48 tirailleur-geweren in gebruik zijn en de normale schietschool zulke goede resultaten oplevert, zoo geloof ik echter, dat wij zonder aarzelen, gerust den weg mogen volgen, waarop meest alle mogendheden ons reeds zijn voorgedaan, in eene algemeene aanwending van het verbeterd schietgeweer, en dat het wenschelijk zoude zijn, onze geheele infanterie van geweren *met getrokken loop* te voorzien; waarbij men bijv. den afstand van 600 of 800 passen, als maximum van te bereiken afstand aannam; terwijl de tirailleur-kompagnien in het schieten op grootere afstanden geoeffend konden worden.

In Frankrijk hebben, eenigen tijd geleden, vergelijkende proeven plaats gehad, waarbij de geweren met getrokken loop, in handen van rekruten die er nimmer mede geschoten hadden en die het gebruik der *hausse* niet kenden, tot op 800 passen toe, op sommige afstanden voor de buksen van meer geoeffende jagers, niet behoefden onder te doen.

Een hoofd-officier der infanterie deze proeven mededeelende, bestrijdt het gevoelen van hen, die het minder wenschelijk achten, de geheele infanterie van juist schietende geweren (*armes de précision*) te voorzien, en zegt onder anderen:

» Lors même que le fusil actuel, avec le canon rayé, serait inférieur à la carabine, il aurait encore sur le fusil à canon lisse, le double avantage de la justesse et de la facilité d'entretien. L'encrassement de cette arme est à peine sensible, car après avoir tiré 50 coups en plusieurs jours sans la nettoyer, il n'existait aucune difficulté pour son chargement.

» En donnant à toute son infanterie les fusils à canon rayé, l'Autriche n'a pas pris ce parti, sans avoir fait de nombreuses expériences comparatives, avec cette arme et le fusil à canon lisse; car on connaît la prudence et la lenteur qu'elle apporte ordinairement dans l'adoption des perfectionnements qui intéressent le service de son armée.

» On dit encore que dans les feux d'ensemble, toutes les armes à feu ont la même valeur; mais ces feux sont extrêmement rares sur un champ de bataille; et on emploie de préférence les feux de deux rangs ou de tirailleurs, qui donnent au soldat toute liberté pour ajuster.

» Nous ajouterons en terminant ces courtes réflexions, que des régiments ont fait l'essai du fusil à canon rayé, et ont mis 55 balles pour cent dans la cible, à la distance de 400 mètres. A cette distance, on n'en aurait pas mis 2 pour cent, avec le fusil à canon lisse et sans hausse."

Om aan te toonen, hoeveel moeite het kost, eene gevestigde opinie of verouderde begrippen te bestrijden, wijst hij er op, hoe de vaste wil van den Hertog van ORLEANS er toe noodig was, om de jagers met de Delvigne-buks

te wapenen, wiens systema toch wel het ware is, daar de beginselen waarop het berust, thans door bijna geheel Europa worden gevolgd.

Zoolang echter onze miliciens geen genoegzamen tijd onder de wapens kunnen blijven, om behoorlijk en doeltreffend in het schijfschieten, in het doen van groote marschen, in de tirailleurdienst, enz., te worden geoefend, zoo lang ook zal men verstoken blijven van eene infanterie, zooals Nederland ze voor zijne verdediging behoeft. En zoolang dit, even als de verbetering van zoo vele andere krijgsmirigtingen, eenige verhooging op het budget van oorlog ten gevolge zoude hebben, dat jaarlijks door den Minister, *à son corps défendant*, er moet worden doorgesleept; zoolang men in 's lands hooge vergaderzaal van de waarheid niet overtuigd schijnt, dat enkele tonnen gouds in vreedstijd meer toegestaan en doeltreffend aangewend, millioenen schats in tijd van oorlog kunnen uitsparen; zoolang voor sommigen de geschiedenis van hun land een gesloten boek blijkt te zijn, zoolang ook zullen wij naar menige nuttige verandering en verbetering kunnen blijven wenschen. Ik ga daarom voorbij al wat zonder eenige verhooging van het budget niet te verkrijgen is; als: betere betaling, verzorging en huisvesting van soldaat en onderofficier; betere aanvulling der staande armee en daardoor verbeterde kaders; doeltreffender oefening en inrigting der schutterijen; praktische oefeningen der gecombineerde wapens, op den voet zooals ze bijv. in Pruisen plaats hebben; waar onze hooge Veluwe zoo bijzonder, en nog andere gedeelten van ons land ook geschikt voor zouden zijn; waarop wij later met een enkel woord terugkomen.

Met het bovenstaande wil ik echter geenszins beweren, dat niet de hoogst mogelijke zuinigheid omtrent de oorlogszaken moet worden in acht genomen; of dat eene blijvende vermeerdering van het budget noodig zoude zijn.

Gedurende eenige jaren slechts, zou welligt eene grootere som gevorderd worden, om alles daar te stellen en in te rigten wat nuttig en noodig is, om onze verdediging volgens een vast aangenomen plan te regelen en onze levende strijdkrachten daaraan dienstbaar te maken; ten einde in het vervolg, bij gewone omstandigheden, een normaal budget te behoeven.

Doeltreffende bezuiniging is pligt; indien zij echter niet wordt geregtvaardigd door goede resultaten, indien zij doet vooruitzien, dat juist daardoor in de toekomst grootere en meerdere uitgaven noodzakelijk worden, dan beantwoordt zij niet aan het doel; dan is zuinigheid, . . . schade.

Welken bijval de meeningen van den *Oud Soldaat*, over sommige onzer defensie-aangelegenheden ontwikkeld, ook vinden mogen, zoo zal ik mij nimmer vereenigen met zijne gevoelens omtrent onze kavallerie en rijdende artillerie.

Moesten beide nog opgerigt worden en men genoodzaakt zijn, eene doeltreffende aanwending onzer strijdkrachten aan de leuze, bezuiniging *quand-même*, op te offeren, dan welligt zou de tegen die wapens uitgesproken banvloek eenigzins geregvaardigd kunnen worden door de groote kosten en moeilijkheden aan oprigting en onderhoud verbonden; ofschoon zonder genoegzame kavallerie geen actieve verdediging van ons land denkbaar is en de veld-artillerie dan ook tot veel snellere bewegingen moest worden geschikt gemaakt. Nu zij echter bestaan, nu er aan dat bestaan glorierijke herinneringen zijn verbonden, en de krijgsgeschiedenis de nuttige en bepaald noodige aanwending van kavallerie en rijdende artillerie door ontelbare voorbeelden heeft gestaafd, mag men niet uit het oog verliezen, al wat voor het behoud dezer wapens pleit, zelfs bij het doorsneden terrein van ons vaderland, zelfs bij eene meer algemeene krijgskundige aanwending der versuelde middelen van vervoer. Op het slagveld toch, blijven hunne snelle bewegingen dezelfde; blijven zij hunne eigenaardigheid behouden, en kunnen beiden de gewigtigste diensten bewijzen.

De veldtogt in Noordholland, waar de meeste gevechten in doorsneden polderlanden, in de duinen, of op het strand zelve plaats vonden, waaraan de kavallerie en vooral de rijdende artillerie een eervol deel namen, bewijst dat zelfs daâr die wapens niet overbodig zijn; ook bij ons actief defensiestelsel, zullen er voortaan diensten te vorderen zijn, die zij alleen kunnen bewijzen. Als men aanneemt, dat wij bij een aanval op onze zuidelijke of oostelijke grenzen, niet op de eerste verschijning des vijands achter onze rivieren en waterliniën terugtrekken, of wel dat gunstige omstandigheden offensieve bewegingen van daaruit toelaten, zal rijdende artillerie moeilijk, en kavallerie in het geheel niet gemist kunnen worden. Vooral achter die rivieren, wier mindere breedte en daartoe geschikte oevers, op vele plaatsen vijandelijke overgangen mogelijk maken, zullen soms vrij talrijke artilleriereserven die zich met de grootste snelheid verplaatsen kunnen, noodzakelijk zijn; en is misleiding van den verdediger omtrent de plaats van den rivierovergang de eerste en voornaamste voorbereiding, snelle uitvoering van dien overgang de tweede, en de verzekering van de terugtogstlijn de derde oorlogsregel, dan zal, om den vijand het volgen dezer oorlogsregels te beletten, bepaald kavallerie en rijdende artillerie, of zeer beweegbare veld-artillerie gevorderd worden.

Ook bij het verlaten dezer stellingen en bij een terugtogt van het verdedigend leger naar onze meer achterwaarts gelegen liniën, waarbij de achterhoede veelal een hevigen strijd zal te voeren hebben, zullen rijdende artillerie en kavallerie met vrucht kunnen gebruikt worden.

Bij ons verdedigingsstelsel zal de voorposten- en veiligheidsdienst met de meeste naauwgezetheid moeten worden verrigt; en als men dan van de kavallerie partij wil trekken, om vijandelijke operatielijnen te veront-rusten, konvooijen op te ligten, depôts te vernielen, en bij offensieve be-wegingen behaalde voordeelen te vervolgen, dan geloof ik, dat er aan geene vermindering der kavallerie mag worden gedacht, althans met het oog op het aantal paarden, dat in tijd van oorlog te velde moet worden ge-bragt. — Het valt moeilijk te beslissen, of, en in hoeverre onze verhouding tot den Duitschen Bond, welligt eene meer eenvoudige indeeling en orga-nisatie van dit wapen in den weg staat.

Zoolang ook de veld-artillerie nog niet die beweegbaarheid erlangd heeft, waarvoor zij vatbaar is, mag er geene sprake van zijn om een deel van het wapen der artillerie te verminderen, 't welk thans nog een geheel vormt, dat het niet raadzaam zoude zijn te verbreken.

Omtrent het wenschelijke eener grootere beweegbaarheid der veld-artillerie, meer in verhouding tot het zoo verligte materieel en trekpaardentuig, is men het algemeen eens; doch omtrent de daartoe te bezigen beste middelen schijnt men het nog niet eens te zijn. Aangezien dit echter een punt van onderzoek bij hoogere autoriteiten uitmaakt, mogen wij de te nemen be-slissing niet vooruitloopen; te meer, daar wij met grond kunnen verwach-ten, dat die beslissing, vooral met het oog op wat er rondom ons gebeurt, en met een blik op de toekomst, tot niet anders leiden kan, dan om de veld-artillerie weldra geheel aan hare bestemming en uitgebreiden werkring te doen beantwoorden.

Wat na eene algemeene invoering der tirailleur-geweren voor onze kaval-lerie het beste wapen zoude zijn, om ook dan de meeste diensten van haar te verwachten, durf ik niet beslissen; het ware wenschelijk, dat kundige kavallerie-officieren hunne denkbeelden hieromtrent openlijk mede-deelden.

Naar mijn inzien, is de lans het beste wapen te paard, maar behoort er zoóveel toe om een goed lansir te zijn, dat ik niet zou durven beoor-deelen, of de gewone middelen waarover ons land beschikken kan, toerei-kende zouden zijn, om dat wapen algemeen in te voeren. Daarbij toch wordt gevorderd, niet alleen een goed, sterk en vlug ruiter, maar vooral een goed, sterk en vlug paard, geschikt tot die korte wendingen, die voor een doeltreffend gebruik der lans zoo noodzakelijk zijn, waartoe èn voor ruiter, èn voor paard eene langdurige leerschool, gestadige oefening en natuurlijke aanleg worden vereischt.

De artillerie is niet achtergebleven, gedurende de laatst verloopen jaren,

met zich hoe langer hoe meer te volmaken, en over te nemen, voor zoo verre de toegestane geldmiddelen het gedoogden, wat goed en doeltreffend bevonden werd bij andere volken. In 1850 en 1851 heeft onze artillerie te velde getoond, roemvol aan al hare toenmalige verplichtingen te kunnen beantwoorden, en heeft zij daarna eene leer- en oefenschool doorloopen, die haar overal gunstig bekend heeft gemaakt. Thans nog dragen de toen ontvanger lessen goede vruchten. Tijdens de belegering der citadel van Antwerpen, heeft onze vesting-artillerie zich zóó verdienstelijk gemaakt, dat zij zelfs den lof harer vijanden in ruime mate heeft verworven; terwijl materieel, geschut, paardentuig, bepakking enz. gaande weg verbeteringen hebben ondergaan. Door de invoering der granaatkanons en verbeterde kustaffuiten, door die der lichtere stukken tot de dienst in en vóór vestingen, der verbeterde middelen tot vervoer van zware lasten, is onze vesting-artillerie op den weg van vooruitgang, en heeft in kracht en goede uitwerking toegeomen. Door de invoering van het licht veldgeschut en materieel, heeft de rijdende artillerie aan beweegbaarheid gewonnen, en is de weg geopend, ook de veld-artillerie meer beweegbaar te kunnen maken; terwijl beide door de invoering der granaatkartetsen, verbeterde ontstekingsmiddelen enz. reeds veel in kracht en uitwerking hebben toegeomen. Toch blijft er nog veel te doen en te verbeteren over. Boven alles moet men bedacht zijn, tegen nieuwe middelen van aanval, ook nieuwe middelen van tegenweer over te stellen.

Onze kustverdediging, vele onzer stellingen, vooral ons oostelijk frontier, vereischen de noodige voorziening; onze vestingen eene nog meer beweegbare artillerie, een beter verband tusschen het zwaarste veld- en lichtste vestinggeschut, en kon het zijn, eene vermindering van het aantal kalibers, waardoor slechts 2 of 5 soorten van projectielen noodig worden. Aan onze veld-artillerie moet de hoogstmogelijke beweegbaarheid worden gegeven, en welligt diende de verhouding der artillerie, ook bij de infanterie van 5 of 4 stukken op de 1000 man te worden aangenomen. Eene talrijke en krachtige artillerie is het beste middel, om aan onze militie- en schutterbataillons te velde, den noodigen steun en veerkracht te geven. De aangespannen artillerie van het leger te velde, zal vooral bij de actieve verdediging van ons land, steeds eene gewigtige rol te vervullen hebben; zij moet daarvoor zoo beweegbaar, zoo geschikt mogelijk gemaakt, en de granaatkartets een geducht middel worden om haren verreikenden arm, overal op eene krachtige wijze te doen gevoelen. Meer dan ergens anders, zal men bij ons naar de oplossing van het moeilijk vraagstuk moeten streven, om het materieel der artillerie te velde, bij de meest mogelijke beweegbaarheid, dienstbaar

en geschikt te maken voor geschut, van welks kaliber en ladingen men de hoogstmogelijke uitwerking kan verwachten. Het gegoten staal en de granaatkartets zullen waarschijnlijk de twee voornaamste elementen worden, waardoor men tot die oplossing zal geraken.

Verder moet het bevreemden, dat tot hiertoe zoo weinig werk is gemaakt van vuurpijl-batterijen; tot wier aanwending in onze Indische bezittingen en in ons Vaderland zelve, zoo menige gunstige gelegenheid bestaat.

Wij vertrouwen, dat de hooge belangstelling nog onlangs door den Koning zelve daaromtrent betoond, 't geen de bekrooning der Verhandeling van den kapitein KUNCK ten gevolge had, spoedig goede en doeltreffende vruchten mag dragen, en ook wij niet langer ten achteren zullen blijven in het bezigen van een wapen, dat vooral in onze koloniën zoo gunstig kan werken.

Na de lezing van de *Mémoire sur divers perfectionnements militaires, comprenant quelques essais sur les canons se chargeant par la culasse et sur les canons rayés pour l'artillerie de place, de siège, de campagne et de la marine, etc., etc.; par J. CAVALLI, colonel d'artillerie Sarde*, kunnen wij den wensch niet onderdrukken, dat ook Nederlandsche artillerie-officieren, hoe langer hoe meer in de gelegenheid mogten gesteld worden, de nieuwe uitvindingen onzer verschillende naburen, en ook die vuurmonden meer van nabij te leeren kennen, bovenal de proeven te kunnen bijwonen, die er mede gedaan worden. Het is toch te voorzien, dat even als bij het klein-geweer, ook bij het geschut van lieverlede de zwarigheden zullen overwonnen worden, die eene algemeene aanwending van bovengenoemde vuurmonden nog in den weg schijnen te staan; zwarigheden, welke onvermijdelijk aan iederen overgang van een oud tot een nieuw systema, verbonden zijn.

(Wordt vervolgd.)

CHEMISCHE THEORIE VAN HET BUSKRUID VAN
BUNSEN EN SCHISCHKOFF.

*Vrij gevolgd uit de Annalen van POGGENDORFF, door A. VAN KERKWIJK,
Tweede Luitenant der Artillerie.*

Hoewel het verbrandingsproces van het buskruid zeer eenvoudig schijnt te zijn, zoo zijn toch de verschijnselen, welke zich daarbij opdoen, tot nu toe onvolledig bekend, en niettegenstaande er na de talrijke proeven van GAY-LUSSAC en andere, eene chemische theorie algemeen is aangenomen, zoo heeft toch deze gedurig tegenstrijdige uitkomsten met de ondervinding opgeleverd.

Gelijk algemeen bekend is worden er bij de verbranding van het buskruid gassen van verschillenden aard en zamenstelling gevormd, en wel in die mate, dat, wanneer men zich voorstelt dat de kool tot koolzuur verbrandt, en de stikstof alzoo afgescheiden is, één kub. duim buskruid ongeveer 500 kub. duimen gas opleveren zal. Dit volume gas nu zal niet merkbaar veranderen, wanneer, in plaats van koolzuur, kooloxyde, en in plaats van de stikstof, stikstofoxyde bij de verbranding wordt gevormd; en dewijl er in den regel, behalve eenige sporen van waterstof en zwavelwaterstof, slechts koolzuur, kooloxyde, stikstof, stikstofoxyde in de buskruidgassen voorkomen; zoo moet de opgegevene hoeveelheid van ongeveer 500 kub. duimen als het grootste volume gas worden aangenomen, dat uit één wigkje buskruid kan worden verkregen. In tegenoverstelling hiermede hebben proeven van GAY-LUSSAC en van eenige latere waarnemers, een grooter volume gas doen vinden, dan men uit de scheikundige beschouwing kan afleiden.

Hieruit blijkt dus, hoe onzeker en gebrekkig de stelsels en beschouwingen moeten geweest zijn, waarop de meeste tot hertoe gedane onderzoekingen berusten.

Dit was de reden dat door BUNSEN en SCHISCHKOFF, de werking van het buskruid op nieuw is onderzocht. Hun onderzoek bepaalde zich alléén tot

de werking van jagtkruid, dat zamengesteld was uit 78.99 salpeter, 9.84 zwavel en 11.17 houtskool; welke hoeveelheid houtskool, na behoorlijk onderzoek, bleek te bestaan uit 7.69 koolstof; 5.07 zuurstof en 0.41 waterstof, en de belangrijke uitkomsten van hunne nasporingen vinden wij opgegeven in de *Annalen* van POGGENDORF, 1837, N°. 11, S. 521.

Men stelde zich hoofdzakelijk de beantwoording voor van de volgende vragen; de korte tijdruimte, welke voor hunne gemeenschappelijke werkzaamheden bestemd was, veroorloofde echter niet om die vragen voor meer dan ééne buskruidsoort, en voor deze slechts voor eene verbranding onder gewonen dampkringsdruk op te lossen; dit is dan ook de reden, dat de door BUXSEN en SCHISCHKOFF genomene proeven, niet als een voltooide arbeid maar veel meer als een voorbeeld ter opheldering van de gevolgde handelwijs moet beschouwd worden, welke handelwijs, met eenige kleine wijzigingen, ook gebezigd kan worden tot het onderzoek van de verbranding van alle andere buskruidsoorten, onder andere omstandigheden.

- 1°. Waaruit bestaat het overblijfsel na de verbranding van het buskruid?
- 2°. Waaruit bestaat de gevormde rook?
- 3°. Waaruit zijn de gassen zamengesteld, welke bij de verbranding gevormd worden?
- 4°. Hoeveel overblijfsel en rook aan den eenen kant, en hoeveel gas aan den anderen kant levert een bepaald gewigt buskruid op?
- 5°. Hoe hoog is de temperatuur, waarbij het buskruid ontbrandt en hoe hoog is de temperatuur van de vlam?
- 6°. Hoe groot is de druk van het buskruidgas, wanneer het buskruid verbrand is in de ruimte, die het in den gekorrelde toestand inneemt, in de onderstelling, dat er geene warmte door uitstraling of mededeeling verloren gaat?
- 7°. Hoeveel theoretischen arbeid kan het buskruid uitoefenen?

Ten einde vooreerst slechts de kwalitatieve zamenstelling van de vaste en gasvormige ontledingsprodukten te leeren kennen, neemt men eene hoeveelheid van het te onderzoeken buskruid, wrijft dit behoorlijk fijn en stampet het in een koperen buisje, dat aan het eene einde gesloten is. Dit koperen buisje wordt, nadat het buskruid is aangestoken, door middel van eene kurk luchtdigt in een grootere glazen buis vastgezet. Het buskruid brandt nu met eene regelmatige sissende vlam en zou door de ontwikkelde warmte, de glazen buis doen springen, indien men niet aan het opene uiteinde van het koperen buisje een blikkenbuisje met gaatjes had aangebragt, waardoor de vlam helet wordt de glazen buis aan te raken. Het andere uiteinde van de groote glazen buis eindigt in eene ontwikkelingsbuis, die in een met

kwik gevuld molglas uitloopt. Het overblijfsel en de rook van het verbrande buskruid blijven nu in de koperen en groote glazen buis achter, terwijl de gevormde gassen door de ontwikkelingsbuis in het kwik uitkomen en daarboven opgevangen kunnen worden; doch dit kan alleen dan zonder verontreiniging geschieden, wanneer men vooraf de dampkringslucht door de bij de verbranding gevormde gassen uit de glazen buis heeft verdreven.

Op deze wijze te werk gaande zal men in het koperen buisje eenige vaste ontledingsprodukten overhouden, waaronder men gemakkelijk de volgende erkent: 1. Zwavelzure potassa; 2. koolzure potassa; 3. onderzwaveligzure potassa, 4. zwavelpotassium; 5. potassahydraat; 6. zwavelcyan potassium; 7. salpeterzure potassa; 8. kool; 9. zwavel; 10. koolzure ammonia.

De gasvormige ontledingsprodukten bevatten: 1. stikstof; 2. koolzuur; 3. kooloxyde; 4. waterstof, 5. zwavelwaterstof, en onder sommige omstandigheden, merkbare hoeveelheden van 6. stikstofoxyde, en soms 7. stikstofoxydul.

Ten einde de quantitatieve analyse van deze stoffen gemakkelijk en zonder gevaar in groote hoeveelheden te kunnen bewerkstelligen, heeft men een bol van dik glas genomen; aan dezen zitten twee glazen buizen, wier rigtingen eenen rechten hoek vormen, zoodat, de eene in den vertikalen stand geplaatst zijnde, de andere horizontaal loopt. De buis welke vertikaal staat is ongeveer een el lang en eindigt in een geel koperen mondstuk, waarin een dun plaatje ligt, dat de buis aan de bovenste opening sluit en in het midden van een klein rond gaatje voorzien is. Om het geel koperen mondstuk wordt het ééne uiteinde van eene buis van geveuleaniseerd caoutchouc bevestigd. Deze buis is met 15 à 20 wigpjes buskruid gevuld en moet natuurlijk gedurende de bevestiging vrij naar beneden hangen, daar anders het buskruid onmiddellijk door de opening in het plaatje in de glazen buis, en door deze in den bol zoude overgestort worden. De opening in het plaatje nu is zoo klein, dat het buskruid er slechts in een' zoo fijn mogelijken straal als in een' zandlooper door kan vallen. Nadat de caoutchoucbuis goed bevestigd is, houdt men deze eveneens in den vertikalen stand, zoodat de korrels gelijkmatig door de kleine ronde opening en de glazen buis in den glazen bol vallen. Deze bol nu wordt uitwendig verwarmd en dient tot het verbranden van het buskruid, hetwelk geheel rustig met een flikkerende vlam zal plaats hebben, wanneer de buskruidstraal zoo fijn mogelijk is en onafgebroken nedervalt. Mogt het soms gebeuren, dat er in dezen straal kleine storingen plaats vonden, dan kunnen deze door ligte schuddingen van de buis van caoutchouc gemakkelijk verbeterd worden; doch deze storingen kunnen nimmer hinderlijk voor de proefneming zijn. Het vaste overblijfsel van het buskruid blijft bijna geheel in den glazen bol en zijne buis-

vormige armen, terwijl de rook zonder verlies in de horizontale glazen buis dringt; de gasvormige verbrandingsprodukten kunnen door het opene uiteinde van de buis ontsnappen. Wanneer men aan het uiteinde van laatstgenoemde buis, die van één tot twee el lang moet zijn, eene ontwikkelingsbuis plaatste om de gevormde gassen boven water of eenig ander vocht op te vangen, dan zoude, op het oogenblik dat deze afleidingsbuis in de vloeistof gedompeld werd om ze af te sluiten, de vlam van het vallende buskruid uit den bol in de vertikale glazen buis gedreven worden en alzoo de geheele hoeveelheid buskruid in de slang van caoutchouc aansteken, en dit verschijnsel wordt alléén veroorzaakt door den druk van de geringste afsluitende hoeveelheid water. De ontploffingen, die alzoo bij hoeveelheden buskruid van 15 tot 20 wigjes kunnen ontstaan, zijn wel is waar zeer hevig, maar zelfs voor den waarnemer, die in de nabijheid met de behandeling van de gevulde buis bezig is, geheel zonder gevaar, daar de slang van caoutchouc zonder veel weerstand te bieden, oogenblikkelijk barst. Het glazen gedeelte van den toestel blijft bij dergelijke ontploffingen meestal geheel ongedeed. Ten einde nu in staat te zijn, de ontwikkelde gassen te kunnen opvangen zonder hierbij eenig gevaar te loopen van aan eene ontploffing blootgesteld te zijn, maakt men gebruik van eene zuigbuis, die met den aspirator verbonden is, en vangt alzoo de gassen in eene verzamelingsbuis op, die daarna eerst met klemschroeven gesloten en vervolgens met de soldeerpijp hermetisch dicht gesmolten wordt. Het overblijfsel, dat na de verbranding van de geheele hoeveelheid buskruid in den bol achter bleef, vormde eene halfgesmoltene geelachtige grijze massa, die zeer gemakkelijk met achterlating van eenige kool in water oploste.

Bij de voorloopige kwalitative analyse was gevonden, dat het overblijfsel uit tien verschillende bestanddeelen was zamengesteld; er werden derhalve tien opvolgende proefnemingen gedaan, om telkens te bepalen, hoeveel van de stof, waarvoor de proef geschiedde, in het overblijfsel aanwezig was. Wanneer men nu de uitkomsten van die verschillende proeven te zamen neemt, dan krijgt men de navolgende samenstelling voor het overblijfsel van buskruid:

Zwavelzure potassa	56.57
Koolzure potassa	26.89
Onderzwaveligzure potassa	7.52
Zwavelpotassium	1.04
Potassahydraat	1.24
Zwavelcyan potassium	0.85
Salpeterzure potassa	5.14

Transporteren 99.03

Per Transport 99.03

Kool.	0.93
Koolzure ammonia.	0.00
Sporen van zwavel.	0.00
	<hr/>
	100.00

Hieruit blijkt, dat het overblijfsel na de verbranding van het buskruid voornamelijk bestaat uit zwavelzure- en koolzure potassa; en niet uit zwavelpotassium, zoo als in andere werken algemeen wordt opgegeven. De oorzaak, dat deze uitkomsten zoo zeer van de tot nu toe gevondene verschillen, kunnen echter hierin gelegen zijn, dat het buskruid in den glazen bol zeer onvolkomen verbrand was, en er is waarschijnlijk bij de verbranding van de afzonderlijke korrels niet genoeg warmte ontwikkeld, zoodat de zwavel niet in staat was om de potassa van het salpeter te ontlede; ook kan vochtigheid van de korrels en eene onvolkomene bewerking hier wel de oorzaak van geweest zijn; het eerste vooral is waarschijnlijk, omdat het overblijfsel veel onverbrande kool bevatte.

Om de zamenstelling van den rook te bepalen, nam men den grijzen sterk naar ammonia ruikenden aanslag, die zich aan het opene einde van de lange glazen buis had vastgezet. Deze aanslag kon niet uit de buis worden verwijderd zonder vochtigheid aan te trekken, en werd dadelijk in water opgelost, de kool werd afgefiltreerd, de doorgelekte vloeistof in 11 gelijke volumedeelen verdeeld en elk dezer deelen voor de verschillende proefnemingen gebezigd. Nadat het gehalte van de verschillende bestanddeelen door de opvolgende proeven bepaald was, werden de alzoo gevondene hoeveelheden teruggebracht op 100 deelen van den opgelosten aanslag en men kwam tot het besluit, dat de bestaudeelen in de volgende verhouding aanwezig waren:

Zwavelzure potassa.	63.29
Koolzure potassa.	23.48
Onderzwaveligzure potassa.	4.90
Zwavelpotassium.	0.00
Potassahydraat.	1.33
Rhodan potassium.	0.33
Salpeterzure potassa.	2.48
Kool.	1.86
$\frac{1}{3}$ Koolzure ammonia.	0.11
Zwavel.	0.00
	<hr/>
	100.00

Wanneer men de hier gevondene uitkomsten vergelijkt met de hoeveel-

heden der verschillende stoffen, welke in den bol zelve waren achtergebleven nadat het buskruid verbrand was, dan is het gemakkelijk te zien, dat de analyse van het overblijfsel na de verbranding, en die van den aanslag van den rook tot bijna dezelfde uitkomsten gevoerd heeft; doch dat bij den rook meer zwavelzure potassa is gevormd en dat er in den aanslag, in plaats van de ontbrekende kleine hoeveelheid zwavelpotassium, koolzure ammonia als vlugtig product aanwezig is.

De derde vraag, die men zich voorstelde te beantwoorden, was het onderzoek naar den aard van de gevormde gassen. Ten einde tot de oplossing hiervan te geraken, werd het gas ontwikkeld en opgevangen in den hierboven beschreven toestel. Wanneer men nu de gassen, die bij de gestadig onderhouden verbranding der buskruidkorrels ontwikkeld worden met den mond opzuigt, dan hebben zij den smaak van zuiver koolzuur; blaast men deze gassen wederom uit, dan bemerkt men niet den minsten reuk van cyaan, doch nauwelijks merkbare sporen van zwavelwaterstof. Met de lucht vermengd, bespeurt men geene roode dampen; er kan derhalve geen stikstofoxyde aanwezig zijn, want was dit het geval, dan zou dit gas onmiddellijk zuurstof aan de lucht ontnemen en alzoo in ondersalpeterzuur overgaan.

Dewijl op deze wijze nog eenige duizendste deelen van cyaan, stikstofoxyde of zwavelige zuren door den smaak of reuk merkbaar zijn, zoo kan men aannemen, dat deze drie bestanddeelen van het mengsel in de tot het onderzoek gebezigde gassen niet aanwezig waren. Van de gasvormige voortbrengselen, welke nog konden ontstaan zijn, blijven dus nog slechts de volgende over: koolzuur, zwavelwaterstof, sporen van zuurstof, kooloxyde, waterstof, stikstof en stikstofoxydul.

De ontleding van een mengsel, dat deze zeven verschillende gassoorten bevat, kan op de volgende wijze geschieden: Eerst bepaalt men, door middel van potassa, het koolzuur en de zwavelwaterstof, en door pyrogalluszure potassa de zuurstof. Het overblijfsel van het gas wordt dan in eenen eudiometer gedaan, met de overige zuurstof en elektrolytisch knalgas ontploft en de na de ontploffing overblijvende zuurstof met de overige waterstof verbrand.

Alzoo te werk gaande vond men, dat bovengenoemde zeven gassoorten in de volgende verhouding aanwezig waren:

Koolzuur.	52,67	(volumen deelen.)
Stikstof.	41,12	"
Kooloxyde.	5,88	"
Waterstof.	1,21	"
<i>Transporteren</i>	<u>98,88</u>	

Per Transport 98.88 (volumen deelen.)

Zwavelwaterstof	0.60	»
Zuurstof	0.52	»
Stikstofoxydul	0.00	»
	<hr/>	
	100.00	»

Wanneer men de uitkomst van de laatste analyse nagaat, dan zien wij onmiddellijk het vreemde verschijnsel, dat er vrije zuurstof ontwikkeld is in de zeer hooge temperatuur van ongeveer 500° C. en wel te gelijkertijd met brandbare gassen. De naauwkeurigheid der gebezigde handelwijze en de zorgvuldigheid waarmede de proefnemingen zijn gedaan, maken het bijna onmogelijk, dat er omtrent de hoeveelheid van 0.52 ten honderd zuurstof, eenige vergissing heeft plaats gehad. Waarschijnlijk is deze hoeveelheid zuurstof na de verbranding van de kool en de zwavel, door het als rook verdeelde overblijfsel, dat nog steeds salpeter bevat, bij het verkoelen afgescheiden.

Wanneer het buskruid zich regstreeks in zwavelpotassium, stikstof en koolzuur ontbond, dan zouden de beide laatstgenoemde gassen ongeveer in de verhouding van 1 : 5 (of als men aanneemt, dat 1 kub. palm buskruid 9 ons weegt, dan bij 0° C. en 76^{mm} druk als 75,56 : 222.08) tot elkander staan; doch uit bovenstaande uitkomsten blijkt, dat de verhouding slechts is als 1 : 1.5. Dit is een reden te meer om te besluiten, dat de omzetting bij het buskruid op geheel andere gronden moet berusten, dan die welke men tot nu toe algemeen aangenomen heeft.

De vierde vraag, die men zich voorstelde te beantwoorden, was, hoeveel overblijfsel en rook aan den eenen kant, en hoeveel gassen aan den anderen kant een zeker gewigt buskruid bij de verbranding voortbrengt. Het verzamelde overblijfsel en de rook werden daartoe te zamen ontleed, en ten einde de analyse met meer gemak te kunnen bewerkstelligen, werd weder eene bepaalde hoeveelheid der stof, die onderzocht moest worden, in zoo veel water opgelost, dat de hoeveelheid vloeistof 500 kub. duimen bedroeg. Tot de afzonderlijke bepalingen werden telkens 43,474 kub. duimen genomen; deze deed men in eenen maatcylinder en onderzocht van elke hoeveelheid, het gehalte van de verschillende stoffen welke er in aangetroffen werden, telkens als men eene potassa-verbinding vond, dan werd er berekend hoeveel potassa er met de gevondene hoeveelheid van de verschillende zouten overeenkwam. Op deze wijze te werk gaande, vond men, dat de hoeveelheid vloeistof in één maatcylinder het volgende bevatte:

Zwavelzure potassa.	0.84465	overeenkomende met	0.45676	potassa.
Koolzure potassa.	0.23279	"	0.17255	"
Onderzwaveligzure potassa.	0.06323	"	0.05252	"
Zwavelpotassium.	0.04233	"	0.05657	"
Potassahydraat.	0.00000	"	0.00000	"
Rhodanpotassium.	0.00611	"	0.00296	"
Salpeter.	0.07433	"	0.05464	"
Kool.	0.01456			
Zwavel.	0.00266			0.75558 potassa.
Koolzure ammonia.	0.03709			
	<u>1.33999</u>			

Om zich van de juistheid der gevonden uitkomsten te overtuigen, behandelde men één maatcylinder met zwavelzuur en vond toen 1.580 wigtes zwavelzure potassa, hetgeen overeenkomt met 0.7465 potassa; dit komt met het potassagehalte uit de analyse gevonden, zoo naauwkeurig overeen, als slechts te verwachten was. Wanneer men nu alles op 100 deelen herleidt, dan vindt men, dat het onderzochte buskruid en de voortbrengselen, waarin het bij de verbranding verandert, op de volgende wijze te zamen gesteld zijn:

A.	B.	C.
<i>Buskruid.</i>	<i>Vaste verbrandingsproducten.</i>	<i>Gasvormige verbrandingsproducten.</i>
Salpeter. 78.99	Zwavelzure potassa. 62.10	Koolzuur 32.67
Zwavel. 9.84	Koolzure potassa. 18.58	Stikstof 41.12
Kool { koolstof. 7.69	Onderzwaveligzure potassa 4.80	Kooloxyde. 5.88
	waterstof. 0.41	Zwavelpotassium. 5.15
{ zuurstof. 5.07	Rhodanpotassium. 0.43	Zwavelwaterstof. 0.60
<u>100.00</u>	Salpeterzure potassa. 5.47	Zuurstof. 0.32
	Kool. 1.07	Stikstofoxydul. 0.00
	Zwavel. 0.20	<u>100.00</u>
	$\frac{2}{3}$ Koolzure ammonia. 4.20	
	<u>100.00</u>	

Daar in de vaste ontledingsproducten het geheele potassiumgehalte wordt teruggevonden, zoo kan men uit A en B de hoeveelheid van het vaste overblijfsel berekenen, dat bij de verbranding van 1 wigte buskruid ontstaat. Overeenkomstig de zamenstelling A bevat 1 wigte buskruid 0.5033 wigtes potassium. De hoeveelheid overblijfsel echter, te zamengesteld volgens de ontleding B, die evenveel potassium bevat, bedraagt 0.6806 wigtes. Bereken men nu het stikstofgehalte van deze 0.6806 wigtes overblijfsel en trekt men dit af van de hoeveelheid stikstof, die in 1 wigte buskruid voorhanden is, dan verkrijgt men de hoeveelheid stikstof die zich in de gassen

bevindt, welke uit 1 wigkje buskruid ontstaan. De hoeveelheid gas nu, welke volgens de ontleding C met deze berekende hoeveelheid stikstof overeenkomt, weegt 0.5158 wigkje. Hieruit volgt nu onmiddellijk, dat 1 wigkje buskruid bij de verbranding 0.6806 wigkje overblijfsel van de zamenstelling B en 0.5158 wigkje gas van de zamenstelling C oplevert. Wanneer men nu deze 0.5158 wigkje in dezelfde verhouding verdeelt als in C is opgegeven en dan de soortelijke gewigten van de verschillende zamenstellende gassoorten naar behooren in rekening brengt; dan vindt men, dat deze 0.5158 wigkje gasvormige verbrandingsprodukten 195.10 kub. duimen gas uitmaken. Volgens de tot nu toe gevolgde theorie zoude deze hoeveelheid 500 kub. duimen moeten bedragen, hetgeen derhalve een zeer groot verschil uitmaakt.

Nadat nu de stofwisseling, waarop de verbranding van het buskruid berust, bepaald is, behoeft nog slechts de temperatuur van de vlam gezocht te worden, om alle gegevens te bekomen, die noodig zijn om tot eene theoretische maatstaf te geraken voor den opgeleverden arbeid bij de verbranding. De beantwoording der vijfde vraag, welcher oplossing men zich voorstelde, is hier derhalve nog noodig.

Ten einde hierbij van een zeker vast punt uit te gaan, moet men zich eerst een juist denkbeeld van den aard der vlam kunnen vormen. Wanneer men zich voorstelt, dat 1 wigkje buskruid gelijktijdig over zijne gansche massa verbrandt, dan worden er w warmte-eenheden vrij, waardoor de ontledingsprodukten van het verbrande wigkje buskruid op het oogenblik der verbranding tot op $\frac{n}{s}$ graden verhit worden, in welk quotient s , de soortelijk warmte der verbrandingsprodukten ten opzichte van water voorstelt. Dit quotient $\frac{w}{s}$ is derhalve de temperatuur der vlam, gemeten met de thermometrische eenheid, welke de maatstaf der verbrandingswarmte w is. De temperatuur der vlam ondergaat echter eene gestadige vermindering, welke veroorzaakt wordt door uitstraling en mededeeling van warmte. Daar buitendien de temperatuur der vlam $\frac{w}{s}$ slechts gedurende een oneindig klein tijdsverloop standvastig blijft, zoo kan deze door de gewone thermometrische middelen niet gemeten worden. Dezelfde omstandigheden hebben plaats bij de gestadig brandende vlam van vast geslagen of gestampt buskruid. Hier heeft, wel is waar, gedurende den ganschen duur der verbranding eene standvastige vlamtemperatuur $\frac{w}{s}$ plaats, doch deze temperatuur bepaalt

zich alléén tot de zeer kleine verbrandende laag en neemt van daar af naar de spits der vlam toe, steeds door uitstraling en geleiding van warmte in regelmatige verhouding af. Wanneer men dus de temperatuur van de vlam verkrijgen wil zooals zij door het verbrandingsproces wordt te weeg gebracht en alzoo niet door vreemde invloeden gewijzigd, dan moet deze uit de grootheden w en s berekend worden. Daar nu w , dat is de warmte bij de verbranding van het buskruid, onbekend is, zoo heeft men deze op de volgende wijze bepaald.

Men neemt een bepaald gewigt p buskruid en stampt dit, na het behoorlijk fijn gewreven te hebben in een geel koperen buis, die aan het boven-einde in een eenigzins wijder mondstuk eindigt. In dit mondstuk is met cement een glazen verlengstuk vastgezet, waaraan twee platinadraden vastgesmolten zijn; deze draden zijn onderling vereenigd door een zeer dunnen platinadraad, welke door het fijngestampte buskruid loopt. Deze kleine toestel wordt in eene van onder geslotene, en van boven opene glazen buis geplaatst en met deze op den bodem van eene wijdere, van boven nog niet dicht geblazen glazen buis gesteld, die in de wanden van twee fijne openingen is voorzien. Door deze openingen worden de bovengenoemde platinadraden gestoken en er met de lamp luchtdicht in vastgesmolten en daarna het boven-einde van de laatstgenoemde glazen buis hermetisch gesloten. Onder aan deze wijdste buis is een tap geblazen, waarmede zij loodregt in eene kurk wordt vastgezet. Door middel van deze brengt men nu den geheelen toestel in eene wijde buis, die van het fijnste geel plaatkoper is vervaardigd en waarin een zeefvormig roeringstoestel is geplaatst, dat uitwendig door twee draden op en neder kan bewogen worden. De alzoo ingerigte toestel, waarvan de glazen, koperen en platinadeelen allen te voren gewogen zijn, wordt nu geheel met eene afgewogene hoeveelheid water gevuld en in een houten kastje besloten.

Ten einde met dezen toestel de verbrandingswarmte van het buskruid te bepalen, heeft men de volgende tijds- en thermometer-waarnemingen noodig, welke laatste men onmiddellijk kan aflezen op de tot $\frac{1}{100}$ centigrad verdeelde schaal van eenen thermometer, die zich in de zijdelingsche verwijding van het dunne koperen watervat bevindt.

Men neemt de temperatuur op de tijden t_0 en t_1 waar; ontsteekt het buskruid door middel van de platinadraden, die aan een galvanischen toestel zijn verbonden, terwijl men den tijd $t_2 - t_1$, die sedert de laatste waarneming tot op het oogenblik der verbranding verliep, opteekent en het tijdsverloop $t_3 - t_2$ waarneemt, tot waarop het naauwkeurig op den thermometer afgelezene maximum der verwarming plaats heeft; eindelijk moet men nog waar-

nemen de tijden t_4 en t_5 nadat het maximum der temperatuur is bereikt geworden en de daarmede overeenkomende graden op den thermometer waarnemen. Gedurende den geheelen duur van de proefneming wordt de vloeistof door middel van den roeringstoestel in beweging gehouden, ten einde het geheel eene gelijkmatige verwarming zoude ondergaan.

Na de gedane waarnemingen werden de gewigten van de afzonderlijke deelen van den toestel op water teruggebragt, en men vond, dat de waarde aan water van alle gewigten te zamen genomen met 404.7 wigtjes overeenkwam.

Door het verbranden van 0.7123 wigtje buskruid hadden 404.7 wigtjes water eene verhitting van $1^{\circ}14$ C. ondergaan; derhalve bedroeg de verbrandingswarmte van het gebezigde buskruid, d. i. de verhitting in centigraden uitgedrukt, die een gewigtsdeel ontbrandend buskruid in een gelijk gewigtsdeel water opwekt, $645^{\circ},96$.

Het op deze wijze gevonden getal moet echter nog eene verbetering ondergaan, daar de verbranding van het buskruid in de met lucht gevulde, hermetisch gesloten verbrandingsbuis plaats had, en dus de ontwikkelde brandbare gasvormige ontbindingsprodukten bovendien nog verbrand zijn en eene kleine hoeveelheid warmte ontwikkeld hebben, die vreemd is aan de eigenlijke buskruidontbinding. De hoeveelheid van deze ontwikkelde gassen is volgens het bovenstaande berekend, en daar men hunne verbrandingswarmte kent, zoo vond men gemakkelijk, dat de warmte, die door hunne gezamentlijke verbranding in een wigtje water opgewekt werd $22^{\circ}4$ bedroeg, waarmede dus genoemde $645^{\circ},9$ moeten verminderd worden. De werkelijke verbrandingswarmte van het buskruid is alzoo

$619,56^{\circ}$.

De warmte, welke door den vermeerderden gasdruk in het hermetisch geslotene vat waarin de verbranding plaats had, werd ontwikkeld, kan bij de proefneming veilig verwaarloosd worden.

Hoe nauwkeurig de onderscheidene waarnemingen en berekeningen echter ook gedaan mogen zijn, zoo moet men wel opmerken, dat het buskruid bij deze proefneming gelijkmatig en trapsgewijze verbrand is en dus niet, zooals bij het gebruik in de verschillende voorkomende omstandigheden, waarbij de verbranding van de geheele hoeveelheid in eenen zeer geringen tijd plaats vindt; de ontwikkelde verbrandingswarmte in deze beide gevallen kan wel eenigzins van elkander verschillen.

Wanneer men de verbrandingswarmte van het buskruid herekent in de onderstelling, dat de brandbare bestanddeelen in vrije zuurstof verbranden, dan verkrijgt men, op grond van de door FAVRE en SILBERMANN gevonden

verbrandingswarmte van zwavel, kool en waterstof het getal 1059,16. De door de zuurstof van het salpeter geoxydeerde bestanddeelen geven dus veel minder warmte, dan bij hunne verbranding in vrije zuurstof; hetgeen ook wel noodwendig moest plaats hebben, daar de stikstof, die ongeveer $\frac{2}{3}$ van het gewigt der brandbare bestanddeelen uitmaakt, bij de verandering in gas eene aanzienlijke hoeveelheid warmte bindt.

De temperatuur der buskruidvlam of de temperatuur die in de brandbare massa zoude heerschen, wanneer er geene warmte, door uitstraling of geleiding verloren ging, verkrijgt men onmiddellijk door het getal 619,5 door de soortelijke warmte der verbrandingsprodukten te deelen.

De soortelijke warmte nu van de onderscheidene produkten is bekend; doch die van de betrekkelijk kleine hoeveelheden zwaveligzure potassa, Rhodanpotassium, $\frac{2}{3}$ koolzure ammonia en waterstof is niet in aanmerking genomen, daar haren invloed zich eerst in een cijfer van de gezochte getallenwaarde gevoelen doet, dat zonder merkbare fout kan worden verwaarloosd.

De, uit één wigtje ontstane verbrandingsprodukten hebben eene gezamentlijke soortelijke warmte van 0.20698, en dit op 619,5 deelende, verkrijgt men voor de temperatuur der vlam van vrij in de lucht verbrandend buskruid 29956°.

Wanneer deze zelfde buskruidsoort verbrande in de ruimte, welke de korrels innemen; door welke omstandigheid de uitzetting van de gevormde gassen belet wordt, dan ondergaat de temperatuur der vlam eene aanzienlijke wijziging. In plaats van de $s w$ 0.20698 welke wij op het getal 619,5 gedeeld hebben, moet men het getal 0.185 nemen; hetgeen de $s w$ van de gezamentlijke gassen bij constante volume is, en deze op 619,5 deelende, bekomt men voor buskruid, dat in eene geslotene ruimte verbrandt, de temperatuur van 5540°.

Indien de vlam van het buskruid slechts uit gasvormige stoffen bestond, welker capaciteit aan warmte, volgens de proeven van REGNAULT en de theoretische beschouwingen van CLAUSIUS, niet met de temperatuur verandert, dan zoude de waarde $\frac{w}{s}$ met alle naauwkeurigheid kunnen bepaald worden. Daar echter de soortelijke warmte van vaste lichamen met de temperatuur toeneemt, zoo kan het getal 29956° slechts als eene benaderde waarde worden beschouwd, die echter na alles wat omtrent de grootte van de aangroeiing der soortelijke warmte met de temperatuur bekend is, niet ver van de waarheid zal kunnen afwijken. Daar s met de temperatuur aangroeit, zoo zoude $\frac{w}{s}$ te groot zijn, en daar bovendien in de werkelijk-

heid de temperatuur der vlam door de uitstraling — en geleiding van warmte altijd lager wordt, zoo kan men onder alle omstandigheden met zekerheid aannemen, dat de temperatuur van 29956° eene grenswaarde voorstelt, waartoe de temperatuur der buskruidvlam min of meer nadert, doch welke grens in de werkelijkheid nimmer kan bereikt of overschreden worden. Hieruit kan eene gewigtige gevolgtrekking worden afgeleid omtrent de grootte van den druk, die bij de ontploffing van het buskruid in de door hetzelfde gevulde ruimte wordt uitgeoefend.

Tot nu toe is algemeen aangenomen geworden, dat het overblijfsel gedurende de verbranding van het buskruid geheel of gedeeltelijk vlugtig werd en door zijne spanning zelve ook nog tot de mechanische werking van het buskruid medewerkt. Ofschoon echter het vlugtig worden van het overblijfsel in geringe mate niet kan ontkend worden, zoo kan toch met behulp van de berekende temperatuur gemakkelijk worden aangetoond, dat de hierdoor ontstane vermeerdering van spanning nog geen drukking van één dampkring kan bedragen.

De temperatuur der vlam namelijk van vrij verbrandend waterstof bedraagt volgens BUNSEN 52596°. Eene uit overblijfsel van buskruid aan eene platinadraad aangestoken parel, werd wel is waar, in eene in de dampkringslucht brandende vlam van waterstof, langzamerhand geheel vlugtig, doch zij geraakte niet aan het koken en hare spanning kan dus nimmer zoo groot zijn als de druk van één atmosfeer. Hieruit volgt derhalve, dat de druk, die de dampen der vaste ontbindingsprodukten van buskruid bij de temperatuur van 2995 C° uitoefenen, zeer onbeduidend is en gerust kan worden verwaarloosd, en hierdoor bestaat er mogelijkheid, om uit onze proefnemingen het maximum van druk te berekenen, die bij de verbranding van buskruid kan verkregen worden.

Noemen wij het gewigt aan buskruid G_p ; de gravimetrische digtheid; d. i. het gewigt van 1 kub. duim buskruidkorrels, S_p ; het gewigt van het overblijfsel van dit gewigt buskruid G_r ; de digtheid van het overblijfsel bij de hoogst bereikte temperatuur S_r , en het volume van de gassen uit het bovengemelde gewigt ontwikkeld bij 0° C. en een druk van één atmosfeer V ; verder de temperatuur van eene in eene geslotene ruimte brandende buskruidvlam t , dan vindt men den druk p^* , welke het buskruid uitoefent, wanneer het in de ruimte $\frac{G_p}{S_p}$ verbrandt, uit de vergelijking

$$p^* = \frac{V(1 + 0,00566 \times t)}{\frac{G_p}{S_r} - \frac{G_r}{S_p}}$$

Er is slechts ééne grootheid in deze vergelijking, waarvan de bepaling eenige zwaarigheid oplevert; namelijk S_r . Dit soortelijk gewigt is door eene nog niet algemeen bekende methode bepaald; deze is ook vroeger reeds gebezigt om de vlugtigwording en uitzetting van onder zeer hooge temperatuur gesmoltene bergsoorten te bepalen, onafhankelijk van de vaten waarin zij besloten zijn. Eene proefneming volgens deze methode, gaf met eene, wel is waar, benaderde, doch overigens genoegzame nauwkeurigheid voor het soortelijk gewigt van het overblijfsel

bij 18° C.	2.550,
bij 2808° C.	1.520.

Hieruit verkrijgt men door interpoleren voor S_r , 1.50.

De in de formule voorkomende grootheden alzo allen bekend zijnde, behoeft men hare waarden slechts te substitueren, alsdan vindt men

$$p^o = 4375.6.$$

Wanneer men den druk berekent met het soortelijk gewigt van het overblijfsel bij gewone temperatuur (2.53), dan bekomt men voor p^o de waarde van 5414.6 en dus ruim 1000 dampkringsdrukkingen minder dan volgens de voorgaande berekening, welke meerdere druk van 1000 dampkringen ontstaat door de verhitting van het buskruidoverblijfsel.

Eene buskruidsoort, die zoo zamengesteld is als die, welke bij de proef heeft gediend, kan dus, in den loop van eenig vuurwapen achter het projectiel ontbrandende, nimmer eenen druk uitoefenen van 4374 dampkringen, daar een vrij aanzienlijk verlies aan warmte onvermijdelijk is.

Of er in de wijze van ontbinding van het buskruid wezentlijk veranderingen plaats hebben, wanneer het vrij of onder hoogen druk in de ziel van het geschut ontbrandt, kan zeer gemakkelijk uit de zamenstelling van het aldaar aanwezige overblijfsel en uit de ontwikkelde en gemakkelijk op te vangen gassen worden bepaald.

De medegedeelde proefnemingen geven nog een middel aan de hand om het maximum van de mechanische uitwerking van het buskruid te bepalen, wanneer de ontwikkelde gassen zich onder eenen druk, die telkens met de volumen overeenkomt, in eene voor warmte ondoordringbaar gedachte ruimte uitzetten.

De ruimte welke het buskruid G_p inneemt, wordt voorgesteld door $\frac{G_p}{S_p}$; en die van het overblijfsel door $\frac{G_r}{S_r}$; wanneer dus deze hoeveelheid buskruid in eene afgeslotene ruimte ontbrandt, dan nemen de gassen bij hunne wording eene ruimte $V_o = \frac{G_p}{S_p} - \frac{G_r}{S_r}$ in en hierin heerscht eene spanning p ,

die zoo even is bepaald geworden. De gevormde gassen trachten zich echter uit te zetten en bekomen dan te gelijkertijd met een grooter volume eene kleinere spanning. Zij nu dv , de oneindig kleine aangroeiing van dit volume om tot den druk p_1 te geraken, dan is de gedurende deze uitzetting onder den druk p_0 verrigte arbeid $p_0 dv$, en de geheele arbeid, welke het gas bij de geheele uitzetting heeft opgeleverd,

$$\text{Arbeid} = \int_{v_0}^{\infty} p dv.$$

Van de onderstelling uitgaande, dat een gas zich in eene voor warmte ondoordringbare omsluiting uitzet, dan is, wanneer p_0 den tot v_0 behorenden druk beteekent

$$p = p_0 \left(\frac{v_0}{v} \right)^K \quad (1)$$

waarin K de verhouding van de soortelijke warmte van het gas bij standvastigen druk en standvastig volume beteekent. Hieruit volgt dat bovenstaande integraal zal zijn

$$\text{Arbeid} = \frac{p_0 v_0}{K-1}.$$

Een wigkje van het gebezigde buskruid geeft voor $v_0 = \frac{G_p}{S_p} = \frac{G_r}{S_r} 0.5876$ kub. duimen en voor $p_0 1029.8 \times 4575.6$ wigjtes. Uit de samenstelling van het onderzochte buskruidgas vindt men voor K , 1.59. Deze waarden behoorlijk gesubstitueerd, geven voor den arbeid van 1 wigkje buskruid ruim 67 kilogram meters.

De verschillende vragen, die men zich voorstelde te beantwoorden, zijn alzoo hiermede opgelost; doch men moet wel bedenken, dat de opgevangene verbrandingsprodukten en de waargenomene temperatuur afkomstig waren van buskruid, dat korrel voor korrel verbrandde, of wel dat in fijn gewreven toestand in ééne buis gestampt was. Waarschijnlijk zullen de temperatuur en de verbrandingsprodukten aanzienlijke wijzigingen ondergaan, als de verbranding in een bijna onmetelijk kleinen tijd geschiedt, zooals bij het werkelijk gebruik van het buskruid immer het geval is.

GORINCHEM, Mei 1858.

(1) Poisson, Mech. II, pag. 647; Pogg., *Annalen*, Bd. 79, S. 396.

BRIEF VAN EEN MILICIEN AAN EEN LID DER TWEDE KAMER.

(INGEZONDEN.)

Mijnheer !

Wij hebben ieder ons mandaat : gij als Volksvertegenwoordiger , ik als landsverdediger ; — gij praat voor en over de belangen van ons land , ik exerceer er voor en praat er heel weinig bij ; gij hebt gestudeerd om advocaat te worden , ik heb geblokt om ondermeester te zijn ; gij zijt door uwe medeburgers gekozen om uw mandaat te vervullen , ik ben door het lot aangewezen voor het mijne ; uw fortuin is even groot als uwe roeping , het mijne ook , daarom heb ik geen remplaçant kunnen stellen ; — er is dus tusschen onze weérzijdsche positiën zooveel overeenkomst , dat er wel sympathie tusschen ons bestaan moet , en mij op de uwe heroepende , wend ik mij gerustelijk en met de meest verschuldigde achting tot u , om eenige kleinigheden te bespreken , die , hoe nietig ook , voor mijne lotgenooten van groot belang zijn , en daarom uwe welwillende aandacht verdienen.

Verwacht niet , dat ik mij ook maar eene enkele klagte zal laten ontvallen over de vele exercitiën , over de lastige en vermoeijende bezigheden , die sedert mijne inlijving mijn deel zijn . Ik schik er mij best in , en hoe moeilijk mij die de eerste dagen ook vielen , ze worden mij gaande weg al gemakkelijker . Denk ook niet , dat ik mij beklagen zal over de behandeling , die mij mijne meerderen doen ondergaan ; ik ondervind niets dan belangstelling en welwillendheid , en als ik er dat jonge korporaaltje van uitzonder , dat mij wel eens wat erg afsuaauwt omdat het nog niet beter weet , dan vind ik bij al mijne meerderen bescherming , leiding , zelfs bij sommigen vaderlijke zorg .

Er zijn echter zaken , die buiten het bereik van hunne vaderlijke zorgen liggen , en misschien wel eenigzins binnen het uwe vallen , en daarover wensch ik wat met u , mijnen hooggeachten broeder en lotgenoot , te keuvelen .

Vooreerst dan; — Och! ik durf het haast niet te zeggen, het is misschien schande, het wordt ten minste in de maatschappij dikwijls als eene schandelijke zaak beschouwd — vooreerst dan; — O! kon ik het zwijgen, maar ik heb zoo heel veel lotgenooten — vooreerst dan; — kom laat ons zamen in een klein verborgen hoekje gaan, en kijk mij niet aan, want dan zou ik er toch niet meê voor den dag durven komen.

Mijnheer, geen van ons heeft het nog ooit durven zeggen; ik weet niet hoe lang het al bestaan heeft, en toch heeft ieder er altijd over gezwegen, en daarom zal mijne klagte ongegrond schijnen. Stel u in mijne plaats, zoudt *gij* het durven uiten: *Ik — krijg — niet — genoeg . . . brood!*

Oef! het is er uit. Och! veracht mij niet, en geloof ook hen niet, die mijne klagte onbillijk noemen. Ze zullen heel veel bewijzen bijbrengen, en die bewijzen zullen goed en deugdelijk zijn; *ik* heb maar één bewijs, en of dat logisch is, ik laat het aan u zelve over dit te beoordeelen.

Kom eens in de kazerne mijnheer! Is er wel ooit een Volksvertegenwoordiger in geweest? Maar *gij* zijt goed, *gij* draagt ons miliciens een belangstellend hart toe; *gij* zult op mijne uitnoodiging wel eens willen komen. *Gij* behoeft er niet vroeger dan gewoonlijk voor op te staan, kom tegen elf uur 's morgens; praat maar over niets, en vraag niet aan de soldaten, die daar in hun onderbroek staan te poetsen: »Krijgt *gij* brood genoeg?» want mijnheer, *ik* heb het *geschreven*, maar daar is er geen een, die het durft *zeggen*.

Bekijk liever eens de broodplanken. Hoe nakend en ledig niet waar; hoe akelig, en hoe zoudt *gij* wel te moede zijn mijnheer, als in uw huishouden op dat uur het brood op was? 't Is toch pas elf uur. Bij de reveille heeft ieder zijn pondje (van 5 ons) gekregen; vóór het exerceeren aten wij er een stuk van; bij de soep verdween de rest. We kunnen het nu best stellen tot van middag vier uur, dan krijgen we ons middageten; maar als we van avond van het exerceeren t'huis komen, zouden we nog zoo heel gaarne een stukje vinden. De waschvrouw komt van avond wel met koffij en brood in de kazerne zitten; maar dat maakt het voor de meesten nog erger, want dan denken zij er zoo veel te meer aan, en we deelen 15 cent in de vijf dagen (NB. ik schrijf u uit Zeeland).

Het gebeurt nog al eens, dat een soldaat een stuk brood van zijn makker steelt; misschien zou dat als een tweede bewijs kunnen gelden, indien het eerste niet voldoende was.

Och mijnheer! als er over het budget van oorlog gesproken wordt, zou men dan niet eens kunnen nagaan of ik waarheid *geschreven* heb, en als dan de waarheid blijkt, waarvan elk Volksvertegenwoordiger zich langs den

door mij voorgestelden weg kan overtuigen, zonder eenige onkunde omtrent krijgszaken voor te wenden, zou het ration dan niet een beetje vergroot kunnen worden?

Toen we onlangs uit Breda naar Vlissingen moesten vertrekken, was de zaak, wat het brood betreft, nog veel erger. De reis ging in één dag door: om 5 uur 's nachts marscheeren naar de Moerdijk; om 9 uur 's morgens ingeladen worden op de stoomboot, en eerst bij onze aankomst te Vlissingen om 6 uur 's avonds hadden wij aanspraak op ons pondje brood. Wat deed nu mijn kapitein om toch maar voor ons te zorgen? Drie dagen vóór den afmarsch werd ons dagelijks een-vierde part van een brood gegeven in plaats van een-derde part, en zoo bleef er een kwart brood over om vóór of gedurende den marsch te nuttigen; anders hadden we nuchteren met pak en zak van Breda naar de Moerdijk moeten marscheeren!

Ik zou u van die reis nog heel wat meer kunnen vertellen, maar dan zou ik den schijn hebben van te pruttelen, en och Mijnheer! een ondermeester milicien moet in deze tweeledige eervolle betrekking toonen, dat hij geduldig weet te lijden; dat kan hij ook, dat zal hij ook, en dat deden al mijne lot- en reisgenooten.

Ik ben met het ergste begonnen, en hoop u niet al te zeer te vervelen, wanneer ik nog eenige nietigheden aanstip.

Bij mijne inlijving is er met mij rondgesprongen alsof ik een bemiddeld man was; het kwam mij voor, dat men, om milicien te zijn, fortuin moest hebben, en toch scheen het mij toe, dat degenen die dit hebben geen milicien worden. Wél werd er trouw gezorgd, dat de oudere soldaten mij en mijnen broeders geen cent voor het schoon en in orde maken van ons boeltje afnamen; we moesten dat zelf leeren, we werden ook wel door hen bijgestaan en geleid, maar betalen mochten we niet; de officieren waakten daar streng tegen. Er zijn echter eenige noodzakelijke uitgaven, die ik me niet eens zoo allemaal precies herinner, omdat in die dagen alles nieuw voor mij was en het eene het andere verdrong. Ge moet weten mijnheer, ons goed wordt genummerd, en in zoo ver dat met drukinkt en slagnummers geschieden kan, kost het ons niets; maar er zijn voorwerpen, die door de waschvrouw met katoen of wol, door den waschbaas met verw of door den geweermaker met zijne eigen slagnummers gemerkt moeten worden, en zoo betaalden we voor het nummeren van de politie-muts, twee paar sokken, een naaizakje, haarkam, halsdas, schacotfoudraal, eetketel en vetdoos 17 cent. Dat is niet veel; de menschen hebben het er wel aan verdiend; het komt hun billijk toe, en ik pruttel er niet tegen mijnheer; — maar och! we moeten in die eerste dagen ook voor poetsgoed

zorgen, waarmee we nog zoo onhandig omgaan, en er wordt zoo bitter weinig gedeeld, dat het heel wat duurde eer we deze som betalen konden. We moesten elk een kaartje van 1 cent hebben voor onze kleërplank, de naam-briefjes voor broodplank en gewerrak deed de sergeant ons gelukkig cadeau. We moesten elk een vetlap hebben om het geweer zorgvuldig te onderhouden, dat ons door den Staat toevertrouwd wordt, en 't zou misschien wel billijk zijn, dat de Staat ons bij dat geweer ook van een vetlap voorzag; het zou misschien zelfs billijk zijn, dat hij er het vet bij gaf en de olie ook tot het smeren der sloten, en de pompstokken eveneens, 't is immers voor *zijn* geweer! Voor den vetlap betaalden wij $5\frac{1}{2}$ cent, en toen moesten wij er nog een wasdoeken foudraal voor laten maken en nummeren. Ik besef heel goed, dat dit in uwe ooren allernietigst klinkt; gij geeft zoo veel kwartjes en dubbeltjes uit zonder er u over te bekommeren, maar *wij* rekenen met centen en met halfjes mijnheer, en elke cent, die wij aan zulke zaken uitgeven, moet van de weinigen af, waarvoor wij anders eens een kop koffij en een broodje konden koopen. Kom eens in de kazerne mijnheer! en gij zult zien hoe weinig pijpjes er gerookt worden, 't is anders toch zoo'n aangenaam zinnenverzetje, maar alleen de bemiddelden, die geld van huis krijgen, kunnen zich die weelde toestaan. Misschien zegt gij uit de hoogte: »och neen, die centen zouden maar aan den verfoelijken jenever verzwelgd worden.» Mijnheer kom dikwijls in de kazerne en kijk goed rond, en gij zult het zien, dat er maar zeer weinig zijn, die zich ooit aan jenever bezondigen. Bier! Och konden wij het af en toe eens hebben; maar zelfs het drinkwater wordt ons hier tegenwoordig in bekrompen hoeveelheid toegedeeld.

Dadelijk na onze inlijving moest elk onzer zich van een lepel en mes voorzien; onze kapitein zorgde dat we die zoo goedkoop mogelijk kregen; maar we moesten ze toch weér van onze zakduiten betalen, en ik begrijp nog niet hoe ik alles heb kunnen afdoen. Gelukkig, al mogt het niet, zorgde onze kapitein, dat het ons alle vijf dagen met kleine beetjes werd afgehouden.

Onze broekdraagbanden moesten passend gemaakt worden, om te zorgen dat de tinnen schuiven niet hinderen zouden bij het dragen van den randsel; er was een soldaat-kleermaker bij de compagnie, die er niet meer dan één cent voor nam, maar deze moest toch ook weér van onze weinige zakduiten betaald.

Zoodra we afgeëxerceerd hebben, krijgen we ieder twee pakjes patronen, en dan moeten we daar, om ze voor den Staat te bewaren, waschdoeken foudraaltjes over laten maken. Deze moeten we weér met verw laten nummeren, en de betaling is natuurlijk voor onze rekening.

Zou het niet billijk zijn mijnheer, dat de Staat bijvoorbeeld voor elk pas aangeworven soldaat 50 cent te goed deed, die aan al deze noodzakelijke kleinigheden besteed werden? Ik vermeen, dat deze schadeloosstelling regtvaardig en noodig zou zijn, en stel haar des te geruster voor, omdat ik zelf er het genot niet meer van hebben zal. Misschien was het ook goed, dat lepel en mes den soldaat als deelen zijner uitrusting op zijne rekening verstrekt werden, en dat alles wat tot het in orde houden van zijn geweer noodig is, hem bij dat geweer gegeven werd.

Ik zou hier nog heel wat bij kunnen voegen mijnheer! maar uw tijd is kostbaar en de mijne ook, en daarin stemmen onze positiën alweër zeer overeen. In de hoop dus, dat het ons beiden gegeven zij al onze pligten nauwgezet te vervullen, en in 't vertrouwen, dat ik door mijne nederige meedeeling uit den beperkten kring mijner omgeving uwe aandacht gevestigd heb op zaken, die, hoe gering ze ook schijnen, voor ons miliciens van groot belang zijn, breng ik, met een begeerigen blik op mijne ledige broodplank, de regter hand eerbiedig aan de regter zijde van mijn schakot-klep, en heb de eer u onderdanig te groeten als

Uw u hoogachtende dienaar,

P.

Ondermeester en milicien.

UIT OOST-INDIË.

(INGEZONDEN.)

Er is een begin gemaakt met onze infanterie eene nieuwe kleeding te geven; of zij echter wel *in alle opzigten* doeltreffend is, betwijfelen wij, weshalve wij onze gedachten daarover aan de publieke opinie onderwerpen.

Reeds van oudsher zijn er *twee soorten* van kleeding geweest: de groote of paradedenue, en de kleine of marschdenue. Deze verdeeling is ook thans weer gevolgd, ofschoon, volgens ons bescheiden oordeel, zulks in Oost-Indië, vooral op de vele buitenposten, ondienstig en overbodig te noemen is.

De groote tenue zal bestaan uit:

- 1°. Een *schako* van verlakt vilt, met gele pompon en garnituur, zooals die der officieren, doch zonder pluim. Hij is iets lager dan het laatste model, hetwelk thans nog grootendeels door de onderofficieren en manschappen gedragen wordt, en heeft de pompon er vóór, in stede van er op.
- 2°. Een *Circassienne wapenrok* of *tunika*, met ligt blaauwe uitmonstering, en voor de flankeurs met gele epauletten.
- 3°. Een kapot van grijs of blaauw laken (het oude model) (1).

Al deze goederen hebben een' bepaalden tijd van duur en worden *op dragt* verstrekt.

De kleine tenue zal bijna blijven zoo als ze was, met die veranderingen, dat het blaauw katoenen mouwvest vervangen wordt door een wapenrok van grof blaauw katoen, en dat de lakensche halsdas — met regt ook stropdas genaamd — die voor beide tenues diende, plaats zal maken voor eene betere van everlast.

(1) De inlanders, met uitzondering der Ambonesen, die als Europeanen en Afrikanen gekleed worden, moeten zich met zoogenaamde schilderjassen behelpen. Dit zijn afgekeurde kapotten, waarvan er 20 of 25 — naar gelang de voorraad gedooft — aan elke kompagnie verstrekt worden en die er meestal armoedig uitzien.

Er is dus verbetering merkbaar door de invoering der nieuwe kleeding, doch wij veroorloven ons evenwel nog de volgende aanmerkingen:

Het gros van ons leger heeft zulk een kostbare uniform als bovenstaande niet noodig, ja zij is zelfs zeer lastig. Dat men de troepen, in de hoofdplaatsen garnizoen houdende, daarmee optooit is nog wat anders, ofschoon het klimaat hier waarlijk geen zware en de bewegingen belemmerende kleeding vereischt. Wij vermeenen dat in onze gewesten de lichtste kleeding de beste is; echter dient er één kleedingstuk te zijn dat tegen zware regens en, na verhitting, tegen koude winden of de nachtlucht, zooveel mogelijk beschut.

Wanneer men nagaat, hoeveel de verschillende modellen van schako's reeds aan het land gekost hebben en nog kosten (1), wat een geld er besteed is aan die *Circassienne* mouwvesten, waarvoor thans de *tunika's* komen, zoowel voor de veelvuldige vernieuwingen van uitmonstering en voering, — want men bedenke dat de Inlanders geen hemden dragen, — als andere reparatiën of geheele vernieuwing dezer kleedingstukken; en indien men voorts weet, dat de soldaat ze veel liever niet heeft, en ze als overtollige ballast beschouwt, dan zal men onwillekeurig zeggen: welk eene *dwaasheid*, om zooveel geld onnut te verspillen, terwijl het op eene andere wijze besteed, zooveel meer nut kon aanbrengen!

Zou bijv. eene uitrusting als de volgende den soldaat niet veel welgevalliger en toch goedkooper zijn?

Een mantel of wijde kapot.	(om de 5 jaar te vernieuwen).
Een kwartiermuts.	(» het jaar »).
Drie blaauw katoenen mouwvest. (met knoop).	(» de 4 m. één als vern.).
Twee dito dito pantalons.	(idem.).
Twee witte dito dito	(» het jaar »).
Twee paar hooge schoenen (alleen voor Europ.).	(» de 4 m. »).
Een halsdas (met gesp).	(» » 6 m. »).
Twee hemden	} noch kabaaijen, } . . . (» » 4 m. »).
Twee onderbroeken	
Twee paar sokken (alleen voor Europeanen).	(» » 4 m. »).
Twee handdoeken.	(» » 6 m. »).
Een haarkam.	(» » 12 m. »).
Een kleeborstel.	(» » 2 jaar »).
Een schoenborstel (ook voor het zw. leergoed).	(» het jaar »).
Een eetketel.	(idem.).

(1) »Ce genre de coiffure a coûté tant d'encre perdue, il a nécessité tant de signatures mécaniques qu'il y eût eu économie de temps et d'argent à créer en permanence une académie ou un ministère du schako." (*Dict. de l'armée de terre, page 4788*).

De mantel zou licht, zoo mogelijk waterdigt en langer dan de tegenwoordige kapot moeten zijn. Hij moest in gewapende dienst *altijd* over den linker schouder *en bandoulière* gedragen en op marsch gebezigd worden, om daarin de noodwendigste kleedingstukken — minstens ééne verschooning — te bergen.

De kwartiermuts kon van beter maaksel en van model als die der officieren zijn. Dienen de drie knoopjes van achteren, om er een' sluijer of doek aan vast te hechten, die achterhoofd en nek zoowel voor de felle zonnestralen als den regen beschermen moet, dan verstrekke men ook zulk een' sluijer, liefst van groen linnen.

De overige kleedingstukken konden van model en stoffaadje zijn, gelijk de tegenwoordige, doch netter genaaid. Zou men de mouwvesten, — of wil men absoluut wapenrokken, — niet liever bij de korpsen zelve laten aanmeten en maken?

De eetketels moesten van goed ijzerblik en in de magazijnen voorhanden zijn. Thans worden ze plaatselijk, voor rekening van den man, aange maakt; ze zijn duur en uiterst slecht, zoodat ze een bezwarend voorwerp voor den soldaat en te velde onbruikbaar zijn.

De onderofficieren moesten dezelfde kleedingstukken, doch van *fijner stof* ontvangen.

Men ziet: wij wenschen dus slechts ééne soort van kleeding; geen onderscheiding in groote en kleine tenue; voorts een vaste termijn van vernieuwing voor elk stuk, even als thans met de kleine kleedingstukken plaats vindt. Al wat de man van zijne uitrusting te zoek maakt of verwaarloost, zou hij moeten vergoeden. De administratie zou hierdoor veel eenvoudiger worden; maar de leveranciers zouden op hun neus kijken.

Ten slotte nog een woord over de nieuwe bepaling, dat de gereëngageerden één of meer chevrons op den regter arm zullen dragen. Denkt men dat de man het fraai en eervol vindt, om als een Zebra toegetakeld te worden? De zilveren of bronzen medailles zijn immers vrij wat sierlijker onderscheidings teekenen; waartoe dan nog die strepen? De soldaat zou veel liever, na elke zes jaar, eene verhooging van soldij hebben, dan nutteloozen opschik; dit is onze overtuiging.

6 Maart 1853.

FRAGMENT, RAKENDE EENIGE WEINIGE ALGEMEENE GEZIGTSPUNTEN
OVER DEN VESTINGBOUW EN DE KUSTBATTERIEN, IN VERBAND MET
DE VERBETERING DER VUURWAPENEN, DE ZOOGENAAMDE »*ARMES*
DE JUSTESSE» EN HET GESCHUT.

(Uit eene meer uitvoerige mededeeling van den Generaal TODLEBEN aan den Kolonel MERKES
VAN GENDT; door laatstgenoemden aan den Militaire Spectator medegedeeld.)

Na zijn gevoelen te hebben uitgedrukt, aangaande het wel in het oog houden der verbeterde vuurwapenen en der vorderingen van de artillerie, waardoor grootere krachten ontstaan, als *hoofdgegevens* ter oplossing van elk *vraagstuk*, hetwelk zich voortaan in de verschillende omstandigheden bij den *aanleg* van vestingwerken en kustbatterijen zal voordoen, en alzoo ook tot het beter evenwigt houden tusschen aanval en verdediging, zegt de beroemde Ingenieur onder anderen, in substantie, het navolgende:

» Immers, hebben de vuurwapenen der infanterie in den laatsten tijd eene zoo aanmerkelijke verbetering ondergaan, en doen zij het nog dagelijks, dan moeten deze voortaan den militairen Ingenieur in al wat hij uitvoert of voorstelt niet ontgaan (daarom, ook te regt: ruime welgekozen, voorbereide plaatsen voor scherpschutters en meer frontaalvuur op de kapitalen der werken).

» De artillerie gaat ook tot eene nieuwe phase over, welke dagelijks geheel verschillende gezigtspunten aanbiedt, en een' gelijken vooruitgang voorspelt! Maar, aangezien de infanterie en de artillerie, als de levende krachten, de doode of materiële moeten bezielen, dat is: sterke plaatsen moeten verdedigen en aanvallen, zoo zal men, gelijk te regt aangemerkt is, de beste verdedigingswerken vinden daár, waar deze aan de artillerie en infanterie de middelen verschaffen, om de grootstmogelijke voordeelen of uitwerking van hunne verbeterde wapenen te erlangen.

» Wij, officieren der genie, moeten, in het beoefenen en toepassen der speciale wetenschappen, er ons dus vooral op toeleggen, om met eene bijzondere aandacht, de vorderingen der artillerie en der nieuwe tactiek van de infanterie na te gaan; daartoe elke mogelijke gelegenheid bij de hand grijpen, om (buiten en behalve de practische oefeningen op groote schaal der zich steeds volmakende genietroepen) ook bij de proeven en schietoefeningen der

artillerie, alsmede bij de manoeuvres der infanterie tegenwoordig te zijn; zelfs daartoe, zoo er bij de genietroepen geen genoegzame gelegenheid bestaat, trachten voor eenigen tijd een troepen-kommandement te erlangen. Anders toch, gelijk reeds maar al te dikwerf het geval is geweest, zullen onze ontwerpen en voorstellen slechts het gemaakte of gekunstelde (*factice*) leven der boeken en geschriften zijn, zeldzaam verlevendigd of bezielde door eene wezenlijke toepassing of ervaring, en wanneer in dit laatste geval, onze denkbeelden werkelijk bevonden worden, noch aan de billijke vereischten van de artillerie, noch aan die der infanterie te voldoen, dat is: niet berekend zijn naar de hoogte en het standpunt van die beide wapens, dan zullen zij regt hebben daartegen op te komen; want zij kunnen vorderen, dat de versterkingskunst zich verheft tot de hoogte der volmaking van artillerie en infanterie, en dat alzoo het technische met het militaire element gelijken tred houden.

» Onder de veelvuldige overwegingspunten komen derhalve vooral voor: eene betere dekking en onbekrompen ruimte tot opstelling van geschut en troepen; bekwame of gemakkelijke en houdbare gemeenschap, met ruime debouchés en retours offensifs voor eene actieve verdediging; wêlgekozen revers, zwaardere en betere afmetingen aan frontbiedende borstweringen en aan het geheele walprofiel; het zooveel mogelijk onttrekken der ravelijnen aan de enfilades, door hare verlengden naar ongenaakbare gedeelten te leiden, en anders tot de, hoezeer ruimtewegnemende, hooge traversen zijne toevlugt te nemen; voorts zoodanige bomvrije defensiva gebouwen, welke, behalve hun nuttig en aan de dagelijksche of onmiddellijke behoeften voldoend gebruik, tevens de grootstmogelijke verdedigende kracht aanbieden.

» Te Sebastopol heeft de ervaring den belegerde reeds gedwongen, om aan sommige borstweringen der frontbiedende batterijen, tot zelfs eene dikte van 28 voeten (8,55 Ned. el) (1) te geven, en de daarachter staande stukken (zoo noodig door traversen tegen revers en enfiladen te dekken), tot een bekwaam gebruik en ruim te overzien veld, minstens 50 voet (9 el) afstand van midden op midden te geven, voornamelijk ook, om de merlons de noodige kracht tegen vereenigde geschutkrachten te doen behouden (2).

(1) De Russische voet en onderdeelen zijn gelijk de Engelsche: dus die voet = 0,304 Ned. el.

(2) Wel is waar schijnt de grond te Sebastopol niet zeer kleiachtig, maar vrij droog en onbestorven te zijn geweest; bovendien zal men zeldzaam, althans bij vestingen die slechts door inundatiën of andere hinderpalen, langs vernaauwde toegangen te naderen zijn, voor zooveel vereenigde geschutkrachten te vreezen hebben; maar toch is het zaak, de borstweringen der meest frontbiedende hoofdwallen, op de fronten van aanval, even als bij kustbatterijen, geen mindere dikte dan van 7 el te geven, waardoor ook het insnijden en

»In de kustbatterijen en de batterijen in de zee zelve opgeworpen, gedurende den winter (1855—56) te Cronstadt, waren de Russen verplicht, om de zware stukken tot zelfs op 42 voet (12.77 el) van midden op midden te plaatsen, ten einde met elken vuurmond, uit eene zelfde stelling een ruimer veld, dat is, minstens van 110 graden, te kunnen overzien en beschieten, namelijk, om de vuurmonden te kunnen concentreren en de merlons genoegzame sterkte te geven, alsmede om tegen de talrijke vereenigde krachten der zware kalibers van de marine weêrstand te bieden (1).

»De vereischte afmetingen om geblindeerde buskruidmagazijnen bomvrij te hebben, even als de blinderingen voor de troepen en de artillerie, schijnen ook aanmerkelijke wijzigingen te zullen ondergaan, althans voor plaatsen, aan talrijke, magtige, vereenigde verticale vuren en boogschoten blootgesteld.

»Te Kinbourn lieten de kogels uit 24 ponders, op afstanden van 700 ellen, slechts weinigbeduidende deuken of groeven na tegen de hellende schilden der vlottende batterijen van de Bondgenooten, welke borsten met gesmeed ijzer van 4 duim (0,10 el) dikte bekleed waren; nu worden reeds bedekkingen van gesmeede ijzeren platen, ter dikte van $4\frac{1}{2}$ duim (0,114 el), ja, vaak bij het eerste schot, op 1100 passen (823 el) uit veld-artillerievuurmonden — van gegoten staal en getrokken (2) — doorboord!»

cremaillères, benevens eene betere dekking begunstigd wordt. Dit en het meer terugtrekken der aarden borstweringen op en achter bekledingsmuren, vindt mede ruime goedkeuring. Reeds in fortificatie-ontwerpen van 1822—1823 hier te lande, en dus vóór dat de desaan-gaande zeer gewaardeerde voorstellen of verbeteringen van den beroemden Franschen Ingenieur-kapitein THÉODORE CHOUHARA verschenen zijn, waren deze denkbeelden voor het walprofiel voorgedragen.

(1) Dus ook hier ruime geschut-emplacementen, en deze, ingeval revers- en schuinsche vuren te vreezen zijn, door verhoogde traversen te dekken; verder een zwaar en zich goed boven de zee verheffend, althans de schepen beheerschend walprofiel.

(2) Dat ook in Rusland, Engeland en Zweden, even als in Noord-Amerika, geschut van zeer zwaar kaliber, voornamelijk op de kustbatterijen, en wel van getrokken kanonnen aanwezig is, schijnt thans zeker te zijn, hoezeer dan ook nog maar van *gegoten*, meerendeels Zweedsch *ijzer*; alsmede dat dit geschut aldaar op de kustbatterijen zoodanige affuiten heeft om een veel grooter veld dan slechts van 90° te kunnen beschieten. — Voor zoover Engeland betreft, lezen wij nog, dezer dagen, dat de Admiraliteit last gegeven heeft tot eene belangrijke proefneming: »Er zal namelijk op twee oude schepen, welke als pontons dienen, de uitwerking beproefd worden van nieuw aangelegde batterijen voor het kasteel van South-Sea, die bestemd zijn ter verdediging der reede van Portsmouth. Deze batterijen zijn gewapend met stukken geschut van zeer zwaar kaliber, welke zich op spillen (cirkelstukken) bewegen en met getrokken kanonnen, welke kegelvormige en ontploffende kogels schieten, waarmede de eerste proeven, ofschoon minder volmaakt, in de Oostzee genomen zijn. De Directie der Artillerie beweert, dat het kruisvuur dezer batterijen, op een afstand van 400 mètres, in minder dan een half uur, een schip in den grond kan boren, en het is om dit feit te onderzoeken, dat deze proefneming zal plaats hebben.»

PROCES-VERBAAL, INHOUDENDE HET VOORGEVALLENE IN DE VESTING MEENEN,
OP DEN 28sten, 29sten EN 30sten SEPTEMBER EN 1 OCTOBER 1830.

(INGEZONDEN.)

Als eene bijdrage tot de verzameling van bescheiden, op de gebeurtenissen in België betrekking hebbende, kan welligt het nevensgaande Proces-Verbaal, hetwelk naar het origineel gecopieerd is, eene kleine plaats in den *Militaire Spectator* verdienen. De toestand van het trouw gebleven gedeelte der Nederlandsche garnizoenen in die vestingen, waar de geest des oproers doordrong en iedere beweging verlamde, kan uit dergelijke documenten eenigzins worden nagegaan, schoon de juiste beoordeeling daarvan welligt alleen mogelijk is aan hen, die er ooggetuigen en medehandelende personen bij geweest zijn. Hoewel op zich-zelve dus van geen zeer groot historisch belang, kunnen deze regels welligt eenen volgenden geschiedschrijver van dien in vele opzichten zoo merkwaardigen tijd, mede een kleinen steen bijbrengen tot oprigting van zijn gebouw.

Op heden den tweeden October 1830, des morgens ten negen ure, zijn wij ondergeteekenden, kolonel en plaatselijke kommandant der vesting Meenen, Baron VAN RODE DE SCHELLEBROUCK; de kolonel, kommanderende de 6^e afdeeling infanterie MOLTZBERGER; de kolonel, kommanderende het 1^e bataillon van gezegde afdeeling BOELAARD VAN TUIJL; de majoor, kommanderende het 2^e bataillon der 16^e afdeeling infanterie WEILAND; de majoor der artillerie, belast met het beheer des materieels in gemelde vesting BROUERUS VAN NIDEK; de kapitein, kommanderende de 1e kompagnie van het 2e bataillon artillerie Nationale Militie VAN DER HORN; de 2de kapitein-ingenieur MERKES en de 2de luitenant-ingenieur ANDRÉ DE LA PORTE; de eerste in vervanging van den kommanderende officier van dat wapen in gemelde vesting (de kapitein GOBLET), naar Oostende vertrokken (ingevolge order van den heer plaatselijken kommandant hierboven gemeld, voortvloeiende uit eene order van den heer generaal-majoor GOETHALS, kommanderende deze Provincie), doch vooraf

vergaderd, ten einde te dressereren Proces-Verbaal van het voorgevallene, in gemelde vesting, op de dagen van den 28sten, 29sten en 30sten September en 1 October jl., hetgeen hierna volgt:

Op den 28sten heeft de majoor der artillerie, belast met het materieel, de sleutels van het buskruidmagazijn op schriftelijke order van den heer plaatselijken kommandant, aan gemelden kommandant moeten afgeven om de burgers gerust te stellen, en op den 29sten heeft gemelde majoor eerst, na dikwerf herhaald verzoek, van den plaatskommandant de order verkregen, om het geschut op den wal te mogen plaatsen, ten einde de vesting voor een *coup-de-main* te waarborgen, hetgeen onder de grootste insultes van het gemeen heeft plaats gehad, en onder het toezigt van den kapitein der artillerie VAN DER HORN en den 2de kapitein-ingenieur MERKES is uitgevoerd.

Op den 30sten September, in den namiddag, is de desertie der troepen begonnen; 70 à 80 manschappen van het 2e bataillon der 16e afdeeling infanterie, zijn met behulp der burgers uit de vesting gebragt en achtervolgens door andere miliciens, behoorende tot de beide korpsen, hier in garnizoen, gevolgd.

Des avonds om 6 ure, heeft er een oloop van volk plaats gehad, veroorzaakt door het uitdeelen van geld en sterken drank, onder het gemeen en aan eenige soldaten. — Dit is gevolgd geweest door het rondragen op de markt van een zoogenaamd Brabandsch vaandel van papier gemaakt, hetgeen door den kolonel BOELLAARD VAN TUIJL, met een detachement van 40 soldaten, van die burgers, behoorende tot het laagste gemeen, is afgenomen en verscheurd.

Daarop is het garnizoen met de gewapende burgers onder de wapenen gekomen; het bataillon der 6^e afdeeling heeft de markt bezet, de wachten zijn verdubbeld, de bruggen opgehaald; het 2^e bataillon der 16^e afdeeling heeft met de artillerie, de kazerne, het arsenaal en de magazijnen bezet; vervolgens heeft het gepeupel de steenen willen opbreken, om het garnizoen hiermede te werpen, hetgeen echter niet is gebeurd, omdat de troepen op de markt staande hunne geweren met scherp begonnen te laden, hoezeer men niet heeft behoeven te vuren om hen te verdrijven; daarna is ditzelfde gepeupel naar de zijde der kazernen geloopt, door de palissaden aan de soldaten toeroepende van hunne geweren af te geven; zelfs begonnen zij de palissaden over te klimmen, waarop twee stukken geschut voor de poort der kazerne geplaatst en voor hunne oogen geladen werden, hetwelk hier weder genoegzaam is geweest om hen uiteen te drijven en te doen aftrekken. Tot hiertoe heerschte een goede geest bij het geheele garnizoen; in de kazernen bleef alles rustig; de wachten bleven verdubbeld; de artillerie bewaakte hare stukken.

Des morgens om vijf ure, van den eersten October, begonnen er onder de miliciens in de kazernen zamenscholingen en gesprekken plaats te hebben (1), waarin door hen afgesproken werd om maar weg te loopen; hiervan werd de kolonel MOLTZBERGER geïnformeerd, die alstoen, om voor te komen dat zij niet met wapenen als anderzins en als schurken weg liepen, hen in tegenwoordigheid der verschillende chefs, en van hunne officieren, deed aanspreken en afvragen, of zij verkozen onder de wapenen te blijven, of wel te vertrekken (2); beginnende met de loting van 1826, tot en met die van 1828 ingesloten; dat bijaldien zij niet verkozen te blijven, zij hunne wapenen en goederen behoorlijk moesten inleveren, en men hun alsdan een bewijs zoude geven om weg te gaan. Hunne wapenen hebben zij afgegeven, doch overigens aan die mesure geen gehoor gegeven, en zijn de een na de ander, bij geheele troepen vertrokken.

De kompagnie artillerie alléén is, op verzoek van hunne officieren, op vijf manschappen na, bijeengebleven en heeft na hare wapens te hebben afgelegd, in orde de kazerne en de stad verlaten.

De manschappen aan de poorten op de wacht, hebben hunne wapenen afgeworpen en zijn met de overigen vertrokken; sommigen zelfs met hunne wapenen.

Zoo stonden de zaken des morgens ten acht ure; om elf ure was alles uit de kazerne, behalve de artillerie, welke eerst tegen den middag vertrokken is.

Daarop heeft, op aanzoek van den plaatskommandant, de stedelijke schut-terij en opgerigte burgerwacht al de wachten bezet; de regering geene wapenen genoeg bezittende, zoo heeft zich de kommandant der burgerwacht, op bevel van den plaatselijken kommandant, in de verlaten kamers der kazerne vervoegd en de aldaar achtergelaten wapenen komen vragen, die dan ook, in tegenwoordigheid van gemelden plaatskommandant, aan de regering zijn afgegeven; des namiddags werd het kleine kader der beide bataillons door de gewapende talrijke burgers uit de kazerne gejaagd, als wanneer zij zich van al de overige wapenen hebben meester gemaakt; het kader is, op last van gemelden plaatskommandant, in het hospitaal gelogeed; daargekomen, zijn ook deze manschappen op bevel van gemelden plaatskommandant ontwapend en aan den kommandant der stedelijke burgerwacht overgegeven.

(1) Voornamelijk ten gevolge van het nieuws van den dag en het verlaten van Brussel.

(2) Hier als 't ware met de manschappen kapitulerende; maar het trouwlooze van laatstgenoemden afdeulings-kommandant bleek alras, door het dienst nemen bij de Belgen, en verspreidt dus veel licht over de hier voorkomende handelwijze!

Om tien ure hebben de burgers het drickleurig vaandel uit het stadhuis gestoken en zich met drickleurige linten versierd.

In den loop van den dag zijn ook nog eenige onderofficieren van de 6^e afdeeling vertrokken, uit vrees van door het gepeupel mishandeld te worden, vooral de sergeant-majoor BLANVALET, welke den heer kolonel BOELLAARD in het nemen van het vaandel was behulpzaam geweest.

Dien ten gevolge, en om zooveel mogelijk tot het behoud der inwendige rust mede te werken, heeft de kolonel MOLTZBERGER, op den 2^{den} October, het geheele kader van het 1^e bataillon der 6^e afdeeling infanterie in kleine gedeelten doen vertrekken en op Vlissingen gedirigeerd. Ook het grootste gedeelte van het kader der compagnie artillerie, is toen, om bovengemelde redenen, vertrokken. Het kader van de 16^e afdeeling infanterie, benevens eenige manschappen bevinden zich nog hier.

De geweren, wapenen en nachtlegers, zoowel die der infanterie als der artillerie, zijn aan de zorg der regering aanbevolen; men heeft haar verzocht, de aanwezigheid dezer voorwerpen door eene commissie te doen constateren, hetwelk door gemelde regering stellig is beloofd, maar tot nog toe niet uitgevoerd.

De sleutels van alle arsenalen, kruidmagazijnen en verdere lokalen der vesting, zijn aan den kommandant der stad op zijne daartoe gegevene bevelen, overgegeven.

De oorzaken welke tot eene dusdanige schandelijke en nimmer gehoorde handeling hebben aanleiding gegeven, kunnen gezocht worden:

- 1°. In de oproerige dagbladen en dagelijks herhaalde beschimpingen en vernederingen van het leger (1).
- 2°. In deserteurs, uit Ath alhier aangekomen, welke verklaard hebben, dat zij, in plaats van op het kommando van hunnen chef, de geweren te laden, de kolven omhoog genomen en aan de gegevene order geweigerd hebben te voldoen (2).
- 3°. Aan de geruchten uit Oostende overgekomen, dat aldaar de Zuid- van de Noord-Nederlanders waren afgescheiden, en de laatstgenoemden, zoowel officieren als manschappen, door den generaal-majoor GOETHALS zijn ingescheept, hetwelk naderhand door eene gedrukte proclamatie van gemelden generaal, alsook door het dagblad *le Belge* werd herhaald.

(1) Ook in de karakterloosheid en het ondankbaar gedrag van den kolonel MOLTZBERGER (een Westfaling), die onder Koning WILLEM I van kapitein tot kolonel was opgeklimmen.

(2) Men mag de vraag doen, waarom een kommandant die dan in aanraking liet komen met zijne bezetting?

4°. Door de dagelijksche, zoowel van binnen als van buiten aankomende rustverstoorders, welke de soldaten om niet lieten drinken en hun verdichtfels omtrent de armee verhaalden (als dat deze door de Brusselaren was geslagen en dergelijke), en hun onder bedreigingen, tot desertie aanmoedigden.

De maatregelen, welke door den plaatselijken kommandant, ten einde, ware het mogelijk geweest, deze ongelukken voor te komen, genomen zijn, hebben bestaan :

In op den 28sten aan iedere poort een officier op wacht te plaatsen en de wachten te verdubbelen. De kommandanten der verschillende korpsen, benevens alle officieren, hebben alle mogelijke pogingen gedaan, om de manschappen tot gehoorzaamheid en pligtsbetrachting aan te moedigen, hun juist het tegendeel te verzekeren, van hetgeen de rustverstoorders hierboven gemeld, uitstrooiden; in één woord, er is niets verzuimd (?), om orde, discipline en vertrouwen bij den soldaat te handhaven; de officieren hebben zich meestentijds in de kazernen opgehouden en zich niet ontzien, om de manschappen uit de, met gepeupel opgevulde herbergen, naar de kazernen terug te brengen, hebbende een gedeelte van ieder korps altijd den nacht in de kazernen doorgebracht.

Dit Proces-Verbaal is in een oogenblik van de uiterste verwarring opge-
maakt, op datum als in het hoofd dezès vermeld, en door ons onderteekend.

Was geteekend :

De Kolonel,
MOLTZBERGER.

BARON VAN RODE DE SCHELLEBROUCK,
Plaatselijke kommandant.

J. W. WEIJLAND,
Majoor.

BOELLAARD VAN TUIJL,
Kolonel.

VAN DER HORN,
Kapitein.

BROUERIUS VAN NIDEK,
Majoor.

A. E. ANDRÉ DE LA PORTE.
2de Luitenant-Ingénieur.

J. G. W. MERKES VAN GENDT,
2de Kapitein-Ingénieur.

Als Amanuenses :

De Kapitein BUCHNER en de 1ste Luitenant-Adjutant ZEEWOLDT.

DE INVLOED VAN DEN LOOPPAS OP DE JUISTHEID VAN HET SCHOT.

De vraag, in hoeverre het gebruik van den looppas een nadeeligen invloed op de zekerheid van het schot kan uitoefenen, is gewigtig genoeg om tot een opzettelijk punt van onderzoek te worden gemaakt. De tegenstanders van die; als *pas gymnastique*, in het Fransche leger reglementair ingevoerde versnelde beweging, steunen hun afkeurend votum vooral op de omstandigheid, dat de manschappen, nadat zij eenige honderde passen in den looppas hebben afgelegd, hunne rustige ademhaling verloren hebben, dat zij daardoor die bedaardheid missen, welke de beste waarborg is voor een juist schot; — dat de tijd, welken zij behoeven om weder geheel op adem te komen, veel langer is dan die, welken zij verliezen door zich langzamer te bewegen, en er dus eer nadeel dan voordeel uit het gebruik van den looppas voortvloeit.

Daargelaten, dat er verscheidene gevallen kunnen voorkomen, waarin de man niet terstond behoeft te vuren; dat het bij onverwacht verzamelen, of bij de noodzakelijkheid om spoedig eenig dekkend terreingedeelte te bezetten en zich aan het vuur des vijands te onttrekken, groote voordeelen kan opleveren; dat een troep genoegzaam geoefend is om zich met dien versnelden pas te bewegen, zonder zijn verband te verbreken, is het nog daarenboven niet bewezen, dat die buitengewone beweging zoodanigen invloed zou hebben op de zekerheid van het schot, dat men zoodanigen troep gedurende eenigen tijd bepaaldelijk niet slagvaardig zou mogen noemen. In een vorig nummer hebben wij gesproken van proeven, welke dienaangaande genomen zijn, en de mededeeling der resultaten, hoe gering dan ook in aantal, kan welligt genoeg belang inboezemen, om ook bij ons de aandacht op dit punt te vestigen, en ook daaromtrent een praktisch onderzoek in te stellen.

Wij vinden die proeven vermeld in de *Neue Militär Zeitung*, N°. 46 van den vorigen jaargang, en geven van het vrij uitvoerige verslag slechts den korten inhoud.

Eene eerste proefneming met zes schutters (twee officieren en vier onder-officieren) op een afstand van 150 pas gedaan, gaf het toevallige resultaat, dat de schoten van vijf schutters na het loopen beter waren dan die, welke vóór het loopen waren aangebragt. Bij eene tweede proef waren de resultaten vóór en na het loopen volkomen dezelfde: men vuurde op eene schijf

met ringen, eerst drie schoten zoo bedaard mogelijk, daarna drie schoten nadat men zich volkomen buiten adem had geloopt. Alle schoten geschieden uit de vrije hand.

Om zooveel mogelijk het toeval buiten te sluiten, werd bij de volgende proef eene afdeeling van 14 schutters gevormd, die op 100 passen zouden schieten. Daaronder waren twee officieren en twee onderofficieren; de overige manschappen waren rekruten, waarvan de meeste eerst driemaal naar de schijf hadden geschoten en nog geen van allen op verderen afstand waren overgegaan. De officieren schoten uit de vrije hand; de overige 12 schutters legden het geweer op; ieder deed eerst zoo bedaard en zorgvuldig mogelijk drie schoten, daarop legde de afdeeling in den looppas ruim 400 passen af, en bleven de enkele schutters vóór het schot en tusschen de beide schoten voortdurend in beweging, zoodat zij zooveel mogelijk buiten adem voor de schijf kwamen. Het resultaat, hetwelk door den berigtgever in de *Neue Militär Zeitung* tot in de kleinste bijzonderheden wordt medegedeeld, kwam in het geheel daarop neder, dat de 42 schoten vóór het loopen 512 ringen opleverden, en die na het loopen 285 ringen: in het eerste geval dus 7,4 ringen per schot, in het tweede 6,7. Gemiddeld schoten de meeste schutters hunne laatste drie schoten slechts weinig slechter dan de eerste, zelfs waren er vijf bij, die na den looppas beter hadden getroffen. Een der manschappen schoot eerst 21 ringen, en na het loopen alle schoten mis: wanneer deze dus toevallig aan de oefening geen deel had genomen, dan zou het totale verschil tusschen het aantal ringen slechts 8 bedragen hebben.

Het is waar, dat deze kleine proefnemingen niet zeer veel bewijzen, maar de waarschijnlijkheid, dat een afstand van eenige honderde passen, in den looppas afgelegd, een troep daarom nog niet, zooals sommigen beweren, hare geheele slagvaardigheid ontnaemt, wint daardoor wel eenigzins veld, en welligt is het niet nutteloos de aandacht er op te vestigen, opdat men door meerdere, gemakkelijk te nemen proeven, hieromtrent ook eenige meerdere zekerheid verkrijge.

LOSSE GEDACHTEN OVER DE STRIJDMIDDELEN DER STATEN VAN DEN TWEEDEN EN DERDEN RANG.

(INGEZONDEN.)

De tijden waarin, door een soort van tweegevecht, de geschillen der staten van den tweeden en derden rang met de wapenen werden beslist, zijn voor altijd vervlogen, en dat is een geluk; want niet alleen worden zoodoende de kansen om tot den oorlogstoestand te vervallen, voor die staten verminderd, maar in het algemeen is de aanleiding tot het uitbreken van den krijg er aanmerkelijk door beperkt.

Men mag toch veilig aannemen, dat bij de *suprematie*, door de groote mogendheden over Europa uitgeoefend, een oorlog tusschen twee kleinere staten niet zou worden geduld, ten ware hij overeenstemde met de inzichten van, minst genomen, een der grootere magten. Maar in dit buitendien weinig waarschijnlijk geval, te weten: dat, waarin aan de kleinere magt het nemen van het initiatief wordt overgelaten, is deze meer als werktuig, dan als zelfstandig handelenden staat te beschouwen, en de strijd zal spoedig eenen omvang verkrijgen, waarbij de eerst opgetredene partij terugvalt in de secondaire rol, waaruit ze een oogenblik getreden was.

Zal dergelijke suprematie echter voortdurend blijven bestaan? Ondersteld dat deze vraag voor geen bepaald antwoord vatbaar is, mag men dan de organisatie der gewapende magt in kleinere staten grondvesten op een toestand, die, ja thans aanwezig is, maar welligt slechts als verschijnsel van den huidigen tijd? Deze organisatie, — de vrucht der praktische uitvoering van veelomvattende maatregelen en voorzieningen, die gedurende een aantal achtereenvolgende jaren moeten zijn voortgezet en behartigd, om dergelijke uitkomsten op te leveren; die, in een woord, niet kunnen worden geïmproviseerd, wanneer de nood het vordert, — mag niet berusten op voorbijgaande politieke toestanden van ons werelddeel.

Ware er dus, menschelijkerwijze gesproken, eene verandering in dien toestand te voorzien, het zou dwaas mogen heeten om hem tot grondslag aan te nemen van den aard en van den omvang der weermiddelen.

Maar dit is het geval niet. Integendeel, men ziet de suprematie der groote mogendheden al meer en meer aangroeijen en zich consolideren; al meer en meer treden die mogendheden als scheidsregters op, bij het ontstaan van ieder internationaal geschil. Ja zelfs binnenlandsche aangelegenheden blijven niet buiten hare interventie; zij moge niet regtstreeks, niet openlijk werken, de onafhankelijkheid der kleinere staten op dit punt mag nog voor de leus worden ontzien, de sluier die het geheim bedekt, is echter te doorzichtig, om twijfel te gedoogen.

De geschiedenis van deze suprematie, ontstaan na den val van NAPOLEON I, bij het sluiten van het dusgenoemde Heilige Verbond, doet tot op den huidigen dag, hare gestadige uitbreiding kennen, zonder dat er voor het oogenblik eene gegronde reden voorhanden zij, om haar verval te kunnen vooruitzien. Het op materiele kracht berustende overwigt is te groot, om de kleine staten toe te laten zich van de banden los te maken, waarin ze door de grootere geklemd worden. Nationale trots moge hier tegen opkomen, het bestaan van die banden ontkennen, zich met fierheid op onafhankelijkheid verheffen; de waarheid is echter deze: dat thans de zekerheid der kleinere staten slechts berust op den naijver tusschen de grootere. Zijn deze onderling overeengekomen om eene nationaliteit te doen verdwijnen, of om uit de deelen van een staatkundig geheel, eene nieuwe nationaliteit te doen ontstaan, dan gebeurt het, zonder mogelijk verzet.

Hierop kan men aanmerken, dat dit altijd het geval zou geweest zijn bij eene zamenspanning, of, verkiest men een zachter woord, bij zamenspanning der groote mogendheden; dat het zoevengezegde, zoodoende niets nieuws leert.

Maar vroeger bestonden er geen vijf groote mogendheden.

De invloed van Rusland op de Europeesche staatzaken was gering; die van Pruisen dagteekent ook nog slechts van latere tijden. Oostenrijk, hoe groot in omvang, oefende minder magt uit naar buiten, dan somtijds kleinere staten zulks vermogten te doen. Engeland en Frankrijk stonden meestal tegen elkander over. De geheele staatkundige verdeeling van Europa verschilde van de hedendaagsche. In één woord, indien de gedachte suprematie toen ook, strikt genomen, mogelijk was, heeft zij echter nimmer bestaan; nimmer, zoolang de wereld staat, heeft, zooals thans, een dergelijke Arcopagus over het lot van Europa beslist.

Verstandigerwijze moet men een feit, waarvan het bestaan zoo klaar be-

wezen is, aannemen; het niet trachten weg te redeneren, omdat het ons niet bevalt. Eene enkele consequentie, uit het juiste begrip van den toestand afgeleid, heeft meer praktische waarde, dan duizend redeneringen over zijn bestaan, uit het oogpunt van recht en billijkheid.

Toegepast op de zaak, waarmede men den lezer bezighoudt in dit geschrift, leidt deze stelling tot de volgende conclusie: De staten van den tweeden en derden rang behoeven aan hunne gewapende magt geene organisatie te geven, berekend op zelfstandige oorlogvoering.

Niet moeilijk is het voorts om aan te toonen, dat ze hiertoe ook niet vermogend zijn; wel te weten, indien men zich niet vergenoegt met den schijn, maar het wezen der zaak voor oogen houdt, en als *conditio sine qua non* op den voorgrond stelt, dat hiertoe een leger wordt vereischt, hetwelk uiterlijk zes weken na het uitvaardigen der bevelen tot de mobilisatie, gereed staat om te velde te trekken; voorzien van alles wat tot de oorlogvoering noodig is, en sterk genoeg om zich te kunnen meten met dat van den vijand; hetzij dan geheel vrij handelende, — mitsdien ook bij magte om offensief te ageren, — of verdedigenderwijze opererende; maar steeds op zich-zelf, zonder bondgenooten, zonder hulp van buiten.

Tot het onderhouden van een dergelijk leger is heden ten dage het finantieel bezwaar reeds voor de staten van den tweeden rang, en zooveel te meer nog voor de kleinere, een onoverkomelijk beletsel.

Verplaatst men zich in gedachte ongeveer 50 à 40 jaren terug en vergelijkt men de prijzen van verreweg de meeste grondstoffen, benoodigd tot de confectie der oorlogsbehoeften in die tijden, met de tegenwoordige, dan ontwaart men eene vermeerdering, minst genomen van 50 ten honderd; in nagenoeg dezelfde verhouding klimmen de prijzen der levensbehoeften en der fourage. De paarden zijn 60 tot 70 ten honderd in prijs gestegen. Hoewel de bezoltingen over het algemeen niet werden verhoogd, en mitsdien uiterst karig werden, berekend als ze zijn op goedkoopere tijden, zoo heeft men toch sommige moeten verhoogen. Dit alles maakt het onderhoud van een leger en van zijn materieel, oneindig kostbaarder dan weleer. — Maar er is meer.

Een aantal scherpzinnige vernuften hebben zich, gedurende het tijdvak van algemeenen vrede, toegelegd op het uitvinden van allerlei nieuwe vernielingsmiddelen, op het volmaken en verbeteren der bestaande, die meestal, ten gevolge daarvan, meer zamengesteld en moeilijker om te vervaardigen worden, terwijl inmiddels het arbeidsloon ook hooger werd; zodoende stegen de kosten van aanmaak en onderhoud van materieel in dubbele mate. En toch zijn de kleinere staten wel verplicht al die nieuwigheden aan te

nemen, op straffe van het onoverkomelijk nadeel der numerieke minderheid, nog vergroot te zien door het achterlijk blijven in het verbeteren van hun oorlogsmaterieel. Ook de inrigting der versterkingen en harer uitrusting werd al meer en meer omslagtig en kostbaar; dus weder een bezwaar te meer voor kleinere staten, want ieder punt op zich-zelf, onverschillig of het tot een groot of tot een klein rijk behoort, moet, in het afgetrokkene beschouwd, wanneer men op eene zelfstandige oorlogvoering rekest, volkomen goed ingerigt en uitgerust wezen, om met vrucht weerstand te kunnen bieden aan de ontzaglijke middelen, die heden ten dage bij den aanval worden te werk gesteld.

Om dit laatste bezwaar duidelijk te doen uitkomen, heeft men slechts een geschikt voorbeeld aan te wijzen.

De stelling Helder is niet alleen voor Nederland even belangrijk, als Kroonstad of Sebastopol voor Rusland, maar eigenlijk veel meer dan de zoo beroemd geworden vesting in de Krim, voor het rijk waartoe zij behoort.

Het verlies van Sebastopol brengt het Russische rijk niet in gevaar; maar met het behoud van de positie Helder, staat de zekerheid van Nederlands hoofdstad in dadelijk verband. Nu is laatstgenoemde stelling voorzeker wel voor eene inrigting vatbaar, die althans niet minder sterk kan wezen dan die van Sebastopol, zoo men slechts genoeg geld beschikbaar heeft om de werken aan te leggen ter bereiking van dit resultaat vereischt, en materieel genoeg om eenige honderde vuurmonden in batterij te stellen; vooral ook genoeg artilleristen, om al dat geschut te bedienen. En daar nu de verdediging der positie Helder van zóóveel gewigt is, zoo zou het logische gevolg uit bovenstaande redeneringen wezen, dat die stelling ook noodwendig, ten minste even sterk als de vroeger genoemde Russische positiën behoorde te worden gemaakt, ten einde op hare beurt, zulks vereischt wordende, aan twee magtige vloten weêrstand te kunnen bieden.

Ongelukkigerwijze is dit niet uitvoerbaar. Men moet zich dus wel met eene mindere kracht vergenoegen, in het vertrouwen van tot geen zelfstandige verdediging tegen twee gecombineerde zeemogendheden van den eersten rang te zullen gedwongen worden.

Derhalve kan niet alleen het offensief element, maar ook het defensieve onmogelijk berekend wezen op eenen oorlogstoestand, waarbij kleinere staten geheel aan zich-zelfen zijn overgelaten.

Ook voor grootere rijken zijn de uitgaven ten behoeve van het Oorlogsdepartement thans veel bezwarender dan vroeger; maar toch, zij drukken veel meer op de kleinere. Een aantal inrigtingen moet in deze, zoowel als in gene bestaan, zonder dat de kosten in verhouding staan tot den

minderen omvang; de uitgebreidheid der grenzen is betrekkelijk grooter bij kleine landen dan bij die van meerdere oppervlakte, het aantal kwetsbare punten gewoonlijk evenzeer. Alleen de groote afstanden zijn bij de laatstbedoelde als een belangrijk verdedigingsmiddel te beschouwen, waarvan de landen verstoken zijn wier hoofdstad maar weinige uren van de grenzen verwijderd ligt. Deze overweging is vooral belangrijk, wanneer men daarbij de steeds meerder gemakopleverende middelen van gemeenschap gadeslaat.

De benooidige tijd om tot in het hart van de kleine landen door te dringen, is derhalve te kort, om nog gelegenheid te kunnen vinden de defensiemiddelen te verbeteren, wanneer de vijand eenmaal aan de grenzen staat; zijn die middelen dan nog onvoldoende, dan is het pleit spoedig beslist.

Nu ligt het in de reden, dat het begrip van *voldoendheid* hier niet anders opgevat kan worden, dan in verband met de gesteldheid van het land. Wanneer dit natuurlijke grenzen heeft, wanneer er belangrijke, natuurlijke verdedigingsmiddelen voorhanden zijn, kan een toestand voldoen, die geheel ongenoegzaam zou wezen voor een land hetwelk voor den vijand openligt, of slechts kunstmatige verdedigingsinrigtingen heeft. Maar men vergete niet, dat de gesteldheid des lands, — waarop men in Nederland wat te veel gewoon is te rekenen, tot nadeel van de eigenlijke weerbaarheid, — weinig beteekent zonder den krachtigen arm eener goed georganiseerde gewapende magt; men vergete niet, hoezeer onze voornaamste defensiemiddelen op het bestaan van waterlopen en inundatiën berusten, die echter, bij zeer lage waterstanden, zooals men niet alleen in den zomer van 1857, maar zelfs in den winter van 1858 zag plaats hebben, zeer veel van hare waarde als defensiemiddel verliezen.

Doch al laat men dergelijke abnormale toestanden buiten rekening, dan nog blijft het waar, dat geene hindernissen, welke dan ook, den vijand ernstige moeilijkheden in den weg leggen, zoo ze niet binnen het bereik zijn der verschillende vuurwapenen van de verdedigers, waardoor de vijand belet wordt ze op te ruimen of te overwinnen.

Deze les wordt den jongen militairen reeds op de Akademie ingeprent; maar velen die zich geroepen achten over krijgzsaken te oordeelen, schijnen haar toch niet te kennen; naar de door hen ontwikkelde denkbeelden te oordeelen, zou men moeten aannemen, dat het land zich-zelf verdedigt, dat het leger daartoe ten naastbij eene overbodigheid is, en bijna als een voorwerp van *luxé* kan beschouwd worden.

En toch is het hiermede bij de groote taktiek eveneens gesteld als bij

de verdediging van het kleinste retranchement; worden de bergpassen, de overtogt der rivieren, de toegangen door inundatiën niet krachtig verdedigd, dan zal de aanvaller altijd wel middel vinden om zich een doortogt te banen.

Ook op dit punt zijn heden ten dage de omstandigheden zeer veranderd, nu vele landstreken, die vroeger meer of min ongenaakbaar waren, geheel of ten deele van hare natuurlijke verdedigingsmiddelen zijn beroofd. Overal ziet men nieuwe middelen van gemeenschap ontstaan, vooral door het al meer en meer vervolmaken van het spoorwegnet, dat zich weldra onafgebroken over geheel Europa zal uitbreiden en de strekking heeft om alle landen, in het belang van het internationaal verkeer, even toegankelijk te maken.

Hierbij valt ook nog in overweging te nemen, hoezeer de reeds zooveel toegenomen beweegbaarheid der moderne legers, nog vermeerderd wordt door de mogelijkheid van het vervoer over de spoorwegen; zoodat de snelheid der bewegingen in dubbele mate toeneemt.

Heeft dit alles betrekking op continentale oorlogen, het verschil tusschen vorige en tegenwoordige tijden, in het bijzonder toegepast op de kustverdediging, levert welligt nog grootere verschillen op. Immers de uitbreiding der zeevaartkennis, de groote verbeteringen, ontstaan in den bouw en in de tuigaadje der zeilschepen, maar bovenal de ontzaglijke uitbreiding en de volmaking der stoomvaart, hebben eene radikale omwenteling in het vak der zeevaart te weeg gebragt. Hierdoor werd een aantal problema's, waarbij tijd en ruimte tot grondslagen liggen, met gemak opgelost, schoon ze nog voor weinige jaren als hersenschimmen beschouwd werden.

Dit alles wordt niet genoeg bedacht. Te ligtvaardig steunt men op verouderde denkbeelden en put daaruit eene bedriegelijke zekerheid. Of wel, schromende zich de waarheid klaar voor oogen te stellen, omdat men voor hare consequentiën terugdeinst, vergenoegt men zich met een schijn van weerbaarheid, liever dan zich opofferingen te getroosten, waartoe men zou gedrongen worden, indien de ware toestand, ontdaan van alle begoocheling, in helder daglicht wierd gesteld.

In naïven vorm duidt de volgende zamenspraak deze tendentie aan:

Generaal. Tamboer! gij kunt toch wel alarm slaan?

Tamboer. Neen heer generaal! maar ik hoop dat het er niet toe komen zal.

De wensch in dit antwoord opgesloten, is niet slechts geoorloofd, maar men zou geen liefde voor zijn vaderland moeten hebben om hem niet te koesteren. De vervulling ligt echter in Gods hand, en zoo lang de wereld bestaat, werd het menschdom den vrede slechts gedurende zekere perioden gegund.

Zijn de volken thans op eenmaal wijs genoeg geworden, om voortaan alles te vermijden wat tot oorlog kan leiden? Helaas! wel verre van tot dezen gelukstaat te zijn gekomen, zien wij op het huidige oogenblik den staatkundigen horizon reeds weder met zwarte wolken bezet; hoewel nog voor korten tijd, na het eindigen van een hoogstbloedigen oorlog, de vrede op hechte grondslagen scheen gevestigd.

Wanneer een tijdperk van rust en vrede zich over eene lange reeks van jaren uitstrekt, dan ligt daarin alle stof tot dankbaarheid; want de oorlog is een der grootste onheilen waardoor een land kan beproefd worden; maar er ligt geen grond in tot zekerheid voor de toekomst. Hoe langer de vrede reeds heeft geduurd, hoe meer, volgens de bloote leer der waarschijnlijkheden, in verband met de wereldgeschiedenis, de kansen om hem te zien verstoren, aangroeijen.

Het gros der menschen redeneert echter in juist omgekeerden zin, en zodoende bereiden zich de volken niet zelden onheilen, die ieder verstandig mensch kan voorspellen, omdat ze niet anders zijn dan natuurlijke gevolgen van dwaze zorgeloosheid of van slecht begrepen karigheid. De rampen, het Britsche leger bij den aanvang van den veldtocht in het Oosten overkomen, hebben hiervan wederom een bewijs geleverd; de vaderlandsche geschiedenis levert er de treffendste voorbeelden van op.

Door al deze redencingen gerake de lezer het spoor niet bijster; men vergeete slechts niet het punt waarvan hier is uitgegaan, te weten: de onmogelijkheid voor kleinere staten, om eene gewapende magt, berekend op zelfstandige oorlogvoering, te onderhouden; men heeft willen doen begrijpen, dat, al rekent men alleen op het voeren van den krijg, in verband met een of meer bondgenooten, de behoeften nog altijd groot blijven, en dat men zich aan de daardoor te weeg gebrachte opofferingen niet kan onttrekken, zonder zich aan eene misdaad jegens het vaderland schuldig te maken; wij wenschten aan te toonen, dat, indien verder wordt gegaan dan de beperking der weermiddelen, die een gevolg is van het begrip der onmogelijkheid eener geheel zelfstandige handeling, zulks in waarheid niet anders kan genoemd worden, dan het prijs geven zijner nationaliteit aan het toeval.

Zoo nu kleine staten de houding aannemen, alsof zij wèl bij magte zouden wezen, om zich geheel op zich-zelfen tegen groote mogendheden staande te houden, van de diplomatie vorderen, dat zij zich krachtig zal doen gelden, in één woord, de *pretentie* aan den dag leggen, om naar buiten ontzien te worden, terwijl zij tevens, om welke redenen dan ook, niet eenmaal genoegzame militaire kracht bezitten om de beperkte oorlogvoering, met hoop op goed gevolg, te ondernemen, dan verkrijgen die aanspraken

het karakter van eene *fanfaronnade*, waardoor het buitenland zich niet laat verblinden. Men mag toch veilig aannemen, dat de diplomatieke agenten, overal waar zij gevestigd zijn, wel middel weten te vinden, om naauwkeurig bekend te worden, niet slechts met de numerieke sterkte, maar ook met de geheele inrigting en het gehalte der gewapende magt; zoodat hieromtrent iedere regering volkomen bekend wordt met hetgeen in andere landen bestaat.

Eene magtvertooning, slechts op uiterlijken schijn berustende, kan derhalve den staat niet voor onheilen bewaren, maar wel de schande van eene nederlaag vergrooten. Maar waartoe dit vertoon? Heeft men zich te schamen over zijn onvermogen, om tegen verpletterende overmagt te strijden; strekt het den man tot schaande, wanneer hij bekent, buiten staat te wezen om tegen tien vijanden te vechten?

Doch in dergelijken uitersten nood kan een volk zich onder de puinhoopen zijner verwoeste welvaart begraven. Maar, in allen ernst gesproken, hoeveel menschen zou men in dezen prozaïschen, hoogst materialistischen tijd wel daartoe bereid vinden? Iets anders is het, over dergelijke onvoorwaardelijke toewijding in rustige tijden te redeneren. Komt het echter op handelen aan, dan vindt men hier en daar een held als VAN SPELJK, maar de overgrootte massa is ten eenemale ongezind tot de uiterste opoffering.

Hiertoe ook moet de instandhouding der weermiddelen niet leiden. Heeft een land het ongeluk van in een oorlog gewikkeld te worden, dan moet hij ernstig, krachtig gevoerd worden, zonder voor groote opofferingen terug te deinzen; maar men kan geen barbaarsche uitersten vorderen, waarvan de algeheele verwoesting des lands het gevolg zoude worden.

Vóór dat de staat zich in eenen oorlog, zonder volstreekte noodzakelijkheid, wikkele, dient zijne regering zich de hooggewigtige vraag voor te stellen, of zij over de daartoe vereischte noodige middelen beschikken kan. En hierbij moet zij zich voor begoochelingen wachten, waardoor de leemten en gebreken de gewapende magt aanklevende, worden over 'thoofd zien, de voorhanden kracht wordt overschat. Immers is deze onvoldoende, dan voor het minst zijn tijdig gedane, en zooveel doenlijk de *bonne grâce* gedane, concessiën altijd verre verkieslijk boven het aannemen van eene houding, die ten laatste ten gevolge heeft, dat men de harde wet des overwinnaars moet ondergaan. De gevorderde concessiën kunnen echter van dien aard wezen, dat eene natie, waarin nog eenige veerkracht huist, zich daaraan niet kan, niet mag onderwerpen.

Voor dit geval moet men ten oorlog zijn bereid.

Dit zal zich, bij den tegenwoordigen toestand van Europa, echter uiterst

zeldzaam voordoen, ja, het is bijna ondenkbaar, zoo de kleinere staten zich slechts met wijsheid aan eene voorzigtige staatkunde houden en alles vermijden wat hen zou kunnen in strijd brengen met grootere magten. Medegesleept te worden in een conflict tusschen deze, daarin ligt mitsdien bijna de eenige, maar tevens de waarschijnlijke kans, om tot den oorlog gedwongen of genoopt te worden.

Maar waarom niet liever neutraal gebleven; dit is immers voor kleine landen de beste, de voordeeligste toestand!

Over dit in Nederland bijzonder geliefd thema, zal men thans in eenige bijzonderheden treden, rondborstig denkbeelden mededeelen, wier overweging nuttig wordt geacht, als op zeer eenvoudige en vooral praktische gronden aantoonende, dat de mogelijkheid om neutraal te blijven, in vele, in de meeste gevallen, eene hersenschim, in andere gevallen de slechtste partij is die men kiezen kan. En zoo dit geschrift eenig nut moge hebben, dan ligt het waarschijnlijk in de bedaarde overweging van eene questie, waaromtrent hier te lande zoovele onpraktische denkbeelden worden aangekleefd, waaromtrent men zich zoovele illusiën vormt. Men wil, men kan maar niet beseffen, — althans men neemt er den schijn van aan, — dat het behoud der onzijdigheid van de kleinere staten, in geval van oorlog tusschen de groote mogendheden, op niets anders berust dan op het belang, of op de onverschilligheid dezer laatsten. Onverschillig kan het twee groote mogendheden zijn, of een klein land, hetgeen ver van het tooneel des oorlogs verwijderd ligt, al dan niet partij kiest; maar als de oorlog op de grenzen van dat landje woedt, dan is het een ondenkbaar iets, dat zijne onzijdigheid voor beide partijen even voordeelig zou wezen, door beide partijen evenzeer wordt verlangd.

En dit ware toch noodig om den neutralen toestand door beide partijen te doen eerbiedigen.

In dit geval zijn er daarom van de tien kansen, negen in het nadeel van het behoud der onzijdige stelling.

Wordt nu de onzijdigheid niet geëerbiedigd, gewelddadig verbroken, dan heeft de zwakke staat twee vijanden voor één; de partij, waardoor dit geschiedde, behandelt dien staat als overwonnen land; de andere partij legt hem ten laste dat hij zijne stelling niet heeft weten te handhaven; welligt dat hij met zijnen vijand heulde, zich slechts voor de leus geweld heeft laten aandoen. Zodoende oogst men van beide zijden geen sympathie, maar wel eene kwade gezindheid, en de toestand van het land kan ligtelijk hoogst verderfelijk worden.

Kiest men daarentegen rondweg partij, aan de zijde waar het staats-

belang zulks medebrenge, verbindt men zich ten naauwste met eene der strijdvoerende magten, en verschaft men eene bijdrage tot zijne strijdkrachten, in getalsterkte naar vermogen, maar in ieder geval goed zamengesteld, in allen deele bruikbaar voor den oorlog, dan loopt men geen ander gevaar dan met den magtigen bondgenoot het onderspit te delven; tegenover welke kans die staat, van met hem te overwinnen, of voor het minst met zijne hulp eenen gelukkigen verdedigingsoorlog te voeren, waardoor het land van vijandelijke invallen bevrijd blijft.

Althans de geschiedenis leert, dat groote rijken van de wereldkaart niet verdwijnen, dan ten gevolge van inwendig verval; maar wel kleine, aan zich-zelf overgelaten landen, geheel of ten deele, tijdelijk of voor immer.

Het valt niet te ontkennen, dat dit partij-kiezen ook zijne nadeelen heeft; dat, indien het kleine land met zijnen magtigen bondgenoot triompheert, deze zich bij het verdeelen van den buit *la part du lion* zal toeigenen, zoodat er ten laatste weinig materiele voordeelen uit de oorlogvoering zal voortvloeijen, — ook hiervan levert de geschiedenis genoeg voorbeelden, — maar deze en andere nadeelen verbonden aan het partij-kiezen, wegen te zamen niet op tegen het gevaarlijke eener geïsoleerde stelling, te midden der strijdvoerende magten.

Overigens zijn deze beschouwingen niet bestemd om een algemeen redmiddel aan te duiden, om deze of gene houding als immer heilaanbrengend voor te stellen. Hetzij verre; ze zijn juist gerigt tegen hen die in dergelijke dwaling vervallen, door in de onzijdige stelling een universeel redmiddel te zien. Zoowel voor bijzondere, als voor staatsaangelegenheden, bestaan echter dergelijke middelen niet; de omstandigheden alléén kunnen leeren wat op een gegeven oogenblik raadzaam zal zijn.

Het is echter niet genoeg deze waarheid te erkennen; dit is zelfs eene zeer geringe verdienste, want niemand durft haar te weerspreken; maar men moet hare gevolgen aannemen; en dat doet men niet, wanneer men *à priori* eene zekere houding, als voor iederen toestand de beste aanprijst, zonder eenigermate te bedenken, welk een tal van omstandigheden geheel andere inzigten kan doen geboren worden, zoodat de menschelijke wijsheid ten eenemale te kort schiet, ter vaststelling van een bepaald redmiddel, in toekomstige omstandigheden.

Daarom, men verwerpe de kansen niet, die een bijzonder geluk zou kunnen aanbieden, en blijve onzijdig, indien dit mogelijk mogt wezen; maar men vergeet vooral niet de veel meer waarschijnlijke kans van niet neutraal te kunnen blijven.

Buiten de omstandigheden, waarin een klein land middellijk of onmiddellijk

gedwongen wordt om zich in den strijd te mengen, zijn er ook nog gevallen, waarin het voordeelig kan zijn hiertoe uit vrijen wil over te gaan. Natuurlijkerwijze bedoelt men hier geen voordeelen die in guldens en centen kunnen worden berekend, en zal deze stelling dus geen opgang maken bij hen die geen andere voordeelen erkennen; wier zienswijze medebrengrt om bij alle dergelijke questiën slechts cijfers te raadplegen; maar zulks neemt niet weg, dat er nog andere, en zelfs meer gewigtige belangen bestaan dan dezulke. De nationale eer en waardigheid, de staatkundige invloed naar buiten, de daardoor verkregen zekerheid, zijn nog grootere dan geldelijke belangen, en die kunnen soms zeer bevoordeeld worden, door op een gunstig oogenblik partij te kiezen. Zoo dacht er de Sardinische regering over, toen zij, tijdens den laatsten oorlog in het Oosten, partij trok voor de geallieerden, hoewel regtstreeks geen belang hebbende bij de zaak, mitsdien geheel uit vrijen wil.

En niemand die den loop der dingen sedert 1848 met aandacht heeft gevolgd, kan de wijsheid van het besluit dat tot deze deelneming heeft geleid, in twijfel trekken, daar de gunstige wending die hierdoor in de moeilijke stelling van Sardinië ontstond, binnen het bereik ligt van ieders gezonde beoordeeling.

Als tegenhanger van dit voorbeeld kan men Oostenrijk, hoewel eene mogendheid van den eersten rang, aanhalen.

Dit rijk heeft, het is waar, zijne gewapende neutraliteit doen eerbiedigen; waartoe het dan ook een leger van meer dan vijfmaal honderduizend strijders op de been hield. Maar de aan deze wapening verbonden ontzagge-lijke kosten hebben geen bijzonder voordeelige uitkomsten opgeleverd, daar het, na het eindigen van den strijd, duidelijk bleek, dat Oostenrijk, ten gevolge der aangenomen houding, in eene geïsoleerde positie was vervallen; zoodat het eenige werkelijke gevolg dier zooveel opofferingen gevorderd hebbende gewapende neutraliteit, de verdere achteruitgang was van reeds zeer verachterde finantiën.

De in Nederland zoo hoog geprezen neutraliteit is dus veelal onmogelijk, somtijds onraadzaam, of eene grove fout, uit zwakheid begaan.

Maar er is meer. Wanneer men van het gebied der algemeene beschouwingen overgaat tot dat der bijzonderheden van de uitvoering, dan stuit men op een aantal moeilijkheden die aan den neutralen toestand eigen zijn.

De neutraliteit is gewapend of ongewapend; de laatste in waarheid een onding. Wanneer een land de houding die het heeft aangenomen, niet des noods met kracht kan doen eerbiedigen, dan is de dusgenoemde onzijdigheidsverklaring eigentlijk eene verklaring van onmagt.

Vooronderstel bijv. : een koopvaardijfchip van een der ftrijdvoerende partijen , op zee achtervolgd door een oorlogfchip van de andere partij , neemt zijne toevlugt in eene neutrale haven ; in dit geval moet deze door haar kanon de onzijdigheid kunnen doen eerbiedigen , of de koopvaarder wordt welligt een prooi van zijnen vijand ; als wanneer de neutrale staat voor het feit verantwoordelijk blijft.

Zijn de grenzen van dezen neutralen staat niet bezet , en de loop der krijgsverrigtingen maakt het fchenden van het onzijdig territoor tot eene voordeelige zaak voor eene der ftrijdvoerende partijen , of deze wordt na een ongelukkig gevecht tegen deze grenzen aangedrongen , dan is er zeer weinig kans om de neutraliteit te zien eerbiedigen , uit achting voor de grenspalen , waardoor het onzijdig gebied is afgebakend.

En toch zal , ook in dit geval , de fchennis op rekening van de lijdende partij komen . Men zal haar toevoegen : indien gij neutraal wilt blijven , zorg dan bij magte te zijn om uw gebied te doen eerbiedigen ; zoo gij dit niet kunt , houden we u voor eenen geheimen vijand . — Altijd de fabel van den wolf en het lam .

De gewapende neutraliteit is dan het eenige wat redelijkerwijze overblijft . Maar voor kleine staten is ook deze vol gevaren . Al dadelijk valt het toch in het oog , dat een ftrijdvaardig legerkorps , opgefteld in de nabijheid van het oorlogftooneel , het wantrouwen van *beide* ftrijdvoerende partijen opwekt , zoo lang , — en dit moet toch op den voorgrond ftaan , — de ftriktft mogelijke onzijdigheid wordt in acht genomen . Een dergelijk korps , mogt het te klein wezen om zelfftandig te handelen , kan toch in kritieke oogenblikken een overwegend gewigt in de fchaal leggen , door partij te kiezen . En wie waarborgt de oorlogvoerende magten dat dit te eeniger tijd niet zal gefchieden . Van daár wantrouwen van wederzijden . Het behouden van eene dergelijke absolute neutraliteit is toch nagenoeg ondenkbaar .

Reeds vóór dat er bij mogelijkheid iets heeft kunnen gebeuren , waardoor daaromtrent twijfel ontftaat , put de vindingrijkheid der politieke kanningeters zich uit in eindeloofe redeneringen , over de oorzaken waardoor de neutrale staat naar deze of gene zijde zou kunnen overhellen : overeenkomst van regeringsvorm , van zeden en gewoonten , van godsdienftige begrippen tuffchen twee landen , hunne handelsbetrekkingen , aloude bondgenootfchappen , familiebanden tuffchen de regerende vorftenhuizen , en wat niet al , worden daarbij overwogen . De slotsom is dan natuurlijkerwijze in het nadeel van de waarfchijnlijkheid der absolute onzijdigheid ; want het is ondenkbaar , dat al het voor en tegen bij deze berekening zich zou opwegen , zoodat er per saldo geene reden hoegenaamd beftaat om eene sympathie

bij dezen neutralen staat voor eene der strijdvoerende partijen te vooronderstellen. Integendeel, men zal immer redenen genoeg vinden voor eene geheel andere opinie; en dit is reeds voldoende om door een der partijen als geheime vijand te worden beschouwd. De neutrale staat moge dan protesteren; het belang brengt welligt mede den schijn aan te nemen, om hare verklaringen niet te vertrouwen. Bovendien is het bekend, hoe *eerlijk* dergelijke diplomatieke manoeuvres somtijds zijn. Hiervan leveren de onderhandelingen na den eersten veldtogt van 1815, o. a. een treffend voorbeeld.

Er zijn nog vele andere zaken, waardoor de neutrale houding hoogst moeilijk wordt, en thans meer dan vroeger. Het gemakkelijk internationaal verkeer, de vermenigvuldiging der gemeenschappelijke belangen, het bestaan van partijen, die er altijd op uit zijn, om van de verstoreng der geregelde orde van zaken gebruik te maken tot bevordering hunner plannen, zijn in dezen huidigen tijd tot groote bezwaren aangegroeid. De vrije drukpers is zulks niet minder, want zijne onvoorzigtigheid of kwade wil kan zeer gemakkelijk tot moeilijkheden leiden.

Het deelnemen in leeningen ten voordeele van eene der strijdvoerende partijen; het leveren van oorlogsbehoefsten (de uitdrukking is rekbaar en kan tot bijna alle handelsvoorwerpen worden uitgestrekt); in een woord, de operatiën van den vrijen handel kunnen niet minder aanleiding tot moeilijkheden leveren. — Welligt zoekt men een behoedmiddel tegen deze laatste zwarigheid in de milde bepalingen van het jongste traktaat te Parijs, waarbij de kaapvaart afgeschaft, de regten der neutralen erkend werden. Maar zoolang deze bepalingen niet door alle mogendheden zijn aangenomen (de Vereenigde Staten van Noord-Amerika wilden o. a. daartoe nog niet overgaan), boezemen zij geen onvoorwaardelijk vertrouwen in. Bovendien zal de ondervinding nog moeten leeren, of de oorlog, waardoor alle traktaten worden te niet gedaan, deze bepalingen zal blijven eerbiedigen. En dan nog leveren zij voor gewetenlooze kooplieden, die niet schromen, uit hoop van winstbejag, het heil van hun vaderland op het spel te zetten, meer dan vroeger aanleiding om verboden handel te wagen, waaruit een gevaar te meer kan ontstaan.

Bepaaldelijk zijn de aan dezen toestand verbonden bezwaren voor de Constitutionnele Staten het meest te duchten, daar de wet veelal onvermogen is om handelingen te beletten waardoor de staat wordt gecompromitteerd. In zulke staten berust de zorg om zich hiervoor te wachten, grootendeels op het gezond verstand en de vaderlandsliefde der burgers. Ongelukkigerwijze zijn er in alle landen menschen te vinden, bij wie men deze eigenschappen te vergeefs zou zoeken. In absolute Rijken is dit anders gesteld;

dáár kan, als het staatsbelang zulks vordert, alles worden belet wat met de aangenomen houding strijdig is. Het ware wenschelijk, voor dit exceptionnele geval, de regering van den constitutionnele staat met eene dictatoriale magt te wapenen; zoo althans moet dit den voorstanders der neutrale houding voorkomen, indien ze consequent willen zijn; niet alléén het doel, maar ook de daartoe vereischte middelen moeten ze willen. *Consequentie* is echter een nog al zeldzame eigenschap, en het moet niemand verwonderen, wanneer dat vereischte door de warmste voorstanders der onzijdigheid wordt geloofend, uit werkelijke of voorgewende vrees van hierdoor de vrijheid bedreigd te zien. In het eerste geval is die vrees kleingeestig; want de bedoelde, tot een speciaal doel verleende magt houdt op met het sluiten van den vrede; in het andere geval verraadt zij gevaarlijke plannen. Er bestaan toch somtijds partijen in een land, die zekere voorkomende omstandigheden gaarne te baat nemen, tot bevordering hunner verderfelijke plannen.

Dit onderwerp behoort tot dezulken die niet in bedekte woorden, maar vrij en duidelijk behooren behandeld te worden, zooals men dit in Engeland gewoon is te doen. Eene manier, verre verkieslijk boven die, waarbij men voor de verkondiging der naakte waarheid terugdeinst, hoewel 's lands belangen zouden vorderen dat men haar luide deed hooren; zij strekt tot heilzaam tegenwigt van de groote mate van vrijheid, die ligt tot misbruik leidt; wel te verstaan, zooals hier uitdrukkelijk bedoeld wordt, door het aan den dag brengen van feiten van algemeen belang; door het noemen van de dingen bij haren waren naam, zonder verdraaijing en zonder schroom. Ongelukkigerwijze is men in Nederland geen liefhebber van deze rondheid! Een treffend voorbeeld hiervan vindt men in de afkeuring, die voor weinige jaren de verklaring van een Minister van Marine ondervond, toen hij den moed had den verachterden toestand van de zeemagt bloot te leggen. Hoewel die toestand voor niemand een geheim was, hoewel sedert lang de vorige ministers van dat Departement te vergeefs hadden getracht om meer gelden beschikbaar te krijgen, duidde men het toch den man, die ten laatste open en rond met de zaak voor den dag kwam, hoogst kwalijk, dat ook hij niet wilde medewerken tot verbloeming van het verval, waarin de zeemagt al meer en meer geraakte. En toch gaf men voor, dit vaderlandsche belang op den hoogsten prijs te stellen; men vergat echter er bij te voegen: „mits het niet veel geld kost.” — Het was noodig die voorstanders tot handelen te dwingen, door hen in het alternatief te stellen van toe te geven, of, in openlijke tegenspraak met hunne betuigingen te komen. Dit te doen was eene verdienstelijke zaak; maar, zooals gezegd is, het publiek oordeelde er anders over; het scheen liever in eenen zoenen

droom te willen blijven, om geen groote sommen aan de Marine te zien besteden.

Indien de hier aangeprezen handelwijze, bij ons te lande in zwang ware, dan had men, ter toepassing der zeer eenvoudige grondregels eener stipte en zeer noodzakelijke onzijdigheid, gedurende den laatsten oorlog tegen Rusland, zekere verkeerde handelingen niet ongemerkt laten voorbijgaan, zooals bijv. de zeer vijandige taal van sommige dagbladen tegen Engeland en Frankrijk. Een der kleine dagbladen leverde o. a. in dien tijd eene reeks van goed gestelde artikelen, waarin de politiek dezer mogendheden vinnig werd doorgehaald. Daargelaten de gronden waarop zulks geschiedde, duidt toch het gezond verstand ten volle de gevaarlijkheid aan van dergelijke beoordeelingen; en welligt is het alléén aan de weinige bekendheid onzer taal buiten 's lands te danken, dat de regering deswege niet bemoeijelijk is; iets waaromtrent overigens twijfel bestaat. Maar men kan vragen, of het verstandig mag heeten, wanneer, bij zoo gewigtige redenen om zich buiten een gevaarlijk conflict te houden, de kwade gezindheid van magtige naburen door scherpe dagbladartikelen wordt opgewekt.

Den magtige te sleijen, hem te bewierooken, wanneer men bij zich de overtuiging omdraagt, dat hij onrecht pleegt, is laag; maar te zwijgen, als men geheel buiten magte is om iets aan de zaak te veranderen, die ons overigens volstrekt niet aangaat, dit is niets anders dan het opvolgen van eenen gewonen voorzigtigheidsregel; het partij trekken, daarentegen, eene don-Quichotterie.

Ook het deelnemen in de Russische leeningen van 1854 en 1855, gedurende den oorlog, was af te keuren. Natuurlijkerwijze kan men hieromtrent met groote holle woorden bluffen, over de vrijheid om zijn geld te leenen aan wie men wil, even, als in het andere geval, over de regten van de vrije drukpers; maar dit alles neemt niet weg, dat dergelijke handelingen laakbaar zijn, in een land, hetwelk zoovele gewigtige redenen had, om zijne stipte onzijdigheid buiten verdenking te houden.

Deze beide voorbeelden duiden ten klaarste aan, hoe dikwerf, zelfs zonder eenige toevallige omstandigheid, geheel uit vrijen wil, de neutrale houding, door individuele handelingen, moeilijk wordt gemaakt; hoeveel menschen ongezind zijn, om zich verstandigerwijze te voegen naar de eischen der stelling, die zij daarom niet te min als universeel redmiddel blijven aanprijzen, met het duidelijke doel, om zich daardoor te onttrekken aan de lasten en bezwaren, die het gevolg zouden wezen van eenen toestand, waarbij de kleinere staat zich voorbereidt, om des noods zijne regten met de wapenen te handhaven.

Naar men verneemt is er genoegzaam aangetoond wat van de hooggeprezene neutrale stelling in vele gevallen te wachten is.

De staten van den tweeden en derden rang, die hun lot niet aan het toeval, of aan de willekeur van eenen magtigen nabuur willen prijs geven, dienen te zorgen voor het onderhouden der door het staatsbelang aangeduide alliantien; zij dienen hunne weermiddelen in te rigten, om des gevorderd, zich niet slechts krachtig te kunnen verdedigen, maar ook om eene zekere magt te velde te kunnen brengen, waardoor eenig gewigt in de schaal wordt gelegd, zoodat de hoofdpartij waarde hecht aan het geleverde contingent; dit moet niet onbeduidend zij, maar, hoezeer dan ook wat de getalsterkte betreft, aan de krachten van het kleine land geëvenredigd, toch uitmuntende in hoedanigheid, in ieder opzigt voor den oorlog geschikt.

Karigheid of bekrompenheid van inzigten moge deze behoefte doen ontkennen, zij blijft niet te min de beste waarborg voor het behoud en voor de achtbaarheid der kleinere staten. Vervallen deze, daarentegen, met het droombeeld eener gewaande mogelijkheid van het doen eerbiedigen hunner onzijdigheid voor oogen, tot weerloosheid; *isoleren* zij zich, uit vrees van door het sluiten van alliantien, te eenigertijd in den strijd der groote mogendheden te worden medegesleept, dan kan de dag aanbreken, waarop zij zonder bondgenooten, zonder inwendige kracht, weerloos staan te midden der strijdvoerende partijen, en weldra ondervinden dat, zooals SIMON STIL reeds heeft geleerd, „de rede niets beteekent, zonder de rede van het kanon.”

Hierop wordt met allen nadruk de aandacht gevestigd, om te beletten dat uit de stelling volgens welke de kleinere staten geen leger kunnen onderhouden, geschikt tot zelfstandige oorlogvoering, verkeerde gevolgen worden getrokken; dat die stelling niet worde misbruikt, om weerloosheid te prediken.

Is het streven naar een toestand die tot overspanning leidt en bovendien onbereikbaar is, hoogst gevaarlijk, het omgekeerde te doen, door na te laten wat 's lands veiligheid dringend vordert, is zulks niet minder.

Maar hoe behoort dan de gewapende magt der kleinere staten te zijn ingerigt, om in geen dezer beide noodlottige alternatieven te vervallen?

Op deze vraag komt men natuurlijkerwijze terug, en hoewel zij reeds in algemeene bewoordingen werd beantwoord, acht men toch noodig deswege iets meer te zeggen, zonder evenwel in bijzonderheden te treden, die door de landsregering alléén kunnen worden vastgesteld, en waarvan de behandeling door bijzondere personen, waaraan de noodige bescheiden hiertoe vereischt, ontbreken, slechts tot utopiën leidt, ten eenemale zonder nut. De hieronder volgende algemeene denkbeelden vallen daarentegen binnen het bereik van ieder' zaakkundigen beoordeelaar, en komen ten slotte ook

overeen met de voorstellen in sommige hier te lande, vroeger uitgekomen geschriften, althans wat het gronddenkbeeld betreft.

Vooreerst, — en dit is een hoofdpunt, — behooren de kleinere staten hunne gewapende magt in twee categoriën te verdeelen: de eene, betrekkelijk weinig talrijk, maar uitstekend in gehalte, oefening en uitrusting, bestemd om spoedig te velde te kunnen worden gebragt; de andere, het veel meer talrijker deel, bestemd voor de verdediging, niet anders georganiseerd dan in verband met deze bestemming, maar daartoe degelijk in staat.

Oningewijden gelooven welligt, dat dit stelsel juist in Nederland gevolgd wordt: het staande leger de eerste, de schutterij de tweede categorie uitmakende. Ongelukkigerwijze is dit, wat het wezen der zaak betreft, niet het geval, omdat het leger voor een niet gering gedeelte elementen bevat, die volstrekt strijdig zijn met de bepaling, waardoor de eerste categorie, te weten: het immer strijdvaardig gedeelte, werd gekarakteriseerd; omdat veel daarbij ontbreekt, wat voor eene spoedige mobilisatie onmisbaar is.

Om een leger, hetzij groot of klein, spoedig en overeenkomstig de eischen van den oorlog, binnen korten tijd, bijv. zes weken, te kunnen mobiliseren, wordt gevorderd, dat het volgende voorhanden zij, of binnen dien tijd in den vereischten toestand kunne worden gebragt, door het aankopen van paarden enz., te weten:

Een bekwame generale staf, zonder welken het leger een ligchaam is zonder hoofd.

Eene administratie, de vereischte kennis en geschiktheid bezittende om in de menigvuldige behoeften van het leger te voorzien; beschikkende over de vereischte transportmiddelen, bij gebrek waarvan de vervulling harer zeer moeilijke taak onmogelijk wordt.

Een goed georganiseerde geneeskundige dienst, met volledig ingerigte veld-hospitalen en alles wat daartoe behoort.

Veldbataillons, zamengesteld uit geoefende soldaten, bestand tegen de vermoeijenissen van den oorlog, met uitsluiting van jonge lieden, daartoe nog te zwak, en tot nergens anders dienstig dan om spoedig de hospitalen op te vullen.

Eskadrons, in ieder opzigt voor den oorlog geschikt, wat de ruiters, de paarden en de geheele uitrusting betreft. Bij dit wapen, nog minder dan bij de infanterie, kan de quantiteit het gebrek aan qualiteit vergoeden.

Goed bēdiende en goed bespannen veld- en rijdende batterijen.

Verschillende parken en een pontontrein, tot het transport waarvan, noodzakelijkerwijze, in vreedestijd het voerwezen moet georganiseerd wezen, daar het volstrekt onmogelijk is om dit binnen weinige weken te scheppen; zoodat

het gemis van een dergelijk korps onder de grootste leemten behoort die een leger kan aankleven.

Wanneer nu ter vervulling van deze behoeften, het noodzakelijke ten deele of geheel ontbreekt, mag men veilig aannemen, dat het leger niet aan zijne bestemming kan voldoen, of voor het minst, om daartoe in staat te geraken, een tijd zou vorderen, verre weg dien overtreffende, waarover men zal kunnen beschikken, wanneer de nood aan den man gekomen is.

Is een land buiten staat om een betrekkelijk groot aantal veldbataillons en eskadrons, met een evenredig getal batterijen, voor den actieven oorlog in gereedheid te houden, dan vergenooge men zich met een minder aantal; men beperke zich tot hetgeen redelijkerwijze gedaan kan worden; maar wat men heeft zij in ieder opzigt goed, en voorzien van alles wat het oorlogvoeren gebiedend vordert, ten einde geen ijdele vertooning de plaats vervulle van wezenlijke kracht.

Bij de tweede categorie der gewapende magt, behoort almede de schijn niet te treden in de plaats van het wezen der zaak. Hoewel in dit gedeelte de reserve-bataillons kunnen opgenomen worden, zamengesteld uit soldaten die niet geschikt voor de veldbataillons zijn, moet de hoofdmassa in een dergelijk stelsel toch uit burgerwapeningen bestaan, hoe dan ook genoemd. Maar zal deze bruikbaar wezen, dan moet zij in vredetijd niet op het papier, maar inderdaad en krachtig zijn georganiseerd, grootendeels bestaan uit mannen, die reeds in het leger eene militaire opleiding ontvingen.

Dat nu in Nederland de sedert eene lange reeks van jaren toegezegde wet op de schutterij nog immer niet tot stand kwam, is algemeen bekend, evenzeer is het, dat, behalve in eenige groote gemeenten, de schutterij slechts in naam bestaat. De schutterij zou dus thans evenveel tijd vorderen tot hare organisatie als in 1850, toen zij slechts na verloop van eenige maanden bruikbaar werd; en dan nog, vooral wat de wijze waarop hare bataillons werden gekommandeerd en omtrent het inwendig beheer, zeer veel te wenschen overlaten. Bij spoedig opkomende buitenlandsche oorlogen, heeft men geen nuttige diensten te verwachten van een onderdeel der gewapende magt, hetgeen zooveel tijd vordert om bruikbaar te worden.

Ontegengesteld is eene degelijke inrigting der gewapende magt, met den aanleve van dien, in kleinere staten eene veel moeilijker taak, dan in groote rijken, daar er zooveel verschillende, met elkander meer of min strijdige belangen, zoo goed mogelijk in overeenstemming moeten gebracht worden. Bestaat de constitutionele regeringsvorm in die landen, dan moet de regering de medewerking van de wetgevende magt en bereidwilligheid bij de ingezetenen vinden, om de lasten en bezwaren te dragen,

die het gevolg zijn van de gevorderde, zuinige inrigting der gewapende magt, bij gebrek waarvan de vervulling harer taak onmogelijk wordt.

Maar de ontwerpen der wetten moeten toch van de regering uitgaan; haar blijft het nemen van een aantal gewigtige maatregelen bepaald overgelaten; zij is het, die de gewapende magt organiseert, het stelsel van verdediging aanneemt.

Bij dit alles, — het zij in alle nederigheid, zonder het geringste denkbeeld van aanmatiging, maar uit innige overtuiging gezegd, — komt het echter eerst en vooral aan op een vasten wil en het getrouw blijven aan de opvolging van een degelijk stelsel; daarbij is noodig, dat men niet op twee gedachten blijve hinken, door bijv. te erkennen, dat 18jarige soldaten te jeugdig zijn om aan de vermoeijenissen van den kriegsstand weêrstand te bieden, ze daarom gedurende een jaar ongeoeffend laat, en toch de grondwet op dit punt niet wijzigt; door de schutterij, zooals ze bestaat, geheel onvoldoende te achten, en toch geen nieuwe wet op hare zamenstelling voor te dragen; door te erkennen, dat men te veel vestingen heeft, en er toch geen te sloopen.

Zeer noodzakelijk schijnt het ook, om het algemeen stelsel waarop de landsverdediging berust, algemeen bekend te maken. Vooronderstellende dat dit stelsel den toets van een zaakkundig oordeel kan doorstaan, ontstaat door zijne kennis een gepast vertrouwen op de middelen van tegenweer; het volk leert daarin een waarborg van zijue onafhankelijkheid te zien, en verderfelijke vragen, zooals die: »of het land nog wel te verdedigen zou wezen,» kunnen niet meer ontstaan.

Een dergelijk vertrouwen werd nimmer geboren door geheime adviezen van comitté's, of algemeene geruststellende verklaringen, in strijd met feiten van algemeene bekendheid.

Laat ons hopen en vurig wenschen, dat de nieuwbenoemde Minister van Oorlog, zonder het goede af te breken wat onder zijnen voorganger tot stand kwam, zal weten door te zetten, wat dringend gevorderd wordt, om een toestand in het leven te roepen, die in den geest is van hetgeen, in algemeene bewoordingen, als het eenig mogelijk aanwendbaar stelsel voor de kleinere staten werd aangeduid, en dat voorzeker ook door hem niet anders kan worden beschouwd.

Deze behoefte is dringend in tijden als de tegenwoordige, waar iederen dag de noodzakelijkheid kan ontstaan om zich in staat van tegenweer te stellen. Laat ons hopen dat de minister van oorlog daartoe, en bij zijn ambtgenoot voor binnelandsche zaken, en bij de wetgevende magt de noodige ondersteuning zal vinden; want zonder deze medewerking, zonder

den goeden wil der bevolking, wordt het volstrekt onmogelijk om, op eene wijze die de finantiële krachten des lands niet te boven gaat, tot eenen wezenlijk krachtigen toestand te geraken, en, — men herhaalt dit nogmaals ten slotte: *zij die gedurig aandringen op bezuinigingen bij het Departement van Oorlog, zonder de lasten en bezwaren te willen dragen, voortvloeiende uit de behoefte, ontstaande uit de onevenredigheid van het leger met de eischen der zekerheid naar buiten, prediken in waarheid niet anders, dan een stelsel van weerloosheid, waardoor 's lands onafhankelijkheid aan het toeval wordt prijsgegeven.*

HET OORLOGVOEREN IN DE TOEKOMST.

Door A. J. A. GERLACH, Kapitein bij het Regiment Veld-Artillerie.

(Vervolg van N°. 6, Bladz. 255, en Slot).

De wetten op de nationale militie, schutterijen en militaire regspleging vereischen dringende herziening; ook de plaatsvervanging bij ons leger, zou, in navolging der Fransche, op betere en voordeeligere grondslagen kunnen worden gevestigd (1).

Na in het kort er op gewezen te hebben, wat ook in de toekomst van de verschillende wapens gevorderd zal worden, zij het mij vergund nog een oogenblik stil te staan, bij de wijze waarop hunne gecombineerde manoeuvres zouden kunnen voorbereid en ingerigt worden. Daarbij moeten geene onmogelijke vooronderstellingen en inderdaad onmogelijk uit te voeren bevelen, toch mogelijk worden gemaakt, met voorbijzien van al wat werkelijk of slechts waarschijnlijk in den oorlog plaats vindt; maar er moet steeds praktisch worden gehandeld.

(1) De maarschalk MAGNAN, voorzitter van de hoofdcommissie voor de aangelegenheden der dotatie van het leger, heeft een breedvoerig verslag geleverd omtrent de uitkomsten der nieuwe bepalingen op dit stuk.

In 1855 en 1856 heeft de wet gunstig gewerkt.

In 1855 hebben omstreeks 23,000 soldaten zich weder verbonden, terwijl 2500 personen vrijwillig dienst hebben genomen.

De regering is daardoor in de gelegenheid gesteld om 22,427 personen van de dienst vrij te stellen, tegen de vastgestelde som van 2800 francs.

In 1856 is de premie voor het reëngagement van 2300 francs tot 1300 verminderd, hebben er zich 16,830 soldaten weder verbonden en zijn 3336 vrijwilligers aangenomen. Deze gezamenlijke 20,166 engagementen, zijn bestreden door 17,712 afkopen.

Op 31 Dec. 1856, waren 't geheel door 24,528 personen den van wege de regering vastgestelden afkoopsprijs betaald.

Geen parade-manoeuvres, geen doelloos heen- en wedertrekken, geen zoogenaamd soldaatje spelen, moet daarbij de hoofdzaak zijn.

Neen! van het oogenblik af aan, de troepen hunne standplaatsen verlaten, moet gemarcheerd, gerust, gebivackeerd en in het onderhoud voorzien worden, even als in den werkelijken oorlog. Iedere op- of gevechtsstelling moet steeds zooveel mogelijk afhankelijk worden gemaakt van het terrein waarop men ageert. Bij genoegzame oefening der verschillende wapens in zoodanige marschen en opstellingen, zou later de verdediging van het een of ander gedeelte van ons land, het operatiedoel moeten uitmaken, en zouden er bewegingen of toepassingen van meer zamengestelden aard kunnen geschieden. Van den uitgebreiden werkkring af van opperbevelhebber en stafofficier, der administratieve en geneeskundige dienst, enz., tot aan de beperkte ruimte waarin de jongste officier zich beweegt, moet gelegenheid tot opleiding, tot oefening worden daargesteld; gelegenheid tot eene opleiding en oefening, welke vruchten kan dragen in den oorlog en op het slagveld; welke de verschillende pligten doet kennen en zooveel mogelijk in praktijk brengen, die op ieder in het bijzonder rusten. Dit is noodig, opdat, indien ook wij eens ten strijde worden geroepen, de aanstaande bevelhebber reeds nu tot die hooge roeping, tot die zooveel omvattende verantwoording voorbereid worde; opdat reeds nu de leemten en gebreken, in zoo menige onzer krijgsinrigtingen, ontdekt, aangewezen en hersteld konden worden; opdat een ieder, elk in zijne betrekking, die kennis en ervaring kan leeren opdoen, welke geen boeken, geen beschouwing, geen theoriën, maar alleen *praktische aanwending en oefening* geven kunnen.

Hoewel de hier ter neer geschreven denkbeelden, in geen direct verband staan, tot de zoogenaemde wetenschappelijke bijeenkomsten der officieren, zij mij vergund het volgende op te merken: Welligt zouden die bijeenkomsten, vooral in groote garnizoenen, met het bovenstaande in verband kunnen worden gebragt, als de speciale kennis van den infanterie-, kavallerie-, artillerie- en genie-officier, ieder van zijn eigen wapen, alsmede die van den officier van gezondheid daaraan dienstbaar werd gemaakt. De voordragt van zoodanige onderwerpen, geschikt om bij de vereeniging der officieren van het geheele garnizoen, de algemeene belangstelling op te wekken (welke bijeenkomsten de officieren der schutterij, des verkiezende, konden bijwonen), zouden veel nut kunnen stichten.

Geschiedde de keuze der te behandelen onderwerpen met doorzigt en verstand, en werden zulke vergaderingen met heldere onbekrompene inzichten en met tact geleid, zoo geloof ik, dat zij strekken zouden tot eene

meer doeltreffende aanwending, eene meer praktische toepassing van ieder wapen in de bovengewenschte gecombineerde manoeuvres; tot ontwikkeling, aankweeking en vooruitgang van kennis en wetenschap; tot eene toenadering, ook uit een wetenschappelijk en krijgskundig oogpunt, van velen, die elkaër thans zoo weinig op dat terrein ontmoeten; alsmede tot meerdere aansluiting en verbroedering, welke niet anders dan hoogst gunstig ook in de toekomst zouden werken.

Het ware te wenschen, dat het gezegde van den generaal LA ROCHE АУМОН: »*Je ne connais d'utile en temps de paix, que ce qui faut et doit s'exécuter à la guerre,*» overal zooveel mogelijk, op grooter of kleiner schaal, in praktijk werd gebragt. Welligt zouden dan reeds van nu af aan zulke bewegingen kunnen voorbereid worden, door de infanterie in het doen van grootere, doeltreffender en in den oorlog werkelijk voorkomende marschen te oefenen; door, waar zulks mogelijk is, de batterijen veld- en rijdende artillerie op hunne marschen, steeds door de andere wapens te doen dekken en vergezellen, en aan die bewegingen en opstellingen soms eene zoodanige uitbreiding te geven, dat zulke oefeningen nuttig en leerszaam werden, voor de troepen, zoowel als voor de kaders. De miliciens zouden dan leeren zich-zelfen in vele gevallen te redden en elkander te helpen; zij zouden leeren inzien en ondervinden, dat er meer van den soldaat gevorderd wordt, dan zij zich thans naauwelijks kunnen voorstellen; zij zouden althans eenig denkbeeld verkrijgen, hoe het ten naastenbij in den oorlog toegaat; en minder rekrut zijn, als zij eenmaal op het veld van eer moeten verschijnen. Ieder soldaat zou meer dien naauweren band leeren kennen, welke er tusschen hem en zijn' meerderen ontstaat, bij gemeenschappelijke onthoring van vele behoeften, of bij gezamentlijk verduren van vermoeijenis, aan langdurige marschen verbonden. Hij zou leeren begripen, dat het oorlogsveld andere, hoogere verplichtingen medebrengt, dan het exercitie-terrein; de ware soldatengeest zou er zeker bij winnen.

Daar het uit de jongste oorlogen blijkt, van hoeveel belang slechts het geringste epaulement dikwijls worden kan, ware het wenschelijk, onze infanterie meer in het werken met spade en schop te oefenen, hetwelk, vooral in den zoo doorsneden bodem van ons land, bij dijkgevechten, enz., enz., van uitgebreide toepassing kan worden; en hiertoe van iedere afdeeling infanterie, een grooter personeel, vooral ook officieren, bij het bataillon mineurs en sappeurs te detacheren. Niet minder nuttig zou het zijn aan de mineurs, tijdens hun verblijf in het kamp, het traceren en voleindigen van een of ander groot veldwerk op te dragen, met behulp der infanterie, ten einde later door de verschillende wapens, de aanvals-operatiën tegen

zoodanig werk te doen aanvangen; waarbij aanval zoowel als verdediging; zooveel mogelijk geleid en bestuurd moeten worden, overeenkomstig hetgeen in den werkelijken oorlog plaats heeft. Ziedaar de beginselen die kunnen leiden om naderhand tot uitgebreidere oefeningen over te gaan. Ook hierin gaan andere mogendheden ons voor.

Krakau is met sterke aardewerken omgeven, waaraan dagelijks 6000 man, onder het opperbevel van eenen generaal, werkzaam waren. — Tijdens den jongsten oorlog bezigde de generaal Hess 50,000 soldaten, gedurende meer dan zes maanden, ten einde de versterkingen tusschen Krakau en Lemberg daar te stellen, welke een deel zijner defensie-liniën moesten uitmaken, bij eenen aanval der Russen.

In Nassau zijn bij elke compagnie infanterie, eenige zoogenoemde veldpionniers toegevoegd, met buks en hertsvangen gewapend, en van de noodige gereedschappen voorzien. In Hessen worden jaarlijks infanterie-officieren, onderofficieren en manschappen, voor 2 maanden in Darmstadt gedetacheerd, om *in alle deelen* der pionniërdienst geoefend te worden, zoodat zich dan ook thans, bij ieder bataillon infanterie, 1 à 2 daarin goed geoefende officieren, 2 à 4 onderofficieren en 20 à 25 manschappen bevinden.

Het groot belang van eene meer innige verbinding van het Indische leger met dat van het moederland, doet zich hoe langer hoe meer gevoelen; en hoewel het uit den aard der zaak te voorzien is, dat, om tot dat beter verband te geraken, vele en groote bezwaren, benevens een tal van hinderpalen moeten overwonnen worden, zoo mag men daarin niet berusten, vóór dat het genoegzaam bewezen is, dat die bezwaren niet te overwinnen, vóór het duidelijk blijkt, die hinderpalen onoverkomelijk zijn. Het Indisch leger toch heeft voortdurend behoefte aan versterking, aanvulling van vrijwilligers, kaders, enz.; en in deze behoefte moet van deze zijde worden voorzien. Dit heeft plaats in gewone omstandigheden; gaat men nu na, hoe hoog die behoeften bij buitengewone omstandigheden kunnen klimmen; van welk een overwegend belang het kan zijn, in een gewenscht oogenblik, ons Indisch leger, op de spoedigste en doeltreffendste wijze, krachtig en voldoende te versterken, dan wordt het duidelijk, waarom wij zoo gestadig aandringen, op het *ten allen tijde* beschikbaar en in goeden staat houden van zee- en landmagt. Dat nauwer verband kan op beide legers gunstig werken, en ook op de verdediging van het moederland welligt eenmaal den gelukkigsten invloed uitoefenen.

Mogt ieder in den lande, van het hooge belang eener krachtige verdediging overtuigd geworden, dan ook tevens de mogelijkheid inzien, dat met eene verstandige aanwending onzer eigene krachten, zulk eene verdediging lang kan

worden volgehouden; dan zou het leger zich mogen vleijen, of althans mogen veronderstellen, dat de algemeene belangstelling in zee- en landmagt meer en meer zou worden opgewekt, en vooral ook met het oog op onze Indische bezittingen, hoe langs hoe meer zou toenemen. Het leger heeft regt op belangstelling; dat regt is door vroegere daden verworven; die belangstelling maakt het zich steeds waardig, en mag ook in tijd van vrede aan hetzelfde niet geweigerd worden.

Deze belangstelling is echter sedert een vijf-en-twingtigtal jaren, zoo aanmerkelijk verflauwd, dat men geneigd is den landgenoot te vragen, of hij dan in gemoede geloofd, dat ons land onkwetsbaar en voor iederen vijandelijken aanval gevrijwaard is; of wel dat hij meent, dat het volstrekt geene behoefte heeft om zich te verdedigen of zijne onzijdigheid te handhaven, als ware ons volksbestaan geheel afhankelijk geworden van het welbehagen onzer naburen?

Of, zou het leger zóó in waarde verminderd zijn, dat wij alle geschiktheid verloren hebben ons zelve te verdedigen? Zijn de gedenkschriften van de jaren 1850, 1851 en 1852 dan vernietigd? of is het toen gebeurde thans reeds uit aller geheugen gewischt? Het Nederlandsch leger heeft regt die vragen tot den landgenoot te rigten, maar mag er tevens, Gode zij dank, met het volste regt bijvoegen:

Uwe belangstelling moge verminderd zijn, het leger bleef zijner roeping getrouw, voldeed aan al zijne pligten. Wij, die tot dat leger behooren, wij hebben ruimschoots gedeeld en het onze bijgedragen in finantiële moeilijkheden; wij hebben ons gewillig onderworpen aan zoo menige inkrimping, aan zoo menige bezuiniging, aan zoo menige onverdiende geringschatting; overal waar onze hulp werd gevorderd is zij krachtadig verleend; ook onder *ons* bloeijen kunst en wetenschap; ook onder *ons* worden, in ruime mate, die deugden gevonden, welke door uwe weinige bekendheid met het leger, dikwerf zoo ligtzinnig en zoo ten onregte, er aan worden ontzegd.

Maar wilt gij meer, wilt gij den Nederlandschen soldaat naar waarde leeren kennen? sla dan uw oog naar onze buitenlandsche bezittingen, en vraag het, wat dáár door onze krijgsbroeders van het Indische leger gedaan is en nog gedaan wordt, om die rijke gewesten voor het moederland te behouden. Dáár ziet gij uwe heldhaftige voorouders in Neerland's zonen herleven; dáár worden gevaren getrotseerd, offers gebragt en heldenfeiten bedreven, welke den toets kunnen doorstaan van al wat edel en grootsch door het voorgeslacht is verrigt.

Sla de Indische geschiedrollen open, waarin de namen van de Kock,

COCHUIS, MICHIELS, DE BRAUW, ROEPS, SORG, VELTMAN, en zoo vele andere helden voor het nageslacht worden bewaard, en velen uwer zullen gevoelen, hoe ondankbaar zij zijn geweest, omtrent het leger dat zulke mannen voortbrengt.

En gij, die met ijskoude harten de winsten berekent, welke uwe suikerkisten en uwe koffijbalen zullen opbrengen; gij, die de prijs-couranten onzer Indische producten van buiten leert, terwijl gij Palembang, Tanetta, Bondjol, Goegoer-Malintang, Djagaraga, naauwelijks bij name kent, . . . vraag het, wat die namen beteekenen; en als gij dan verneemt, hoeveel edel bloed er heeft gestroomd, hoeveel dáár geleden, hoe hevig dáár gestreden is; als gij verneemt, hoe menig landgenoot *thans* nog bezwijkt, om uit verre gewesten uwe rijkdommen onbelemmerd naar hier te doen afvloeijen, dan welligt zal het harte u warm, zullen de oogen u vochtig worden, en zullen ook onder u zich stemmen verheffen ter gunste van een leger, dat zijne grootste, en veelal, althans van *uwe* zijde, zijne eenige belooning vond, in het bewustzijn der getrouwe vervulling zijner pligten.

Dan mogen wij met regt verwachten, dat ook de wetgevende magt, door geene verkeerd begrepen bezuiniging geleid, geen wezentlijk doeltreffende en noodwendige verbeteringen bij vloot en leger zal belemmeren; en dat er in ruimeren zin en met mildere hand in aller behoeften zal worden voorzien, opdat die beide hoofdelementen altijd, en vooral in de ure des gevaars, ten volle aan hunne roeping kunnen beantwoorden.

De tijden zijn nog niet aangebroken, waarin de legers geheel of ten deele gemist kunnen worden; zij zijn nog steeds de plegtankers van staten, als de verpestende adem van slechtbegrepen vrijheidszin, zich over Europa verspreidende, zoovele smeulende vouken aanblaast tot die vernielende vlam van opstand en geweld, welke helaas door stroomen bloeds moet worden uitgedoofd.

De legers zijn nog te dikwijls de handhavers van orde en wet, de behouders van vrijheid, vrede en rust, om niet hoog te worden gewaardeerd. Ook Nederland mag omtrent zijn leger niet onverschillig blijven, en moet zich gaarne eenige opofferingen getroosten, om het te doen zijn, wat het ten allen tijde wezen moet: een *echt nationaal* leger, van uitmuntende kaders voorzien, de kern uitmakende van onze volkswapening, tot bron verstreckende van het Indische leger, en steeds gereed, om aan al zijne verplichtingen roemvol te kunnen voldoen.

Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Men sla het oog op Engeland, en vrage, hoeveel millioenen schats het magtige Albion heeft

moeten besteden, tot het in dienst nemen van vreemde soldaten, om tijdens den oorlog tegen Rusland, aan zijne verplichtingen jegens een beter ten oorlog toegerusten bondgenoot, te kunnen beantwoorden; en wat het gekocht heeft voor al die millioenen? Soldaten, waarop in haghelijke oogenblikken welligt niet eens kan worden gerekend. En wat heeft het rijke Engeland er uit kunnen leeren? Dat er zaken bestaan die met geen goud kunnen worden gekocht. Een goed degelijk leger, goed geoefende kaders, uit landskinderen bestaande, die in de ure des gevaars, hun leven veil hebben voor den grond hunner geboorte, kunnen wel langzamerhand verkrijgen, maar in een gewenscht oogenblik voor al de schatten der wereld niet gekocht worden. Geen hoop vreemd krijgsvolk, *au prix de l'or* bijeengeraapt, stelt een degelijk leger te zamen, aan 't welk de verdediging van het erf der vaderen kan worden toevertrouwd. Mogten ook voor ons die lessen der hedendaagsche geschiedenis niet verloren gaan!

In hoe verre nu de toepassing der versnelde middelen van vervoer en der verbeterde schietwapens, regtstreeks van invloed kan zijn op onze landsverdediging, is moeilijk in al zijn omvang te bepalen; te meer, daar er hoegenaamd nog geen vast plan schijnt te bestaan, voor het verbinden van onze lijnen aan het reeds bestaande spoorwegnet, of in welke rigting er op onzen bodem nieuwe spoorwegen zullen worden aangelegd.

Daarenboven zoude het tot niets leiden, deze alleen uit een strategisch oogpunt te gaan beschouwen. Hieromtrent geldt in de eerste plaats toch de vraag: door welke lijnen worden handel, nijverheid, inwoners en aandeelhebbers het meeste gebaat? Deze vraag ten voordeeligste opgelost zijnde, is het, vóór men met den aanleg een begin maakt, de pligt der regering, dien aanleg op de voordeeligste wijze met onze verdediging in verband te brengen en des noods te wijzigen, opdat ook de hoogstmogelijke strategische waarde aan die nieuwe spoorwegen worde gegeven.

Zeer onzeker is het nog, hoe en wanneer een of meerdere der zoovele bekookte en onbekookte plannen, omtrent het Nederlandsche spoorwegnet, een begin van uitvoering zullen erlangen. Dit zal de toekomst moeten leeren. Zeker echter is het, dat de oostelijke en zuidelijke grenzen van ons land, op kleiner of grooter afstand, door een' ijzeren band zijn omgeven, waarop, van Emden tot aan Antwerpen, vele spoorwegen in verschillende rigtingen uitloopen, om dat net te vormen 't welk Centraal Europa bedekt, langs wiens mazen groote troepenmassa's, in zeer korten tijd op een of ander punt bijeengebragt, onze grenzen kunnen bedreigen. Door onze reeds bestaande spoorwegen en de nog daar te stellen of te voltoojen aansluiting en verbinding, zullen zich die schakels weldra tot de oevers der Noordzee

uitstrekken. Het groot aantal stoomschepen waarover Engeland en Frankrijk beschikken kan, stellen hen in staat, ieder oogenblik onze kusten te bedreigen.

Brengt men daarmede in verband, hoe spoedig, na eene oorlogsverklaring of niet erkende neutraliteit, de vijandelikheden kunnen beginnen; de nauwe betrekking die er bestaat tusschen onze welvaart en de belangen onzer Indiësche bezittingen, zoo moet, naar ons oordeel, als hoofdbeginsel worden aangenomen, dat men altijd ten strijde toegerust en in staat moet zijn, iederen onverhoedschen aanval, waar dan ook, het hoofd te kunnen bieden. Dááróp moet zee- en landmagt voorbereid, dááróp moet de inrigting en samenstelling van al onze strijdkrachten gebaseerd zijn, dáárheen moet onze legerorganisatie kunnen leiden, dáárvoor moeten de noodige fondsen beschikbaar worden gesteld. Men verwondere zich dan ook niet, als ik bij herhaling er op wijze, dat geen beweegredenen van ondergeschikt belang dat hooge belang uit het oog mogen doen verliezen, en er geen middelen mogen verzuimd of het noodige geweigerd mag worden, om dat doel te bereiken.

Ons leger, onze zeemagt, onze kustverdediging, onze vestingen en versterkte punten moeten steeds zoodanig ingerigt zijn, alsof de oorlog op morgen zou kunnen uitbreken.

Zonder er eene meerdere uitbreiding aan te geven dan noodig is, moet bij ons vooral het beginsel *si vis pacem, para bellum*, zijne geheele toepassing erlangen. Ten einde tot de overtuiging van het hooge belang hiervan te geraken, stelle men zich de volgende vragen ter beantwoording:

- I. Bestaat de mogelijkheid dat ons land onverwacht in eenen oorlog kan worden gewikkeld, ja, dan neen?
- II. Bestaat de mogelijkheid, dat er in onze Overzeesche Koloniën onverwacht een oorlog of ernstige onlusten kunnen uitbreken, ja, dan neen?

Zoo ja, dan vragen we: Zijn wij in allen deele daarop voorbereid en gewapend? Is ons leger, zijn onze kaders de kern voor de volkswapening in oorlogstijd? Is onze zeemagt in staat, krachtig en doeltreffend tot onze verdediging mede te werken?

Is, in het tweede geval, ons leger, zijn vooral onze kaders bij magte, zonder eigene uitputting, onze strijdkrachten in Indië aan te vullen, te versterken, te ondersteunen? Zijn onze stoomschepen gereed, die aanvulling, die versterking, die ondersteuning, op de spoedigste wijze over te voeren.

Wij wenschen dat, even als wij *de twee eerste* vragen volmondig met *ja* beantwoorden, ook spoedig het *ja* ter beantwoording der volgende, met volle overtuiging, mag worden uitgesproken.

Eindelijk trachte men, als de vijand eenmaal onze landspalen binnendringt, hem dan niet alleen, in elken infanterist, een goed geoefend en op zijn wapen vertrouwend schutter tegenover te stellen, maar ook bij tijds te zorgen, dat bij eene volkswapening, het leger zooveel mogelijk door goede schutters worde versterkt. Welligt zou van hooger hand veel daartoe kunnen worden medegewerkt, door het bukschieten evenzoo en meer nog aan te moedigen, als dit eenige jaren geleden omtrent het boogschieten plaats had.

Goede scherpschutters kunnen vooral in Nederland niet genoeg worden gewaardeerd; de buks moest hier, even als in Zwitserland, het echt nationale wapen zijn.

Reeds vroeger heb ik aangetoond, hoe slechts eenige weinige scherpschutters, bij Guastalla, Burgos, Peschiera, Ciudad-Rodrigo, enz., de gewigtigste diensten bewezen. Raadpleeg verder de krijgsgeschiedenis nopens de uitwerking der Zwitsersche en Tyroolsche buksen! Vraag het, hoeveel WASHINGTON in den Noord-Amerikaanschen bevrijdingsoorlog, hoeveel JACKSON in zijne verdediging van New-Orleans, tegen PACKENHAM, in Nov. en Dec. 1814, aan hunne *rifle-men* hadden te danken! Hoeveel onze troepen in Brussel niet van eenige goede scherpschutters hadden te lijden; hoe nog onlangs Oltenitza, de Alma en Sebastopol hun overwigt duidelijk in het licht hebben gesteld!

In den loop dezer beschouwingen is op zoo menige andere behoefte geweest, en op 't geen voor onze verdediging van belang kan zijn, dat ik, om in geene herhaling te vervallen, slechts nog even het volgende zal aanstippen: Oltenitza, Kalefat, Silistria en Sebastopol leeren, van hoe groot nut aardewerken bij de verdediging zijn; hoe spoedig daardoor, zelfs slechte vestingen in goeden staat van tegenweer kunnen worden gebragt; en hoe noodig het dus is, bij tijds, onze troepen in het opwerpen daarvan te oefenen.

Bomarsund leert het, niet op metselwerk te rekenen, dat ongedekt aan vijandelijk geschut, zelfs op vrij groote afstanden, is blootgesteld. Ook deze les ga voor ons niet verloren; evenmin als de uitwerking der terrasvormige frontaal-vuren van Sebastopol, die men zooveel mogelijk bij het ontwerpen, ook van nieuwe duurzame bevestigingen moet trachten te verkrijgen, opdat de kapitale van een werk, niet langer de betrekkelijk veilige weg zij, waar langs de aanvaller kan chemineren. Met het volste regt is er op gewezen, hoe het krachtig vermeerderen der regtstreeksche vuren, bij ons, door eenige wijziging van de bestaande werken, in de meeste gevallen verkregen kan worden, en wel met zeer geringe of zonder eenige

kosten, indien zij door soldaten ten uitvoer wordt gebragt. Het is geene onvruchtbare theoretische bespiegeling, maar het hoog belang van het denkbeeld om terrasvormige aardewerken tot krachtige verdediging te doen medewerken, ligt juist daarin, dat het gemakkelijk verwezentlijk kan worden, zonder dat wij daartoe nieuwe fortificatiën behoeven te bouwen.

Kinburn en andere sterkten aan de Zwarte en Azofsche Zeeën leeren het, welk eene hooge waarde, goed bewapende, drijvende batterijen kunnen verkrijgen; en de geheele reusachtige onderneming tegen de Krim, levert een groot voorbeeld op, wat de aanwending en toepassing der stoomkracht op het voeren van den oorlog vermag!

Bij het einde mijner taak mag ik niet nalaten verschooning te vragen, bijaldien hier of daar een eenigzins scherpe of beslissende toon mogt doorstralen. Hoewel geheel buiten mijne bedoeling liggende, is deze soms moeilijk te vermijden, als men eene bepaalde onafhankelijke rigting tracht te volgen, en de waarde en toepassing van vele zaken en omstandigheden, onderling en met anderen moet vergelijken. Mijne bedoeling was, van uit een onpartijdig standpunt, de drie door mij opgegevene punten van onderzoek te behandelen; er ontbraken mij echter te veel gegevens, en omtrent verschillende zaken en omstandigheden, wier kennis voor eene juiste beoordeeling onzer verdedigingsmiddelen onmisbaar is, was ik te weinig ingewijd, om den invloed, welken de algemeene invoering der verbeterde vuurwapens en de meer krijgskundige toepassing der versnelde middelen van vervoer, ook op Nederland zoude kunnen uitoefenen, meer volledig aan te geven.

Mogt ik met eenige warmte hebben gepleit voor openbaarheid in onze defensie- en strijdmiddelen, voor zoo verre zij dienstbaar kan zijn aan de opleiding van allen, welke tot die verdediging geroepen kunnen worden, — eene verdediging steunende op eigen kracht, zooveel mogelijk onafhankelijk van vreemde hulp, — maar bovenal voor het stelsel, om *ten allen tijde* tot den oorlog toegerust te zijn en ontvangen lessen niet in den wind te slaan, — ik heb het gedaan uit overtuiging, met het oog op de geschiedenis van ons land, met een blik op de toekomst. Mogt ik hierin, mogt ik meermalen gedwaald en niet altijd het ware van het valsche onderscheiden hebben, zoo zullen deze beschouwingen welligt ten prikkel verstrekken voor anderen, om meer licht te verspreiden waar zulks noodig kan zijn, en om door aanhoudende studie en naauwgezet onderzoek, meer en meer de waarde onzer verschillende middelen van defensie te leeren kennen, ten einde ze aan praktische beginselen en aanwending te toetsen. Zóó zullen deze oppervlakkige beschouwingen welligt eenig nut kunnen stichten.

Na aldus in eenige weinige trekken de toekomst van het oorlogvoeren uit een technisch en militair oogpunt te hebben beschouwd, blijven ons ten slotte, twee vragen ter beantwoording over, namelijk :

Wat is de toekomst van den oorlog in het algemeen ?

Wat is die voor Nederland in het bijzonder, en welke verplichtingen vloeijen daaruit voort, zoowel voor de regering, als voor de volksvertegenwoordiging ?

Ter beantwoording van de eerste vraag, zullen wij al dadelijk het theoretisch beginsel van sommigen buiten beschouwing laten, dat alle oorlog tusschen de volken eenmaal *moet* ophouden, en dat dit tijdstip, zoo het al niet reeds aangebroken is, echter niet verre verwijderd moet zijn.

In den loop dezer beschouwingen is er meer dan eens op gewezen, dat, naar mijn inzien althans, zulk een tijdstip nog in de verste toekomst ligt verborgen. — Wij leven echter in eenen tijd van overgang, en men mag aannemen dat, naarmate het internationaal verkeer toeneemt, naarmate de groote afstanden verdwijnen en de belangen der verschillende natiën meer en meer worden vereenzelvigd, naarmate handel en nijverheid, even als de vrije onderlinge gemeenschap vooruitgaan, de volken ook naar die mate afkeeriger zullen worden van den oorlog, en er grootere offers zullen worden gebragt aan de instandhouding van vrede en rust.

Ik geloof, dat het volk, 't welk zich daarvoor de grootste offers getroost, 't welk het *si vis pacem para bellum* het best in praktijk brengt en zich op de volmaaktste wijze ten strijde toerust, het langst vrede zal bewaren. Het kan zijn, dat de oorlogen zullen verminderen naarmate zij moorddadiger worden; dat door de vermeerdering en grootere ontwikkeling van strijdkrachten bij de verschillende volken, die ontwikkeling zelve welligt in de toekomst zal medewerken, om de aanwending en toepassing dier verschillende vernielings-elementen zooveel mogelijk tegen te gaan; doch zoolang er oorlog gevoerd wordt, zijn er legers noodig, en moeten ze gereed zijn ieder oogenblik te kunnen optreden, daar in de meeste gevallen hunne aanwending *onverwacht* en *snel* zal gevorderd worden; die legers moeten degelijk en goed zijn, omdat thans en later er meer dan ooit eene geduchte krachtsontwikkeling van zal worden gevegd.

Gelukkig het land 't welk zich dan krachtdadig kan doen gelden; gelukkig het land, waar wetgevende magt en regering bij tijds de handen inéén hebben geslagen, ten einde alsdan zijne regten te doen eerbiedigen.

Wat nu voor Nederland in het bijzonder de naaste toekomst voor het oorlogvoeren zijn zal, zoo kan men gereedelijk aannemen, dat zoowel in het moederland als in de koloniën, de oorlog steeds *verdedigend* zal zijn, en geloof ik, dat eene welbegrepene staatkunde medebrengt te zorgen,

dat ons land in staat zij, zijne onzijdigheid tegenover iedere mogendheid te bewaren en des noods gewapenderhand te doen eerbiedigen. — Daarvoor hebben wij niet slechts een leger, maar een *uitmuntend, goed toegerust leger* noodig; en, zooals reeds vroeger is aangetoond, moeten op het beginsel, om die onzijdigheid *ten allen tijde* te kunnen handhaven, al onze strijdkrachten worden voorbereid; dat is de pligt der regering; — de middelen tot bereiking van dat doel niet te weigeren, dat is de pligt der volksvertegenwoordiging.

Blijkt het, dat tot verkrijging en instandhouding van een zoodanig leger, 't welk steeds geschikt en in staat moet zijn aan al zijne verplichtingen te voldoen, en voorts tot daarstelling van al wat tot 's lands verdediging wordt vereischt, met strikte inachtneming van een zoo zuinig mogelijk beheer, het budget van oorlog niet toereikende is, zoo staan er, dunkt mij, slechts twee wegen open, en wel: de noodige fondsen tot de verkrijging van hetgeen men beoogt, beschikbaar te stellen; of, niet meer toe te staan dan noodig is, om het leger allengs te doen uitserven en de toekomst van ons vaderland (op zijn zachtst uitgedrukt) aan het noodlot over te geven.

Voldoen echter regering en volksvertegenwoordiging aan hare wederzijdsche verplichtingen; worden zee- en landmagt en al het noodige, voor eene doeltreffende verdediging bekwaam gemaakt, dan zal ook in de toekomst het erf onzer vaders, met goed gevolg, voet voor voet, tegen iederen vijand verdedigd kunnen worden. — Dat het Nederlandsche volk dan beslisse!

Heb ik bij herhaling er op gewezen, dat wij bij de verdediging van ons vaderland, mogen en moeten steunen op eigen kracht, zoo is dit niet onvoorwaardelijk geschied; maar heb ik tot eerste voorwaarde gesteld: »als wij een verstandig gebruik maken van de verdedigingsmiddelen die ons land meer dan een ander aanbiedt.» Ik heb die voorwaarde ter neêrgeschreven, omdat alle andere zich als van zelve in *deze* oplossen. Tot die middelen toch behooren onze vestingen en versterkte punten; onze rivieren en inundatiën; ons leger, onze zeegaten en volkswapening. Welk land bezit betere vestingen, betere stellingen dan Nederland, die èn door natuur, èn door kunst, hechte bolwerken zijn van ons volksbestaan? . . . Welk land is zóó als het onze, met een tal van stroomen en waterliniën doorsneden, die den vijand even groote hinderpalen voor den aanval in den weg leggen, als zij ons sterke steunpunten aanbieden voor de verdediging? Waar vindt men elders die gemakkelijk te stellen inundatiën, wier waterkommen en onafzienbare moerassen, het: »*tot hiertoe, maar niet verder*,» zoo duidelijk aanwijzen?

Welnu, het verstandig gebruik dier hulpmiddelen bestaat daárin, dat men ze dienstig make ter bereiking van het doel waartoe zij moeten medewerken; dat men onze stellingen oordeelkundig inrigte, ze vooral tot steunpunten doe verstrekken eener *actieve*, en, als ik het zoo noemen mag, eener *offensieve* verdediging; dat men, na rijp beraad, na volledig gedaan onderzoek, na de adviezen van kundige officieren te hebben gehoord, die blijken gegeven hebben van de terrein- en troepenleer grondig te verstaan en in de werkelijkheid te kunnen toepassen, een vast plan aanneme, volgens 't welk de verdediging van ons land, zoowel in het algemeen, als voor ieder deel in het bijzonder moet zijn ingerigt; dat eindelijk die verdediging, aan de hedendaagsche wijze van oorlogvoeren getoetst, in verband worde gebracht met onze levende en doode strijdkrachten, en een zamenhangend geheel uitmake, ook met de verdedigingswijze welke zoude aangenomen worden, als wij soms door hondgenooten mogten worden ondersteund.

Welk land heeft een leger, geheel uit 's lands kinderen bestaande, die *goed aangevoerd*, meer dan zij getoond hebben, met de beste soldaten te kunnen wedijveren? Of heeft het Nederlandsche volk vergeten, welke lauweren zijne krijgslieden zich hebben verworven, terwijl zij (om niet van vroegere tijden te spreken), *onder*, zoowel als *tegen* Frankrijk's adelaren, ten strijde werden geroepen? Zou het Nederlandsche volk vergeten, hoe de roemrijke geschiedenis onzer Indische oorlogen, in welke oud Holland's naam en eer zoo luisterrijk worden gehandhaafd, op ieder blad melding maakt van den onbezweken moed en trouw, waarmede die rijke gewesten voor het moederland worden bewaard? Zija wij allen geen getuigen van de standvastige volharding, waardoor het Indische leger zich zulk een schoonen naam in onze krijgsgeschiedenis en de welverdiende erkenenis van geheel Nederland heeft verworven?

Welk land heeft eene zeemagt, waaraan roemrijker herinneringen zijn verbonden? en al is, helaas, de tijd voorbij, waarin wij een bezem voerden aan den mast, neven de toen nog onbezoedelde Hollandsche vlag, en al zullen onze heldhaftige voorouders uit hunne graven niet opstaan, om ons de heerschappij over den Oceaan te hergeven, hun voorbeeld echter, ja de geschiedenis van ons geheele volksbestaan roept het ons toe: maakt een verstandig gebruik van leger en vloot, even als van de verdedigingsmiddelen waaraan Nederland zoo rijk is, en gij zult sterk zijn, ook tegen den magtigsten vijand!!

Daarom trachte men zooveel mogelijk den waren krijgsmansgeest bij dat leger en bij die vloot op te wekken en aan te wakkeren; van alle middelen gebruik te maken om leven en vooruitgang aan te brengen, om moedeloos-

heid en verval tegen te gaan. Men make leger en vloot tot eene goede kweekschool voor allen, van wier samenwerking, moed, beleid en trouw, eenmaal onze dierbaarste belangen kunnen afhangen.

Welk land eindelijk is ooit sterker geweest dan het onze, als het gansche volk door geene onzalige twisten verdeeld, de wapens omgorde, tot bescherming zijner vrijheid en onafhankelijkheid, tot verdediging zijner heiligste regten?

Welk volk telt in zijne geschiedrollen schooner, roemrijker bladzijden dan het volk van Nederland? Op welken grond is ooit meer strijds gevoerd, is ooit meer bloed gestort, voor haardsteden en altaren? Waar is de leuze onzer vaderen, »*Eendragt maakt magt*,» meer tot waarheid gemaakt, waar krachtiger gehandhaafd en bevestigd?

Ook thans zal er, bij eene goede inrigting en aanwending onzer strijdmiddelen, geen minder krachtige verdediging plaats hebben; immers dat land, dat volk is nog hetzelfde; het wordt geregeerd door eenen Koning, uit het Stambuis waaraan wij zoo innig zijn verbonden; en geen element van twist of tweedragt is sterk genoeg, om te beletten, dat bij dreigend gevaar, het *geheele volk* zich als één man, onder de *Oranjevaan* zoude scharen.

Ook Nederland kan gerust de toekomst tegengaan, indien de wetgevende magt, met het oog op het algemeen belang, de noodige middelen toestaat, welke, onder een naauwgezet en zuinig beheer, strekken moeten om de regering in staat te stellen, bij een goed, bepaald aangenomen stelsel van verdediging, zee- en landmagt doeltreffend te doen medewerken, ter bereiking van het doel waarnaar wij streven: *het behoud van onze onafhankelijkheid, het behoud van den grond onzer geboorte* (1).

Utrecht, 1836—1837.

GERLACH.

(1) Indien de schrijver van de reeks artikelen, over *het Oorlogvoeren in de toekomst*, hier herinnert, dat deze stukken aanvankelijk niet voor de pers bestemd waren, zoo geschiedt dit, omdat hij begrijpt, de welwillendheid van den lezer *in ruime mate* te behoeven.

EENIGE AANTEEKENINGEN, BETREFFENDE HET VERVAARDIGEN VAN SCHERPE TIRAILLEUR-PATRONEN.

Alhoewel in het *Voorschrift nopens het Nederlandsch tirailleur-geweer en de schietoefeningen*, de wijze is opgegeven, hoedanig de scherpe tirailleurpatronen vervaardigd worden, zoo is echter die opgave niet van zoodanige uitgebreidheid, dat men daardoor bekend wordt met al de bijzonderheden, welke zich bij de vervaardiging voordoen, en zal men daaruit moeijelijk kunnen afleiden, hoedanig het werk geregeld moet worden, opdat er geen oponthoud kan bestaan.

Eenige opmerkingen daaromtrent kunnen welligt van nut zijn :

De werkzaamheden nemen een aanvang met het vervaardigen van de huls der patroon.

Een onderofficier is belast met het snijden van binnen- en buitenhulzen; hij zorgt dat er steeds voorraad is, opdat er geen oponthoud kan plaats hebben.

Een onderofficier is belast met het snijden der strooken kaartpapier; hij heeft één helper om het papier vast te houden, terwijl hij het aan reepen knipt (of snijdt). Alvorens zij aan het werk gaan, maken zij hunne berekening.

Voor 1000 patronen zijn noodig :

$6\frac{1}{3}$ vel kaartpapier, van 156 strooken in één vel;

$51\frac{1}{4}$ vel wit patroonpapier van 52 trapeziums » » »

$55\frac{1}{2}$ vel id. id. 18 id. » » »

Het snijden van de strooken kaartpapier zal gemakkelijk kunnen geschieden, door met een passer het kaartpapier volgens de lengte (of breedte) in het voorgeschreven aantal deelen te verdeelen, de deelpunten door potloodlijnen (volgens de afmeting van lengte of breedte van het te verkrijgen strookje kaartpapier) te vereenigen, het papier in strooken te knippen (of

te snijden) en vervolgens de breedte (of lengte) van één strookje te nemen en van den reep af te snijden, waarna men eenige reepen kaartpapier (4 à 5) op elkander legt en de strooken verkrijgt, door telkens het stukje, wat men afgeknipt had, op de reepen (volgens hunne breedte) te leggen en ze aldus af te knippen (of snijden).

NB. Door het op elkander leggen van eenige reepen kaartpapier, moet men verstaan, die van 4 à 5 verschillende vellen (en niet die van elk vel afzonderlijk); heeft men dus 4 à 5 vellen op elkander gelegd, het bovenste volgens de lengte of breedte, in reepen verdeeld, de deelpunten door potloodlijnen vereenigd en de reepen afgeknipt (of afgesneden), dan zal men zodoende meer tijd winnen, dan wanneer men elk vel afzonderlijk in strooken verdeelt en snijdt.

Men kan dit werk nog meer bespoedigen, door het gebruik van een liniaal van 4,6 breedte, waarmede men het kaartpapier volgens de breedte in reepen snijdt en vervolgens de strooken verkrijgt, zooals hierboven is omschreven.

Zoodra er eene hoeveelheid strooken kaartpapier, binnen- en buitenhulzen voorhanden is, beginnen de manschappen met het vervaardigen der hulzen.

Men kan rekenen, dat ieder man per uur 40 hulzen vervaardigt, dus 5 man per uur 200, of 1000 hulzen door 5 man in 5 uren.

NB. Men kan het vervaardigen der hulzen door ieder man op niet meer dan 40 per uur rekenen, omdat men veelal met ongeoeffende manschappen te doen heeft, ten gevolge der veelvuldige mutatiën bij de tirailleur-kompagniën.

Indien men oude hulzen gebruikt (ingevolge Ministeriële aanschrijving), vervalt het snijden van strooken kaartpapier, zoodat er dan slechts één onderofficier met het snijden van het overige benoodigde papier belast wordt. De oude binnenhulzen zijn, wat betreft het patroonpapier voor de binnenhulzen, schier oubruikbaar; alléén het daarvoor bestemde kaartpapier kan nog ééns verwerkt worden.

Wanneer een honderdtal hulzen vervaardigd is, worden zij in het vet gedoopt. Voor 1000 patronen heeft men noodig 0,3 fr hard vet en 0,05 fr gele was.

Een korporaal wordt met dit werk belast, die één helper heeft, om de door den eersten in het vet gedoopte patronen, in bakken te zetten.

Om dit werk eenigzins te bespoedigen, wordt de vetpot in de onmiddellijke nabijheid geplaatst van diegenen die de hulzen vervaardigen, zoodat degeen die in het vet doopt, de hulzen steeds vóór zich heeft staan, hetgeen van des te meer belang is, omdat, wanneer het in 't vet doopen

niet aldus geschiedde, de hulzen noodwendig *aangebragt* moeten worden, waardoor zij meer aan beschadiging onderhevig zijn.

NB. Het in het vet doopen der hulzen, alvorens ze te vullen, is doeltreffender dan omgekeerd, omdat de werkzaamheden, die het vullen voorafgaan, in een ander lokaal kunnen geschieden, dan in dat, waar het buskruid zich bevindt, waardoor het gevaarlijke verval van vuur te hebben (noodzakelijk om het vet gesmolten te houden) dáár waar zich manschappen bevinden, in wier nabijheid het buskruid is.

Wanneer het benodigd aantal binnen- en buitenhulzen gesneden is, wordt door den onderofficier die daarmede belast is geweest, het overige papier, strekkende om de pakjes slaghoedjes te maken en om de patronen in te pakken, volgens de voorgeschrevene afmetingen gesneden.

Daartoe zijn noodig voor 1000 patronen:

6 $\frac{1}{4}$ vel slaghoedjes- (of blaauw patroon-) papier, zijnde 16 stukken per vel, dienende om de slaghoedjes in te pakken;

5 $\frac{1}{8}$ vel wit patroonpapier, zijnde 52 tongen per vel, dienende om de pakjes slaghoedjes eenige stevigheid te geven;

5 vel kardoepapier, zijnde 20 stukken per vel, dienende om de patronen door het vet niet te beschadigen, en

16 $\frac{2}{3}$ vel geel drukmediaan, zijnde 6 stukken per vel, om de patronen in te pakken.

Het vervaardigen der pakjes slaghoedjes kan geschieden: of te gelijkertijd met dat der hulzen, als wanneer 2 man tegen 5, die hulzen maken, kunnen opwerken, of wel, te gelijkertijd met het vullen der patronen, als wanneer men daarvoor 4 man zal noodig hebben, om geen opouthoud bij het daaropvolgend inpakken der patronen te veroorzaken.

Daar het vullen en inpakken gewoonlijk op een anderen dag geschiedt, zoo is het niet overbodig de in het vet gedoopte hulzen te doen tellen, ten einde te verifiëren of *al* de verstrekte kogels gebruikt zijn!

Dit tellen kan het best geschieden door dengeen die in het vet doopt, onderwijl hij dit werk verrigt.

Heeft men nu op den eersten dag de hulzen gemaakt, ze in het vet gedoopt, geteld en al dan niet pakjes slaghoedjes vervaardigd, dan begint men op den tweeden met de hulzen te vullen, en voleindigt het werk met het inpakken der patronen.

Een onderofficier is belast met het vullen der patronen; hij heeft 2 helpers, die naast hem zijn geplaatst en waarvan de verstverwijderde de hulzen uit den bak neemt, ze behoorlijk openmaakt (wanneer zij gedeeltelijk digt mogten zijn, ten gevolge van het verplaatsen bij het in 't vet doopen) en

ze plaatst vóór den digtstbijzijnde, die ze met 3 te gelijk boven den kruidbak houdt, om ze te doen vullen, waarna hij ze eenigzins zijwaarts plaatst, om digtgemaakt te worden.

Met het digtmaken zijn twee man belast; zij staan in de onmiddellijke nabijheid van dengeen die vult, om de patronen zoo min mogelijk te verdragen, alvorens zij digtgemaakt zijn.

Een derde man is belast met de gevulde hulzen te plaatsen vóór degenen die ze moeten digtmaken, waarna hij ze op de naastbijzijnde tafel brengt, om ingepakt te worden.

De manschappen, belast met het digtmaken, moeten zeer oplettend zijn geen ledige of met dubbele lading gevulde hulzen digt te draaijen, maar deze wegzetten vóór dengeen, die de hulzen uit den bak krijgt, en welke de ledige op nieuw aangeeft om te doen vullen, en die met dubbele lading in den kruidbak uitstort.

NB. Meermalen zal men ledige of met dubbele lading gevulde hulzen aantreffen, indien de naast den vuller geplaatste manschappen hun werk niet met de grootste oplettendheid verrigten.

Nadat de patronen digtgemaakt zijn, worden ze ingepakt. Het inpakken der patronen kan door 3 man geschieden, terwijl 1 persoon vult en 2 man de patronen digtdraaijen.

NB. Indien men twee onderofficieren beschikbaar heeft en de één gebruikt wordt om de patronen te vullen, is het niet ondoeltreffend, in plaats van 3 man, den tweeden onderofficier met 2 man met het inpakken te belasten, als wanneer deze in last heeft, de gevulde patronen uitwendig behoorlijk te onderzoeken, opdat er geen andere dan goede en stevige ingepakt worden.

Zoodra men begint te vullen, houdt de korporaal zich onledig met het snijden van de einden bindtouw, tot het inpakken vereischt, indien dit niet alreeds door een der onderofficieren op den eersten dag geschied is.

De korporaal pakt vervolgens de pakjes patronen in de patroonkist, hetgeen met niet te veel zorg kan geschieden. Hij zorgt daarbij de pakjes zooveel mogelijk plat in de kist te leggen; een staande rij is daarbij echter onvermijdelijk, ter aanvulling van de ledige ruimte; de pakjes van de staande rij moet hij zoodanig te plaatsen, dat de patronen horizontaal liggen, ten einde ze door het op elkander drukken, zoo min mogelijk te beschadigen.

Men kan rekenen, dat ieder man 150 patronen per uur kan inpakken, of wel, 1000 patronen door 3 man, in circa 2¼ uur.

Wij besluiten dus, dat 1000 patronen vervaardigd en ingepakt kunnen worden in 7¼ uur, door één ploeg van:

1 of 2 onderofficieren ,
 1 korporaal , en
 8 manschappen.

Wanneer men echter een groot aantal patronen moet vervaardigen , waarvoor veel tijd vereischt wordt , is de werktoer van $7\frac{1}{4}$ uur per dag , vrij groot.

Stelt men die op 3 uur per dag , dan kan men rekenen , 4 dagen 's weeks werkende , met het bovengenoemd aantal manschappen , 5000 patronen te vervaardigen en in te pakken , wanneer men de werkzaamheden regelt als volgt :

Gedurende de 3 eerste dagen worden door 3 man 5000 hulzen vervaardigd.

Den 1sten dag maken 3 man 500 pakjes slaghoedjes.

De onderofficieren houden zich dien dag onledig met het snijden van al het benoodigd papier , terwijl de korporaal (of des verkiezende één man in plaats van hem) , den onderofficier helpt , die de strooken kaartpapier snijdt.

Op den 2^{den} dag worden de hulzen in het vet gedoopt (voor zooverre zij voorhanden zijn) , door den korporaal en één man , en wordt dit werk voortgezet in de laatste 2 uren van den 3^{den} dag.

Op den 3^{den} dag worden de hulzen gevuld (voor zooverre zij reeds in het vet gedoopt zijn) ; de werkzaamheden worden op dien dag zoo geregeld , dat de 3 eerste uren gevuld en de 2 laatste in het vet gedoopt wordt.

(NB. Het vullen alléén de in het vet gedoopte hulzen).

Op den 4^{den} dag vult men het overschietend gedeelte en worden te gelijkertijd de patronen ingepakt , in pakjes en kisten.

Ter vervaardiging van 1000 patronen heeft men , behalve het benoodigd papier , noodig :

5 Ned. ₤ nieuw model buskruid N°. 2 ,
 0,064 » » bindtouw ,
 1200 slaghoedjes.
 Een kistje van 1000 kogels :
 0,5 ₤ hard vet ,
 0,05 ₤ gele was.

Het kaartpapier.

Het kaartpapier kan *voordeeliger* gebruikt worden , door den rolder op 1,5 duim te verminderen , daarbij aan het vóóreinde iets dunner over eene lengte van 4 duim.

Om dezen rolder te gebruiken verdeelt men het kaartpapier volgens de lengte in 16 (ieder deel van 4,6) en volgens de breedte in 12 deelen (ieder deel van 4,7 duim breedte). Alsdan krijgt men strooken kaartpapier, die ruim voldoende zijn om 5 wigtjes buskruid te kunnen bevatten, en hun aantal bedraagt 196, in plaats van 156 strooken per vel.

Het patroonpapier.

Indien men het patroonpapier volgens de lengte in 8, en volgens de breedte eerst in 5 gelijke regthoeken en daarna in 2 trapeziums verdeelt, verkrijgt men 48 (in plaats van 28) binnenhulzen uit één vel, die de noodige afmetingen bezitten om de patroon voldoende stevigheid te geven.

VEERE, den 10^{den} Junij 1858.

Jhr. SERRARIS,

1ste Luitenant.

**VERBETERINGEN AAN DEN ELECTRO-BALISTISCHEN SLINGER VAN NAVEZ,
DOOR DE KAPITEINS VIGNOTTI EN NAVEZ.**

(Met eene Afbeelding.)

De lezers van den *Militaire-Spectator* zijn door een opstel van den kapitein der Artillerie DELPRAT (*Mil. Spect.*, 1857, blad. 549), bekend geworden met een geschrift van den Fr. kapitein der artillerie VIGNOTTI, »*Exposé motivé d'une modification qu'il semble utile d'introduire dans le conjoncteur du pendule Electro-balistique de Mr. le capitaine NAVEZ, Metz 1857.* Het zal hun welligt aangenaam zijn, de beschrijving en de afbeelding te ontvangen van de, op last van den heer kolonel VAN OVERSTRATEN, aan den toestel der Koninklijke Militaire Akademie, volgens de denkbeelden van VIGNOTTI, aangebragte wijzigingen.

Om bij het regelen van den kwikspiegel te kunnen aflezen, hoeveel schroefgangen en onderdeelen daarvan, men de schroef van het kwikbakje moet omdraaijen, is het noodig, dat de stang van het wijzertje evenwijdig met de schroef kunne worden uit- en ingeschoven. Daartoe is aan den schroefsteel een hals uitgedraaid en de wijzerstang van een regthoekig aanzetsel voorzien, dat, tot een kussen uitgehold, de hals van onderen ten halve omvat; een bovenkussen, met twee schroeven op het onderste bevestigd,

voltooit de verbinding van schroef en stang. De beweging der stang wordt bepaald door een blokje met vierkant gat, dat op het voetstuk van den conjoncteur is bevestigd.

Op de stang zelve zijn verdeelingen aangebragt, wier lengte gelijk is aan de hoogte van een' schroefgang.

Men kan dus op die schaal zien, hoeveel geheele omgangen, — en op den kop der schroef, met hulp van den wijzer, hoeveel onderdeelen van een' schroefgang, — het schroefeinde is verplaatst.

De veerschroef, waardoor de punt der veer op dezelfde plaats gehouden wordt, is van onderen van een ivoren knopje voorzien; om te beletten dat deze schroef, gedurende de behandeling van het werktuig, buiten weten van den waarnemer, verplaatst wordt, is de kop der schroef van insnijdingen voorzien, in welke het mesvormig uiteinde eener veer grijpt. De schroef kan dus alleen dan omgedraaid worden, wanneer de veer teruggetrokken wordt.

Tot weêrstand bij het regelen der stroomsterkte, zijn door mij, volgens de opgaaf van den kapitein VIGNORTI, stukken fijn ijzerdraad tusschen twee vaste punten uitgespannen, gebruikt.

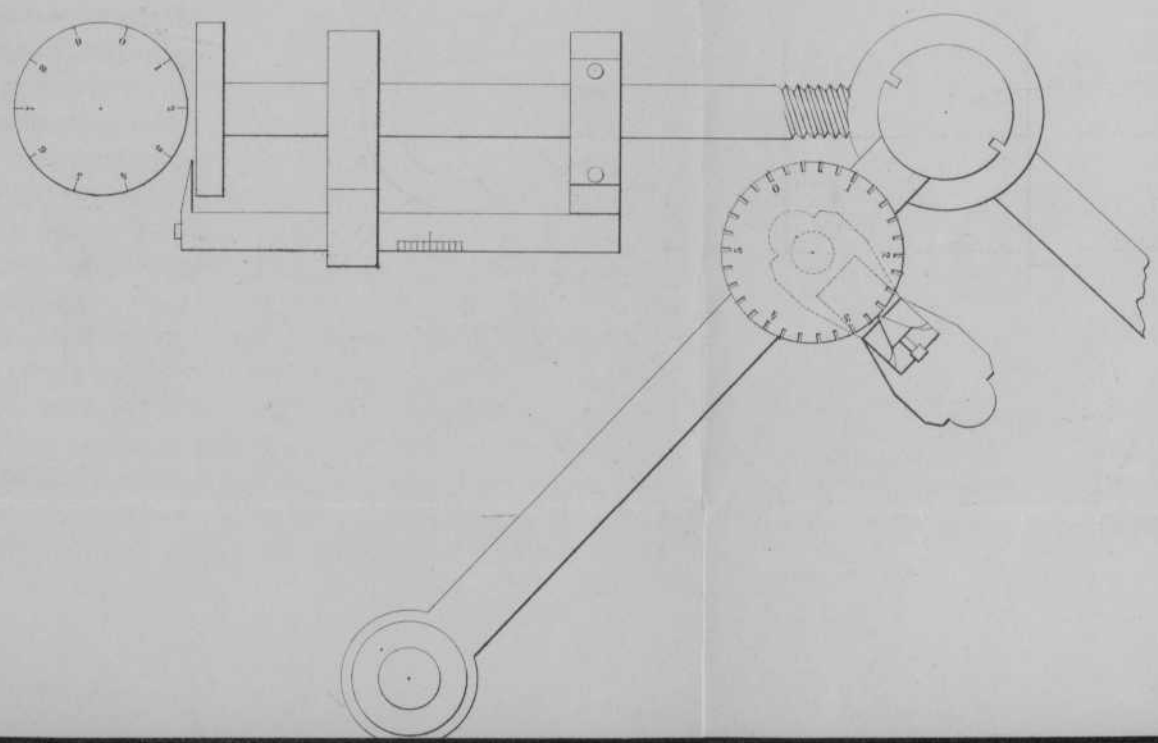
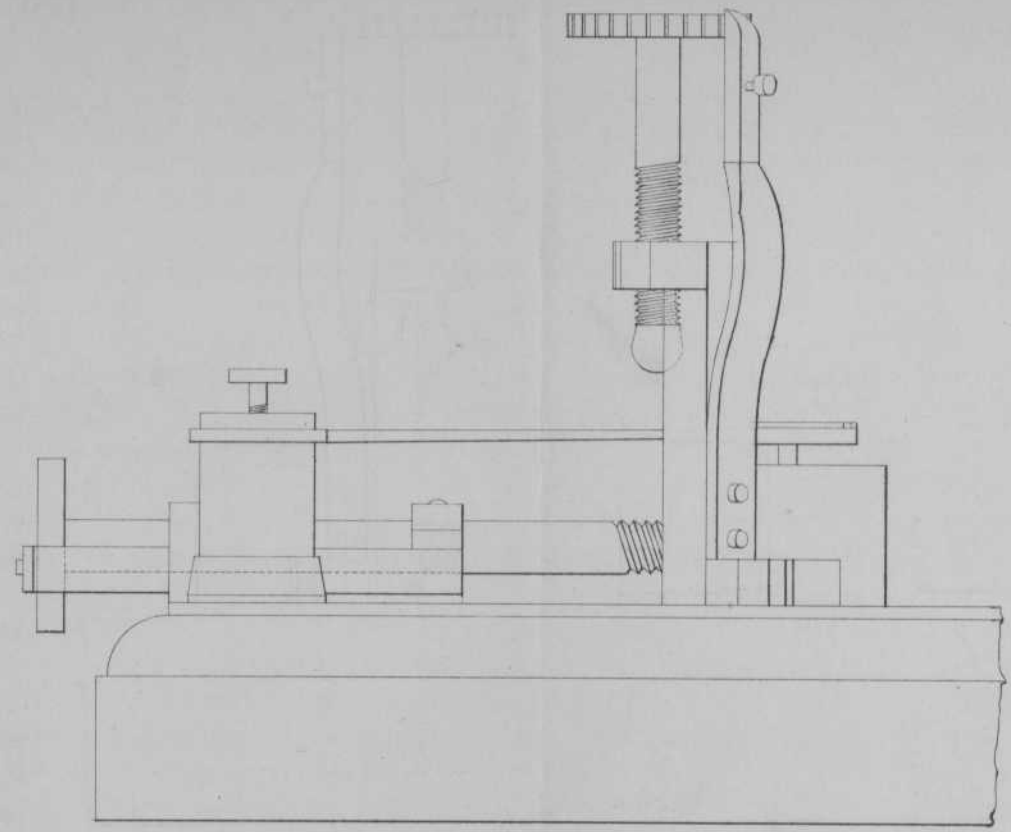
Een der koperdraden van de keten was van een messingen haakje, het andere van een messingen oog voorzien; de haak werd in het bindsel van het ééne einde van het ijzerdraad gehaakt, terwijl het oog over het ijzerdraad kon verschoven worden; men kon dus naar verkiezing een grooter of kleiner stuk ijzerdraad in de keten sluiten.

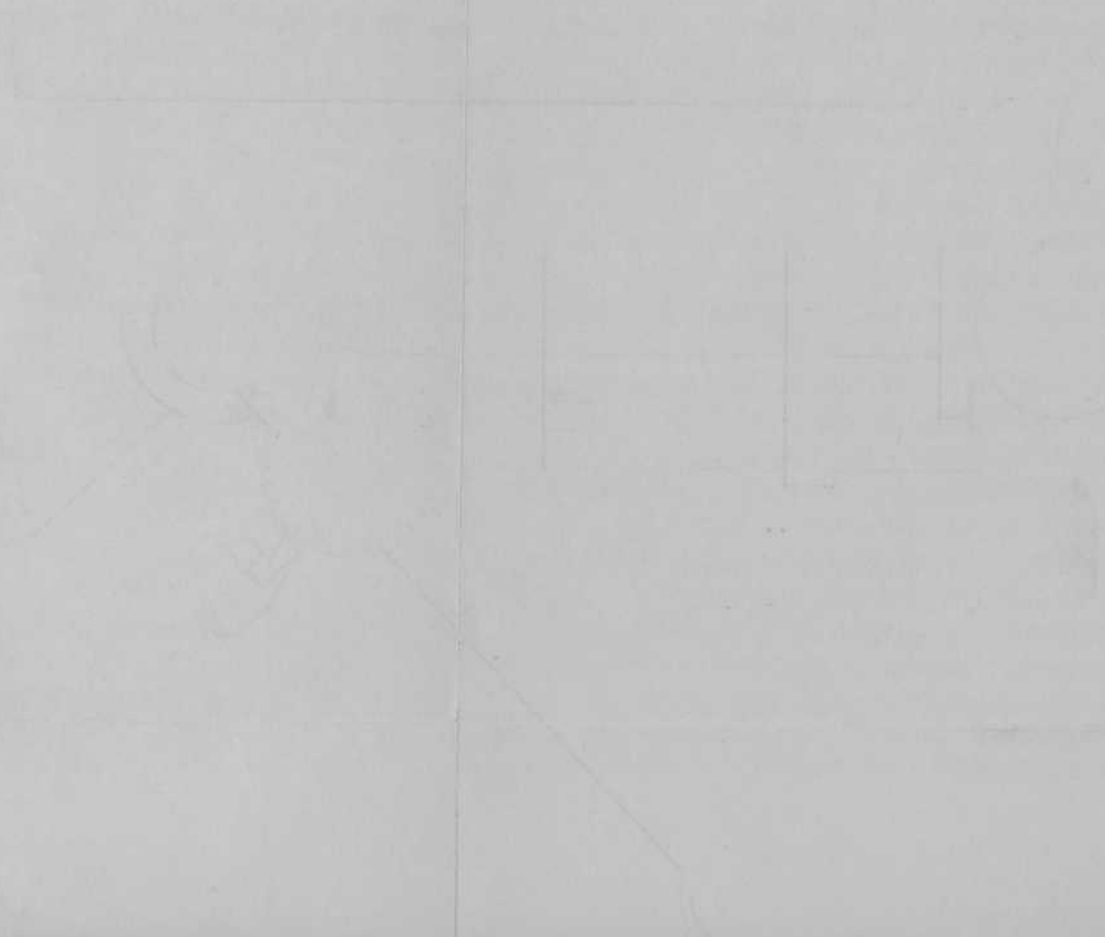
De, op het Natuurkundig Kabinet der Koninklijke Militaire Akademie, gedane voorloopige beproeving van den gewijzigden toestel, heeft bij een tiental opvolgende stroomverbrekingen, ééns een verschil van 0,2 graad en meer-malen van 0,1 graad aangewezen.

Ik twijfel niet, dat deze reeds kleine verschillen sterk zullen afnemen, wanneer de proeven herhaald worden, onder gunstiger omstandigheden en bij vasten stand van het werktuig.

BUHLMAN,

1ste Luitenant der Artillerie.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Het Nederlandsche klein geweer, door G. T. W. VUGH, 1ste Luitenant bij het 1ste Regiment Infanterie. Met drie platen. 's Gravenhage bij de Erven DOORMAN, 1858.

Vijfentwintig jaar geleden was onze geheele infanterie, met uitzondering van weinige scherpshutters, nog gewapend met steenslotgeweren, die geen opzet en ten gevolge daarvan een negatieven vizierhoek hadden. Die geweren werden vlijtig blinkend gepoetst, ja we zouden zonder overdrijving kunnen zeggen gepolijst; de ijver van den gebruiker bragt er dus niet weinig aan toe, om het reeds gebrekkige schietwapen in een erbarmelijken toestand te brengen. Het schijfschieten werd zeer weinig beoefend, en wanneer dit al plaats had, geschiedde zulks met bitter weinig belangstelling en zaakkennis. Hetgeen wij toen gezien hebben, maakt ons verklaarbaar wat von DECKER in zijne Taktiek omtrent een nog vroeger tijdperk zegt: » na het » einde van den zoogenaamden Rhijn-veldtocht heeft men eene berekening » gemaakt, volgens welke er van *een millioen* verschoten, bedorven, weg- » geworpen, en in het algemeen verbruikte geweerpatronen, *honderd kogels* » den vijand nadeel zullen hebben toegebracht.»

Even erbarmelijk als het toen nog (we spreken van vijfentwintig jaar geleden) met de inrigting, het onderhoud en het gebruik van het geweer gesteld was, even jammerlijk stond het ook geschapen met de kennis, die het groote meerendeel der infanterie-officieren omtrent de vereischten van het vuurwapen en de theorie van het schot bezat. Ja, we herinneren ons, dat bij ons eerste onderrigt in het schieten de zaak verklaard werd, *als ging de kogel in regte lijn naar de schijf!*

Gelukkig is het overbodig de belangrijke verbeteringen op te sommen, die het geweer sedert dat tijdstip ondergaan heeft. Die verbeteringen zouden

echter weinig of niet gebaat hebben, indien niet tevens de uitbreiding der theoretische en grondige kennis der kaders daarmee gelijken tred gehouden had, en alles wat het vermeerderen van die kennis in de hand kan werken, verdient in even hooge mate onze levendige belangstelling als de verbeteringen, die het wapen ondergaan heeft en nog ondergaan zal. Ook in dit opzigt springt de hooge waarde der theorie duidelijk in het oog, en ofschoon zij hier, even als elders, niets beteekent, wanneer ze niet door de praktijk vergezeld wordt, zoo is toch geen degelijk praktisch onderwijs in de behandeling der vuurwapens mogelijk of denkbaar, wanneer dit niet op eene grondige kennis berust.

Geen wonder derhalve, dat de officieren die belang in hun vak stellen, en hun aantal is groot, met gretigheid elke gelegenheid te baat nemen om hunnen weetlust in dit gewigtig opzigt te bevredigen.

Groot is het nut, dat hierin reeds door de Normale Schietschool gesticht is en voortdurend gesticht wordt; door haar wordt gelijktijdig de theoretische en praktische vorming der onderwijzers bevorderd; tevens houdt zij het oog gevestigd op de verbeteringen, die nog voortdurend ontworpen en voorgesteld worden, en door een gezet onderzoek tracht zij daarbij de wezentlijk nuttige zaken van de hersenschimmen te onderscheiden; want het zal nauwelijks vermelding behoeven, dat het bij de reuzenschreden van vooruitgang op dit gebied ook niet aan utopiën ontbreekt.

Evenwel zijn niet alle officieren der infanterie in de gelegenheid om bij de Normale Schietschool gedetacheerd te worden, en hun voordeel te doen met de theoretische kennis, welke men bij haar verzamelen kan; en wij overdrijven volstrekt niet wanneer we beweren, dat de Schrijver van het boven aangekondigde werk aan al zijne weetgierige makkers eene zeer groote dienst bewezen heeft, met de resultaten van zijne grondige studie en van zijn oordeelkundig onderzoek te boek te stellen.

Zijn werk munt uit door duidelijkheid, beknoptheid en zaakrijkheid; drie eigenschappen, die zoo zelden gepaard gaan, en welke men alleen bij die Schrijvers te wachten heeft, die hun onderwerp geheel en al meester zijn. Alles wat van wezentlijk belang is, wordt er in behandeld, en ofschoon er niet veel woorden aan besteed worden, zijn die woorden zoodanig gekozen, dat zij de zaak in een duidelijk licht stellen, en dat zij het behandelde onderwerp voor den beschaafden lezer allezins begrijpelijk maken. Het begrip nu en het oordeel zijn de twee factoren, die de ware kennis van dit gewigtig onderwerp moeten voorbereiden, en we houden ons overtuigd, dat niemand het werk van VUCH zal raadplegen, of hij zal den weldadigen invloed van het gelezene op die factoren ondervinden. Echter

moeten wij hierop dadelijk een *maar* laten volgen, een *maar*, dat evenwel volstrekt niet tegen het werk getuigt, doch alleen den lezer tot waarschuwing moet strekken. *Lezen* alleen is hier namelijk niet toereikend; het werk van VIJGH is geen leesboek, het is een studie-boek; juist de beknoptheid van het werk brengt meê, dat men schier iederen zin dient te overwegen; doch de duidelijkheid geeft ook tevens gelegenheid om dit met vrucht te doen. Wij voor ons hebben, om zoo schielijk mogelijk dit gewichtig werk te kunnen aankondigen, voorloopig genoeg moeten nemen met eene vlugtige lezing; doch we leggen volgaarne de verklaring af, dat dit den lust om onmiddellijk tot eene naauwgezette studie over te gaan, in de hoogste mate bij ons opwekte. Moge het velen zoo gaan, en VIJGH zal veel nut gesticht hebben.

Het aangekondigde werk geeft bovendien meer dan zijn bescheiden titel belooft. Niet alleen toch wordt er het *Nederlandsch* klein geweer in behandeld, maar ook omtrent de getrokken geweren van andere mogendheden vindt men er wetenswaardige bijzonderheden in. Bovendien zijn de uitvoerige en duidelijke tabellen van afmetingen en van uitkomsten bij het schieten allezins geschikt om de hooge waarde van het werk te vermeerderen; die tabellen toch kunnen dikwijls op zeer doeltreffende wijze geraadpleegd worden, en de naauwkeurigheid, die den arbeid des Schrijvers kenschetst, doet ons vertrouwen, dat ook deze tabellen met zorg en naauwgezetheid zijn zamengesteld.

Vreesden wij niet, dat deze aankondiging te lang zou worden, we zouden volgaarne den belangrijken *INHOUD* afschrijven, die stellig de belangstelling onzer lezers zou wekken. We achten dit echter overbodig, want de zaak zelve wekt reeds belang genoeg, en zal zeker een groot aantal officieren aansporen, om het werk bij hunnen boekverkooper ter inzage te vragen; die inzage zal dan ook wel tot koopen aansporen.

Ten slotte voegen wij hier nog enkele verbeteringen bij, door den Schrijver zelve aan de Redactie opgegeven, opdat de lezers die in hun boek kunnen aantekenen.

Blz. 54 reg. 14 staat: gelegd, lees: gepakt;

» 189 » 5 » 2 mm, » 1 mm.;

» 224 op den ondersten regel door te slaan: terwijl tevens de uitholling eenigzins uit.

Wij eindigen met den Schrijver opregtelijk geluk te wenschen met zijnen uitmuntend geslaagden arbeid, en voegen hier den wensch bij, dat hij het niet bij dezen eersteling late.

Brief aan een lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, over het bevordering-stelsel bij het Nederlandsche leger, met aanwijzing der middelen om daarin verbetering te brengen. Te 's Hertogenbosch, bij Gebroeders MULLER, 1858. En

De bevordering bij het leger. Bedenkingen op een brief aan een lid van de Tweede Kamer. Kampen, K. VAN HULST, 1858.

Verbetering van het bevordering-stelsel! Wie juicht niet bij het vernemen van deze woorden; vooral daar voor de meesten eene *verbetering* in dit opzigt synoniem is met *vermeerdering*. Natuurlijk is iedereen van meening, dat er dringende behoefte is aan snellere bevordering, en even als de leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal steeds van meening zullen blijven, dat het budget van oorlog te hoog en voor vermindering vatbaar is, zelfs al werd het eindeijfer nóg zoo laag, even zoo blijven de officieren steeds van meening, dat de vooruitzigten op bevordering te gering zijn, en aanzienlijk vermeerderd moesten worden.

Intusschen lag het niet zoo zeer in de bedoeling des Schrijvers van de eerstgenoemde brochure de kansen op bevordering voor *alle* officieren te vermeerderen, als wel de grondslagen te verbeteren, waarop het stelsel van bevordering berust. Werden zijne voorstellen aangenomen, dan zou daaruit *welligt* voor sommige officieren, *misschien* zelfs voor de beste, eene snellere bevordering voortvloeijen; voor andere, *misschien* voor de middelmatigste, zouden de kansen op bevordering aanzienlijk verminderen, zelfs geheel weggenomen worden.

We hebben daar echter herhaaldelijk de twijfel-uitdrukkende woordjes *welligt* en *misschien* moeten neêr schrijven; in eene zaak van zoo groot en zoo teeder belang moest dit niet noodig zijn, en naar onze meening ligt hierin juist het gebrekkige opgesloten van de voorstellen des Schrijvers.

Daarom verheugt het ons bij de aankondiging van het eerstgenoemde vlugschrift dadelijk die van het tweede te kunnen voegen. Hierdoor worden wij van de moeite ontheven het eerste uitvoerig te wederleggen, wijl dit in het tweede geschied is. De Schrijver van den *Brief* toch wenscht examens ter verkrijging van den kapiteins- en den majoors-rang; hij wil bovendien eene grootere uitbreiding zien geven aan de bevordering bij keuze. Hij wil de examinatoren gedeeltelijk doen kiezen door degenen, die geëxamineerd zullen worden. Wat zouden onze aspiranten-kadets blijde zijn, indien zij dat ook mogten doen! Of er de goede zaak wel bij winnen zou, dit betwijfelen wij zeer. Doch dit daargelaten en hoezeer wij wenschen zouden, dat al onze kapiteins en majoors in staat waren de door den Schrijver voor-

gestelde examens af te leggen, zoo gelooven wij toch, dat er, en met regt, eene vrij algemeene kreet van afkeuring bij het leger zou opgaan, indien men op die wijze het stelsel van bevordering verbeteren wilde.

Examens zijn bij jonge lieden nuttig en noodig; ze zijn allezins geschikt om over hunne *voorbereidende* kennis een voldoende en juist oordeel te doen vellen; — maar voor in de dienst vergrijsde mannen heeft een examen altijd iets grievends, iets stootends, iets walgelijks, en dikwijls iets zeer onbillijks. Hoe verder het examen zich verwijdert van de elementaire en zuivere wetenschappen; hoe verder het ingrijpt in die vakken van kennis, waarbij meer individueele opvatting dan strenge bewijsvoering op den voorgrond staat; — des te moeilijker is het om een juist en billijk oordeel over den geëxamineerde te vellen.

We zouden trouwens de examinatoren, die met zulk eene taak belast werden, diep en diep beklagen; te meer nog dewijl hun werk nooit ten einde zou zijn, en het examen van het eene jaar alweër zeer schielijk door dat van een volgend verdrongen zou moeten worden. — Wat nood, men vernieuwt de Commissie. — Eilieve zoek eens naar de stof!

Dit klinkt hard, en toch schrijven wij het gerustelijk neder, zonder eenige vrees hoegenaamd van daardoor een blaam te werpen op het algemeen gehalte der hoofd- en verdere officieren van het Nederlandsche leger; want de Commissie zou niet uit menschen maar uit hoogere wezens moeten bestaan. De Duitschers noemen den Vertrouwde bij het krijgsspel »*der Gott vom Spiel*;" nu, zulke *Götter* zou men voor de examen-Commissie noodig hebben, en naar onze bescheiden meening ligt de veroordeeling der voorstellen van den Schrijver vooral ook in de onmogelijkheid om zulke *Götter* in voldoende aantal aan te wijzen. Zoodra de examen-Commissie maar middelmatig is, wordt het examen zulks ook, en het geeft dan aanleiding tot tal van grievende onregtvaardigheden.

Wij herhalen het dus: hoe wenschelijk het ware, dat al onze kapiteins en majoors de kundigheden bezaten, door den Schrijver in zijne programma's van examens opgenomen, — de door hem voorgestelde middelen zullen het doel niet doen bereiken. Trouwens de algemeene opinie heeft den staf reeds over zijne voorstellen gebroken.

Veel beter kunnen wij ons vereenigen met de *Bedenkingen* op dien brief; vooral ook met hetgeen daar gezegd wordt omtrent het programma van examens om van onderofficier tot officier bevorderd te worden. Dát examen loopt slechts over elementaire en voor het meerendeel zuivere wetenschappen; daarom kan dat een juisten maatstaf van beoordeeling opleveren, niet zoo zeer over de praktische geschiktheid van den persoon,

als wel over de waarborgen, dat zijn oordeel genoeg ontwikkeld en zijne kennis genoeg voorbereid is, om hem in 't praktische leven de vereischte geschiktheid te doen verwerven, *mits hij er den lust toe hebbe, of er anders toe aangespoord en des noods toe gedwongen worde.*

Zal dat examen echter aan dien eisch voldoen, en wij achten dit van zeer groot gewigt, dan moet het niet alleen strenger afgenomen worden, maar dan dient het programma in sommige opzigten meer van den aspirant te vorderen dan nu het geval is, en gelijk de Schrijver der tweede brochure te regt aanmerkt, men moet dan vooral een veel grooter gewigt leggen op de zoo onmisbare kennis der vreemde talen. We kunnen echter zijne meening niet deelen omtrent hetgeen hij (bl. 8) aangaande de kennis der wiskunde zegt. In dit opzigt wordt van de aspiranten voorwaar niet veel gevergd; degenen, die van deze wetenschap niet meer kennis bezitten dan het programma voorschrijft, zullen bijv. bezwaarlijk het toch zoo nuttig wiskundig gedeelte begrijpen, dat in de hierboven geprezen Handleiding van VIJGH voorkomt, niettegenstaande deze er blijkbaar naar gestreefd heeft, om dit zoo elementair en populair te maken als maar mogelijk is. Bovendien is en blijft de wiskunde altijd zeer geschikt, om het oordeel van den geëxamineerde te toetsen.

»Maar ik ken genoegzaam geen wiskunde; ben ik daarom een stommerik?» Zoo vraagt welligt deze of gene. Neen, dat behoeft ge daarom niet te zijn, want misschien hebt gij er nooit werk van gemaakt; doch indien gij u geheel te vergeefs op de wiskunde hadt toegelegd, indien gij, niettegenstaande de noodzakelijkheid om haar voor een examen te beoefenen, er niet in geslaagd waart om daarvan zoo veel, of laat ons liever zeggen zoo weinig, te leeren als tot het officiers-examen gevorderd wordt; — dan zou men u gerust onder de stommerikken kunnen rangschikken.

Bij het verhoogen echter der eischen van het officiers-examen zal men de ledigstaande plaatsen nog veel minder aangevuld krijgen dan thans, ten zij men tevens den materiëlen toestand van den officier verbeterde, en in dit opzigt zijn wij het weder volkomen eens met den Schrijver der tweede brochure (bl. 11). Hiertoe *moet* het dan ook ten slotte komen, indien men werkelijk tot iets goeds wil geraken; doch — het budget!

Nog werden ons de volgende buitenlandsche werken ter aankondiging toegezonden :

- Der Feldwach-Commandant ; eine Anleitung für die Ausübung des Feldwachdienstes , so wie für die dabei vorkommende Besetzung und Vertheidigung von Oertlichkeiten.* Von BERNHARD VON BAUMANN , Hauptmann im Königl. Sächs. 4 Infanterie-Bataillon. Dritte vermehrte Auflage. Dresden , 1837. Verlagsbuchhandlung von RUDOLF KUNTZE.
- Der Sicherheitsdienst im Marsche ; bearbeitet und durch kriegsgeschichtliche Beispiele erläutert ,* von BERNHARD VON BAUMANN. Dresden , 1857. Verlagsbuchhandlung von RUDOLF KUNTZE.
- Die Schützen der Infanterie , ihre Ausbildung und Verwendung ,* von BERNHARD VON BAUMANN. Zweite verbesserte und vermehrte Auflage. Dresden , 1858. Verlagsbuchhandlung von RUDOLF KUNTZE.

De regels der krijgskunde berusten op het gezond verstand ; dit moet echter daarbij voorgelicht worden door de ervaring , en waar wij zelve deze missen , moeten wij ons beroep doen op die van anderen. Dit besef heeft stellig den kundigen Schrijver der drie hovengenoemde werken vervuld , en hem aangespoord om de regels der veiligheidsdienst in staat van rust en van beweging , alsmede die voor het gevecht der infanterie in verstrooide orde , aanschouwelijk te maken door talrijke voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis. Hij is daarin op eene uitmuntende wijze geslaagd , en dat zijn arbeid met graagte ontvangen werd , blijkt uit de herdrukken , welke reeds van het eerst- en laatstgenoemde noodig waren. Trouwens alle drie deze werken zijn ook alleziens geschikt om de studie van dit gewichtig gedeelte der krijgskunst boeiend en nuttig te maken ; bovendien is de systematische inrigting dezer drie leerboeken van dien aard , dat zij het raadplegen van 't een of ander gedeelte zeer gemakkelijk maakt. Eerst worden de regels kort , duidelijk en oordeelkundig behandeld ; daarna worden voorbeelden aangevoerd , die óf het nut dezer regels staven , óf de nadeelige gevolgen van hunne verwaarloozing in het oog doen springen. Bij elken regel zijn bovendien de volgnummers der voorbeelden vermeld , die op dien regel toepasselijk zijn ; aan 't hoofd van elk voorbeeld wordt daarenboven kortelijk het doel vermeld , waarmee de Schrijver dat voorbeeld aanhaalt , en het opzoeken van het een en ander wordt eindelijk door eenen uitvoerigen INHOUD gemakkelijk gemaakt.

Het eerste dezer werken is (althans gedeeltelijk) reeds bij ons te lande bekend , vooreerst door het Tijdschrift *het Vaandel* , waarin de meest belangwekkende voorbeelden , door J. C. J. KEMPEES vertaald , werden opge-

nomen, en ten anderen door de geheele vertaling, welke de luitenant DE KOFF daarvan ondernomen heeft. Hiervan is ééne aflevering verschenen, en de vertaler mag zich gerustelijk met de hoop vleijen, aldus een zeer nuttigen arbeid te ondernemen.

Mogten zich voor de beide andere werken vertalers opdoen, dan zouden wij hun raden, vooral wat de veiligheidsdienst in staat van beweging betreft, eerst het werk aandachtig te bestudeeren, om daaruit af te leiden, welke voorbeelden, zonder schade voor het geheel, achterwege kunnen gelaten worden. Bij eene vlugtige inzage kwam het ons namelijk voor, dat sommige der behandelde voorbeelden te weinig bijzonderheden behelzen om werkelijk nut te stichten, terwijl er toch nog genoeg leerzame overblijven, en juist daardoor heeft het boek eene lijdigheid verkregen, die vooral een ongunstigen invloed op den prijs uitoefent. Ware dit bij eene vertaling het geval, dan zou daardoor een groot deel van het nut wegvallen, want zoo lang het materiële lot van den officier niet verbeterd is, moet hij zich op alle voorwerpen van weelde beknibbelen, en aangezien hij dit zeer ver dient uit te strekken, wordt hij zijns ondanks ook genoopt, de dure boeken, al zijn zij nuttig, daaronder te rangschikken.

VERSCHEIDENHEDEN.

Een karakteristieke bijzonderheid voor de geschiedenis van de ontwikkeling der infanterie-taktiek, vinden wij in de *Memoires des Königl. Preussischen Generals des Infanterie*, LUDWIG VON REICHE (1):

In den veldtogt van 1795 werd bij de Oostenrijkers reeds het gebruik van het 3^e gelid voor het verstrooide gevecht door den Kolonel MACK reglementair voorgeschreven, terwijl de groote lichten van de toenmalige Pruisische taktiek, uitgenoodigd om hunne meening te zeggen over den, in navolging der Engelschen, bij de Hannoveranen, Hessen en Brunswijkers ingevoerden gezwinden pas, dien met algemeene stemmen, voor een — ? in alle opzichten schadelijke nieuwigheid verklaarde.

In een onlangs te Brussel uitgekomen werk: *Des armes rayées*, van H. MANGEOT, vinden wij vermeld, dat men tegenwoordig in Engeland patronenpapier gebruikt, dat even als buskruid vuur vat en ontbrandt. Wanneer dit papier voortdurend bruikbaar blijkt te zijn, kan het welligt het middel worden, om in het vervolg het geweer te laden zonder de patroon af te bijten of af te scheuren, waardoor niet alleen tijd gewonnen wordt, maar ook geen buskruid van de lading verloren gaat.

(1) In 1837 bij BROCKHAUS in Leipzig uitgegeven.

IETS UIT MIJNE INDISCHE MILITAIRE PORTEFEUILLE.

Door den Generaal-Majoor C. A. DE BRAUW.

Ofschoon de bekendheid met Neêrlandsch Oost-Indië en met het Leger hetwelk geroepen is, om in die schoone landstreek ons gezag te bewaren, in de laatste jaren aanmerkelijk is toegenomen en eene betere waardering van beiden daarvan het dadelijk gevolg is geweest, zoo is die bekendheid echter nog ver af van volkomen te wezen, en kan daarom, onzes inziens, niet te veel worden uitgebreid. In vele opzigten, maar vooral voor den jeugdigen krijgsman hier te lande, die zich voorstelt om de ongemakken en vermoeijenissen, welke dat leger in zoo hooge mate moet doorstaan te gaan deelen, moet de kennis aan zijne krijgsverrigtingen ten hoogste nuttig, ja, wil hij zijn nieuwe loopbaan met eere intreden, zelfs zeer noodzakelijk zijn.

Het is deze gedachte, die mij heeft genoopt om ook tot die betere bekendheid iets bij te dragen, door eene belangrijke episode uit mijne langdurige militaire loopbaan in Indië mede te deelen, welke ik, zoo men haar met eenige toegevendheid wil ontvangen, gaarne door meerdere wil doen volgen.

De episode welke ik hier bedoel, is het voorspel geweest van den langdurigen krijg, welke de binnenlanden van Palembang in 1851 en 1852 geteisterd heeft, en die voorzeker, door de woestheid van het terrein en de dapperheid welke onze tegenstanders dikwijls hebben getoond, een der belangrijkste en vermoeijendste geworden is, welke wij in Indië hebben gevoerd.

De Palembangsche binnenlanden liggen tusschen den 2^{en} en 5^{en} graad zuiderbreedte en den 105^{en} tot den 106^{en} graad oosterlengte van Greenwich.

De grenzen worden gevormd: in het noorden door het rijk van Djambie, in het westen en zuidwesten door het Barissangebergte, hetwelk de waterscheiding tusschen de oost- en westkust van dit gedeelte van Sumatra vormt, ten zuiden en zuidoosten door de Lampongs, terwijl oostelijk en noordoostelijk het Palembangsche gebied, door de wateren van de Java-zee en straat Banka bespoeld wordt.

Zonder overdrijving kan men zeggen dat het grondgebied van Palembang voor een groot gedeelte gevormd is geworden uit de aanslibbing der verschillende rivieren, welke het doorsnijden en in het zoo evengenoemde Barissangebergte haren oorsprong hebben. Al deze rivieren vereenigen zich met eene hoofdriever, de Moesie genaamd, en hare gezamentlijke wateren, loopen, na de hoofdstad Palembang te zijn voorbijgegaan, in straat Banka in zee uit.

Deze gesteldheid is oorzaak dat in het benedengedeelte het terrein tusschen die rivieren laag en moerassig is, en de rivieren de voornaamste, zoo niet de eenige communicatiewegen zijn geworden. Noch de oevers der zee, noch die der rivieren zijn door dijken beschermd, zoodat de zee bij hooge vloed en de rivieren bij hooge waterstanden het land inloopen, en dit in het natte jaargetijde dikwijls twee maanden achtereen onder water blijft. Alleen in den droogen tijd wordt het terrein hier meer begaanbaar, doch er zijn nog altijd streken die voortdurend moerassig blijven.

Naarmate men zich van de zeeoever verwijderd, wordt het land hooger en verheft zich meer boven het watervlak der zee; het wordt geschikt om in alle rigtingen te worden doorkruisd. Heuvelen en kleine bergen komen te voorschijn, tot dat men eindelijk, de grenzen van het onder ons direct gezag staande territorium overschrijdende, in de zoogenaamde grensgewesten komt, alwaar het terrein geheel bergachtig geworden is, en de bergketen die oost- en westkust vaneenscheidt, dikwijls eene hoogte van 1000 à 1200 Ned. ellen bereikt, en zelfs enkele bergen, zooals de vuurberg Dempo, op 2500 à 3000 Ned. ellen hoogte kunnen geschat worden.

In dezelfde mate dat het terrein begaanbaarder wordt, worden echter de rivieren, die in het benedengedeelte de voornaamste communicatiewegen waren, minder bevaarbaar, terwijl zij in de bergachtige grensgewesten in bruischende stroomen veranderen, die op sommige plaatsen alleen nog geschikt zijn om kleine bamboezen vloten af te voeren.

Behalve één groote weg, welke van Lorok af, nabij Palembang, over Lahat naar Tebing-Tingie liep, en waarvan een zijtak over Bato Radja Ogan naar onzen militairen post Mocara-Doea in de Kommering-Oeloe ging, bestonden er in den jare 1831 geen andere wegen in het geheele Palembangsche ge-

bied, dan naauwe voetpaden, loopende door woest en maagdelijk woud, van het eene dorp naar het andere. Zoowel door de gesteldheid van het terrein als door de weinige zorg welke aan het onderhoud besteed werd, liet die weg dikwijls nog veel te wenschen over.

De dungezaaide bevolking heeft zich, vooral in de lagere streken, alleen langs de oevers der rivieren nedergezet. Dun gezaaid mag men haar wel noemen, als men bedenkt, dat in een gebied hetwelk op $\frac{1}{3}$ van het eiland Java te schatten is, de bevolking het aantal van 400,000 zielen misschien niet bereikt.

Een groot gedeelte van den grond is daarom, hoe vruchtbaar ook, nog onbebouwd en met onoverzienbare bosschen bedekt, alwaar nog nimmer de bijl heeft gekapt; bosschen, wier ondoordringbaarheid in het beneden-gedeelte door water en moerassen, in het hooger liggende land door rotsachtig gebergte zeer wordt bevorderd, en het krijgvoeren in die streken allermoeijelijkst maakt, als men bedenkt, dat men die zonder eigenlijke wegen doorkruisen moet.

De politieke gesteldheid van land en volk was tijdens onze krijgsepisode voorviel, niet gunstig voor onze belangen. Ofschoon het hier minder gepast moet worden geacht, die geheel bloot te leggen of hare waarschijnlijkste oorzaken geheel mede te deelen, is het toch, tot een goed begrip dier episode, noodig hiervan het een en ander te melden.

Hierboven hebben wij gesproken van territoir onder ons direct bestuur en grensgewesten. Onder ons direct bestuur stond dat gedeelte van het Palembangsche gebied, hetwelk van uit de hoofdplaats Palembang gemakkelijk kon worden bereikt, namelijk dat gedeelte waarmede de communicatie, hetzij langs de rivieren, hetzij dieper het land in, langs min of meer over vlak terrein loopende wegen of voetpaden, nog niet te moeilijk was, en alwaar men hulpmiddelen bezat om het benoodigd getal vivres en krijgsbehoefsten mede te voeren. De zoogenaamde grensgewesten bevonden zich in het moeilijk te genaken Barissangebergte, tusschen het onder ons direct bestuur staande Palembangsche gebied, en de mede onder ons direct bestuur staande afdeeling Benkoelen. De woeste stammen die daar wonen, zijn slechts nominaal aan ons gezag onderworpen; overeenkomsten, welke hunne verhouding tot ons regelen, zijn met hunne hoofden gesloten. Deze overeenkomsten worden niet alleen dikwijls door hen geschonden, maar tuk op roof en moord zijnde, ontzien zij geene middelen om daaraan te voldoen. Zij vereenigen zich in groote of kleine benden, naarmate het gewigt van het doel, hetwelk zij trachten te bereiken, groot of klein is, en doen daarmede invallen, zoowel op het direct territoir van Palembang als in de

afdeeling Beukoelen. Die invallen zijn, vooral in de laatste tijden, zeer dikwijls door ons bestraft en is langs de grenzen een reeks van militaire posten opgerigt, waarbij zich op sommige eene mobiele militaire magt bevindt, die, geholpen door pradjoerits, — een soort van politie-soldaten, — tegen die invallen moet waken. De groote uitgestrektheid der gewesten maakt dit echter niet gemakkelijk, en waarschijnlijk zullen die invallen niet geheel ophouden, bevorens wij die grensgewesten mede bezet en onder ons direct bestuur gebragt hebben.

In der tijd waarvan wij spreken, was echter de militaire magt zeer gering en waren de grenzen niet overal behoorlijk daarvan voorzien. De invallen hadden dan ook toenmaals menigvuldig plaats en werden zelden of nimmer bestraft. Dit was noch voor onze belangen voordeelig, noch geschikt om onzen moreelen invloed over de bevolking te bevestigen. Het natuurlijk gevolg daarvan was, dat de bewoners van ons direct territoir niet meer op onze bescherming vertrouwende, zich aan de grensbewoners aansloten, hun den weg wezen, om zodoende niet alleen bevrijd van plundering te blijven, maar den roof te deelen, welke op anderen was behaald geworden.

Een dier grensgewesten had vooral in de laatste tijden bijzonder uitgemunt in het doen van dergelijke rooftogten. De bevolking van dat grensgewest, Ampat-Lawang geheeten, was ruim van vuurwapens voorzien, en had zich bij de bevolking van ons direct territoir zeer gevreesd weten te maken. Wij hebben medegedeeld, dat die rooftogten toen zelden bestraft werden; eensdeels was dit aan de weinig voorhanden zijnde militaire magt toe te schrijven, voorts aan andere redenen, wier vermelding voor ons doel niet noodzakelijk is. Steeds was de weg van onderhandeling ingeslagen, zonder juist eene gunstige uitwerking voort te brengen.

De hoofden der verschillende marga's (districten) van dat gewest, waren ons althans schijnbaar getrouw gebleven, en de door hunne onderhoorigen bedreven rooftogten, werden of op rekening van anderen geschoven, of zij verscholen zich achter de weinige magt, welke zij over hunne onderhoorigen bezaten, om hen van die rooftogten terug te houden, hetgeen, met het oog op de democratische instellingen van land en volk, niet geheel onwaarschijnlijk moest geacht worden.

In het begin van het jaar 1851 werd de toestand van de Ampat-Lawang meer ingewikkeld; waar vroeger alleen roof het doel was, scheen thans de staatkunde en de godsdienst mede in het spel te komen, en op een verzet tegen het Europeesch gezag te zullen neêrkomen. In een der marga's, genaamd de Lintang-Kirie, Soekoe Moeara Pinang, bevond

zich een persoon, die zich den weidschen titel van *Radja* TIANG ALAM (steunpilaar der aarde) had gegeven en oom van den Pangeran van Moeara Pinang, hoofd van gezegde marga, was. Hij had zich steeds doen kennen als een groote hanenvechter en dobbelaar, en zelf dikwijls diefstal en roof begaan, om zijne lusten te kunnen voldoen. Men zegt dat hij, toen zijne zaken zeer achteruit waren gegaan, op het punt stond om zich van het leven te berooven, doch dat, zooals hij voorgaf, op dat gewichtig oogenblik, hem zijn *poeijang* (geest van zijn stamvader) verscheen, die hem van dat noodlottig voornemen terughield, zeggende dat hij nog tot groote dingen bestemd was, en dus zijn leven moest sparen. Hij zag toen van zijn voornemen af, gaf zich voor een dokter uit en verkocht niet alleen medicijnen om allerhande ziekten te genezen, maar werd ook uitdeeler en verkooper van zoogenaamde *djimats* (talismans), welke de bezitters tegen allerlei ziekten en ongelukken bewaarden, en des noods zelf onkwetsbaar konden maken. *Radja* TIANG ALAM verwierf hierdoor niet alleen een grooten invloed op de ligtgeloovige bevolking van de Ampat-Lawang, maar ook het bestuur in zijne marga, ging langzamerhand in zijne handen over, en zijn neef de Pangeran van Moeara Pinang, die *Radja* TIANG ALAM als een buitengewoon persoon beschouwde, werd een blind werktuig in diens handen. De marga kwam van dat oogenblik van lieverlede in een meer hostile houding tegenover het bestaand bestuur.

De Ampat-Lawang en mitsdien ook de hierboven bedoelde marga, was, hoezeer dan ook meer nominaal dan inderdaad, gesteld onder het gezag van den civielen gezaghebber van Tebing-Tingie. In dien tijd was dat gezag toevertrouwd aan den kapitein van het Indisch leger C. MEIJER (1), die tevens kommandant der bezetting was, en alzoo het militair en civiel gezag in zijn persoon vereenigde.

Tebing-Tingie, gelegen aan de rivier de Moesie, lag langs den landweg, die over Lahat, door de afdeeling Kikim genaamd, liep, op een afstand van 170 Engelsche mijlen (palen van 1852 Ned. ellen) van de hoofdplaats Palembang. De rivier de Moesie opvarende, bedroeg die afstand waarschijnlijk meer dan het dubbele. Tebing-Tingie is een dier posten waarvan wij hierboven hebben gesproken, in 1859 opgericht om ons gezag in die streken te waarborgen, en dient tot wachtpost tegen de invallen der Ampat-Lawangers. De bezetting, hoezeer te zwak voor dat doel, was echter betrekkelijk een der sterkste en bedroeg organiek 250 man infanterie en eenige artilleristen. Vele zieken waren in 1851 van nadeeligen invloed op dat

(1) Thans luit.-kolonel kommandant van het 14^e bataillon infanterie.

bedrag, vooral op dat gedeelte hetwelk eventueel tot mobiliseering kon bestemd worden.

De troepen waren gelogeerd in bamboezen gebouwen, omgeven door een aarden borstwering en gracht; een steenen defensief kampement was in aanbouw en reeds tamelijk ver gevorderd.

Het bestuur in de residentie was sedert eenigen tijd opgedragen aan een hoofdofficier van het Indisch leger, die sedert de functiën van militairen kommandant waarnam, en dus ook het civiel en militair gezag in zich verenigde. Gewoonlijk heeft zulks plaats in die gedeelten van onze uitgestrekte O. I. bezittingen, alwaar men voor oorlog of opstand vreest, en het mitsdien niet alleen nuttig, maar ook noodzakelijk acht om alle maatregelen van verdediging of repressie door één hoofd en ééne hand te doen besturen. In 1854 viel mij de hooge onderscheiding te beurt om als luit.-kolonel die beide functiën te Palembang waar te nemen.

De toestand der Residentie en meer speciaal die in het grensgewest Ampat-Lawang, wekten regmatige bezorgdheid, en ofschoon de voorhanden zijnde middelen niet ruim waren, moest er toch iets worden beproefd om die te verbeteren, te meer omdat de stoutheid der Ampat-Lawangiers hoe langer hoe meer toenam, en de veiligheid zelfs nabij onzen militairen post van Tebing-Tingie zeer veel te wenschen overliet. Kort te voren was de steenbakkerij van de militaire genie in brand gestoken en was er nabij den post een Inlandsch militair vermoord geworden. De invloed van *Radja TIANG ALAM* in de Ampat-Lawang en aangrenzende streken werd al grooter en grooter, en dreigde spoedig allernadeeligst voor het wettig gezag te zullen worden.

Ik besloot mitsdien naar Tebing-Tingie te gaan en den stand van zaken persoonlijk en meer van nabij te onderzoeken, en, naarmate de omstandigheden zich voordeden, de noodige maatregelen te nemen, welke tot eene betere veiligheid en erkenning van ons gezag konden medewerken.

De zwakte van het garnizoen te Tebing-Tingie in aanmerking nemende, en de noodzakelijkheid inziende, om over eenige militaire magt te kunnen disponeren, ten einde met meer kracht op de vervulling onzer regmatige verlangens te kunnen aandringen, werd een detachement van 55 man, getrokken uit de garnizoenen van Palembang, Lahat en Bato Radja Ogam, zamengesteld, om mede naar Tebing-Tingie te gaan, werwaarts ook 25 pradjoerits en de om zijne grondige kennis der Palembangsche binnenlanden zoo gunstig bekende kontroleur der 1e klasse J. F. R. S. VAN DEN BOSSCHE (1) mij vergezelden.

(1) Later Adsisistent-Resident van Tebing-Tingie, en in 1856 Gouverneur der Nederlandsche bezittingen op de kust van Guinée, thans wegens ziekte met verlof hier te lande.

Den 7^{den} Junij vertrok men per prauw van Palembang; de eerste dag langs de Moesie en vervolgens de rivier de Lematang, een zijtak van de Moesie, op. In zeven dagen had men de doesson Arahan, gelegen in de afdeeling Lematang-Oeloe bereikt, alwaar de stroom zoo sterk werd dat het opvaren met prauwen met vele gevaren gepaard gaat. De reis werd nu te land verder voortgezet, en den 8^{en} dag onze post Lahat bereikt.

Na drie dagen tot verrigting van verschillende bezigheden aldaar verbleven te zijn, trok men door de afdeeling Kikim naar Tebing-Tingie, alwaar men den 21sten Junij aankwam.

Geene transportmiddelen te Tebing-Tingie te bekomen zijnde, zoo waren uit verschillende districten een 500tal Koelies medegenomen, welke bij eventuele togten tot transport der bagage moesten dienen.

De hoofden der marga's, ook wel Passirah's genaamd, van de Ampat-Lawang en de afdeelingen Moerie-Oeloe en Kikim, waren te Tebing-Tingie verzameld, om den Resident en militairen kommandant te ontvangen en te verwelkomen. Uit de Ampat-Lawang ontbrak echter de Pangeran van Moeara Pinang, in wiens marga *Radja* TIANG ALAM zich bevond, hetwelk ten teeken strekte, dat men zich dáár aan het wettig gezag onttrok, of dat men, een ongerust geweten bezittende, bevreesd was het hoofd van dat gezag te ontmoeten.

De politieke en huishoudelijke gesteldheid der verschillende in de nabijheid van Tebing-Tingie liggende districten en vooral in het grensgewest Ampat-Lawang werd, zooals te verwachten was, zeer treurig bevonden. Verschillende oorzaken droegen daartoe bij, terwijl de voorhanden zijnde middelen om tot een beteren stand van zaken te geraken, gering moesten genoemd worden. Geen beterschap was echter mogelijk, of het verzet tegen het gezag, hetwelk in de marga Moeara Pinang bestond, en tot nog toe slechts passief was geweest, doch dit waarschijnlijk niet lang meer blijven zoude, moest ophouden. — Pogingen werden mitsdien dadelijk aangewend, om het hoofd van de marga, als ook zijn oom, *Radja* TIANG ALAM, te bewegen om naar Tebing-Tingie te komen. Die pogingen echter mislukten, hoezeer aan beiden geheele vergiffenis werd beloofd, zoo zij de aan den Resident gebruikelijke hulde bragten. Niet alleen kwamen zij niet, maar spoedig werd het bericht ontvangen, dat men in de marga bezig was met wapens te verzamelen, kruid te maken, enz., en den 25sten ontving men de tijding dat de Pangeran van Moeara Pinang en *Radja* TIANG ALAM, zich naar Oedjong-Allie, een groote marschdag van Tebing-Tingie, zouden begeven, om, met behulp der bevolking van die doesson, welke zijne partij gekozen had, in eene daartoe op den berg Riak-Penjamoen gekozen positie, eene versterking op te rigten,

welke zou dienen om ons den doortogt naar de Ampat-Lawang te beletten.

Er was dus geen andere weg meer over, om tot eene behoorlijke schikking te komen, dan de toevlugt tot de wapens te nemen. Het bekomen van een goeden uitslag werd, met het oog op het gering aantal troepen waarover beschikt kon worden, wel moeilijk, maar niet onmogelijk, zelfs niet onwaarschijnlijk geacht, indien wij op de trouw der overige hoofden van de Ampat-Lawang konden rekenen. Dat die hoofden misschien, bij de rooftogten hunner onderhoorigen, wel eens een dubbelzinnige rol speelden, werd vermoed, doch men geloofde echter geen verraad van hen behoeven te vreezen. — En kon er overigens nog wel eene keuze worden gedaan? zouden de muiters niet nog driester worden, indien wij toelieten dat nabij onzen post Tebing-Tingie, versterkingen met een ons vijandig doel werden opgericht? Zouden wij geen gevaar loopen, dat zij ons misschien te Tebing-Tingie zelve kwamen opzoeken?

De hoofden van de Ampat-Lawang werden diensvolgens bijeengenomen, en met hen overlegd, op welke wijze wij hierbij te werk zouden gaan. De uitslag was, dat ik met eene kolonne troepen de Ampat-Lawang zou binnenrukken en mij voorloopig vestigen in de doesson Goenoeng Mereksa, zijnde de zetel van den Pangeran HADJIE, hoofd van de marga Kedjahattan Moudie Lintang. Men was daar vlak bij de margo Moeara Pinang, en zou de gelegenheid hebben om nog eens den zachten weg te beproeven, bevorens definitief naar de wapens te grijpen.

De loop dien de zaken moesten nemen, vastgesteld zijnde, werd tot de zamenstelling der kolonne onmiddellijk het noodige verrigt.

De kolonne zou bestaan uit 80 man infanterie, benevens 6 artilleristen tot bediening van twee handmortieren van 11½ duim van het garnizoen van Tebing-Tingie; de van Palembang en Lahat medegebragte 33 man infanterie en 23 pradjoerits, en mitsdien in het geheel uit 160 bajonetten en 6 artilleristen met 2 handmortieren. De daarbij ingedeelde officieren waren:

De kapitein C. MEIJER, militaire kommandant en civiele gezaghebber te Tebing-Tingie.

De 2de luitenant WILLEKES (1), van het garnizoen te Tebing-Tingie.

De 1ste luitenant SCHMIT (2), mijn adjudant.

De Inlandsche 2de luitenant SODIWONGSO (3).

De officier van gezondheid der 5^e klasse J. B. KLEE (4).

(1) In den rang van 2den luitenant, als een gevolg van een bij dien togt bekomen schotwond in het been, gepensionneerd.

(2) Den 20sten Febr. 1832, door het omslaan van een vaartuig op de Moesie verdrongen.

(3) Thans gepensionneerd.

(4) Ten gevolge van twee lanssteken op dezen togt gesneuveld.

Bovendien vergezelden mij nog de kontroleur VAN DEN BOSSCHE, de Tom-mongong ASTRA DI RADJA MOKSIEN met zijne beide zonen en eenige gewa-pende volgelingen.

De op Tebing-Tingie aanwezige hoofden uit de Ampat-Lawang en een paar hoofden uit de Kikim gingen mede.

500 Koelies droegen eenige reserve-munitie, voor 4 dagen vivres en de bagage der kleine kolonne.

Te Tebing-Tingie bleven nog \pm 150 man, waaronder een 40tal zieken achter.

Naar Goenoeng-Mereksa leidde slechts één weg, die zich evenwel bij de doesson Oeloe Menkoeda in tweeën scheidde, en zich een uur voor Goenoeng-Mereksa weder vereenigde. Tot Oeloe Menkoeda \pm 9 Engelsche mijlen van Tebing-Tingie, ging de weg langs den linker oever der Moesie. Van daar het eene deel van den weg volgende, moest men de Moesie overtrekken en de hooge bergketen Pradoean Boengoer genaamd, beklimmen; het andere deel volgde nog een aantal mijlen den linker oever der Moesie, tot aan de doesson Lampar, alwaar men mede de Moesie moest oversteken en den bergrug Pamatang Kambing overgaan. Dit tweede deel van den weg volgende, moest men vóór dat men te Lampar kwam, de doesson Oedjong Ali voorbijtrekken, voor welke de muitelingen bezig waren zich te versterken. — Door deze versterking zouden zij dus den eenen weg afsluiten, en op den anderen, het overgangspunt over de Moesie bij Oeloe Menkoeda bedreigen.

De bergketen die men, aan de overzijde der Moesie zijnde, moest over-trekken, was op beide wegen ruim 2000 voeten hoog, begroeid met maag-delijk woud. Die over de Pradoean Boengoer was de kortste en werd daarom gekozen.

De Moesie was op de beide punten van overgang 90 à 100 Ned. ellen breed. Noch te Oeloe Menkoeda, noch te Lampar bevonden zich middelen om met eene kolonne troepen en bagage de rivier, welke een zeer snellen stroom had en te diep was om doorwaad te kunnen worden, over te komen. Op beide plaatsen waren alleen een paar kleine prauwtjes (uitgeholde boomstammen), aanwezig, geschikt om enkele reizigers over te zetten, doch die voor de kolonne niet konden dienen. Men vernam echter dat er wilde bamboes en rotting in de nabijheid van Oeloe Menkoeda groeide, waarmede men een vlotbrug meende te maken.

Den 26sten Junij, den dag nadat des namiddags de tijding ontvangen was dat de muiters zich te Oedjong Ali wilden vestigen, rukte de als boven zamengestelde kolonne, des morgens om 9 uren, naar Oeloe Menkoeda op. De weg liep langs den rivieroever bergop- en bergafwaarts; verscheidene kleine

bergstroomen, welke dwars over den weg in de Moesie uitliepen, moesten doorwaad worden. Om 2 ure in den namiddag kwam men te Oeloe Menkoeda aan. In de doessons, waar men door- of laugs trok, was de bevolking aanwezig. Ook Oeloe Menkoeda was bevolkt, doch het doessonshoofd afwezig. De kolonne werd in eenige daarvoor leeg gemaakte huizen van de doesson gehuisvest, en de noodige wachten en posten werden uitgezet.

Aangezien besloten was geworden om den kortsten weg te nemen, zoo moest hier de Moesie worden overgetrokken, en werd het noodige onderzoek bevolen naar bamboes en rotting, om eene vlotbrug te kunnen slaan. Beide materialen werden in genoegzamen voorraad in het wild groeiende gevonden. De hoofden en koelies werden mitsdien nog dadelijk uitgezonden om het benoodigde te kappen, en aan te voeren bij de plaats alwaar de brug moest worden gelegd. De nacht werd rustig doorgebracht.

Den volgenden dag werd besloten om met het grootste gedeelte der kolonne naar Oedjong Ali te trekken, ten einde, zoo de muiters daar waren, hen te verdrijven en te beletten aan de geprojecteerde versterking door te werken, terwijl de bagage en de koelies, onder dekking van een detachement, te Oeloe Menkoeda zouden achterblijven. De Koelies zouden, onder toezigt van een geschikt hoofd, de vlotbrug in gereedheid brengen.

Het mag voor velen mijner lezers eenigzins zonderling schijnen, dat men het slaan eener brug over eene snelstroomende rivier, hetgeen als eene zeer gewigtige oorlogsoperatie moet aangemerkt worden, zoo maar aan Koelies opdroeg. In Indië bestaan echter geen troepen, die bijzonder tot die operatiën bestemd zijn, en zouden, al waren zij er ook, toch niet aan iedere kleine kolonne kunnen worden toegevoegd. Wijders was het hier de bedoeling om een bamboezen vlotbrug te maken, welke de Inlander in die streken dikwijls tot eigen gebruik maakt, en met welk werk hij dus bijzonder bekend is.

Om 6 uren in den ochtend rukte de kolonne naar Oedjong Ali op; de weg was bijzonder moeilijk door zijne glibberigheid, bij het gaan van berg op en berg af. Vooral ging de beklimming van den berg Riak Penjamoen met vele bezwaren gepaard, zoodat men zich gelukkig mogt achten, daar geene vijanden te vinden. Men vond alleen het bosch, op de plaats alwaar men de versterking dacht op te rigten, omgekapt, doch aan de versterking zelve was men nog niet begonnen. De doesson Oedjong Ali binnenrukkende, vond men haar geheel door de bewoners verlaten.

Het vlugten der inwoners bewees genoegzaam hunne schuld, zoodat zij met regt konden gestraft worden. Niets kon ons beletten hunne huizen te verbranden, doch, na overleg met de hoofden van de Ampat-Lawang, werd

besloten hen te sparen, en te doen aanzeggen dat zij naar hunne doesson konden terugkeeren en hun geen leed zoude geschieden, mits zij zich aan het wettig gezag onderwierpen.

Terwijl wij nog te Oedjong Ali vertoefden om eenige rust te genieten, kwamen er twee zendelingen van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja TIANG ALAM*. Zij bragten het berigt dat deze beiden den Resident wenschten te ontmoeten om hunne onderwerping aan te bieden; dat zij aan geen wederstand dachten en gaarne zijne bevelen zouden gehoorzamen. Aan de oprechtheid hiervan werd echter zeer getwijfeld. Waarschijnlijk verrast door het spoedig oprukken der kolonne, besloten zij, door het zenden van personen met aanbieding van onderwerping, den opmarsch te stuiten of ten minste te vertragen, om zoodoende tijd te winnen tot eene betere verdediging. Was de aanbieding ernstig gemeend, dan kon die ook te Goenoeng Mereksa ontvangen worden. Buitendien kreeg men berigt dat daar alles tot onze goede ontvangst door *PARAIPA*, zoon van den Pangeran *HADJE* was in gereedheid gebracht, en ook eenige vivres waren verzameld.

De zendelingen van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja TIANG ALAM* werden diensvolgens teruggezonden, met opdracht, aan hen mede te deelen, dat hunne aanbieding en onderwerping met genoeg ontvangen was, en ik hen te Goenoeng Mereksa zou ontvangen.

De kolonne kwam denzelfden dag te Oeloe Menkoeda terug en wij vonden de brug reeds over de Moesie geslagen. Eene beschrijving hoe zoodanige brug geslagen wordt zal zeker niet overbodig worden geacht. Zoodanige brug is wel niet geschikt tot het vervoer van zware lasten, bijv. zwaar geschut zou er niet over kunnen worden gebracht, doch menschen, paarden en niet te zware bagage, kan, zoo zij goed geslagen is, met gemak er over trekken.

Het eerste wat men te doen heeft, is het aan de overzijde brengen van een zwaar, dik rottingtouw, waaraan de geheele brug moet bevestigd worden. Hier geschiedde zulks door de kleine prauwtjes die er zich bevonden; doch wanneer er geen kleine prauwtjes geweest waren, had zulks door middel van kleine vlotjes, welke men bovenstreams laat afdrijven, of al zwemmende moeten geschieden, en is dikwijls met groot levensgevaar gepaard. In stede van den overkant te bereiken, wordt men wel eens door den sterken stroom medegesleept en kan op de rotsen en steenen welke zich in de rivier bevinden, verpletterd worden. Zoodra het dikke sterke rottingtouw aan de overzijde is, wordt het aan beide oevers zoo sterk mogelijk bevestigd, waartoe men veelal van zware boomen gebruik maakt. Het touw blijft 2 à 3 voeten boven den waterspiegel verheven.

Daarna maakt men van de gekapte bamboezen, kleine vloten van 12 à 15 stuks ieder, die waaiersgewijze zijn aaneengebonden, en met het smalle einde tegen den stroom, door middel van ringen uit dunnere rottingtouwen zamengesteld, aan het dikke rottingtouw worden vastgelegd, zoodanig dat die vloten op het water drijven. Het aantal vloten regelt zich naar het draagvermogen van de bamboes, en moet zoodanig wezen, dat de vloten en de daarop gemaakte vloer wanneer er een zekere last op komt, niet onder water worden gedrukt. Zoodra nu een genoegzaam aantal vloten, met tusschenruimten aan het rottingtouw bevestigd, de geheele breedte van de rivier beslaat, worden op het breede gedeelte dier vloten, bamboezen leggers, 4 of 3, of zoo veel meer als noodig blijkt te zijn, vastgebonden, en daarover dubbele, van bamboes gevlochten sassaks of horden gelegd en aan de leggers verbonden, waarmede de brug is afgewerkt. Merkt men dat de brug door den stroom te veel wordt weggetrokken, zoodat het groote rottingtouw te veel te lijden heeft, dan bindt men nog eenige sterke touwen op verschillende plaatsen van de brug, dien men stroomopwaarts op beide oevers aantrekt en bevestigt. Het leggen en vasthechten der vloten aan het rottingtouw, vereischt veel behendigheid en voorzigtigheid. Gewoonlijk geschiedt zulks al zwemmende.

Dat zoodanig zamengestelde brug met bedaardheid en omzigtigheid moet worden overgetrokken, laat zich gemakkelijk begrijpen. Gewoonlijk geschiedt zulks man voor man, met een paar passen tusschenruimte. Zij voldoet intusschen aan het doel wat men zich voorstelt.

De opmarsch naar Goenoeng Mereksa zou nu op den volgenden dag, den 28ten Junij plaats vinden. De Pangeran HADJI verzocht eenige uren vooruit te gaan, om te zien of in zijne doesson alles tot ons verblijf in gereedheid was gebragt en MAS AGAES NAROEDIN, schrijver bij den civielen gezaghebber van Tebing-Tingie, in die streken zeer gezien, zou hem tot hetzelfde einde vergezellen. Beiden vertrokken met het aanbreken van den dag.

De kolonne begon om 6 uren den overtocht over de brug, en had eerst om 8 uren met hare bagage den steilen oever aan de overzijde beklommen.

De weg liep afwisselend door open terrein en ligt bosch, over en langs min of meer steile heuvels. Aan den voet van het hooge gebergte wat overgetrokken moest worden, doorwaadde men eerst eene kleine rivier, en beklom vervolgens, door donker maagdelijk woud, den steilen bergrug, één voor één, langs een moeilijk en steenachtig voetpad.

Aan het hoofd der kolonne marcheerden de medegenomen 25 pradjoerits, vervolgens een detachement militairen van 20 man. Zij maakten de voorhoede uit, onder bevel van den 1sten luitenant-adjutant SCHMIT. Hierop

volgde de divisie van het garnizoen van Tebing-Tingie, sterk 80 man, onder bevel van kapitein MEIJER en de 2^e luitenant WILLEKES, hebbende de beide handmortieren met hunne munitie tusschen zich. Daarop kwam de ambulance en de bagage, gedekt door eene wacht, terwijl de achterhoede door een detachement van 25 man, onder den Inlandschen 2^{en} luitenant SODIWONGSO werd gevormd. De verschillende hoofden en ook die van de Ampat-Lawang, kwamen achter de kolonne aan. Alleen eenige vertrouwde Inlanders bevonden zich bij mij en de controleur VAN DEN BOSSCHE achter de voorhoede.

Stap voor stap trok men onder verschillende gewaarwordingen, langs den donkeren en moeilijken weg voorwaarts. Dikke groote boomwortels, waar tusschen zich veelal diepe modder bevond, die in de digte schaduw zelden tijd heeft tot opdroogen, maakten het opklimmen nog bezwaarlijker. Hoezeer men in het onzekere verkeerde, of het voorgestelde doel vreedzaam zou worden bereikt, of met de wapens zou moeten worden bevochten, zoo dacht men echter Goenoeng Mereksa zonder vijandige ontmoeting te zullen bereiken.

In deze verwachting, welke door het aanbod van onderwerping van de muiters meer vastheid had verkregen, werden wij echter zeer te leur gesteld. Wij hadden naar gissing 5 à 4 palen afgelegd, toen wij vrij onverwachts de vooruitgezonden Inlandsche schrijver MAS AGAES NAROEDIN ons te gemoet zagen komen. Met een ontsteld gelaat deelde hij ons mede, dat de aangeboden onderwerping niet ernstig gemeend was, maar waarschijnlijk was beproefd om tijd te winnen; dat hij op omtrent 2 palen van de plaats alwaar de kolonne zich nu bevond op 200 muiters gestooten had, die onder bevel van een der onderhoofden van Moeara Pinang, zich in eene van boomstammen in der haast opgeworpen versterking genesteld hadden, om ons den doortogt te betwisten; dat men hem bijna het leven had benomen, doch hem eindelijk terug had laten gaan. De Pangeran HADJIE had men ongehinderd laten passeren. Hij deelde verder mede, dat de versterking op den rand eener steilte lag, en het hout wat zich daarvoor bevond tot op ongeveer 50 passen afstands was weggekapt om een vrij uitzigt te hebben, en door ravijnen niet omgetrokken kon worden. Ook bevond zich nog eene soort van verhakking voor de borstwering.

Ofschoon dit berigt zeker niet verwacht werd, bewees het, dat de twijfel, die nopens de goedgemeende onderwerping van den Pangeran van Moeara Pinang en *Radja TIANG ALAM* gekoesterd was geworden, niet ongegrond was geweest, en deze beide muiters, met het aanbod van die onderwerping, zeker slechts tijd hadden zoeken te winnen.

De doortogt moest geforceerd worden en de marsch werd onverwijld voortgezet.

Aan den 1sten luitenant-adjutant SCHMIT, werd de last gegeven, om zoodra hij de versterking in het oog kreeg, ze met de voorhoede zonder aarzelen te bestormen. Volgens mijn gevoelen was dit de zekerste weg haar zonder veel verlies te bemagtigen. Men kon toch aannemen, dat de versterking als in haast opgerigt, nog niet veel te beduiden zou hebben. De kapitein MEIJER zou met het eerste peloton zijner divisie die beweging ondersteunen. De rest der kolonne zou in reserve blijven; van de handmortieren vreesde men door het hooge geboomte en het daaruit ontstane beperkte uitzigt geen gebruik te kunnen maken.

Na gedurende een uur in de diepste stilte en zoo dicht opgesloten, als het smalle voetpad zulks veroorloofde, te zijn door gemarcheerd, vielen plotseling eenige gewerschoten die hol door het bosch weërgalmden, en kort daarop door meer geweervuur en schoten uit lilla's (draagbare kleine kanonnen) werden gevolgd. Men was dus voor de versterking gekomen, welke echter nog slechts door de voorste manschappen kon gezien worden. De 1ste luitenant-adjutant SCHMIT, zijne voorste manschappen als tirailleurs gebruikende, liet de verhakking opruimen en stormde, gedachtig aan den ontvangen last, zonder aarzelen met zijne overige manschappen op den vijand los, en nam de versterking in den eersten aanloop. Wij kregen daarbij slechts één gewonde pradjoerit, die een kogel in den arm bekomen had. Sporen bloed bewezen dat de vijand meer verlies had geleden. De borstwering werd vernield.

Na het nemen van eenige rust, werd de marsch met omzigtigheid voortgezet.

Door het digte bosch en de zekerheid welke men bekomen had van de muiters vóór zich te hebben, werd dit geboden. Onderscheidene keeren werden wij aan zijne nabijheid herinnerd, door de gewerschoten die op de kolonne werden gelost. De weg krom al hooger en hooger, somtijds vrij steil, tot dat men, tegen 2 uren in den namiddag, het hoogste punt bereikt hebbende, de kolonne in eene vrij goede positie eenige rust kon doen genieten.

De marsch werd nu meer dalende vervolgd, en tegen 4 uren kwam men aan een kleinen bergstroom, buiten den rand van het bosch. Ingevolge mededeeling van vertrouwde Inlanders, was Goenoeng Mereksa nog tamelijk ver gelegen en kon niet voor den nacht worden bereikt; het was dus zaak om naar logies om te zien, en na rond gezocht te hebben, vond men die in eenige verlaten bamboezen woningen, gezamenlijk den naam van *talang*

(gehucht) Roel dragende. Dat gehucht was verlaten, omdat het doel waarvoor het was opgerigt, niet meer bestond; gewoonlijk toch worden dergelijke gehuchten in de Palembangsche binnenlanden opgerigt bij bouwgronden, die men door het omkappen van het bosch ontgint. Zoodra de vruchtbaarheid dier gronden merkbaar vermindert, hetgeen na een gebruik van drie jaren gewoonlijk plaats vindt, worden die bouwgronden en het daarbij geplaatste gehucht verlaten, en men ontgint weder een ander stuk boschgrond.

Na zich zoo goed mogelijk in de verlaten huizen gevestigd te hebben, werden de noodige wachten en posten uitgezet. Men ontveinsde het niet, dat een nachtelijke aanval zeer onder de mogelijkheden behoorde, ja er werden ons mededeelingen gedaan, die, indien zij juist waren, den toestand der kolonne bedenkelijker maakten, en bewijzen zouden dat een onweder boven haar hoofd zamentrok. Eenige onzer meest vertrouwde volgelingen kwamen ons in het geheim mededeelen, dat onder de bij ons zijnde hoofden van de Ampat-Lawang verraad schuilde. Immers zouden zij aan onze koelies, terwijl de voorhoede dien morgen slaags was, hebben gezegd: »Smijt die goederen die gij draagt maar weg, want uw heer »krijgt thans toch een pak slaag;» ja zelfs zou het voornemen hebben bestaan om de koelies met de lans af te maken. Ofschoon men geloofde, dat ons dit, naar inlandsche wijze, wel wat vergroot was medegedeeld, zoo was er toch zeker een gedeelte van waar. Schuilde er verraad bij de hoofden van de Ampat-Lawang, dan kon de voorgenomen taak te zwaar voor de kolonne worden. Was de medegenomen magt sterk genoeg om de marga Moeara Pinang tot reden te brengen, zij was niet opgewassen tegen de geheele Ampat-Lawang. Men was evenwel te ver gegaan om terug te kunnen keeren, en kon zulks ook niet doen, zonder de rust in de waagschaal te stellen. Ik liet des avonds de aanwezige hoofden bij mij bescheiden, sprak met hen over velerlei zaken, en trachtte hunne gevoelens te doorgronden, zonder echter daaromtrent veel resultaat te bekomen.

De maatregelen om ons tegen een mogelijken overval te dekken, werden verdubbeld; gelukkig was het terrein nog open, en leverde op ruimen afstand een vrij uitzigt. Des avonds en een groot gedeelte van den nacht regende het sterk, doch het bleef overigens rustig.

Des morgens vroeg ging de togt voort naar Goenoeng Mereksa. — Men was, indachtig aan hetgeen ons nopens de hoofden was medegedeeld, niet zonder vrees, dat men die doesson niet in vrede zou binnentrekken. De positie van die doesson is zeer sterk; zij lag op het 200 voeten hooge plateau, dat de rivier de Lintang insluit, terwijl die rivier vlak voor de doesson moet

overtrokken worden; de doesson was omgeven door eene borstwering, voorzien van *auwer-auwer* (doornbamboes) en eene gracht. Werd ons mitsdien het binnentrekken der doesson betwist, dan kon het eene harde, zoo al niet onoverkomelijke taak worden om daar binnen te komen.

De marsch ging nu weder bergop dan bergaf, langs een modderig voetpad, door hoog bosch, waar de zon bijna niet doordrong.

De stemming waarin de togt voortgezet werd, was niet vrolijk. Een bekend gevaar kan men met een opgeruimd gemoed te gemoet treden, doch een gevaar waarvan men den omvang niet kon gissen, wat in het verborgene schuilt, drukt het gemoed en veroorzaakt eene onaangename spanning. De stemming werd niet beter, toen uit het diepe bosch weder eenige geweschoten op het hoofd der kolonne werden gelost, waarbij de Europesche fuselier WITHAAR, door een kogel in het hoofd getroffen, dood nederviel. Later ontvingen wij nog een salvo, gelukkig zonder iemand te treffen. De daders werden niet gezien, ja het gelukte evenmin aan eenige uitgezonden patrouilles iets te ontwaren. Het terrein waarop wij ons nu bevonden, behoorde, voor zooveel wij wisten, tot de doesson Goenoeng Mereksa; het kwam ons vreemd voor, dat op het grondgebied van den Passirah die ons zou ontvangen, geweschoten op de kolonne werden gelost, en eene vijandige ontvangst in die doesson werd meer en meer waarschijnlijk.

Nadat wij nog eenigen tijd waren doorgemarcheerd, werden wij evenwel eenigzins verrast door het verschijnen van PARIPA, zoon van den Pangeran HADJIE, die ons namens zijn vader te gemoet kwam, om ons verder te geleiden. Op onze vraag wat die geweschoten beduiden, zeide hij zulks niet te weten, doch dat hij veronderstelde dat eenig volk, behoorende tot de bende van *Radja TIANG ALAM*, die in het bosch aan het rondwalen waren, die schoten hadden gedaan. Aan de rivier de Lintang komende, vonden wij daar den ouden Pangeran zelf, met zijne hoofden om ons te ontvangen. Bamboezen vloten waren in gereedheid gebragt, waarmede wij de rivier werden overgezet, en op eene vriendschappelijke wijze leidde men ons de doesson binnen, alwaar de kolonne om 10 uren geheel vereenigd was.

De gedachten welke wij omtrent een verraad van dien Pangeran gekoesterd hadden, moesten hierdoor wel gewijzigd worden. Immers was het ons bekend, dat eens binnen eene doesson ontvangen zijnde, de voorouderlijke zeden en instellingen der Palembangsche binnenlanden medebrengen, dat men er dan volkomen veilig is. Moesten wij ons derhalve meer gerustgesteld gevoelen, toch vonden wij het vreemd van geen vrouwen of kinderen in de doesson te zien, maar wel een zeer groot aantal mannen,

zeker 4 of 5 maal meer dan het getal mannelijke bewoners van de doesson bedroeg, en die de troepen met onbeschaamde en drieste blikken bekeken.

De troepen werden in de balei, — zijnde in iedere doesson een soort van publiek gebouw, waarin de hoofden vergaderen en vreemdelingen worden ontvangen, — gehuisvest, en de officieren trokken bij de hoofden in.

Onderzoek doende naar den stand van zaken in de marga Moeara Pinang, werd mij medegedeeld, dat *Radja* TIANG ALAM en de Pangeran van Moeara Pinang, zich met eene groote bende gewapend volk, op de grenzen der marga in eenige daar opgerigte versterkingen ophielden.

Eenige maatregelen van voorzorg werden tegen een mogelijken aanval genomen. Eenige zeer vertrouwde binnenlanders, behoorende bij den controleur VAN DEN BOSSCHE, gingen de verschillende huizen van de doesson binnen, om meer van den stand der zaken, zoowel binnen als buiten de doesson, te trachten uit te vorschen. Zij kwamen ons mededeelen, dat in alle huizen zeer sterk amfioen werd gerookt, hetgeen het wantrouwen vermeerderde, want gewoonlijk rookt de Inlander den bedwelmenden amfioen, als hij zich tot eene moeilijke onderneming voorbereidt.

De kolonne bevond zich reeds 1½ uur in de doesson en tot nog toe was alles rustig gebleven, zoodat wij ons begonnen te vleijen, dat althans heden niets zou gebeuren, en wij ons aan de rust, welke wij na de doorgestane vermoeijenissen zoozeer behoefden, konden overgeven. Doch ook deze keer hadden wij misgerekend. PARAIPA kwam ons aanzeggen, dat *Radja* TIANG ALAM en de Pangeran van Moeara Pinang, vergezeld van eene menigte verzameld volk, regstreeks op Goenoeng Mereksa aanrukte.

Onmiddellijk liet ik appel slaan. Ik had nog even den tijd om mij met mijnen adjudant, den 1sten luitenant SCHMIT, met den controleur VAN DEN BOSSCHE, den Tommongong ASTRA DI RADJA MOKSIEN en zijne beide zonen en 55 man infanterie naar buiten te begeven, en deze laatste gedeeltelijk en tirailleur en gedeeltelijk gesloten op te stellen, toen wij een groote linie volk, 7 à 800 man, met snellen pas zagen naderen. De beweging werd door eenig kreupelhout gemaskeerd; overigens was het terrein een effen en vlak grasveld. Op het zien dezer groote menigte volks, werd nog de last gezonden om ook de pradjoeerits naar buiten te doen komen, doch de andere troepen, nog ± 90 man sterk, onder den kapitein MEIJER en den luitenant WILLEKENS binnen de doesson te doen blijven. Deze laatste maatregel heeft, zooals blijken zal, het behoud der kolonne verzekerd.

De vijand marcheerde intusschen met denzelfden snellen pas, zonder een enkel schot te doen, op de weinige soldaten in. Om niet overhoop te worden geworpen, liet ik, toen hij nog ongeveer 500 passen van ons af was,

door de tirailleurs het vuur openen. Dit had de uitwerking dat hij halt hield, doch onmiddellijk ons vuur uit een groot aantal geweren beantwoordde, en onder begunstiging van dat vuur en gedekt door het kreupelhout, een troep van 150 à 200 lansdragers detacheerde, die zich zonder orde of regelmaat, doch als dolle menschen met gevelde lans, op de tirailleurs wierpen. De tirailleurs weken terug, en door de tienvoudige overmagt was ik met de buiten de doesson opgestelde troepen mede verplicht tot tegen den buitenrand der doesson terug te gaan, alwaar het gevecht woedend werd voortgezet.

De bovengemelde lansdragers drongen bij die gelegenheid, door verschillende openingen, welke zich in de borstwering bevonden, alsmede door een der poorten de doesson binnen en raakten met de daar binnen zijnde troepen in gevecht. Bij hen voegden zich nu de in de doesson zijnde personen wier bedoelingen wij hadden gewantrouwd. Uit de meeste huizen werd dadelijk een moorddadig vuur op ons geopend.

De kapitein MEIJER had het eene peloton, onder den luitenant WILLEKENS, gelast, den vijand uit de doesson te verdrijven, en bleef met het andere op één gelid in een kring geschaard, in reserve staan. Behalve een aantal dooden en gewonden, werd ook de luitenant WILLEKENS gevaarlijk in het been gewond, desniettegenstaande hield het peloton, ondersteund door het hoofd van Savengnaga uit de Kikim en zijne volgelingen, dapper stand.

De toestand der kolonne was nu zeer hagchelijk. Door een groote overmagt aan alle zijden woedend besprongen, kon zij alleen hopen door hare meerdere dapperheid en standvastigheid daaruit te worden gered. Door den aanval binnen de doesson, welke alleen mogelijk was geworden omdat er verraders in waren, kon over de reserve onder den kapitein MEIJER niet worden beschikt. Ieder deel der kolonne moest trachten zich-zelf zoo mogelijk staande te houden. In korte oogenblikken werden aan mijne zijde gedood of gewond, de beide zonen van den Tommongong, mijn ordonnans en een mijner oppassers. De kontroleur VAN DEN BOSSCHE schoot eigenhandig een der muiters neder, die tot vlak voor hem en mij was doorgedrongen. Onder begunstiging van, zooals later bleek, daartoe vooraf gegraven kuilen, waarvan de aarde naar onze zijde was geworpen, hadden de vijandelijke geweerdragers een juist schot op de kolonne. Binnen de doesson werd de toestand nog moeilijker, door dat de hoofden van de Ampat-Lawang aan de troepen toeriepen: van niet te schieten en zich onder hunne bescherming te stellen, hetgeen wijselijk door den kapitein MEIJER niet alleen niet werd ingewilligd, maar hun werd toegeroepen: dat zij zich verwijderen moesten uit de nabijheid der troepen, zoo zij niet aan het vuur van deze blootgesteld wilden worden.

Zoowel buiten als binnen de doesson werd aldus het gevecht, hoezeer de kolonne een aanzienlijk verlies geleden had, met volharding door de onzen voortgezet. De koelies hadden zich uit de voeten gemaakt, en dit kon onzen toestand nog hagehelijker maken, indien niet spoedig eene gunstige verandering plaats vond. De dapperheid en volharding der troepen was intusschen niet zonder uitwerking gebleven; de vijand toch had mede veel volks door ons vuur en onze bajonetten verloren. Alom lagen lijken van hem verspreid, en hij kon wel ontwaren, dat hij ons niet verdelgen kon, zonder dat nog een menigte slagtoffers zouden vallen. Dit had reeds den ijver van menigeen doen verflaauwen, en het kwam mij voor dat de magt des vijands, waarschijnlijk door het afdruppen van velen, reeds aanmerkelijk verminderd was, en dat misschien eene krachtige poging onzerzijds kon toebrengen om hem geheel het veld te doen ruimen. — Eene voorwaartsche beweging werd diensvolgens bevolen, waarbij het den troepen niet alleen gelukte den vijand de doesson uit te drijven, maar hem buiten de doesson nog een groot eind te vervolgen.

Zoo eindigde een gevecht, waarbij de kolonne aan den rand van haren ondergang was geweest. Het aantal muiters, 't welk met diegenen welke zich binnen de doesson bevonden, misschien op 1200 kon worden geschat, bewees dat wij hier niet alleen met de marga Moeara Pinang hadden te doen gehad, maar dat ook volk uit de andere marga's zich bij *Radja TIANG ALAM* had gevoegd. Waarschijnlijk had men, opgewonden door den amfoen en de toovermiddelen van *Radja TIANG ALAM*, welke immers onkwetsbaarheid konden voortbrengen, ons als eene gemakkelijk te verdelgen prooi beschouwd. De waarschuwing welke ons door *PARAIPA* gewerd, en waardoor wij tijd vonden om ons min of meer op het gevecht voor te bereiden, geschiedde waarschijnlijk met het doel om ons te nopen de doesson uit te trekken. Hierdoor toch konden wij vernield worden, zonder dat aan de oude *adat* te kort gedaan werd. Men had ons dan zeker van uit de doesson in den rug aangevallen, en dan zou de kolonne op het open veld, zonder eenig steunpunt te bezitten, zich zeker niet zoo goed hebben kunnen staande houden. De maatregel om het grootste gedeelte der kolonne binnen de doesson te plaatsen, heeft dus, zooals ik hierboven aanmerkte, tot het behoud der kolonne veel toegebragt. Ofschoon ieder deel afzonderlijk door eene groote overmagt werd aangegrepen, bleef toch onze rug beschut en hadden wij aan de huizen en de borstwering eenige steunpunten. Daarenboven zijn er waarschijnlijk nog velen geweest, die uit eerbied voor de oude *adat* ons niet zoo openlijk hebben durven aanvallen.

Dat er verraad in het spel was kon als zeker worden aangemerkt, ook

dat de hoofden daarin deelden, kon als zedelijk, zoo al niet als wettiglijk bewezen beschouwd worden. Zij hadden zekerlijk niet dadelijk aan het gevecht tegen ons deelgenomen, doch de toeleg om ons te Goenoeng Mereksa te overvallen, moet hun bekend geweest zijn. Niet veel minder bijgeloovig en ligtgeloovig dan hunne onderhoorigen, dachten zij dat het aan de wondergaven van *Radja TIANG ALAM* gelukken zou de kolonne te verdelgen, doch toen zij ontwaarden dat wij ons niet zonder succes verdedigden, besloten zij misschien den uitslag af te wachten, bevorens te beslissen, welke partij zij zouden kiezen.

Door het afslaan van den overmagtigen vijand, waren wij wel aan een oogenblikkelijk gevaar ontkomen, doch de toestand der zaken was daardoor niet veel beter geworden. Aan eene bevrediging van de marga Moeara Pinang met de middelen die wij bezaten, viel nu moeilijk meer te denken, en het verstandigste was nu zeker te trachten, de kolonne, op de voor onze belangen meest voordeelige wijze, te redden uit den *guet-apens*, waarin wij gevallen waren.

Met diep leedwezen werd na het gevecht opgemerkt, dat wij onzen officier van gezondheid verloren hadden. De ongelukkige *KLEE* werd achter een der huizen, getroffen door twee lanssteken, waarvan een door het hart, dood gevonden. Hierdoor bleven onze talrijke gewonden zonder hulp.

Wij hadden bij het gevecht verloren:

aan gesneuvelden. 8

„ gewonden. 18

totaal. . . 26, hetgeen voor eene zoo

kleine magt aanzienlijk moet genoemd worden.

Dit verlies en vooral dat van onzen officier van gezondheid, verboden alle verdere offensieve operatiën. Behalve dat wij zekerlijk vele nieuwe gekwetsten zouden bekomen hebben, zou de kolonne, nu Goenoeng Mereksa door het verbreken der oude *adats*, geen veilig steunpunt meer was, en op de trouw van het hoofd niet meer kon worden gerekend, een zóó sterk detachement tot dekking van de gekwetsten en de bagage moeten achterlaten, dat het restant niet veel zou hebben kunnen uitrigten.

Onze koelies waren, op 50 na, die uit de aan de Ampat-Lawang grenzende afdeeling Kikim afkomstig waren, teruggekomen. Deze 50 waren, ingevolge nader bekomen berigten, tot *Radja TIANG ALAM* overgelopen. In het bezit van transportmiddelen zijnde, was eene retraite, welke waarschijnlijk niet dadelijk zou worden verontrust, misschien wel een goed middel om uit onze moeilijke positie te geraken, doch zij was voorzeker

het sein geworden voor een openbaren opstand, niet alleen in de Ampat-Lawang, maar waarschijnlijk ook in de aangrenzende districten. Zij mogt dus alleen als uiterst middel worden beproefd. Bovendien zou zij ook niet zoo gemakkelijk uitgevoerd zijn geworden, want wij kregen berigt dat de brug over de Moesie, bij Oeloe Menkoeda, over welke onze terugtogt zou moeten geschieden, niet meer bestond, maar, hetzij door het aanwassen van het water was weggeslagen, of door kwaadwilligen afgesneden.

Zonder het denkbeeld van een terugtogt geheel ter zijde te stellen, besloot ik diensvolgens vooreerst te blijven, en te trachten door het aannemen van eene ferme houding de muiters ontzag in te boezemen.

Een brief werd voor den tijdelijken militair kommandant van Tebing-Tingie, den 1sten luitenant HEISTERKAMP (1), in gereedheid gebragt, waarbij hij gelast werd het bamboezen kampement te verlaten en de troepen in het gedeeltelijk reeds voor huisvesting geschikt, in aanbouw zijnde steenen defensief kampement te doen trekken, en vervolgens met 30 man van het garnizoen en de te Tebing-Tingie aanwezige koelies voor de genie, naar Oeloe Menkoeda te gaan en een nieuwe vlotbrug over de Moesie te slaan.

De hoofden van de Ampat-Lawang werden bijeengeroepen. Onbewinpeld werd hun mijne bevreemding over het gebeurde te kennen gegeven. »Onder verzekering van eene goede ontvangst,» werd hun gezegd, »was de kolonne te Goenoeng Mereksa binnengetrokken en evenwel waren wij binnen de doesson aangevallen. Geen moeite zou het ons kosten die doesson, als eene regtmatische straf voor het ondervonden verraad, te vernielen, doch aangezien het onze bedoeling was vrede en rust te brengen, zou daarvan althans vooreerst worden afgezien; dat wij echter in geen geval Goenoeng Mereksa dachten te verlaten, bevorens *Radja TIANG ALAM* en de Pangeran van Moeara Pinang in onderwerping waren gekomen; dat wij daartoe de ontboden versterking voor de kolonne en een nieuwen officier van gezondheid zouden afwachten, als die onderwerping niet vroeger plaats vond; dat, aangezien wij te Goenoeng Mereksa geen veiligheid hadden gevonden en op hun invloed niet meer konden bouwen, wij van nu af ons zelven zouden bewaren; dat daarom alle personen, die zich nog in de doesson bevonden en daar niet te huis behoorden, zich dadelijk daaruit moesten verwijderen; dat alleen de hoofden en eenige hunner vertrouwde volgelingen zouden blijven; dat verder de doesson, voor zoover zij dit nog niet was, in behoorlijken staat van defensie zou worden gebragt.»

(1) Thans kapitein, kommandeerende het garnizoensbataillon in de 1ste militaire afdeling op Java.

Deze toespraak, met nedergeslagen oogen aangehoord wordende, scheen den verwachten indruk voort te brengen.

Hoezeer wij goed wisten van op geene hulp of versterking voor de kolonne te kunnen rekenen, omdat de in de residentie aanwezige militaire magt daartoe te gering en ook Palembang te ver verwijderd was, om die te kunnen afwachten, zoo konden de hoofden echter de mogelijkheid daarvan moeilijk berekenen. Zij bezaten tevens de overtuiging, en het gevecht van den dag had hun zulks genoegzaam bewezen, dat de geheele weerbare magt van de Ampat-Lawang niet in staat zou zijn, om ons uit Goenoeng Mereksa te verdrijven.

Wel is waar hadden wij geen levensmiddelen in genoegzamen voorraad om lang te kunnen wachten, doch waarschijnlijk zou het hoofd van Goenoeng Mereksa, ons ten minste wel van rijst hebben voorzien, al was het slechts uit vrees, dat wij anders de doesson zouden vernielen. Konden wij dus versterkingen afwachten, dan zou onze wraak gemakkelijk en zeker wezen; onderwierpen zich echter *Radja TIANG ALAM* en de Pangeran van Moeara Pinang, dan hadden wij hier niets meer te doen, en was onze aftogt naar Tebing-Tingie zeker.

Het zijn waarschijnlijk deze overwegingen geweest, welke de hoofden van de Ampat-Lawang, althans voor een gedeelte, bewogen hebben, om ons te helpen in het schikken der zaken, waardoor wij eindelijk een veiligen terugkeer der kolonne hebben verkregen.

De handen werden nu aan het werk geslagen, om de zwakke punten der doesson te versterken, en maatregelen te nemen om ons tegen een vernieuwden overval, welke vooral des nachts gevaarlijk en noodlottig kon worden, te vrijwaren.

De hierboven bedoelde brief aan den tijdelijken militairen kommandant van Tebing-Tingie, werd gelukkig nog langs de Lintang (1) op een vlot afgezonden. Eene poging om een duplicaat over land door te krijgen, mislukte, als zijnde de communicatie reeds gestremd. Tegen het vallen van den avond kreeg men berigt dat de vijand zich herzameld had, alle toegangen tot Goenoeng Mereksa reeds had afgesloten en zijn sterkte op 2000 man kon geschat worden.

Des avonds bragten wij, door het begraven onzer gesneuvelden, eene treurige plegtigheid ten uitvoer.

De nacht ging, uitgezonderd het lossen van eenige geweerschoten, rustig voorbij.

(1) De Lintang had hare uitwatering in de Moesie.

Den volgenden dag, 30 Junij, kwam *PARAIPA* ons verzoeken, om naar *Radja TIANG ALAM* te mogen gaan. Hij wilde, zooals hij voorgaf, dezen verzoeken, om *Goenoeng Mereksa* niet aan te vallen, omdat daaruit schade voor zijne doesson kon voortkomen. Waarschijnlijk geschiedde dit echter om *Radja TIANG ALAM* over te halen om zich te onderwerpen en ons veilig te laten aftrekken. Hij kreeg ten antwoord, dat hij kon gaan naar 'them goeddacht, doch dat het ons onverschillig was, of wij al of niet werden aangevallen.

Een paar uren daaraan kwam hij terug met het berigt, dat het gevecht van den vorigen dag een diepen en voor ons voordeeligen indruk bij de muiters had achtergelaten, en dat *Radja TIANG ALAM* en de *Pangeran van Moeara Pinang* zich gaarne zouden onderwerpen, mits hun en de marga geen leed geschiedde; dat er bij hen geen voornemen bestond om zich tegen het wettig gezag te verzetten, doch dat zulks was gekomen, omdat men hen voor den resident en zijne voornemens had bevreesd gemaakt, en men het gerucht had verspreid, dat ik was opgerukt, om de marga *Moeara Pinang* te vuur en te zwaard vernielen.

Hozeer deze gezegden aan twijfel waren onderworpen, gevoelde ik toch dat het zaak was van die gunstige gevoelens gebruik te maken. Aan den controleur *VAN DEN BOSSCHE* die bijzonder bekend was met de zeden, de taal enz. van het volk, werd opgedragen op de navolgende voorwaarden de onderhandelingen te besturen, als:

- 1°. Oogenblikkelijke ontruiming en vernieling der door de muiters opgeworpen versterkingen.
- 2°. Terugkeer der gewapende bevolking naar hare haardsteden.
- 3°. Verschijning van *Radja TIANG ALAM* en den *Pangeran van Moeara Pinang* voor den resident.

Na voldoening aan deze voorwaarden, zou de kolonne den terugtocht naar *Tebing-Tingie* aannemen; zoo niet, dan zou men versterking blijven afwachten. Werd gedurende den terugtocht een enkel gewærschot op de kolonne gelost, dan zou men de overeenkomst als verbroken beschouwen.

Dien dag kwam de *Pangeran*, hoofd van de marga *Lobo Poeding*, mij verzoeken om zich buiten de doesson te begeven, ten einde zijn oom, den *Raden van Lobo Poeding*, die met een talrijk gewapend gevolg aan de overzijde van de *Lintang* aangekomen was, te gaan ontmoeten. Dit werd hem toegestaan. Met hem verliet ook de *Pangeran*, hoofd van de marga *Tandjong Raija*, zonder vergunning, de doesson.

De onderhandelingen werden dien dag op de gestelde voorwaarden voortgezet, doch waren des avonds nog tot geen gewenscht resultaat gekomen.

De magt des vijands vermeerderde aanhoudend, en werd toen op 2500 man geschat. Al de marga's der Ampat-Lawang schenen dus hun contingent te hebben geleverd. Men vreesde zeer dat zulks een nadeeligen invloed op de gevoerde onderhandelingen zou hebben.

De nacht ging weder, uitgezonderd het wisselen van eenige geweer-schoten, rustig voorbij.

Des morgens ontwaarden wij aan alle zijden gewapend volk de doesson omringen, en een aanval kwam ons waarschijnlijker voor dan het gelukken der onderhandelingen. Onze middelen van defensie werden dus nog eens nagezien. PARAIPA, die het meeste belang bij een vreedzamen afloop had, was des morgens weder naar het kamp van *Radja TIANG ALAM* vertrokken. Welke beweegredenen hij gebruik heeft, weten wij niet, doch tegen 8 ure kwam hij ons met een verheugd gelaat melden, dat de gestelde voorwaarden waren aangenomen, mits *Radja TIANG ALAM* en de Pangeran van Moeara Pinang eene schriftelijke verklaring van mij ontvingen, dat hun voor het gebeurde vergiffenis werd geschonken. Wantrouwen nopens onze bedoelingen schenen dus voornamelijk den gewenschten uitslag te hebben tegengewerkt. Tegen het geven dier verklaring bestond geen bezwaar, zoo zij de gestelde voorwaarden aannamen; en dat zij op de vergiffenis van het bestuur prijs stelden, kon als een gunstig teeken worden aangemerkt. De gevraagde verklaring werd diensvolgens in dien zin gegeven. PARAIPA verzocht wijders dringend, dat de laatste voorwaarde, waarbij de verschijning van *Radja TIANG ALAM* en den Pangeran van Moeara Pinang voor den resident werd verlangd, voorloopig niet werd uitgevoerd. Hij vreesde, zeide hij, dat aangezien er ook van 'svijands zijde vele slagtoffers waren gevallen, er door enkele geestdrijvers en heethoofden in hunne familiën, misschien bij die ontmoeting persoonlijke wraak zou uitgeoefend worden, waardoor de herstelde rust weder zou verstoord worden. Uithoofde de *vendettes*, of bloedwraak, bij deze woeste stammen nog zeer in zwang zijn, was de vrees van PARAIPA niet geheel ongegrond; doch ik geloof, dat het wantrouwen van *Radja TIANG ALAM* omtrent onze bedoelingen en de vrees dat wij hem bij die ontmoeting zouden trachten te arresteren, wel de ware reden van dat verzoek zullen geweest zijn. Ook is het mogelijk, dat de hoofden van de Ampat-Lawang zelve eene ontmoeting tusschen mij en *Radja TIANG ALAM* vreesden, omdat het dan natuurlijk tot eene verklaring nopens de oorzaak van zijne handelingen zou gekomen, en het deel dat de hoofden in deze zaak hadden gehad, meer duidelijk uitgekomen zijn.

Het behoorlijk wikken en wegen der omstandigheden, waarin de kolonne zich bevond, en de overweging van het hooge belang dat er in gelegen

was, om haar uit hare moeilijke positie te brengen, bragten mij tot het besluit om van de onmiddellijke uitvoering der laatste voorwaarden af te zien, en zond ik *Radja TIANG ALAM* en den Pangeran van Moeapa Pinang eene uitnoodiging om te Tebing-Tingie te komen.

Des namiddags kreeg men berigt, dat de opgeworpen versterkingen vernield waren, en zag men het gewapend volk, hunne geweren in de lucht afschietende, aan alle zijden naar huis trekken.

Ik ontving ook tijding, dat de 1ten luitenant HEISTERKAMP met een detachement van 50 militairen te Oeloe Menkoeda was aangekomen en eene brug over de Moesie had geslagen.

Niets hield ons dus meer tegen, om den terugmarsch naar Tebing-Tingie aan te nemen. Voor onze gewonden, die reeds drie dagen zonder hulp lagen, was zulks ten hoogste noodzakelijk.

De Pangerans van Lobo-Poeding en Tandjong-Raija, die zich verwijderd hadden, waren teruggekomen.

Ofschoon het denkbeeld aan een nieuw verraad zich onwillekeurig bij ons opdrong, werd echter besloten in den vroegen morgen van den 2^{den} Julij, den terugmarsch naar Tebing-Tingie aan te nemen. De hoofden van de Ampat-Lawang ontvingen eene uitnoodiging, om, ingevolge de bestaande gebruiken, mij naar Tebing-Tingie uit te geleiden, hetgeen allen, hoewel sommigen schoorvoetende, aannamen. Door een wakend oog bij dien togt over hen te houden en hen binnen het bereik onzer wapens te laten blijven, was men beter tegen verraad beveiligd.

De marsch op het bepaalde uur aangenomen hebbende, kwam de kolonne, zonder eenige ontmoeting, of zonder in het minst verontrust te zijn geworden, denzelfden dag, des avonds, na een zeer vermoeijenden marsch, op Oeloe Menkoeda aan, van waar wij den 5^{den} Julij Tebing-Tingie bereikten.

De kolonne was dus gelukkig uit den moeilijken toestand geraakt, waarin zij door verraad gekomen was, en voor verdere gebeurtenissen bewaard gebleven. Naast andere oorzaken, had zij die uitkomst vooral aan hare dapperheid en volharding bij het gevecht van den 29sten Junij te danken.

Zooals wij reeds aanmerkten, was dit voorval slechts het voorspel van den belangrijken opstand, waarmede Palembang later geteisterd is geworden, en waarbij de dapperheid en volharding in het doorstaan van vermoeijenissen, van het Indisch leger, op nieuw schitterend zouden blijken.

DENKBEELDEN AANGAANDE DERIVATIE.

Vrij naar een artikel, voorkomende in de Allgemeine Militär Zeitung.

Hoewel KASPAR ZOLLER (of ZOLLNER) reeds omtrent het einde der 13^e eeuw (1498?) de getrokken loopen uitvond en de trekken spoedig daarop spiraalvormig ingesneden werden, wist men toch tot voor ongeveer 15 jaren (dus bijna vierde halve eeuw) van de standvastige zijdelingsche afwijking der wentelende projectielen (*derivatie*) zooveel als niets; dat is, men kende haar óf in het geheel niet, óf men schreef de vaak opgemerkte, regelmatigige zijdelingsche afwijking altijd ten onregte toe aan de bekende invloeden van den wind, van de eenzijdige verlichting van den vizierkorrel, van het draaijen van 't geweer bij het aanleggen enz. Gedeeltelijk laat zich dit slechts daardoor verklaren, dat men in vroegeren tijd niet op zulke ontzagelijke afstanden met het geweer schoot, als tegenwoordig, zoodat dan ook de derivatie van de bolronde projectielen, die om hunne as wentelden, en die daaraan, zooals men nu met zekerheid weet, niet zoo sterk onderworpen zijn als de puntkogels, op verre na niet zoo aanzienlijk was. Ten andere kan het ook zijn, dat men een dergelijken invloed der lucht (hetzij als strooming, hetzij als wederstand) voor geheel onmogelijk hield. In die meening wordt men bevestigd, wanneer men ziet, hoe over verscheidene omstandigheden bij het schieten, nog een donkere nevel verspreid ligt, hoewel men zich nu bijna vijf eeuwen met vuurwapens bezighoudt; — maar al te vaak komen op de schietplaats verschijnselen aan den dag, voor welke de meest geoefende schutters geene reden weten te geven.

Sedert de derivatie in Frankrijk bekend werd, heeft men er, zooals welligt onzen lezers bekend is, in Beijeren eene bijzondere oplettendheid aan gewijd, en de verdienstelijke chef van de Koninklijke Militaire geweerfabriek te Amberg, de majoor v. PODEWILS, heeft die zijdelingsche afwij-

king voor gewichtig genoeg gehouden, om te trachten haren invloed weg te nemen door de correctie dier afwijking aan het vizier zelf aan te brengen. Deze correctie, die bij groote afstanden vrij aanzienlijk wordt, aan den schutter over te laten, door hem eenvoudig voor te schrijven meer of minder zijwaarts te mikken, scheen te bezwaarlijk. De zoogenaamde *Derivations-curve*, welke aan het nieuwste Beijersche schietgeweer, de kernbus voor de jagers, is aangebragt, is, zoover wij weten, voor het eerst in Beijeren en wel tot nog toe alleen dáár aangewend, en is volgens de uitvinding van den majoor v. PODEWILS geconstrueerd.

Bij de proeven, die gedaan werden om de derivatie te onderzoeken, verkreeg men tot resultaat, dat zij bedroeg:

voor 100 passen	0,114	voet.
» 200	» 0,59	»
» 300	» 0,82	»
» 400	» 1,41	»
» 500	» 2,27	»
» 600	» 3,09	»
» 700	» 4,21	»
» 800	» 5,34	»
» 900	» 7,10	»
» 1000	» 9,00	»
» 1100	» 11,11	»
» 1200	» 15,67	»

Na verschillende proefnemingen en de vergelijking der daardoor gevonden resultaten met de theorie der kogelbaan en hare derivatie, werden nu de voortreffelijke vizierinrichtingen der Beijersche kernbussen vervaardigd, voorzien van aanduidingen voor de onderscheidene afstanden tot op 1000 pas, en van de correctie voor de derivatie, die ten laatste, voordat zij aan de manschappen gegeven werden, nog eerst werden ingeschoten.

Waarom nu, in weerwil van deze ondervinding, toch nog van verschillende kanten, zelfs door zaakkundigen, langen tijd aan het bestaan eener derivatie getwijfeld, of ten minste haar invloed als hoogst onbeduidend voorgesteld werd, is moeilijk te verklaren. Meer begrijpelijk is in dit opzigt het ongeloovige hoofdschudden van eenige in het vak vergrijsde buksmakers, wanneer men bedenkt hoe deze meesttijds alle theorie missen.

De bovengenoemde majoor heeft echter ook toen eene theorie der derivatie en eene wet voor hare aangroeiing met den afstand opgemaakt, welke hij beide bij latere proefnemingen met zijne tegenwoordige nieuwe getrokkenes infanteriegeweren, heeft gewijzigd.

Deze theorie, welke, zooals de lezer welligt zal opmerken, in verscheidene punten overeenstemt met die van TAMISIER, den eersten onderzoeker van de oorzaken der derivatie, komt in de hoofdzaak op het volgende neder.

Wij moeten hierbij echter aanmerken, dat de majoor v. PODEWILS zelf haar slechts eene proeve tot verklaring noemt, die hij uit een schat van waarnemingen heeft opgemaakt, en die zonder uitzondering in alle gevallen, waarin hij haar heeft toegepast, met de praktijk in overeenstemming is bevonden.

Zuivere theorie.

1. Wanneer men zich een ligchaam denkt, hetzij eenvoudig of zamengesteld, dat in eene luchtledige ruimte zweeft, en dan door eene of andere oorzaak in eene om zijne as draaijende beweging gebragt wordt, dan zou zonder eenigen twijfel deze as haar stand in de ruimte behouden, en het ligchaam, behalve de draaijende beweging, geene andere, naar welke zijde dan ook, aannemen. Er bestaat namelijk hoegenaamd geen oorzaak tot eene zijdelingsche of voorwaartsche beweging, en daar er geen uitwerksel zonder oorzaak is, zoo is ook iedere andere beweging dan de ronddraaijende ondenkbaar.

2. Komt het om zijne as draaijende ligchaam in alle, of in twee elkander diametraal tegenover liggende punten zijner oppervlakte, met het vlak van andere lichamen in even sterke aanraking, dan zal het gevolg daarvan geen ander zijn, dan dat de snelheid der draaijende beweging of rotatie vermindert; in geen geval echter is het mogelijk, dat daardoor eene vooruitgaande beweging in eene of andere rigting ontstaat.

3. Wordt daarentegen de oppervlakte van het draaijende ligchaam slechts in één enkel punt aangeraakt, dan wordt die aanraking een hinderpaal voor die draaijende beweging, welke dan, bij het uitwijken voor die hindernis, overgaat in eene rollende beweging in de rigting der rotatie.

4. Wanneer dus bijvoorbeeld onder tegen een om zijne as draaijend ligchaam een vlak aangebragt wordt, dat loodregt is op de rigting der zwaartekracht — dus horizontaal, — dan zal dat ligchaam langs dat vlak eene rollende beweging aannemen en wel *naar die zijde, naar welke zijn bovenkant zich bij het ronddraaijen bewoog*, even als een draaijend rad zich slechts dan in de rigting zijner rotatie vooruit bewegen kan, wanneer het op een onderliggend vlak rust, dat genoegzamen wederstand biedt.

5. Deze rollende beweging heeft plaats met wijzigingen, welke van verscheidene bijkomstandigheden, die haar vergezellen, afhankelijk zijn.

Is namelijk het horizontale vlak, dat ter ondersteuning van het draaijende ligchaam dient, zóó digt en hard, dat het gewigt van het ligchaam volkomen gedragen wordt, dan heeft er eene volkomen rollende beweging plaats, en de lengte van den afgelegden weg, op dat vlak gemeten, is bij iedere omwenteling gelijk aan den omtrek van het ligchaam, even als bij een rad, dat op eene volkomen vlakke en harde basis loopt, de lengte van den met iederen omgang afgelegden weg, volkomen overeenkomt met den buitensten omtrek der velgen.

De lengte van dezen weg wordt bij eene harde, maar klimmende basis gewijzigd door de grootte van den hellingshoek van het vlak, langs hetwelk het ligchaam moet opstijgen, en door de wrijving.

Wanneer evenwel de ondersteunende massa geen genoegzame digtheid bezit om het gewigt van het draaijende ligchaam volkomen te dragen, wanneer zij namelijk uit eene vloeibare of luchtvormige middenstof bestaat, dan zal de draaijende beweging slechts gedeeltelijk in eene rollende overgaan en de lengte van den weg, bij iedere omdraaijing afgelegd, hangt af van de betrekking, die er bestaat tusschen het gewigt van het rollende ligchaam en het wederstandsvermogen der ondersteunende stof, of, wat hetzelfde is, tusschen het gewigt van het ligchaam en de hoegrootheid van den druk, welken de ondersteunende massa, ten gevolge van hare digtheid en van hare eigene beweging, of de beweging van het rollende ligchaam tegen het gewigt van dat ligchaam overstelt, en wel op de volgende wijze:

De afgelegde weg staat in regte reden tot het wederstandsvermogen van de ondersteunende massa, en in omgekeerde reden tot het gewigt van het rollende ligchaam. Hoe grooter namelijk de eerste en hoe ligter het ligchaam is, des te grooter wordt de weg, welke bij iedere omdraaijing wordt afgelegd.

Dit wordt zonder verder bewijs duidelijk, wanneer men in het oog houdt, dat het wederstandsvermogen of de digtheid der ondersteunende stof, de rollende beweging veroorzaakt en de draaijende verhindert, terwijl daarentegen het gewigt des ligchaams, of zijn moment van traagheid de rollende beweging tegenwerkt.

Toegepaste theorie.

Het projectiel, dat uit een getrokken loop geschoten wordt, moet gedurende zijn vlugttijd als een regelmatig ligchaam aangemerkt worden, dat eene draaijende beweging heeft om zijne as, en wel in de rigting van de trekken des loops.

De door feiten bewezen derivatie van wentelende projectielen of hunne afwijking regts bij regts getrokkenne loopen, en links bij links getrokkenne, is alleen verklaarbaar door haar aan te nemen als eene rollende beweging, welke die projectielen aannemen, ten gevolge van de zamenpersing der stof, op welke zij rusten, dat is van die luchtlagen, welke de onderste helft van het projectiel omgeven.

Digtheid van de ondersteunende massa is, volgens de stellingen, hierboven onder den titel van »zuivere theorie» ontwikkeld, de eenige denkbare oorzaak van de derivatie. De meerdere of mindere graad dezer digtheid, die evenwel altijd in betrekking tot de zwaarte van het roterende ligchaam moet beoordeeld worden, is oorzaak van meerdere of mindere afwijking. Hoe grooter dus de digtheid en daardoor het wederstandsvermogen der luchtlagen is, die de onderste helft van het oppervlak des projectiels omgeven, des te aanzienlijker zal de derivatie zijn. De eerste vraag is dus: welke zijn de oorzaken van eene verdigting of zamenpersing der ondersteunende massa: de voornoemde onderste luchtlagen.

Wanneer men de krachten in aanmerking neemt, die op het projectiel gedurende zijnen vlugtijd werken, zoo vinden wij de twee volgende factoren, die invloed uitoefenen op de verdigting der ondersteunende stof en dus op haar verhoogd wederstandsvermogen.

a.) De val van het projectiel ten gevolge zijner zwaarte, en naar de wetten der zwaartekracht.

b.) De vooruitgaande beweging van het projectiel, een gevolg van de ontbranding van het buskruid.

Wanneer en hoe deze beweging invloed uitoefent zullen wij later doen zien.

De meerdere of mindere invloed, welchen deze factoren zullen uitoefenen, wijzigen zich naar de bijomstandigheden op de volgende wijze:

1. Hoe grooter de oppervlakte van het vallende ligchaam in vergelijking van zijne zwaarte, hoe kleiner dus de betrekkelijke zwaarte van het projectiel is, des te kleiner zal de invloed op het bespoedigen van den val en daarmede op de verdigting der onderste luchtlagen zijn, en omgekeerd.

2. De lucht, die bij de snelle voorwaartsche beweging door het projectiel moet verdrongen worden, biedt eenen wederstand, welke met de snelheid dier beweging aangroeit.

Het is duidelijk, dat de werking op het verdigten der ondersteunende stof door de vooruitgaande beweging, geheel alleen van den vorm des projectiels afhangt, en dat zoodanige werking dan alleen kan plaats vinden, wanneer het projectiel eene zoodanige gedaante heeft, dat de onderste helft

van zijne oppervlakte werkelijk wederstand ondervindt van de luchtmasse tegen welke het zich in beweegt.

Vergelijkt men nu, om de hoegrootheid van de genoemde verdigting, ten gevolge van den vorm des projectiels na te gaan, den *cilinder* met den *kegel*, dan komen wij tot de volgende resultaten :

Wanneer men zich een volmaakte cilinder voorstelt, die, in de rigting zijner as geschoten, zich in de lucht voorwaarts beweegt, zoo zal alleen de basis den wederstand der lucht ondervinden, en de luchtlagen, waarmede de onderste helft zijner oppervlakte in aanraking komt, worden ten gevolge zijner voorwaartsche beweging volstrekt niet ineengeperst.

Beweegt zich daarentegen een kegel met de punt vooruit, zoo komt de lucht, tegen welke hij indringt, met het geheele kegelvormige oppervlak in aanraking, en de luchtlagen, op welke het projectiel rust, ondergaan daardoor eene drukking en samenpersing.

Ingevolge al het bovenstaande kan nu de theorie der derivatie in de volgende stellingen worden zamengevat :

I. De derivatie der wentelende projectielen is een gevolg van twee veranderingelijke oorzaken, en wel :

a. Van de digtheid, die de ondersteunende middelstof verkrijgt door de nederdaling van het projectiel, ten gevolge zijner zwaarte ;

b. Van die digtheid, welke een gevolg is van ineenpersing door de voorwaartsche beweging des projectiels.

Van deze beide factoren neemt de eene toe, terwijl de andere afneemt; *a.* vermeerderd met den vlugttijd (hier valtijd), terwijl *b.* te gelijkertijd vermindert.

II. De draaijende *cilinder* zal, onder overigens gelijke omstandigheden, minder deriveeren, daar eene samenpersing der ondersteunende luchtlaag hier alleen ten gevolge van den val plaats heeft.

Bij projectielen, die meer tot den cilinder- dan tot den kegelvorm naderen, dus bij de nieuwere projectielen met ogivale punten, wordt dus de derivatie eerst op grootere afstanden bemerkbaar, nadat de snelheid van den val aanzienlijk heeft toegenomen; zij zal zich evenwel betrekkelijk in mindere mate voordoen.

III. De draaijende *kegel* zal sterker deriveeren, daar de verdigting of samenpersing der ondersteunende luchtlaag hier niet alleen een gevolg is van de snelheid van den val, maar ook van de veel grootere snelheid der voorwaartsche beweging

Door deze laatste oorzaak zal de derivatie zich bij projectielen met kegelvormige, in plaats van ogivale punten sterker voordoen, en buitendien in veel hoogerem graad dan bij den cilinder waargenomen worden.

Opmerkingen ten slotte.

Met de hoofdstellingen II en III der theorie komen de uitkomsten door de praktijk verkregen, volkomen overeen. Het is namelijk een bewezen feit, dat de kogel van de Beijersche kernbus met zijne kegelvormige punt eene veel grootere derivatie heeft dan nieuwere projectielen met ogievormige punten, en eveneens is het eene waarheid, zooals uit de hierboven gedane opgaven kan nagegaan worden, dat de derivatie bij het eerste der genoemde projectielen reeds op 100 passen zichtbaar is, terwijl dit bij de anderen, wier vorm meer cilindrisch dan conisch is, eerst op de grootere afstanden het geval is. Het zou niet moeilijk zijn, om de bovenstaande stellingen II en III door proeven te bewijzen. Men behoefde daartoe slechts projectielen van zuiver cilindrischen vorm te vergelijken met andere, die kegelvormig waren, en de laatsten bij voorkeur zóódanig dat de beschrijvende lijn een hoek van 45° met de basis maakte, daar hij dan het verste van den cilindervorm verwijderd is.

2.) De theorie der derivatie, welke men vroeger uit de verschijnselen bij de kernbussen afleidde, berustte wel is waar op dezelfde gronden, daar de samenpersing van de ondersteunende stof als oorzaak werd aangegeven, terwijl men aannam, dat de tegenstand der lucht tegen den onderkant des kogels, sterker was dan tegen het overige gedeelte van het oppervlak en voortdurend aangroeide, het een zoowel als het ander, ten gevolge van de zwaartekracht, die het projectiel doet vallen. Daar wij nu evenwel bewezen hebben, dat die samenpersing niet alleen een gevolg is van den val, maar ook van de voorwaartsche beweging van het projectiel, zoo spreekt het van zelf, dat de wetten voor den val alleen niet genoegzaam zijn tot berekening der derivatie, maar dat deze alleen zou kunnen gevonden worden door de beide oorzaken, onder I vermeld, in rekening te brengen, waarbij het echter altijd eene moeilijke opgaaft zal blijven, de waarde en de wetten voor de beide veranderlijke coëfficiënten vast te stellen tegenover dien veranderlijken toestand des dampkrings.

3.) De samenpersing der onderste luchtlaag werd voor den kegel afgeleid uit de voorwaartsche beweging, en daaruit volgde eene grootere derivatie. Daar evenwel door de voorwaartsche beweging niet alleen de onderste luchtlagen, welke de oppervlakte des kogels omringen, zamengedrukt worden, schijnt dit het aangevoerde onder 2 van de zuivere theorie, tegen te spreken.

Dit is echter slechts schijnbaar; want de roteerende kegel verlaat door zijnen val de bovenste zamengeperste luchtlaag, en drukt op de onderste, waardoor zonder twijfel eene grootere ongelijkheid in de werking ontstaat,

die op twee elkander diametraal tegenover staande punten van het oppervlak wordt geboren; dien ten gevolge wordt de oorzaak der derivatie grooter, dan wanneer de druk, welke door den val ontstaat, op eene minder digte laag wordt uitgeoefend, zooals bij den cilinder het geval is.

EEN GEDEPUTEERDE TE VELDE.

Naar aanleiding van de: *Mémoires relatifs à la guerre de succession de 1706—1709 et 1711*, de SICCO VAN GOSLINGA, député des Etats-Généraux. Publiés par MM.

U. A. EVERTSZ et G. H. M. DELPART, au nom de la Société d'histoire, d'archéologie et de linguistique de Frise.

„Wij deelen volstrekt niet in die dwaze declamatiën, waartoe de Ver-
tegenwoordigers der Souvereine Provinciën bij de legers der Republiek de
stof hebben geleverd; die aanmerkingen missen alle billijkheid en waarheid.
Wanneer MARLBOROUGH bij den veldtogt van 1705 uitroept: »Had CAESAR
»gedeputeerden te velde gehad, hij zou zulke veroveringen niet hebben ge-
»maakt,“ dan zien wij daarin niets anders dan de uitdrukking van den
eigenwaan eens mans, die niets van den geest van CAESAR had, maar die
gaarne door een dergelijk verwijt de verantwoordelijkheid zijner eigene mis-
slagen op anderen wilde overbrengen; en wij gelooven, dat men meestal
te onbillijk is ten aanzien dier gedeputeerden te velde, en te veel vergeet,
dat zich daarbij meermalen mannen van groote geestkracht en bekwaam-
heid bevonden, die dikwijls de gewigtigste diensten aan het vaderland hebben
bewezen.’

Deze woorden van den kolonel KNOOR, in zijn »*Nederland in 1672 en
1675*,“ die hem, hoezeer natuurlijk een tegenstander van het beginsel om
Gedeputeerden te velde bij een leger aan te stellen, door een gevoel van
onpartijdigheid en regtvaardigheid werden in de pen gegeven, kwamen ons
in de gedachte bij het lezen van de *Mémoires* van SICCO VAN GOSLINGA, voor
de geschiedenis in het algemeen en voor de krijgsgeschiedenis van Neder-
land in het bijzonder, stellig een der merkwaardigste werken, die in den
laatsten tijd zijn uitgekomen.

De Heeren U. A. EVERTSZ en G. H. M. DELPRAT, hebben door het vol-
doen aan den wensch van het Provinciaal Friesch Genootschap, om de uit-

gave van GOSLINGA's Gedenkschriften op zich te nemen, aan de geschiedkunde eene uitstekende dienst bewezen.

Het is hier de plaats niet in eene uitvoerige historische beschouwing te treden van hetgeen deze *Mémoires* behelzen, of de bijzonderheden, welke er in vermeld worden, kritisch te vergelijken met hetgeen andere schrijvers over den Spaanschen successie-oorlog hebben te boek gesteld. Wij willen alleen de aandacht onzer lezers er op vestigen, en in eenige weinige regels GOSLINGA als Gedeputeerde te velde beschouwen, zooals hij zich in zijn "*récit naïf*," zoo als hij-zelf zijne aantekeningen ergens noemt, doet kennen.

Het zal wel niemand in de gedachte komen, de instelling van Gedeputeerden te velde te willen verdedigen of terugwenschen, en geen twijfel kan er zijn, of zij hebben onze Republiek meer nadeel dan voordeel gedaan, doch dat neemt niet weg, dat de invloed en het gezag van mannen als GOSLINGA, die onbetwistbare bekwaamheden aan eene groote mate van energie en een helderen militairen blik in den waren zin des woords paarden, juist door de betrekking welke zij bekleedden, in staat waren, het vaderland allergewigtigste diensten te bewijzen, en het ook werkelijk gedaan hebben.

Ten tijde der Republiek waren er twee soorten van afgevaardigden bij het leger. Twee leden van den Raad van State werden gecommiteerd, om te zorgen voor de betaling der soldij en het behoorlijk leveren der levensmiddelen. Hunne betrekking kwam dus in zekeren zin overeen met die der Intendance in onze dagen. De andere evenwel, de eigenlijk gezegde *Gedeputeerden te velde*, waren van veel meer belang door hunnen invloed op de krijgsoperatiën. Zij waren vijf in aantal, afgevaardigd door de Algemeene Staten; ieder hunner had eene toelage van f 75 daags. Zij waren volgens hunne instructie belast met het handhaven der waardigheid van den staat tegenover de generaals der Republiek en zelfs tegenover den opperbevelhebber van het Engelsche leger, den Hertog van MARLBOROUGH. Bij verschil van gevoelen tusschen den Hertog en den Nederlandschen Veldmaarschalk (HENDRIK van Nassau-Ouwerkerk) moesten zij den raad der andere generaals inwinnen, en het geschil eindigen door eene beslissing welke de veldmaarschalk verplicht was te eerbiedigen.

Het is niet moeilijk na te gaan, welke onberekenbare nadeelen kunnen voortvloeijen uit zoodanige inrigting, die de beslissing over de gewigtigste militaire kwestieën — want bij zaken van ondergeschikt belang zal wel zelden hunne tusschenkomst ingeroepen zijn — in handen stelde van personen,

wier benoeming tot hunne belangrijke betrekking in de meeste gevallen geen genoegzamen waarborg opleverde voor hunne geschiktheid.

De zeer enkele gevallen, waarin goede uitkomsten verkregen zijn door krachtige maatregelen, van welke de Gedeputeerden te velde de verantwoordelijkheid op zich namen, en waardoor dus den bevelvoerenden generaal eene grootere vrijheid van handelen gegeven werd, kunnen op verre na niet opwegen tegen de vele andere voorbeelden, waarbij de stremmende invloed der Gedeputeerden ten duidelijkste blijkt.

Een onberekenbaar voordeel was het dus, wanneer de keus van Hunne Hoogmogenden viel op mannen als GOSLINGA, die aan een scherpzinnig doorzigt een grooten persoonlijken moed en eene echt Friesche vastheid van karakter paarde.

Opmerkelijk is het, in deze *Mémoires* na te gaan, hoe hij, die in 1706 voor het eerst als Gedeputeerde te velde optreedt, en zich-zelven (pag. 2) »*novice dans le métier*» noemt, in zoovele gevallen blijken geeft van waar militair genie, die het ons doet betreuren dat hij niet liever van zijne jeugd af aan, de militaire loopbaan tot de zijne heeft gemaakt, waarop hij zich welligt tot een der grootste generaals had kunnen ontwikkelen.

Zoo vinden wij (bl. 18 en volgg.) een belangrijk verslag van de veldslagen bij Ramillies en bij Oudenaerden, die hij met al de levendigheid van een ooggetuige beschrijft, en waarbij menige opmerking zijn juist oordeel bewijst.

Maar wat bovenal deze *Mémoires* van het hoogste belang maakt voor de geschiedenis in het algemeen, is de beoordeeling van MARLBOROUGH, »dat »troetelkind der fortuin, dien kouden egoïst, die in de uitoefening van het »opperste krijgsgeszag niets anders ziet dan het middel om aan zijne onver»zadelijke geldzucht te voldoen; den eierzuchtige zonder eergevoel, voor »wien alle wegen goed zijn om tot het doel te geraken, en die, om zich »te verheffen, naar de gunsten streeft eener Koninklijke bijzit; dien man »zonder karakter, die, na eerst voor de STUARTS in het stof te hebben ge»kropen, in de ure des gevaars hen ijlings verlaat om de opgaande gelukszon »van WILLEM III te aanbidden (1).»

De fortuin heeft MARLBOROUGH's naam met eenen glans omgeven, die tijdgenoot en nakomeling verblind heeft, en bij de meeste geschiedschrijvers komt hij voor als een der grootste veldheeren, van welke de krijgsgeschiedenis melding maakt, waarbij veelal tot grondslag genomen wordt het uit-

(1) W. J. KNOOP, Eekeren (1703). In het *Jaarboekje der Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt*. Zesde Jaargang 1836.

voerige werk van zijn bewonderaar COXE, *Mémoires of JOHN Duke of MARLBOROUGH*. Dat ook zijne tijdgenooten er evenzoo over dachten, blijkt uit de wijze, waarop hij gevierd en beloond werd, en opmerkelijk zijn de woorden waarmede de schrijver der bovenaangehaalde regelen zijne beschouwingen over het gevecht bij Eekeren besluit :

»Er is geen sterker bewijs,» zegt hij, »voor de zwakheid en lafheid onzer toenmalige staatkunde; voor onze geheele onderwerping aan den Britschen invloed, dan die gedweehed, waarmede men MARLBOROUGH bleef ontzien, en die ondank, waarmede men SLANGENBURG (den held van Eekeren) loonde. Twee jaren na de overwinning van Eekeren was de Hollandsehe bevelhebber genoodzaakt de krijgsdienst der Republiek te verlaten, omdat zijn fier onafhankelijk karakter zich niet buigen kon onder de aanmatigingen des Britschen veldheers, en omdat de hoofden der Republiek niet den moed hadden om hun dienaar in zijn goed recht te handhaven, maar hem opofferden aan MARLBOROUGH's ijverzucht en wrok. MARLBOROUGH bleef het opperbevel over de Nederlandsche legermacht behouden; en al is het dat hij meer dan eenmaal de blijken gaf, hoe weinig hem de eer en het belang van Holland ter harte gingen, en hoe hij zijne oorlogshandelingen voornamelijk regelde naar de ingevingen van zijn eigenbelang, toch bleef men in Holland voor hem in het stof kruipen, en hoopte men waardigheden, luister en macht op zijn hoofd. En, wat erger is, die onrechtvaardigheid van den tijdgenoot wordt ook door de nakomelingschap gedeeld; en de geschiedenis, valsche en oppervlakkige opgaven voor waarheid aannemende, heeft MARLBOROUGH een groot veldheer genoemd, en de luisterrijke daden der Nederlanders in den Spaanschen Successie-oorlog in de schaduw gesteld.»

GOSLINGA laat ons op menige bladzijde van zijne *Mémoires* een blik slaan in de geheime beweegredenen, die MARLBOROUGH leidden. Als een enkel voorbeeld onder velen, en dat tevens kan doen zien, hoe de krachtige besluiten der Nederlandsche generaals vaak tegengewerkt werden door MARLBOROUGH's egoïsme, laten wij hier een uittreksel volgen, te vinden op bladz. 51—54.

Een paar woorden tot opheldering mogen voorafgaan :

De veldtogt van 1706 was afgeloopen, en ten gevolge der schitterende overwinning bij Ramillies met uitstekend gevolg bekroond; de Franschen waren bijna geheel uit de Spaansche Nederlanden teruggedrongen. In het volgende jaar werd VILLEROI, de onbekwame gunsteling van Madame DE MAINTENON, aan het hoofd van het Fransche leger door VENDÔME vervangen. Het leger der verbondenen stelde zich bij het begin van den veldtogt bij

Anderlegh en Halle op, terwijl VENDÔME zich met 160 bataillons en bijna 500 eskadrons (1) bij Mons legerde. Aanvankelijk besloot men tegen deze overmagt geen aanval te wagen, te meer, daar de zeemogendheden eene expeditie naar Toulon hadden gezonden, hetwelk door EUGENIUS van Savoye van de landzijde werd aangevallen en aan den zeekant door eene Britsch-Nederlandsche vloot onder SHOVELL werd ingesloten, van welke expeditie men eerst den uitslag wilde afwachten. Onverwachts kreeg men door spionnen het berigt, dat VENDÔME uit zijne stelling was opgebroken, zonder dat men evenwel kon nagaan, welk plan hij gevormd had. In de zeer waarschijnlijke onderstelling, dat VENDÔME bij zijne overmagt eenige onderneming in den zin had, om daardoor de eer der Fransche wapenen te herstellen, werd er een partijganger op verkenning uitgezonden, en middelerwijl krijgsraad belegd, om over de te nemen maatregelen te beraadslagen. Men was van gevoelen, dat de vijand voornemens was óf zich van Leuven meester te maken, óf het beleg te slaan voor Huy. Om het eerste te beletten had men de keus tusschen twee middelen, namelijk, terug te trekken naar Brussel, of ergens naar de zijde van Nivelles, de Senne over te trekken. — Hier laten wij verder GOSLINGA spreken:

La première demarche etoit honteuse, et quasi decisive pour le reste de la campagne; outre que l'ennemi aussi bien que nous mangeroit notre Pais. La dernière etoit sujette a des grands risques. On en demeura la ce matin aux raisonnemens en attendant que le Partisan revint nous porter des avis surs des ennemis. La deputation prit cet intervalle pour tenir un conseil de guerre avec le Marechal, Les Gen. d'Inf. et de Cavallerie et Lt. Gen., et les Gen. Maj. de l'Etat. On mit les deux partis cy dessus mentionnés en deliberation: apres une deliberation meure tous unanimement furent de sentiment, qu'une marche en arriere a l'ouverture d'une campagne apres une aussi glorieuse que celle de l'année precedente, etoit honteuse, releveroit le courage de l'ennemi, et nous mettroit hors d'état d'entreprendre le reste de la campagne la moindre chose; que plutot que d'en venir la, il falloit hazarder de passer la Senne. Quelques uns de nos Generaux se souvenoient a cette occasion, que le Roi Guillaume dans une des precedentes guerres avoit passé du coté d'Arquennes; qu'il y avoit d'autant moins de risque de l'hazarder, que le pais étant coupé ou la Cavallerie ne pouvoit agir; ce seroit une affaire d'Infanterie, dans laquelle la valeur et l'experience de la notre l'emporteroient selon toutes les apparences sur les ennemis. Nous allames l'apres dinée trouver le Duc, qui nous dit que le Partisan venoit de lui rapporter, que les ennemis etoient campé du coté de Celils, Trasignies et du cheval blanc, qu'ils avoient été toute la nuit fort alerts, et que la Cavallerie n'avoit pas quasi debridé. On entra d'abord en deliberation (2). On fut

(1) Aldus wordt de sterkte door GOSLINGA opgegeven. Volgens PELET (*Mémoires militaires*, VII, 25) was het Fransche leger slechts 124 bataillons en 193 eskadrons; doch in elk geval was de overmagt aan de zijde der Franschen.

(2) Il y avoit le Duc, le Velt Marechal OUWERKERK, la deputation: Doph et Cadogan.

unanimentement d'opinion, qu'une marche en arriere etoit honteuse, et ruinoit toutes nos esperances pour le reste de la Campagne: que pour pourvoir pourtant a la sureté du Brabant et de Bruxelles en particulier, on feroit un detachement. Mais les opinions sur le mouvement de l'armée etoient differentes. Le duc seul proposoit de rester dans le camp et d'envoyer le lendemain un detachement pour raser les lignes du coté de Mous pour voir apres cela le parti que l'ennemi prendroit. Tous les autres et Cadogan lui meme croyoient cette entreprise (a la vue de l'ennemi quasi) inutile, impraticable faute des pionniers, et tres dangereuse. Mr. d'OUWERKERK la dessus opina conformement a l'avis du Conseil de guerre tenu chez nous. Le duc, et Cadogan apres quelques discours s'y rangerent, et il fut resolu unanimement de tenter le Lendemain a la pointe de jour le passage du coté d'Arquennes. Toutes les dispositions pour cela furent faites et l'armée devoit se mettre en marche vers les deux heures de la nuit. Je me couchois dans mes habits dans un matelas pour etre pret de bonne heure. Deux heures sonnait je me leve, mais ne vois par la ville ou les Generaux etoient logés, aucun mouvement des troupes. Enfin a trois heures ou quatre arrive Cadogan pour nous dire de la part du Duc, que lui Cadogan avec le Lt. quartier Maitre Meunier ayant été reconnoitre (1) le passage de Ronquieres, qu'on leur avoit indiqué comme un passage plus aisé, que celui d'Arquenne ils l'avoient trouvé tout a fait impraticable; pour couper court, que le Duc croyoit a propos pour la sureté de Brabant et des Frontieres de l'Etat de rebrousser chemin, et d'aller poser le camp du coté de Louvain, et de la Dele; que la superiorité des ennemis et l'incertitude du succès de l'entreprise sur Toulon, qui estoit astur (à cette heure) eclaté, ne permettoit pas, qu'on risquat dans cette situation des affaires; qu'il faudroit cependant profiter de l'occasion, si le Duc de VENDÔME alloit faire quelque siege ou quelque detachement pour renforcer le Mareschal de Tessé du coté de Provence. Mr. de GELDERMALSEN, HARREVELT et moi, qui logions ensemble, nous mimes a cheval et trouvames deja l'armée en marche pour Hal: Le Duc, que nous trouvames accompagné du Marechal a la tete de la ligne, nous repeta a peu pres la meme chose: le bon Marechal, a qui seul pendant la nuit il avoit donné connoissance de cette foutue demarche, et l'avoit a son ordinaire entraîné dans son dessein, nous dit aussi, que l'impossibilité du Passage les avoit obligé de changer de mesures. Je ne laissois de prendre la liberté de représenter entre quatre yeux au Duc, combien cette malheureuse marche a l'entrée de la Campagne fletiroit sa belle reputation, releveroit celle du Duc de VENDÔME, et ranimeroit le courage abattu du soldat François; il ne repondit pas grand chose, et ne laissa pas de poursuivre son dessein. Pour nous, quoique nous improuvassions avec tous nos Generaux cette lache demarche, n'étant pas secondés de notre General, nous n'osames non plus nous y opposer. J'en conclus pourtant dès cette heure que le Duc n'avoit aucun dessein de faire quelque chose de toute la campagne: que se voyant privé de l'esperance d'obtenir jamais (sans la dernière extrémité) l'agrement de l'Etat pour le Gouvernement des Pais Bas, sa marote, il feroit traîner la guerre pour nous matter, et reduire a y donner les mains et entre tems commander et faire sa bourse; il faut voir, si j'ai raisonné juste. Nous atteignimes en trois marches le Camp de Meldert entre la Dele et la Gieze. Plusieurs Generaux comme Heuckelum, Spar, Dedum et autres me temoignerent leur chagrin de cette retraite honteuse: je la palliois le mieux que je pouvois; mais a dire le vrai, le tout n'aboutissoit qu'a l'issue de l'entreprise de Toulon; qu'il faloit attendre, ou que le Duc de VENDÔME s'afoblit par un detachement avant que d'osarder quelque chose. L'Ennemi cependant s'etoit campé a Perwys et Nielles. Venant avec la gauche, etendue jusqu'a la Dele, dans un camp ou il n'y avoit pas moyen de l'insulter, ayant la Dele a sa gauche et sa droite apuié contre le bois de Sart, le ruisseau de la Thille devant Lui. Nous demeurames au dela de deux mois dans ce camp a boire et a manger (2). Je vis a l'occasion d'un grand fourage le

(1) Ce passage etoit plus bas et vis a vis de Braine le Comte.

(2) Nous receumes dans ce camp des ordres positifs de nos maitres de ne rien risquer. Les raisons de ces beaux ordres etoient l'attente de l'expedition sur Toulon, et la superiorité

champ de la bataille de Landen : les os , dont les Champs étoient encore parsemés , marquoient combien elle avoit été meurtrière. Le duc de VENDÔME ayant enfin reçu ordre de faire un gros détachement pour la France , le Duc parut d'en vouloir profiter pour attaquer le Camp de l'ennemi encor a peu pres egal a nous en forces : c'est ce qui paroissoit temeraire : il n'y avoit qu'une marche a la sourdine , et précipitée , qui pouvoit l'obliger de quitter son camp inaccessible : c'est a quoi le Duc se détermina. Je puis dire sans vanité , que je l'y animois au possible , et que lors qu'il s'y resolut , il m'en fit , aussi bien qu'a GELDERMALSEM , la premiere confidence. Il proposa apres cela son dessein au Marechal et a toute la Deputation , qui l'approuverent unanimement. Le dessein tendoit a gagner une marche sur l'ennemi en passant près de l'abbaye de Floreval la Dele , de prevenir par la l'ennemi du coté de Mons , et de l'ataquer dans la marche , si l'occasion s'en presentoit favorable. Le secret en fut parfaitement gardé : le bagage , qui l'après dinée vers le soir prenoit la route de Louvain , faisoit croire , que l'armée tireroit de ce coté la ; mais le signal de la marche étant donné , l'armée se mit en mouvement et arriva encore avant la nuit sur le bord de la Dele vis a vis Floreval. L'un des ponts n'étoit pas encore achevé , ce qui retarda la marche de l'une ligne : cela fit murmurer quelques uns de (1) nos meilleurs Generaux , qui d'ailleurs ne paroissoient pas trop satisfaits de ce mouvement qu'ils traitoient de trop hasardeux : je l'entendis , mais n'en fis pas semblant. La marche au reste se fit en bon ordre et sans confusion. Ce fut a peu pres vers les deux heures de la nuit , que nous vîmes loin derriere nous la camp des ennemis : enfin on atteignit vers les 3 ou 4 heures du soir Genape et campa aux environs sur la hauteur de Mori en Sart.

On y apprit , que les ennemis ne s'étoient aperçus , que vers la minuit de notre marche , et qu'ils marchoient a tire d'aile pour nous devancer , et gagner le Piéton.

Nous étant rendu vers le soir au quartier du Duc , il fut resolu de marcher le lendemain de bon matin pour tacher de tirer quelque avantage de notre marche , soit de tomber sur eux dans la marche ou du moins les obliger de repasser la Haine. Au lieu de marcher de bonne heure le Duc voulut diner dans son camp , et l'armée ne se mit en marche , que vers le midy. La tete de notre armée s'aperçut vers les 6 heures les ennemis campés sur les hauteurs de Senef a une grande demie lieue de nous. Le Duc la dessus fit avancer tous les Grenadiers de l'armée , et un gros détachement de la Cavallerie commandés par le Comte de TILLY pour observer de pres les ennemis et de tomber dans leur arriere garde , s'il decampoit. Le Brigadier Chanclos (2) dit a moi dans la marche , que dans l'incertitude si l'on pourroit attaquer l'ennemi ce jour la , il seroit necessaire de dresser ce meme soir les ponts sur la Zenne pour la passer a la pointe du jour , que par la on seroit en etat de les attaquer avec avantage dans leur marche , s'ils avoient la hardiesse de marcher en deçà la Haine , pour gagner le

des ennemis. Mr. de GELDERMALSEM et moi , qui soupçonnions deja par tout le manoeuvre du Duc , qu'il n'avoit pas envie de faire grand chose cette campagne , obtinmes qu'on les cacheroit jusqu'a ce que nous en eussions de nouveaux , qu'en meme tems nous représenterions les raisons de notre conduite. Nous prévînmes , que le Duc seroit ravi de pouvoir se disculper par la de son inaction , et jetteroit le blame d'une campagne infructueuse sur l'Etat et ses Deputés. Nos representations ne servirent de rien , et on nous ordonna de nouveau d'éviter toute occasion , ou il y auroit du risque d'en venir a une action , jusqu'a ce qu'on vit le denouement de l'entreprise sur Toulon , ou que le Duc de VENDÔME eut fait un gros détachement. Aussi en arriva-t-il comme nous avions prédit. Le Duc ne voulut pas se prevaloir de deux tres bonnes occasions , comme on voit dans ces Anecdotes , et en jeta la faute sur les Deputés , qui par ordre de leurs Maîtres l'avoient empêché d'agir au commencement de la Campagne.

(1) Heukelum entre autres a ma grande surprise , quoique tres brave et tres expérimenté.

(2) Gentilhomme Walon : il avoit été page du vieux Prince de VAUDEMONT , avoit servi les Espagnols les guerres precedentes ; il connoissoit parfaitement bien le Pais : il étoit brave , avoit beaucoup d'esprit , des manieres , et une grande experience dans le metier ; aimé et estimé de tous ceux , qui le connoissoient. Je l'ai pour mon particulier toujours aimé et estimé , et fis mou possible pour lui faire donner l'an 1706 le Gouvernement d'Oudenarden.

camp de Cambron, l'unique qui put les mettre en sûreté. Je m'avançois avec lui vers Cadogan pour le lui recommander avec empressement, comme je fis, moi même: il me promit d'en avoir soin, et cependant n'en fit rien. Dieu sçait pourquoi. Nous perdîmes par cette négligence ou mauvaise volonté la plus belle occasion, que jamais nous pussions rencontrer pour defaire le lendemain l'armée de France: elle étoit engagée dans de grands defilés, nous auroit preté le flanc, et n'auroit jamais pu gagner le Camp de Cambron sans perte de la plus grande partie de l'armée: elle n'avoit non plus de terrain pour se mettre en bataille étant serré de tous cotés, enfin personne ne peut disconvenir qu'humainement parlant leur deroute ne fut certaine. L'ennemi après avoir fait mine jusqu'à la nuit de vouloir rester dans le camp, decampa et marcha avec tout le silence et promptitude possibles pour nous dérober leur marche. En effet ils y reussirent si bien, que le Comte de TILLY ne s'en aperçut qu'à la pointe du jour, non obstant qu'on n'étoit éloigné d'eux, que d'un grand quart de lieue, et que les postes avancés de part et d'autre se pouvoient parler. Le Comte se mit bien en devoir de tomber sur leur arriere garde et l'attaqua même: mais l'ennemi avoit pris si bien ses precautions et la situation du Pais lui étoit si avantageuse, qu'il ne jugea pas a propos de s'engager d'avantage, d'autant moins, que l'armée n'étoit pas a portée pour le seconder: L'armée qui cependant (quoique fort tard) s'étoit mise en mouvement, et en marche rentra sur cela dans son camp, quoi qu'il fut encore de bonne heure. Je trouvois alors, que ces ponts sur la Zensette, n'étoient rien moins que faits: on n'y travailla que vers le soir, et nous passames tranquillement la journée sans bouger, pendant que les ennemis faisoient toute la diligence possible pour se dérober et gagner le camp de Cambron: ils laisserent et artillerie et bagage, sans avoir du pain, pour ne s'embarasser de rien dans leur marche. Il est sur que le Duc de VEXBÔME hazarda ce jour la l'armée de France, et le Duc négligea l'occasion de gagner une victoire glorieuse et sure: mais voila l'effet du Gouvernement des Pais Bas manqué.

Men ziet uit dit verhaal, hoezeer de geschiedschrijvers zich bedriegen, wanneer zij de geringe beteekenis van den veldtocht van 1706 aan de tegenwerking toeschrijven die MARLBOROUGH van de zijde der Gedeputeerden te velde ondervond. Hij zelf stelt het in zijne brieven aan den Raadpensionaris HEINSIUS aldus voor, en ook in de *Mémoires militaires* van PELET, leest men (VII, 28):

»Il est vrai, que le Duc de MARLBOROUGH avait voulu marcher sur Nivelles; mais les députés des états généraux s'y étaient opposés: ils aimaient mieux conserver le Brabant que de risquer une bataille. La marche rétrograde qu'il venait de faire, découragea les troupes, elles crurent qu'il ne serait plus possible de résister à M. de VEXBÔME, et commencèrent à désertter. Les troupes du roi au contraire devenaient de jour en jour plus audacieuses: la retraite des ennemis leur inspirait de la confiance.»

Op meer dan eene plaats komt GOSLINGA terug op de omstandigheid, dat MARLBOROUGH, hevig verholgen op de Staten, die hadden weten te belletten, dat hem de Landvoogdij over de zuidelijke Nederlanden werd opgedragen, zich op alle wijzen zocht te wreken en den oorlog te rekken, ten einde zijne onverzadelijke geldzucht te voldoen. Overtuigend blijkt het daardoor, dat er veel valt af te dingen op de »edele ingetogenheid van MARLBOROUGH, die, hoezeer voor de Koningin van Engeland gemagtigd, om de aangeboden Landvoogdij aan te nemen, zulks echter weigerde, zoo niet de Staten der Republiek hunne volkomene goedkeuring daaraan gaven,» — waarvan Prof. BOSSCHA in *Neêrlandsch Heldendaden* (19de aflev., bl. 599) spreekt; ter welke plaatse de geleerde geschiedschrijver zich op de brieven van MARLBOROUGH beroept; inzonderheid op dien, welken hij aan HEINSIUS schreef (COXE, bl. 592).

Dat GOSLINGA in zijne beoordeeling onpartijdig is, kan onder anderen blijken uit de merkwaardige plaats (bl. 42—44), waar hij den Hertog afschildert zooals hij hem heeft leeren kennen, en zijne goede hoedanigheden ook in het licht stelt. Wanneer men daarmede echter het strenge oordeel vergelijkt, dat hij overal in zijne *Mémoires* over MARLBOROUGH velt, schijnt het bijna, als of hij bij het schetsen van dat beeld, zelf onder den indruk is geweest van die eigenschap, welke hij den Hertog toeschrijft: » *il a l'abord très gracieux, et si sa belle et heureuse phisionomie previent d'abord tout le monde en sa faveur, ses manieres et sa douceur captivent tons ceux, qui sont prevenus ou mal contents de lui.* »

Opmerkelijk is het, te zien, hoe het ongunstige oordeel, hetwelk onder anderen een der grootste geschiedschrijvers van onzen tijd, MACAULY, over MARLBOROUGH uitspreekt, volkomen bevestigd wordt door GOSLINGA, die zulk een langen tijd in de onmiddellijke nabijheid des Hertogs doorbragt, en wiens nu eerst in 't licht gegeven *Mémoires* de juistheid daarvan nog nader aantoonen.

» *Le Duc,* » zegt GOSLINGA, » *est d'une dissimulation profonde, d'autant plus dangereuse, qu'il la couvre par des manieres et des expressions, qui paroissent exprimer la franchise meme: il a une ambition demesurée, est d'une avarice sordide; et qui influe dans toute sa conduite.* »

» *All his passions,* » — zegt MACAULY, — » *except ambition and avarice, were under strict regulation. He was destitute alike of the sentiment of gratitude and of the sentiment of revenge. He had conspired against the government while it was loading him with favours. . . . He perfectly understood his own interest; he had perfect command of his temper, etc.* »

Behalve deze karakterbeschrijving, die met eene menigte feiten, welke GOSLINGA vermeldt, den sleutel geeft tot veel, dat in den merkwaardigen Spaanschen Successie-oorlog tot nog toe onopgehelderd was, vinden wij, zoowel in de gedenkschriften zelve, als in de aantekeningen, waarmede de heeren EVERSTZ en DELPRAT haar verrijkt hebben, zeer vele opmerkingen en historische bijzonderheden, die voor de krijgsgeschiedenis in den ruimsten zin genomen, van het hoogste belang zijn.

Onze ruimte laat niet toe uitvoeriger hier over uit te wijden; ons doel was alleen onze lezers door deze regelen tot eene nadere kennismaking met dit belangrijke werk aan te sporen, terwijl wij willen eindigen met den wensch, dat de pogingen gelukken mogen, welke in den laatsten tijd door den kolonel KNOOP in het werk zijn gesteld, om de aandacht te vestigen op het hooge gewigt dat er in gelegen is, om eene menigte bronnen voor de krijgsgeschiedenis, die nu als in het stof begraven liggen, aan het licht te brengen en tot geschikte bouwstoffen te maken voor eene algemeene krijgsgeschiedenis.

DE AVOND NA DEN SLAG AAN DE MOSKOWA OF VAN BORODINO.

(7 SEPTEMBER 1812.) (1).

(INGEZONDEN.)

Het was achtermiddag geworden en een ieder verlangde naar het einde van den zoo bloedigen dag. Uitgeput door ongehoorde inspanningen, verminkt en verbijzeld door de slagen, welke de beide legers elkander hadden toegebracht, waren deze niet meer in staat, eene ernstige en beslissende poging aan te wenden.

Zij stonden tegenover elkander, niet meer bij magte te handelen; en al hoorde men nog somwijlen het musketvuur of het donderend gebulder van het geschut, het was voor iedereen duidelijk, dat de weérzijdsche uitgeputte fysieke en zedelijke krachten niet toelieten den strijd langer voort te zetten.

Vele regimenten van het Fransche leger, vooral zij, welke de hoofdpunten der stelling hadden moeten aanvallen of verdedigen, waren op weinige manschappen na vernietigd, en ter naauwernood waren deze nog in staat hunne adelaren te beschermen.

In den voorbeeldeloos hardnekkigen strijd waren van de Russische zijde alle reserven gebruikt, zoodat het niet te verwonderen was dat alle gedeelten der beide legers gelijkelyk getroffen waren.

Om zich een denkbeeld te kunnen vormen van den toestand van sommige korpsen van het Fransche leger op het einde van den slag, moet men ooggetuige zijn geweest van al de ellende en verwoestingen welke op het slagveld zijn geleden en aangerigt, en van de groote en talrijke offers welke dien dag aan de bedoelingen en ontwerpen des Franschen Keizers zijn gebracht moeten worden.

Van de twee brigaden ligte kavallerie van het 3^e groote legerkorps, in den morgen van den dag des gevechts, aan het 2^e groote kavallerie reserve-

(1) In een der vroegere Nummers van dezen Jaargang hebben wij herinnerd aan de verdiensten van den gener.-maj. GEISWEIT VAN DER NETTEN, en daarbij gesproken van de groote menigte stukken, over allerlei onderwerpen handelende, welke door hem zijn nagelaten. Het hier volgende artikel is door een zijner vereeiders bewerkt uit de aantekeningen, die de generaal v. d. N. als ooggetuige verzameld had.

korps toegevoegd zijnde, waren achtereenvolgens de drie hoofdbevelhebbers gesneuveld; door het vijandelijk geschutvuur in de door hen tot het uiterste toe verdedigde stelling, bijna geheel vernield, werden zij vervangen door de schoone Italiaansche dragonder-divisie, terwijl aan haar het bewaken en het des noods verdedigen der veroverde schansen werd opgedragen.

Tot eene van die brigaden behoorde het 11^e regiment huzaren, vroeger genaamd het 2^e regiment Hollandsche huzaren, dat ook toen nog bijna uitsluitend uit Hollanders bestond.

In het begin van het jaar 1812, toen het den Rijn overtrok, telde het 1100 bereden manschappen, en daarvan waren, na den slag aan de Moskowa, slechts 46 man overgebleven!

Dat overschot van het eenmaal zoo schoone regiment, dat in het Fransche leger zijnen goeden naam eervol heeft opgehouden, en roemrijker dan door gebrek en ontberingen, slechts door vuur en staal uit de gelederen des legers verdween, werd toen aangevoerd door eenen tweeden eskadronskommandant, die door het sneuvelen en buiten een gevecht geraken van alle hoogere officieren, geroepen was tot het bevel over de geheele brigade. Hij — het was de ritmeester CORNELIS ANTONIUS GEISWEIT VAN DER NETTEN — voerde dat overschot van het 11^e regiment huzaren op de hem aangeduide plaats, eene laagte achter de groote Russische verschansingen, en gelastte, om eenigermate de afgematte paarden te verligten, af te stijgen, zonder de gelederen te verlaten.

Die officier, als door een wonder gespaard, rustte, de teugels op den hals van het paard latende liggen, met den arm tegen den zadel, en hield zijn strakken blik gevestigd op hetgeen zich in die ontzettende oogenblikken aan zijn oog vertoonde. Het was een onbeschrijfelijk tooneel van verwoesting en ellende, een door het bloed van zoovele dappere krijgsmakkers doorweekt, door het kruid zwart geschroeid, door de granaten omwoeld terrein; onbegaanbaar, door het ontelbaar aantal lijken van menschen en paarden, bedekt met zieltoogenden en hunne verscheurde ledematen, met wapens, gereedschappen, verbrijzelde kruid- en transportwagens, omvergeworpen stukken geschut, kogels, enz.; een aanblik, welke ieders hart met weemoed moest vervullen, zelfs van hen, die door de oorlogsjammeren en gevaren, door kommer, gebrek en maandenlange ongelooftelijke inspanning, tot eene bijna volkomen gevoelloosheid schenen te zijn overgeslagen. Het was als of een uitgebreide vulkaan zijne verwoestingen, met die van het woeden der menschelijke hartstogten gepaard, hier in al hare ijsselijkheid vertoonde.

In diepe overpeinzing, geheel en al overgegeven aan die vreeselijke gewaarwordingen, welke gedurende den geheelen dag zonder ophouden, zich van het eene tot het andere uiterste hadden afgewisseld, nog bedwelmd van den geweldigen schok, waarmede een zijn chakot treffende kanonkogel hem bijna van het paard had geworpen, in de pijnlijke onzekerheid of de slag gewonnen, dan wel onbeslist gebleven was, stond die officier nog op de hem aangewezen plaats, toen een stafofficier hem voorbij rennende, naar eenig punt op het slagveld wees en hem toeriep: » *Monsieur l'officier prenez garde à vous, vous allez sauter à l'instant.* » Ter naauwernood was die officier uit het gezigt verdwenen of eene zware ontploffing deed zich hooren, en men bemerkte onmiddellijk daarop, dat door

het daardoor op het slagveld verspreide vuur, eene menigte opeengehoopte kaissons met ammunitien gevuld, zeer waarschijnlijk in de lucht zouden springen, zoo men het vuur in de nabijheid daarvan niet kon meester worden, en welk lot de tot dusver gespaarde troepen en hulpeloos daar liggende gekwetsten dan te wachten stond!

Als door eene plotselinge ingeving het dreigend gevaar en het eenig redmiddel inziende, keert de ritmeester zich tot den nabij hem staande, onversaagden, door zijn moed beproefden opperwachtmeester VERBOOM (1); beiden begeven zich naar de plaats des gevaars, en het gelukte aan hunne pogingen, het vuur in de nabijheid der kaissons, en dat reeds aan de sleeptouwen van gesprongen kaissons dreigend voortsnelde, uit te dooven en daardoor nieuwe groote onheilen voor te komen.

Het was als of aan den dag geen einde zou komen. Ieder zag reikhalzend naar den avond uit; en geen wonder! van des morgens 6 tot des middags 4 uur, had de strijd met voorbeeldelooze woede geduurd, en bij de wederzijdsche algeheele uitputting, was hij oogenschijnlijk onbeslist gebleven.

Met het vallen van den avond zag men een aantal korpsen, die dringend rust behoefden, 't zij op aanwijzing of uit eigen beweging de stellingen hernemen die zij vóór den slag hadden bezet. Zoo stelde zich ook de brigade ligte kavallerie, na vruchteloos op bevelen gewacht en te vergeefs den Koning van Napels gezocht te hebben, in beweging, om op de hoogte vóór de op den 3^{den} September vermeersterde redoute, den nacht door te brengen.

In stilte en met treurig gestemde gemoederen, trokken de geringe overblijfsels langzaam over het met lijken en paarden bedekte slagveld, waarvan, door de duisternis nu aan veler oog al het afgrijselijke verborgen bleef, schoon niettemin de jammerkreeten der ongelukkigigen die er hulpeloos lagen, ieders oor troffen. Hoe diep ieders hart door zulke tafereelen moest bewogen worden, werden er toch gevonden, die in geheel andere stemming verkeerden en zich niet ontzagen op roof en buit uit te gaan, de dooden of stervenden te plunderen en te berooven van 't geen zij van waarde bij zich droegen.

Op den terugmarsch vertoefden zij een oogenblik bij een der ambulances, in de hoop van aan een vriend of bekende eenige verligting of bijstand te kunnen aanbieden. De aanblik dezer plaats moet onuitwischbaar in 't geheugen gebleven zijn van allen die haar dien nacht aanschouwden: In eene laagte, bij een aantal hoogvlammende vuren, omschoold door een talrijken drom te voet en te paard, zag men in het midden eener ruimte, eenige gedaanten (blootshoofd, met ontbloote armen, druipend van bloed) bezig met half naakte krijgslieden, in allerlei houdingen geplaast, op eene wijze behandelen, die den ongewijde eene gruwzame foltering moest toeschijnen, welke de vreeselijkste jammerkreeten, die bij tusschenpoozen in de ooren drongen, schenen te bevestigen.

Naderbij komende veranderde het fantastische der verte in eene nog ontzettender wezenlijkheid der onderscheiding. Digte rijen van op aller-

(1) Later majoor bij de O. I. huzaren op Java.

hande wijze gekwetsten, ieder oogenblik door nieuw aangebragte vermeerderd, smeekten hartroerend om hulp, welke slechts aan weinigen, in oogenblikkelijk doodsgevaar verkeerende, verleend kon worden, die menigmaal onder de behandeling den adem uitbleezen, en dan, ter zijde geschoven, de hunne beurt wachtende ter zitplaats dienden.

De meesten waren vreeselijk verminkt, daar het in dezen slag de hoofdrol spelende geschut de zwaarste kunstbewerkingen noodzakelijk maakte, welke, bij gebrek aan tijd en behoeften, met eene overhaasting verrigt moesten worden, welke huiveren deed.

Stapels afgesneden ledematen, de met bloedplassen bedekte grond, de rond verspreide lijken vormden een niet te beschrijven tooneel.

En bij dit ijsingwekkend gezigt werd men menigmaal nog getroffen door de houding van mannen, wier voorbeeld den zwakke tot moedbetooning en volharding aanspoorde, en waarvan de herinnering, bij ieder die er ooggetuige van is geweest, gewis levendig zal zijn gebleven.

Zoo vroeg een rijdende artillerist der keizerlijke garde, wiens arm door een kanonkogel verbrijzeld was en die slechts met ongeduld wachtte naar het oogenblik dat het zijne beurt zou zijn om te worden geamputeerd, aan den ritmeester GEISWEIT VAN DER NETTEN, met de meeste koelbloedigheid: *„Mon officier, voudriez vous bien me donner un peu de tabac pour remplir ma pipe, en attendant mon tour !”* Zoo hoorde men een bataillonschef, wiens arm was afgezet, naar het verloren ledemaat vragen, dat hij achter op het paard liet pakken en waarmede hij wegreed, alsof hem niets ware overkomen.

De huzaren van het 41^e regiment, al de ellende en jammeren achter zich latende, kwamen eindelijk op de hun aangewezen plaats, welke ook de andere brigade ligte kavallerie van den generaal BEURMAN, — of liever de overblijfselen daarvan, als hebbende ook zij in den slag zeer groote verliezen geleden, — bereikt hadden.

Dit punt was aan den voet van eene hoogte, met kreupelbosch begroeid, dat nauwelijks voor brandstof geschikt was en hoegenaamd geene beschutting opleverde tegen den scherpen noordoostenwind, die met het vallen van den avond hevig was opgestoken. Zonder stroo, zonder eenige bedekking, op den grond gezeten bij een klein smetlend vuur, zonder levensmiddelen of voeder voor de paarden, moesten de weinige overgeblevenen der schoone brigade ligte kavallerie aldaar den nacht doorbrengen, om uit te rusten van de vermoeijenissen van den dag!

Wel gelukte het na vele inspanningen, eenig drinkwater en eenig brood, te bekomen, hetwelk men bij de gedooide Russen gevonden en door de duisternis niet eens bemerkt had dat met bloed was doorweekt; maar dit was toch van weinig beteekenis, en men moest, om den honger te stillen, tot het vleesch der gedooide paarden, zonder zout, op het rookende groene rijshout een weinig geroosterd, zijne toevlugt nemen. Alle poelen en plassen waren in vloeibaren modder verkeerd, daarbij een bloedreuk uitwasemende, die de paarden met afschrik deed terugdeinzen, doch door den mensch niet versmaad werd.

Aldus bragt men den nacht op het slagveld door. Steeds scherper blies de wind op de onbeschutte hoogte, die de om hunne zwakke vuren gelegerde krijgslieden van koude deed verstijven. Tusschen iedere windver-

heffing, door het hoftgewas gierende, vermengde zich, als toonen uit de wereld der geesten, het jammergehuil der tallooze, hulpeloos op het slagveld liggende gekwetsten, dat ijzingwekkend tot hier overgalmde, doch al zwakker en flauwer werd gehoord, naarmate de strenge koude het levensbeginsel in de afgefolterde lichamen uitdoofde, het weinig overgebleven bloed deed stollen, en eindelijk door het zwijgen des doods vervangen werd. Eindelijk graauwde de morgen, zoo vurig gewenscht, zoo angstvol te gemoet gezien, koud en guur, als voorbode van eenen onaangenamen herfstdag, volkomen in harmonie met het tafereel dat hij verlichtte. en aan den verbaasden blik den vollen omvang der ijsselijkheden vertoonende, die het zoo ruimschoots bevatte. Dáár waar de strijd het hevigste had gewoed, in de nabijheid der veroverde verschansingen, lagen de lijken opgehoopt; zoo ook in de holle plaatsen, waarheen de zwaargewonden eene toevlugt gezocht en meerendeels den geest gegeven hadden. Vriend en vijand menschen en paarden onder elkander en opeengehoopt, met verbrijzelde voertuigen en reddeloos geschut, in de zonderlingste ophooping en tegenstelling; tallooze gekwetsten, wier stroomend bloed door de nachtkoude was gestold, die, door den morgen uit hunne verdooving gewekt, tot het bewustzijn van hunnen ijsselijken toestand geraakten en met hartbrekende jammertoonen hunne onuitsprekelijke smarten uitgilden, of met brekend oog het mededoogen inriepen, en in wanhoop degenen die hen naderden smeekten, door een spoedigen dood, een einde aan hun lijden te maken; — ziedaar wat zich bij iederen voetstap vertoonde.

Bij zooveel en veelsortig menschelijk lijden werd evenzoo in hooge mate het mededoogen opgewekt, op het gezigt van duizende trouwe medgezellen, het edele paard, waarvan er hier meer dan ooit te voren ten offer der krijgswode waren gevallen, of in den deerniswaardigsten toestand rondwaalden.

Aan de ligte kavalleriebrigade gelukte het eindelijk, na lang zoeken, het verblijf van den Koning van Napels op te sporen, van wien zij het bevel ontving, met de jonge garde het slagveld te bewaken en eene stelling bij de groote Russische batterij in te nemen.

Een ten allen tijde ijsselijk verblijf is dat op een slagveld; zooveel te meer moest zulks voor de jonge garde en de ligte kavallerie dit zijn, waarvan de wedergade in moorddadigheid niet te vinden is. Met het schemeren van den dag begon het dooenveld zich te verlevendigen; van de strijdenden en ligtgekwetsten verlaten, zag men het thaus door kleine troepen doorkruisen, de een om een geliefden makker op te sporen, de ander om een zwaargewonden hulp te bieden. Diepe ernst was de uitdrukking van elks gelaat, hier afgewisseld door een blijden uitroep, bij het vinden van een gezochten, dáár, door een gesmoorden kreet van jammer, over het levenloos lijk van een waarden vriend, of wel gevolgd door de trekken van stille wanhoop over de onmogelijkheid om doodelijk verwonden te verkwikken, die men hulpeloos aan hun wreed lot moest overlaten, en wie men zelfs den laatsten pligt niet kon bewijzen van hen een graf te delven, maar hen ten prooi van 't roofgedierte moest laten. Ontelbare scharen roofdieren, hier te lande zoo overvloedig, hadden hunne eenzame verblijven verlaten, en door den reuk van het bloed gelokt, volgden zij steeds de legers, die hen door een dagelijks vermeerderden overvloed als 't ware

uitnoodigden, zich op den rijken buit te vergasten, dien de geweldige sikkel des doods voor hen scheen te hebben afgemaaid.

Volgens getuigenis van beide partijen, bedekten 80,000 lijen en doodelijk gekwetsten dat slagveld; duizenden verminkten, en door honger en dorst afgematte krijgslieden werden nog daar bij aangetroffen. Naar gissing bedroeg het getal der gedoode paarden in den slag 25,000!

Alleen van de zijde der Russen waren in den slag, volgens hunne eigene opgave, 50,000 man verloren!

Vooraf had de Russische infanterie vreeselijk geleden; bij het Fransche leger was het de kavallerie die op dezen dag de grootste offers had gebragt. Van de vier opperbevelhebbers der groote reservekorpsen, was MONTBRUN voor het front van het 11^e huzaren-regiment doodelijk getroffen, en waren de drie andere gekwetst.

Slechts weinig officieren werden in den slag geheel gespaard; de paarden waren door gebrek aan voeding en behoorlijke verzorging, uitgeput en niet meer in staat dienst te doen. Het was derhalve niet te verwonderen, dat de Fransche kavallerie na den slag niet bij magte was het geringste voordeel te trekken van de slagen welke de Russen waren toegebragt. Het is bijna ongelooflijk welk groot aantal manschappen der Fransche kavallerie in den slag gebleven zijn.

Het 9^e regiment Poolse lanciers verloor op dien dag 22 officieren, en de Saksische brigade van den generaal THELMANS, verloor bij het innemen van de redoute bij Semenowskoy en van de Rajewski-schans, 42 officieren, waaronder 28 gekwetsten. Van de 1050 man die vóór den slag in de gelederen stonden, waren er na den slag slechts 420 dienstdoende kavaleristen over.

Verschrikkelijk was het lot der duizende gekwetsten, zoowel van het Fransche, als van het Russische leger, daar de middelen tot behoorlijke verzorging ontraken. Tot eer van de Fransche geneeskundige dienst te velde zij het aangeteekend, dat geen onderscheid werd gemaakt tusschen vriend en vijand, en dat zij die de meeste verpleging behoeften, ook het eerst geholpen werden.

Het onmeetbare klooster van Koloskoy, omtrent 2 mijlen achter het slagveld gelegen, was bestemd geworden tot verblijf der gekwetsten, en toch was dat gebouw op verre na niet voldoende om het groot getal dier ongelukkigen te bevatten. Het ergste was, dat het aantal geneeskundigen waarover beschikt kon worden, geheel onvoldoende was, en dat men volslagen gebrek had aan de middelen tot het verplegen en verbinden der gekwetsten. De gevolgen van een en ander zijn dan ook geweest, dat slechts een klein getal van hen is gespaard gebleven, en de meesten bij gebrek aan hulp en zorgen, bezweken zijn.

De geruchten dat de Russen waren teruggetrokken en hunne stellingen hadden ontruimd, bevestigden zich. De Franschen konden zich alzoo de eer van de overwinning aan de Moskowa bevochten, toeëigenen; maar zij hadden weinig reden om over de uitkomst van den slag voldaan te zijn. Zelfs Keizer NAPOLEON was dit niet.

Men verhaalde, dat, hoezeer hij alle regt had laten wedervaren aan de

dapperheid waarmede gestreden was, hij echter geenszins voldaan was over de verkregen uitkomsten, en toch, het was niet te ontkennen, hij had den Russen zware slagen en diepe wonden toegebracht.

Geheele korpsen van het Russische leger waren vernietigd geworden, meer dan 2000 officieren buiten gevecht gesteld, en alleen de Russische ruiterij en de bespanning van het geslacht, nog in vrij goeden staat gebleven.

Dat het Russische leger in den slag aan de Moskowa niet geheel is vernietigd geworden, had de Czaar te danken aan de krijgstucht welke in het Russische leger bestaat, aan de eigenaardigheid van den Russischen soldaat, die onbekommerd over het lot dat hem beschoren is, onwrikbaar pal blijft staan op de hem aangewezen plaats, tot dat hij al vechtende sneuvelt of gelast wordt zich te verwijderen. Het waren, wat de geaardheid van den soldaat betreft, in het jaar 1812 nog dezelfde soort van Russen, als die welke bij Zorndorf en Künersdorf vochten en waarvan FREDERIK de Grootte zeide: *« Quand ou les a tué, il faut encore les pousser pour les faire tomber. »*

NAPOLEON schijnt dan ook het Russische leger uit dat oogpunt beschouwd en gewaardeerd te hebben, en zeer waarschijnlijk heeft hij om die reden het plan van aanval zoodanig bepaald, dat men moest trachten het linker centrum door te breken; alzoo niet volgende het, naar men beweert, door den maarschalk DAVOUST gedane voorstel, om den linker vleugel van het Russische leger te overvleugelen.

Door NAPOLEON's plan te volgen, dat is: door in het centrum door te dringen, moest men in het Russische leger de hoofdleiding missen en de eenheid in het leger verbreken; het eenige middel om de onderscheidene gedeelten van het Russische leger in verwarring te brengen; en het schijnt dat NAPOLEON dit doel voornamelijk heeft willen bereiken.

Indien redenen voor hem van overwegend belang, welke door het daarover in de Gedenkschriften bewaard stilzwijgen slechts te gissen zijn, den Keizer niet verhinderd hadden, zijne bijna geheel ongebruikt gebleven garde in het vuur te brengen en de overwinning te voltooien, zoo zou het Russische leger, magteloos opeengedrongen, gelijk het was, eene slagting en vernietiging niet ontgaan zijn, waarvan de nieuwe geschiedenis geen tweede voorbeeld oplevert, zoo als men die slechts in de Jaarboeken der Romeinsche Geschiedenis, in het verhaal van de oorlogen tegen de Barbaarsche volken, opgeteekend vindt.

De moed en de dapperheid des Franschen legers hadden op de Russen zulk een indruk gemaakt, dat het wel grootendeels daaraan toe te schrijven zal zijn, dat op den noodlottigen terugtogt des Franschen legers, zeer zwakke troepenafdeelingen, slechts de schim vertoonende van 't geen zij geweest waren, zich bijna ongehinderd door de Russen heen een weg konden banen, of deze noodzaken met een zwakke vervolging te vreden te wezen.

IETS OVER DE KUSTVERDEDIGING.

*Uittreksel uit eene beantwoorde Prijsvraag over dit onderwerp van den
Spaanschen Kolonel Don Luis GAUTIER (1).*

(Overgenomen uit het Archiv für die Offiziere der Königlich Preussischen Artillerie-
und Ingenieurkorps. Band XL. Heft 2 und 3.)

Een geruimen tijd heeft men de meening aangekleefd, dat de beste wijze van kustverdediging bestond in het aanleggen van forten en batterijen op alle uitstekende punten der kust, aan alle havens, kleine zeebogten en inhammen, overal waar eene vijandelijke landing, hoe klein ook, kon gedaan worden, en dien ten gevolge ontstond er eene menigte van bevestigingen, ter beveiliging onzer kusten, inzonderheid aan die van Grenada en Andalusie, alwaar de invallen der naburige Afrikanen het meest te duchten waren. Eindelijk zag men in, dat deze middelen van tegenweer toch onvoldoende waren, ten ware men zich overal aan de kust wilde vastzetten; men zag in, dat het onmogelijk was zulk een groot getal bevestigingen te bouwen, die op zich-zelve en verspreid langs de kusten zouden liggen, zoowel wegens het gebrek aan geldmiddelen, als uithoofde der onmogelijkheid om ze met het noodige geschut, munitie en de vereischte bezetting te voorzien. Het bleek spoedig, dat men na het einde van een oorlog het onderhoud dezer batterijen zou moeten laten varen, of althans veronachtzamen, zoodat het bij iederen nieuw uitbrekenden oorlog noodig zou zijn ze op nieuw daar te stellen of althans weder behoorlijk in te rigten. Men

(1) Alhoewel deze Prijsvraag beantwoord werd vóór den jongsten Russisch-Turkschen oorlog, bevatten de daarin voorkomende beschouwingen zooveel belangrijks, dat zij ook thans nog de mededeeling overwaardig zijn.

De Redactie.

ondervond tevens, dat deze batterijen bij de verdediging geene geringe gebreken hadden: hunne van steen niet zeer sterk gebouwde borstweringen konden het vijandelijk geschutvuur niet weêrstaan; door de keelopeningen viel het den vijand gemakkelijk het werk door eenige manschappen te veroveren, die des nachts, of zelfs wel over dag, buiten het schootsbereik eene landing deden. Aangezien hun groot getal, slecht gebouwd, konden zij niet dan gebrekkig aan het oogmerk waarvoor ze daargesteld waren beantwoorden, en daar zij geen overdekte gebouwen hadden, waar het krijgsmaterieel in vredestijd kon bewaard worden, was het onmisbaar gevolg daarvan, dat het ongebruikt op de walgangen bedierf, of dat men het ver moest wegvoeren, hetgeen weder geweldige kosten veroorzaakte en buitengemeen veel tijd vorderde, zoowel tot bewapening als ontwapening eener zoodanige batterij.

Alvorens wij ons gevoelen over een stelsel van kustverdediging uiten, achten wij het noodig, de middelen van aanval te onderzoeken, ze op hunne juiste waarde te schatten, zonder door overdrijving ons te laten wegslepen, en datgene in 't licht te stellen wat in de verslagen van aanvallen uit zee waar en geloofwaardig is, waarbij wij de gevolgen niet beoordeelen zullen, zonder tevens de oorzaken na te vorschen, welke deze op den eersten blik verrassende werking konden voortbrengen.

De in de marine-artillerie gemaakte verbeteringen bestaan hoofdzakelijk in de meerdere volmaking der rigtwerktuigen, in de vermindering van de zijdelingsche afwijkingen der projectielen, in de vereenvoudiging der kalibers; verbeteringen door lieden ingevoerd met de zeedienst grondig bekend; ook de invoering der bomkanons en het werpen van geduchte springende projectielen uit dit geschut, is een wezenlijke vooruitgang te noemen. Deze verbeteringen maakten de behandeling van het geschut gemakkelijker en vermeerderden op eene verbazende wijze de trefkans en de werking der projectielen. Het is bekend dat deze verbeteringen niet aan de eene of andere bijzondere omstandigheid te danken waren, afhankelijk van den vorm en den bouw der schepen of van de wijze van bediening aan boord; neen, al deze hervormingen bij de marine-artillerie kunnen en moeten ook door de kustartillerie aangenomen worden, en dan zal deze steeds, van wege haar zekerder schot, het overwigt op gene behouden; en wat de werking der projectielen aangaat, het is zeer gemakkelijk in te zien, dat deze, als van beide zijden even groote en zware projectielen aangewend worden, eene veel geduchtere werking tegen de schepen dan tegen de landbatterijen zullen doen. Het voornaamste voordeel dat de vloten bezitten, is gelegen in het groot getal stukken geschut dat zij in werking kunnen brengen; en dit voor-

deel is niet nieuw, noch van de meerdere volmaking bij de zee-artillerie afhankelijk. De zeemagt heeft zich steeds verlaten op de gemakkelijheid, waarmede zij hare strijdkrachten vereenigen, hare kracht op bepaalde punten concentreren kan; doch in weerwil daarvan is het meerendeel der aanvallen uit zee gunstig voor den kustverdediger geweest, gelijk talrijke voorbeelden uit de geschiedenis bewijzen. Uit het bovenstaande volgt alzoo, dat de tegenwoordige toestand der zee-artillerie, wel verre van een nadeeligen invloed op de kustbatterijen in den oorlog uit te oefenen, aan deze integendeel nieuwe en gunstige kansen aanbiedt. Zoodanige gevolgtrekking schijnt bij den eersten opslag in strijd te zijn met den uitslag der aanvallen te St.-Jean d'Acree door de vereenigde vloten van Engeland en Oostenrijk in het jaar 1840, tegen St.-Juan de Uloa in het jaar 1858, en tegen Tanger en Mogador in het jaar 1844, door een Fransch eskader gedaan. Evenwel is dit het geval niet, waarvan men zich overtuigen kan, zoo men slechts in aanmerking neemt, dat de artillerie welke die plaatsen en vestingen verdedigde, met betrekking tot kaliber, affuiten en overig materieel, verre ten achteren stond bij die der aanvallende vloten, en dat de artilleristen welke het verdedigend geschut bedienden, alle noodige instructie en praktijk misten, om dit middelmatig geschut nog eenigzins te doen gelden. 't Is even alsof een met voortreffelijke percussiegeweren gewapende troep met een' anderen in 't strijdperk getreden ware, die zich van lontgeweren bediende. De omstandigheden stonden derhalve niet gelijk, om de werking van de nieuwe bewapening der vloten tegen kustvestingen er naar te beoordeelen, en om deze beschouwing nader te staven, willen wij de werking der projectielen van de aanvallende vloten, op de drie voormelde plaatsen afgeschoten, kortelijk nagaan.

I. *De aanval op St.-Jean d'Acree.*

De vloot die voor St.-Jean d'Acree verscheen, bestond uit 20 vaartuigen, te weten: 7 linieschepen, 4 fregatten, 4 korvetten, 1 brik en 4 stoomschepen; allen voerden ter weërszijde geschut en waren in 't geheel gewapend met 478 stukken, van de kalibers van 32, 68 en 80 c . Alhoewel het vuur 4 uren lang onafgebroken voortduurde en de vestingwal naar de zeezijde in der haast slechts met zeer slechte materialen was hersteld, schoten deze 478 vuurmonden geen enkele bres, en bepaalde hunne geheele werking zich tot het onbruikbaar maken van het grootste gedeelte der schietgaten, die in den muur gebroken waren. Het in de lucht springen van een buskruidmagazijn, aan de andere stadzijde gelegen, en waarvan de onvoor-

zigtigheid eens werkmans de schuld droeg, gaf het voorwendsel aan de hand om de vesting over te geven; want MEHEMED-Ali had aan de bezettingen der Syrische vestingen bevel gegeven, zich niet tot het uiterste te verdedigen en den aanval der Engelschen slechts flauw te beantwoorden.

II. De aanval op St.-Jean de Ulloa.

De Fransche vloot, die in het jaar 1858 voor St. Jean de Ulloa verscheen, bestond uit 4 fregatten, 2 korvetten, 9 brikken, 2 kanonneerbooten en 2 stoomschepen, bovendien uit 5 transportkorvetten. Van deze scheepsmagt was echter slechts een gedeelte bij den aanval werkzaam, te weten: 5 fregatten, 1 korvet en de beide kanonneerbooten, in 't geheel 100 kanonnen aan iedere boordzijde, van de kalibers van 50 en 80 ℞ en 4 mortieren. De 5 fregatten en de korvet werden door de stoombooten op sleeptouw genomen. Deze schepen wierpen in drie en een half uur tijds 502 bommen 177 granaten en schoten 7771 kanonkogels.

Het geschut van het fort dat zijn vuur tegen de vloot kon rigten, bestond uit een 24 ℞, 5 10 en 6 ℞^s, 7 12 ℞^s, 1 8 ℞^r en 5 karounaden van 10 en 8 ℞, in 't geheel 19 stuks. De nitwerking der 8250 projectielen des aanvallers, blijkt uit de volgende aanhaling, woordelijk overgenomen uit het officieel rapport van den Heer MENGIN, den bevelhebber der genie bij de expeditie, aan den Minister van Oorlog, te vinden in den *Speclateur militaire* van het jaar 1859:

» Gedurende het gevecht deden onze bommen en granaten achtereenvolgelijk een klein buskruidmagazijn, dat bij de met N°. 5 aangeduide batterij lag, en den seintoren die zich op de noordelijke punt van den walgang of het terreplein der kat verhief, in de lucht springen; onder dezen toren was naar 't schijnt, een buskruidmagazijn, om de batterijen met de noodige munitie te voorzien. Deze laatste omstandigheid bragt het vuur der kat geheel tot zwijgen; het grootste gedeelte der overige 16 stukken die ons konden beschieten, zetteden echter hun vuur tot aan het einde van 't gevecht voort.

» Het fort was door de kanonkogels en bommen veel meer dan wij geloofden beschadigd geworden, hetgeen men te danken had aan de voortreffelijke stelling door den admiraal BAUDIN genomen en aan het wisse vuur onzer marinesoldaten.

» Desniettegenstaande waren de kasematten der courtinen, welke den troepen tot verblijf dienden, door het vuur niet beschadigd geworden. Van de 187 vuurmonden die wij in de vesting vonden, waren er nog 102 in

bruikbaren staat, en slechts 29 waren door onze artillerie gedemonteerd geworden."

Dit verslag, hetwelk men wel niet van partijdigheid beschuldigen zal, geeft de geheele werking op, door de 8250 projectielen der Fransche vloot op de vesting te weeg gebragt, en deze komt daarop neer: dat, in weerwil van het onberekenbaar voordeel dat er gedurende de twee uren, die noodig waren om de schepen stelling te doen nemen, van de zijde der vesting geene vijandelikheden werden gepleegd (eene omstandigheid waarvan de Heer MEXCIN het groot belang doet uitkomen), en niettegenstaande de onevenredigheid met opzigt tot de sterkte en hoedanigheid tusschen de artillerie der vloot en die der kust, twee kleine buskruidmagazijnen in de lucht sprongen en zeer weinig geschut gedemonteerd werd, terwijl van de 19 stukken die tegen de vloot vuurden, 5 door het in de lucht springen van den toren der kat, tot zwijgen gebragt werden, terwijl van de 16 overige 't meerendeel het vuur tot het einde van 't gevecht voortzette; voegt men hier nog bij, dat de beide magazijnen die in de lucht vlogen, niet bomvrij waren en dat de escarpen onbeschadigd bleven, dan zal men met der daad moeten erkennen, dat de Fransche vloot volstrekt geen reden had om over hare daden tevreden, veel minder van er trotsch op te zijn. De ingenieur-officier MEXCIN zegt, dat hij het verlies der belegerden aan dooden en gekwetsten niet heeft kunnen bepalen (dat der vloot bedroeg 4 gesneuvelden en 29 gewonden), want men had slechts 25 zwaar gekwetsten in de vesting gevonden, die, aangezien hunne wonden niet naar Vera-Cruz hadden kunnen getransporteerd worden. Naardien men nu die opgaaf, 't zij van de gekwetsten zelve, of van de Mexicanen, met wie men daarna in aanraking kwam, gemakkelijk had kunnen bekomen, schijnt men te mogen aannemen, dat gezegd verlies niet zeer groot geweest is. Andere redenen echter had MEXCIN, om het verlies aan de Fransche zijde bekend te maken, en wel om daarmede zijne marine een grooteren luister te verschaffen, daar men de eerste gelegenheid aangreep dat zij nieuw uitgerust was, om een op den eersten blik verrassende uitkomst te vertoonen. — Uit het bovenstaande blijkt intusschen klaar, dat de val van St.-Jean de Ulloa, wel verre van als een voorbeeld van het overwigt der nieuwere vloten op de vestingwerken te kunnen bijgebragt worden, integendeel een duidelijk bewijs geeft, dat deze de overhand door hen vroeger bezeten, steeds handhaven. Immers, wanneer 19 zulke geringe en slecht uitgeruste stukken geschut, die slecht bediend werden en achter ellendige borstweeringen stonden, een strijd van drie en een half uur volhielden, tegen 100 veel betere en goed bediende stukken geschut, met de uitkomsten hier

boven vermeld, dan kan men gerust verzekeren, dat als het grootste gedeelte van het geschut des verdedigers een kaliber van 32 $\bar{\text{u}}$ gehad, en het overige uit worppeschut van 80 $\bar{\text{u}}^m$ had bestaan, het vuur van St.-Jean de Ulloa de Fransche vloot afgeslagen had.

III. *Het bombardement van Tanger en de aanval op Mogador.*

Om Tanger en Mogador te bombarderen, zond Frankrijk eene flotille uit, bestaande uit 3 linesschepen, 1 fregat, 2 brikken en 6 stoombooten. Dit eskader had aan ieder scheepsboord meer dan 200 stukken geschut, terwijl de verdedigers der eerste vesting niet meer dan 50, die der tweede nog minder stukken geschut bezaten, waarvan het grootste 24 $\bar{\text{u}}^m$ waren; de kanonnen lagen op zeer slechte affuiten; de borstwering waarachter zij stonden, was laag en zwak, en de bedieningsmanschap bestond uit domme, onkundige lieden, want het is genoeg bekend dat Marocco geen artillerie-noch ingenieurkorps heeft. Het valt dus van zelf in het oog dat de zege aan de zijde der Franschen moest verblijven. De gevechten van Tanger en Mogador geven echter, volgens het officieel rapport van Z. K. H. den Prins VAN JOINVILLE, tot gevolgtrekkingen aanleiding, die de verzekering staven, dat zoo de artillerie des verdedigers, in weerwil van hare minderheid in getal, van hetzelfde kaliber als die van den aanvaller ware geweest, en wanneer zij met evenveel bekwaamheid ware bediend geworden, de vloot in het gevecht te kort zou geschoten zijn.

Bij Tanger had de vloot met der daad anderhalf uur noodig om het vuur der vesting tot zwijgen te brengen, en niettegenstaande de blijkbare voordeelen die zij bezat en de omstandigheid dat er geen vijandelijkheden plaats hadden onderwijl de vloot stelling nam, werd één linesschip toch door 50 vijandelijke kogels getroffen; deze veroorzaakten wel geen groote schade, omdat volle kogels van klein kaliber voor de schepen niet zeer gevaarlijk zijn; maar als de verdedigers een aantal bomkanons van 80 tot 120 $\bar{\text{u}}$ kaliber gehad en deze stukken achter dikke aarden borstweringen gestaan hadden, zou men dan dezelfde uitkomst gehad hebben? Voorzeker niet, want het is genoeg bekend, dat één enkel projectiel, uit dergelijk geschut geworpen, het verlies van een schip kan ten gevolge hebben, terwijl het daarentegen honderde volle kogels van gewoon kaliber in zijn romp kan opnemen.

Te Mogador was de onderneming veel moeilijker. Om hier het doel te bereiken, behoefde de Fransche vloot meer tijd en leed grootere verliezen dan te Tanger, daar het vuur vijf uren voortduurde. In het officieel rapport

van dit gevecht wordt volgenderwijs de reden opgegeven, van het verschil tusschen dit en het vorige gevecht:

»De zebatterijen werden terstond verlaten; hare steenen borstweringen waren tot het vuren over het banket ingerigt, zeer laag en konden van achteren door verscheidene schepen beschoten worden; maar de westelijke batterij, met 40 stukken gewapend, die achter eene borstwering van zandsteen, ter dikte van 6 voeten, gedekt stonden, onderhield langen tijd haar vuur. Het lineschip *Jemappes*, dat zij tot doel van al hare projectielen had gekozen, hield den strijd vol, maar niet zonder groote verliezen te lijden, welke door eenige goed gerigte granaten veroorzaakt werden.»

Hieruit ziet men, dat eene borstwering van 6 voeten dikte, zelfs al is hij van steen gebouwd, voldoende is; dat de daarachter gedekt staande stukken het vuur langen tijd onderhielden en dat eenige granaten den vijand een ernstig verlies toebagten; gemakkelijk is daaruit op te maken, hoedanig de uitslag van het gevecht zou geweest zijn, als er aarde borstweringen van genoegzame hoogte en dikte waren geweest, en wanneer de Marokkanen granaten en bommen van 9 tot 15 duim gehad hadden, en die horizontaal afschoten.

Daar wij slechts het voornaamste met betrekking tot den aanval der schepen tegen de vestingwerken hebben willen melden, besluiten wij, nu wij een bepaalder oordeel kunnen vellen over de werking van duizende tonnen ijzer welke de vloten in weinige uren tijds kunnen uitwerpen, uit de drie zooeven beschouwde aanvallen uit zee, dat er geen bres in de vestingwerken werd geopend, terwijl wij dadelijk tegen de bedenking opkomen, alsof zulks daarvan komen kon, dat men het oogmerk niet gehad had bres te schieten. Daargelaten toch of die taak gemakkelijker zou geweest zijn, zoo kan men wel aannemen dat de aanvaller het zeer krachtige middel om den verdedigers van het bevestigd punt schrik aan te jagen, hetwelk in de vernieling van het bolwerk bestond, niet versmaad zouden hebben, als het bewijs *à priori* had kunnen gegeven worden, dat het geen zaak van bijna volstrekte onmogelijkheid voor de vloten is, eene bres in goed muurwerk te schieten. Om werkelijk snel eene bres in eene bevestiging te schieten, plaatst de batterij zich gewoonlijk op 80 passen (60 *varas*) van den muur, en poogt deze in horizontale en verticale strepen door te breken, waartoe eene goede rigting en naauwkeurige losbranding vereischt wordt. Van het oogenblik dat dit hoofdvereischte ontbreekt, is het niet gemakkelijk het getal der projectielen te bepalen die tot het openen van de bres noodig zijn. Als voorbeeld hiervan kan dienen de belegering van St.-Sebastiaan, in het jaar 1815, waarbij de Engelschen 50 stukken geschut op de afstanden van 52

tot 800 passen (24 tot 600 *varas*) van de vesting opstelden, en ofschoon de omwalling op dat punt uit een gewonen muur, van achteren met aarde gevuld, bestond, zonder aard- of spaarbogen of eenig ander kunstmiddel om het bresschieten te bemoeijelijken, kostte deze arbeid den belegeraars toch 10 dagen en 40,000 projectielen. Eene vloot alzoo die niet veel meer dan tot op 2600 passen (2000 *varas*) van de bevestiging die zij beschieten moet, naderen kan, zou, om eene bres in den escarpmuur te openen, eene verbazende menigte projectielen behoeven, waarover men zeldzaam zal kunnen beschikken, daar de gewone uitrusting 70 schoten per stuk bedraagt. Bij den bovenvermelden aanval op St.-Jean d'Acre, beval dan ook de Engelsche admiraal het vuur na vier uren schietens te staken, wijl er nog slechts voor een uur strijdens munitie was.

Beschouwen wij thans de werking der stoomschepen. Bij den aanval op bevestigingen hebben de stoomschepen eene mindere waarde dan de zeilschepen, om de eenvoudige reden dat zij veel minder geschut hebben en gemakkelijk buiten gevecht gesteld worden, daar het voldoende is een der raden te vernielen, om het schip onbeweeglijk te maken, en de uitwerking van een enkel projectiel zulks kan veroorzaken. Alhoewel nu in de plaats der raden een inwendig werktuig, gelijk de schroef, kan aangebragt worden, blijft de schoorsteen toch steeds een kwetsbaar punt voor die schepen, en daar zij voor de verbranding der steenkolen onmisbaar is, is het schip, zoodra hij omvergeschoten wordt, buiten staat te manoeuvreren. Het voorname nut van stoombooten in den strijd tegen vestingwerken, ligt daarin, dat zij de zeilschepen gemakkelijker en met minder gevaar op de kampplaats kunnen brengen en ze met behulp van wind en stroom van daar weder kunnen verwijderen, dáár waar de zeilschepen deze manoeuvre alléén niet zouden kunnen uitvoeren. Dit zijn ongetwijfeld belangrijke voordeelen, maar niet van zóó groot belang als sommigen beweren willen, want zijn de zeilschepen eenmaal op de strijdplaats gebragt, dan staan de kansen van het gevecht gelijk, even als vóór de aanwending van den stoom bij de zeemarine.

Er blijft nog over den invloed te onderzoeken, welchen de stoomschepen bij landingen uitoefenen. Groote landingen zijn ten allen tijde, uit hoofde der vele moeilijkheden die er mede gepaard gaan, zeldzaam geweest; met de invoering van den stoom zijn deze verminderd, wijl de stoomschepen minder van wind en stroom dan de zeilschepen afhangen; zij kunnen zich veel spoediger op een bepaald punt vereenigen en meer troepen opnemen. Maar voor groote zee-expeditiën worden nog andere maatregelen vereischt; er zijn nog andere gevaren aan verbonden, welke de stoommarine niet weg-

nemen, zelfs niet eens verminderen kan. Dergelijke expeditiën zijn namelijk in vier hoofdperioden te verdeelen :

- 1.) De vereeniging van de levende en materiele strijdkrachten voor de expeditie ;
- 2.) de overvaart van het punt van vertrek tot het landingspunt ;
- 3.) de landing ;
- 4.) het verblijf der vloot op de vijandelijke kust, om als operatiebasis voor het landingsleger te dienen en des noods den terugtogt te bewerkstelligen.

De voordeelen der stoomschepen doen zich voornamelijk voor bij de tweede periode, de overvaart, die met behulp dezer schepen thans minder moeilijk en gevaarlijk is dan vroeger ; maar al de gevaren en moeilijkheden der andere perioden, die voorwaar niet klein zijn, blijven bestaan.

Inderdaad, het bijeenbrengen van troepen, van schepen om deze over te brengen, van den voorraad van allerlei aard, het onderhoud der troepen, hen te voorzien van de noodige munitie en soldij, leveren groote bezwaren op ; het voornaamste gevaar echter bestaat in de noodzakelijkheid dat de vloot in 't gezicht der kust moet blijven, waar de vijand haar vernielen kan (men denke aan Abukir), en ze met het gevaar te kampen heeft van door stormen uiteengeslagen en verstrooid te worden.

Om zich een denkbeeld te vormen van de groote toerusting die de overbrenging van een leger door middel eener vloot vereischt, willen wij het volgende aanhalen :

In het jaar 1809 landden de Engelschen aan den mond der Schelde met 27000 man infanterie en 5000 ruiters. Om die onderneming uit te voeren, waren er twee maanden noodig geweest tot het bijeenbrengen en inschepen van de troepen en het materieel, en behoefde men 45 oorlogschepen, waaronder 37 linienschepen, en bovendien nog 400 transportschepen.

De sterkte der Fransche expeditie tegen Algiers in het jaar 1850, bedroeg 55000 man. Zes maanden werden er besteed om deze troepen en het noodige krijgsmaterieel bijeen te verzamelen. De vloot die hen overbragt, bestond uit 104 oorlogschepen, waaronder 7 linienschepen, 24 fregatten en 7 stoomkorvetten ; voorts behoorden er toe 487 transportschepen en 87 gabaren (vaartuigen met breeden bodem) tot het ontschepen der troepen.

Maar weinige natiën bezitten de noodige middelen om zulke ondernemingen uit te voeren, en geen enkele kan de daartoe vereischte maatregelen nemen, zonder troepen zamen te trekken en schepen bijeen te brengen,

waardoor het geheim, dat voor de bedreigde natie zorgvuldig verborgen moest gehouden worden, van zelf verraden wordt.

Hoezeer de stoommarine de groote ondernemingen op zee, gelijk wij aangetoond hebben, veel gemakkelijker hebben gemaakt, hebben de aanwending van den stoom bij de gemeenschap te land, door middel van de spoorwegen en de electriche telegraaf, toch een tegenwigt daargesteld, groot genoeg om het evenwigt te houden met de voordeelen welke de aanvaller op zee door haar verkregen heeft, wyl uithoofde van den spoed, waarmede door die middelen alle berigten medegedeeld en de troepen van de eene naar de andere plaats worden overgebracht, deze, schier oogenblikkelijk, in genoegzaam getal op het landingspunt kunnen bijeenkomen, waar zij zich dan ijlings doeltreffend kunnen scharen om een slag aan te nemen. Hieruit volgt, dat bij het ontwerpen van een verdedigingsstelsel der kusten van een staat, zijne spoorwegen daarbij noodzakelijk in aanmerking moeten genomen worden, als een der belangrijkste punten bij het vaststellen van het stelsel, hetwelk, bij eene rechte waardering dezer beide soorten van snelle mededeeling en gemeenschap, in vele bijzonderheden zal dienen gewijzigd te worden. Om deze bewering naar onze bedoeling duidelijk te maken, merken wij op, dat daár waar spoorwegen zijn, de krijgshavens, de marine-arsenalen en de voornaamste zeehandelplaatsen slechts zóó sterk bevestigd behoeven te zijn, dat zij een aanval kunnen weêrstaan tot er troepen uit het binnenland ter ondersteuning zijn toegesnel; doch dat bij eene natie, die geen spoorwegen heeft, gezegde bevestigingen van meer belang moeten zijn, omdat zij dan moeten volstaan met de uitrusting haar te voren gegeven en aan het gevaar blootstaan van een hevigen aanval het hoofd te moeten bieden.

Daar deze groote voordeelen der spoorwegen voor de verdediging, niet alleen de kusten betreffen, maar, om dezelfde oorzaken, ook de overige bevestigingen van het land, zoo zal iedere staat er voorzeker ernstig op bedacht zijn deze voordeelen zooveel mogelijk te vermeerderen, en in alle voor krijgsoogmerken geschikte rigtingen, waar deze met de handelsbelangen overeenstemmen, spoorwegen aanleggen. Zullen zij echter voor het krijgswezen van wezenlijk of van het meeste nut zijn, zoo behoort iedere lange lijn, die van de voornaamste handel- of fabriekplaatsen des lands naar de grenzen loopt, over hare geheele uitgestrektheid, een gelijk spoor te hebben, zoodat men nimmer genoodzaakt is van rijtuigen te verwisselen, wyl daarmede bij groote troepentransporten steeds veel tijd verloren gaat. Gelukkig is deze gelijkheid van het spoor ook voor den handel in 't algemeen voordeelig, zoodat men slechts daár waar eene spoorwegstreek aan

verschillende maatschappijen toebehoort, het geval kan aannemen, dat de eene of andere maatschappij voor hare baan een afwijkend spoor neemt, om er het een of ander voordeel door te verkrijgen. Dit nadeel zullen de regeringen echter door gepaste maatregelen kunnen tegengaan, wanneer zij slechts als eene hoofdbepaling bij de spoorwegconcessiën vaststellen, dat de lijn een algemeen gelijk spoor hebbe.

Wat nu de kleine landingen aangaat, dezulke namelijk, waarbij 's vijands hoofddoel is het land te verwoesten of uit te plunderen, het moet erkend worden, dat deze sedert de invoering der stoombooten veel gemakkelijker zijn geworden; van den anderen kant is het echter ook zeker, dat het gebruik dezer vaartuigen bij de kustverdediging en de spoed waarmede de telegraaflijnen de berigten langs de kust van plaats tot plaats overbrengen, in dezelfde mate de mogelijkheid hebben doen toenemen om zich tegen dergelijke landingen te verzetten; bovendien is deze soort van vijandelijke ondernemingen, waarbij slechts geringe krachten worden aangewend, voor tamelijk bevolkte staten, die eene goed georganiseerde verdedigingsmarine bezitten, zoo gevaarlijk niet.

Hiermede vermeenen wij bewezen te hebben, dat hoezeer ook de vloten van den nieuweren tijd, door de verbeterde artillerie en de aanwending van den stoom, met der daad veel geduchter zijn geworden, deze factoren harer magt echter van dien aard zijn, dat de verdediger der kusten zich insgelijks er van bedienen kan, ja er zich van bedienen moet, en dat de kustverdediging derhalve niet alleen het overwigt dat zij tot dusver bezat, handhaven zal, maar dit ook nog zal toenemen.

Verklaren wij verder de door sommigen gekoesterde meening voor ongerijmd, dat er geene bevestigingen zijn die de vloten zouden kunnen weêrstaan, zoo willen wij thans onderzoeken, op grond van het vertrouwen op de krachtige werking der middelen die men aanwenden kan, welk het beste stelsel is, dat tegenwoordig voor de kustverdediging geschikt kan geacht worden.

Het is thans een erkend grondbeginsel, dat de beste wijze om het stelsel van verdediging der grenzen eens lands te bepalen, dáárin bestaat, dat men deze naauwkeurig onderzoekt, de punten die van wezenlijk strategisch belang zijn en ook diegene wier bezetting zeer voordelig is, uitkiest en deze duurzaam door aanzienlijke bevestigingen versterkt. Op deze wijs legt men een klein getal vestingen aan, die een groot weêrstandsvermogen bezitten, die met materiele krachten en eene voldoende bezetting zoodanig uitgerust zijn, dat zij zich zeer krachtig verdedigen kunnen, zonder de active strijdkrachten des lands te versnipperen, welke steeds bereid en gereed

moeten zijn om den vijand in 't front zoo dikwijls mogelijk op 't lijf te vallen, en den val der vestingen te vertragen of te bemoeijelijken, aan den verdediger der vestingen slechts de taak overlatende, om ook het oog te houden op de moeilijk te passeren of onbelangrijke toegangen, waar de vijand zich kwalijk genoopt zal vinden om met zijne hoofdmagt door te dringen.

Hetzelfde grondbeginsel geldt bij het vaststellen van een stelsel van kustverdediging. Ook hier behooren de verdedigingswerken zich niet over de geheele kust uit te breiden, maar moeten slechts tot de belangrijkste punten bepaald worden. Met betrekking tot de plaatsing van het geschut in deze werken, moet men in aanmerking nemen, dat de werken hoofdzakelijk uit zee zullen beschoten worden, waarom naar deze zijde zóóveel geschut moet geplaatst worden als noodig is om den strijd met de vijandelijke schepen te kunnen volhouden.

Hieruit blijkt dat slechts de krijgshavens, de aanzienlijke koopsteden, zoodanige plaatsen die geschikt zijn voor eene groote landing van vijandelijke troepen, om een inval te beproeven en het land te verwoesten, en eindelijk zoodanige punten die de kustvaart kunnen beveiligen, bevestigd behooren te worden. Even als bij de verdediging der landsgrenzen mobiele korpsen vereischt worden, om den val der bevestigde plaatsen te bemoeijelijken en zich regtstreeks op den vijand te werpen, in die streken waar hij geene groote getalovermagt ontwikkelen kan, zoo zijn dergelijke korpsen ook bij de kustverdediging noodzakelijk. De strijdkrachten zullen hier uit de volgende gedeelten dienen te bestaan :

- 1.) In schepen, welke men als de voorposten van grootere troepenmassa's kan beschouwen; zij moeten zijn van middelbare grootte en op eenigen afstand van de kust kruisen om te verkennen, de kustscheepvaart te beschermen en transport- of koopvaardij-schepen te begeleiden; of zij zijn van een kleiner charter, kanonneer- of kleine stoombooten van weinig diepgang, om de kusten naauwkeurig te bewaken en onder bescherming der kustbatterijen te kunnen terugwijken, het vuur van deze te ondersteunen en alzoo kleine landingen af te weren. Deze ligte vaartuigen kunnen zeer gevaarlijk worden voor vijandelijke kaperschepen, vooral als zij met 1 of 2 bomkanons gewapend zijn.
- 2.) In troepen, uit infanterie, kavallerie en rijdende artillerie bestaande, die spoedig naar de punten der kust kunnen snellen welke met eene vijandelijke landing bedreigd worden.

Deze troepen moeten op die punten opgesteld worden welke, aanzien hunne plaatselijke gesteldheid en andere omstandigheden, als de sleutels des lands kunnen beschouwd worden; vooral zorge men

ze niet te versnipperen, wat het slechtste van alle middelen is om een uitgebreide linie te verdedigen. Zijn de troepen op goedgekozen punten vereenigd, en zoodanig georganiseerd, dat zij zich snel kunnen bewegen, worden ze door schrandere en dappere bevelhebbers aangevoerd, dan zullen ze ook op het gepaste oogenblik, als de vijand voet aan land zet om het te verwoesten, hem te gemoet rukken, en dan in vele gevallen, met het voordeel dat de getalovermagt geeft, in alle geval met het maximum hunner beschikbare krachten (een grondbeginsel der strategie en taktiek) den strijd met hem aangaan.

Bij de tot dusver opgenoemde verdedigingsmaatregelen behoort ook een goed seinstelsel, of nog beter eene telegraaflijn langs de kust, welke den bevrienden schepen spoedig van het gevaar verwittigt waarmede zij bedreigd worden, en de voor het gevecht bestemde troepen in de havens, alsmede de mobiele korpsen terstond berigt geeft, wáár de vijand nadert, zoodat deze terstond naar het bedreigde punt kunnen snellen en daar den vijand te keer gaan.

Gaan wij thans over tot de bijzondere beschouwing der vestingwerken tot kustverdediging bestemd. Hier moet op een tweetal punten gelet worden:

- 1.) Hunne ligging op elk terreinpunt, hetwelk aan het doel beantwoordt dat zij moeten bereiken;
- 2.) Hunne gedaante, constructie en inwendige verdeeling.

De oorlogs- en handelhavens, die tot stapelplaats van handel- en nijverheid dienen, moeten zeer sterk bevestigd worden; hier moeten de werken zoover mogelijk vooruit gebragt worden, om de vijandelijke vloten verre van zich af te houden, en daardoor te verhinderen dat zij de stad bombarderen, om de arsenalen en magazijnen in brand te schieten en de in de havens gevlugte schepen te vernielen.

Zijn deze havens aan alle andere zijden door land omgeven, of is de oever in hare onmiddellijke nabijheid tot het doen eener groote landing zeer geschikt, dan moeten zij ook aan de landzijde met een wal omgeven worden, moet deze voorts van buitenwerken worden voorzien, om een ernstigen aanval te kunnen weêrstaan, en vóór den wal gedetacheerde forten hebben, om den vijand buiten het bomworpsbereik van de stad af te houden, zoodat hij deze niet in brand kan schieten vóór hij eerst gezegde forten vermeesterd heeft. Hierdoor wint de verdediger den tijd om het ontzet der vesting af te wachten.

De Fransche kapitein-ingenieur MAURICE, schrijver van verschillende werken over onderscheidene takken van krijgskunst, gaf in 't jaar 1847 eene brochure in 't licht, waarvan de titel was: »*Beschouwingen over het*

voor- of nadeel om de zeeplaatsen van Frankrijk met eene doorloopende omwalling te voorzien, uit praktische resultaten over de kracht van het vuur uit zee, opgemaakt." Nadat de schrijver gesproken heeft over het geschut aan boord der Engelsche schepen en over die welke in Frankrijk tot kustverdediging dienen, geeft hij zeer belangrijke opgaven nopens de trefkans der projectielen, met beide geschutsoorten, op verschillende afstanden, naar bepaalde doelen geschoten, opgemaakt. Uit deze opgaven blijkt, gelijk te verwachten was, dat de kans van treffen, onder overigens gelijke omstandigheden, bij de landbatterijen grooter is dan op de schepen. Hij vergelijkt daarop de grootte der doelen van een vestingfront met gewone buitenwerken, — eene batterij aan de kust op zich-zelve gelegen, — en van de grootere en kleinere schepen; vervolgens de uitkomsten der waarschijnlijkheidstabellen op deze doelen toepassende, bewijst hij daaruit, dat het grootste gedeelte van de projectielen der landbatterijen de schepen zullen treffen, terwijl slechts een klein gedeelte der scheepsprojectielen de afgezonderd liggende batterij beschadigen, maar alle of bijna alle verderfelijik zullen zijn voor het zamenhangend vestingfront. Van deze gevolgtrekking uitgaande, komt de schrijver tot de stelling, dat het nuttig en min kostbaar schijnt, de krijgshavens en zeeplaatsen niet met eene doorloopende omwalling aan de zeezijde te voorzien, maar, in plaats dezer omwalling, afzonderlijke liggende batterijen aan te leggen. — Ook wij vermeenen, zonder de uitkomst der trefkans daarbij te hulp te nemen, te kunnen bewijzen, dat een doorloopende wal, die naar de onderstelling des schrijvers bovendien ravelijnen en een bedekten weg heeft, ongeschikt is voor de zeezijde eener plaats. Buitenwerken kunnen meer of minder, naar aanleiding van de gedaante en ligging der plaats, van nut zijn, om de vorderingen van een formeel beleg tegen te houden, maar zij zijn volstrekt niet geschikt om aanvallen van de zeezijde te verhinderen; want de vijandelijke vloten bombarderen de plaats, of varen op den vereischten afstand voor haar op, pogen haar vuur tot zwijgen te brengen en onder bescherming van haar eigen vuur de landing der troepen te bewerkstelligen die de vesting aanvallen moeten. — Eene doorloopende omwalling is onmisbaar als de plaats bescherming verleenen moet tegen overvallen of bestormingen; maar deze omwalling moet dan zoo eenvoudig mogelijk zijn en slechts eene goede flankering bezitten om tegen bestorming of beklimming te beveiligen; en deze flankering zal men, naar omstandigheden, daarstellen door de escarp zelve er naar in te rigten, of door vooruitspringende caponnieren in 't midden der lange zijden, door de polygoon der omwalling gevormd. Daar het vuur dezer werken geene verre afstanden behoeft te bereiken, maar uitsluitend dient om de escarp te flau-

keren, behooren ze met kasematten voorzien en zóó aangelegd te worden, dat ze uit de verte niet kunnen beschoten worden en de vijand ze eerst op het oogenblik kan aanvallen, als hun vuur in werking moet komen. Om dit te verkrijgen wordt de omwalling, zoo eenigzins mogelijk, door een eenvoudig glacis gedekt, welks revers (of de contrescarp der vesting) met geen muurwerk behoeft bekleed te worden.

Uit deze beschouwing volgt, dat bij het bevestigen van zeeplaatsen het gedeelte der vesting, 't welk bestemd is om den aanval van de landzijde af te weren, wel zeer onderscheiden moet worden van dat hetwelk den aanval van de zeezijde keeren moet; dat alzoo het eerstgenoemde uit eene doorlopende omwalling moet bestaan, des noodig met buitenwerken, om een formeel beleg voor zóóveel te kunnen weérstaan als de belangrijkheid der plaats vereischt, terwijl de zeezijde der vesting in alle geval slechts zooveel bevestiging behoeft, dat een geweldige aanval of bestorming er door onmogelijk wordt. Bevat de plaats een arsenaal en is het een krijs- of handelshaven, dan dient men haar zooveel mogelijk met fort en omgeven, die den vijand veraf houden en een bombardement van de land- of zeezijde moeten verhinderen. — Na de krijs- en handelshavens zijn het belangrijkst de reeden en inhammen die tot groote en kleine landingen geschikt zijn. Voor de groote landingen zijn uitgestrekte reeden en open inhammen geschikt, wier diepte zelfs aan groote schepen vergunt de kust te naderen, om het vuur der stranden andere batterijen, die op eenigen afstand van de kust zijn opgereden, om op den aanval te vuren zoodra hij voet aan land gezet heeft, tot zwijgen te brengen, opdat hij in de eerste oogenblikken, waarin hij zich organiseert en schaart, door het krachtig vuur der schepen, waaraan hij groote behoefte heeft, beschermd worde, ten einde daarna te kunnen voortrukken en terstond die stellingen in te nemen, van waar de verdediger de troepen, paarden, artillerie en het overige materieel van het landend korps, al hetwelk in kleinere schepen overgebracht wordt, met goed gevolg zou kunnen beschieten. Bij dit alles moet op eene noodzakelijke omstandigheid gelet worden, deze, namelijk, dat in den omtrek der landingplaats en vóór dat men de landing onderneemt, eene veilige ankerplaats gevonden is, die de noodige uitgestrektheid voor de grootte der vloot heeft en waarheen zich deze na de landing kan begeven, onderwijl de troepen tegen den vijand strijden. Inhammen en veilige plaatsen voor de vloot, minder uitgebreid, maar de noodige diepte hebbende, waar de kust gemakkelijk te naderen is, de wind de invaart begunstigt en het weder niet plotseling verandert, zijn het geschiktste voor landingen van slechts een klein getal schepen.

De beste middelen om zich tegen groote landingen te verzetten, bestaan

in zware batterijen, doeltreffend aan de zoekust gebouwd. Een gedeelte daarvan moet tot taak hebben de vijandelijke schepen op de verst mogelijke afstanden te beschieten, zoodra die met behulp van zeil en stoom de punten pogen te naderen, waar zij willen ankeren of stelling nemen; de taak van een ander gedeelte is, die schepen op hunne genomen stellingen te beschieten. De ligging dier batterijen zal men naauwkeurig genoeg kunnen bepalen, als men op de rigting of de meest gewone streek der gunstige winden let, met wier hulp de vijandelijke schepen de ankerplaats kunnen bereiken, van waar zij door hun vuur de landing beschermen willen, en wanneer men voorts bij haren bouw het doel in 't oog houdt, om de schepen gedurende hunne beweging zooveel mogelijk afbreuk te doen. Hierbij moet men bedenken, dat het voordeeligste vuur der batterijen het enfilierend schot is; dat de sterkste gedeelten van een schip zijne zijden zijn, omdat het hier het meeste geschut heeft; zijne zwakste zijden, het vóór- en achtergedeelte, wijl daar slechts een klein getal stukken is, en aan het achtergedeelte het om te manoeuvreren onmisbare roer. Bij de stoomschepen is de machine het voorthewegend werktuig, waarom men zijne schoten daarop rigten moet.

Behalve deze batterijen moet men vooraf op een bepaalden afstand van den oever, zoo mogelijk buiten het schootsbereik van het vijandelijk scheepsgeschut, maar toch op den regten afstand van de vermoedelijke landingspunten, schouder- of borstweringen oprigten, tot dekking der veld-artillerie, welke de troepen vergezelt die uit het binnenste des lands ter hulp toesnellen; de taak dezer artillerie is, op de sloepen te vuren die de troepen aan land zetten, en op de troepen zelve zoodra die den oever bereikt hebben. Heeft het terrein digt aan den oever hoogten, buiten den gezigtskring der schepen, dan plaatse men op deze het geschut, opene regts en links daarvan loopgraven, die den vijand een slechts klein doelwit aanbieden, en die tot bescherming kunnen strekken der infanterie-bedekking van 't geschut.

De batterijen bestemd om kleine landingen te verhinderen, moeten regts en links van den mond of het uiteinde der inhammen aangelegd en zoodanig ingerigt worden, dat een deel de vijandelijke schepen bij hunne nadering beschiet, zoodra zij het anker geworpen hebben en zich gereedmaken de landing hunner troepen te beschermen; terwijl een ander deel de punten op den oever zelve beschiet, die het best kunnen vastgehouden worden. — Buiten en behalve de forten en batterijen tot verdediging van havens en het afweren van landingen bestemd, behoort men nog andere batterijen te hebben, ten einde, zooals wij reeds met een woord hebben aangestipt, de kustvaart te beschermen. De voordeeligste ligging dezer batterijen is aan den mond van bevaarbare rivieren en op voorgebergten, welke men van de landzijde

gemakkelijk kan bereiken. Hier vinden de vervolgte schepen onder het vuur der batterijen bescherming, en kunnen door den vijand niet aangevalen worden, of hij stelt zich ook aan 't vuur der batterijen bloot. Op dergelijke punten, die men in 't belang der kustvaart bevestigt, wordt niet meer dan ééne batterij aangelegd. De plaats voor haren bouw kiest men zóódanig, dat hare projectielen niet de voornaamste invaart of de gewone windstreek waarvan de vervolgte schepen zich bedienen, kruisen, opdat de batterij door haar vuur hare beschermelingen niet treffe, in plaats van de vijandelijke schepen, die op deze jagt maken. — Bij eene dergelijke plaatsing van batterijen moet men zooveel mogelijk er op letten, dat de batterij, zonder haar hoofddoel te missen, niet neven of vóór hooge escarpuren ligt, opdat het vijandelijk worpgeschut, dat over de batterij heengaaf, door de terugkaatsing of door de afgeslagen steenbrokken haar niet verderfelijk worde. Is die plaatsing volstrekt niet te vermijden, dan moet de escarpmuur door eene aarden borstwering van 15 voeten dikte met zodenbekleding bedekt worden. Bij den aanleg eener zoodanige batterij, die uithoofde harer nabijheid aan geschikte landingspunten, ligtelijk aan een aanval van de landzijde blootstaat, moet men er voor zorgen, dat zij ook zulk een aanval kan weêrstaan; daarbij moeten dan in aanmerking genomen worden: het gewigt der batterij, de middelen waarmede zij tot stand moet worden gebragt en de gemakkelijheid waarmede zij door andere krachten des verdedigers kan ondersteund worden.

(Wordt vervolgd.)

IETS OVER DE WATERMOLENS DOOR JAN ADRIAANSZ. LEEGHWATER,
INGENIEUR EN MOLENMAKER VAN DE RIJP, BIJ DE BELEGERING VAN
's HERTOGENBOSCH IN 1629 GEBRUIKT, EN EENIGE DAARMEDE IN
VERBAND STAANDE AANTEEKENINGEN.

Vincit assiduus labor.

Hoezeer datgene, hetwelk wij van LEEGHWATER's verrigtingen bij 's Hertogenbosch hebben kunnen opsporen en in de volgende bladzijden aan onze lezers mededeelen, onvoldoende is om alle vraagpunten op te lossen, welke zich dienaangaande nog zouden kunnen voordoen, zal men er toch in bevestigd vinden, dat de onvermoeide, rustelooze geest van dien zeker nog niet genoeg gekenden man zich veel verder uitstreckte dan de grenzen binnen welke men hem gewoonlijk bij het oppervlakkig lezen van zijn Haarlemmermeer boek beperkt, hoezeer dat op zich-zelf reeds voldoende is om zijn roem te bevestigen, — en dat het stout vernuft van dien verdienstelijken Nederlander zich in zeer vele verschillende rigtingen bewoog, en hoofdzakelijk aan het welvaren en de belangen van zijn vaderland gewijd was.

In genoemd Meerboek, hoezeer ook doorvlochten met de zonderlingste invallen, en verhalen (ook *notabele Stuckxkens*) op zijn levensloop betrekking hebbende, leeren wij de eenvoudige opleiding, die hem te beurt gevallen was, kennen en legt zich overal zijne edele brave inborst voor ons open; — met bewondering aanschouwen wij die goedgehartige eenvoudigheid, gepaard aan zulk een magtig gezond verstand; die onvermoeide vlijt, die door eigen wil zich eene veelomvattende kennis verzamelt, die stoute werkdadigheid en voortvarendheid, die zaken onderneemt en tot een goed einde brengt, waarvoor menig genie zou zijn teruggedeinsd.

»Waanneer men toch bedenkt,» zoo zegt onze krachtvolle naauwkeurige geschiedschrijver J. BOSSCHA, in *Neêrlands Heldendaden te Land*,

»hoe in de twee eeuwen welke verlopen zijn, sedert LEEGHWATER zijne watermolens voor 's Hertogenbosch stelde, alle deelen van den werktuigkundigen arbeid, tallooze verbeteringen hebben ondergaan, waardoor men ongelooflijk veel tijds en moeite heeft leeren sparen, moet men dan niet verbaasd staan over de voortvarendheid der mannen van dien tijd, bij het lezen dat binnen ééne maand, nadat de gezegde watermolens waren aanbesteed, zij niet alleen vervaardigd en gesteld waren, maar het overstromingswater, op eene zoo groote oppervlakte, reeds 14 duimen lager hadden gebragt.»

Waarbij gerust mag gevoegd worden, zooals het ook uit den snelleren voortgang der belegeringswerken na die zeer aanmerkelijke water-afzetting bleek, dat LEEGHWATER hier door zijn veruust en voortvarendheid ook het zijne, en wel een merkbaar aandeel in het bespoedigen der verovering van deze voor onnemelijk gehouden vesting (de laatste grootere schuilplaats van onze bittere vijanden) heeft toegebragt, en dat zijne kunst hier magt werd, ja, gelijk de geschiedschrijver SOUTERIUS zegt: »die van vele scherpe zwaarden en den donder der kartouwen evenarende!»

Hij zegt § 41 van zijn *Haarlemmermeerboek* (10^e druk), onder zoo vele werkzaamheden, waar hij een groot deel van zijn leven mede versleten en doorgebragt heeft, »ook ontboden te zijn geweest van de Edele Hoog Mogende Heeren Staten, ende Zijne Hoogheid den Prinze VAN ORANGIEN, »in 't leger te komen voor 's Hertogenbosch, om aldaar te inventeren om »het water uit het leger te maalen, ende de water-molens bij Engelen »weder gangbaar te maken, hetwelke ik, »zoo zegt hij,» met Godes hulpe »gedaan hebbe, gelijk bij velen wel bekend is.» En in zijn *Kleijn Chronijkje* wordt in de laatste § 50 in eene *Nota*, waarschijnlijk door den uitgever of een zijner vrienden daarbij gevoegd, gezegd: »Denzelven JAN ADRIAANSZ. »LEEHWATER, heeft ook geweest in 't leger voor 's Hertogen-Bos, alwaar »hij groote dienst gedaan heeft voor den Prins, met molens te ordineren »en te stellen, om het water uit te malen; 't welk een groot voordeel heeft »gegeven om dezelve onwinnelijke stadt winnelijk te maken, gelijk gebleken »is. Alle zijne wedervaringen die hij daar gehad heeft, en heeft hij niet »beschreven.»

Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat dit »niet beschrijven» zijnen grond heeft in de omstandigheid, dat zijn *Meerboek* nog is uitgegeven gedurende het leven van Prins FREDERIK HENDRIK, en hij zich uit zedigheid en bij zijnen eenvoudigen maatschappelijken stand geen gedeelte heeft willen toeëigenen van den roem, welken de Prins met deze bewonderenswaardige belegering door geheel Europa verwierf, en inderdaad ook door zijn onbe-

grijpeliijken moed, zijne volharding en zijne veldheersbekwaamheden verdiende, zoodat zelfs de Fransche gezant d'ESTRADES van hem schreef: »dat »nooit een groot veldheer meer standvastigheid en onversaagtheid in groote »daden, noch meer waakzaamheid en naauwkeurige uitvoering in bevelen »heeft betoond,» zoodat men het zich nog mag afvragen, wanneer men zijne gelijktijdige krijgsbedrijven nagaat tegen eenen talrijken en ondernemenden vijand, die hem van alle kanten met overmagt aanviel, of hier zijn genie als veldheer, dan wel als belegeraar of stedebedwinger het grootste was? Ook schijnt LEEGHWATER nu en dan in 's Hage bij de Prinsen van ORANJE geweest te zijn, hetzij ontboden, hetzij om uit eigen beweging mededeelingen te doen. Hij had in zijne jeugd de eer gehad de Prinsen met kunstige vindingen te verlustigen; nu gevoelde hij zich dus te klein, te gering, dan dat zijn naam in een zoo groot bedrijf als de verovering van 's Bosch, mede zoude genoemd worden. De fortuin schijnt ook hem zeldzaam toegelagchen, maar zich zelfs nog meer boos of wars, dan blind vertoond te hebben, zoodat zij ook toen, even als nu, niet altijd de gezellin van ware en zedige verdiensten schijnt geweest te zijn; doch de menschen gaan voorbij, hunne daden blijven en de nakomelingschap geeft elk het zijne!

Keeren wij thans meer in het bijzonder tot zijne verrigtingen voor 's Bosch terug.

In de eerste plaats geeft het schetskaartje bij JACQUES PREMPART voorkomende, een overzicht van de plaats zijner molens, in verband met den af te malen overstroonden grooten kring of boezem, tusschen de wallen van 's Bosch en de circumvallatie. Deze PREMPART was een Zweedsch Ingenieur, die de belegering bijwoonde, wiens thans vrij zeldzaam verhaal getiteld is: *Corte Beschrijvinghe van 't ghene ghepasseert is in de seer treffelijke ende vermaerde belegheringhe van 's Hertoghen-Bosch, in sol., tot Amsterdam, bij HENRICO HONDIO, 1650*, van welk werk in hetzelfde jaar te Leeuwarden eene Fransche vertaling verscheen; nogtans hebben alle plans in dit werk een Franschen boven-tekst, daaronder in het Nederlandsch overgezet, zoodat welligt het oorspronkelijke verhaal in de Fransche taal is geschreven, hetgeen te meer waarschijnlijk is, daar genoemde ingenieur een Fransch edelman was, in dienst van den Koning van Zweden overgegaan. Het is het eenige werk waarin, mijns wetens, eene schets-teekening dezer watermolens voorkomt.

Al wat overigens in genoemd *Verhael* omtrent deze molens wordt gezegd, is alleen »dat den 14^{den} Julij (volgens AITZEMA, den 15^{den} Julij) de »oude water-meulens aan de Dese aanbesteed werden om te repareren, »ende daarbeneffens noch 21 water-meulens om met paerden te malen, om »alzo het laghe landt droogh te maken.»

De omschansing der zes aanvalswerken of kwartieren met de onderlinge verbindingen en daardoor gevormde hoeken en ellebogen naar het beloop des bodems en der inundatie, de buitenwaartsche linie of circumvallatie vormende, hadden te zamen eene doorlopende lengte van 11 uren gaans of 72000 schreden, gemiddeld 850 Rhijnl. roeden (5202 Ned. ellen) van de vestingwerken verwijderd; zij was begonnen den 2^{den} Mei, en met de redouten en forten binnen 5 weken reeds verdedigbaar; terwijl de uitgestrektheid van de binnen-, dat is, naar de stad gekeerde linie of contravallatie met eenige gemeenschapslijnen, ongeveer de helft der eerstgenoemde bedroeg; de vestingwerken naderden de stad min of meer naar gelang het beloop des bodems en der overstroming. De breedte van den ring of gordel, dat is, tusschen de circumvallatie- en contravallatielinien, was gemiddeld van 600 schreden, ongeveer 450 Ned. ellen; zoodat de middelbare afstand der contravallatie van de wallen der vesting 400 Rhijnl. roeden (1506 Ned. ellen) bedroeg.

De Dommel even boven Vught en de Aa bij Kouwater, werden den 12^{den} Mei en de Dieze even beneden de contravallatie tusschen den 5^{den} en 14^{den} Julij, elk afzonderlijk op ongeveer 850, 875 en 500 Rhijnl. roeden of 5202, 5296 en 1150 Nederl. ellen afstand van de stadswallen, afgedamd, een zeer moeilijke doch door inspanning en volharding met goeden uitslag bekroonde arbeid. Deze riviertjes waren daar reeds buiten hunne oevers getreden, en daarom moest de Dommel met een dam van 200 roeden Rhijnl. of 755 Ned. ellen afgekist worden, welk werk echter reeds den 28sten dezer maand was volbragt. Alle deze en soortgelijke groote werken werden aanbevestigd en door bijzondere belooningen op de plaats door den Prins aangevoerd en bespoedigd. In den nacht van den 11^{den} op den 12^{den} hadden de belegerden eene kade, loopende naar den Orthenschen dijk, doorgestoken, waardoor de voortgang der naderingswerken van de Hinthamsche zijde, voor den oogenblik gestuit werd. De eerstgenoemde omwalling kon dus met deze afdammingen en verbindingen als eene omdijking of ringdam van 's Bosch beschouwd worden, door welke insluiting of omgording het groote voordeel werd verkregen, dat het binnen- van het buitenwater afgesloten, dat is, de overstroming tusschen de vesting en de aanvalswerken grootendeels beteugeld of verminderd en hare nadering begunstigd werd. Wij zeggen grootelijks verminderd, omdat eene algeheele afsluiting, wegens den nu eens zandigen, dan wederom moerassigen bodem en het aanwenden van veel rijshout bij de plempwerken altijd nog wel een doordringen toeliet.

Het inundatiewater door beide eerstgenoemde riviertjes aangevoerd, in zijnen loop gestuit, stroomde nu reeds den 15^{den} Junij regelmatig af buiten

om het leger in de grachten der verschansingen of omwalling. Die gracht was breed 26 voeten (8,16 Ned. el) en eene tweede voorgracht 36 voeten (11,50 Ned. el), loopende van Oud-Herlaer af, bezuiden om Vught door de Heide, door de Cromvoirtsche broeklanden en moerasseu om Deuteren naar de Boeren-Schans in de Bossche-Sloot, en van daar de zeer breede voor schepen bevaarbaar gemaakte vóórgracht (nagenoeg terzelfde wijdte als de Dieze) vóór den Boerendijk naar de Dieze bij het Meurkensveer; bovendien was er nog eene tweede met deze evenwijdig loopende gracht van 42 à 43 voeten (15,19 à 14,15 Ned. el) breedte, die bezuiden Engelen naar de voorgracht van het fort Crèvecoeur en dus met twee uitmondningen in de Maas stroomde; deze omschansing van Engelen diende, om de Dieze of groote watergemeenschap tegen vijandelijke aanvallen te vrijwaren en dus ook gelijktijdig de regstreeksche militaire gemeenschap met den Bommelerwaard, dat is, met het hart van het land, te beschermen en te behouden (1).

Te vergeefs trachtten de belegerden, in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} Augustus, naar den kant van Kouwater de omwalling door te steken, om het bovenwater in te laten. Ook had de vijand in den nacht van den 5^{den} op den 4^{den} Julij, bij maneschijn, voor de 8ste maal te vergeefs getracht de afdamming van de Dommel door te suijden.

Den 5^{den} Julij zond de Prins uit het leger naar 's Hage de Heeren de BIJL en BARENTS, klagende over het groot gebrek aan penningen, onder anderen ook voor de kosten »die men soude moeten aenwenden tot het »stellen van meulens, 't stoppen van den Diese, ende drooch maecken van »de polder om de stadt van 's Hertogen-bosch. (Zie AITZEMA, I^e Deel, Bladz. 942).

Wanneer men bedenkt dat deze omwalling tusschen de Cromvoirtsche broeklanden en Engelen, wel ter lengte van 6000 schreden, met 5000 boeren, door middel van rijshout, door eene overstroming van 4 à 6 voeten diepte aangebragt werd, dan kan men nagaan, dat er na de omringing veel overstromingswater in de omringde kom tusschen de belegerde vesting en de circumvallatie, moet gebleven zijn, hetwelk, ten gevolge van het door de omwalling persende water, nog vermeerderde, zoodat men gerust kan aannemen, dat op den 15^{den} Julij, — als wanneer ook volgens

(1) Tevens een bewijs, hoeveel belang men in het behoud van den Bommelerwaard, de keel der geheele stelling van 's Bosch stelde. Ten huidigen dage is het behoud van den Bommelerwaard zorgelijk, zoolang de ontworpen werken aan het Heleind, bij de sluis van Doeveren enz., onuitgevoerd blijven! Zou dan de perspicaciteit, na ruim 2 eeuwen, nog achterlijk met dien tijd blijven?

LIEUWE VAN AITZEMA, »*Saeken van Staet en Oorlogh*,” D. II, Bladz. 828, is aanbesteed: »de oude watermeulens aan de Dieze (twee) te repareren »ende daer beneffens noch 21 andere, om met paerden te maelen, om »daermede het laeghe landt droogh te maecken,» — gezegde besloten kom rondom de vesting, bijna als een waterspiegel, of ten minste geheel dras en plas te beschouwen was, waarop eene afmaling van 14 Rhijnl. duimen (0,57 Ned. el) op den 14^{den} Augustus, en dus naauwelijks binnen eene maand, zooals laatstgenoemde waarheidslievende, naauwkeurige schrijver, bladz. 865 getuigt, als zeer aanmerkelijk en als van ongemeen grooten invloed op den krachtdadigen voortgang der naderingswerken te achten was. Wij lezen aldaar:

»De watermolens deden oock goeden dienst, sulcx dat het water binnen »'t legher den veerthienden Augusti wel *veerthien duymen* ghevallen was: »*dat grootelijcx diende om d'aproches te vorderen*, en haestende de Prins »hem in alle 't selve te meer om haest meester van de stadt te zijn en zijn »handen dan vrij te hebben.”

Onze vaderlandsche geschiedschrijver J. BOSSCHA, zegt op bladz. 455 van *Neêrl. Heldendaden*, dat het exemplaar der Fransche vertaling van het werk van HEINSIUS, *Mémoires de Frédéric Henri*, zich in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage bevindende, geannoteerd is door een', die het beleg had bijgewoond (ook mij bij nasporingen bekend), en dat deze na de woorden van HEINSIUS: »*On bastit près de la Dieze, d'un ouvrage nouveau et admirable, quelques moulins, desquels les roues tournées par le »travail continuel des chevaux qui s'entresuccedoient, jettoient une quantité »incroyable d'eau; entr'autres artifices s'y voyoient aussi les vis de Vitruve*,” er in potlood, behalve het woord *Archimede* (in plaats van *Vitruve*), nog bijgeschreven heeft: »*au reste le camp estoit spacieux, ainsy que les moulins ne profitèrent pas tant (doelende dit »pas tant” op une quantité »incroyable).*”

Maar waarlijk, wanneer wij de omwalde oppervlakte, dat is, den over-stroomden of ten minste dras en plas staanden breedten ring tusschen de vestingwallen en de circumvallatie, naar de reeds aangegeven afstanden, volgens gemiddelde breedte berekenen, vinden wij, na aftrek der omwalde kwartieren, eene oppervlakte van plus minus 53,000,000 vierk. Ned. ellen (5500 bunders), welke op een verval of afmaling van 0,57 el, reeds 12,950,000 kubiek ellen geven. Rekent men nu verder, dat deze 21 door LEEGHWATER op den 15^{den} Julij aanbesteede, door paarden gedreven watermolens, benevens de twee herstelde reeds aanwezige windwatermolens, binnen 14 dagen gereed zijn geweest, hetwelk toch wel de minste tijd is, welken

men bij mogelijkheid aannemen mag, dan is bovengenoemde hoeveelheid in 14 etmalen door gezegde molens afgemalen, dat is per etmaal nagenoeg 925,000 kub. ellen, of voor elken molen per etmaal 40,217 kub. ellen, en bedenkt men daarbij, dat nog heden ten dage als eene goede opbrengst van een grooten achtkanten windwatermolen, op 84,960 kub. ellen (1), ter hoogte van 1 el, gedurende het etmaal, gerekend wordt, dan moet men het vernuft en de voortvarendheid van LEEGHWATER nog te meer bewonderen, en wel, dat hij hier met zoo snel en als op de plaats geïmproviseerde middelen een zoo meesterlijk groot werk heeft kunnen ten uitvoer brengen!

In het ichnographisch plaatje van PREMPART, waarschijnlijk op de plaats geteekend, ziet men laatstgenoemde molens, hoezeer het wel mogelijk is, dat LEEGHWATER na den 14^{den} Augustus, dat is na bovengenoemde groote uitkomst, nog krachtiger middelen in het werk gesteld heeft; en inderdaad leest men bij AITZEMA, 1e Dl., bladz. 945: »dat men in 't leger nog gekocht hadde 14 Tonne-meulens boven de 2 die tot Bergen-op-Zoom waren, »om binnen 5 weecken gesteld te worden;» en van daar ook welligt, dat SOUTERUS van een grooter getal spreekt, zeggende in zijn *Sené-beker*, Haarlem, 1650: »Tot dien einde liet Sijn Excellentie 54 *Mathematische watermeulens* stellen op den 14^{den} Julij, aen de kant van de riviere, die met »peerden omgetrocken wierden, ende veel waeters opsooghen, dat lossende »op hoogher landt, beneffens twee wintmeulens, die oock in abundantie »het waeter uyt het verdroncken landt maelden, door verscheyden slooten »daartoe leydende.»

Deze door LEEGHWATER opgestelde watermolens, benevens de twee reeds bestaande beschadigde windmolens, door hem in goeden gang gebragt, stonden op den linker oever van de Dieze, in den polder van het Bossche veld, ten noorden van het Kinderdijkje, op ongeveer 500 Rhijnl. roeden of 1885 Ned. ellen boven den Havenboom, een der laagste of meest gekuilde gedeelten der beneden inundatie, en dus op het voordeeligst gekozen. Nogtans wordt de plaats dezer watermolens (*Molæ aquaticæ*) op een vrij uit-

(1) Uit de proeven in de jaren 1775 en 1776 in den polder van Bleijswijk, ter vergelijking van de staande en hellende schepraders genomen, is de gemiddelde opbrengst van een grooten windwatermolen 58 kubiek meters water, tot de hoogte van 1 el in de minuut. De waarnemingen aan den Zuidplas van den 16den April 1836 tot 1 September 1838, dus gedurende 28½ maand, toonden eene opbrengst van 60 teerling el in de minuut, op de hoogte van 1 el. — Dus 59 als het gemiddelde nemende, vindt men hier voor de opbrengst van een goed werkenden watermolen per etmaal of 24 uren: $24 \times 60 \times 59 = 84,960$ kubiek el, ter hoogte van één Ned. el opgemalen.

voerig algemeen plan dezer belegering, met Latijnsch bijschrift, getiteld: *Typus circumvallationis castrorum ad Sylvamducis, emendate expressus*, op ongeveer 3000 passen of 2250 Nederl. ellen uit de vesting aangegeven. Ik meen in 1840 nog een gedeelte der geleislouten ontdekt te hebben, echter op ruim 2000 Ned. ellen beneden den Boom, even als een groot gedeelte der voorgrachten en grondlijnen van de circumvallatie, welke om Vught bijna denzelfden loop of strekking had als het onlangs door wijlen Z. M. Koning WILLEM II aangebragte en op zijn bevel of verlangen naar zijn naam genoemde verschanste kamp, dat de kom van Vught omvat, waarvan ook de 8 gesloten en zich onderling krachtig flankerende lunetten, op een kwartcirkel gelegen zijn, getrokken met een' straal van ongeveer 2000 ellen uit het midden van 't fort Isabel, terwijl de beide vleugels op de boven- en beneden-inundatie, dat is, op de Dommel en de moerassen van Cromvoirt en Deuteren zijn aangeleund.

Tot hiertoe hebben wij de veertiendaagsche werking, dat is, tot den 14^{den} Augustus, van de door LEEGHWATER aangebragte watermolens beschreven; maar hunne krachtige werking moet zich na genoemden datum, nog veel meer hebben doen gevoelen, want volgens een in mijn bezit zijnd' gedrukt plan met Nederduitschen tekst van die belegering, was deze toen nog eerst in haren aanvang; immers, men ziet er de verschillende kwartieren met de circumvallatie wel reeds gevormd, doch nog weinig naderingswerken, en het Vughterfront, tusschen de poort en het fort St. Antonie nog niet aangetast, zelfs op laatstgenoemd fort de Spaansche of gekruiste vlag, terwijl de belegeraar uit Isabel daartegen reeds schietende is — Daar nu het fort Isabel door OTTO VAN GENDT (dezelfde die den 19^{den} Augustus, en dus 55 dagen later, Wezel veroverde) in den morgen van den 17^{den} Julij, met zijne muskettiers is bestormd en veroverd, waarop hij des anderen daags, den 19^{den}, het geschut tegen de stad en het fort St. Antonie rigtte, en ook het laatstgenoemde veroverde; zoo mag men aannemen, dat dit plan de belegerde vesting voorstelt, zooals ongeveer het aanzien op den 19^{den} of 20^{den} Julij was, en daar ziet men, dat de overstroming, van de vestingmuren af tot ongeveer de contravallatie, zich nog als dras en plas voordeed, en ook de wegen vóór de Orthen-, Hinthamer-, St. Anthonis- (vroeger bij den kleinen Hekel gestaan hebbende) en St. Jans-poorten nog onder of blank stonden. Het blijkt mede uit dit en andere grondteekeningen van deze belegering, dat de kapitale gracht, regts en links van den Boom (de citadel bestond toen nog niet) door twee steenen beeren was afgesloten (1).

(1) Zie mede zeker plan dezer belegering, waarop het binnenste der geheele stad naauw-

de linker Dieze-oever langs het jaagpad was opgehoogd om de inundatie te houden, en dat er eene opstuwing was bij de Groote en Kleine of St. Anthonis-Hekel, en drie doorsnijdingen in den Vughterweg (toen met de hellingen op de wijdeste plaatsen breed 20 à 50 passen); zelfs ziet men op de hierboven-genoemde platte grondteekening van ongeveer den 20sten Julij 1629, dat eene opstuwing of beer dwars door de hoofdgracht, aan de linker Dieze-kade verbonden (zijnde achter de Haven, tusschen den Boom en de St. Janspoort), overloopt, en daardoor het water in en buiten die grachten zuidwaarts hooger werd gehouden.

Het plan van PREMPART is niet alleen merkwaardig door de naauwkeurigheid en zaakkennis, met welke al de belegeringswerken en onderdeelen daarop voorkomen, maar ook omdat er, daar het op 't laatst der belegering geteekend was, *al* de uitgevoerde naderingswerken uit de verschillende kwartieren op voorkomen; evenzoo zijn er tevens op aangegeven de twee nog *overstroomde* en de *reeds bovengekomen* strooken of hoogten, welke juist de naderingswerken zoozeer begunstigd hebben. Deze op het laatst der belegering nog aanwezige overstromings- en moeraswateren zijn niet alleen zeer duidelijk in teekening aangegeven, maar daarenboven nog meereendeels met bijschrift opgehelderd.

Neemt men nu in aanmerking, dat volgens AITZEMA, bladz. 822, in het midden van Julij uit het kwartier van den graaf ERNST CASIMIR, tusschen de Hinthamer- en Oriherpoorten nog ter diepte » tot den hals van een man, met rijsbossen in 't water gewerkt werd, » alsmede dat vóór den 15^{den} Julij, de beneden-inundatie nog zóó hoog stond, dat men bij den Boeren- en Hollandschen dijk, de rijsbedden of plempwerken 4 à 6 voeten diep moest leggen om boven water te komen, en dat op den 20sten of daaromtrent van dezelfde maand, de meeste wegen naar de vesting nog overstroomden, dan mag men gerust aannemen, dat LEEGHWATER met zijne watermolens op den 14^{den} September, toen het verdrag *gesloten* (1) werd, en dus nog een

keurig voorkomt, met een Latijnschen tekst, aldus: *Accessuum per quos ad castella tria et urbem ex singulis castris Appropinquatum est delineatio.*

(1) In den nacht van den 9den September werd 't ravelijn vóór de Vughterpoort veroverd; den 10den bres gevormd in het linker steenen bolwerk, thans genaamd Vughter-bolwerk, waarbij Prins FREDERIK HENDRIK tegenwoordig was, die den storm aanmoedigde en de bekrooning dezer inbreuk volkomen deed gelukken, waarop de vijand nog denzelfden dag de eerste voorstellen tot een verdrag kwam doen, ziende dat men den grooten storm voorbereide, terwijl de vier zich tot eene kapitulatie per tamboer aandienende personen den Prins aan den voet der bres aantroffen, »die in de gaelderije op een banken sat.« Op den 17den September trok 's Prinsen garde door de bres de stad binnen. (PREMPART, bladz. 20 en AITZEMA, bladz. 876).

maand, nadat er reeds binnen ongeveer 14 dagen 0,57 Ned. el was afgemalen, zeker niet minder dan het dubbel en alzoo te zamen ongeveer drie voeten zal hebben afgemalen, zooals wel moet zijn, naar evenredigheid van den tijd der maling en der nu reeds drooggeraakte wegen en landtongen. Bij AITZEMA wordt ook, blad. 864, over de peilingen van de kapitale gracht, op den 28sten Augustus gesproken, terwijl de matige diepte van het nog met de geblindeerde galerij over te trekken gedeelte van 8 roeden (50,14 Ned. el.) breedte, eene aanmerkelijke daling van het water binnen het leger op dat tijdstip bevestigt, en, wat nog meer getuigt, hoeveel water binnen het leger of binnen de afdammingen lager dan daar buiten stond, getuigen ook de woorden van AITZEMA, wanneer hij de maatregelen na de verovering van 's Bosch beschrijft, daar wij 1^e D., blad. 881 lezen: »Den »dam in de Dieze, was eenige daghen te vooren (10 October) opghenomen, »waer door het *water met sulcken kracht uyt de Mase quam loopen, dat »het rontsomme de stad weder een zee gheworden was.*»

Als van grooten, onberekenbaren invloed op de bespoedigde verovering dezer vesting, zullen dus voorzeker door elk Ingenieur de verrigtingen van LEEGHWATER voor 's Hertogenbosch beschouwd moeten worden, want reeds in een op den 27sten Julij opgevangen brief van den Baron A. GROBBENDONCK aan den Graaf HENDRIK VAN DEN BERGH, klaagde de Gouverneur, onder anderen »als eene ramp dat den vijand veel molens gesteld hadde, om het »water uyt te malen,» en ook hier bevestigt zich zijn spreekwoord: *Vincit assiduus Labor*, of naar LEEGHWATER's dichtgave, aldus vertaald:

»Aanhouden is den regten middel zo men zeidt,
»Om te verkrijgen 't geen datter verborgen leidt!

Ook in een Lofdicht achter zijn *Meerboek*, wordt men waarschijnlijk aan de waterafmaling voor 's Bosch herinnerd, in dit kreupel rijmpje.

»Die ('t) Bossche nat, ons in de weeg,
»Uitmaalde en maakte 't leeg!»

LEEHWATER, in 1575 in de Rijk geboren, had alzoo tijdens zijne verrigtingen bij 's Bosch, den ouderdom van 54 jaren bereikt, tijdens de uitgave van zijn *Meerboek* (1645), 68 jaren, terwijl zijn *Kleyn Chronykje*, waarin hij op het slot van zijnen 74jarigen ouderdom spreekt, eerst in 1649 is geschreven.

In zijn *Meerboek* § 71, zich nog al die grootsche werken voor den Bosch herinnerende, waar hij DESCARTES en den 18jarigen TURENNE (1) heeft ge-

(1) Deze Burggraaf (door de COLIGNY's nog in familiebetrekking tot de Prinsen van ORANJE-NASSAU) deed op Pinksterdag, zijnde den 3den Junij, de 6 eerste schoten uit een

zien en die waarschijnlijk ook zijne verrigtingen bewonderd hebben, spreekt hij met diepen eerbied over het beleid, de voortvarendheid en onverschrokkenheid van Prins FREDERIK HENDRIK, waarvan AITZEMA, gewagende van grachtovergangen, galerijen à l'épreuve, bressen, stormen, waterwerken, enz., bladz. 864, almede schreef: »wagende hem selven dach ende nacht »van alomme, selfs daerbij te zijn als een ghemeen soldaat,» zeggende aan de bezorgden voor zijn leven: »dat hij hem in de bescherminghe en bewa- »ringhe van God Almachtig bevolen hadde.» Ook doelt LEEGHWATER waar- schijnlijk op Prins FREDERIK HENDRIK, wanneer hij in zijn *Meerboek* zegt: »Alle liefhebbers en bemimmers van dijkagie die geziut zijn om dit groote, »heerlijke, treffelijke en lofbaarlijke werk de Haarlemmer-meer, mede te »willen helpen hanthaven om te bedijken en tot goed land te maken, zullen »gelieven te weten, dat men 't zelve niet slappelijk en zal mogen beginnen: »maar met een voorbedagte zin en goede couragie, ook mede met goede »raat en daat zullen moeten aantasten en mannelijk doordrijven. Gelijker- »wijs een wijs ofte vroom Princee een sterke stad zoekt te belegeren en te »winnen, met alle vlijt, naarstigheit en couragie, alle amonitie van oorloge »daartoe zoekt te prepareren ende bereiden, met schepen en wagens alle voe- »ragie aan te brengen: sijn leger en tuin met wateringen, vesten, bolwerken, »retranchementen, schanzen, redouten, halve maanen, contrescarpen, »hoornwerken, batterien, loopgraven, traversen, stormbruggen en alle »hetgene daartoe dienende, ook mede hout ende yzer, victaly, bier en »broot, alsmede geschut, kruit en loot, ende van alles zig zo verzorgt, »datter in geenē manieren iets moet manqueren. Dusdoende derft hij zijnen »vijand onder de oogen zien, ende ook mede de stad getroost zijn. Om »alzo op d'oorlogs maniere vromelijk te strijden ende te volharden, zo lange »tot dat hij de stad gewonnen heeft en daarvan meester mag blijven, opdat »alle de officieren, ruiters en knegten, prijs en eer bevogten hebbende, »hare zoldije met eere moge ontvangen en alzo 't harnasch afleggen gelijk »geschreven staat.»

»*Ne gloriatur accinctus, æque ut distinctus.*»

Hebben wij bij den aanvang dezes gezegd, dat LEEGHWATER een zonderling vernuft was, zoo gelieve men zich te herinneren, behalve hetgeen wij hierboven, als op hem betrekking hebbende, mededeelden, dat het dezelfde man is, die op 50jarigen leeftijd, met twee van zijne familie of makkers uit de

verhoogde groote batterij van zes 24ⁿ^o, op den weg van Vught, achter het Carthuiszerklooster, ongeveer 500 ellen bezuiden Isabel, ter hoogte waar de oude Bossche baan op den straatweg komt.

Rijp te Amsterdam de saltimbank en duizendkunstenaar speelde en wel om het publiek tot milde gaven te bewegen, zoodat zijn toestand geen overvloed kenmerkte; dat hij ook een jaar vroeger (1605) de Prinsen MAURITS, FREDERIK HENDRIK, benevens Graaf WILLEM van Friesland, te 's Hage in de Molentocht of Delftsche vaart vermaakte, met waterduikelen, onder water zingende en schreeuwende, waarvoor hij van deze vorsten eene milde belooning en octrooi erlangde (1); dat hij dezelfde man is, die verscheidene soorten van molens, huizen en sluizen bouwde en de speelwerken op de Wester- en Zuider torens van Amsterdam vervaardigde; de man, die aan de droogmakerijen van de Purmer, de Wormer, de Bijlmer, de Waart, de Schermer, enz. de grootste diensten bewezen had; de man, die in Frankrijk de droogmaking der moerassen van la Sparre, groot 4500 morgen, verordende, ook die bij Vic en vele groote werken in Holstein, waar hij als Ingenieur en Landmeter werkzaam was, aan den gang bragt; de man, die dan eens aan het stadhuis te Amsterdam metselde, dan eens als schrijnwerker arbeidde, of de fijnste handwerken in ivoor en metalen bij de hand nam, alles naarmate de kunst en een min of meer verheven gezond denkbeeld toen eene plaats vond, en daarom of voor weinige stuivers daags hard werkte, of wederom door Graven met gouden pistoletten voor zijne ontwerpen beloond werd; de man, die nu eens in de zalen der grooten, dan wederom in de keuken goed sier maakte, naar gelang hij den trotschen of eenvoudigen ontmoette, en dus ook even welgemoed met een boterham heenging (kasteel van Antwerpen bij een trotsch Spaansch kolonel), als hij zich met een drie stuivers middagmaal vergenoegende; een man, die gaarne van oude en nog liever van jonge vrouwen, ook van drachtige verhaalt, en daarnevens van appelen, eijeren en boter, alles in een zelfde boek, waarin hij het nu onlangs uitgevoerde, welligt het monumentaalste werk van geheel Nederland, de bij vele ondankbaren reeds bijna vergeten droogmaking der Haarlemmermeer, omschrijft, en waarbij hij met eenen invloedhebbenden (COLEVELDT) te doen had, die alle soortgelijke nieuwigheden *odious* en *periculus* noemde, en zich vergenoegde hem een *wargeestje* te noemen; de man, die bijna den geheelen wreeden, bloedigen 80jarigen strijd had beleefd, en op het laatst van zijn leven, ingevolge zijne spreuk » *Vincit assiduus Labor*, » zeide: » het heeft toch een zoodanig einde gekregen, als waarvoor wij den almogenden, barmhartigen en genadigen

(1) Na lang onder water te zijn gebleven eerbiedig aan Prins MAURITS vragende, wat men gehoord had? zeide Zijne Hoogheid: » *Ik meende het brullen van eene koe te hooren*; » terwijl Graaf WILLEM van Friesland, den makker van LEEGHWATER, na zeer lang onder water te zijn gebleven de hand boven water ziende steken, waarmede deze als op het water schreef, zoude geroepen hebben: *der kerel werd verzoepen, hij en kan het niet langer holden*.

» God altoos behooren te danken en te looven ;” de man , die geheel Nederland , België , Duitschland , Frankrijk , Denemarken en Engeland doorreisde en op 74jarigen ouderdom , 202 steden en ook manneke pis zegt gezien te hebben ; eindelijk de man , die zedig , godvruchtig , eerlijk , eenvoudig , sober , mild , altijd opgeruimd , vrolijk en vol moeds , zegt menig berg en dal overgereisd en daarbij menig zoet en zuur gesmaakt te hebben .

J. G. W. MERKES VAN GENDT.

EENIGE BIJZONDERHEDEN AANGAANDE DE UITVINDING DER SHRAPNEL-GRANATEN.

Deze merkwaardige projectielen , wier moorddadige uitwerking hen vooral van het hoogste gewigt maakt in de tegenwoordige dagen , nu aan alle zijden naar middelen wordt uitgezien , om de kracht der artillerie te vermeerderen tegen over het zoozeer verbeterd klein geweevuur , worden algemeen voor eene Engelsche uitvinding gehouden . Deze meening is juist , wanneer men bepaaldelijk spreekt van de tegenwoordig overal in beproeving zijnde granaatkartetsen , die in 1805 door den Engelschen generaal SHRAPNEL zijn voorgesteld ; doch het denkbeeld om met kogels gevulde holle projectielen te gebruiken , die niet even als de gewone kartetsen door den schok der verbrande lading in de ziel van het stuk verbrijzeld worden , maar door middel van eene springlading in stukken bersten , is van veel oudere dagteekening .

Naauwkeurig te zeggen , wanneer en door wien het eerst projectielen volgens dit beginsel zijn gebruikt geworden , is welligt niet doenlijk , maar zeker is het toch , dat zij reeds in de eerste helft der 17^e eeuw voorkomen . Bij de belegering namelijk van het kasteel van Gennep door FREDERIK HENDRIK , in het jaar 1641 , vinden wij vermeld , dat de Spanjaarden projectielen schoten , waarbij het beginsel der granaatkartetsen volkomen werd in praktijk gebracht .

In COMMELIJN'S *Frederick Hendrick van Nassauw Prince van Orangien , zijn leven en bedrijf*. IIe Deel , bl. 99 , lezen wij de volgende opmerkelijke regels :

» Den 10. (10 Julij 1641) wiert de Thoorn van 't kasteel in-geschoten ,

dat hij geheel onder de voet viel. Die van binnen schoten met kogels, wesende rontomme met loot, ende binnen met kleyne keyen gevult, ende soo wanneer de selve kloot neder viel, spreycden de keyen sich van mal-kanderen in manieren van een granaet."

Wij vinden evenwel niet vermeld, welke uitwerking zij hadden; dat zij evenwel meer werden toegepast, blijkt uit de volgende woorden, aan het journaal derzelfde belegering ontleend, nadat gesproken is van eene brug, die over de Niers moest gelegd worden:

»Dertigh soldaten van Syn Hoogh. daertoe bewillight, met belofte aen elck een van 30 karolus guldens, ende een nieuwe kasack, bragtense over, ende maecktense terstondt vast met rys en aerde. Die van binnen dit vernemende vielen sterck uyt, maer wierden haest met verlies van eenige dooden weder in-gedreven; ondertusschen wierdt uyt het fort geschoten met loode kogels, die van binnen met kay-steenen gevult waren."

De verdediging werd bestuurd door THOMAS PRESTON, een Ier van geboorte, terwijl het bevel over het geschut schijnt te zijn gevoerd door een zekeren Domo, ten minste wij vinden in het 7^e artikel van de kapitulatie:

»De majoor van 't geschut Domo, sal met de andere krijghs-officieren trecken naar Venloo."

In hoeverre deze nu evenwel als de eerste uitvinder zou kunnen genoemd worden, is moeilijk uit te maken. Het schijnt, dat deze loode kogels uit kanons zijn geschoten geworden, daar de voorraad van geschut, na de overgave in het kasteel gevonden, bestond uit: »5 metale stuckjens, ende 21 andere (ijzeren?)"

In de praktijk is dus, zoo als blijkt, het denkbeeld van granaatkartetsen reeds voor meer dan twee eeuwen in toepassing gebragt, doch de theorie bestond reeds veel langer. Een bewijs hiervan vindt men in een handschrift van de 16^e eeuw, dat zich op de Bibliotheek van de Heidelbergsche universiteit bevindt. Het is een codex in folio, 162 bladzijden groot, en is getiteld: *Dialogus oder Gespräch zwayer Personen, namblich eines Büchsenmaisters mit ainem Feuerwerkher von der Khunst vnd rechtem Gebrauch des Büchsengeschosses vnd Feuerwerkhs, in zween Theile getheilt, darinnen viel thräffentliche Gehaimmissen verborgen stuckh, auf alle derselbigen Ursachen vorthail, behende Grüff gelehrnet, soviel in Fragen vnd Antwort verfasst vnd ausgesprochen mag werden. Durch SAMUELEN ZYMMERMANN in Augsburg (1).*

(1) ZYMMERMANN leefde in het jaar 1574 te Augsburg en heeft waarschijnlijk dit handschrift aan den Keurvorst FREDERIK III van de Paltz ten geschenke gegeven.

Wij vinden hierin een volkomen voorschrift om shrapnel-granaten te vervaardigen, die ZYMMERMANN »*Geschosz der Hagelkugeln*» of »*Hageln*» noemt, en waarbij hij bepaaldelijk het nadeel zoekt te vermijden van de kartetsen («*Hagelschröt, in eine bleiene Sarge eingemacht und abgeschossen, was bei unsern Vätern eine grosze Kunst und Heimlichkeit war,*») namelijk, dat zij reeds in het stuk vaneenspringen en zich dadelijk bij het verlaten der monding beginnen te verspreiden.

Nadat van allerlei »*Hagelkugeln*» gesproken is, doet de vuurwerker aan den buksenmaker de volgende vraag :

»Mag auch nicht ain Hagel gemacht werden, der ganz vom Rohr fert vnd sich erst vber etlich hundert Schrytt nachtet ober feer wie man will von einander thut vnd sich austhaylt?»

Men ziet, dat het beginsel der granaat-kartets hier volkomen wordt uitgedrukt: — eene kartets, die in haar geheel blijft bij het verlaten van het stuk en eerst op een afstand van eenige honderd passen, *digter of verder af naarmate men verkiest*, uiteenberst en de kogels verspreidt.

De buksenmaker antwoordt daarop: »Soliches ist gar schwerlich vnd mit groszer müheselligkeit ins werck zu richten. Yedoch möglich, geschicht aber nit wie etlich ausz Unverstandt ohne alle Erfahrung darvon geredt vnd geschriben haben, man soll den Hagel in ain bleyen Zarg ainmachen, die zuhinderst ain Boden, miden in demselbigen ain Loch, dasz man vngeverlich ein Finger hinein stossen mag, vnd ain hülzen Ror hinden bey dem darzugemachten Loch im Bodem hinein gestossen bisz auff halben Thail, darnach neben dem Ror soll die Zarg mit guetem rösehen pulver auszgefüllt werden vnd vngeverlich ein Zwerchfinger hoch vber dasz Ror, darnach den Hagel darauf hineinsetzen geheh vnd satt. Dasz Rhor soll man mit schwachen Raggetenzeug oder angefeuchten Zeuge anfüllen vnd zuvorderst mit Zündpulver aingeräumt vnd also in das Stüek auf das Pulver hineingeladen vnd gestossen. So zündt sich der Zeug im Rohr vom Schusz an. Und fehrt der Hagel also ganntz vom Stuckh vndt bleibt bey ainander bis der Zeug im Rohr ausbrynt bisz auf das Pulver. Alsdann zerschlagt ihn erst dasz Pulver so darhinder liegt vnd geht von ainander. Solliche Speculation haben vill gehabt, aber im Werkh vnd in der Prob hats in grob vnd weit gefellet. Dergleichen Exempel hab ich nevlicher Zeitt selbst gesehen, dasz sich ein solicher Hagel im Stuckh angezündt vnd gleich vor dem Stuckh zersprungen vnd in Boden gangen, vnd hat der Teuffel schier ain Jaugel Spil angericht, wa nicht dasz glückh sonnderlich darbey gewesen, den Mayster diß Wercks darzue (erschlagen) desz Ohrt Ich hie zu nennen verschone. Die vrsachen aber zu ersuchen, warumb solicher Hagel

selten guet thun, sondern gemainlich im Stückh angegangen vnd zersprungen, mag kaine ander ersunden werden, dann dieweyl die Zarg vom Schusz also heftig wie wol zu gedenkhenn erhüziget würt, auch in sollicher Hütz dasz Pulver so darin verschlossen anzündt, vnd zersprengt alszbaldt den Hagel ege er recht ausz dem Stückh khumbt. Zum andern mag auch der Zeug im Ror vor der gewaltigen Grösze der Solution des Pulvers im Feuern, so darhinder geladen würt erhüziget werden, dasz er sich auf einmal anzündt samt dem Pulver so darneben im hindern midel (Mittel) der Zarg ligt, dadurch sollicher Hagel auch schon zerspringen wirdt, ehe er recht ausz dem Stückh khombt. Wilt du aber das es guet thun vnd kein Gefar darbey zu besorgen sey, muest du die Zarg innwendig mit dyne (?) Laim fuettern, darzu das Rhor fleyssig mit dem Zeug füllen vmd zuvorderst auf den Zeug (Zündpulver) innraumen vnd sat auf dasz P. im Stückh hineinssetzen wie sich gebuert."

Men schijnt zich dus voor drie eeuwen reeds veel met dit onderwerp te hebben beziggehouden, daar de schrijver zegt: »Solliche Speculation haben vill gehabt," hoewel de proeven, zooals zich laat afleiden uit hetgeen wij in onze dagen omtrent de oplossing van dit moeilijke problema hebben kunnen zien, weinig bemoedigende uitkomsten gaven. Menige »Feverwerkher" in den laatsten tijd heeft het ook ondervonden, dat de theorie der shrapnels eenvoudig genoeg was, »aber im Werkh vnd in der Prob hats in grob vnd weit gefellet."

Dat men in andere artilleristische werken van dien tijd geene melding gemaakt vindt van deze projectielen, wordt minder bevreemdend, wanneer men bedenkt hoe de artillerie toenmaals een afgesloten gilde vormde, dat zijne geheimen met de uiterste zorgvuldigheid voor het groote publiek verborgen hield.

L. M.

BOEKAANKONDIGINGEN.

MONTRADO. *Geschied- en krijgskundige bijdrage betreffende de onderwerping der Chinezen op Borneo. Naar het dagboek van een Indisch officier over 1834—1836 door W. A. VAN REES, Gepens. Kapitein van het Nederl. Oost-Indisch Leger. Met eene voorrede van P. J. VETH, Hoogleeraar te Amsterdam. Met eene kaart. Te 's Hertogenbosch, bij Gebr. MULLER, 1838. f 3,40.*

Het is een verblijdend verschijnsel, dat de belangstelling in al hetgeen onze zoo gewigtige Oost-Indische bezittingen aangaat, in de laatste jaren zoowel in het leger als bij het grootere publiek meer en meer toeneemt, hoewel aan eene deugdelijke kennis van hetgeen in dat verre land bestaat en voorvalt, toch nog altijd bij velen groot gebrek heerscht. Doch het is nog niet zoo vele jaren geleden, dat onze Oost-Indische bezittingen voor verreweg de meesten van het beschaafde gedeelte der natie als een gesloten boek waren, dat men het bestaan er van opmaakte uit de vermelding der koffijveilingen en uit de discussiën over het Budget van Koloniën, dat het leger niet heel veel meer wist van zijne wapenbroeders aan de overzijde van den Oceaan, dan dat er nu en dan de tijding overkwam van een of ander gevecht in volmaakt onbekende streken, of van het overlijden van dezen of genen bekende van vroegere dagen, waarbij dan maar al te dikwijls de geheele lijkrede bestond in de betuiging, »dat geen mensch bij zijn vertrek naar de Oost gedacht had, dat hij 't nog zoolang zou uitgehouden hebben.»

Maar nu, hoe geheel anders is de verhouding geworden. Terwijl het in vroeger tijd maar al te vaak gebeurde, dat het Indisch leger als de vergaerbak beschouwd werd voor het onkruid, dat op het militair terrein al te welig opschoot, dat menigeen, die of gebrouilleerd met zijn minister van financiën, of opposant *quand même* tegen de bepalingen der discipline, het hier niet meer kon uithouden, als »alleen goed voor Oost-Indië,» tot groote ergernis van de wakkere officieren, die zich eervol in de Koloniën

onderscheidden, slechts daarheen gezonden werd om hier uit de voeten te zijn; terwijl daardoor dat leger noodzakelijkerwijze in de algemeene opinie veel lager stond aangeschreven, dan het verdiende, — kan nu daarentegen het Nederlandsche volk, ten minste dat gedeelte van het Nederlandsche volk, dat de diensten weet te waardeeren, door onze krijgsmagt in Indië verrigt, met regtmatigen nationalen trots wijzen op zijne landgenooten, die in verafgelegen gewesten niet alleen door hunnen heldenmoed en hunne doodsverachting, door hunne trouw en gehoorzaamheid het Nederlandsch gouvernement weten te doen eerbiedigen, maar die ook door het overwigt hunner moreele en intellectueele krachten, beschaving en welvaart verspreiden, dáár waar vroeger alleen onkunde en barbaarschheid in ongenaakbare wildernissen huisden.

Voorzeker hij, die in onze kolonisatie iets meer ziet dan een middel om de specerijmarkt ruim te voorzien en jaarlijks eenige tonnen gouds tot amortisatie van schuld over te houden, die 's Konings Aziatische onderdanen nog voor iets meer houdt dan voor werktuigen, die alleen bestemd zijn om de bewoners van het moederland te verrijken, hij zal met welgevallen en dankbaarheid het verhaal lezen van de onvermoeide pogingen, die ook door het leger worden aangewend om verlichting te verspreiden in de overoude duisternis, om de zegeningen van een weldadig en geordend bestuur uit te storten over eene bevolking, die sedert onheugelijke tijden aan wanorde en despotisme ten prooi was.

Deze denkbeelden zijn het voornamelijk, die als onwillekeurig moeten oprijzen bij een ieder, die het uitmuntende werk van den kapitein VAN REES, welks titel wij aan het hoofd dezer regels ter neder schreven, met aandacht en belangstelling doorleest, en ten volle zal men zich vereenigen met de woorden, waarmede hij zijn verhaal der gebeurtenissen in en om Montrado besluit:

»Hij, die Borneo's westkust uit vroegere beschrijvingen kent, en er in zijne verbeelding slechts ondoordringbare wildernissen ziet, waar de inboorlingen, nagenoeg op gelijken trap van ontwikkeling als de overige redeloze woudbewoners, in armzalige hutjes huizen en misdeeld van menschelijk geluk, tot slavernij schijnen geschapen; waar de weligste plekken ingenomen zijn door schaamteloze indringers, die in zedelijk gehalte niet met hen kunnende wedijveren, van eene fysieke en intellectuele meerderheid misbruik maken om, naar hunnen bloedzuigers- en tijgeraard, een weerloos volk aan hunnen onleschbaren gouddorst op te offeren, — zal, twee of drie jaren later een blik op hetzelfde landschap slaande, zich onder den indruk van eene heerlijke zinsbegoocheling wanen.

» Nog bestaan de onafzienbare wouden , maar zij schijnen thans als een mollig tapijt over de onmetelijke schatten van Borneo's bodem uitgespreid te liggen ; nog zijn de bosschen door natuurmenschen bewoond , maar thans door vrije wezens , die uit lust en gewoonte het groene dak niet verlaten , en als uit het stof opgeheven , zich gelukkig , door eene hoogere magt beschermd , mensch gevoelen en hunne dankbaarheid reeds beginnen te uiten ; nog bewonen de dwingelanden de valeijen , maar overwonnen , gemuilband , getemd en onschadelijk ! Leden allen die lotsverwisseling al niet zonder schok en wrok , velen toch hebben hunne woestheid reeds afgelegd en reiken ons openlijk de broederhand .

» Waar men over stronken en plassen , stap voor stap en man voor man , langzaam en met grootte moeite voort kon , beweegt men zich thans gemakkelijk met last- en trekvee over breede , schoone wegen , die het gansche wingewest doorsnijden . De sierlijke etablissementen der Europeanen met ruime , luchtige , smaakvolle huizen rijzen tusschen de Chinesche , Maleisehe en Dajaksche kampongs uit den grond . Kiemen van orde , welvaart en kracht dringen overal door de ruwe bolsters van wanorde , geweld en ontzenuwing . Rijstvelden hebben moerassen , koffijaanplantingen hier en daar het struikgewas vervangen , en terwijl de onnoozele inboorling nog verblind is door de eerste stralen der beschaving en zijne oogen zich slechts langzaam aan het licht kunnen gewennen , heeft hij toch bewustzijn van eene betere toekomst . Hij slaat ijveriger de hand aan den arbeid , velt boomen , plant rijst en vreest roof noch hongersnood meer , die hem vroeger gedurig kwelden .

» Verneemt men , dat deze ongelooflijke omkeering het werk van een handvol braven is , dan moet ieder het zwaard zegenen , dat tot zulke heilzame doeleinden getrokken werd en zulke wonderen wrocht ; dan zal hij begripen , dat machinale kracht onvoldoende was om deze uitkomsten te verkrijgen , en niet weten wat meest te bewonderen , of den arm die de wapenen hanteerde , of het hoofd dat zoo veel beleid en kennis ten toon spreidde , of het hart , dat zoo veel liefderijkheid aan den dag legde .

» Even als wij zal hij erkennen , dat de grootste moed en het meeste beleid niet altijd op de bloedigste slagvelden gezocht moeten worden , maar dat vooral in gevechten van weinigen , de individuële waarde van ieder strijder meer op den voorgrond komt .

» Even als wij zal hij er fier op zijn tot eene natie te behooren , die niet tot het voorgeslacht behoeft terug te blikken , om roemrijke Nederlanders aan te wijzen .

» Met ons zal hij het betreuren , dat zoo menig feit verloren gaat , zoo vele

namen bijna onvermeld blijven, die verdienen met gulden letters op de vaderlandsche geschiedrollen gegrift te worden."

Helder en uitvoerig, met eene juistheid van schildering, die ons als verplaatst te midden van het tooneel dier woelige handeling en ons toch van alle bijzonderheden een duidelijk overzicht geeft, heeft de Schrijver de merkwaaardige onderwerping der Chinezen op Borneo te boek gesteld. Verscheidene hoofdstukken, die ons op hoogst belangwekkende wijze bekend maken met de zeden en gewoonten der inwoners en met den toestand van het land, en dus voor de uitbreiding van land- en volkenkunde van groot gewigt zijn, wisselen het verhaal af van de krijgsgebeurtenissen en de maatregelen die genomen werden om het burgerlijk bestuur op een behoorlijken voet te brengen. Wij leeren daardoor niet alleen mannen als ANDRESEN, VAN HOUTEN, KROESEN, VERSPIJK en zoovele anderen als wakkere soldaten kennen, maar outwaren daardoor tevens de tallooze zwarigheden, die zoowel in het woeste terrein, als in het trouweloze karakter der Chinezen te overwinnen waren, bij het vestigen van het Nederlandsch gezag in de overwonnen landstreek. Een geheel nieuwe stad toch moest worden gebouwd op de puinhoopen van het vernielde Montrado, fort en versterkingen aangelegd, wegen getraceerd door ondoordringbare wouden en onbegaanbare moerassen, het bestuur in de geheele provincie geregeld, eene policie georganiseerd, de opbrengsten voor de schatkist door verpachtingen en belastingen gewaarborgd, en dat alles te midden van eene deels wantrouwende, deels niet te vertrouwen bevolking, elk oogenblik van dag en nacht bedreigd door een geheimzinnig verbond, dat zijne adepten door godsdienstig fanatisme tot sluipmoord wist aan te zetten, waarvan de hoofden in de diepte der sombere wouden in het nachtelijk duister de verdelging van alle Europeanen gezworen hadden, zoodat geen enkel oogenblik de waakzaamheid verflaauwen of het geweer afgelegd mogt worden.

Het werk van den kapitein VAN REES is in zestien hoofdstukken verdeeld, voorafgegaan door eene Inleiding, terwijl eene bijgevoegde uitvoerige kaart van de Chinesche districten op Borneo's Westkust het overzicht van het geheel verduidelijkt.

De inleiding schetst ons in korte trekken de vestiging der Chinezen op Borneo in het midden der vorige eeuw en de uitbreiding van hun gezag, door de omstandigheden begunstigd, totdat in het jaar 1854, eene expeditie onder den luitenant-kolonel ANDRESEN werd uitgerust, ten einde afdoende maatregelen te nemen om een toestand van verwarring en onderdrukking te doen ophouden en het gezag van Nederland te herstellen, dat niet genoeg

gewaarbord scheen na de vruchteloze poging vier jaren vroeger aangewend, die aan vele onzer wakkere soldaten en ook aan den heldhaftigen Sorg het leven had gekost. Na den val van Montrado, waarmede de S. zijne Inleiding besluit, vangt hij zijn verhaal aan.

De vijf eerste hoofdstukken worden gewijd aan de beschrijving van Montrado en van de levenswijze en zeden der bewoners, waarbij vooral merkwaardig is de beschrijving der kongsiën of mijnwerkersvereeningen, die in de oorlogen op Borneo zulk eene voorname rol gespeeld hebben, en waarvan de S. den oorsprong en de inrigting in het tweede en in het vijfde hoofdstuk uitvoerig behandelt. Belangrijk is ook de beschrijving hunner verschillende wapenen (bl. 70—75). In het zesde hoofdstuk begint het verhaal langzamerhand van karakter te veranderen, en alsof de Schrijver ons eene getrouwe afspiegeling van de werkelijkheid heeft willen geven, mengt hij onder zijne beschrijving van den toestand der bevolking onder het voorloopig bestuur van Nederland, meer en meer aanduidingen van de ongunstige stemming der inwoners, die eenig naderend onheil schijnen te verkondigen. Het wordt ons bij het lezen daarvan te moede als bij het dreigend opkomen van een onweder, door eene doodsche stilte en onnatuurlijke, drukkende kalmte voorafgegaan. Alles is uiterlijk rustig in het bezette district, de overste ANDRESEN heeft zich naar Pontianak begeven om den gouvernements-kommissaris A. PRINS te ontvangen, die met de definitieve regeling van het bestuur der Chinesche districten belast is; onderdeelen van het kleine garnizoen worden naar elders gedetacheerd; er schijnt geen reden te bestaan om gevaar te vermoeden. Maar toch, nu en dan komen er tijdingen uit het 10 à 11 uur meer oostelijk gelegen Larah, die doen vermoeden, dat de gehoorzaamheid door de hoofden van dat onderdistrict van Montrado aan het Nederlandsch gezag beloofd, niet onvoorwaardelijk mag vertrouwd worden: vijf of zes vogelvrij verklaarde Chinesche oproermakers schuilen daar in de mijnen; eene onrust onder de bevolking van Montrado doet zich opmerken, waarvoor men geen reden kan opgeven; ieder schijnt een gevaar te duchten; dat niemand bepaald noemen kan. Eindelijk kwam er een bericht, dat de Chinezen uit Larah waren opgerukt, om Montrado aan te vallen: eene kolonne van 500 man marcheerde ter verkenning uit — doch geen spoor van den vijand deed zich zien. Deze toestand duurde verscheidene dagen, totdat onverhoeds in den nacht van den 19^{den} Julij de plotselinge aanval plaats had, die, hoewel met grootte overmagt gedaan, door de waakzaamheid en den moed van het garnizoen op alle punten werd afgeslagen. — De oorlog was begonnen.

Het ligt niet in ons plan den Schrijver te volgen bij al de bijzonderheden,

welke hij vermeldt aangaande de gebeurtenissen, waardoor deze oorlog gekenmerkt wordt; eene korte aanduiding van hetgeen de lezer in deze bladen uitvoerig kan beschreven vinden, waarbij wij alleen hier en daar eenige meer lichtende punten willen aangeven, zij hier genoeg.

Tot deze laatsten behoort voorzeker de heldaftige bestorming van de sterke vijandelijke stelling bij *Pan-djau-a*, bij gelegenheid eener groote verkenning, welke aan den kapitein VERSPUICK den volgenden dag na den nachtelijken aanval der Chinezen werd opgedragen. Wij kunnen ons niet weêrhouden hier een paar bladzijden over te nemen, die onze lezers tevens een bewijs zullen geven van den levendigen verhaaltrant des schrijvers:

»Nog op den avond van 19 Julij, ontving de kapitein VERSPUICK last, zich voor te bereiden tot het doen van eene groote verkenning over het gebergte, op den vroegen morgen van den volgenden dag.

»De troepen, waaruit zijne kolonne zamengesteld werd, bestonden uit de 6^e kompagnie van het 15^e bataillon infanterie, tijdelijk gekommandeerd door den 1sten luitenant J. H. DONLEBEN, de 2^e kompagnie van het 7^e bataillon infanterie onder den kapitein GOSENSON, een mortier met acht bedieningsmanschappen onder den 2^{den} luitenant der artillerie STRAATMAN, een detachement van twaalf sappeurs onder den 2^{den} luitenant der genie K. L. PFEIFFER en de officier van gezondheid 1^e klasse J. H. LE PIQUE met eenige koelies; te zamen 9 officieren en 180 manschappen.

»Volgens ingewonnen berigten had de vijand zich, op een half uur van Montrado, versterkt. Zich van de waarheid dier berigten overtuigen, den vijand verjagen, zijne versterkingen te nemen, was het oogmerk van dien togt.

»Van een gids voorzien, verliet de kapitein VERSPUICK met zijne kolonne het hoofdkwartier, omstreeks 7 ure in den morgen. De 2de luitenant L. G. PAUWELS kreeg het kommando over de voorhoede, sterk 15 Europeesche en 14 inlandsche soldaten. Nog geen honderd passen daarachter marcheerde de 6e kompagnie Europeanen, gevolgd door de artillerie en sappeurs en opgesloten door de 2e kompagnie Javanen.

»Na een kwartier uurs langs een ellendig voetpad, dat slechts den marsch van één man in front veroorloofde, den weg naar Larah opgerukt te zijn, ontdekte de voorhoede, ter hoogte van de plaats *Pan-djau-a* genaamd, op de toppen der met alang-alang begroeide heuvels eenige versterkingen, die door Chinezen bezet waren. De kolonne, digter op de voorhoede sluitende, daalde langs het voetpad naar eene kleine moerassige vlakte, die zich tot aan den voet van het door den vijand bezette gebergte uitstreckte. Nu opende de vijand zijn vuur uit het bosch, dat een aan de linkerhand gelegen heuvel

bekroonde, hetgeen nogtans geen schade aanrigte, daar de kogels over de hoofden der onzen vlogen. De kommandant VERSPIJCK, ter zelfder tijd eenige beweging van eene vijandelijke afdeeling opmerkende, die het plan tot omtrekken van zijn regter vleugel verried, liet toen den 2^{den} luitenant J. CONRAD met zijn peloton Javanen stand houden, om zijn rug en flank te dekken. Het bleek spoedig, dat deze maatregel de Chinezen van plan deed veranderen en van de voorgenomen omtrekking afzien, want weldra togen zij naar de versterkte bergtoppen en boschranden terug. Bij een bogt van den weg opent de vijand een hevig vuur op het hoofd der deboucherende kolonne; de voorhoede beklimt in den looppas een heuvel, welks top eene gedetacheerde versterking van 's vijands linker vleugel domineert, doch in het werkzaam vuur van de hoofdversterking lag. In een oogenblik is de top bereikt, maar niet zonder verlies, en ook dáár is het vuur zoo hevig, dat de meesten zich door liggen dekken moeten. Dat weêrhoudt den aanvoerder niet, zich in persoon bij de voorhoede te voegen, om, eenmaal de positie opgenomen, zijne maatregelen tot den aanval te kunnen nemen. Hij laat den luitenant STRAATMAN positie nemen en eenige worpen uit den mortier doen, en, terwijl dit de aandacht des vijands onaangenaam bezig houdt, de geheele 6^e kompagnie den heuvel bestijgen. Van den top wordt nu een vuurgevecht aangevangen, waarbij menig Chinees achter zijne borstwering in het stof bijt, en nadat de 1ste luitenant J. H. DONLEBEN last ontvangen heeft om ten spoedigste tot den storm over te gaan, zoodra, door verlies of verwarring der tegenpartij, het geschikte oogenblik zal gekomen zijn, daalt de kommandant de hoogte af, ontdekt, bij de kolonne teruggekomen, dat men getalmd heeft zijne order uit te voeren tot verkenning der positie aan hare voorzijde; gaat daarop in persoon vooruit langs den weg die om den heuvel leidt, en overtuigt zich, onder een hagelbui van op hem afgeschoten projectielen, van de mogelijkheid tot het naderen van 's vijands hoofdpositie. Wel is de helling steil en begroeid, maar geen onoverkomelijke hindernissen beletten een storm. Hij geeft bevel aan den 2^{den} luitenant CHAMBRY, met zijn peloton te naderen, plaatst zich aan het hoofd en stormt naar boven. Te gelijkertijd doet zich de stormmarsch van de 6^e kompagnie hooren, die de zijpositie aanvalt. De vijand verzamelt zijne laatste krachten, rigt met juistheid zijne schietwapens, die trouwens door den telkens verminderden afstand niet meer missen kunnen; het gebulder der tjonto's, de doffe schoten van den mortier, die zijne gelukkige worpen met nog een meesterlijk schot besluit, het geknal van zooveel dood verspreidende geweren vermengt zich met het doordringende krijgsgeschrei, met de dikke rookwolken, met het opdarrelende stof. Eenige ademlooze

seconden , en men ziet den kapitein VERSPIJCK op de borstwering , en naast hem den luitenant CHAMBRY , door drie kogels getroffen , neêrzigende nu hij den vijand ziet vlugten ; men ontwaart den sergeant-majoor DE HAAN en de vier eerste soldaten , die met gelijke onversaagdheid , met denzelfden onweersaanbaren aandrang , tegen het vuur , dat hunne lichamen verminkt , instormen . Nagenoeg op hetzelfde oogenblik wordt de zijwaartsche positie door den luitenant DONLEBEN met zijne dapperen onder een zwaar vuur genomen , en de meesterlijk gekozen stelling , die door een moedigen vijand verdedigd , onneembaar kon geacht worden , valt , in betrekkelijk korten tijd , in onze handen .

» Hadden wij wederom getoond , genoegzame vaardigheid in den aanval te bezitten , in het vervolgen wonnen de Chinezen veld op ons , want alhoewel in denzelfden aanloop de verjaagden werden nagezeten , zoo moest de vervolging der vlugtenden , die als slangen door de struiken gleden en verdwenen , spoedig gestaakt worden . De luitenant CONRAD , kommandant der achterwacht , den stormmarsch hoorende blazen , had in allerijl , met zijn dertigtal manschappen , een vrij steilen berg beklommen , en daardoor de gelegenheid gehad , de vlugtelingen eenige doodende schoten achterna te zenden . Verscheidene vloten naar den passer van Montrado , en vielen in handen der Afrikanen , die er eenigen van gevangen namen .

» Na eene kortstondige vervolging gaf het haltsignaal den afgematten eenige verademing . Een peloton werd naar de hoogste kruin der omliggende bergen gezonden , om de hier en daar verspreide bosschen te onderzoeken en te zuiveren . Aan den overkant van een diep ravijn , regts van de stelling gelegen , staken daken van verscheidene huizen boven het riet uit , en derwaarts zag men vele Chinezen hunne gevleugelde schreden rigten . De luitenant STRAATMAN werd met zijn mortier in die rigting uitgezonden en ontving eene bedekking van 25 infanteristen , waarover de luitenant der genie PFEIFFER , op zijn verzoek en wegens vermoeidheid der andere officieren , het kommando kreeg . Zij verjoegen de Chinezen uit de loodsen en woningen , die tot bivak gediend hadden , vernielden en verbrandden hunne schuilhoeken en vergrootten daardoor nog den schrik der geslagenen .

» De aanvankelijke sterkte der Chinezen te *Pan-djau-a* zal 500 à 600 staarten bedragen hebben , bijna allen geweerdragende mannen of die tjonto's bedienden .

» De officier van gezondheid LE PIQUE was onder het vuur reeds onledig de gekwetsten hulp toe te brengen ; toen , na afloop van het gevecht , eenige sappeurs en soldaten van het Maduresche hulpkontingent de gewonden naar

Montrado terug droegen, werden deze weerloozen nog door een paar in de struiken verborgen Chinezen beschoten. De luitenant CONRAD met een handvol manschappen hen dadelijk achterna gezonden, weerde het gevaar af, waarin zij verkeerden, door de weinige vijanden te verjagen en het transport naar Montrado te eskorteren."

Het verdrijven van den vijand uit deze eene stelling kon evenwel niet belletten, dat de overmagt de vallei van Montrado meer en meer insloot, waardoor hoofdzakelijk het gevaar voor hongersnood dreigend kon worden; gewapende fourageringen werden ondernomen, en eindelijk de bezetting bepaald tot de versterkte kongsie-huizen, daar de stad in den nacht van den 25sten Julij door den vijand in brand gestoken en daardoor bijna geheel vernield werd.

Twee dagen daarna zagen de verbaasde inlanders, die de vernietiging van Montrado als het sein tot den ondergang der Nederlanders beschouwd hadden, den kapitein waarnemend assistent-resident VAN HOUTEN en den kapitein der genie EGTER VAN WISSEKERKE op de puinhoopen der vroegere woningen de nieuwe stad traceeren, die zes maanden later als uit hare asch herrees.

De eerstvolgende dagen gingen voorbij onder telkens herhaalde gevechten, verbetering der positie, het inbrengen van levensmiddelen door gewapende transporten, het doen van verkenningen, totdat ANDRESEN, die den avond voor den brand van Montrado aldaar was teruggekeerd, het bevel gaf tot eene expeditie naar Larah, het broeinest waar de opstandelingen hunne verderfelijke plannen smeedden en van waar zij de bezetting van Montrado voortdurend bleven bedreigen. Die togt, onder het bevel van den majoor DE BRABANT uitgevoerd, is eene der belangwekkendste episodien van het werk, en werd met den besten uitslag bekroond. Zij herstelde de rust, welke nu gebruikt werd om door de meest doeltreffende maatregelen het gezag overal te herstellen, het burgerlijk bestuur in te rigten en de stelling te verbeteren.

Wanneer onze bewondering bij het doorlezen van hetgeen onze wapenbroeders verrigten, in hooge mate wordt opgewekt bij het verhaal van hunne stoute marschen in een doodend klimaat, van hunne onverschrokkenheid en koelbloedigheid in dreigende gevaren, van hunne overwinningen op een vijand, die hen overal vele malen in getalsterkte overtreft, van hunne volharding en vaak van hunne zelfopoffering, niet minder levendig gevoelen wij de dure verpligting, die het moederland aan dat leger heeft, wanneer wij hen beschouwen in hunne rustlooze werkzaamheid, in de veerkracht, welke zij ontwikkelen bij het organiseeren van alles wat tot de duurzame

vestiging van het Nederlandsch gezag in de veroverde landen moet bijdragen, en hetgeen wij in het tiende hoofdstuk dienaangaande lezen, voert als onwillekeurig onze gedachten terug tot de glorierijke dagen, toen de Oost-Indische Compagnie de naam van Nederland in het verre Oosten als het symbool van kracht, orde en verlichting, te midden der onbeschaafde volken deed eerbiedigen. Het aanleggen van wegen, het bouwen van een aantal nieuwe woningen en verscheidene forten, het bewaken der kusten tegen sluikhandel en zeerooverij, het opmaken en afkondigen van een nieuw regerings-reglement, het aanstellen van inlandsehe ambtenaren, het bepalen van regten, pachten enz., het regelen van de politie, het postwezen, de vaccine, kortom, het leggen der hoeksteen eener nieuwe, veelbelovende maatschappij, dat alles is het werk van eenige intelligente officieren, wier uitstekende diensten, vaak niet genoeg erkend in het moederland, gerust den toets van vergelijking mogen doorstaan met dat wat wij van lang vervlogen dagen op de schoonste bladzijden onzer koloniale historie vinden opgeteekend.

En met het volste recht doet de Schrijver hier hulde aan den eersten assistent-resident, wien het moeilijk bestuur over de nieuwe provincie werd opgedragen, den kapitein der infanterie C. VAN HOUTEN, een officier, die, zooals hij zegt, »minzaamheid met strengheid van beginselen, zedigheid met veel kennis en geestkracht paarde, die vaardig in het besluiten en nog sneller in het uitvoeren, de vriend was zijner soldaten, en de schrik en wanhoop zijner vijanden, welke eene premie op zijn hoofd gesteld hadden; die in zoovele stormen de eerste op de borstwering stond, dat de vijand hem met den bijnaam van »storm-kapitein" onderscheidde!"

Het elfde hoofdstuk is geheel gewijd aan de vermelding van de uitstekende diensten door dien officier op Borneo bewezen.

In het volgende keert de S. weder tot Montrado terug, waar de kapitein VAN HOUTEN als waarnemend assistent-resident vervangen was door den kapitein VERSPLIJK. Met niet minder vaste hand bestuurde deze de zaken, en wist, in weerwil van tallooze bezwaren, al datgene verder op te bouwen waarvan zijn voorganger de grondslagen had gelegd. Maar langzamerhand begon een nieuw gevaar de jeugdige kolonie te bedreigen, — een gevaar, des te grooter, omdat men het alleen kon vermoeden, ja, dat men de overtuiging had, dat het bestond, zonder dat men het kon aanwijzen of bestrijden. Onrustbarende teekenen, geruchten zonder bepaalden vorm begonnen zich van verschillende zijden op te doen; onverwachte aanvallen op enkele personen hadden plaats, zonder dat men wist van welke zijde zij kwamen, geheimzinnige moorden zonder dat men de hand kon bespeuren,

die de argelooze slagtoffers velde. Nu eens dacht men den draad gewaar te worden, die door dien duisteren doolhof kon leiden, dan weder ontsapte hij in ondoordringbaar duister. Eindelijk kwam men tot de vaste overtuiging, dat er een geheim genootschap bestond, en de geheimzinnige naam *Sam-tjam-foei* (het verbond der drie vingers), klonk ijzingwekkend in de ooren der menigte en werd fluisterend uitgesproken. De ijverigste pogingen werden in het werk gesteld, om de hoofden of leden van dit verbond op het spoor te komen, totdat men eindelijk een hunner gevangen nam, en kort daarna door bedreigingen en beloften de plaats te weten kwam, waar de hoofden verzamelden. Wij willen onzen lezers het genoegen niet benemen, in haar geheel verband de beschrijving te lezen van den nachtelijken togt, door den wakkeren *Verspuick* met slechts 50 man in het bijna ondoordringbare woud van *Sjep-eng-fong-kiem-sin* ondernomen, van den gunstigen uitslag, waarmede de overvalling der verborgen schuilplaats werd bekroond; wij hebben hier een tooneel voor oogen, dat ons de werkelijkheid voorspiegelt van hetgeen wij in menige verdichte bladzijde lezen, die door de weelderige verbeelding des romanschrijvers is voortgebracht en als effekt-stuk *con amore* behandeld.

Het overige gedeelte van het werk is gewijd aan de vermelding van den algemeenen toestand van Montrado, nadat de uitroeiing van de *Sam-tjam-foei* een einde had gemaakt aan de angstige spanning, die door dat geheimzinnig verbond voortdurend onder de bevolking was onderhouden geworden, en nadat de Schrijver ons in het laatste hoofdstuk het verhaal gedaan heeft van de verraderlijke overvalling van de bezetting te Loemar, die aan den braven *MEKERN* het leven kostte (1), sluit hij met deze laatste episode het verslag der belangwekkende gebeurtenissen, die in hem zulk een zaakkundigen en bekwamen geschiedschrijver gevonden hebben.

Wij zijn eenigzins uitvoerig geweest in het aankondigen van het werk van den kapitein *VAN REES*, niet alleen, omdat wij er hoogelijk mede ingenomen zijn, maar vooral ook, omdat wij het een pligt rekenen, overal en zooveel mogelijk mede te werken tot de verbreiding der kennis van al hetgeen op ons roemwaardig Indisch leger betrekking heeft. De geheele beschaafde wereld kent de feiten, die aan gene zijde van de Middellandsche Zee door het Fransche leger verrigt worden: geene expeditie, zelfs niet met twijfelachtigen uitslag bekroond, keert in Algerië weder, of de dagbladen van geheel Europa verbreiden den roem der Fransche wapenen. Het zij verre van ons, dat wij dien roem zouden willen verkleinen, of zelfs

(1) Zie het uitvoerig verslag van deze overvalling in de IIIe Serie, I^o Deel, Blz. 466, van den *Militaire-Spectator*.

in de verte die uitdrukking van nationalen trots veroordeelen: — het tegen-deel is waar. Maar voorzeker, het is meer dan een gevoel van nationalen trots, het is eene regtvaardige en welverdiende hulde, wanneer wij, Nederlanders, op de daden onzer landgenooten in het Oosten wijzen en ze met innige overtuiging durven neêr te leggen in de schaal, waarin niet alleen de heldenfeiten, maar ook alle daden gewogen worden, die de menschheid vooruitbrengen op den eindeloozen weg van beschaving en verlichting.

Doch het is niet alleen de zucht om zooveel mogelijk den roem hunner dapperen te verspreiden, die oorzaak is van de algemeene bekendheid der Fransche wapenfeiten in Algerië: eene andere even krachtige reden werkt daartoe mede, namelijk de innige zamenhang, welke er bestaat tusschen het leger in Frankrijk en dat in Algerië. Dat laatste toch ontvangt voortdurend nieuwen toevoer uit het moederland, maar zendt ook tevens de uitstekende officieren, die nog in de volle kracht des mannelijken leeftijds eene rijpe ondervinding van den oorlog en van al wat betrekking heeft op het militaire wezen, hebben opgedaan, naar Frankrijk terug, om daar de vruchten hunner ervaring in het leger te verspreiden en zodoende een kern van krachtvolle en betrekkelijk jeugdige bevelhebbers te vormen. — Een dergelijke band tusschen ons leger en dat in onze Oost-Indische bezittingen zou niet anders dan heilzaam kunnen werken, daar menig jong officier veeleer daardoor dan door het verleenen van een tijdelijk voordeel, zou worden opgewekt om zich aan eene dienst te wijden, die hem de mogelijkheid verschaffen zou om zich te onderscheiden, en zich zodoende eene keuze waardig te maken, die alleen gegrond zou moeten zijn op uitstekende en algemeen erkende verdiensten.

Wij eindigen ons verslag met den opregten wensch, dat het werk van den kapitein VAN REES in veler handen moge komen, en dat onze Indische kamedraden gevolg mogen geven aan de woorden, waarmede hij zijn voorberigt besluit: »dat hem geene grootere belooning zal kunnen ten deel vallen, dan *nieuwe bronnen en bescheiden te mogen erlangen* om hunne roemrijke verigtingen aan de vergetelheid te ontrukken (1).”

L. M.

(1) Hoewel de typographische uitvoering en de correctie van het werk zeer goed mogen genoemd worden, nemen wij de vrijheid den S. opmerkzaam te maken op het verschil van spelling, dat er bestaat tusschen vele eigennamen op de kaart, en die, welke in den tekst voorkomen, als bl. 10, Slakkouw (*Slakouw*); Boentimay (*Bentoenai*); bl. 12, Loehabang (*Lohabang*); bl. 24, Patengau (*Patenga-au*); bl. 98, Pameontew (*Pak-Méon-Thew*); bl. 114, Tjapkala (*Tjapkalla*); bl. 152, Sewalie (*Sebalie*); bl. 156, Selinsin (*Selinsie*); bl. 159, Zalon (*Saloen*); bl. 185, Singoenot (*Soenji-Oenoet*); bl. 186, Soengi-Tenpappan (*Soenji-Tepappan*). Het is waar, dat er onzekerheid kan bestaan omtrent de ware spelling van vele dier namen, doch in een zelfde werk dient daaromtrent consequentie te heerschen.

Geschiedenis van Italië, van de eerste Fransche omwenteling tot het jaar 1850. Uit het Engelsch van RICHARD HEBER WRIGHTSON. Te Breda bij BROESE & COMP. 1 Deel in-8°. f 5,20.

Eene geschiedenis van Italië sedert ongeveer het laatste tiental jaren der vorige eeuw, of, gelijk de schrijver zijn werk noemt, eene geschiedenis van het nieuwe of hedendaagsche Italië, ofschoon geen eigenlijk gezegd militair werk zijnde, heeft toch bij hare overbrenging in onze moedertaal, al dadelijk onze aandacht getrokken, en 't is slechts hoofdzakelijk aan de veelheid van stof toe te schrijven, uitsluitend krijgskundige onderwerpen betreffende, dat wij onze lezers tot nog toe met dit werk niet eenigzins nader bekend gemaakt hebben. Voor hem toch die met een belangstellend oog de lotgevallen der volken en staten van ons wereldeel gadeslaat, is Italië voorzeker het land dat zijne aandacht almede in de eerste plaats boeit en waarop hij bij voortduring het oog zal gevestigd houden; immers 't zij men den blik over het verledene laat weiden, over het land welks vroegere bewoners de heeren der wereld waren, dat later het tooneel was der hevigste worstelingen van nijd en vrijheidszucht, en de speelbal werd van magtige naburen; of dat men het tegenwoordige geslacht met onwil of deernis beschouwt, waar het zijne oogmerken poogt te bereiken door beginselen en middelen die het verderf der maatschappijen zijn, of door edelmoedige pogingen om eene eigene nationaliteit en eene betamelijke vrijheid te bekomen, overal en bestendig heeft men hier een belangrijk tooneel voor oogen, welks laatste bedrijf nog verre van afgespeeld is. Voor den militair is bovendien Italië, bijzonder in het tijdvak dat hier behandeld wordt, almede uiterst belangrijk; men heeft daartoe slechts de veldtogten van 1796, 1799, 1805, 1815, 1848 en 1849 te noemen, waarvan sommige zoo levendig in het staats- en maatschappelijk leven des volks ingrijpen, of zich kenmerken door het streven naar vrijheid en onafhankelijkheid. Met belangstelling hebben wij alzoo dit boek ter hand genomen, en, in beknopten omvang, een schat van zaken aangetroffen, die een helder inzicht geven in de gebeurtenissen, hare oorzaken en gevolgen, en van wier inhoud wij daarom het hoofdzakelijke hier willen aanstippen.

Aangezien de verschillende staten waaruit Italië bestaat, kon in dit werk geen doorlopend verhaal gegeven worden, maar wordt de lezer achtereenvolgend naar Napels, den Romeinschen Staat, Sardinië, Lombardië of elders verplaatst, zonder dat echter het verband van het geheel uit het oog verloren wordt. Zoo doet de schrijver in het eerste Hoofdstuk den oorsprong der Carbonari's en andere geheime genootschappen kennen, en ver-

meldt hoe deze zich, na de gebeurtenissen van 1815 en ten gevolge van den invloed der Oostenrijksche staatkunde, als op nieuw organiseerden, vooral onder de leiding van MAZZINI, en hoe deze genootschappen, door hunne geheime werking en omverwerpende beginselen, het verderf van Italië werden. Het tweede en derde Hoofdstuk behandelt meer bepaald het noordelijke Italië, de vorming en het beheer van het Lombardisch-Italiaansch Koningrijk, den moeilijken toestand van Piemont tegenover Frankrijk en Oostenrijk, en in zijne betrekking tot het Italiaansche element. De drie volgende Hoofdstukken zijn aan Napels en Sicilië gewijd; een tooneel vol bloedige gebeurtenissen, reactiën en vervolgingen. — Eenige volgende Hoofdstukken behandelen hoofdzakelijk de aangelegenheden van den Kerkelijken Staat, van het Concordaat van 1801 af tot 's Pausen herstelling in 1849. Merkwaardig is hier vooral het tafereel der regering van het tegenwoordig kerkhoofd, den kardinaal MASTAI FERRETTI, die in 1846 tot Paus verkozen werd en den naam van PIUS IX aannam. Uit eene geachte en aanzienlijke familie gesproten, had hij zich aanvankelijk aan den kriegsstand gewijd, doch werd door zijne zwakke gezondheid genoopt eerst later tot den geestelijken stand over te gaan. Ten gevolge van dit een en ander van eene meer verlichte denkwijze dan eenige zijner voorgangers, poogde hij zijn volk aanvankelijk meer vrijheden te schenken, doch weldra door den democratischen revolutionnairn geest overheerscht, was de kerkvoogd aan de grievendste vernederingen blootgesteld en moest zijne eigene hoofdstad ontvlugten, tot hij door vreemde bajonetten hersteld werd, en alle uitzigt op afdoende hervorming verdween. Treffend is het geschetste tafereel van de moedige pogingen des edelaardigen graven DE ROSSI, om den revolutionnairn stroom te keeren, en diens schandelijke vermoording door gehuurde moordenaars. — Het zestiende Hoofdstuk behandelt de krijgsg gebeurtenissen van 1848, schetst de pogingen van KAREL ALBERT tot vrijmaking van het noordelijk Italië en de vorming van een Italiaansch Koningrijk, en hoe die pogingen mislukten, voorzeker niet minder door de woelingen der clubbisten en republikeinen, die tot in het leger zelf het wantrouwen en de verdeeldheid zaaiden, dan door de dapperheid en volharding der Oostenrijkers. Ook de korte veldtogt van 1849 wordt daarna beschreven en de oorzaken van de spoedige en noodlottige ontkenning voor Sardinië, met duidelijke trekken aangewezen. — In een tweetal Hoofdstukken schetst de Schrijver de aangelegenheden van Toskane, van de komst in 't gezag af van het Lotharingsche Huis; de hervormingen aldaar van den Groothertog LEOPOLD, bijgestaan door den verlichten SCIPIO RICCI, de milde regering aldaar heerschende tot op de eerste Fransche revolutie, toen de benden dezer laatste zich er van meester maakten; ver-

volgens den toestand onder de Fransche heerschappij, bij de herstelling in 1814, en hoe het Groothertogdom in 1848 tot de jammerlijkste democratie verviel. — Het laatste Hoofdstuk behelst de zaken der Venetiaansche Republiek, haar toenemend verval bij de nadering der Fransche revolutie, hare onderwerping, daarop gevolgd toewijzing aan Oostenrijk, hare inlijving in het Koninkrijk Italië onder NAPOLEON, de terugkeering onder Oostenrijks gezag en de inlijving bij het Venetiaansch-Lombardisch Koninkrijk, eindelijk haar jongsten opstand en kloekmoedige volharding tegen de Oostenrijksche overmagt, onder de leiding van den verdienstelijken MANY, tot ook deze laatste steun der Italiaansche vrijheidsvrienden bezweek. — Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan de staatkundige schrijvers der gematigde partij; met lof wordt melding gemaakt van de geschriften van GIOBERTI, graaf BALBO, MASSIMO D'AZEGLIO, G. DURANDO en anderen, waarin zoowel de antinationale staatkunde der Italiaansche gouvernementen, als de verderfelijke woelingen der geheime genootschappen veroordeeld worden, welke geschriften, volgens den schrijver, meer en meer een heilzamen invloed op de denkwijzen van het beschaafd gedeelte der natie begonnen uit te oefenen, zoodat men daarin voor Italië's toekomst veel goeds mocht verwachten.

Ziedaar een kort overzicht der behandelde zaken, maar dat meer dan genoeg is om den rijken inhoud dezer geschiedenis van Italië te doen uitkomen. Wij vermeen den ook het boek onzen lezers allezins te mogen aanbevelen; overtuigd dat men na de lezing het werk niet onvoldaan zal ter zijde leggen. De overzetting is blijkbaar getrouw en duidelijk, zoodat de vertaler zich goed van zijne taak gekweten heeft, en het werk, met eene nette en duidelijke letter op goed papier gedrukt, doet de pers onzer uitgevers eer aan.

IETS OVER DE KUSTVERDEDIGING.

*Uittreksel uit eene beantwoorde Prijsvraag over dit onderwerp van den
Spaanschen Kolonel Don Luis GAUTIER.*

(Overgenomen uit het *Archiv für die Offiziere der Königlich Preussischen Artillerie-
und Ingenieurkorps. Band XL. Heft 2 und 3.*)

(*Vervolg van N°. 9, Bladz. 399 en Slot.*)

Eene omstandigheid waarop bij den bouw van strandbatterijen bijzonder dient gelet te worden, is de bepaling harer hoogte boven den middelbaren waterspiegel der zee.

De laag liggende batterijen bezitten de volgende voordeelen: haar vuur is zeer raserend, bijgevolg zeer zeker; de aanslagen der projectielen zijn niet hoog, behouden dus meer kracht en meer waarschijnlijkheid om de kleinere schepen te treffen; zij verdedigen het best de kusten, omdat zij tot dicht aan den oever de vijandelijke sloepen en kleine vaartuigen die landwaarts stevenen, beschieten kunnen; eindelijk zijn deze batterijen gemakkelijker te bewapenen en uit te rusten. Tegenover deze voordeelen hebben de raserende kustbatterijen het nadeel, dat de aanslag van het vijandelijk ricochetschot haar kan bereiken; dat men verder inwendig veel schade lijdt door het geweervuur uit de marsen der groote schepen, ingeval de diepte deze toelaat nabij te komen. Ook kan men, als de zee woelig is, van deze batterijen den romp der schepen niet goed zien; en wat het voordeel aanbelangt om met een aanslag van het ricochetschot van uit deze batterijen te kunnen werken, zoo moet men opmerken, dat zulks in de meeste gevallen denkbeeldig is; want om den gewenschten aanslag met dat schot te verkrijgen, is het een volstrekt vereischte, dat de zee zeer kalm is; en is zij kalm, dan is de trefkans der projectielen nog zoo veel grooter niet, want het verschil van

het doel hetwelk een schip aanbiedt, ter hoogte van 20 of 100 voeten (10 of 40 *varas*) boven het water gezien, is onbeduidend.

Batterijen hoog boven den waterspiegel verheven, hebben het voordeel dat zij door den aanslag van het ricochetschot der vijandelijke schepen niet getroffen worden; dat zij alzoo slechts door regtstreeksch vuur kunnen worden bestookt, hetwelk uit hoofde van de beweging van het schip niet zeer zeker is; dat daarentegen de treffers der batterij eene grootere werking kunnen doen, wijl er meer waarschijnlijkheid bij haar bestaat, dat hare projectielen in den romp van het schip, beneden de waterlijn zullen indringen; eindelijk dat zij eene vreeslijke vernieling onder de bemanning aanrigten, vooral als hare kogels het scheepsdek bestrijken.

Hieruit volgt, dat het eigenlijk vraagstuk, 't welk met opzigt tot de hoogte der batterijen boven den waterspiegel dient opgelost te worden, hierin bestaat: *dat men de grenzen bepaalt, waarbinnen deze hoogte verschillen kan, zoodat het ricochetschot der batterijen tegen de vijandelijke schepen nog werking doet, zonder dat zij zelve voor dat der scheepsartillerie te veel blootstaan.*

Om de grenzen voor de hoogstgelegen batterijen te bepalen, moet men den grootsten hellingshoek, onder welken men nog met het ricochetschot een aanslag op het water verkrijgen kan, en den grootsten afstand kennen, waarop de 24 *l'* kogels (het kleinste kaliber voor kustbatterijen) nog de kracht bezitten om het boord der grootste schepen te doorboren. Deze hoek is 5° en de afstand 950 passen (700 *varas*). Daaruit volgt dat de grootste hoogte, welke aan kustbatterijen kan gegeven worden, ongeveer 160 voeten (60 *varas*) bedraagt.

Wat nu de kleinste hoogte betreft, deze zal men kunnen bepalen, als men de baan opteekent, welke bij het ricochetschot de eerste en hoogste aanslag van een van het scheepsdek afgeschoten projectiel bij eene inclinatie van 5° beschrijft; dan is het duidelijk dat de grootste ordinaat dezer baan de kleinste hoogte is welke de kustbatterijen kunnen hebben, opdat de scheepsprojectielen haar niet met den aanslag treffen. Volgens verschillende geloofwaardige schrijvers, wier getuigenis op de ondervinding gegrond is, bedraagt deze geringste hoogte 20 à 24 voeten (9 à 10 *varas*) voor den walgang der batterij.

Hieruit blijkt dat de hoogte der kustbatterijen boven den waterspiegel der zee tusschen de 24 en 160 voeten (10 en 60 *varas*) kan afwisselen, zonder dat de aanslagen harer projectielen tegen de vijandelijke schepen ophouden hunne werking te doen, terwijl zij zelve voor de werking der aanslagen van de vijandelijke scheepsprojectielen bevrijd blijven; hiernaar zal men, als

men den meerderen of minderen afstand, waarop groote schepen, zoover de waterdiepte het vergunt, de kust kunnen naderen, en voorts het hoofddoel der batterijen in aanmerking neemt, in alle gevallen, de hoogte kunnen bepalen, welke men aan eene batterij binnen gezegde grenzen zal geven; moet de batterij strekken om eene landing te verhinderen, dan is het zaak eene kleinere hoogte te kiezen om de sloepen en booten die zoeken te landen, te beschieten; maar is de batterij bestemd om de kustvaart te beveiligen, door het beschieten der vijandelijke schepen die jacht op de vaartuigen maken welke bescherming onder de batterij zoeken, dan zal men haar zonder nadeel, ja zelfs met voordeel, eene grootere hoogte dan gene kunnen geven. Heeft het terrein vóór de batterij naar de zeezijde eene gelijkmatige helling, die den aanslag van het ricochetschot begunstigt, dan moet men er trappen en banketten in snijden, om de vijandelijke projectielen die er tegen aankomen tegen te houden en hun daardoor te verhinderen hun doel te bereiken.

De grootte en de gedaante der werken die men hedendaags voor de kustverdediging bouwen wil, moeten noodzakelijkerwijs in evenredigheid zijn met de geduchte middelen welke de schepen in 't gevecht kunnen ontwikkelen, eene kracht die niet enkel bestaat in het groot getal stukken dat zij aan boord hebben, maar veelmeer in het groot kaliber en den buitengemeen verren afstand dien de projectielen kunnen bereiken; voorts in den aard dezer projectielen en in de gemakkelijheid waarmede de groote schepen, overeenkomstig het voorgestelde doel, door stoombooten op sleeptouw genomen en ter bestemder plaats kunnen gebragt worden, zelfs al is de wind tegen en zijn andere omstandigheden ongunstig; al hetwelk vóór de aanwending van den stoom onmogelijk of ten minste zeer moeijelijk was. — Naardien nu schier alle vroeger aangelegde batterijen klein waren en inwendig weinig ruimte hadden — 't gevolg van haar groot getal — met borstweringen van gehouwen steen van weinig dikte, waarin schietgaten gesneden waren die slechts een beperkt gezigtveld hadden, of van achteren met een banket 't welk de bedieningsmanschap niet dekte; daar zij geen bomvrije gebouwen voor het opbergen van den voorraad en ter beveiliging der verdedigers, geen bewaarplaatsen voor de affuiten en het overige materieel in vredestdij, slechts gebrekkige en slecht gebouwde ovens voor gloeiende kogels hadden, en hare keelen open of in slechten staat van verdediging waren, zoo is het klaar en duidelijk, dat deze batterijen, met zulke verdedigingsmiddelen, niet bestand waren tegen de reuzenkracht waarover heden ten dage de marine beschikken kan.

Zal deze strijd met kans, of waarschijnlijkheid op een goeden uitslag kunnen

gevoerd worden, zoo wordt volstrekt vereischt, dat de werken tot kustverdediging bestemd, niet op alle punten aangelegd worden, maar slechts op dezulke, welke, naar aanleiding der terreingesteldheid en de taak der verdediging, het meest geschikt zijn te achten; en hier vereenigt men de artillerie derwijze als zij zich in den strijd ontwikkelen moet, om te kunnen slagen; noodig is het ook, dat de wallen dezer werken eene dikte hebben geëvenredigd aan of bestand tegen de werking der volle en holle projectielen uit Paixhans-bomkousen geworpen; ze moeten van aarde worden gebouwd en eene hoogte hebben, welke zoowel het geschut als de bedieningsmanschap beveiligt; voorts behoort iedere batterij de noodige bomvrije gebouwen en magazijnen te bekomen, om hare bezetting en het verdedigingsmaterieel in vreedstijd op te nemen, en deze gebouwen moeten zoo gelegen zijn, dat hunne muren niet van de zeezijde kunnen beschoten worden, dat zij de keel der batterij sluiten en de middelen opleveren om zich van de landzijde te verdedigen.

Het aantal stukken waarmede eene kustbatterij moet gewapend zijn, hangt natuurlijk van haar doel af. Men heeft beweerd dat eene batterij van 4 stukken zwaar geschut in staat zou zijn om den aanval van een groot schip af te wijzen; wij houden deze onderstelling voor gewaagd, want het getal stukken dat de scheepsartillerie te bestrijden kan hebben, hangt tevens ook van de meerdere of mindere volkomenheid der affuiten en van het overige materieel af waarvan men zich bij het geschut bedient, bijgevolg ook van de meer of min grootere snelheid en trefkans waarmede het de projectielen afzendt; eindelijk schijnt deze meening nopens het minimum der benoodigde stukken van de voorwaarde af te hangen, dat de batterij aanhoudend blijft vuren, in dier voege dat bestendig een projectiel de lucht klieft. Om dit te bepalen zou het voldoende zijn het tijdsverloop tusschen twee schoten uit hetzelfde stuk geschut, door den tijd te deelen welken het projectiel behoeft, om eene baan van 2550 passen afstands (2000 *varas*) af te leggen.

De borstweringen der kustbatterijen die regtstreeks door volle kogels van 52 R en door bommen van 11 duim middellijn kunnen getroffen worden, behooren op zijn minst eene dikte van 18 à 19 voeten (21 *pies*) te hebben en moeten alleen van aarde zijn, zonder eenige bijvoeging van metselwerk.

De slingering en snelheid der schepen en de noodzakelijkheid van juist op in beweging zijnde schepen het vuur der kustbatterijen te moeten rigten, die altijd met een veel kleiner getal stukken dan de schepen gewapend zijn, maken het dringend noodzakelijk de borstweringen met barbetten te voorzien; deze moeten echter, opdat de walgang goed gedekt en de bediening veiliger zou zijn, derhalve ook rustiger zou kunnen schieten, met eene

borstwering van 5 voet (6 *pies*) dikte voorzien worden, terwijl het geschut op zulke hooge walaffuiten geplaatst wordt, dat men over de borstwering heen vuren kan.

Alhoewel het horizontale schot met bommen of met springlading gevulde holle projectielen het gevaarlijkste voor de schepen is, kunnen echter deze projectielen, den wind en de overige omstandigheden als gelijkstaande aannemende, niet met dezelfde trefkans op zoo groote afstanden als de volle kogels gebragt worden; en daar men, van den anderen kant, geen middel verzuimen mag om de vijandelijke schepen op alle afstanden en in alle omstandigheden het grootstmogelijk nadeel toe te brengen, zoo is het zeer noodig in de grootste batterijen kogelgloeiovens te hebben. Deze ovens werden doorgaans op zekeren afstand van de borstwering gebouwd, 't welk een verkeerde maatregel is, daar de manschappen, belast met het overbrengen der gloeiende kogels naar het geschut, aan velerlei gevaar blootstaan. Om dit nadeel weg te nemen moeten de ovens dicht bij de borstwering worden gebouwd, ter plaatse waar zij de bediening der batterij het minst hinderen. Deze ovens moeten zijn van gebakken steen; er verloopt een uur om een goed vuur te hebben en een half uur om de volle 52 C° kogels tot de roode gloeihitte te brengen. Één oven is voldoende om de volle kogels voor 12 kanonnen te gloeijen.

Thans willen wij met een woord spreken over het tracé der batterijen en de gebouwen die er in moeten geplaatst worden.

Wat het tracé aanbelangt, daaromtrent zijn geen andere regelen op te geven dan dat het moet overeenkomen met het terrein waar de batterij moet aangelegd worden en zich daarnaar voegen; voorts dat men het grootstmogelijk getal stukken in de rigting moet kunnen plaatsen, van waar de aanval waarschijnlijk het krachtigste zal zijn.

De gebouwen moeten niet alleen aan hun hoofddoel beantwoorden, dat ze namelijk der bezetting in vreedestijd ten verblijf strekken en magazijnen voor het materieel opleveren, maar zij moeten ook de verdediging der batterij aan de landzijde begunstigen en een steunpunt voor hare verdedigers uitmaken, als deze terugtrekken, ingeval de batterij aangevallen of besprongen werd door vijandelijke troepen, die in hare onmiddellijke nabijheid ongemerkt waren geland, met het oogmerk om het geschut te vernagelen.

Ter vervulling dier taak moeten de gebouwen aan de volgende eischen voldoen:

- 1.) zij moeten bomvrij zijn;
- 2.) hunne escarpen of muren moeten van uit zee niet gezien worden;
- 3.) zij moeten den walgang der batterij geheel kunnen inzien en bestrijken;

4.) zij moeten noodzakelijkerwijs zoodanige ruimte hebben, dat zij de bezetting kunnen huisvesten en het verdedigingsmaterieel bergen (om daarmede ook tot kostenbesparing bij te dragen.)

Er zijn vele torens en reduits uitgedacht, met het doel om tot kustverdediging te dienen. Nog bestaan er op Minorca verscheidene torens door de Engelschen gebouwd tijdens zij dit eiland bezaten; alhoewel deze voortreffelijk zijn zamengesteld, hebben zij toch het nadeel dat de wulven op den escarpmuur steunen en dat de borstwering van het bovenplat van steen is. Diensvolgens kunnen zij slechts als eenvoudige reduits dienen, zonder eenige werking naar buiten te doen, en slechts dáár, waar de vijand zijn geschut niet op het werk of de aarden batterij welke hen dekt, brengen kan, om ze in bres te leggen.

In eene verhandeling over de kustverdediging en hare uitrusting in het jaar 1857 te Parijs uitgegeven, worden de door NAPOLEON goedgekeurde modeltorens beschreven. Een oogopslag op de afbeelding dezer torens is voldoende om er verschillende belangrijke gebreken aan te ontdekken. Het bovenste 5 steens dikke wulf, doch niet met aarde overdekt, kan men niet bomvrij achten. De escarpmuur dient tot schoormuur voor het wulf der beide verdiepingen; de niet zeer dikke borstwering is van steen, zal dus al spoedig vernield worden en de rondvliegende steenbrokken nog bovendien de artilleristen kwetsen; eindelijk strekt de vierkaante vorm des torens weinig tot verdediging der hem omgevende gracht.

Heeft men enkel reduits of kleine werken, zonder bijzondere flankering noodig, die tot wijkplaats voor de bezetting en tot magazijn voor het materieel eener kustbatterij moeten dienen, dan schijnen de ronde torens de voorkeur te verdienen, die, al naar dat men huane middellijn vergroot of verkleint, gemakkelijk zijn in te rigten naar de verschillende soorten van batterijen, in overeenstemming met het gewigt van deze.

Moet een toren enkel tot reduit dienen, zoodat zijne werking zich geheel en al tot het binnengedeelte der batterij bepaalt, dan kan de borstwering van zijn plat van steen zijn, daar zulks zeer tot vermindering van zijn straal kan strekken. Moet echter het bovenste geschut des torens tegelijk met dat der batterij naar buiten werken, dan moet de borstwering noodzakelijk van aarde zijn, en wel ter dikte van 18 à 19 voet (21 *pies*). Hierdoor echter moet nu de middellijn van den toren eene lengte van 46 à 47 voeten (52 *pies*) verkrijgen, als men de borstweershelling daarbij rekent, en daar men toch niet minder dan één stuk geschut op het plat kan plaatsen, waartoe, met inbegrip van de ruimte voor de bediening, nog 16 voeten vereischt wordt, is het duidelijk dat in het zoeven gestelde geval, de

kleinste toren dien men bouwen kan, eene middellijn van 65 voeten (70 *pies*) straaIs hebben zal. De flankering van den voet der escarp dezès torens is verticaal, derhalve niet zeer goed.

Als het stuk geschut op het plat op eene bedding rust met draaischijf voorzien, dan zal de straal van het plat 18 voeten bedragen en de middellijn van den toren $46 + 52 = 78$ voeten (88 *pies*). Daar echter een toren van zoodanigen omvang in zijn midden onvermijdelijk eene opening vereischt om den luchtstroom van binnen te vermeerderen, waardoor nog 3 à 4 voeten meer gevorderd worden, zoo verkrijgt men als kleinste middellijn in dit derde geval 84, of 42 voeten (13 *varas*) als kleinste straal.

Behalve dat zoodanige opening lucht en licht geeft, verschaft zij ook het voordeel, dat men, door middel van een katrol, gemakkelijk de noodige levensmiddelen en munitie uit de magazijnen of gewelven der benedenverdieping naar de hoogere en het plat kan ophalen; ook kan men er de buizen door leiden die het regenwater naar de regenbakken brengen; eindelijk kan men langs den wand buizen stellen om het water uit de regenbakken naar boven op te voeren.

De grootte dezer torens vergunt hunne benedenverdieping overeenkomstig de Montalembertsche torens te bouwen, waardoor men eene flankering aan den voet der escarp volkomen door geweervuur verkrijgen kan.

Nog dient hier opgemerkt te worden, dat, als men de achterzijde der geschutbedding als raaklijn van een cirkel van $4\frac{1}{2}$ voet (5 *pies*) middellijn trekt, 5 draaijende stukken op het plat kunnen geplaatst worden, waarvan ieder het derde gedeelte van den omtrek des torens tot gezigtveld heeft.

Als de middellijn van den toren 99 voeten (of 18 *varas* straaIs, 110 *pies*) bedroeg, dan zou men in zijn midden den communicatietrap tusschen de verschillende verdiepingen kunnen plaatsen. Is de middellijn van den toren grooter dan 101 voeten (57 *varas*), dan is het beter den trap in een zijner kasematten te brengen, en de ruimte boven de middellijn van 101 voeten (57 *varas*) voor een binnenplein te gebruiken, dat licht en lucht aan de gewelven verschaft en tot verblijf der bezetting dient.

De kleinste breedte van de massa des torens of de onvermijdelijk noodige ruimte voor de borstwering en den walgang is 45 voeten (17 *varas*); daar nu de ruimte eener opril 15 voeten (5 *varas*) bedraagt, zoo zal men dit middel van gemeenschap boven de trappen verkiezen, als de halve middellijn meer dan 72 voeten (27 *varas*) is, om alzoo 26 voeten (10 *varas*) als minimum voor de middellijn der binnenruimte te laten.

Bevindt zich in de nabijheid een goeden ankergrond en vergunt de geringe hoogte der batterij boven den waterspiegel, dat de vijand uit de marsen

den walgang kan inzien, en de artilleristen met geweervuur en uit *pedreren* (een soort van kanon waarmede kartetsen en kleine granaten geworpen worden) beschieten, dan moet de batterij noodzakelijk van kazematten worden voorzien. In dit geval dienen de gewelven of kasematten in vredes-tijd ter opbewaring van het verdedigingsmaterieel, en alsdan is het voldoende, dat de grootte van den toren of van het reduit, maar zoo groot zij dat de bezetting alsmede de voorraad levensmiddelen en munitie er in kunnen opgenomen worden.

Het tot hiertoe aangevoerde betreft de afzonderlijk liggende batterijen, die een meer of minder groot aantal stukken moeten bevatten, maar die, uithoofde van haren bijzonderen aard, niets van de landzijde te vreezen hebben. Moeten er echter punten aan de kust bevestigd worden, die aangezien hun belang en de gemakkelijheid om op nabijgelegen kustgedeelten te landen, ook van de landzijde ernstig met geschut kunnen aangevallen worden, dan moet het werk dat men bouwt, niet alleen den aanval uit zee kunnen afwijzen, maar ook dien van de landzijde kunnen weêrstaan, bijgevolg mag het niet meer eene eenvoudige batterij, maar moet het een kustfort zijn.

In dezelfde hierboven aangehaalde verhandeling, waarin de door NAPOLEON goedgekeurde kusttorens beschreven worden, wordt ook van de reduits of modelforten melding gemaakt, die bij eene vierkante gedaante 296 voeten (112 *varas*) zijde hebben. Daaruit blijkt, dat bij zulk eene geringe buitenomgeving, de bastions zeer naauw en de flanken zoo klein zijn, dat slechts één stuk geschut op den wal of in de kasematten kan geplaatst worden; voorts zijn de kasematten in de bastions onregelmatig verdeeld, eenige rusten op den escarpmuur als steunpunt; alle missen behoorlijke lucht, hetgeen uit gebrek aan licht en de onregelmatige verdeling ontstaat. Eindelijk zijn de kapitalen der bastions zonder eenige verdediging. Uit deze zeer groote gebreken begrijpt het zich van zelf, dat de hier besproken modelforten beladderd en bestormd kunnen worden, alzoo zeer gebrekkig aan hun doel beantwoorden.

De bekende Nederlandsche ingenieur MERKES, van de denkbeelden door een Fransch artillerie-officier, PERTUSIER, in een in 1820 verscheenen werk, getiteld: *La fortification ordonnée d'après les principes de la stratégie et de la balistique modernes*, nitgaande, vond een fort uit, in den vorm van een kruis, hetwelk zeer aanmerkelijke voordeelen bezit boven de door NAPOLEON goedgekeurde modelforten, terwijl volgens de berekeningen van MERKES, het geheele metselwerk voor zijn fort slechts $\frac{1}{15}$ meer bedraagt dan voor gezegde modelforten gevorderd wordt; daar MERKES echter zijne escarpen eene dikte van 6 voeten geeft, is het duidelijk, dat wanneer hij

ze door een bedekten weg of glacis dekt, de dikte tot op $5\frac{1}{2}$ à $4\frac{1}{2}$ voeten verminderen kan, waardoor het meerdere aan metselwerk vervalt of zeer onbeduidend wordt.

De vuurlijn der borstwering van het door MERKES ontworpen fort is niet evenwijdig met het kordon der escarp, maar bestaat uit eene reeks van halve cirkelbogen van 16 voeten middellijn, door tusschenruimten van 7 voeten van elkander afgescheiden. In deze halve cirkelbogen zijn draaischijven voor het geschut aangebragt. Deze inrigting heeft het voordeel dat het geschut volkomen tegen het enfileer- en ricochetvuur beveiligd is, en dat men het vuur van een groot getal stukken op het een of ander punt van het voorgelegen terrein kan concentreren. Deze constructie der borstwering verdient alle aandacht, en kan overal waar zij met oordeel wordt toepast, van groot nut zijn. De hoofden der cirkelsegmenten waarin de vleugels uitloopen, kan men volkomen naar het Montalembertsche stelsel, of door middel van contrescarpgalerijen flankeren.

De voordeelen welke het tracé en de constructie van dit fort bij eene vergelijking met het door NAPOLEON goedgekeurde opleveren, bestaan in het volgende:

- 1.) De kasematten zijn regelmatig aangelegd, ruim, helder en luchtig; die het dichtst bij de escarpe zijn, hebben perpendiculaire gewelven.
- 2.) Het fort heeft wijde, geschikte en veilige gebouwen om de bezetting en het verdedigingsmaterieel op te nemen.
- 3.) Er is geen onbestreken ruimte, en de mogelijkheid bestaat om een aantal stukken geschut op een of ander gegeven punt van het terrein te kunnen rigten.
- 4.) Deze omstandigheid, alsmede de volkomen en sterke flankering maken een stormaanval onmogelijk, en vervullen alzoo volkomen het doel om den vijand tot een geregelden aanval te noodzaken.
- 5.) De op den walgang of het plat geplaatste artillerie van den centralen toren heeft het vijandelijk ricochetschot niet te vreezen.
- 6.) Het vuur der kasematten (dat slechts van de kruin des glacis kan beantwoord worden) zal door het vijandelijk vuur nog niet geleden hebben, als het tijdstip der bekrooning van den bedekten weg daár is, en deze bekrooning kan van het front en de zijden uit een groot aantal stukken beschoten worden.
- 7.) De kasematten waarin de vijand bres geschoten heeft, kunnen afgescheiden, en alzoo eene door afsnijding voortgezette verdediging verkregen worden, hetgeen de mogelijkheid aanbiedt om zonder gevaar verdere aanvallen te weêrstaan.

ANTWOORD OP EEN BRIEF VAN EEN KAVALLERIEOFFICIER AAN EEN
COLLEGA, NAAR AANLEIDING VAN DE ONLANGS VERSCHENEN
BROCHURE: *BEMERKINGEN OP HET REGLEMENT VOOR DE
EXERCITIEN EN EVOLUTIEN DER KAVALLERIE.*

(INGEZONDEN.)

Une méchante manière gâte tout, même la justice
et la raison. Le comment fait la meilleure partie
des choses.....

Madame DE SABLÉ.

Amice !

Gij vraagt mijne gedachten over de bewuste brochure, waarin bemerkingen voorkomen, betreffende de reglementen voor ons wapen; gij vraagt meer: gij wenscht te weten, of ik er nog altijd op gesteld ben, onder de voorvechters te worden gesteld, waar sprake kan zijn van de verdediging van den schrijver tegen aanvallen, welke gij wel de goedheid hebt u te herinneren, als bij mij wel eens min of meer onder verdenking te zijn geweest van kwade trouw of bekrompenheid. Het komt mij voor, dat uwe laatste vraag niet zonder een ziertje ironie uit uwe pen is gevloeid, want waarop *gij* gesteld zijt, waar het de verdediging van den reeds genoemden schrijver geldt, zeker, het is geenszins de eer (?) om onder de voorvechters te behooren. Dit is mij overbekend, en toch, *u* heb ik nooit van kwade trouw of van bekrompenheid verdacht, evenmin als uwe in mijn oog wat eenzijdige rigting in dezen u ooit tot miskenning van mijne gevoelens heeft verleid. Daarom wil ik uwe vragen naar mijn vermogen beantwoorden, en daarbij tevens trachten u een blijk te geven, hoezeer ik getrouw wensch te blijven aan wat gij wel eens mijne onhoudbare onpartijdigheidskoorts hebt genoemd. Vraagt ge waarom ik ietwat ironie in uwe tweede vraag heb

gemeend te bespeuren? Wel leg de hand eens op het hart en zeg mij: welke was de hoofdgewaarwording, door u ondervonden, na de lezing van de *Bemerkingen*, en hoe kwam het, dat gij zoo per extra post mij een woordje schreeft, om naar de rijzing of daling van mijne u bekende gevoelens te vernemen? Zeg het maar opregt: gij hebt van plezier uw meestal ernstig gelaat tot een glimlach geplooid, toen gij de brochure gelezen hadt; gij hebt, kleingeestige vitter, u vrolijk gemaakt met de duisterheden en onnaauwkeurigheden in den stijl en in de plaatsing der leestekens; gij hebt uw versmadend schouderophalen niet gespaard, bij de lezing van het *Voorwoord* vooral, en bij u-zelfen gemompeld, dat er vele zaken in dit leven zijn, van welke wij de opmerking uitsluitend aan anderen moeten overlaten, ons persoonlijk bepalende bij wat ik u soms zoo sarcastisch heb hooren aanduiden door: *'t moet blijken!* Bij dat alles hebt ge u herinnerd, dat ik wel eens mij beroepen had op zekeren lust tot uitpluizing van wat mij belangstelling inboezemt, en, begrijpende dat ik de *Bemerkingen* ook wel zou gelezen hebben, herdacht gij misschien onze zeer vertrouwelijke gesprekken van vroegeren datum, waarin het vóór en tegen van het openbaar geschrijf van den auteur zoo dikwijls het hoofdzakelijk onderwerp uitmaakte. Het kon wel niet anders, of gij bragt u op nieuw voor den geest, wat ik u toen als mijne zienswijze had medegedeeld, aangaande de voorname klip, waarop, naar mijne meening, niet weinige van zijne goede — en welligt zeer uitvoerbare bedoelingen zijn gestuit; gij wist ook wat ik soms als hoofdreden had genoemd, welke daarenboven het vertrouwen van eenigen in zijne oordeelvellingen had geschokt, en immers gij waart ook niet onkundig van het leedgevoel, dat ik niet altijd kon verbergen, wanneer ik geen kans zag te verdedigen, wat ik, naar mijne bijzondere wenschen, gaarne te verdedigen mogelijk had geacht. Toen zondt ge mij uwe vragen en — vergeef het mij — de laatste voornamelijk had voor mij den schijn, als *tartet* gij mij, om eens eene lofredede op de *Bemerkingen* te houden. Stel u gerust, ik gun u bij voorraad reeds eenige voldoening; eene lofredede op deze brochure ware in strijd met mijne houdbare zucht tot onpartijdigheid. Ik kom hierop zoo dadelijk terug, want gij gevoelt u misschien voor het oogenblik niet meer genoegzaam op de hoogte, betreffende mijne bedoeling met die voorname klip, waarop veel goeds welligt is gestuit. Wees in dat geval zoo goed er aan te denken, dat het plaatsen van Motto's aan het hoofd mijner brieven niet mijne gewoonte is. Wat wijders de hoofdreden aangaat, door welke van lieverlede een vroeger bestaand vertrouwen is geschokt, gij zult niet van mij vergen, dat ik alles weer opsom, wat daarover door ons in der tijd is bepraat; mogt ge, naar aan-

leiding van uwe persoonlijke sympathiën (!) naauwkeurige opgaven in dezen verlangen, wij kunnen, — te beginnen met de *Militaire Spectators*, eene reeks van geschriften doorloopen en, eindigende met de *Bemerkingen*, de stof daarvoor verzamelen; maar vooreerst zij het u voldoende, dat ik u terugwijs op onze bespiegelingen over het verkeerde van alle oppervlakkige geestdrift en de wrange vruchten van overijling, dáár vooral, waar het zaken geldt van algemeene wetenschap en van algemeen belang.

Na deze vernieuwde herinneringen, welke ik voornamelijk ter uwer geruststelling aangaande mijne niet-eenzijdigheid heb aangestipt, ga ik over tot de beantwoording van wat ge mij in den aanhef van uwen brief hebt gevraagd: mijne gedachten over de eigenlijke *Bemerkingen*. Ik zeide het reeds: eene lofrede kan ik daarop niet houden; ik voeg er nu bij: zij hebben mij zelfs eenigermate teleurgesteld. Ik ga u zeggen waarom; ik zal dan laten volgen eenige punten, waarin ik des schrijvers denkwijze niet kan deelen; maar gun mij dan ook ten slotte, dat ik u mededeele wat, naar mijne meening, wel eene schoone lofrede zou verdienen. Ziehier de bron van mijne teleurstelling. Wanneer een gewezen opperofficier van ons wapen zich ten taak stelt, om de leemten van onze Reglementen op te sporen; als die opperofficier zeker niet te beschuldigen was van onbekwaamheid op het exercitieterrein, noch van gebrek aan ijver in het onderzoeken van elementaire taktische ruiterkwestiën, dan, ik mag het niet ontveinzen, dan had ik iets anders verwacht, dan eene bloote aanstipping van eenige op zich-zelve staande gebreken in het Reglement, van welke, al waren ze allen volkomen juist opgemerkt, de meest doeltreffende verbetering nog maar hier en daar eenig voordeel zou aanbrengen. Aan ons Reglement — gij kent mijn gevoelen, ik heb voornamelijk de regements- en brigade-evolutiën op het oog — ontbreekt meer, namelijk: een vast stelsel, beginselen, die overal houdbaar zijn. Genoeg, het is hier de plaats niet daarover uit te wijden; maar die plaats ware, mijns bedunkens, goed gekozen in een geschrift van een generaal van ons wapen, waarin die Reglementen als hoofdonderwerp van beschouwing worden genomen. Ziedaar mijn eerste indruk bij de doorbladering. En wat nu de bemerkingen elk op zich-zelve betreft, — beschuldig mij niet van lusteloosheid, als ik u zeg, dat ik ze nog maar eens oppervlakkig heb doorgesnuffeld; want, al stem ik er bij voorraad in toe, om ze later met u op een goudschaaltje na te wegen, voor het oogenblik ontbreekt het mij volslagen aan den daarvoor vereischten tijd. In elk geval zal het volgende u ten bewijze strekken van mijnen goeden wil.

Op bladz. 1 enz. stuit ik op eene wijze van voorstelling, waaraan ik minder gaaf mijn zegel kan hechten, dan de redeneringen op dit punt in

de brochure die als onbetwistbaar schijnen te willen doen achten. Ik be-
doel wat betrekking heeft op »het overdrijven van de orde van inversie.» Ik
val wat liberaal (neem het woord toch niet in den verdraaiden zin van
onzen tijd); ik wenschte wel dat wij van niets wisten, dan van eene orde
van eerste opstelling, en verder van alle mogelijke opstellingen, welke uit
de omstandigheden kunnen voortvloeijen; de aan die omstandigheden het
best beantwoordende orde schijnt mij ook de beste, en alle andere beschou-
wingen komen mij (voor den vijand) overbodig — en dus nadeelig voor.
Misschien heb ik ongelijk, maar tot dusver heb ik in dezen nog geene in
mijn oog wezenlijk gegronde tegenwerping vernomen. Ik kan mij bijv.
volstrekt maar niet begrijpen, wat het mij, als bevelhebber, zou kunnen
schelen, welke vleugel aan het hoofd der kolonne is enz. — Eene der hoofd-
bedenkingen in de brochure heeft betrekking op de bijna zekere verwarring
of althans aarzeling, bij het vóórkomen van de tirailleurs. Maar indien de
kolonel en de betrokken eskadrons-kommandanten nu eens eenvoudig kom-
mandeerden: *Tirailleurs vóór?* (En wat daar wijders bij noodig mag zijn,
om aan te duiden, of zij in linie moeten komen, dan wel als ondersteunings-
troep moeten optreden), dan kwam het peloton (of de pelotons) tot die
dienst te voren bestemd, vóór, op het kommando van hunnen bijzonderen
kommandant, die, als hij niet zit te slapen, toch wel geene speciale aand-
uiding zal behoeven, om zich te herinneren dat hij de tirailleurs kom-
mandeert. Wijst ge mij misschien op de openingen, welke nu in de eska-
drons kunnen ontstaan? Zou dat nadeel zoo groot zijn, als men bedenkt
dat, indien er reden is om te tiraileren, er meer dan tijd is om die ope-
ningen, door eenige zijwaartsche beweging weg te nemen? Zouden die
tijdelijke openingen veel afdoen, dáár, waar men, in het vooruitgaan tot
den aanval, kan doen aansluiten waarheen het noodig is? Ik voor mij zie
veel meer bezwaar in het »steeds de voorkeur geven aan de natuurlijke (?)
orde,» dan in die openingen.

Op blad. 41 — ik wil mij liefst zoowat tot kwestieën van algemeen be-
ginsel bepalen — wordt het schijfschieten te paard aanbevolen, als behoo-
rende veel meer te worden beoefend dan het schijfschieten te voet. Ik heb
hier slechts ééne bedenking, als wijziging, in het midden te brengen; deze
namelijk: dat het schijfschieten te paard misschien beter ware veranderd
in eenvoudig schieten te paard (als tirailleurs of hoe dan ook); terwijl het
eigenlijke schijfschieten uitsluitend te voet geschiedde. Is het noodig u dit
wijldoelig toe te lichten? Wie onzer herinnert zich niet de meestal ge-
ringe belangstelling, zelfs van de beste schutters, bij dat schijfschieten te
paard, omdat die vervl. . . . knol niet stil wilde staan? Ik zie hierbij

geenszins het groote aandeel over het hoofd, dat de ruiter heeft in die onrustigheid van den vervl. . . . knol; maar, als het waar is dat wij, door schieten, de paarden aan het vuur moeten gewennen, is het daarom ook waar, dat er kogels bij noodig zijn? Kogels, welke soms, wie weet, waarheen vliegen, zelfs wel eens in bijna tegenovergestelde rigting als naar de schijf!

Dat (bladz. 16) »het wenden op den binnenteugel *onmogelijk* is,» kan ik niet toegeven. Dat de in de *Ruiterschool* voorgeschreven werking der teugelvuiet bij de wendingen, en ook de plaatsing dier vuiet in het algemeen, wel voor verbetering vatbaar zijn, dat spreek ik geenszins tegen, maar »onuitvoerbaar» is de wending op den binnenteugel niet. Integendeel, in verband met de teugelwerking op het mondstuk en met de dressuur op de trens, blijf ik vooreerst nog een voorstander van het ten dezen in de *Ruiterschool* aangenomen beginsel.

De opmerking (bladz. 19) betreffende »het indeelen van een vast paard voor de geheele afrigting» (van den ruiter), zal u ook niet, bij de eerste lezing, volkomen duidelijk zijn geweest. De bedoeling blijkt later; zij kan trouwens wel niet zijn: het indeelen van een vast paard aan denzelfden ruiter (rekrut), want dat bepaalt de *Ruiterschool* volstrekt niet. (Zie daar bladz. 54).

Dat de oefeningen met de sabel (bladz. 29) veel te weinig en op ondoeltreffende wijze geschieden; — dat bijv. de tot dat doel in de *Pelotonsschool* voorgeschreven afbreking van elk gelid van vieren (beter rotsgewijze) eene voortreffelijke formatie voor die oefeningen *in alle gangen* is, schijnt mij ontwijfelbaar; maar dat »de ruiters *nimmer* het terrein moeten verlaten, zonder eenige bewegingen met dat hoofdwapen (de sabel) te hebben uitgevoerd,» komt mij voor een wat te *krachtig* uitgesproken en, als zoodanig, onhoudbaar beginsel te zijn.

Ook kan ik mij moeilijk vereenigen met de voorgestelde manoeuvre op bladz. 28, met betrekking tot § 771 van het Reglement. Ik denk hierbij onwillekeurig aan wat ik reeds, aangaande onze vroegere gemeenschappelijke bespiegelingen, in uwe herinnering terugbragt. Ik ben, behoudens beter gevoelen, van meening, dat ik, in het hier veronderstelde geval, de beide hoofdeskadrons *regts- of links voorwaarts in bataille* zou doen maken, en de beide laatste eskadrons *links in bataille*, of wel, deze laatste eskadrons (*onder de dekking van de aanvallende hoofdeskadrons*) eerst genoegzaam terug zou brengen, om ze daarna, door inzwenking met pelotons *regts*, eveneens in linie te doen aanvallen. Welke dezer bewegingen de beste zou zijn, ware, dunkt mij, alleen in het oogenblik van handelen zelf te beoor-

deelen. Als men niet te sterk hecht aan het voorbeeld, waarbij uitsluitend van vier eskadrons sprake is, dan valt het in het oog, hoe de nog niet van directie veranderde eskadrons, door onmiddellijke inzwenking der pelotons, als van zelve eene eehelons-opstelling daarstellen, of de plaats van eene tweede linie (reserve) kunnen innemen. Maar, de juistheid van deze mijne beschouwingen in het midden latende, kan ik niet verzwijgen, dat het mij eenigzins verwonderd heeft, dat de schrijver, die een oogenblik te voren (bladz. 27, beneden) zoo ijvert tegen het keeren van den rug naar den vijand, hier — en ik zou zeggen zonder volstreckte noodzakelijkheid — bepaaldelijk zulk eene rugwaartsche beweging voorstelt.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de op bladz. 29 aanbevolen wijziging van het kommando: *Bij terugmarsch in gesloten kolonne*, in: *Achterwaarts formeert de gesloten kolonne*, mij juist geene verbetering schijnt, omdat die beide kommando's geenszins denzelfden zin hebben. Immers de beweging (zij het dan een ander kommando-woord): *Achterwaarts in gesloten kolonne*, op een der vleugel-eskadrons, komt voor in § 776 van de *Regiments-Evolutiën*, en verschilt daarin van de formatie *bij terugmarsch* (§ 781), dat, bij de eerste, het front van den troep niet verandert en bij de laatste wèl.

En nu mijne lofreden op een gedeelte der *Bemerkingen*. Ik kan en moet hierbij kort zijn, want ik behoef niet te verdedigen, wat zeer goed door den schrijver wordt verdedigd, en ik mag van u niet vergen, dat gij alles zoudt lezen, wat ik daarvan al in den loop eener volkomene ontboezeming op het papier zou kunnen stellen. Doch gun mij, om te beginnen, deze ontboezeming, dat ik driewerf *amen* roep op wat (bladz. 4) van »die fijne berekening van de te doorloopen afstanden” wordt gezegd; mogt het op nog menig andere plaats van ons Reglement in toepassing worden gebragt! Men berekene alles zuiver wiskunstig, dat is noodig voor een zuiveren grondslag; men geve des noods de resultaten van die berekeningen in een ahangsel van het Reglement, ten behoeve van wien er belang in stelt, — maar men verschoone ons, in 's hemels naam, op het terrein van het onthouden en schatten van afstanden van 36, 88, 118, 254 pas, en wat dies meer zij!! Hier, zoo ooit, ware het woordje *ongeveer* zoo regt goed te gebruiken.

Zoo kan ik ook mijne symphatie niet verbergen voor wat (bladz. 5 beneden) van den »gnide der kolonne” wordt gezegd; voor wat voorkomt op bladz. 6, over »het afbakenen der lijn van bataille;” voor de opmerkingen (bladz. 7), betreffende het herhalen van de kommando's door de hoofd-officieren, de plaats van de eskadrons-kommandanten in orde van bataille, en de indeeling van de onderofficieren bij de evolutiën; wijders voor den geest

welke op bladz. 8 doorstraalt, aangaande het rijden van de officieren en (bladz. 10 en 11) betrekkelijk de rijkunstige bekwaamheid van den gewonen kavallerist, de geschiktheid van onze paarden voor de dienst enz.

Ook de zienswijze ten aanzien van het gebruik der signalen (bladz. 12 en 15), verdient wel in overweging te worden genomen. Dergelijke waarde komt mij tevens voor wel te mogen worden gehecht aan wat op bladz. 18 wordt gelezen, over den aard van de oefeningen onzer ruiters op het exercitieterrein, en niet minder aan de bemerking (bladz. 21), welke betrekking heeft op »het hangen van de sabel aan de vuist, bij het laden en vuren” van de karabijn door de tirailleurs. Teregt, vermeen ik verder, wil de schrijver (bladz. 24) »den contramarsch in ieder peloton,” en de kolonnstelling in de *Eskadronsschool* hebben voorgeschreven, en maakt hij eene zeer juiste opmerking (bladz. 28), aangaande het meer doeltreffende van »de rigting op de hoofden der paarden,” in vergelijking van de rigting op de borst van den nevenman. Trouwens, is er in dezen geen strijd tusschen § 473 en § 596 van ons Reglement?

En hiermede vooreerst basta. — Ik vind in de brochure nog wel meer, dat mij in mijne oude overtuiging versterkt, aangaande des schrijvers gansch niet klein te achten eigenschappen van geschiktheid als ruitersbevelhebber, bijv.: het terugtrekken met echelons (bladz. 50), het onmiddellijk ten aanval voortuitrukken van de zich voorwaarts formerende eskadrons, bij de centrale frontveranderingen (bladz. 51), het »gebruik der rijdende artillerie,” als noodzakelijk aanhangsel van de brigade-evolutiën (bladz. 55); maar, — ik heb het u reeds gemeld — ik heb het boekje nog niet volkomen op den keper kunnen bekijken, en ik geef u dan ook *mijne* bemerkingen slechts als de vruchten van eene doorbladering. In elk geval zult ge over de uitgebreidheid van dezen brief immers niet klagen, en zult ge hem toch wel tot het einde hebben gelezen? — Welnu, dan zijt gij te regtvaardig, om niet het goede te erkennen, dat in de *Bemerkingen* te vinden is, en tevens te eerlijk om mij de betuiging te weigeren, dat ik, door ingenomenheid met vele denkbeelden van den schrijver, mij geenszins tot eene lofrede *quand même* heb laten verblinden.

Ik hoop hierbij tevens iets te hebben bijgedragen, om u eene schrede nader te brengen tot dat standpunt van houdbare onpartijdigheid, dat, mijns crachtens, het eenige is, den regtschape en onbekrompen beoordeelaar waardig; een standpunt van waar ik niet beweer, dat gij een geestdriftig lofredenaar zoudt worden, van iemand, die nu eenmaal bij u bijna geen goed meer kan doen, maar dat toch te veel in overeenstemming is met de mij zoo bekende eigenschappen van uw karakter en hoofd, om zonder invloed

te blijven op de drijfveren van uwe oordeelvellingen. Geloof mij, zoolang wij alle hatelijkheden en bombast niet op zij kunnen stellen, zoolang wij onze persoonlijke eigenliefde niet ten behoeve der goede zaak kunnen overwinnen, — zoolang zullen wij niets verder komen, ook met de beste bedoelingen. Dat ik ook deze waarheid niet ten opzichte van mij-zelfen wensch te vergeten, heb ik u meermalen in vertrouwen gezegd; dat ik haar, ook ten aanzien van hen, voor wien ik sympathie heb, niet over het hoofd zie, het staat in dezen brief, geloof ik, niet onuitgedrukt. Maar, houd mij dit ten goede, — al beroep ik mij liefst op mijne algeheele incompetentie, aangaande de beoordeeling van wat buiten mijne wetenschap is, — nog steeds betreur ik het, dat onze vorige brigade-kommandant de actieve dienst heeft verlaten.

20 September 1858.

Uw u zeer toegeneegen vriend,

AD PIAS CAUSAS.

Door het plaatsen der bovenstaande regelen voldoet de Redactie aan den wensch van den geachten inzender, zonder dat zij daarom geheel en al zijne gevoelens deelt, en alleen omdat uit de wrijving van denkbeelden de waarheid kan te voorschijn treden.

Daarom nog te meer mag zij het ook betreuren, dat de schrijver zijne oordeelvellingen over de „*Bemerkingen*” mededeelt, na die, zooals hij zelf zegt, slechts vlugtig te hebben doorgelezen. Sommige goede wenken zijn daardoor onopgemerkt gebleven, terwijl andere geroemd worden, naar ons oordeel ten onregte.

Slechts een paar voorbeelden om onze meening te staven:

1°. De bepaling aangaande den guide is in den *Grondslag van het onder-richt* wel is waar beperkt, doch in het IV Deel, bl. 5, *Regiments-Evolutiën*, nog al ruim genomen, en op bl. 53 juist in den geest van het voorgestelde in de *Bemerkingen*.

2°. De opmerking omtrent de signalen is op den *Grondslag van het onder-richt* niet van toepassing: — er zijn immers wel 63 signalen op muziek gezet, doch in de tabel van de beteekenis der signalen is er wel degelijk op gelet, om die signalen, welke verschillende verrigtingen aanduiden, onder één nummer te brengen.

3°. De rigting op de hoofden der paarden moge volgens A. p. c. niet tegen § 473 en § 596 strijden; — doch doet dit stellig tegen § 515, waar als III. S. 5. D. N°. 10.

grondregel voor den frontmarsch bepaald wordt, het hoofd regtuit te houden en slechts nu en dan een blik op den guide te werpen, enz.

De Schrijver houde ook de opmerking der Redactie ten goede, dat het haar toeschijnt, dat hij in het bovenstaande, even als de Schrijver der *Bemerkingen*, het exercereen in de evolutiën met het manoeuvreeren verward. Immers de evolutiën zijn de middelen om een troep tot het manoeuvreeren voor te bereiden. — Is de troep in de evolutiën goed geoefend, dan is het aan den chef om ze oordeelkundig, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk toe te passen; eene manoeuvre voor den vijand laat zich niet reglementair voorschrijven, maar door de evolutiën heeft de chef het middel in de hand om zijn troep te brengen waar die zijn moet. Bij het manoeuvreeren moeten de evolutiën naar omstandigheden en zoo liberaal mogelijk toegepast worden, en wij gelooven niet, dat er een afkeurend oordeel over zou worden uitgesproken, wanneer een chef datgene, wat hij bij de evolutiën stipt volgens het Reglement liet uitvoeren, bij het manoeuvreeren naar de voorkomende omstandigheden wijzigde.

De Redactie.

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS DER VERBETERDE VUURWAPENEN ,

naar aanleiding van de : NIEUWERE WAPENLEER. *Handleiding tot de kennis en beoefening der vuurwapenen van den tegenwoordigen tijd*, door JOSEPH SCHMOELZL, *Luit.-Kolonel der Kon. Beijersche Artillerie*, enz. Naar de tweede, vermeerderde en geheel omgewerkte uitgaaf, uit het Hoogduitsch vertaald door A. G. KEMPERS, *1° Luitenant der Artillerie*. — Eerste hoofddeel. De handvuurwapenen. (Met 2 uitslaande platen). Voor rekening van den vertaler. Utrecht, J. G. BROESE. 1838. Prijs f 1,80.

Sedert de toepassing der voortdrijvende kracht van het buskruid op de oorlogswapenen, die op de legerinrigting, op de taktiek, ja zelfs op den geheelen maatschappelijken toestand een ontzagchelijken invloed had, is er voorzeker geene uitvinding op militair gebied gedaan, geene wijziging toegepast, die zulke veelomvattende gevolgen in de toekomst voorspelt als de verbeteringen, die in de laatste jaren aan de draagbare vuurwapens zijn aangebragt. Noch de invoering van het beweegbare geschut te velde, noch de uitvinding van het vuursteenslot, noch de vervanging van de piek door de bajonet, noch de uitvinding van den ijzeren laadstok, en later van het percussie-stelsel, enz., hoewel ieder op zich-zelve merkbare schreden voorwaarts op het gebied der krijgswetenschap, maakten op eens in betrekkelijk korten tijd de belangstelling van de militairen in alle landen met regt in zoo hooge mate gaande. Het groote gewigt, dat het infanterievuur voortaan in vergelijking bij vroegere dagen in de schaal zal leggen, moet noodzakelijkerwijze ook bij de andere wapens hervormingen en veranderingen in het leven roepen, welke wij tot nu toe grootendeels nog slechts kunnen gissen, maar die onvermijdelijk zullen moeten volgen. Sedert de artillerie het kartetsvuur harer zesponders magteloos ziet tegenover den zeker treffenden punkogel, de kavallerie hare charges ziet begroeten door een verpletterend vuur, dat haar viermalen treffen kan voordat zij met het zwaard kan

;nhouwen, en de vestingverdediger zich aan het doodend schot ziet blootgesteld op een afstand waar hij zich vroeger bijna zeker waande voor het kanon, kan niemand, die er eenigermate belang in stelt geen vreemdeling te blijven op het militair gebied, onverschillig zijn voor de uitvindingen en tragsgewijze verbeteringen, waardoor zulke groote uitkomsten zijn verkregen.

Geen wonder dan ook, dat de aandacht van alle militairen in den laatsten tijd voornamelijk gevestigd was op het verbeterde infanteriegeweer, dat alle landen als om strijd wedijverden elkander op die nieuwe baan op zijde of voorbij te streven door vlijtig onderzoek, door veelvuldige proefnemingen of wel door over te nemen en in te voeren wat elders voor deugdelijk erkend werd.

Maar geen tijd was vruchtbaarder dan de onze in het vinden van nieuwe, verbeterde en nogmaals verbeterde modellen voor het draagbaar schietgeweer. Waarheen men den blik wendde, zag men de uitvinders zich het vernuft scherpen om nieuwe beginselen in toepassing te brengen en oude zwaarigheden te overwinnen; zag men de proefnemers van alle landen in de weer om de theorie te toetsen aan de praktijk; duizende en honderduizende kogels werden verschoten; iederen dag zag men nieuwe, ongehoorde projecten opduiken uit den woelenden stroom, die, eenmaal in beweging, niet zoo spoedig weder tot rust kwam, en wanneer daar ook al het onbekookte en ongerijmde zijne plaats bij zocht in te nemen, het werd in allen gevalle niet begroet met dat minachtend schouderophalen, waarmede maar al te dikwijls in den loop der tijden, zelfs het werkelijk goede en voortreffelijke door de mannen der wetenschap werd ontvangen. Wanneer vijfentwintig jaar geleden iemand een voorstel gedaan had om den vijand op 22,000 pas te treffen, zelfs de voorvechter van den stoutsten vooruitgang zou niet lang gearzeld hebben hem overrijp te verklaren voor Bedlam of Charenton: doch nu — men moge met regt twijfelen aan de mogelijkheid der uitvoering van zoodanig project — men leest, onderzoekt en bediscussieert de gronden waarop het steunt, en wanneer men het al verwerpt, beschouwt men den voorsteller hoogstens als iemand, die eene overigens juiste theorie tot al te ver gedrevene consequentiën doorzet, maar geenszins als een krankzinnige (1).

(1) Wij vinden het hierboven genoemde voorstel werkelijk gedaan in een artikel van COLBURN'S *United Service Magazine*, Part. 1, getiteld: *Rifle and Artillery improvements in India*, by an officer of the royal Artillery. De luitenant-kolonel JACOB, van de Bombaïj-artillerie, gaf verscheidene verbeteringen voor getrokken geweren aan, die niet van belang ontbloot zijn. Het projectiel, dat hij voorslaat, is een volle of holle kogel; beide hebben

Die menigte theorieën en projecten hadden noodzakelijk ten gevolge, dat langzamerhand verscheidene stelsels voor draagbare vuurwapenen zich uit den maalstroom ontwikkelden, die als grondslagen konden worden aangenomen om door latere proefnemingen op te sporen, op welke wijze zij het best konden worden toegepast, hetzij bij de hervorming der bestaande vuurwapens, hetzij bij het vervaardigen van nieuwe. Die proefnemingen, bijna gelijktijdig en nagenoeg door geheel Europa in het werk gesteld, moesten noodzakelijk aanleiding geven tot uiteenlopende resultaten, ten minste wat details aangaat; de nationale ijverzucht deed nog daarenboven hare stem meermalen hooren, en zoo is in de laatste vijftien jaren bij de verschillende Europeesche legers eene groote verscheidenheid van schietgeweren ontstaan, die, hoewel zij alle tot eenige weinige groepen of stelsels kunnen worden teruggebracht, ten gevolge van de verschillende inzigten en beschouwingen, welke men bij de zamenstelling op den voorgrond gesteld heeft, eene rijke verscheidenheid van vormen aanbieden.

Bij deze gewigtige verschijnselen, bij de nieuwe gezigtspunten, welke daardoor voor de taktiek en het oorlogvoeren in de toekomst geopend worden, is het voor den officier, die op de hoogte van zijnen tijd wil blijven, eene noodzakelijkheid, zich ten allerminste wat de hoofdtrekken aangaat, bekend te maken met de verschillende stelsels, die op dusdanige wijze in het leven zijn geroepen, zelfs al zijn er verscheidene onder, welke in het leger waarbij hij dient, niet van onmiddellijke toepassing zijn. Het is in onze dagen niet meer genoeg zijne eigene wapens naauwkeurig te kennen, maar men moet ook die der overige legers, waarmede men welligt in oorlog zou kunnen komen, weten. Om dit met eenigen goeden uitslag te kunnen doen, is het niet voldoende, alleen de hoofdbeginselen, waarop de fabricatie der draagbare wapenen tegenwoordig berust, te kennen, men dient tot zekere grenzen ook de verschillende, hier en daar ingevoerde wijzigingen na te gaan, waardoor zij zich in hunne eigenaardigheden van elkander onderscheiden. Te meer nog is dit van belang in een land als

een bijzonderen vorm, die het beste geschikt is voor de beweging door de lucht, zoodat met de helft der gebruikelijke lading dezelfde afstand bereikt wordt als met de bestaande projectielen. De punt des kogels is van zink of ijzer, zeer spits gewelfd; het onderste gedeelte van lood, is cilindrisch, ter uitzetting gedeeltelijk uitgehold en heeft op zijnen omtrek vier vertikale zuilen enz. Dezelfde beginselen wil hij op de zamenstelling der kanons en hunne projectielen toepassen of heeft dit reeds uitgevoerd. Hij verwacht van een stuk geschut met 4 trekken en een kogel van 4 duim diameter van voorgaande gedaante, eene schootsafstand van 10 mijlen (21,458 pas!) en meer — bij voldoende kracht en juistheid van schot!

het onze, waar men, even als in de meeste kleinere staten, zooveel mogelijk partij moet trekken van de ondervinding, die elders door uitgebreide en kostbare proefnemingen verkregen werd, daar de groote daartoe gevorderde uitgaven het voor die kleinere staten in den regel onmogelijk maken, alles zelf te onderzoeken en te beproeven. »Laat door andere onderzoeken en kies zelf het goede,» zal wel uit nooddwang hun maxime moeten blijven, en door zoodanig eclecticisme alleen zullen zij zich, als het met oordeel wordt toegepast, eenigermate op de hoogte van hunnen tijd kunnen houden. Of dat wikken en wegen evenwel zoover moet worden uitgestrekt, dat een leger in den tegenwoordigen tijd nog voor verreweg het grootste gedeelte op de bijna overal verouderde wijze bewapend blijft, laten wij aan anderen ter beslissing over.

Die kennis bij de officieren van het leger te bevorderen, de studie daarvan gemakkelijk en zooveel mogelijk vruchtdragend te maken, is eene prijzenswaardige poging, die, wanneer zij wel slaagt, den dank verdient van een ieder, die overtuigd is, dat vermeerdering van kennis ook vermeerdering van kracht is voor het leger. Als zoodanig hebben wij, en voorzeker velen met ons, de verschijning der uitmuntende vertaling van SCHMOELZL'S *Ergänzungs-Waffenlehre* door den 1sten luitenant der artillerie A. G. KEMPERS, met vreugde begroet. Het is een van die werken, die, behalve dat zij zich door klaarheid van voorstelling, vermijding van het overtollige en vereeniging van uitvoerigheid met beknoptheid onderscheiden, nog het groote voordeel hebben, dat zij op het juiste oogenblik in het licht komen en als het ware een krachtig steunpunt vormen voor hem, die, zijne studie makende van dat gewigtige vraagpunt van den dag, zich maar al te vaak moeilijk teregt kan vinden in den maalstroom van gegevens, die hem dan over het eene, dan over het andere gedeelte van de wapenleer in tijdschriften, handboeken, tabellarische opgaven enz. in bonte mengeling voor de oogen komen. SCHMOELZL'S werk toch bevat, wanneer wij zijne subjectieve beschouwingen uitzonderen, wel niet veel nieuws, of liever niet veel, dat niet elders in verspreide geschriften ook te vinden zou zijn; doch het brengt de behandelde stof tot zulk een goed afgerond, systematisch geheel, daarenboven in zulk een geleidelijken vorm voorgesteld, dat iedereen, ook zelfs hij, die reeds eene meer grondige studie van het onderwerp gemaakt heeft, het werk met nut en voldoening lezen zal.

Wanneer wij daarom in het volgende gedeelte van dit artikel onze opmerkingen en hier en daar eene enkele aanmerking op deze *Wapenleer* mededeelen, beoogen wij daarmede in geen deele aan hare groote verdiensten eenige afbreuk te doen, daar die aanmerkingen, zooals de lezer zelf trou-

wens al zeer spoedig zal opmerken, nagenoeg alle een gevolg zijn van de bijzondere eigenaardigheid welke van zoodanig boek vooral in den tegenwoordigen tijd onafscheidelijk kunnen genoemd worden. De ontzaglijke vooruitgang namelijk, die, om zoo te zeggen, dagelijks wat nieuws te voorschijn roept, maakt het onmogelijk, dat een werk als het hier besprokene, tot welks uitgave immers een geruime tijd noodig is, gelijken tred houde met de ontwikkeling van den dag. Doch wanneer het dan ook al in dit opzigt, namelijk met betrekking tot enkele onderdeelen, wat spoedig moge verouderen, in de geheele samenstelling, in de uiteenzetting van de grondbeginselen, op welke de verschillende systema's rusten, heeft het eene blijvende waarde. Het is dus over het algemeen meer eene aanvulling dan wel eene kritiek, wanneer wij in de volgende bladzijden eene mededeeling doen van hetgeen wij omtrent dit gewichtig onderwerp van elders weten, en dat of den schrijver onbekend blijkt geweest te zijn, of wel na de samenstelling van zijn werk eerst bekend is geworden. De vertaler, die voorzeker tot die aanvulling of wijziging veel beter zou in staat geweest zijn dan wij, heeft gemeend SCHMOELZL's werk in zijne oorspronkelijke gedaante te moeten behouden, en zooals hij in de voorrede zegt: » zijne (des schrijvers) » denkbeelden zoo getrouw mogelijk te moeten wedergeven, ze voor zijne » rekening latende, ook daar waar hij aan hunne juistheid twijfelen mogt.»

Wij meenen echter onzen lezers, in zoover zij bezitters van deze Wapenleer zijn — en wij hopen dat zij vele in aantal mogen wezen — met onze mededeelingen geen ondiens te zullen doen. De beste rangschikking, welke wij daarbij in acht kunnen nemen, zal wel wezen, dat wij den schrijver als op den voet volgen.

Eene der groote verdiensten van het werk is, onzes inziens, gelegen in de indeeling in stelsels, die weder tot twee hoofdgroepen gebragt worden, en zoo den lezer het duidelijk overzicht zeer gemakkelijk maken. Bij de groote verscheidenheid toch, die er bestaat in de boring van den loop, in de wijze van lading, in de gedaante der projectielen, in het beginsel van uitzetting of zamenpersing des kogels enz., is het volstrekt noodig, dat men het een of ander beginsel tot basis aanneemt en de verschillende systema's naar mate zij al dan niet, of op verschillende wijzen daaraan beantwoorden, onder verschillende klassen rangschikt. Wij moeten hier al dadelijk de opmerking maken, dat wij bij de behandeling van het onderwerp waarschijnlijk eene andere indeeling zouden gemaakt hebben dan de schrijver. Het doel toch, dat men met de nieuwe vuurwapenen tracht te bereiken is, de onregelmatige wentelingen van het projectiel en de daardoor ontstaande afwijkingen te vermijden, door ze te vervangen door regelmatige

wentelingen, welke verkregen worden wanneer men den kogel dwingt, reeds in den loop eene bepaalde draaijende beweging aan te nemen, die hij op zijn volgenden weg behoudt. Dit doel wordt, zooals bekend is, bereikt door het aanbrengen van de trekken (met uitzondering van een enkel stelsel, dat van Lancaster). Het streven werd dus, de beste wijze te vinden, waarop men den kogel kon noodzaken, die trekken te volgen en dit doel werd op verschillende wijzen bereikt. In deze verschillende wijzen ligt nu, naar ons gevoelen, het ware verschil tusschen de onderscheidene systema's, en wij komen daardoor tot eene meer rationeele indeeling, namelijk:

1°. Die stelsels, waarbij de kogel reeds bij de lading in de trekken gedrongen wordt.

- a. Het stelsel THOUVENIN-DELVIGNE (kerngeweer).
- b. Het stelsel DELVIGNE en DELVIGNE-PONCHARRA (kamer-geweer).
- c. Het stelsel BERNER (minder juist *ovaal*geweer genoemd), in zooverre als men daarbij van geene gordelkogels gebruik maakt.

2°. Die stelsels, waarbij de kogel eerst ten gevolge van de ontbranding van de buskruidlading in de trekken gedrongen wordt.

- a. Het stelsel MINIÉ-DELVIGNE (de juistheidsgeweren), waarbij het binnendringende kruidgas den kogel doet uitzetten.
- b. De kamerlaadgeweren, waarbij de kogel door zamendrukking zijner middellijn, ten gevolge van de vernauwing van den loop, de trekken vult.
- c. Het stelsel LORENZ-WILKINSON, waarbij hetzelfde verkregen wordt door zamendrukking van het projectiel in de rigting zijner lengte-as.

3°. Die stelsels, waarbij de kogel niet in de trekken geperst wordt, maar zijne wentelende beweging aanneemt ten gevolge van de wijze van laden of van de bijzondere constructie van den loop.

- a. Het stelsel WILD.
- b. Het Amerikaansch-Zwitsersche stelsel.
- c. Het stelsel BERNER met den gordelkogel.
- d. Het LANCASTER-stelsel.

De schrijver heeft evenwel eene andere indeeling gevolgd en is daarbij van het beginsel uitgegaan, dat het voorname onderscheid tusschen de verschillende stelsels van draagbare vuurwapens bestaat in het *al* dan *niet* openlaten van eene ruimte tusschen de buskruidlading en den kogel. Hij verkrijgt daardoor twee hoofdgroepen, waarin de verschillende stelsels verdeeld worden, namelijk:

1°. Lading met eene opene ruimte tusschen projectiel en buskruid.

- a. Door uitzetting (*Einpressung*) van het projectiel door middel van den laadstok.
 - α . Stelsel THOUVENIN-DELVIGNE (de kerngeweren).
 - β . Stelsel DELVIGNE en DELVIGNE-PONCHARRA (de kamergeweren).
 - b. Zonder uitzetting des projectiels.
 - α . Stelsel WILD.
 - β . Amerikaansch-Zwitsersch stelsel.
 - c. Door zamendrukking (*Stauchung-Kompression*) van het projectiel in de rigting zijner lengte-as. Stelsel LORENZ-WILKINSON.
- 2°. Lading zonder opene ruimte tussehen projectiel en buskruid.
- a. Door uitzetting (*Expansion*) des projectiels door middel van het in de uitholling dringende buskruidgas. Stelsel MINIÉ-DELVIGNE (de juistheidsgeweren).
 - b. Door zamendrukking (*Zusammenpressung*) van het projectiel in de rigting zijner middellijn. Stelsel der lading van achteren (kamerlaadgeweren),
 - c. Door afplatting en uitzetting des projectiels met den laadstok. Stelsel BERNER (ovaalgeweren) (1).

De gevoelens over de eene of andere verdeeling kunnen natuurlijk verschillend zijn: het komt er hoofdzakelijk op aan, op welk kenmerkend onderscheid men het meeste gewigt wil leggen. Naar onze meening bestaat het onderscheid bijv. tussehen het kerngeweer en het Minié-geweer meer in de wijze, waarop beide de uitzetting des kogels en de vulling der trekken verkrijgen, dan wel in de omstandigheid dat de eerste eene ruimte laat tussehen den kogel en de lading, en de tweede niet. Wij geven toe, dat het bestaan of niet bestaan van die ruimte meer is dan eene bijzaak, dat zij binnen zekere grenzen eene voordeelige werking kan uitoefenen, maar zien er het karakteristiek onderscheid niet in tussehen de beide stelsels. MINIÉ's systema zou hetzelfde blijven, en geheel verschillend van dat van THOUVENIN, ook dan wanneer men eene ladingswijze uitvond, waarbij tussehen de buskruidlading en den MINIÉ-kogel eene kleine ruimte werd opengelaten.

Doch, hoezeer hieromtrent de meeningen mogen verschillen, zoodra men het hoofdbeginsel volgens hetwelk de schrijver zijne indeeling opmaakte, werkelijk als een zoodanig aanneemt, waar wij overigens geen bezwaar in zien, moet men erkennen, dat die indeeling een duidelijk overzicht gemak-

(1) Het Lancaster-geweer wordt (bl. 120) na het stelsel BERNER, welligt wat te veel als aanhangsel, behandeld.

kelijk maakt, en dat zij een uitmuntend hulpmiddel oplevert om bij de bestudeering van het onderwerp de verschillende onderdeelen behoorlijk uit elkander te houden.

Behalve de acht bovengenoemde stelsels, die ieder in een afzonderlijk hoofdstuk behandeld worden, beschrijven de twee volgende hoofdstukken twee afwijkende ontstekingswijzen, namelijk die van het Oostenrijksche *zûnder-geveer* (stelsel CONSOL-AUGUSTIN) en die van het naaldgeweer (stelsel DREYSE); — een elfde hoofdstuk handelt over de *ontstekings- en brandprojectielen voor handvuurwapenen*, en een twaalfde geeft allergewichtigste *Algemeene Beschouwingen*. Dit laatste vooral kan men de ware kern van het boek noemen.

Ieder hoofdstuk, dat over een bijzonder stelsel van geweren handelt, is in vier onderdeelen verdeeld, waarvan het eerste de *inrigting*, het tweede de *verschillende handvuurwapenen tot dit stelsel behoorende*, het derde de *uitwerking der wapenen van dit stelsel* en het vierde de *beschouwingen* behelst, waarvan vooral het laatste onderdeel uitnemend veel bijdraagt om den lezer een klaar en helder inzicht in het vóór en tegen der verschillende stelsels te geven. Twee duidelijke platen met 87 figuren dienen tot opheldering van den tekst.

Wij gaan nu over tot het mededeelen van de opmerkingen, welke wij bij het lezen en bij de vergelijking met andere werken hebben opgeteekend. Om het gemakkelijk overzigt te bevorderen voor diegene onzer lezers, die ze belangrijk genoeg oordeelen om ze te volgen en met SCHMOELZL's werk te vergelijken, zullen wij de opvolgende bladzijden bij welke zij voorkomen, aangeven.

Bl. 7. Hier lezen wij dat bij de Belgische kernbus de middellijn der boring aan de monding 17,5 streep bedraagt, en bij de kamer 0,17 streep grooter wordt; — dat de trekken aan de kamer 6,8 en aan de monding 6 streep breed zijn, en dat hare diepte overal 0,5 streep bedraagt. Deze opgaven zijn voor de tegenwoordige Belgische kernbus als vervallen te beschouwen. Volgens het nieuwste model is het kaliber van de kamer tot de monding hetzelfde; de trekken zijn overal even breed (6,5 strepen) en de diepte is progressief, — namelijk van achteren 0,5 en van voren 0,5 strepen (GILLION, *Cours élémentaire sur les armes portatives*). Bovendien heeft deze bus eene gewone staartschroef, en wijkt dus hierin af van de Fransche kernbus, met welke zij voor het overige in inrigting gelijk gesteld wordt.

Bl. 9. De *Pruissische walbus*. Deze benaming voor het hier beschreven wapen is onjuist. Er bestaan, wel is waar, twee reglementair voorgescreven modellen van Pruissische walbussen, maar dat zijn niet de hier bedoelde. Volgens het Thouvenin-Delvigne'sche stelsel, is wel een geweer in Pruisen ingevoerd, dat vroeger *Defensionsgewehr*, maar nu het *Thou-*

veninsche Infanteriegewehr genoemd wordt. Het schiet een kogel van $5\frac{1}{4}$ Pr. lood met $\frac{3}{4}$ lood lading, hetgeen vrij naauwkeurig overeenkomt met de opgave op bl. 10.

Bl. 15. Wat hier van het Saksische jagergeweer gezegd wordt, is grooten deels verouderd. De afmetingen van dat vuurwapen, tegenwoordig getrokken infanteriegeweer genoemd, zijn wel dezelfde als hier zijn opgegeven, maar met dat gewigtige onderscheid, dat het geene kerngeweren meer zijn en zij eigenlijk tot het stelsel LORENZ-WILKINSON (bl. 86) behooren.

De schrijver zegt bl. 94, sprekende over de LORENZ-WILKINSON'sche vuurwapenen: »In Saksen moet reeds een getrokken infanteriegeweer van het kaliber van 14,4 streep zonder kern bestaan, met een door den Saksischen kapitein SCHÖN ontworpen *compressie*-kogel met parabolische punt, waarvoor de lading 5 wigtjes bedraagt." Deze onzekere opgave is echter in het vorige jaar tot waarheid geworden: het kernsystema in Saksen is vervallen, en men heeft er dat van LORENZ-WILKINSON ingevoerd, eenvoudig door de kern weg te nemen, aan het geweer eene eenvoudige staartschroef te geven, en den *compressie*-kogel in te voeren. De juiste afmetingen van dezen laatsten, die den vorm heeft, welke in fig. 60 voor dien van het Dessausche projectiel is aangegeven, zijn de volgende:

hoogte van het konische gedeelte. 19,6 strepen.

breedte van de groef 5,8 "

hoogte van het cilindrische gedeelte. 1,4 "

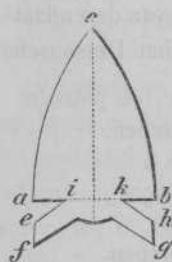
de geheele lengte des kogels derhalve. 24,8 strepen.

de diepte der groef is. 5,2 "

Bl. 16. Ook de bewapening der Hannoverse infanterie heeft in den jongsten tijd eene verandering ondergaan. Wij vinden in § 28 en § 29 het kerngeweer en de kernbus (in Hannover *Pickel-gewehr* en *Pickel-büchse* genoemd) aangegeven. Van het eerste bestaan drie modellen, van 1854, 1854 en 1856, waarvan de afmetingen nagenoeg overeenkomen met die welke SCHMOELZL opgeeft; alleen het kaliber en de buskruidlading zijn minder naauwkeurig, daar het eerste voor de drie modellen (en ook voor de kernbus) 16,4 strepen en de laatste 4,2 wigtjes bedraagt. Maar het groote onderscheid tusschen het systema, dat in Hannover is aangenomen geworden en hetgeen wij hier beschreven vinden, bestaat in den vorm van het projectiel en in de eigenaardige lading. Het mag eenigzins bevreemden, dat de schrijver hiervan hoegenaamd geene melding maakt, daar de Hannoverse kogel (het zoogenaamde *Schirmgeschoss*) eene geheel afzonderlijke wijziging van het LORENZ-WILKINSON'sche systema is, terwijl het geweer

zelf eigenlijk alleen wat zijn vorm, maar geenszins wat zijn beginsel aangaat, tot de kerngeweren mag gerekend worden, vooral niet, wanneer men de hoofd-indeeling van den schrijver aanneemt, daar er geene ruimte gelaten wordt tusschen buskruidlading en projectiel. De kern in de Hannoverse kerngeweren en bussen dient niet om den kogel in de trekken te drijven, zooals bij het stelsel THOUVENIN-DELVIGNE, maar alleen om de patroon, die in haar geheel in den loop gestoken wordt, te doen openbersten, waardoor het kruid zich regelmatig om die kern verspreidt, even als de schrijver voor de Mecklenburgsche en Oldenburgsche geweren beschrijft. Deze inrigting, waardoor tijd gewonnen wordt, en men het openbijten der patroon en het daarmee dikwijls gepaard gaande kruidverlies vermijdt, werd, zooals wij meenen, reeds in 1856 ingevoerd, zij werd ons ten minste door een officier in Hannover medegedeeld (1).

Wat overigens het *Schirmgeschoss* aangaat, wij zijn in staat onze lezers met de hoofd-inrigting daarvan bekend te maken, die op het volgende neêrkomt:

Dit projectiel, waarvan nevenstaande figuur de doorsnede voorstelt, bestaat uit eene ogivale punt *abc* en een zoogenaamd *scherm ifgk*. De traagheid van het voorste gedeelte heeft bij ontbranden der lading het opdringen van het achterste gedeelte ten gevolge, hetgeen nog buitendien bevorderd wordt door den eigenaardigen vorm daarvan (2). Wanneer dit zoogenaemde scherm alzoo platgedrukt wordt tegen het ogivale gedeelte des kogels, heeft het eenen grooteren diameter dan vroeger en dringt dien ten gevolge in de trekken, terwijl de groef *aebh* geheel verdwijnt. Het beginsel komt dus met dat van WILKINSON overeen, met uitzondering dat hetgeen bij dit stelsel verkregen wordt door zamendrukking (*Stauchung-Kompression*) der massa, hier te weeg gebragt wordt door het platdrukken van dien opstaanden rand, waarbij dan toch ook welligt eenige zamendrukking van *abc* plaats heeft, die het voorgestelde doel mede helpt bevorderen.

De voornaamste afmetingen van het Hannoversche projectiel zijn: $ef = gh =$

(1) Zie ook den vorigen jaargang van den *Militairen Spectator*, bl. 294.

(2) De Hoogduitsche benaming *Schirmkugel* of *Schirmgeschoss* wordt eigenlijk door het Hollandsche *schermkogel* zeer onvolkomen vertolkt. Het onderste gedeelte van dit projectiel heeft, zooals men uit de figuur en de beschrijving kan opmaken de gedaante van een geopenden parapluie (*schirm* of *regenschirm*), zoodat het Hoogduitsche woord misschien door *parapluie-kogel* het nauwkeurigst vertaald wordt, dat evenwel wat zonderling klinkt, te meer daar wij in de woorden *regenscherm*, *valscher* enz. toch reeds uitdrukkingen in onze taal hebben, die ons diezelfde gedaante voor den geest roepen.

2 strepen; $ab = 16,25$ strepen; $ai = bk = 5,11$ strepen; $ae = bh = 2,9$ strepen; $eh = 16,18$ strepen. De doorsnede van het scherm is dus onmerkbaar kleiner dan die van het voorste gedeelte, waardoor het opplakken van het patroonpapier, dat alleen het scherm omvat, mogelijk wordt. Het gewigt van het projectiel bedraagt 2,56 Hannoversche looden (56,1 wigjes); dat van de buskruidlading 0,28 lood (4,5 wigjes) (1).

De patroon is gelijk aan de Oldenburgsche op bladz. 19 beschreven; nog vinden wij daarbij de bijzonderheid vermeld, dat bij ieder pond rundervet, waarin zij gedoopt wordt, $\frac{3}{4}$ lood zwarte peper wordt gevoegd voor die, welke in groote hoeveelheden in de magazijnen moeten worden opgelegd.

Het onderscheid van uitwerking bij de verschillende wijze van laden, is opmerkelijk. Volgens eene uitvoerige opgave, door eene menigte proeven verkregen, heeft men bevonden, dat men meer elevatie nemen moest, wanneer de geheele patroon in den loop gedaan werd, dan wanneer het kruid op de gewone wijze werd uitgestort, en wel in de volgende verhouding.

Afstand in passen van 2 vt. 8 dm. (Hannoversch.)	Hoogte van het vizier boven het vlak van den loop.	
	met uitstorting van het buskruid.	met ongeopende patroon.
200	0,57 d ^m	0,42 d ^m .
300	0,53 »	0,60 »
400	0,70 »	0,79 »
500	0,88 »	0,99 »
600	1,07 »	1,20 »
700	1,50 »	1,55 »
800	1,52 »	1,85 »

Hetgeen op 800 pas met ongeveer een halven graad vermeerdering van elevatie overeenkomt. Wat het indringings-vermogen aangaat, hebben proeven bewezen, dat de scherm-kogel op 500 pas nog door zes dennenplanken van 1 duim dikte henenslaat.

Bl. 55. De Belgische kamerbus, hier vermeld en beschreven, is vervallen. De getrokken vuurwapens in België zijn tegenwoordig:

Het infanteriegeweer met 4 trekken (SCHMOELZL bl. 55); de jager kernbus eveneens met 4 trekken (id. bl. 7), waarvan wij hierboven spraken, de

(1) Wij hebben bij de herleiding der opgaven in Hannoversche maat en gewigt tot die van ons decimaalstelsel, het Haun. pond van 32 lood gerekend op 0,48975 Ned \mathfrak{A} en de Hann. voet op 0,292 meters.

kavalleriekarabijn en de pistool, die tot de kamergeweren behooren, in het bovengenoemde werk van GILLION beschreven.

Bl. 51. Het Engelsche Minié-geweer wordt hier aangegeven met 4 trekken. Dit was werkelijk in 1851 het geval, doch in 1855 werd dit veranderd en sedert heeft dit wapen slechts 5 trekken. Volgens C. RUSTOW (*Die Kriegshandfeuerwaffen* bl. 107) is dit geweer met het *Enfield-Pritchett-Rifle* het eenige dat slechts 5 trekken heeft (1).

De kogel is in den laatsten tijd in zoo verre gewijzigd, dat zijne lengte van 24,4 streep, zooals SCHMOELZL aangeeft, op 26,6 is gebragt.

Het Enfield-Pritchett-geweer heeft in den laatsten tijd een gevaarlijken mededinger gekregen in het Whitworth-geweer, dat op 500 el driemaal juister schoten gaf. De ruimte belet ons, hier verder over dit laatste geweer uit te wijden; wij behouden ons evenwel voor in een volgend nummer onze lezers met de beginselen, die WHITWORTH bij de constructie van zijn wapen geleid hebben, en met den uitslag der gedane vergelijkende proeven bekend te maken. In den *Military Spectator* van den 21sten Augustus II., vinden wij ook proeven vermeld, bij welke het Enfield-geweer met dat van Lancaster vergeleken werd, en waarbij het laatste geheel in het voordeel bleef, daar het gemiddeld 17 punten van de 20 behaalde, en het eerste slechts 15,88.

Bl. 54. Het hier aangegevene betrekkelijk Badensche vuurwapenen, volgens het stelsel Minié, kunnen wij aanvullen met opgaven van lateren datum.

(1) Wij laten hier eene opgave volgen van het aantal trekken bij de voornaamste in gebruik zijnde vuurwapenen ingevoerd:

3 trekken bij het Engelsche Minié- en Enfield-geweer;

4 trekken komen het meest voor, en wel voornamelijk bij de meeste geweren van het Thouveninsche stelsel, zoowel bij de nieuwe, als bij die, welke uit gladde geweren vervaardigd zijn; verder bij eenige Minié-geweren (Frankrijk, België, Nederland, Keurhessen enz.); eindelijk bij het Pruisische zündnadel-geweer en de nieuwe Oostenrijksche volgens het stelsel Lorenz;

5 trekken vinden wij bij het Minié-geweer in Baden, waar zij het eerst uitgebreide toepassing vonden, in Pruisen, Rusland, Nassau, Waldeck, Rudolstadt, Gotha, Meiningen en Weimar;

6 trekken bij het Noorweegsche kamerlaadgeweer en de Homburgsche jagerbus;

7 trekken bij het Hann. Pickel-geweer, de oude Beijersche bussen en de nieuwe Hessen-Darmstadtsche bus;

8 trekken bij de Pruisische en de meeste jagerbussen van andere staten.

De vroegere Oostenrijksche kamerbus had 12, de Beijersche Wald-bus 14 trekken.

Eindelijk heeft men nog zoogenaamde *haar-trekken*, zeer smalle, driehoekige, naast elkander liggende trekken. Zij zijn tot nu toe bij oorlogsvuurwapenen niet aangewend; men vindt ze bij de bekende voortreffelijke Kuchenreutersche pistolen.

De invoering van het kleinere kaliber bij de draagbare vuurwapenen der Oostenrijksche armee, heeft ten gevolge gehad, zooals SCHMOELZL op bl. 95 ook met een enkel woord vermeldt, dat de regeringen van Wurtemberg, Baden en Hessen-Darmstadt, wier kontingenten het 8° Deutsche Armeekorps vormen, overeengekomen zijn ook dat kleinere kaliber in te voeren; men bleef echter het stelsel Minié behouden. De voorgenomen verandering zal evenwel, de belangrijke kosten in aanmerking genomen, eerst achtereenvolgens en dus na verloop van langeren tijd worden ingevoerd.

De loop van het nieuwe modelgeweer heeft eene lengte van 1000 strepen; het kaliber bedraagt 15,9 strepen; de 3 trekken zijn even breed als de velden (4,57 strepen), concentrisch, aan de kanten afgerond en 0,286 strepen diep; zij maken op de 1452,66 strepen een omgang.

Het projectiel is een Minié-kogel van 15,5 strepen diameter, en heeft eene lengte van 24,5 strepen, waarvan 12,5 voor het cilindrische gedeelte, dat 2 afgeronde groeven heeft. De uitholling is 11,6 strepen diep, van achteren 9, van voren afgerond en 5,4 strepen wijd. Het kegelvormige dopje is van 0,5 strepen dik plaatijzer vervaardigd en 6,4 strepen hoog. Er gaan $56\frac{1}{2}$ kogels met dopje op een kilogram; de patroon bevat 4 wigjes buskruid.

Bl. 56. In Hessen-Darmstadt waren reeds in 1856 alle vuurwapens naar het stelsel Minié veranderd; — niet alleen het hier beschreven infanteriegeweer, maar ook de artillerie-geweren, karabijnen, pistolen en bussen. De laatste, bij SCHMOELZL alleen in de noot op bl. 75 aangevoerd, waren vroeger volgens het stelsel WILD met 14 trekken, en hebben er nu 7. De laadstok, bij het laatstgenoemde stelsel behoorende, is ook na de verandering der bus bijbehouden; het vizier is volgens eene uitvinding van den luitenant PLÖNNIES van eene correctie der derivatie voorzien.

Alle Hessen-Darmstadtsche vuurwapens hebben een zelfde projectiel, namelijk dat hetwelk bij SCHMOELZL wordt opgegeven; de kruidlading bedraagt $4\frac{1}{2}$ wigjes; die voor de pistolen en karabijnen $2\frac{1}{2}$.

Op bl. 71 wordt het stelsel WILD beschreven. Als uitvloeisel van eene afzonderlijke theorie, om de beschouwingen welke er uit voortvloeijen, en vooral om het verband dat er bestaat tusschen dit en het Amerikaansch-Zwitsersche stelsel, kan men er niets tegen hebben, dat het ook hier zijne plaats vindt; maar voor zoover wij weten, zijn er geene vuurwapens van het stelsel WILD meer in eenig leger in gebruik. De schrijver voert de Wurtembergsche en Badensche jagerbus als handvuurwapenen van dit stelsel aan, en voegt er in eene noot de hierboven door ons genoemde Hessen-Darmstadtsche bij; doch alle drie behooren thans tot het verledene. Het

mag eenigzins bevreemden dat hij ze nog als bestaande opgeeft, daar ten minste de beide eerste in de *Blätter für Kriegswesen* 1856, welke hij onder de door hem geraadpleegde bronnen opgeeft, op bl. 17 en 55 als volgens het Minié-stelsel veranderd, vermeld worden, terwijl die verandering, zooals wij zeiden, in Hessen-Darmstadt in 1856 evenzoo reeds plaats had.

Bl. 81. Het Zwitsersche jagergeweer, hier vermeld, is in de laatste tijden in verschillende opzichten aanmerkelijk veranderd. SCHMOELZL beschrijft hier ongeveer het model van 1855; het tegenwoordige wijkt daar in de volgende punten van af:

De lengte van dit uitmuntende geweer, dat in de *Schweizer-Militär Zeitung* uitvoerig is besproken geworden, is zonder bajonet 1,552, met den bajonet 1,845 el lang; weegt in het eerste geval 4,1, — in het laatste 4,6 kilogr. Het kaliber is 10,55 strepen voor den kleinen cylinder, waarbij het kan goedgekeurd worden, 10,65 strepen voor de geweerfabrieken, en kan voor gebruikte geweren nog tot 10,95 strepen gaan. De loop is met de staartschroef 950 strepen, de ziel 900 strepen lang. De loop heeft 4 afgeronde trekken, die 5,6 strepen breed en 0,21 strepen diep zijn, en op 810 strepen één omgang maken. De massieve kogel heeft eene middellijn van 9,9 à 10 strepen, eene lengte van 25,2 strepen, en weegt 16,7 wigtjes.

Op bl. 86 en volgg. behandelt de schrijver het stelsel LORENZ-WILKINSON, en blijkbaar met groote ingenomenheid. De vele voortreffelijke eigenschappen, die daaraan ontegenzeggelijk moeten worden toegeschreven, wettigen dit ook ten volle. Of de schrijver echter op bl. 94 niet wel een weinig te ver gaat, door er 12 voordeelen en geen enkel nadeel aan te verbinden, willen wij niet beslissen. Dat hij bijv. de vermindering van het te dragen gewigt en de mogelijke vermeerdering der uitrusting aan munitie in den patroentasch en voor de reserve als twee van die voordeelen opnoemt, komt ons als eene gezochte vergrooting van het aantal voordeelen voor; het eene toch is het onmiddellijk gevolg van het andere, — wanneer het te dragen gewigt vermindert, kan men den voorraad van munitie vermeerderen, of liever wanneer men zich het eene voordeel te nutte maakt, komt het in rekening brengen van het andere te vervallen. Ook hebben wij wel eens als een nadeel van het LORENZ-WILKINSON'sche stelsel hooren vermelden, dat het kaliber van den loop zeer nauwkeurig binnen enge grenzen moet beperkt blijven, dat bij het verwijden van den loop de aanvulling der trekken onzeker wordt, terwijl velen toch voor een praktisch militair doel slechts zulke systema's goedkeuren, waar de projectielen ook bij de nauwkeurigste vervaardiging eene speelruimte van 2 tot 6 per cent in het kaliber toelaten, en vooral

dit laatste de LORENZ-WILKINSON'sche kogel als zoodanig onbruikbaar zou maken, daar hij dan ontwijfelbaar over de trekken zou henenglijden. Wij geven dit gevoelen evenwel gaarne voor een beter.

Het stelsel der *kamerlaadgeweren* wordt nu uitvoerig behandeld, waarbij vooral de *Beschouwingen* op bl. 105 en volgg. hoogst belangrijk zijn. Wat het Pruisische naaldgeweer (*Zündnadel-gewehr*) aangaat, blijkt het, dat de schrijver daar een bepaald tegenstander van is. Volgens de indeeling van het werk wordt dit geweer tweemaal behandeld, vooreerst wat het beginsel van zamendrukking des kogels aangaat, en ten tweede (op bl. 123) met betrekking tot de bijzondere wijze van ontsteking der lading. Wij willen onze opmerkingen ten opzichte van dit geweer hier in haar geheel te zamen vatten.

In de eerste en voornaamste plaats pleit tegen de ongunstige beoordeeling des schrijvers de zeer veel afdoende omstandigheid, dat het geheele Pruisische leger met naaldgeweren bewapend wordt, en dus de ondervinding door de praktijk verkregen, blijkbaar tot een resultaat geleid heeft, geheel verschillend van dat, hetwelk de schrijver schijnt te verwachten. Immers hij zegt op bl. 129, na niet minder dan twaalf bezwaren tegen het naaldgeweer te hebben aangewend: »In deze bezwaren ligt de oorzaak, waarom »het stelsel DREYSE, in weerwil van zijne wezentlijke voordeelen, die bij »verscheidene legers uitgebreide proefnemingen hebben uitgelokt, nergens »ingang heeft gevonden dan bij een gedeelte der Pruisische infanterie. »Zelfs in Pruisen schijnt men tegenwoordig van eene ruimere verspreiding »van het naaldgeweer bij het leger te willen afzien, daar volgens de jongste »berigten al de geweren van de landweer en van de nog niet met naald- »geweren bewapende linie-bataillons tot Minié geweren gewijzigd worden.»

Vreemd is het, dat de schrijver in het jaar 1857 (wanneer wij ons niet bedriegen is de tweede druk van de *Ergänzungs-Waffenlehre* in dat jaar in 't licht gekomen) dit vermoeden kon uitspreken, daar het toch van vrij algemeene bekendheid mag verondersteld worden, wat er van dat veranderen tot Minié-geweren de reden was. Bij de overweging of men de geheele Pruisische infanterie met naaldgeweren zou voorzien, kwam natuurlijk de groote geldelijke opoffering daaraan verbonden voornamelijk ter sprake, daar het hier niet meer of minder gold dan de honderdduizende gladde loopen, die in de tuighuizen voorhanden waren, alzoo buiten gebruik te stellen, terwijl daarenboven een groot gedeelte van het leger, gedurende den tijd dat het aanmaken der naaldgeweren duurde, verre ten achteren zou staan bij een eventueelen oorlog. Het was daarom, dat men besloot, als overgangmaatregel de voorhanden geweren met gladde loopen in Minié-geweren te veranderen, en verder met de vervaardiging van de naaldgeweren voort

te gaan. Een bewijs van de onjuistheid van des schrijvers vermoeden is, dat nog eerst onlangs de garde-dragonders met zündnadel-karabijnen zijn bewapend geworden.

Wanneer wij nu ook al aannemen, dat de *National-stolz* van de Pruisen een weinig in het spel komt bij de ingenomenheid met hun geweer, zou het moeilijk aan te nemen zijn, dat het genomen besluit om, in weerwil van de aanzienlijke kosten, tot het aanmaken van naaldgeweren voor het geheele leger over te gaan, in tegenspraak zou zijn met de ondervinding, die zij gedurende zoovele jaren en ook voornamelijk op het slagveld in Baden, Sleswijk en Saksen hebben opgedaan. Wij weten bovendien, zoowel uit eigen ervaring als door hetgeen ons verhaald werd door andere officieren, die in de gelegenheid waren met den Pruisischen soldaat te spreken, dat deze hoogelijk ingenomen is met zijn wapen, iets hetwelk er, naar ons oordeel, zeer voor pleit. Ons werd ook bepaaldelijk verzekerd, door officieren die den veldtogt in Baden hadden medegemaakt, dat de aanleiding tot munitieverkwisting, welke men wegens de gemakkelijke lading aan het naaldgeweer toeschrijft, blijkens ondervinding, volstrekt geen bezwaren had opgeleverd. De schrijver voert op bl. 164, over de vermeerderde snelheid van het vuur bij de verbeterde geweren in het algemeen sprekende, een historisch voorbeeld aan, dat, naar zijn inzien, tegen de naaldgeweren zou pleiten. Hij zegt namelijk, dat in den strijd, die in 1849 in Dresden gevoerd werd, volgens gemaakte berekening, 27,905 patronen uit naaldgeweren verschoten zijn, waarmede hoogstens 250 man zijn gedood of gewond. Het is, naar ons inzien, duidelijk dat zijne redenering hier geheel en al onlogisch is; want die vergelijking van het aantal patronen en dat der daardoor buiten gevecht gestelden bewijst hoogstens — dat er slecht geschoten of ten minste weinig geraakt is; iets dat voor het overige bij een straten- en barikaden-gevecht als dat in Dresden, waar weinig mikpunten zijn, juist geen wonder is (1). Wil men over het al of niet verspillen van de munitie oordeelen, dan moet men het aantal verschoten patronen ook met dat der manschappen die ze gebruikt hebben vergelijken. In Dresden hebben 5 bataillons deelgenomen aan den strijd, die drie dagen duurde: ieder bataillon verschoot dus gemiddeld per dag 5100 patronen, dat is, hoogstens 4 per man, hetwelk toch wel geene verspilling van munitie kan genoemd worden. Toen in vroeger tijd de cilindrische laadstok en het trechtervormige zundgat werd ingevoerd, werd ook diezelfde vrees uitgesproken,

(1) In het stratengevecht in Berlijn heeft een regiment uit geweren met gladde looppen, 12,500 patronen verschoten, en daarmede nog geen 50 menschen buiten gevecht gesteld.

dat de soldaat nu in een oogenblik zijnen voorraad van munitie zou vershoten hebben.

Bij de opgaven, welke wij bij SCHMOELZL (bl. 104) vinden, aangaande de trefkans van het Pruissische naaldgeweer, stuiten wij op eene ons volkomen onverklaarbare bijzonderheid. In de tabel te dier plaatse worden namelijk de resultaten medegedeeld van proeven in Pruisen en in Beijeren met datzelfde wapen genomen; in beide gevallen waren de manschappen voor de velddienst uitgerust, en wij vinden als resultaat onder anderen op 500 pas, op eene schijf van mansbreedte en hoogte, in Pruisen 81 treffers van de 100 en in Beijeren slechts 26! Evenzoo vinden wij bij het vuren op eene schijf die achtmaal zoo breed en de helft hooger was, op 600 pas in Pruisen 86 treffers, en in Beijeren op een nog bredere en hoogere schijf slechts 42. Bij een zoodanig onderscheid moet ten minste eene der beide opgaven zonder waarde zijn. Wanneer het geweer hetzelfde geweest is, dan moeten òf de Pruissische opgaven, òf de Beijersche schutters niet deugen, en noch de eene noch de andere kunnen een maatstaf zijn tot eene goede beoordeeling.

Op bl. 102 lezen wij: »Het mag niet onvermeld blijven, dat volgens »latere mededeelingen, in Pruisen voor de jagers en scherpschutters der »garde, ook viertrekkige *bussen* naar hetzelfde stelsel tot het inbrengen der »lading van achteren zullen worden ingevoerd, wier kaliber enz.»

Dit had, in den vorm waarin het hier voorkomt, gerust onvermeld kunnen blijven, in een werk, dat in 1837 gedrukt werd, daar de Pruissische jagers en scherpschutters der garde, reeds sedert vijf jaren van naaldbussen voorzien zijn.

Op bl. 109 spreekt de schrijver het vermoeden uit, dat men in Pruisen voor het ligte pereussiegeweer tot eene verandering in de samenstelling van het gewone oorlogsbuskruid is overgegaan, en hij voegt er bij, dat uit eene elders gemaakte scheikundige analyse van buskruid, van zulke Pruissische patronen afkomstig, gebleken is, dat het bestond uit een mengsel van 78 deelen salpeter, 12 deelen zwavel en 10 deelen houtskool.

Deze analyse kan misschien voor het onderzochte buskruid goed geweest zijn; zij heeft in allen gevalle niet de verhouding opgeleverd, die in Pruisen voor het oorlogsbuskruid is aangenomen. Tot het jaar 1851 was die 75 deelen salpeter, $11\frac{1}{2}$ zwavel en $15\frac{1}{2}$ houtskool: — later gebruikte men minder zwavel en iets meer houtskool, zoodat de menging tegenwoordig is 74 salpeter, 10 zwavel en 16 houtskool (1).

(1) Deze opgave, voor welker juistheid wij meenen te kunnen instaan, wordt ook gevonden in v. NESTORFF's *Theorie des Schießens*, bl. 13, met bijvoeging, dat ook wel gebruikt wordt 75, 11 en 14 deelen.

Op bl. 113 wordt nog melding gemaakt van de Engelsche tweetrekkige bus, die evenwel in het jaar 1831 reeds is afgeschaft en waarvoor eerst het Minié-geweer met vier, en in 1835 dat met drie trekken in de plaats is gekomen.

Op bl. 120 zegt de schrijver, dat men bij de proeven met het Lancaster-geweer «de voordeelen van de toenemende helling der trekken ondervond.» Behalve dat hier oneigenaardig van trekken gesproken wordt, die, zooals bekend is, bij het Lancaster-geweer niet bestaan, gelooven wij ook niet, dat men ooit een voordeel gezien heeft in de progressieve helling der trekken. De schrijver zelf schijnt er, volgens hetgeen hij in § 137 zegt, ook niet vóór te zijn, hoewel hij ook in § 205 spreekt van de voordeelen die verkregen zijn door de helling der trekken te doen aangroeijen. Met het geven van zoodanige progressieve helling meende men in staat te zullen zijn, eene sterke lading te kunnen aanwenden, zonder dat het natuurlijke gevolg, namelijk dat de kogel alsdan de trekken oversprong, daarbij plaats had. Men dacht, dat het projectiel daardoor in het eerst gemakkelijker zou toegeven aan de uitwerking van het buskruidgas, en dan, naarmate de spanning daarvan door de grooter wordende ruimte verminderde, ligter in de sterkere hellingen zou overgaan. De uitkomst heeft evenwel bewezen, dat dit het geval niet was, en dit laat zich ook daardoor verklaren, dat het projectiel aldus in den loop aan eene voortdurende verandering van beweging is onderworpen. Bovendien is er geen genoegzame grond tot eene zoodanige, technisch moeilijk uitvoerbare constructie, want met eene standvastige helling van $\frac{1}{4}$ omgang, die reeds eene zeer zware buskruidlading toelaat, verkrijgt men eene zoo snelle omwenteling van het projectiel, dat een ophouden daarvan ook zelfs bij de verst bereikbare afstanden onmogelijk is.

Op bl. 129 en volg. behandelt de schrijver de ontstekings- en brand-projectielen voor hand-vuurwapenen, en vermeldt daarbij «dat in 1854 te »Berlijn proeven genomen zijn met geweer-vuurpijlen, die toen nog geen »gunstige resultaten schijnen te hebben gegeven.»

Hier had wel bij mogen gevoegd worden, iets hetgeen den schrijver toch wel niet onbekend zal geweest zijn, dat bij de Pruisische infanterie sedert negen jaren niet alleen geweer-vuurpijlen en kogels met springlading zijn ingevoerd, maar dat zij ook reeds met goed gevolg tegen den vijand zijn gebruikt geworden.

Wij eindigen hiermede onze opmerkingen, die voornamelijk op de beschrijving van de vuurwapenen der verschillende stelsels betrekking hadden, en, welke wij, zooals reeds in het begin dezer beoordeeling is gezegd, meer beschouwd willen hebben als eene aanvulling tot die opgave, dan als eene

kritiek. Wij hebben ze dus geschreven met hetzelfde doel, waarmede de schrijver zijn werk zamenstelde, daar hij het, blijkens den oorspronkelijken titel (*Ergänzungs-Waffenlehre*) wil beschouwd hebben als toevoegsel, als eene aanvulling tot de bestaande leerboeken over dit veelomvattend onderwerp. De vertaler heeft wel gedaan dien titel, die waarlijk te nederig is, niet op eene of andere wijze te verhollandschen; — SCHMOELZL's werk is evenwel veel meer dan eene *Ergänzung*; het is op zich-zelf een volkomen afgesloten en afgerond geheel, dat, zoover wij weten, zijn gelijken op dit gebied der militaire litteratuur niet kan aanwijzen. Het heldere en duidelijke overzicht, dat het eerste en grootste gedeelte van den inhoud beslaat, wordt nog in belangrijkheid verre overtroffen door het tweede gedeelte, dat op bl. 155 met het twaalfde Hoofdstuk begint, en »Algemeene beschouwingen» behelst, waarbij een blik teruggeslagen wordt op den inhoud van de voorafgaande bladzijden. Wij vinden hier zooveel voortreffelijks vereenigd, zoovele juiste gezigtspunten geopend, zoovele resultaten van proefnemingen van allerlei aard vermeld, die tot juiste waardeeringen en vergelijkingen aanleiding geven, dat reeds daardoor alleen SCHMOELZL's Wapenleer een werk wordt, waarvan in waarheid gezegd kan worden, dat het in onze dagen voor ieder officier, en voor dien der infanterie in het bijzonder, onmisbaar is als hij in een kort bestek het volledigste bijeen wil vinden, wat tot eene juiste beoordeeling van eene der belangrijkste militaire kwestien leiden kan.

Om dit oordeel te staven, en te gelijker tijd den helderen stijl des schrijvers en de verdiensten der vertaling te doen kennen, willen wij een der onderdeelen van dit twaalfde hoofdstuk, en wel dat, waarin de schrijver zijn oordeel uitsprekt over het doeltreffendste stelsel van bewapening, met het oog op den aard der onderscheidene soorten van troepen, tot slot van onze aankondiging hier doen volgen, met den wensch, dat daardoor vele onzer kameraden worden opgewekt tot kennismaking met het geheel:

»Aan het slot dezer beschouwingen gekomen, ziet men, dat door de nieuwere wapenstelsels het in § 196 aangewezen oogmerk in meerdere of mindere mate inderdaad is bereikt geworden (1), en daardoor de onvermoeide pogingen der denkende mannen van het vak ook haar loon gevonden hebben. De uitwerking der handvuurwapenen strekt zich thans met het doodende lood niet alleen uit tot eenen afstand, die voorheen alleen door

(1) Dit oogmerk, tot welks bereiking de verbetering der handvuurwapenen dienen moet, wordt in genoemden paragraaf aldus opgegeven: Vermeerderde uitwerking des vuurs, door vermeerdering van schootsverheid, trefkans, indringingsvermogen, snelheid van het vuur, gelijkheid der schoten en gemak der behandeling.

de projectilen der artillerie te bereiken was ; met hunne gevaarlijke ontstekings- en brandprojectilen bedreigen zij ook het oorlogsmaterieel, de voorwagens, kaissons, geheele transporten buskruid en munitie, met vernieling.

Onwillekeurig dringt de vraag zich aan ons op : *welke van de nieuwere wapenstelsels zou wel als het beste te beschouwen zijn ?*

Neemt men het vóór en tegen, bij de onderscheidene stelsels en bij hunne onderlinge vergelijking ontwikkeld, in overweging, dan kan, wanneer men de verschillende gevechtsorden, waarin de met handvuurwapenen uitgeruste troepen kunnen geplaatst worden, de beantwoording dezer vraag niet volstrekt zijn.

Voor infanterie in massa's is een vuurwapen van zekere lengte noodig, om het in de gelederenstelling als zoodanig en ook als stootwapen te kunnen gebruiken. Voor haar zijn de grootere trefkans, indringingsvermogen en schootsverheid niet van zoo hooge waarde ; ook is het oprigten der kleppen enz. onuitvoerbaar. Zij moet het geweer met gemak kunnen behandelen en laden, om op het kommando onmiddellijk vuur te kunnen geven. Niettemin behoort de hedendaagsche infanterist, die in het algemeen tot tirailleurdiensten en andere bijzondere gevallen kan geroepen worden, een vuurwapen te bezitten, waarmede men nog op 600 pas eene goede uitwerking heeft.

Voor de kavalleristen, die van hun vuurwapen maar zelden gebruik maken en door de onrust hunner paarden in het gebruik van den laadstok en het opzetten van het slaghoedje gehinderd worden, is een wapen noodig van de geringst mogelijke lengte, dat gemakkelijk te hanteren is en waarvan de lading is verzekerd tegen het verplaatsen in den loop.

De jagers en scherpschutters vinden in de verspreide gevechtswijze den noodigen tijd om met naauwkeurigheid te rigten en den vizieropzet te gebruiken. Hun wapen moet tot boven de 600 pas afstands de grootst mogelijke trefkans aan een toereikend indringingsvermogen paren, en daarbij zoo gemakkelijk te hanteren zijn, dat de man het zoowel onder het marscheren als in eene geknieelde of liggende houding ongehinderd laden kan, en dat het gewigt hem in het gebruik niet lastig is, zonder evenwel tot het nadeel van verspilling der munitie aanleiding te geven. De groote zorg aan de vorming dezer troepensoort tegenwoordig besteed, regtvaardigt ook de pogingen om haar met het meest volkomen handvuurwapen uit te rusten.

Bij de handvuurwapenen, die in den vestingoorlog voor bijzondere doeleinden gebezigd worden, is niet alleen de noodige tijd tot rigten en tot het gebruik maken van vizieropzetten gegeven, maar zijn ook de middelen aanwezig om het geweer op te leggen. Hun gewigt komt bijgevolg hier minder

in aanmerking, maar om dezelfde reden des te meer eene zoodanige inrigting, dat men het geweer met gemak kan laden. De projectilen moeten het grootst mogelijke indringingsvermogen hebben, om schietgatblinden, rolkorven en faschines te kunnen doorboren.

Grondt men de beantwoording der gestelde vraag op de ondervinding, welke de bij de onderscheidene legers ingevoerde bewapeningen aanbieden, dan zien wij dat van de nieuwere wapenstelsels die van THOUVENIN-DELVIGNE en van MINIÉ-DELVIGNE het meeste verspreid zijn. Men vindt het eerste stelsel behalve in Frankrijk, België, Oostenrijk, Pruisen, Beieren, Saksen, Hannover, Oldenburg, Mecklenburg, Nassau en Rusland, ook in Zweden op geweren en bussen, in Denemarken op bussen (*Tapriffeln*) en in Spanje op bussen en karabijnen toegepast; het laatstgenoemde stelsel, behalve in Frankrijk, België, Pruisen, Engeland, Spanje, Baden, Keurhessen en Hessen-Darmstadt, ook in Rusland aangenomen, en in Baden verder tot de artillerie-karabijnen en kavallerie-pistolen uitgestrekt; in Nassau heeft men het kerngeweer door het Minié-geweer vervangen.

De hooge verwachtingen, die MINIÉ's uitvinding van het door de kracht van het buskruid uit te zetten projectiel in Frankrijk deed ontstaan, werd niet zoo aanstonds vervuld. De verordeningen, nog in het jaar 1852 onder het bestuur van den minister van oorlog DE ST. ARNAUD uitgevaardigd, dat de beide Zouaven-regimenten met kerngeweren zouden bewapend worden, nadat een der regimenten reeds sedert zes maanden van dat wapen voorzien was; voorts dat 6000 zoodanige geweren onmiddellijk daarna bij vier wapenfabrikanten besteld werden en na eene maand tijds moesten afgeleverd worden, toonen onwederlegbaar aan, dat MINIÉ geenszins THOUVENIN de loef had afgestoken. De door PROBERT in zijne in 1852 verschenen derde uitgaaf van zijn werk »*Traité d'artillerie*» aangehaalde uitkomsten van vergelijkende proeven tusschen kerngeweren, kernkarabijnen, Minié-geweren en Minié-karabijnen toonen ook aan, dat de puntkogels uit de wapenen van het stelsel THOUVENIN-DELVIGNE ten opzichte van trefkans steeds het overwigt hadden op de expansie-kogels — zoowel met als zonder dopje — uit de wapenen van het stelsel MINIÉ-DELVIGNE. De Engelsche kapitein JERVIS-WHITE JERVIS zegt in zijn eerst in 1854 verschenen werk: »*The rifle-musket, a practical treatise on the Enfield-Pritchett rifle recently adopted in the british service,*» dat het regt te bejammeren is, dat de Engelsche regering in 1852 aan het verlangen des volks in zoo verre toegaf, om 28000 Minié-geweren voor kogels met dopjes aan te schaffen, zonder ze te hebben onderworpen aan eene proef, of er nog verbeteringen aan te brengen waren. En de Engelsche

commissie voor het beproeven van geweren sprak in 1853 ook haar oordeel uit, dat het Minié-geweer, ten gevolge van de te Enfield gemaakte wijzigingen, door het Enfield-Pritchett-geweer werd overtroffen. — Het stelsel MINIÉ-DELVIGNE werd intusschen in zijn oorspronkelijken vorm ook elders ontegenzeggelijk veel verbeterd (zooals in Pruisen, Keurhessen, Baden, Hessen-Darmstadt), terwijl de gemakkelijke verandering van de gladloopige geweren in Minié-geweren het mogelijk maakte ze met weinig kosten in te voeren. In alle opzigten zullen echter de voor het projectiel LORENZ-WILKINSON gewijzigde geweren naar alle waarschijnlijkheid weldra op een hoogen trap van volmaaktheid kunnen gebragt worden en eene algemeene verspreiding zal daarvan het gevolg zijn.

Bij de invoering van een nieuw wapenstelsel is het voor elken staat voorzeker eene zaak die overweging verdient, om zoo mogelijk de voorhandene wapenen te wijzigen; ter beantwoording van de gestelde vraag komt zij echter niet in aanmerking: men kan, naar het tegenwoordige standpunt van volmaaktheid der handvuurwapenen en bij het uitzigt op de vorderingen die weldra nog zullen gemaakt worden, de volgende meening uitbrengen:

1°. Voor de linie-infanterie: geweren naar het stelsel MINIÉ-DELVIGNE met de bij het Enfield-Pritchett-geweer gemaakte wijzigingen, of naar het stelsel LORENZ-WILKINSON.

2°. Voor de kavallerie: karabijnen en pistolen naar het stelsel der lading van achteren in verband met het ontstekingsstelsel van DREYSE.

3°. Voor jagers en tirailleurs: bussen naar het stelsel THOUVENIN-DELVIGNE.

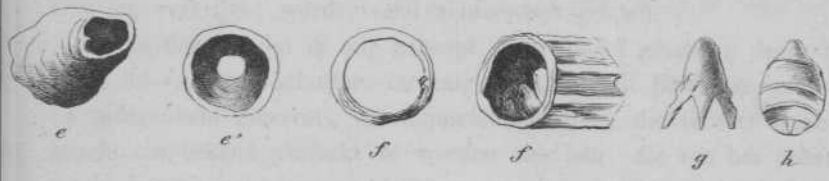
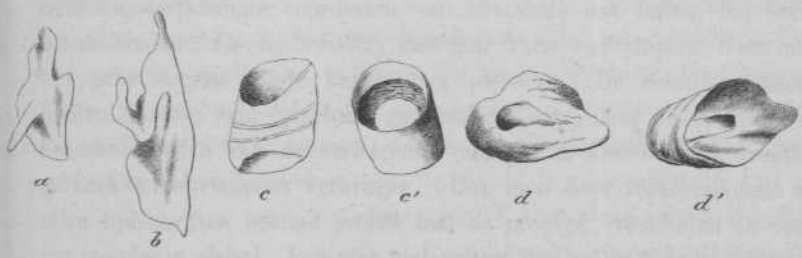
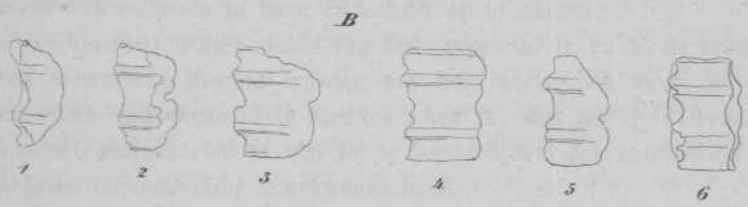
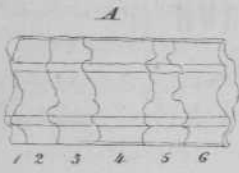
4°. Voor de verdedigingsdienst: walbussen naar het stelsel der lading van achteren, met de gewone ontstekingswijze door middel van slaghoedjes.

In verband hiermede voor alle vuurwapenen:

5°. Getrokken loopen en puntkogels.

6°. Een kleiner en gelijk kaliber (met uitzondering van de walbussen) van 14,5 streep en een kogelgewicht van 50 tot 54 wigtjes.

L. M.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second section of faint, illegible text in the middle of the page.

Third section of faint, illegible text, appearing as a block of bleed-through.

Fourth section of faint, illegible text near the bottom of the page.

HOLLE LOODEN PUNTKOGELS.

(Met eene Afbeelding.)

Onder dit opschrift wordt de Redactie van den *Militairen Spectator* verzocht het volgende in haar Tijdschrift op te nemen :

Bij het aangenomen stelsel van holle projectielen, en bij de proeven welke nog aangewend mogten worden om hoe langer hoe meer dit stelsel tot meerdere volkomenheid te brengen, heb ik, van ter zijde daartoe aangespoord, getracht iets of wat bij te brengen wat ook anderen bij dergelijke proeven tot opmerking zou kunnen leiden.

Door de alom bij de legers ingevoerde holle puntkogels moesten de daaraan verbondene voordeelen van lieverlede ook buiten het leger weerklank vinden, en de bezitters van getrokken vuurwapens doen afzien van het gebruik van ronde kogels met pleisters. De schutters-vereenigingen bieden daartoe eene geschikte gelegenheid aan, daar de schutters overtuigd kunnen worden van de verbazende uitkomsten door de holle puntkogels uit getrokken vuurwapens verkregen. Dat men door tusschenkomst van militaire tijdschriften bekend wordt met de proeven, resultaten en vorderingen van zoodanig stelsel, kan wel niet anders dan nuttig voor de militaire wetenschap zijn geweest, doch wat men buiten de militaire commissiën door ervaring verkrijgt, wordt veelal achterwege gelaten.

Het is daarom dat ik mij genoopt gevoelde tot plaatsing dezer regelen.

Als lid van eene schutters-vereeniging, alhier dit jaar opgericht, ben ik in de gelegenheid geweest, verschijnselen te zien, die ik wel waardig heb geacht om bekend gemaakt te worden aan hen, die van het gebruik van ronde kogels met pleisters afzien en ze door holle puntkogels willen vervangen.

Aan een' der schutters, die na iedere schietoefening zijne bus door een gewermaker deed schoonmaken en in orde houden, gebeurde het, dat men door drukke bezigheden aan den geweerwinkel verzuimd had om de bus

in orde te brengen voor eene volgende schietoefening. Van de bus gebruik willende maken, was de eigenaar in de stellige overtuiging, dat zijn schietwapen in behoorlijken staat was; terwijl de verwijdering uit den geweerwinkel den geweermaker onbekend was.

Als naar gewoonte werd bij den aanvang der schietoefening de loop uitgevlamd. Al spoedig ontwaarde de schutter, dat er iets in den loop ontstaan was, hetgeen het aanzetten der prop moeilijk maakte, en dat de laadstok verder uit den loop stak, dan wel gewoonlijk plaats had. Daar er alleen aan het zuiver zijn van den loop werd getwijfeld, werd de bus echter afgeschoten. Hierbij nu nam men een geluid waar dat aan een kogelregen deed denken. De schutter den loop met den laadstok onderzoekende, bemerkte dat de laatste nog meer uitstak dan met enkel kruid ladende het geval was, en dit deed het vermoeden ontstaan, dat er een voorwerp in den loop was blijven zitten, dat door het gas naar voren verplaatst was. Het voortzetten der oefening werd gestaakt en de bus onderzocht door het uitnemen der staartschroef.

Hoe groot was niet de verbazing toen er uit den loop een stuk lood gehaald werd, ter lengte van drie Nederlandsche duimen, uitwendig zuiver de indrukken der trekken vertoonende. Onder naauwkeuriger beschouwing viel het stuk lood uiteen, in zes kleinere stukjes, die volkomen tegen elkander bleken te passen, en tevens eene kleine opening in het midden vrij lieten. De kleinere stukjes lood waren verschillend van grootte en van vorm. De ronde waren even als getand dáár waar zich de indruk van een trek bevond en vormden zeer onregelmatige verbindingen bij de aaneensluiting.

De vlakken van aaneensluiting waren allen min of meer bolvormig uitgehold.

Ter verduidelijking is hiernevens eene teekening bijgevoegd

A is het te zamengevoegd stuk lood.

B zijn de zes afzonderlijke kleinere stukjes.

C Het stuk *A* van boven gezien.

a, b, c, d, e, f en *g* van fig. *C* zijn de tanden, door de trekken op de stukjes lood overgebracht.

Het gehouden onderzoek, gevoegd bij het vergelijken van andere gevonden stukjes lood, deed besluiten, dat het overblijfselen moesten zijn van holle projectielen.

Den loop verder onderzoekende, vermeende ik de oorzaak van het ontstaan van dit achtergebleven stuk lood te hebben opgelost door de volgende redenering.

Bij de meeste fantaisie-vuurwapens met getrokken loop en is de staart-

schroef bolvormig uitgehold en loopt door haar midden het gemeenschapskanaal met het slagschoorsteentje. De lading, waarmede de kamer gevuld is, wordt beschouwd als de geschiktste voor afstanden van niet veel grooter dan 150 passen ad 68 duim. Wanneer de schutter niet zeer oplettend is, bij het laden met holle projectielen en vooral niet bij het aanzetten, zoo zal de kogel op de lading gekomen zijnde, bij den minsten druk van den laadstok in de kamer dringen, en zijnen vorm niet alleen aan het grondvlak verliezen, maar ook aan het puntvormige gedeelte, daar de tegenstand nu grooter is dan bij het neêrdalen. De kogel wordt aldaar dus ineengedrongen. Ik vermeen bij gegoten puntkogels met kegeltjes te hebben opgemerkt, dat de gallen, welke menigmaal bij het gieten ontstaan, hunne ligging meestal hebben bij het grondvlak van dit kegeltje, welke gallen eene onregelmatige holte in het overigens massive gedeelte van den kogel vormen. Wanneer nu de kogel gedrukt wordt, kan men aannemen, dat ook deze holte in vorm verandert, en in eene eigenlijke scheur overgaat; hoe diep of lang deze is, in welke rigting zij loopt, is tot nu nog niet genoegzaam bekend (1). Keeren wij thans terug tot de onder- of grondvlakszijde, en gaan wij na, wat aldaar bij een krachtig aanzetten kan plaats hebben.

De kogel kan daar ter plaatse de gedaante van de kamer aannemen, hetgeen te weeg brengt, dat de holte in den kogel aan deze zijde eenigzins wordt digtgeknepen; terwijl gedurende deze verplaatsing en vervorming van den kogel, het buskruid gedeeltelijk in de holte des kogels kan worden opgestuwd. Onder deze omstandigheden wordt het vuurwapen afgeschoten, en nu heeft de ondervinding bewezen, dat alleen het kegelvormige gedeelte des kogels den loop kan verlaten, terwijl het cilindervormige gedeelte in den loop blijft zitten en als het ware een looden bekleedsel tegen de wanden daarstelt. De kogel was dus letterlijk gescheurd, waarschijnlijk doordien een gedeelte gas op de omgebogen achterzijde werken en deze terughouden kon, terwijl een ander gedeelte den kogel tegen de wanden drukte; daarbij komende gallen en een eenigzins holrond gebogen loop, moeten de scheuring bevorderen.

a en *b* op de nevensgaande afbeelding, zijn stukjes lood, gevonden tusschen de standplaats van den schutter en de schijf, zij zijn blijkbaar afkomstig van het kegelvormig gedeelte des kogels;

(1) Het is ons meermales voorgekomen, dat men niet genoeg proefoudervindelijk nagaat, wat er inderdaad met den kogel bij het aanzetten voorvalt. Niets was intusschen eenvoudiger dan een oud geweer zóó in te rigten, dat men door het openen van een gedeelte van den loop, telkens het inwendig voorgevallene kon beschouwen. Omtrent de meerdere of mindere samenpersing van den kogel, de daarbij ontstaande vervorming enz., wordt nog veel ondersteld, dat door dadelijke aanschouwing kon uitgemaakt worden.

cc is het achtergebleven stuk lood van een kaliber tirailleurkogel uit gladden loop zonder speelruimte geschoten ;

dd is een op het schiet-terrein gevonden stuk lood, blijkbaar een gedeelte van het cilindrisch gedeelte van een kogel ;

ee en *ff* zijn stukjes lood uit een tweede bus gehaald, waarbij *ee* duidelijk den vorm van de kamer vertoont ;

g stelt een kogel voor, welke na in den loop gedrukt te zijn geworden, de gedaante *h* aanneemt.

Een gedeelte van het gas had alzoo gewerkt in rigtingen tegenaan en loodregt op die welke het projectiel moest aannemen. Een gedeelte lood was dus achtergebleven, doch hiervan was de schutter onbewust. Zelfs al was het, dat dit stuk lood eene verplaatsing naar de tromp had ondergaan, dan nog kon de volgende lading door de holte van dit achtergebleven stuk lood in de kamer worden gebracht en zich aan het slagschoorsteentje vertoonen.

Dat in den loop van de bus het cilindervormig gedeelte des kogels achterblijft, moet in den regel medebrengen, dat de schutter het doel waarop hij rigt, mist. Onbewust van het gebeurde, gaat hij tot eene volgende lading over. Bij het neërdalen van den tweeden kogel, door middel van den laadstok, wordt het achtergebleven stuk lood, zoo dit al naar voren verplaatst was, weder naar de kamer teruggevoerd en ondergaat bij het telkens aanzetten, de drukkingen van een volgend laden, maar belet een volgend projectiel in de kamer te dringen. Wel is waar kan de kogel, alsnu onmogelijk onmiddellijk op de lading aansluiten, doch het afgaan van het schot wordt in niets verhinderd en de kogel kan het doel treffen. Bespeurt de schutter bij het eerste schot, door het missen van het doel bijvoorbeeld, dat er iets hapert; hij gevoelt zich na een tweede raakshot welligt geheel en al gerust gesteld. Heeft de schutter opgemerkt, dat de laadstok verder dan gewoonlijk uit den loop steekt, dan zou het tweede schot als proef na die opmerking aan het zuiver zijn van den loop hebben kunnen doen twijfelen, hetgeen het afgaan van het schot in geen deele, maar wél het aanzetten bemoeijelijken kon.

Wij nemen aan, dat er op deze wijze eenige schoten na elkander met goed gevolg zijn gedaan, alsdan zou er minder aandacht gevestigd worden op het al of niet uitsteken van den laadstok. Hoezeer nu het achtergebleven stuk lood het laden en afvuren van eenige volgende schoten niet verhinderd heeft, zoo moet dit echter na een zeker aantal schoten wel degelijk van invloed zijn. Immers het nagebleven stuk lood zal allengs meer en meer te zamen gedrukt worden, en ten slotte slechts eene kleine opening overlaten, waardoor maar eenige weinige korrels buskruid tot de kamer zullen

kunnen doordringen. Door de opening kan de vuurleiding blijven plaats hebben, zoolang er nog korrels doorrollen.

Doch nu kan op nieuw een tweede stuk lood achterblijven. De volle lading blijft dan bijna boven op het eerste stuk lood liggen; de opening door dit laatste verrigt hetzelfde wat het kanaal in de staartschroef deed; bij het aanzetten wordt de lading in de holte des kogels gedreven, de looddeelen vatten zeer sterk ineen, een gedeelte gas werkt in eene rigting loodregt op die der aslijn, en niet op het ondervlak des cilinders, en bijkomende gallen doen de tweede scheuring ontstaan.

Het is alzoo in de werkdadigheid gebleken, dat men in dezen toestand het schietwapen nog kon aanwenden, daar de schutter eerst bij voortgezegt schieten door het zeer ver uitstekende van den laadstok ontwaart, dat er in den loop iets ontstaan is.

Ten einde dergelijke verschijnselen voor te komen, werd er aan den laadstok een merk aangebragt, zoodanig, dat wanneer dit teeken gelijk gebragt was met den loop, de schutter verzekerd was, dat de kogel op de lading rustte waarmede de kamer gevuld was; daarbij werd nog in acht genomen, den kogel meer aan te drijven dan aan te zetten, en bijaldien het neêrdalen van den kogel al moeilijk werd, dan werden de drukken hoe langer hoe zachter aangebragt, door het minder of meer opligten van den laadstok.

Door dit in acht te nemen, zijn er uit dezelfde bus met dezelfde soort van kogels, verscheidene schoten achtereen gedaan, zonder dat er in den loop lood achterbleef.

Dit in uw geacht Tijdschrift opgenomen te zien, zal welligt, als het van eenig belang beschouwd kan worden, de aandacht opwekken van hen, die insgelijks met schietwapens omgaan, en anderen uitlokken om iets mede te deelen, wat tot nut der militaire wetenschap kan strekken.

Nijmegen den 6. October 1858.

HALFMOUW,

1^e Luit. 1^e Reg. Inf.

De Redactie is te zeer doordrongen van het belang der zaak, om niet volgaarne alle mededeelingen gretig op te nemen, die enig meerder licht kunnen verspreiden omtrent de uitwerking van getrokken loopen. Als zoodanig heeft zij dan ook aan het bovenstaande eene plaats ingeruimd.

Het is eene bekende zaak dat, wanneer er geene behoorlijke verhouding bestaat tusschen de helling, het aantal en den vorm der trekken, de lading,

het gewigt van den kogel enz., de projectielen afscheuren en over de trekken springen zonder die te volgen. Hiervan leveren de medegedeelde bijzonderheden op nieuw een sprekend bewijs; terwijl de daarbij plaats gehad hebbende omstandigheden inderdaad opmerkelijk zijn.

Opdat uit een en ander echter werkelijk nuttige wenken zouden kunnen afgeleid worden omtrent de wijze waarop eene bus *niet* moet ingerigt of gebruikt worden, zoude het vooral noodig zijn geweest, dat daarbij ware opgegeven, hoeveel lading en welke buskruidsoort bij de bus gebruikt waren; welke helling en gedaante de trekken hadden, of het al of niet te niet loopende trekken waren; het kaliber, kogelgewigt enz., voor alle welke gegevens de Redactie zich houdt aanbevolen. Daar de bus onder de noodige voorzorgen bruikbaar schijnt geweest te zijn, komt zij ons voor nagenoeg op de grensscheiding tusschen eene al, en eene niet bruikbare inrigting te staan, en als zoodanig kan dus de naauwkeurige opgave omtrent alle bovenbedoelde gegevens haar nuttige zijde hebben. Ook de lengte van den loop, het gewigt en de inrigting van den laadstok en de wijze van aanzetten, zou de Redactie gaarne van den ijverigen schrijver ontvangen.

De Redactie

VERSCHEIDENHEDEN.

In Stokholm is in den loop van dezen zomer een genootschap voor beoefenaars der krijgswetenschap opgerigt, welks statuten hoofdzakelijk op het volgende neêrkomen:

Het doel van het genootschap is: door voordragten over de krijgswetenschappen en de daarmede in verband staande takken van andere wetenschappen, en door het verschaffen van gelegenheid tot het lezen van militaire tijdschriften enz., tot eene gedachtenwisseling in deze rigting te geraken en vermeerdering van kennis en liefde tot de militaire wetenschap, zoowel in het theoretische als in het praktische onder de officieren te verbreiden. Alle Zweedsche officieren, zoowel als burgers, die zich bijzonder voor het militaire wezen interesseeren, kunnen lid van het genootschap worden, tegen eene jaarlijksche contributie van 5 Rijksdaalders. Officieren, die toevallig in de hoofdstad zijn, kunnen ook zonder die contributie de vergaderingen bijwonen. Het genootschap kiest jaarlijks zes berigtgevers, die maandelijks

eenmaal berigten mededeelen over de belangrijkste artikels, die in de militaire tijdschriften van het buitenland voorkomen, en wel mondeling of schriftelijk in meer of minder korte uittreksels. De vergaderingen van het genootschap hebben plaats in Januarij, Februarij, Maart, April, September, October en November, op den tweeden en vierden Zaterdag; in December alleen op den tweeden Zaterdag, en worden in de zaal der Koninklijke Akademie der krijgswetenschappen gehouden, waarbij de onderstaande volgorde in acht genomen wordt:

1. Mededeeling van belangrijke artikels uit de militaire tijdschriften in het buitenland, om daardoor met de algemeene ontwikkeling van het krijgswezen op dezelfde hoogte te blijven.

2. Voordragten over het krijgswezen en alle daarmede in betrekking staande onderwerpen, zooals bijv. het onderhoud der troepen, gezondheidsmaatregelen enz., waardoor de leden bekend gemaakt worden, deels met de in het vaderland gedane ontdekkingen, werkzaamheden enz. in militairen zin, deels met de ontwikkeling van eenig gedeelte der krijgswetenschap in het algemeen.

5. Gedachtenwisseling over militaire onderwerpen, onder de leiding van den president. Zij loopt in de eerste plaats achtereenvolgens over punten, welke op eene daarvoor ingerigte lijst, acht dagen voor de vergadering aan de leden worden medegedeeld.

Die mededeelingen of voordragten, welke aan de leden bijzonder belangrijk voorkomen, worden of in het tijdschrift der Koninklijke Akademie van krijgswetenschappen geplaatst, of op kosten van het Genootschap gedrukt, in welk geval ieder medelid een exemplaar ontvangt.

De chef van de Fransche geneeskundige dienst in de Krim, Dr. SCRIVE, heeft een medicinisch-chirurgisch berigt over den veldtocht in het Oosten uitgegeven. Daaruit blijkt, dat het Fransche leger in die campagne van 20 maanden het ontzaggelijke aantal van 195,404 man in de ziekezaalen van de Krim gezonden heeft, en dat daarvan 28,404 stierven; dat verder 114,668 zieken achtereenvolgens uit de Krim naar de hospitalen van Konstantinopel gezonden werden, en dat daar eveneens 27,825 overleden. Wanneer men bij deze verliezen die manschappen optelt, welke in Gallipoli en Varna gestorven en voor Sebastopol gebleven zijn, verkrijgt men voor de langzamerhand tot over de 500,000 man opgeklimmen sterkte van de Fransche armee een getal van 69,229 dooden, en hare gelederen waren dus gedund in eene verhouding van 1 op 4½. Daarentegen klom volgens

opgave van de *Morning Chronicle* het verlies der achtereenvolgens in het veld gezondene 82,901 Engelsche soldaten slechts tot 18,927 man, dus in eene verhouding als van 1 tot $\frac{4}{7}$. De ziekten, welke die offers vorderden, waren de cholera, de typhus, eene geheimzinnige ziekte, welke de geneesheeren de loopgraven-ziekte (*mal de tranchée*) noemden, scheurbuik, diarrhee, koorts, bevroren ledematen, wonden. De inneming van den Malakoff op den 8ten September alleen, bragt 5400 gewonden in de Fransche ziekenzalen, waaronder 400 Russische officieren en soldaten. Niet voor den avond van den 10^{den}, hadden zooveel, in weerwil van den voorbeeldeloozen ijver van het geneeskundig personeel, de weldaad van een eerste verband kunnen deelachtig worden, en van 550 noodzakelijke zware operatiën waren er 550 van de allerdringendste gedaan. Het aantal der achtereenvolgens in den veldtocht gebruikte Fransche officieren van gezondheid, krom tot 550; zij hebben 400,000 verbanden gelegd, en 592,000 pond pluksel en zwachtels daartoe gebruikt.

In den loop van dezen zomer zijn te Chatham vergelijkende proeven genomen om de meerdere of mindere waarde als *arme de justesse* van het Lancaster- en het Enfield-geweer te bepalen, volgens welke aan het eerstgenoemde een beslissend overwigt moet worden toegekend. De gebruikte vuurwapens waren de zoogenaamde *Lancaster elliptical bored musket*, dezelfde, die bij de genietroepen van het Koninklijk Leger en van de O. I. Compagnie gebruikt wordt, en de gewone *Enfield-rifle*, in gebruik bij de linietroepen en bij de schietschool te Hythe. De proeven werden genomen door verscheidene *non-commissioned* officieren van de depôts der regimenten van de O. I. Compagnie, die ieder een geregelden cursus in de theorie en de praktijk van het schieten doorloopen hadden. De proeven begonnen op 350 yards en werden voortgezet tot op 600. Het schieten wordt in het rapport als bijzonder juist geroemd: de uitslag, als boven gezegd, zeer in het voordeel der Lancaster-bus. Met dit wapen was gemiddeld 17 punten van de 20 geschoten, terwijl de schoten met het Enfield-geweer er slechts 15,88 opgeleverd hadden.

PROEVEN EENER THEORETISCHE BEPALING VAN HET AANTAL VUURWONDEN
DAT IN EENE KUSTBATTERIJ WORDT VEREISCHT.

(2de BIJVOEGSEL.)

(Met eene Afbeelding.)

De allereerste volzin van het eerste gedeelte dezer proeve is nagenoeg als volgt :

„De havens welke gewigtig genoeg zijn , om te kunnen verwachten dat zij in oorlogstijd met schepen geattaqueerd zullen worden , zijn of worden met batterijen versterkt , welke de vijand noodzakelijk tot zwijgen zal moeten brengen wil hij zijn doel bereiken.”

Maar batterijen , die tot zwijgen gebragt moeten worden om eenig doel te kunnen bereiken , moeten de bereiking van dit doel kunnen verhinderen , zoolang zij in goeden staat zijn , en ik heb dus in den aangehaalden volzin bepaaldelijk te kennen gegeven , dat die batterijen , naar mijne meening , zóó gebouwd en bewapend kunnen zijn , dat zij elke onmiddellijk op de haven gemunte vijandelijkheid kunnen verijdelen.

Dat die batterijen zóó welgelegen kunnen zijn , dat elk schip van het vermoedelijk te wachten eskader beschoten kan worden , wanneer het eenmaal onder bereik van het kanon is , en , dat zij zóó wel bewapend kunnen wezen , dat dit beschieten telkens met eenige kanons te gelijk kan gebeuren , zal zeker niemand betwisten , en men zal dus ook toestemmen , dat , ingeval dit beschieten overal gebeurt met zooveel kanons te gelijk als noodig zijn om diezelfde schepen zelfs dan nog met gelijke kansen te bevechten , wanneer zij , op den voor hen meest gunstigen afstand liggende , al hunne krachten inspannen om die kanons te demonteren , dat dan die schepen , ingeval zij , op andere , dus minder gunstige afstanden liggende , zich uitsluitend bemoeijen met de haven te bombarderen en dus als het ware niet terugschieten , dat ze dan , — zeg ik , — hoogst waarschijnlijk reeds op zelfsbe-

houd bedacht zullen moeten zijn, eer zij nog hun doel hebben kunnen bereiken.

Wanneer dus de schepen geen andere bedoelingen konden hebben dan de haven te bombarderen, zoude eene opzettelijke verdediging van de stelling, dat kustbatterijen deze bedoelingen kunnen vrijdedelen zoolang zij in goeden staat zijn, tamelijk overtollig wezen; maar zij kunnen ook de vermeerstering van de haven beöogen, en om met dezelfde bewapening ook de bereiking van dat doel te kunnen verhinderen, heb ik verondersteld, dat de magistraal der batterijen volgens zekere regelen is geconstrueerd, welke ik nog moet openbaren, om de algemeenheid van mijne stelling: dat de vijand noodzakelijk de batterijen tot zwijgen moet brengen wil hij zijn doel bereiken, zoo mogelijk te regtvaardigen.

Dat de mond van elke bedreigde haven bij tijds zóódanig versperd, en de haven zelve met blokschepen en omliggende batterijen zóódanig versterkt kan zijn, dat geen schip binnen de haven zal kunnen varen, zoolang die hindernissen niet uit den weg geruimd zijn, en dat die opruiming niet zal kunnen gelukken, zoolang het vuur van de vlottende en andere batterijen in en om de haven niet aanmerkelijk verzwakt is, zal, geloof ik, nauwelijks eenig betoog behoeven; want zeker betwijfelt niemand, dat men tegenwoordig weet wat een schip doen en verdragen kan, en dat men dus eene haven ook zeer wel zóó zal kunnen versperren en versterken, dat zij niet door eenvoudige aanzeiling geopend zal kunnen worden, en zoo dit al eens gelukte, dat dan toch het binnenvaren, zoolang het havenvuur nog in zijn volle kracht is, eene roekelooze daad zoude wezen, voor welke het schip of de schepen hoogst waarschijnlijk zwaar zouden moeten boeten.

Om de hindernissen dus zonder overgroot gevaar uit den weg te kunnen ruimen en vervolgens in de haven te kunnen verblijven tot het scheepsvuur allen verderen tegenstand onmogelijk zal hebben gemaakt, zullen de schepen eerst het havenvuur aanmerkelijk moeten verzwakken, en daartoe zullen zij niet enkel vóór, maar zelfs dicht vóór de haven moeten liggen, om de vlottende en andere batterijen goed te kunnen zien en dus zeker te kunnen treffen. Indien echter de schepen reeds vooraf, dus onder het naderen, maar vooral zoolang zij voor de haven liggen, zóó hevig van de haven- en kustbatterijen beschoten worden, dat zij reeds veel geleden hebben eer nog het eigenlijke gevecht is begonnen, en ze een gevecht tegen de vereenigde kust- en havenbatterijen onmogelijk lang kunnen volhouden, dan zal elke regtstreeksche aanval op de haven zeker mislukken, zoolang de batterijen, welke de voor de haven liggende schepen kunnen beschieten, niet tot zwijgen zijn gebragt. Is echter het eskader vrij sterk, dan zullen daartoe niet alle

schepen behoeven mede te werken, tenzij er nog andere batterijen zijn, die, al kunnen zij dan ook niet digt langs de haven schieten, toch elkander en vooral de aangevallen batterijen krachtig kunnen ondersteunen; want dan zal de vijand noodzakelijk ook die batterijen moeten attaqueren, en is de bewapening geëvenredigd aan de sterkte van het eskader, dan zal hij wel degelijk al zijne schepen in gevecht moeten brengen en dus de kans moeten wagen, of de schepen al of niet de batterijen tot zwijgen zullen brengen, en of zij, zoo dit al gelukt, daarna nog tot verdere onderaemingen bekwaam zullen zijn. Maar dan ook zal van de kustbatterijen gezegd kunnen worden, dat zij de regtstreekse aanvallen op de haven kunnen vrijdelen en waarschijnlijk het behoud van de haven voldoende verzekeren.

Een goed stelsel van kustbatterijen bij eene haven behoort alzoo aan de volgende algemeene vereischten te voldoen:

- 1°. Het moet voldoende bewapend zijn om het vermoedelijk te verwachten eskader, in een gevecht tusschen de kustbatterijen en de schepen, met gelijke kansen te kunnen bestrijden;
- 2°. Van vele batterijen moet reeds op de naderende schepen geschoten kunnen worden, en wanneer de schepen digt voor de haven zijn gekomen, moeten deze, behalve van de havenbatterijen, nog van zóóveel kustbatterijen beschoten kunnen worden dat zij onmogelijk lang daar kunnen verblijven;
- en 3°. Elk gedeelte van het geheele stelsel moet door andere gedeelten zoo goed ondersteund kunnen worden, dat de vijand nimmer een gedeelte zal kunnen, maar altijd het geheele stelsel te gelijk zal moeten attaqueren.

Om dus bij eene bepaalde haven een goed stelsel van kustbatterijen te bouwen, moet allereerst, op de door mij voorgestelde of op eene als beter erkende wijze, het getal vuurmonden worden berekend, dat, bepaaldelijk in een gevecht tusschen de batterijen en de schepen, voldoende kan geacht worden om de verwachte schepen met gelijke kansen te bestrijden.

Is gevonden dat er N vuurmonden worden vereischt en kunnen, op den voor de schepen meest gunstigen afstand, A schepen behoorlijk in linie liggen, dan zal elk schip in die linie gemiddeld met $\frac{N}{A}$ kanons beschoten kunnen worden, en noemen wij elke verzameling van $\frac{N}{A}$ vuurmonden, welke bestemd is om een bepaald schip te bestrijden, *eene batterij*, dan zal het stelsel moeten bestaan uit A batterijen van $\frac{N}{A}$ vuurmonden, en die batterijen

zullen, indien de kanons vier aan vier tusschen 4 el dikke traversen en 8 el van elkander worden geplaatst, elk eene lengte van $9 \frac{N}{A}$ el moeten hebben.

Is het schootsveld der kanons, wanneer deze op de aangenomen wijze in batterij zijn gebragt, gelijk α° , dan zal, indien ab Fig. 1 eene $9 \frac{N}{A}$ el lange vuurlijn van eene batterij voorstelt, en hoek $cab = dba = 90^\circ + \frac{1}{2}\alpha$ is, de ruimte $cabd$ het schootsveld van die batterij wezen. Moet eenig voorwerp, dat zich in den kring pq kan bewegen, ten allen tijde van die batterij beschoten kunnen worden, dan moet deze kring natuurlijk geheel binnen het schootsveld van deze batterij liggen; maar gesteld dat het schootsveld om een der punten a of b gedraaid kan worden tot ac den kring in p , of bd den kring in q aanraakt, dan zal pq nog altijd binnen het schootsveld zijn, maar dit schootsveld zal dan, indien namentlijk het draaipunt onverplaatsbaar is, in het eerste geval zooveel mogelijk naar de regter, in het tweede zooveel mogelijk naar de linker zijde toegekeerd zijn.

Wanneer in Fig. 2 B de haven en AA' de kust voorstelt, zal men zich gemakkelijk kunnen overtuigen dat de havenmond al vrij wijd moet wezen, om er nabij met vier schepen zóó voor te kunnen liggen, dat deze aanhoudend alle in de haven kunnen schieten. Want al lagen die schepen slechts ééne scheepslengte van elkander, dan zouden zij toch nog eene 420 el lange linie vormen, en al lag het eene schip boven het anker van het andere, dan zou die linie zich tusschen elke eb en vloed toch nog 180 el verplaatsen. Laten wij eens aannemen dat de stroom met de eb links loopt en dat de schepen, ofschoon zij slechts 120 el ruimte noodig zouden hebben om te kunnen zwaaijen, eene kabellengte van de haven verwijderd blijven, om beter naar binnen te kunnen schieten; dan zullen zij zoolang er eb gaat, de linie vormen welke met niet geharseerde- en met vloed, de linie welke met geharseerde schepen is aangeduid. Het is dus duidelijk te zien, dat er reeds van de vier schepen genoegzaam altijd één schip 300 el zijwaarts van het midden van den mond zoude liggen, derhalve ook dat een vijfde schip bezwaarlijk anders dan uit zijn jaagpoorten en zeker nooit anders dan vóóraan in de haven zou kunnen schieten, en alzooveel te weinig zou kunnen uitwerken, om te kunnen verwachten, dat de vijand het daarvoor op zoo korten afstand aan het vuur, al ware het ook maar aan het vuur van eene enkele batterij, zoude willen blootstellen.

Elke onmiddellijke attaque op eene haven, of beter gezegd, elke regtstreeksche attaque op havens zooals wij die hebben, zal dus bijna zeker

nooit met meer dan vier schepen te gelijk ondernomen worden, en die schepen zullen reeds aanmerkelijk beschadigd kunnen zijn, eer zij het gevecht met de havenbatterijen kunnen aanvangen, indien de schootsvelden van alle batterijen, welke het vaarwater *BC* binnen den afstand van 1500 el zouden kunnen beschieten, zooveel mogelijk naar de haven toegekeerd zijn. Ik zeg binnen den afstand van 1500 el, omdat de trefkans op grootere afstanden toch onbeduidend en dus het omdraaijen der schootsvelden, ten einde op de naderende schepen te kunnen schieten, in die gevallen genoegzaam onverschillig is.

Liggen de schepen eenmaal voor de haven, dan zullen zij genoegzaam zeker tot wijken gedwongen kunnen worden, indien zij, behalve van de havenbatterijen, ook nog van vier kustbatterijen beschoten kunnen worden, want dan zullen de reeds beschadigde schepen, welke door de vier batterijen alleen, minstens reeds met gelijke kansen bestreden konden worden, zeker tegen overmagt moeten strijden en dus eindelijk moeten wijken, doch het spreekt van zelf, dat dit wijken des te spoediger zal gebeuren, naarmate er meer kustbatterijen zullen zijn van welke die schepen beschoten kunnen worden.

Zijn de schepen eenmaal geweken en inmiddels zoo deerlijk gehavend geworden, dat de vijand geen vier andere schepen wil blootstellen aan het gevaar om een dergelijk lot te ondergaan, dan zal hij nu de batterijen attaqueren; maar omdat de schootsvelden van vele batterijen zooveel mogelijk naar de haven toegekeerd zijn, zal hij zich daarbij niet kunnen bepalen tot een aanval op de batterijen, welke de vier schepen tot wijken hebben gedwongen, want dan zouden de aangevallen batterijen door die welke op de naderende schepen konden vuren, krachtig ondersteund worden. Hij zal dus genoodzaakt wezen ook deze batterijen — en, omdat die weder door de nog overige ondersteund kunnen worden — om ze alle te attaqueren.

Een stelsel van A batterijen met $\frac{N}{A}$ vuurmonden per batterij, zal derhalve aan de vroeger opgenoemde vereischten voldoen:

- 1°. Wanneer aan elke zijde van de haven zooveel mogelijk, doch minstens twee batterijen zijn, van welke de schepen die de haven regtstreeks attaqueren onophoudelijk beschoten kunnen worden, en dat men minstens van eene dier batterijen zeer dicht langs de haven kunnen schieten, ten einde het schip of de schepen welke de hindernissen in den havenmond uit den weg zouden willen ruimen, tot op $\frac{1}{2}$ scheepslengte van de haven te kunnen vervolgen.
- 2°. Wanneer van de overige batterijen, alle, die het vaarwater *BC* binnen

den afstand van 1300 el zouden kunnen beschieten, zoo ver mogelijk naar de havenzijde toegekeerd zijn.

Ik veronderstel, vooreerst althans, dat de kust regt, en het water tot tegen den wal diep, — dus dat de gesteltenis van de zee aan weërszijde van de haven volmaakt gelijk is, en dewijl in dat geval de verdedigingswerken aan weërszijde van de haven toch volmaakt symetrisch moeten wezen, heb ik in de Figuren 2, 3 en 4 telkens enkel de linker zijde van de haven voorgesteld.

Wanneer, zie Fig. 2, van de haven af, $\frac{1}{2}A$ malen de lengte van eene batterij langs de kust wordt uitgezet, en uit a met een straal van 5 kabel-lengten de boog AG wordt getrokken, dan moet deze boog met den overeenkomstigen boog aan de andere zijde van de haven, door middel van een raaklijjk vereenigd worden, om de linie te verkrijgen waarop de schepen van 200 tot 200 el hunne ankers zullen laten vallen; dus zal AGH de helft van deze linie zijn.

Een schip dat voor anker ligt, kan door natuurlijke oorzaken gedwongen of om andere redenen genoodzaakt worden, zóóveel touw te steken dat het eene geheele kabellengte van zijn anker verwijderd is, en het zal in allen geval, wanneer het tijdens de eb aan deze zijde van zijn anker ligt, gedurende den vloed aan gene zijde van hetzelfde liggen. Het zal dus binnen een kring van 1 kabellengte + 1 scheeplengte of 260 el straal, rondom zijn anker, nu eens hier dan eens daar kunnen liggen.

De schepen welke het digtst bij den wal post vatten, zullen daarom hunne ankers niet digter bij dan op 260 el van den wal laten vallen; en om eenig schip in elk oogenblik van eene bepaalde batterij te kunnen beschieten, zal de kring, waarbinnen dat schip zich kan bewegen, noodzakelijk geheel in het schootsveld der batterij moeten liggen.

Wordt dus op AGH $AS_1 = 260$ el, $S_1S_2 = S_2S_3$ enz. $= 200$ el uitgezet en worden uit S_1, S_2, S_3 enz. cirkels beschreven van 260 el straal, dan zal de 1° cirkel in het schootsveld van de 1° batterij, de 2° in dat van de 2° batterij enz. moeten liggen.

Wordt nu uit a een raaklijn aan den 1^{en} uit b één aan den 2^{en} cirkel enz. getrokken, dan zullen de hoeken welke die raaklijnen respectivelijk met ab, bc enz. maken, achtereenvolgens al kleiner en kleiner worden. Al waren dus de eerste hoeken ook veel grooter dan $90^\circ + \frac{1}{2}\alpha$, dan wordt toch verder op het verschil kleiner en kleiner, en eindelijk zelfs nul of negatief. Gesteld dat de hoek welke de uit e getrokken raaklijn met ef maakt, gelijk of genoegzaam gelijk $90^\circ + \frac{1}{2}\alpha$, is, dan zal ef de vuurlijn van eene der batterijen kunnen zijn, en dan zullen, van deze lijn uitgaande, de overige vuurlijnen achtereenvolgens op deze wijze geconstrueerd kunnen worden.

Veronderstellende dat het schootsveld *cabd* Fig. 1 kan opgenomen worden, dan legge men hetzelfde met het punt *b* op het punt *e* van Fig. 2, en met *ac* rakelings tegen den cirkel om S_3 , dan zal *ab* Fig. 1 de plaats aanwijzen waar de vuurlijn *d'e* moet zijn; vervolgens legge men Fig. 1 met *b* op *d'* en *ac* tegen den cirkel om S_4 , dan wijst *ab* de plaats van *c'd'* aan enz.; op die wijs tot aan de 2^e batterij gekomen zijnde, legge men wel weder Fig. 1 met *b* op *c'* enz., maar wanneer nu de regter grenslijn *bd* van het schootsveld, het vaarwater *BC* op te grooten afstand snijdt, dan draaije men Fig. 1 om het punt *c'* terug, tot dat *ac* de cirkel om S_4 raakt. Aan de andere zijde van *ef* legge men Fig. 1 niet met *b*, maar met *a* op het punt *f*, doch overigens *ac* weder tegen den cirkel om S_4 , dan zal *fg'* bepaald zijn; daarna legge men Fig. 1 met *a* op *g'* en *ac* tegen S_7 enz. Naar gelang men, op deze wijze voortgaande, digter bij de haven komt, zal *bd* Fig. 1 digter en digter bij den mond vallen, doch het zou gevaarlijk voor de havenhoofden kunnen zijn, dat eene batterij de schepen nog verder dan op $\frac{1}{2}$ scheepslengte van die hoofden zou kunnen vervolgen. Is dus $Bq = \frac{1}{2}$ scheepslengte en valt *bd* Fig. 1 tusschen *B* en *q*, dan draaije men het schootsveld terug tot *bd* Fig. 1 op *q* valt.

Is de verhouding tusschen *A* en α zoodanig, dat de laatste of $\frac{1}{2}$ A^{de} batterij juist de eerste is welke in de rigting van *q* zal kunnen vuren, dan zal het getal batterijen juist voldoende wezen om, met kanons welke een schootsveld van α° hebben, een stelsel van kustbatterijen te kunnen vormen dat aan alle vereischten voldoet. Met minder batterijen zou α grooter moeten wezen, met meer zou ze kleiner kunnen zijn.

In het 2^e Stuk heb ik aangetoond, dat de inrigting van onze walaffuiten met ramen, indien zij volgens de voorschriften worden gebruikt en geplaatst, zoodanig is, dat het schootsveld der kanons van 80—56 \mathfrak{R} slechts 48 $^\circ$, maar van de 24 ponders 78 $^\circ$ is, doch ik heb ook bewezen, dat het voor alle kalibers 78 $^\circ$ kan zijn, wanneer de affuiten niet met hunne groote, maar met hunne kleine raden op de ramen worden geplaatst; voorts nog dat het 96 $^\circ$ kan worden, wanneer men bovendien de borstwering aan weerszijde van het stuk iets verdikt, en eindelijk, dat het schootsveld 156 $^\circ$ zal zijn, indien de ramen op de aldaar beschrevene wijze worden veranderd en het binnentalud volgens het, zelfs door vreemdelingen, geprezen denkbeeld van den Kolonel-Ingénieur MERKES VAN GENDT wordt ingerigt.

Volgens het beknopt overzicht der proeven welke in het vorige jaar hebben plaats gehad, werd te Vlissingen voor 80—56 \mathfrak{R} een schootsveld van 74 $^\circ$ verkregen, door het spilkussen iets verder dan volgens het voorschrift van de borstwering te leggen, en te Helder werd het kussen zóoveel verder van de

borstwering gelegd, dat het kanon een hoek van 160° kon doorloopen. Volgens het verslag van de Heldersche proeven, kwam de monding van het kanon nog eenigzins over de kruin van de borstwering, doch zeker nooit anders dan wanneer het stuk regt voor de borstwering stond.

Tegen de Vlissingsche wijze van plaatsen heb ik niets anders in te brengen, dan dat het schootsveld nog vier graden grooter kan zijn; doch de Heldersche is in belangrijke batterijen onbruikbaar, want om volgens de bedoeling 80° zijwaarts te kunnen rigten en vuren, moeten de kanons minstens 12 el van elkander staan.

Onze walaffuiten met ramen zijn derhalve zóó ingerigt, dat α naar verkiezing 74° , 78° of 96° kan zijn (want het gemis van riggels aan de zijraambalken is geen onoverkomelijk bezwaar, daar des noods een paar aaneengespijkerde heele of halve beddingplanken, tijdelijk zeer wel voor riggels kunnen dienen), en dat met eenige verandering aan de ramen $\alpha = 156^\circ$ kan worden.

De Figuren 2, 5 en 4 stellen elk de halve magistraal voor van een stelsel van 14 batterijen, elk van 8 stukken, op $\frac{1}{1000}$ der ware grootte, maar α is in Fig. 2 74° , in Fig. 5 96° en in Fig. 4 156° .

Uit Fig. 2 blijkt dat de regter grenslijn van het schootsveld van de 6^e batterij nog niet door q' gaat, maar die van het schootsveld der 7^e batterij wel door q , zoodat er, in geval $\alpha = 74^\circ$ is, minstens 14 batterijen moeten zijn, om een goed stelsel van kustbatterijen te kunnen vormen, namentlijk wanneer de kust regt en het water tot voor den wal diep is; want waar dit niet zoo is, daar zullen mogelijk op de plaatsen waar hier het 1^e en 2^e, misschien zelfs het 5^e schip verondersteld wordt te zijn, of aan de eene of aan de andere, of mogelijk aan beide zijde geen schepen kunnen liggen, en dan behoeven natuurlijk de batterijen 1, 2 of 5 ook niet gebouwd te worden. Op die wijs zou dus het getal batterijen zelfs voor $\alpha = 74^\circ$ minder dan 14 kunnen zijn; doch met een regte kust en diep water nooit.

In Fig. 5 loopt de regter grenslijn van het schootsveld der 5^e batterij niet door q'' , maar die van de 6^e batterij wel door q' , en in Fig. 4 die van de 2^e batterij niet door q'' , maar van de 5^e batterij wel door q' , zoodat die stelsels, zelfs met een regte kust en diep water voor den wal, het eerste met 12, het laatste met 6 batterijen gevormd kunnen worden.

De inrigting onzer affuiten is derhalve zoo gunstig, dat wij, daar de vereischte veranderingen aan de ramen weinig beteekenen, bij al onze havens een goed stelsel van kustbatterijen kunnen hebben, zonder dat het noodig zal wezen, het gebrekkige der affuiten door eene vermeerdering van geschut te vergoeden.

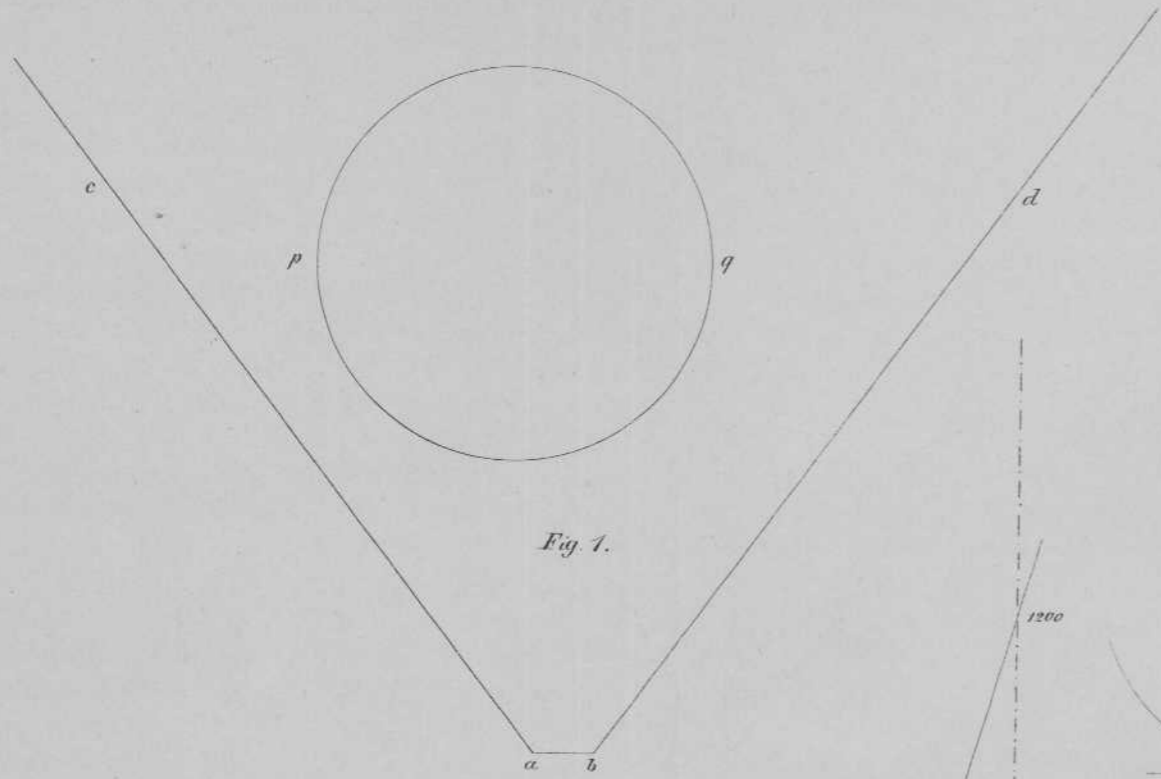

Fig. 1.

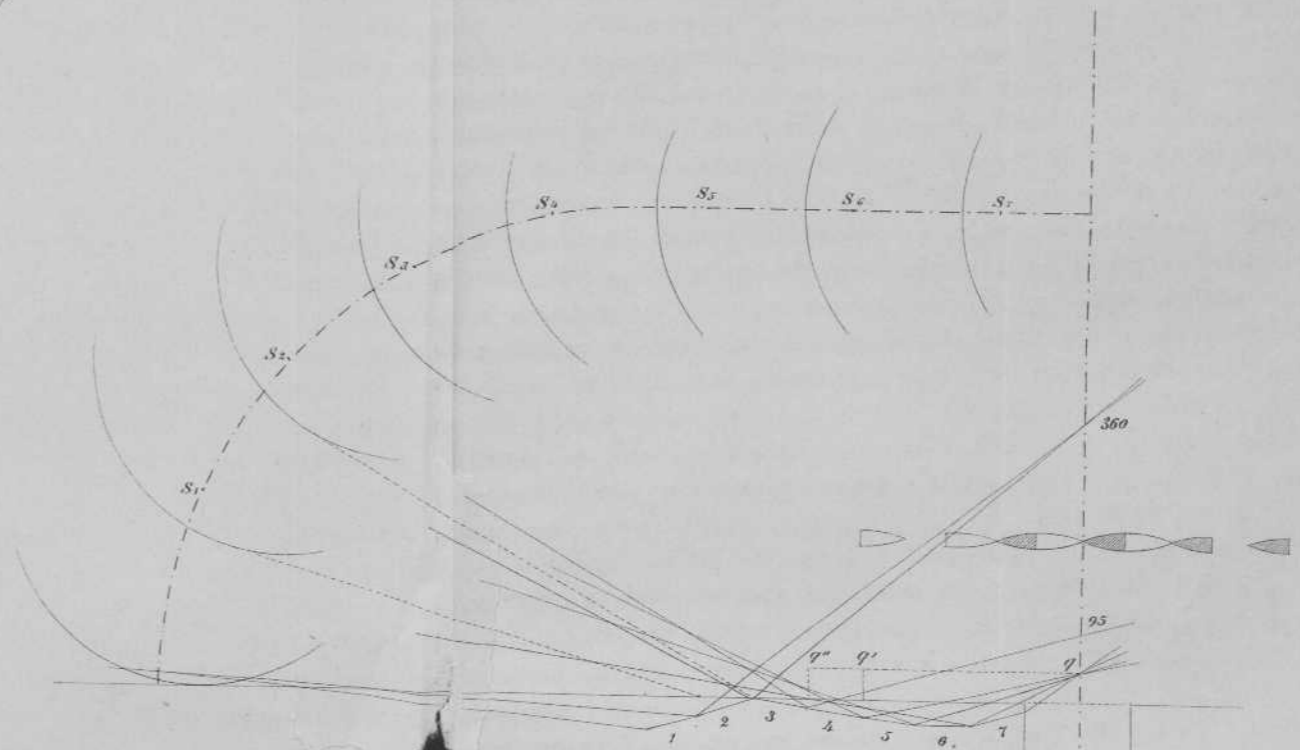

Fig. 4.

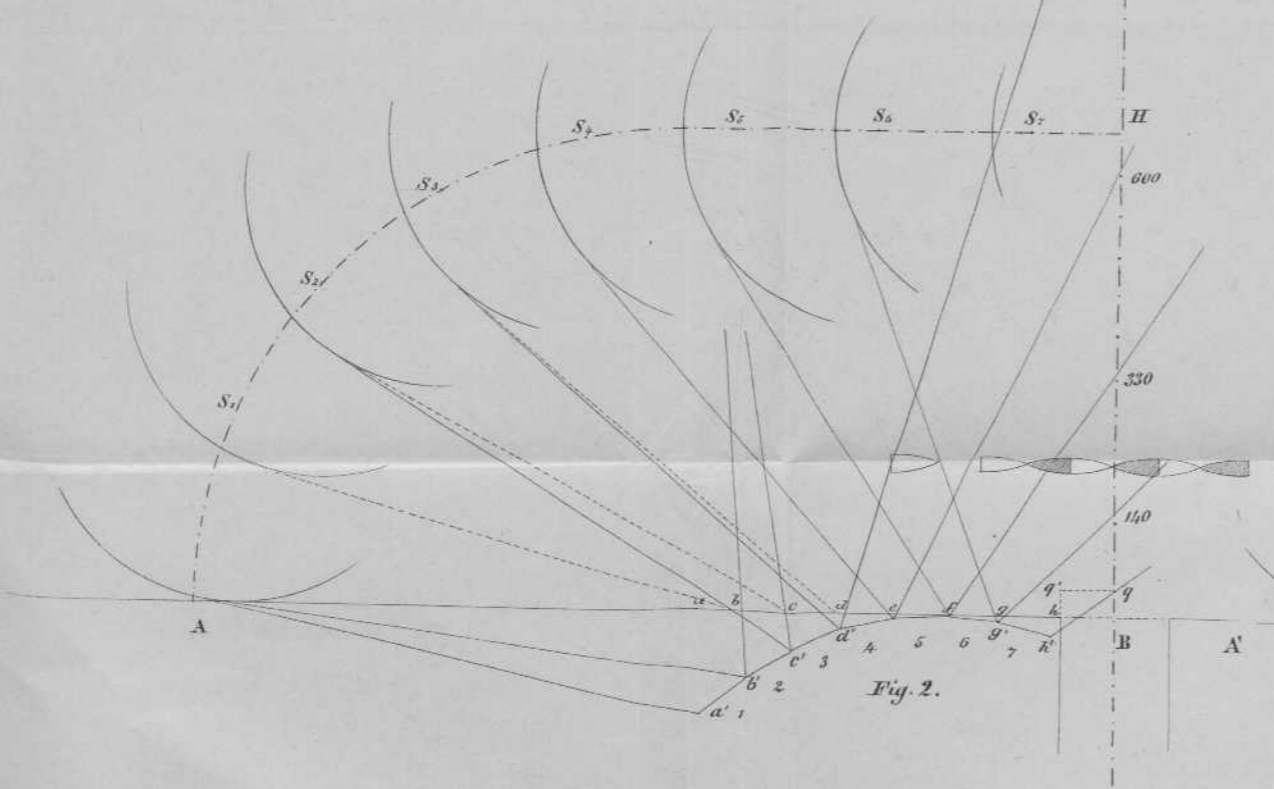

Fig. 2.

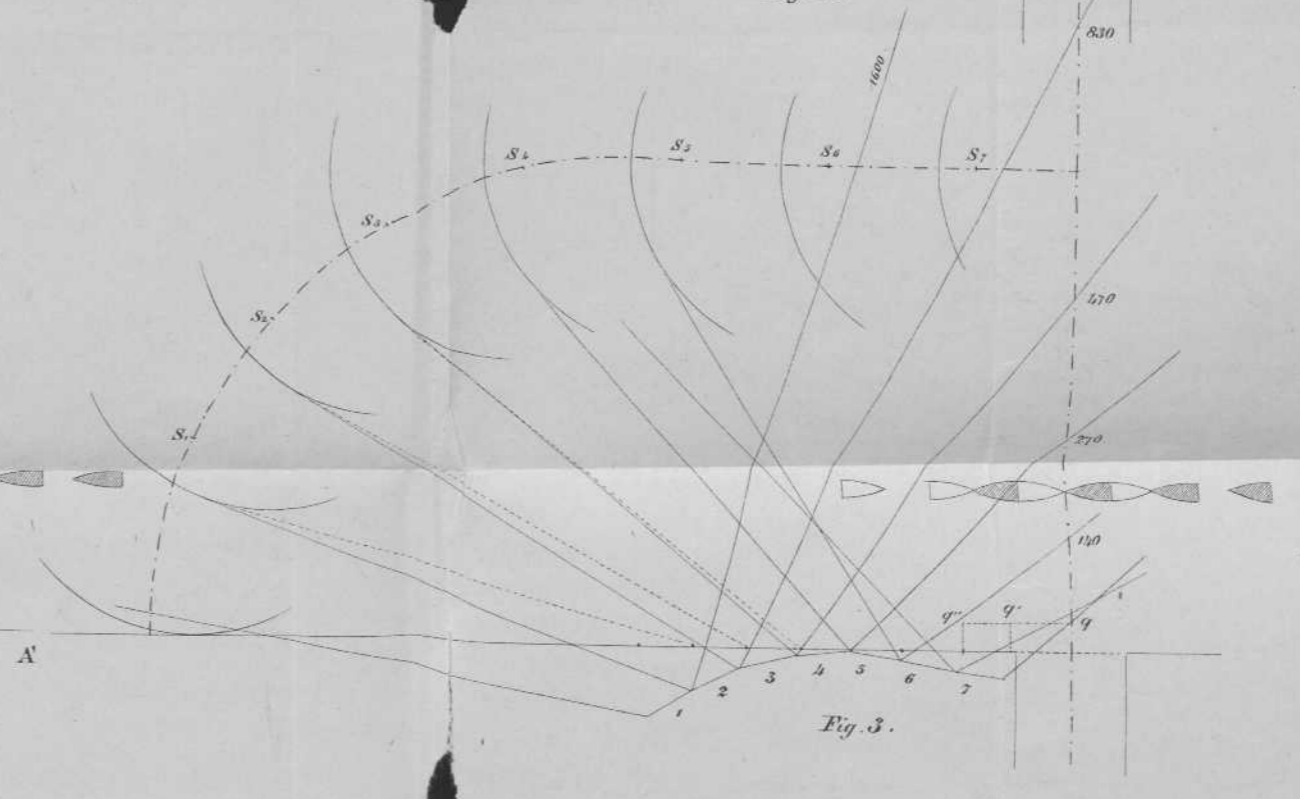

Fig. 3.

Uit Fig. 2 blijkt verder dat van de 5^e batterij op de naderende schepen gevuurd kan worden, tot deze op 1200 el, - van de 4^e batterij, tot zij op 600 el, - van de 5^e batterij, tot zij op 550 el, - en van de 6^e batterij, tot zij op 140 el van de haven zullen zijn, terwijl van de 7^e batterij, zooals gezegd is, in de rigting van q geschoten kan worden.

In de veronderstelling dat de schepen met een 8 mijls vaart opkomen, en dus 750 el vorderen in het tijdsverloop tusschen twee algemeene losbrandingen in dezelfde batterij, kunnen wij voor zeker houden, dat gedaan zullen worden van de linker en rechter zijde, dus:

van de 2 batterijen N°. 5, op 1200 el, te zamen 16 schoten.
 „ „ „ „ „ 4, „ 1550 „ „ 16 „ en op 600 el n. eens 16.
 „ „ „ „ „ 5, „ 1080 „ „ 16 „ „ 550 „ „ 16.
 „ „ „ „ „ 6-7 „ 1600 „ „ 52 „ „ 850 el weder en op 140 pas nog eens.

Om de waarde dezer schoten te bepalen, heb ik mij bediend van het volgende tafeltje, dat volgens de reeds meer aangehaalde formule voor de trefkans, $\frac{2.h}{s^2} \cdot \frac{l}{s^2}$, berekend is, door h voor den *Romp met het voornaamste*

Tuig gelijk 50 el, voor den *Romp* alleen gelijk 6 el te stellen en l telkens gelijk te nemen aan de breedte van het oppervlak, dat een A el van de haven verwijderd schip uit een B el van de haven verwijderd punt van de kust gezien, vertoont:

Trefkans op groote schepen.

A =		500		600		700		900		1100		1500		1500		1600	
B =	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.	R.	R. en T.
	100	1	1	1	1	1	0,96	1	0,58	0,70	0,28	0,48	0,14	0,55	0,07	0,26	0,03
200	1	1	1	1	1	0,90	1	0,56	0,85	0,32	0,58	0,16	0,42	0,09	0,55	0,07	
300	1	1	1	1	1	0,80	1	0,55	0,96	0,56	0,68	0,18	0,47	0,10	0,57	0,07	
400	1	1	1	0,92	1	0,74	1	0,50	1	0,56	0,71	0,19	0,51	0,10	0,59	0,08	
500	1	0,98	1	0,79	1	0,65	1	0,45	1	0,55	0,73	0,19	0,64	0,15	0,40	0,08	
600	1	0,79	1	0,66	1	0,57	1	0,40	1	0,51	0,77	0,18	0,55	0,11	0,40	0,08	

Aannemende dat op afstanden van 1200 en meer ellen, gloeiende kogels en overigens granaten worden geschoten, dan zullen, volgens het bovenstaande tafeltje, van de eerste schoten der batterijen 3, 4, 6 en 7, treffen 35 kogels en 9 daarvan in de rompen der schepen; van de overige schoten zullen treffen 110 granaten en 94 daarvan in de rompen.

Liggen de schepen eenmaal voor den havenmond, dan zullen zij van de havenbatterijen aanhoudend — van de batterijen 3, 4 en 5 links gedurende de eb — en van 3, 4 en 5 regts tijdens den vloed beschoten worden, en mogt de vijand vooraf beproeven om de hindernissen door aanzeiling te vernielen, dan kunnen de daartoe afgezonden schepen van de batterijen 7, tot op $\frac{1}{2}$ scheeps lengte van de havenhoofden vervolgd worden.

Indien de vijand buiten bereik van het havenvuur enkel de batterijen 6 en 7 mogt willen attaqueren, dan zullen die batterijen door 3, 4 en 5, dus door 6 andere kustbatterijen ondersteund worden. Attaqueert hij ook deze, doch 1 en 2 niet, dan kunnen die weder de batterijen 3 en 4 ondersteunen.

Uit Fig. 5, waar $\alpha = 96^\circ$ is, blijkt, dat van de batterijen 1, op de naderende schepen geschoten kan worden, wanneer deze nog 1600 el van de haven verwijderd zijn, van de batterijen 2, zoolang tot dat zij nog 850 el van de haven zullen wezen, van de batterijen 3, tot zij op 470,- van batterij 4, tot zij op 270,- van batterij 5, tot zij op 140,- en van de batterijen 6 en 7, tot zij op $\frac{1}{2}$ scheeps lengte of 50 el van de havenhoofden genaderd zullen zijn.

Gevolgelijk zullen, altijd weder in de veronderstelling, dat de schepen in het tijdsverloop tusschen twee schoten uit hetzelfde stuk 750 el vorderen, op de naderende schepen gedaan kunnen worden:

van de batt. 1,	op 1600 el,	16 schoten.
» » » 2,	» 1380 » 16	» en op 850 el weder 16,
» » » 3,	» 1220 » 16	» » 470 » 16,
» » » 4,	» 1120 » 16	» » 270 » 16,
» » » 5,6-7,	» 1600 » 48	» » 850 » 48 en bij de hav. n. 48,

van de eerste schoten van de batterijen 1, 2, 3, 5, 6 en 7, zullen volgens het tafeltje treffen 45 kogels en 11 daarvan in de rompen; van de overige schoten treffen 160 granaten en 150 daarvan in de rompen der schepen.

Wanneer de schepen voor den havenmond liggen, zullen zij, behalve van de havenbatterijen, van de batterij 3, 6 en 7, dus van 6 kustbatterijen, aanhoudend en gedurende de eb van 3 en 4 links, tijdens den vloed van 3 en 4 regts, beschoten worden.

En ingeval de vijand enkel de batterijen 5, 6 en 7 mogt willen attackeren, zouden de geëttaqueerde batterijen door alle overige ondersteund kunnen worden.

Eindelijk blijkt uit Fig. 4, waar $\alpha = 156^\circ$ is, dat daar op de naderende schepen geschoten kan worden, van de batterijen 1 en 2, tot de schepen op 360 el, van de batterijen 5, tot zij op 95 el en van de overige batterijen, tot zij op 50 el van de haven genaderd zijn.

Wanneer de schepen dus dezelfde snelheid hebben als in de andere gevallen is verondersteld, dan zullen gedaan kunnen worden:

van de batt. 1 en 2, op 1110 el, 52 schot. en op 560 el weder 52,

» » » 5, » 1600 » 16 » op 850 el wed. 16 en op 100 el n. 16,

» » » 4, 5, 6 en 7, » 1500 » 64 » » 750 » » 64 » 50 » 64.

Van de eerste schoten van de batterijen 5, 4, 5, 6 en 7, zullen treffen, volgens het tafeltje, 55 kogels, waarvan 8 in de rompen der schepen, van de overige schoten 225 granaten en daarvan 178 in de rompen.

Zijn de schepen voor de haven aangekomen, dan zullen zij, zoolang ze daar blijven, behalve van de havenbatterijen, van de batterijen 5, 4, 5, 6 en 7, dus van 10 kustbatterijen, aanhoudend, van 1 en 2 links, zoolang het eb, van 1 en 2 regts, zoolang het vloed is, beschoten worden, en de schepen, welke vooraf de hindernissen zouden willen aanvaren, kunnen van de batterijen 4, 5, 6 en 7, dus van 8 kustbatterijen, tot op 50 el van de haven vervolgd worden.

Overigens blijkt het ten duidelijkste uit de Figuur, dat hier geene batterijen zijn, welke niet bij eene afzonderlijke attaque door alle overige batterijen ondersteund zouden kunnen worden.

Gedurende de kenteringen van de getijden, dus nooit lang achtereen, kunnen aan elke zijde van de haven, van het naast bij de kust geankerd schip, bij het eene stelsel zoowel als bij het andere, enkele batterijen volgens de lengte beschoten worden. De kust is echter zelden regt en waar zij dit nog is, daar zal het water nog niet altijd tot tegen den wal diep zijn. In de meeste gevallen zullen dus op de plaatsen waar hier verondersteld is dat de eerste schepen liggen, onmogelijk schepen kunnen liggen en zullen derhalve ook geene enfiladeschoten te vreezen zijn. Doch wanneer de kust inderdaad regt en het water tot voor den wal diep is, dan moeten de batterijen welke geënfleerd kunnen worden, door hooge traversen tegen de uitwerking der enfiladeschoten worden beveiligd. De hoek *bdi* Fig. 2 van het 2^e stuk dezer proeve, is hier 2° , en om dus geschut en manschappen te beveiligen, zullen de bedoelde traversen 1,5 el hooger dan de borstwering moeten zijn.

Wanneer het nog twijfelachtig mogt toeschijnen, of de schepen bij het 1° stelsel wel genoodzaakt zullen wezen om, eer zij regt op het doel afaan, de kustbatterijen tot zwijgen te brengen, dus alles in eens op het spel te zetten, dan zal men dit mogelijk ook nog bij het 2° stelsel, doch zeker veel minder kunnen betwijfelen; maar bij het 5° stelsel is, dunkt mij, hieromtrent geen twijfeling mogelijk, en daar het volkomen in onze magt staat om zelfs het beste stelsel te kiezen, zoo vermeen ik nog steeds op goede gronden te kunnen beweren, dat elke onmiddellijke aanval op de haven *altijd* met kustbatterijen verhinderd kan worden, en dat ik derhalve zonder eenig voorbehoud mogt schrijven:

„Alle gewigtige havens zijn of worden met batterijen versterkt, welke de vijand noodzakelijk tot zwijgen zal moeten brengen, wil hij zijn doel bereiken.”

October 1858.

J. N. CALTEN.

MIJMERINGEN.

(INGEZONDEN.)

Vaarwel zomer! — Gij gaat ons dan weër verlaten en niets is meer in staat u terug te houden? Gij wilt dus ook geen bijjetten meer aanslaan buiten aan de boomen, aan de heggen, waarop met frissche groene letters een: »Langer verblijf! op vereerend en dringend verzoek!» te lezen staat? — Welnu, ga dan in 's hemels naam! Ik zal dan trachten het met vriend Herfst te vinden: 't is waar, zijn verblijf duurt niet lang, maar men kan nog al staat op hem maken; hij is niet wispelturig, zooals gij dezen keer weër geweest zijt. Ik ga thans onder zijn bruin lommer wandelen, zooals ik, nog kort geleden, onder uw eigen groen en geurig gebladerte plagt te doen. *Au revoir* dan! — maar laat u s. v. p. weër niet zoo lang wachten. Wat zegt gij? — gij zijt er vroeg genoeg geweest? — zelfs *te* vroeg? — Nu, daar doet ge waarlijk zoo heel wel niet aan; ik zou, in uwe plaats, daar liever maar van zwijgen: vroeg komen, en dan weër eens een poosje heengaan — dat heet ik de lieden foppen, vooral in een land als het onze. Weet ge wel, dat ge menige moord op uw geweten hebt, kameraad? Maar dat is uwe zaak, hoewel het mij eigenlijk verwondert, dat men met iemand die zulke geniepige streken heeft, nog zooveel kan op hebben; — gij zijt ook al een van die lieden, die trachten met een mooi praatje en wat uiterlijke vormen alles in het effen te brengen; die vaak veel beloven, maar — weinig geven. Doch genoeg! — kom nu maar op uw tijd terug!

En nu met den Herfst naar buiten, in de schaduw van het bruine loover! — Hoe schoon is de natuur in dien ernstigen, indrukwekkenden tooi, dien gij, goede Herfst, haar geeft! — vooral hier, in dit hooge woud, waar zulk eene plegtige stilte heerscht, waar alles tot denken, tot dweepen, tot mijmeren schijnt te noodigen.

Er was een tijd dat ik mij alleen gelukkig gevoelde buiten in de heerlijke, vrije natuur. De stad met hare naauwe, vuile straten, hare eenvormige

huizen, hare onverschillige bewoners, hare zelfzuchtige bedrijvigheid drukte mij neder; — buiten, de donkere heide, het groene veld, het geurige dennenbosch, de koele stroom stemden mij onuitsprekelijk gelukkig. Daar voelde ik somwijlen een sprank van dichterlijken gloed in mij ontvonken, daar droomde ik immer van een lagehende toekomst, van een kommerloos leven. Maar nu de vraag der jeugd voorbij is, helaas! vlieden de idealen al verder en verder — en zelfs te midden der indrukwekkende stilte van dit donker woud, volgt mijnen geest nog onwillekeurig den stroom der werkelijkheid.

Het is eene oude leer — hoewel dikwijls vergeten — dat de vrede voor een leger de voorbereiding tot den oorlog moet zijn. — Maar is het nu genoeg dat de staat een krachtig leger, stevige vestingen, eene duchtige vloot onderhoude? dat het leger goed gekleed, goed uitgerust, goed gevoed, goed geoefend zij? — Is dat alles nog wel genoeg? — Ik geloof het niet.

— Het land dat de middelen verschaft om dat leger op de been te houden, heeft in dat opzigt genoeg gedaan. De minister die dat leger eene doeltreffende organisatie gaf; die voor den goeden gang der dienst en der oefeningen zorgt; die dat leger strijdvvaardig houdt, heeft ook genoeg gedaan; — maar de bevelhebbers — van de hoogste tot de geringste — die, zich uitsluitend vastklemmende aan de letter hunner reglementaire verpligtingen, ook gelooven genoeg gedaan te hebben — die vergissen zich.

— Vaak moet men zich bedroeven over het oordeel dat men velt nopens de waarde en kracht van ons leger; maar meer nog over de vergelijkingen welke er gemaakt worden tussehen onze strijdkrachten en die onzer naburen: meestal blijft men daarbij enkel en alleen aan de cijfers hangen. België heeft zóóveel bataillons infanterie, zóóveel artillerie, zóóveel ruitery, — te zamen zóóveel duizend strijders; — wij hebben er slechts zóóveel, bijgevolg zijn wij zóóveel zwakker, en bij een mogelijken strijd is er ook zóóveel meer kans voor ons om het onderspit te delven. Het is ontegenzeggelijk, dat iedere staat de sterkte zijner legermagt eenigermate moet inrigten naar die zijner naaste bureu — zijne mogelijke vijanden; maar onder de vele elementen, in een leger aanwezig, zijn er twee, die, geheel onafhankelijk van de getalsterkte, toch een aanzienlijk gewigt in de schaal leggen, — ik bedoel het intellectuele en het morele element. Het laatste vooral, dat het zwaarste weegt, ontgaat dikwerf de aandacht, bij de beoordeeling van de sterkte eens legers, — hoewel het niet te ontkennen valt, dat het somwijlen moeilijk is *a priori* eene juiste uitspraak daarover te doen. — Ik loochen de leer, die verkondigt dat een ijzere krijgstuicht alleen de geest moet zijn,

welke voorzit in een leger: zij die dat gelooven, verkeeren in eene droevige dwaling. Wat men ook verhaale van de wonderen welke de stok plagt voort te brengen, — de geest, die wonderen van zelfverloochening wrocht, die heldendaden en zelfopofferingen voortbrengt, — de geest, die in den langen bevrijdingskrijg van eene kleine schaar eenvoudige burgers, een drom roemzuchtige oorlogshelden vormde; die, nu een vierde eeuw geleden, een schielijk gevormd, jong en half geoefend leger, met een vorstelijk held aan zijne spits, als een onweerstaanbare stroom in 's vijands land voerde, — die geest wordt er immers met den stok niet ingedreven!

Ik deed gisteren eene wandeling met een mijner vrienden; wij bevonden ons toevallig ter hoogte van de kazerne, toen de troep van het exercitieveld terugkwam en vóór het gebouw opmarcheerde.

»Een schoon bataillon!» zeide mijn vriend.

»Een schoon bataillon,» herhaalde ik, — »jammer, dat het, eigenlijk gezegd, geen pijp tabak waard is.»

»Wel sacrebleu! — dat is al een heel zonderling oordeel.»

»Niettemin is het zoo.»

»Nu, als ge mij daarvan overtuigt, geef ik dezen avond nog op onze krans, een kwart fijne wijn ten beste. Wat drommel! zie me die kerels eens marcheren, — zie me die pelotons eens zwenken! — Men zou gelooven een levensgroot marionetten-spel te zien: 't is waarachtig liefhebberij!»

»Eilieve, wat weet ge van den geest die er heerscht in dien troep?»

»He! — wat belieft! — wat bedoelt ge daarmee?»

»Och! — de geest, — niets anders! ziet ge, dat ding, dat ge niet kunt laten defileren, noch marcheren, noch paraderen, — dat ge niet in de provoost kunt zetten als het niet deugt, en dat ge ook niet zien kunt als de troep daar, zoo netjes gepoetst en geschuierd, in eene lange rij in de zon staat te blinken; maar waarvan ge wel iets merken kunt als ge eens in het intieme leven van die schijnbare automaten wilt dringen. Als de troep aanstonds inrukt en ge volgt ze dan — dan zult ge zien dezelfde mannen, die daar nu zoo rustig en onderworpen in het gelid staan, hun wapentuig van zich werpen — de een met een pijnlijke zucht, de ander met een vloek, een derde met eene verwensching, — allen met de uitdrukking van ontevredenheid op hun gelaat, in hunne houding en gebaren. Dat is de geest die er huist in dat uiterlijk schoone korps. En zie dan de officieren, — zie den ernst op hun wezen, — zie het ijskoude van hunne houding, van hunnen groet, als zij den aanvoerder genaken. Van de zorgelooze opgeruimdheid, den jongen krijgsman veelal eigen, zoekt ge bij deze jeugdige, krachtige mannen te vergeefs eenig spoor. Ge ziet enkele groepen bij

elkander geschaard, fluisterende als zamenzweerders — Ik zeg u: hier waait een slechte wind, — laat ons gaan! — Geloof *ge* werkelijk dat zulk een troep, met al zijne taktische afgerigtheid, een goede troep is? O! laat ons toch niet aan den schijn blijven hangen! — Wat eigenlijk beteekent dat komediespel, die bestudeerde pose? — Neen, het zegt niet veel, redelijke menschen als honden en apen af te rigten; — maar een goeden geest er in te brengen en te houden, dat is de moeilijkste en schoonste taak van den bevelhebber. Onverstandig en kortzigtig is het, de waarde van een korps af te meten naar de juistheid en vaardigheid zijner bewegingen, — naar zijn uiterlijk voorkomen: die dat doet laat zich als een kind door den glans van klatergoud verblinden. De goede geest doet wonderen; waar die aanwezig is, wordt het moeilijke gemakkelijk, het onmogelijke mogelijk; maar te gelooven dat het voldoende is den troep dien men beveelt, als een uurwerk op te winden en geregeld te laten afloopen, die miskent de hem opgedragen taak, die heeft geen flauw besef van de grootsche maar moeilijke verplichting welke op hem rust, die zaait onkruid daár waar hij vrucht dragend zaad meende te strooijen, — en die zal ook oogsten wat hij gezaaid heeft!

Dát moet onze studie zijn! Eenmaal bevelhebber en bezielde met waaraachtigen ijver voor de dienst, met liefde voor het Vaderland en Oranje, doordrongen van onze verplichtingen als krijgsman, moeten wij met al ons vermogen er naar streven dien ijver, dien geest over te storten in de gemoeederen onzer ondergeschikten. Een soldaat is geen machine: het is een mensch als wij, met een groveren rok, misschien wat grovere gewaarwordingen en neigingen — het gevolg zijner opvoeding — maar met een redelijke ziel, een gezonden geest als wij, en, wat meer is, met een oordeel over regt en onregt, dat zelden faalt.

„Het is mij onverschillig hoe de kerels over mij denken, — als zij maar doen wat ik kommandeer.” — Zoo sprak eenmaal een oude bevelhebber, die zich eene zekere reputatie had gemaakt van een »ferme vent” te zijn. Ik hield, in mijne jonge onervarenheid, dat gezegde dan ook voor eene kernspreuk van echte militaire wijsbegeerte, voor de uitdrukking eener onovertreffbare energie. De »kerels,” zooals de oude aanvoerder zijne soldaten noemde, dachten dan ook inderdaad niet zeer gunstig over hem, en zij uitten die gedachten op de hun eigene ongesluijverde wijze: — »Zeg eens Willem!” — of Jan of Piet — »je teekent immers nog wel voor twee jaartjes, als je tijd om is? — Willem antwoordt: »Als ik weet dat ik in dien tijd den ouden den nek zie breken — dan met plezier! daarvoor wil ik me nog wel een paar jaar laten negeren, — anders liever niet!” En Willem trekt af, — op zijn tijd gevolgd door Jan en Piet en meer andere, die aan de

flaauwe kans om hun kwelgeest, op de bovenomschreven wijze, *ad patres* te zien gaan, geen twee jaren ten offer willen brengen. Alleen het schuim blijft over: kerels zonder eergevoel, dronkaards, die evenmin voor een vloek en scheldwoord als voor de provoost vervaard zijn. De man, wien het onverschillig was, hoe de »kerels" over hem dachten, als zij maar deden wat hij kommandeerde, heeft eindelijk de eer, aan het hoofd te staan van een troep, uitmuntende in allerlei slechte hoedanigheden. Alles geschiedt daar door ijzeren dwang, niets uit eigen vrijen wil, uit ijver. Veelvuldig zijn de daden van verzet, van insubordinatie. De krijgsraad slaat vonnis op vonnis; maar hoe vreeselijk de voorbeelden ook zijn, — de feiten herhalen zich gedurig. Dat zijn dan de vruchten van eene leer, die, helaas! nog zoovele aanhangers telt. Mannen die denken als onze oude bevelhebber, met den titel van »ferme vent," zijn dikwerf werkelijk goede soldaten, energieke aanvoerders; maar het mangelt hun aan menschenkennis en aan takt; zij vatten den hefboom bij het verkeerde eind aan; zij arbeiden aan een gebouw, waarvan zij, zonder het te weten, de fundamenten ondermijnen; zij gelooven met naauwgezetheid hunnen pligt te doen, terwijl zij juist hunnen eersten pligt verzaken, namelijk: »hunne onderhoorigen tot ijverige en trouwe dienaren van den staat te vormen."

»Ik wilde wel eens weten wanneer wij wijs zullen worden."

»Wat zegt gij daar? — wat bedoelt gij daarmee?"

»Niets anders dan wat ik zeg: ik wenschte dat gij eindelijk eens verstandig werd — en ik ook — en wij allen."

»Kom, gij gekscheert; ik ben met het weinigje verstand dat ik bezit, volkomen tevreden; — wat u betreft, — daar wil ik niet over oordeelen."

»Kom aan! gij wordt hatelijk, dat staat u niet aardig. Beken nu maar dat ge uw verstand, waarop ge zoo pedant zijt, niet altijd even goed gebruikt."

»Wel, ik bedank je wel! ik zie geen enkele reden om mij-zelfen voor een domkop te houden of er mij voor te laten uitschelden."

»Wil ik u dan eens bewijzen dat ge u toch onlangs weër heel dom hebt aangesteld?"

»Ik luister."

»Heb ik u niet hooren zeggen: er komt iets, — er komt stellig iets; — den 4^{den} September, met de meerderjarigwording van den Prins van ORANJE; eene groote promotie: generaals, kolonels, majoors, kapiteins, leeuwenorden, eikenkroonen, etc.; er moet wat komen! Heb ik u dat niet hooren

zeggen? Ik heb u toen maar laten praten; ik wilde u die schoone illusie niet benemen; want ik weet wel, het is zoo wat alles waarmede we ons in dezen tijd kunnen vrolijk maken; maar ik dacht toch bij mij-zelfen: waar, drommel, willen ze toch al die promotie van daan halen? worden er welligt aan eenige hooge militaire autoriteiten, vóór dat tijdstip, zijden koorden te huis gezonden? — mits ze er dan behoorlijk gebruik van maken, komt er eenige kans op promotie, — anders waarlijk niet. Wat de leeuwenorden en eikenkroonen betreft, — nu dat weten we wel, — die korf hangt nog al hoog.”

»Het is waar, ik heb mij geveleid met de dwaaze hoop op eene groote promotie; ik weet zelf niet hoe ik zoo dwaas kwam, maar ik hoorde het een ieder zeggen, en zoo heb ik me laten meéslepen.”

»Wel man! dat doet me nu eens plezier u zoo rondborstig te hooren spreken; gij bekent dus dat ge u dom hebt aangesteld?”

»Ik beken het, helaas!”

»Troost u, mijn vriend! wij begaan allen en gedurig dezelfde dwaasheid. Wij droomen van promotiën, en het minste gerucht over bevordering, hoe ongerijmd ook, is voldoende om ons in vuur te brengen. Maar nu komt er toch stellig iets: een kleine, heel kleine reorganisatie; — het is ons beloofd, — en zooals het zich laat aanzien, kunnen wij er nog iets bij winnen, en hoe weinig het dan ook zij, het is toch altijd weér zoóveel.”

Zoo spraken wij toen, maar nu ik wel over de zaak nadenk, dringt zich de vraag aan mij op, hoe toch zoo plotseling die hervorming — van zulk een secundair belang — op het tapijt is geraakt. Geeft ze een gevoelige bezuiniging? neen! — Waartoe dient ze dan eigenlijk? — Om eene verbetering in het mecanisme van het leger te brengen. — Goed! Maar waarom begint men dan niet met verbeteringen die dringender gevorderd worden en meer afdoende zouden zijn? — Is het leger op vredesvoet voltallig? Is het kader compleet? Is er uitzigt dat, bij een uitbrekenden oorlog, dat kader spoedig de noodige uitbreiding kan erlangen? Zijn onze vuurwapenen goed? Is onze organisatie in verband gebracht met de schutterijën. Is die schutterij zelve eenigzins voldoende zamengesteld? — Zoolang men op die vragen geen toestemmend antwoord kan geven, blijft er nog veel te doen overig, en geloof ik eene reorganisatie, als de hierbedoelde, van geen groot belang, daar zij toch, zonder moeite, ieder oogenblik kan geschieden.

Het leger heeft eenigzins het voorkomen van een teeringlijder; de regimenten slinken met den dag, en de tijd wordt te gemoet gezien, dat alleen de kaders — de geraamten, die dan ook nog wel hier en daar een been of rib of schenkel zullen missen — nog overeind zullen staan. Men behoeft geen

professor te zijn om de oorzaak van de kwaal te kennen, waaraan wij lijden, noch om te weten welk geneesmiddel helpen kan: het is waar, het zijn dure medicijnen, die haar gewigt aan goud en zilver waard zijn; *mais il n'y a pas à marchander*.

Als de couranten niet liegen — zij doen dat wel eens, om het publiek genoeg te geven — zou men in Pruisen gebrek aan onderofficieren beginnen te krijgen, daar de industrie, spoorwegen, enz. zooveel lieden aan de vrijwillige dienst onttrekken, die vroeger op avancement dienst namen; het gouvernement zou daarin trachten te voorzien, door eene verhooging der soldijën. Als dat waar is en Pruisen dat doet, dan doet Pruisen verstandig, en het toont, ten minste in dat opzigt, zijn belang te begrijpen en geleidelijk met den stroom des tijds mede te gaan.

Ik houd het voor verkeerd, dat een gouvernement te spoedig toegeeft aan den, door plotselinge en toenemende duurte, uitgelokten wensch naar verhooging der bezoldiging zijner mindere ambtenaren. De duurte kan van tijdelijken aard zijn, en het valt moeilijk op dergelijke besluiten terug te komen, zoodra zij eens genomen en in werking zijn. Maar wanneer die duurte het gevolg is van meerderen rijkdom, van grootere welvaart, wanneer die duurte normaal is geworden, of liever, belooft nog te zullen toenemen, als een gevolg van de door handel, vertier en nijverheid, steeds wassende welvaart, — dan wordt het ook zaak voor het gouvernement om eens wat dieper in den zak te grijpen, wil het niet later daartoe genoodzaakt worden door omstandigheden, die voor het algemeen belang van hoogst nadeeligen invloed kunnen zijn.

De militaire tractementen en soldijën zijn ongeveer dezelfde als voor dertig jaren. Indien ze toen en later in eene goede verhouding tot de behoeften der individuën stonden, — dan zijn ze nu ontegenzeggelijk te klein. — Wanneer dan, gelooft men, zal het tijdstip daar zijn om eene gunstige verandering daarin te brengen? — Moet eerst de laatste man het vaandel verlaten hebben? — Moet het eerst onmogelijk zijn geworden één geschikt individu in het leger te vinden, wien men de epaulet kan geven? Moet eene kwaal dan eerst ongeneeslijk, hopeloos zijn geworden, alvorens men krachtige middelen tot heling aanwendt? — Men wil den kriegsstand verheffen, maar zal dat niet een vruchteloos streven blijven, zoolang onze soldaten, en zelfs onze mindere officieren, gebukt gaan onder den druk der dure tijden? Wie wil zich voortaan nog aan eenen stand wijden, die hem zulke schrale vooruitzigten, zulk een karig bestaan biedt?

» En met dat al, » voert men ons te gemoet, » verslindt gijl. een vierde van het geheele budget, zoodat, in plaats van de kosten voor het onderhoud

van het leger nog hooger op te voeren, men er op bedacht moest wezen de uitgaven aanmerkelijk in te krimpen; — evenwel willen wij een goed leger en een krachtig defensie-stelsel.”

Men wordt er moedeloos onder, als men die eeuwigdurende klaagzangen hoort over dat hooge budget. Afgezaagd als ze zijn, worden sommigen niet moede ze bij iedere gelegenheid weder eens op te dreunen. Het baat weinig of men hun al tegenwerpt, dat een staat gedwongen is de sterkte zijner krijgsmagt in verhouding te brengen en te houden tot die zijner naburen; dat onze onafhankelijkheid en het behoud onzer Koloniën alléén door een goed leger en eene sterke vloot kunnen gewaarborgd worden; dat rust en orde op den duur slechts door een trouw en krachtig leger kunnen worden verzekerd; — dat alles baat weinig of niets: »het budget is en blijft te hoog,” — dat is het refrein geworden, dat op alle discussiën over de begrooting onveranderlijk volgt.

Ons luitenants-korps staat vermeerderd te worden. Men ziet reikhalzend naar die vermeerdering uit. Mijn vriend, die droomde van bevorderingen en belooningen op den heugelijken 4^{den} September, had het toch zoo geheel niet mis. Het leger moest deelen in de algemeene vreugde (het deelde daarin van ganscher harte, zonder dat het op eenige belooning wachtte of rekende), en zoo was het dat er een besluit geboren werd, dat sommigen als ontijdig beschouwen; maar dat, naar de overtuiging van anderen, ongeveer achttien jaren te laat is gekomen. Ik hel ook eenigzins tot dat gevoelen over, en geloof dat het onregt, toen en nog vele achtereenvolgende jaren daarna, sommigen aangedaan, door den te milden maatregel van heden niet wordt goedge maakt; maar wel, dat de tegenstelling dat onregt, zelfs na verloop van zoovele jaren, nog grievender doet zijn. Ik wensch den gelukkigen, voor wien thans, na zulk een korten diensttijd, de epaulet is weggelegd, van ganscher harte den besten uitslag; maar ik hoop tevens, dat zij met groote erkentenis de uitstekende gunst, hun bewezen, zullen aannemen; en dat hen de overtuiging moge bezielen, dat, al mogten zij aan de eischen van het examen hebben voldaan, er hun toch nog veel, zeer veel te leeren overschiet.

September.

In de Courant stond van daag: »Heden hebben de Afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal het onderzoek voortgezet over de ontwerpen van wet, uitmakende de Staats-Begrooting voor den jare 1859. Men heeft een aanvang gemaakt met de behandeling van Hoofdstuk X

(Oorlog). Naar men verzekert zijn er tegen het bedrag van dat hoofdstuk weder vele aanmerkingen gemaakt."

Zoo krijgen wij nu reeds een voorsmaak van hetgeen ons bij de aanstaande beraadslagingen te wachten staat. De strijd over het budget van oorlog is een periodieke strijd geworden — eene vertooning waarop wij geregeld ieder jaar vergast worden; die strijd behoort tot het programma der jaarlijksche werkzaamheden onzer Tweede Kamer. »Het bedrag is te hoog." Dat is de magtspreuk die tot argument dient om het Hoofdstuk af te stemmen. Men kan het intusschen als zeker aannemen, dat zij die de meeste bedenkingen tegen dat bedrag maken, ook de allerminste notie bezitten van hetgeen onze landsverdediging vordert. — Hoe treurig als de dierste belangen van een volk in handen zijn van lieden die er geen flauw begrip van hebben!

Zeg ons dan toch anti-oorlogsbegrotingsmensen! hoeveel is het budget te hoog? noem een cijfer, en zet ons uwe denkbeelden eens uit elkander, over de wijze waarop het leger op zijn goedkoopst moet zijn zamengesteld. Zeg ons eens wat u onze nationale onafhankelijkheid jaarlijks waard is. — Waarlijk men moet den man bewonderen, die den moed en den lust bezit om, tegenover zulk eene volksvertegenwoordiging, de portefeuille van oorlog te aanvaarden. — Is er wel ondankbaarder betrekking in het gansche land? — Ik heb altijd gedacht dat onze Tweede Kamer eigenlijk maar diende om haar praattalent ten toon te spreiden; om de regering nu en dan wat te bemoeielijken en den gang der zaken te belemmeren; maar die onvermoeide aanvallen tegen de begroting van oorlog, dat gestadig bekniibelen van het leger hebben, dunkt mij, een geheel ander karakter dan dat van eenvoudige oppositie.

In n°. 7 van »de Wespen," leest men:

»Het groote struikelblok van de ronde of vermonde demokraten is altijd het staande leger, dat hun vroeg of laat met eene afrekening bedreigt. Geene middelen worden dan ook van die zijde gespaard, om staande legers, van welke matige sterkte ook, te bekniibelen en weg te cijferen; want zij weten zeer goed dat de staande legers, in 1849, in 1850 en in 1852, de maatschappij hebben gered."

Ik vond het niet ongepast die woorden hier neder te schrijven.

October.

PETRUS.

EENIGE DENKBEEDEN.

(INGEZONDEN.)

De Redactie van den *Militaire Spectator* zal den inzender genoegen doen, de onderstaande regels in haar Tijdschrift te willen opnemen. De daarin vervatte denkbeelden zullen welligt van eenig nut zijn, of anderen uitlokken ook de hunne over deze en dergelijke punten mede te deelen.

Avondpermissiën voor onderofficieren en manschappen.

Van de laatste bepalingen omtrent het verleenen van avondpermissiën aan onderofficieren en manschappen, moesten sergeants-majors worden uitgesloten. Volgens die bepalingen, moeten èn onderofficieren èn manschappen, alvorens zij aanspraak kunnen maken op eene doorlopende permissie, om des avonds tot 11 uren buiten de kazerne te mogen blijven, versierd zijn met eene der medailles voor langdurige dienst. Vele sergeants-majors heeft men tegenwoordig bij het leger, die hiermede niet versierd zijn; maar in aanmerking genomen, dat, hoe jeugdig een sergeant-majoor ook zijn kan, hij meer zelfstandigheid bezit als andere jeugdige onderofficieren, zonder welke hij geen sergeant-majoor had moeten worden; dat hij reeds eenigen tijd onderofficier geweest is en zich als zoodanig doorslaand goed heeft gedragen; dat hij veelal zijne administratie moet bijmaken, terwijl andere onderofficieren voor hun genoegen uitgaan, en dat hij in rang de oudste onderofficier der kompagnie is, die alles wat in de kompagnie voorgebeurt, moet nagaan en surveilleren, dan zal men met mij wel willen instemmen, dat deze onderofficieren meerdere voorregten verdienen en zij ten volle waardig zijn, niet in gunsten bij andere onderofficieren of manschappen, te moeten achterstaan.

Cursus tot onderwijs aan onderofficieren voor het officiers-examen,

Moest naar ons inzien niet bij de gedetacheerde bataillons plaats hebben: 1°. om het gering aantal officieren dat men in den regel in de garnizoenen dier bataillons aantreft en waardoor alweer een dienstdoende officier wordt weggenomen; 2°. omdat de jongelieden toch hun eindstudie tot het examen bij den staf van het regiment volbrengen, en 3°. omdat het onderwijs bij den staf geregelder kan plaats hebben, zoowel om de mindere dienstbeurten, ten gevolge van het grooter aantal onderofficieren, dat men bij den staf heeft, als zijnde daarbij meestijds meer dan een bataillon vereenigd en dus de aspiranten meer geregeld bij het onderwijs tegenwoordig, als om den voorraad van wetenschappelijke werken en der instrumenten, waarvan men bij de gedetacheerde bataillons veelal stiefmoederlijk bedeed is. Men zou dus, onzes erachtens, beter doen, de bedoelde onderofficieren bij den staf van het regiment te detacheren of over te plaatsen. Mogt hun getal hierdoor dan al wat groot worden, dan désigneren de chefs nog een tweeden officier tot het geven van onderwijs, hetwelk dan geregelder zou plaats hebben; en men zou bij de gedetacheerde bataillons een dienstdoend officier hebben uitgewonnen.

Officieren van wapening

Moesten niet uit het compleet der officieren van een bataillon genomen worden. Bij iedere kompagnie, behalve de tirailleur-kompagniën, heeft men slechts twee luitenants tot compleet; dit is zoo zuinig mogelijk. Is nu één der luitenants van eene kompagnie met de functie van officier van wapening belast, en de andere luitenant is met verlof, gedetacheerd of mankeert tot compleet, hetgeen veelal het geval is, dan is die kompagnie zonder luitenant. Wij zijn er zeer voor dat ieder luitenant op zijne beurt die functie waarneemt; het is instructief; maar er moest per bataillon een luitenant overkompleet zijn, die officier van wapening is. Heeft deze die functie één jaar waargenomen, dan treedt een ander die aan de beurt is in zijne plaats, en hij die officier van wapening was, wordt bij die kompagnie ingedeeld waartoe zijn opvolger behoorde. Op deze wijze voortgaande, wordt ieder luitenant op zijne beurt met de functie van officier van wapening belast, en men heeft zoowel in de kompagnie als in het bataillon, één dienstdoende luitenant meer, hetgeen om het gering getal ons toch noodzakelijk toeschijnt.

Societeiten.

Jeugdige korporaals moesten, naar ons gevoelen, geen societeiten mogen bijwonen. Een zekeren ouderdom bijv. van 20 jaren te bepalen, eer zij

lid van eenige societeit mogten zijn, zou goed wezen. Want gaat men het personeel onzer tegenwoordige korporaals na, dan vindt men er zeer vele onder, die veel te jong zijn om societeiten bij te wonen. Er zijn er dan ook onder, die zelf van dat gevoelen doordrongen zijn en niet naar de societeit gaan; het gevolg hiervan is, dat dezulken op 't einde der maand, zooals we dat meermalen gezien hebben, hunne geheele soldij aan boeten missen moeten. Zij daarentegen, die er voortdurend heengaan, spelen met hunne oudere kameraden om geld, waardoor sommige eene zekere passie tot het spel krijgen, en bij gemis van geld, al ligt toevlugt tot verkeerde praktijken nemen om zulks te krijgen. Wil de korporaal met een zijner kameraden een glas bier of iets anders gebruiken, dan zijn er immers, voor hunnen stand, fatsoenlijke koffijhuizen genoeg, waar hij gaan kan zonder lid van eenige societeit te zijn, waar hij, op boete, verplicht is te verschijnen.

Kleeding der Infanterie.

Ten einde onze denkbeelden hierover te uiten, zullen wij ons den soldaat gekleed voor oogen stellen en zijne kleeding, van boven af te beginnen, in beschouwing nemen; terwijl tevens de tenue van den man zooveel mogelijk met die van den officier zal worden in verband gebragt.

Schakotfoudraals. Als men ons goed onderrigt heeft, zijn er bij het wapen der kavallerie geen schakotfoudraals in gebruik. Wij herinneren ons ook niet die daarbij gekend te hebben. Wij achten dien maatregel goed en wij begrijpen niet waarom zulks bij de infanterie het geval niet is. De kavallerie zal toch even als de infanterie, wel aan nat en guur weder kunnen blootgesteld zijn.

Het afschaffen van schakotfoudraals zou de volgende voordeelen opleveren:

- 1°. Het verlakt leder van den schakot zou langer goed blijven, wijl dit meer van het foudraal dan van de weersgesteldheid te lijden heeft; de soldaat zou het ook beter onderhouden.
- 2°. Men zou den soldaat meermalen dan thans, een nieuwen schakot kunnen verstrekken, omdat hem nu de schakot veel meer kost door de foudraals, minstens twee per jaar, die hij er op verslijt; en
- 3°. Zou men bij het verlaten van de dienst of met groot verlof vertrekken van manschappen, minder gedragen schakots in de magazijnen behoeven op te nemen, om die later weér aan andere manschappen te verstrekken; daardoor zou een maatregel verminderen, die toch iets walgends heeft; want wie draagt gaarne eens anders schakot?

Den officier kan het evenwel vergund blijven, even als bij de kavallerie, in klein tenue, een cartonnen schakot met foudraal te dragen.

Schakotnummers kunnen, nu het nieuw model ledergoed ingevoerd is en bereids het nummer van het regiment op de plaat der koppel voorkomt, worden afgeschafte; die te vervangen door een granaat, of gekroonde W of iets anders, zou, dunkt ons, beter zijn. De noodzakelijkheid, om nummers voor de schakots te dragen, ziet men bij de kavallerie, artillerie en bij het leger in Indië ook niet in. Welk nut kan dit dan bij de infanterie hebben?

Wapenrokken wenschen wij iets korter, zooals bij het Pruisische leger; dat kleedt goed; thans hebben zij bij ons te veel van wit uitgemonterde jassen. Tot meerdere gelijkheid in uniform van officieren en manschappen, hetgeen in het gevecht van belang is, zou het, ons bedunkens, goed zijn, den manschappen *épauletten* te verstrekken, even als bij de kavallerie, artillerie en bij het leger in Indië.

Kapotten hebben bij ons leger te veel van sluitjassen; die moesten, naar ons inzien, langer en veel ruimer zijn en om het lijf met eene schuif kunnen worden toegehaald. Bij het Pruisische leger heeft men veel langer en ruimer kapotten. Het voordeel van lange en ruime kapotten is, dat de man, op bivouac zijnde, zich makkelijk daarin wikkelen kan; dat hij op marsch, bij nat weder, die zelfs over zijne geheele wapenrusting kan omhangen en dat hij in de garnizoenen, of zelfs altijd bij nat en guur weder als hij den randsel niet op heeft, die over zijn ledergoed kan aandoen. De soldaat zou dus van de kapot meer dienst hebben, zóowel met betrekking tot de meerdere verwarming, als tot de meerdere beveiliging tegen nat en guur weder, van zijne wapenen en van zijn ledergoed.

De Burnous der officieren dan in overeenstemming gebragt met den kapot, zou dan ook wel zoo doelmatig zijn: 1°. om gelijkvormigheid in kleeding van officieren en manschappen te bevorderen, en 2°. omdat de sluiting der tegenwoordige burnous gebrekkig is; het laken krult gewoonlijk ter wijde der lissen, naar buiten of naar binnen om, en de burnous zijn als 't ware hierdoor van voren geheel open, welk gebrek zou worden verholpen, als de burnous ook met knopen gesloten werden en zij om het middenlijf met eene schuif konden worden toegehaald.

Laken pantalons van donker blaauw laken, ook bij het wapen der infanterie in te voeren, zou goed zijn; het ligte blaauwe laken is, vooral bij jonge soldaten, spoedig onoogelijk.

Wit uitmonsteringlaken bij de infanterie, door ligte blaauw te vervangen, zooals men zulks in Indië heeft, zou, onzes erachtens, beter zijn. Ligt

blauw laken zal zoo spoedig als wit geene vuile kleur vertoonen. Bij jonge en niet zeer zindelijke soldaten is het witte laken al zeer spoedig onoogelijk. Ligt blauw laken zou, gelooven wij, ook wel zoo goed kleeden. Officieren op den wapenrok een borduurseltje, even als in Indië, te geven, zou almede dat kleedingstuk, voor gala, meer opsieren.

Uniformknoopen. Er moest, naar ons inzien, slechts eene soort van uniformknoopen bestaan, bij het wapen der infanterie wel te verstaan. Het is onnoodig dat iedere knoop het nummer van het regiment aanwijst; sterk gebombeerde knoopen, zonder nummer er op, zooals bij het Instructie-bataillon en bij het leger in Indië in gebruik zijn, zouden ons doeltreffender schijnen: 1°. zouden, om den minderen omvang der knoopen, de knoopsgaten minder uitscheuren, en 2°. zou men die verscheidenheid van knoopen, die men thans bij hetzelfde regiment aantrest, zien verdwijnen. Want ziet men thans bijv. het korps officieren van een en hetzelfde regiment bijeen, dat ziet men ook veelal, bij dezen officier een 2, bij dien een 3, bij genen weer een 4 enz. op de knoopen. De officieren verwisselen, ten gevolge van promotie of overplaatsing, nu en dan eens van regiment en de uniformknoopen mogen zij afdragen; van daar die verscheidenheid. Was het hun niet geoorloofd de uniformknoopen af te dragen, dan vervielen zij dikwijls in onkosten voor nieuwe knoopen. Dit zou niet wenschelijk zijn! Slechts eene soort van knoopen voor de infanterie, zou om de aangehaalde redenen dus goed zijn.

Knoopsgaten. De confectie der knoopsgaten aan de tenue der manschappen, keuren wij af. Het kemelsgaren of de wol waarmede de confectie geschiedt, is niet sterk genoeg om lang weêrstand te bieden aan de wrijving van den onderkant der uniformknoopen; hiervoor getuigen de menigvuldige reparatiën aan knoopsgaten; niet zelden zijn de knoopsgaten van het een of ander kleedingstuk drie- en viermaal vernieuwd, eer het stuk versleten is. De knoopsgaten aan de uniform van onderofficieren en manschappen te omboorden met sterk fijn laken, op de wijze als aan de kleeding der officieren, zou beter zijn. Die knoopsgaten zijn sterk; de reparatiën hieraan zullen merkelijk afnemen en het kleedingstuk zal in oogelijkheid gewonnen hebben.

October 1858.

X.

TIRAILLEURS—JAGERS—SCHERPSCHUTTERS.

Veel is er in den laatsten tijd gezegd en geschreven over den invloed, dien de algemeene invoering der verbeterde vuurwapens, op de taktiek der verschillende wapens zal hebben.

Ik wil de waarde der denkbeelden, door vele schrijvers daarover medegedeeld, volstrekt niet betwisten; ontegenzeggelijk is er veel goeds in vele hunner beschouwingen; ééne zaak echter heeft mij getroffen, en dat is, dat de meesten hunner zwegen over het nadeel, ja, het gevaar, dat uit het bestaan eener ligte infanterie voor een leger voortvloeit.

Ik wenschte dienaangaande eenige denkbeelden mede te deelen, niets liever verlangende dan, zoo ze verkeerd zijn, daarvan teruggebracht te worden.

Wat toch is het gevolg van het gebruik, dat tot nu toe in de meeste legers bestaat, om enkele korpsen of afdeelingen als *ligte* infanterie te beschouwen? — Immers enkel en alleen, om aan die afdeelingen al het gewigt der zekerheidsdienst op den hals te laden, hen bij voorkeur tot de tirailleurdienst te gebruiken en hun aan verreweg de grootste gevaren en de meeste vermoeijenissen bloot te stellen. Het natuurlijke gevolg van deze handelwijze is, dat die afdeelingen bij het ontstaan van eenen oorlog, het eerst buiten staat zullen zijn, de van hen verwachte diensten te bewijzen.

Is dan de overige infanterie niet of gebrekkig in de dienst van *ligte* infanterie geoefend, dan ziet het er met het leger droevig uit; is zij het wel, waarom zou men dan niet beurtelings iedere kompagnie tot die dienst bestemmen en billijkerwijze de gevaren en lasten van den krijg, over allen gelijkelijk verdeelen?

In een leger overigens, zoo als het onze, waarbij de infanterie meest altijd in betrekkelijk geringe sterkte zal optreden, moet zij zóó dikwijls van

de eene tot de andere vechtwijze overgaan, dat zij wel degelijk in beiden bedreven moet zijn.

Zoo lang men afzonderlijke afdeelingen heeft, welken naam zij ook dragen mogen, zal steeds hetzelfde onoordeelkundig gebruik daarvan plaats vinden. Zijn het slechts *in naam* keurtroepen, door kleur of snede van uniform, van de overige infanterie onderscheiden, dan zal dit nadeel niet zoo bijzonder groot zijn; zijn het echter *werkelijke* keurtroepen, dan ondergaat het leger een dubbel verlies, want men verliest dan allereerst de beste soldaten en men schokt het moreel der overige, welke de troepen, die zij als hunnen hechtsten steun beschouwen, al dadelijk als sneeuw voor de zon zien wegsmelten.

Eene andere vraag is: welke soldaten zal men voor die keurtroepen uitkiezen? Zullen het troepen zijn, meer dan andere geoefend in voorpostendienst of tirailieren? Immers neen, — want het zou onverantwoordelijk zijn, een gedeelte der infanterie, in dien gewichtigen tak van het militair onderwijs, bij andere gedeelten achter te doen staan. Het zullen dus waarschijnlijk de beste schutters zijn. — En hoe verkrijgt men die? Hetzij door de scherpschutterafdeelingen, meer dan andere, in het schijfschieten te oefenen, hen meer patronen te doen verschieten; hetzij door de beste schutters uit de andere Kompagniën daarbij over te plaatsen. Het eerste middel vervalt al zeer spoedig, zoodra men werkelijk oorlog voert; men heeft dan geen tijd genoeg om de rekruten, die tot aanvulling dier afdeelingen moeten dienen, zoodanig in het schijfschieten te oefenen, dat zij geacht kunnen worden, met hunne oudere makkers, hierin op ééne lijn te staan. Die afdeelingen zullen dus spoedig eene menigte minder bedreven schutters tellen en na verloop van eenigen tijd slechts meer *in naam* scherpschutterafdeelingen zijn.

De tweede wijze van aanvullen is nadeelig, ja, verderfelijk en gevaarlijk. Daardoor toch berooft men de massa der infanterie van hare beste schutters, van hare krachtigste vuuruitwerking, van hen, die tot voorbeeld en spoorslag der andere soldaten moeten strekken.

Tegenwoordig reeds, in vollen vrede, kan men het nadeel van zulk eenen maatregel opmerken, door de aanvulling der tirailleur-kompagniën uit de overige kompagniën van het bataillon: ten koste der vier overige kompagniën, houdt men die ééne voltallig; die ééne kompagnie is goed, uitmuntend zelfs, maar deze weggenomen, wat blijft er dan van het bataillon over?

En als men nu werkelijk in den krijg is, zal dan een soldaat zijne makkers, waarmede hij zoo menige vermoeyenis, zoo menig gevaar gedeeld

heeft, gaarne verlaten? zal een kompagnies-kommandant, als hem de keuze der manschappen, die hij naar de tirailleur-kompagnie zenden moet, overgelaten wordt, zijne beste soldaten afstaan? en als de kommandant dier kompagnie zelf kan uitkiezen, zal hij dan niet veelal soldaten van een schoon uiterlijk, in plaats van goede schutters krijgen? Al deze vragen laten wij aan een ieder voor zich ter beantwoording over.

Neen, men moet de kompagnïën in hun geheel laten, niet van hare beste schutters berooven, niet uit haar verband rukken; alle infanterie moet goed zijn en geschikt voor de verstrooide, zoowel als voor de gesloten vechtwijze. Men moet de goede schutters bij hunne kompagnïën laten, hen eene onderscheiding geven, en zoo in zeldzame gevallen de vereeniging van een grooter aantal scherpschutters noodig of nuttig is, welnu, men neme ze voor die enkele gevallen uit de kompagnïën, en make er eene soort van reserve van, in de handen van den bataillons-kommandant. En nog weegt het voordeel, dat men hieruit in enkele gevallen verkrijgen kan, niet op, tegen het nadeel, dat uit het misbruik daarvan ontstaan kan.

Men moet dus geene afzonderlijke afdeelingen jagers, scherpschutters, tirailleurs, fuseliers, of hoe men ze ook noemen moge, hebben; maar slechts eene soort van infanterie, berekend voor de taak welke men haar kan opdragen en die nimmer op vreemde hulp, steeds op eigen krachten moet vertrouwen.

's Hage, November 1838.

LANDOLT,

1° Luit.

BESCHOUWINGEN OVER DEN KWADEN DROES EN DEN WORM BIJ DE KAVALLERIE-PAARDEN.

(INGEZONDEN.)

Bij velen blijft steeds een zekere twijfel bestaan over het al of niet besmettelijke van bovengenoemde ziekten; sommige gaan zelfs verder, en beweren dat zij in het geheel niet besmettelijk zijn.

Ten volle van het tegendeel overtuigd, achten wij het niet ondienstig, om alles wat tot staving van onze zienswijze kan strekken, aan het licht te brengen en met overtuigende bewijzen dergelijke gevaarlijke beweringen in het belang der kavallerie te bestrijden.

Met dit doel laten wij hier volgen de aan den Pruisischen kavalleriegeneraal ROTH VAN SCHRECKENSTEIN ontleende, en op praktische ondervinding berustende beschouwingen, over het verlies aan dienstvaarden, door kwaden droes en worm, bij de Pruisische kavallerie, welke beschouwingen des te meer waarde hebben, omdat in alles wat teelt en verzorging der paarden betreft, de Duitschers te regt eene eerste plaats onder de Europesche volkeren bekleeden, en het daarin, door ondervinding, gepaard met naauwgezette waarnemingen, op een hoogen trap hebben gebragt.

Na eene vergelijking tusschen het verlies aan troepenpaarden door kwaden droes en worm bij de Fransche en Pruisische kavallerie, die zeer ten voordeele van deze laatste uitvalt, leest men in het verslag:

Is het hovenstaande ook al een bewijs dat, wat gebruik, verpleging en voeder voor de gezonde, en de zorg voor de zieke paarden betreft, bij de Pruisische kavallerie op eene zeer doeltreffende wijze wordt gehandeld; dat de stallen goed en alle voorzorgmaatregelen genomen zijn om de verdere verspreiding van deze verderfelijke ziekten tegen te gaan, zoo kan het niet ontkend worden, dat, in weerwil van dit alles, die ziekten telkens op nieuw bij de kavallerie uitbreken, en dat het geldelijk verlies dat hierdoor geleden wordt, zeer groot is.

Is het dus uit een finantieel oogpunt beschouwd, reeds van belang om de betrekkelijk geringe uitgaven die tot verbetering der stallen enz. benooidigd zijn, niet te schuwen, wanneer daardoor veel grootere verliezen voorkomen kunnen worden; van hoeveel te meer belang is dan niet het verlies van geheel voor de dienst bruikbare paarden ten opzichte van de slagvaardigheid der kavallerie; bedenkt men bovendien dat bij het plotseling uitbreken van een oorlog de regimenten op marsch kunnen gaan met paarden die de kiem van dergelijke vernielende ziekten bij zich hebben, dan mag zeker het geldelijk belang, hoe groot het ook moge zijn, dat door het te keer gaan dier ziekten, en het behouden van goede bruikbare dienstpaarden verkregen wordt, verre ten achteren staan bij deze laatste overwegingen, die dikwijls, meer dan het zwaard des vijands, de kavallerie te niet doen gaan.

Door de zaak uit verschillende oogpunten te beschouwen, zullen wij trachten de mogelijkheid der vereischte verbeteringen aan te toonen, en die inrigtingen, die den meesten invloed op den gezondheidstoestand der paarden hebben, uitvoerig behandelen, om de middelen aan te wijzen tot het invoeren van verbeteringen die in enkele bijzondere omstandigheden eene dringende behoefte zijn geworden.

Inrigting der verdachte en rotstallen.

Hiervoor is bepaald, dat er voor ieder eskadron 4, en voor ieder regiment 16 plaatsen in een afgezonderd gedeelte der stallen voor verdachte en kwaaddroesige paarden zullen worden ingerigt; dat gedeelte is in tweeën afgescheiden, om de reeds met besmettelijke ziekte behepte paarden van diegenen af te zonderen, waaraan de vereischte kenteekenen nog niet zijn waar te nemen, maar die om bijzondere redenen als verdacht voorkomen.

Slechts dáár waar de bouworde der stallen dit toeliet, zijn deze bepalingen in werking gekomen, en ook dáár nog beantwoorden ze slechts gedeeltelijk aan het doel, en wel om de volgende redenen:

1.) De hierboven vermelde inrigting der stallen voor verdachte en kwaaddroesige paarden, maakt dat alle paarden, hetzij dat die reeds door eene aanstekende ziekte zijn aangetast, of daarvan slechts verdacht worden, in hetzelfde gebouw staan, en dus dezelfde lucht inademen, waardoor ieder onbevooroordeelde zal moeten erkennen, dat alle paarden gelijkelijk aan de besmetting zijn blootgesteld.

2.) Men is met de keuze der plaats voor de verdachte en rotstallen niet voorzigtig genoeg te werk gegaan; meestal bevinden zij zich in de nabij-

heid der andere stallen, bij rijbanen, smederijen, bewaarplaatsen van fourages enz., waar eene geheele afzondering, eene afsnijding van alle gemeenschap met andere paarden eene onmogelijkheid is en het gevaar der verspreiding van een zoo fijn vergift, als dat van den kwaden droes, niet genoeg kan voorgekomen worden.

5.) Die stallen zijn te klein. — Het is gewoonlijk noodig, dat de door verdachten droes aangetaste paarden en zelfs de zoodanige bij welke maar het minste vermoeden bestaat dat zij de kiem van die ziekte bezitten, al vertoonen zich de vereischte kenteekenen ook niet, van de andere paarden afgezonderd en zoo doenlijk in een ver verwijderden stal geplaatst worden, omdat de overgang van den verdachten tot den kwaden droes, en de voorbeschiktheid die sommige paarden, aan wier gezondheid men twijfelt, hebben om andere aan te steken, niet naauwkeurig genoeg kan worden waargenomen.

De volgende voorbeelden kunnen strekken om de waarheid dezer meening te bevestigen:

Het remonte-kommando van een regiment was, na een zeer langen marsch te hebben afgelegd, eerst in December in het garnizoen aangekomen.

Een remonte-paard was onderweg ziek geworden en wegens kwaden droes afgemaakt; uit hetzelfde koppel moest 6 weken later een tweede paard om dezelfde reden doodgestoken worden. Een zeer ervaren kavallerie-officier, die de meeste zorg voor de verpleging zijner paarden had, had zich, in weerwil dat hij met het voorgevallene bekend was, toch uit dat koppel een dienstpaard uitgezocht. Dit paard bleef tot den zomer toe zeer gezond; toen het warme weder echter inviel, kreeg het den kwaden droes en worm, en stak nog een der andere paarden van dien officier aan.

Het volgende bericht kan verder dienen om te bewijzen, hoelang een paard met kwaden droes behebt kan zijn, voor dat zich de gewone kenteekenen dezer ziekte vertoonen, en dat het dan even goed in staat is om andere paarden aan te steken als anders.

In den herfst van het jaar 1855, had het remonte-kommando den kwaden droes medegebragt; de ziekte was echter zoo spoedig ontdekt, dat de andere paarden, door eene zorgvuldige afzondering der remontes, daarvan bevrijd bleven, en alleen deze laatsten er door aangetast werden.

Nadat er bij een eskadron 6 remontes afgemaakt waren, scheen de ziekte in het voorjaar van 1854 uitgewoed te hebben; de overige remontes waren in goed gevoeden staat, glad in het haar en zeer gezond; een er van, een goed gebouwd, levendig en welgevoed paard, had van zijne aankomst af gehoest; dit hoesten bleef voortduren; op stal slechts weinig, maar bij het rijden sterk en aanhoudend. Zonder zwelling der onderkaaksklieren en

zeer goed op adem zijnde, scheen de ziekte van weinig belang te zijn en lag, volgens het gevoelen der paarden-artsen, die het paard met de meeste naauwgezetheid onderzocht hadden, in eene verhoogde gevoeligheid van het strottenhoofd; daarnaar werd het paard dan ook behandeld, doch vruchteloos.

Hoewel de ziekte hiertoe geen aanleiding gaf, kwam het paard den eskadrons-kommandant toch verdacht voor, omdat de paarden die er naast gestaan hadden, voor kwaden droes waren afgemaakt; hij bragt het daarom niet in aanraking met de andere remontes, maar zond het in Mei naar de weide, waar het tot den afloop der herfstmanoeuvres bleef. Het paard was toen in goed gevoeden staat en er bestonden, met uitzondering van het hoesten, niet de minste kenteekenen van ziekte. — De eskadrons-kommandant kon zijn wantrouwen tegen het dier echter niet overwinnen, en, in plaats van het even als de andere remontes, in den, door 140 paarden bezetten stal te brengen, plaatste hij het met twee andere, oude paarden die weinig waarde meer hadden, in een kleinen burgerstal. Het duurde niet lang, of er vertoonde zich bij een dezer laatste verdachte kenteekenen, weldra openbaarde zich de kwade droes en werd het paard afgemaakt. Eenigen tijd daarna ging het met het andere paard evenzoo, terwijl het remonte-paard dik, glad in het haar, levendig en vrolijk bleef en buiten het meer-vermelde hoesten, bij het naauwkeurigste onderzoek niet het minste spoor van ziekte er aan was te ontdekken. In weerwil daarvan bleef de eskadrons-kommandant zoo hardnekkig op het afmaken van het dier aandringen, dat men eindelijk toegaf. Bij de lijkopening bleek dat het geheel in een kwaadsappigen toestand verkeerde; in de longen vond men tuberkelen in hunne verschillende ontwikkeling, sommige daarvan bewezen door hunne kalkachtige droogte, de langdurigheid der ziekte; geheel boven in de neusholte vond men sjankers, terwijl de onderkaaksklieren niet het minste gezwollen waren. Ongetwijfeld was dus dit schoone, moedige dier de oorsprong en verspreider der verschrikkelijke ziekte, die eerst na zijn dood geheel ophield.

Dergelijke voorbeelden schijnen het even raadzaam als noodzakelijk te maken, om een bijzonderen stal ter waarneming van die paarden in te rigten, wier gezondheidstoestand men niet vertrouwt, ook zelfs zonder dat de bepaalde kenteekenen van besmettelijke ziekten zich bij hen vertoonen. — Buiten deze stallen behoorde er per regiment nog een kleinen ver verwijderden stal te zijn, het liefste geheel buiten het kantonnement of de garnizoensplaats, die van een woning voor de oppassers voorzien moest zijn, om die paarden er in te plaatsen waarbij zich meer bepaalde kenteekenen van kwaden droes

of worm vertoonen. Een der eerste vereischten van een dergelijken stal is, dat hij gemakkelijk gezuiverd moet kunnen worden; er moet dus geen houtwerk in zijn; kribben en ruiven moeten van ijzer zijn, en de grond van den stal slechts uit vastgestampte aarde bestaan, opdat men deze zonder groote kosten vernieuwen kan.

Ten bewijze hoeveel er van eene doeltreffende inrigting der kwade droesen verdachte stallen kan afhangen, dient het volgende:

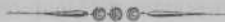
Drie eskadrons hadden in een tijdsverloop van vijf jaar, 55 paarden aan den kwaden droes verloren en deze ziekte hield eerst op, nadat de rot- en verdachte stallen geheel afgezonderd en er de zoo hoog noodige verbeteringen aangebragt waren.

Ieder dienstpaard nu slechts op een verlies van 200 gulden rekenende, zoo bedraagt dat voor de 55 paarden 6600 gulden, terwijl het tiende gedeelte van die som slechts voor de verbeteringen van de stallen was uitgegeven.

Breda, 5 November 1858.

(Wordt vervolgd.)

BOEKAANKONDIGINGEN.

Graaf RADEZKY, Keizerlijk Koninklijk Oostenrijksch Veldmaarschalk. Eene levensschets naar echte bescheiden door eenen Oostenrijkschen veteraan. Uit het Hoogduitsch vertaald door G. KUIJPER Hz., Luitenant-Ingénieur. Met portret en facsimile. Te 's Hertogenbosch bij Gebroeders MULLER, 1858. Prijs f 5,50.

Onder bovengenoemden titel, die welligt te bescheiden, deze levensbeschrijving slechts eene »schets" noemt, leidt de kundige vertaler bij het Nederlandsch publiek in 't algemeen en bij het leger meer in 't bijzonder, een werk in, dat in menig opzigt de hooge belangstelling, die het bij onze Deutsche naburen ten deel viel, ten volle verdient. In krachtigen, helderen stijl wordt ons hier het zoo rijk gevulde en met de geschiedenis van zijnen tijd zoo geheel en al zaâmgevlochten leven verhaald van een man, op wien een tiental jaren geleden geheel Europa de oogen gevestigd hield, die op tachtigjarigen leeftijd eene veerkracht ontwikkelde, welke hem onder de ongunstigste omstandigheden onder alle plannen het stoutste deed kiezen; die toen alles om hem heen dreigde ineen te storten, met krachtige hand het vaandel der trouw omhoog bleef houden, en wien het Oostenrijksche Keizershuis eene verpligting heeft, met slechts weinigen te vergelijken.

Veel, zeer veel valt er uit dit werk te leeren; en hiermede bedoelen wij niet alleen, dat het een rijke bron voor de krijgsgeschiedenis oplevert, dat het eene menigte bijzonderheden vermeldt, die den beoefenaar daarvan te stade kunnen komen; maar vooral wordt hier als onwillekeurig onze aandacht geboeid en onze belangstelling gaande gemaakt, wanneer wij met zulke eenvoudige en toch zoo treffende kleuren beschreven vinden, hoe RADEZKY zijn langen levensloop besteedde, aan welks einde de grijze held, gesteund door zijne rijke ervaring, volkomen geoefend en voorbereid gedurende zijne afgelegde loopbaan, voorgelicht door ernstige studiën, in staat was, roemrijk op te treden op een leeftijd, waarop velen reeds lang het zwaard hebben

afgelegd, om rust na langjarigen arbeid te genieten. En daarom juist achten wij het lezen van de levensbeschrijving van den grijzen veldheer de belangstelling vooral van ieder jeugdig krijgsman zoo dubbel waardig. Zijne trouw, zijn moed, zijne plichtvervulling in dagen van spanning en levensgevaar zullen, wel is waar, onze achting in hooge mate opwekken, maar wat wij nog meer in dat lange krijgsmansleven bewonderen, is de volhardende ijver, waarmede hij iederen dag, ieder oogenblik, hetzij in vrede, hetzij in oorlogstijd, niet alleen zich-zelfen meer en meer zocht te bekwaamen maar ook rusteloos werkzaam was, om ook voor anderen licht te verspreiden op krijgs- en staatkundig gebied. Sprekende getuigen hiervan zijn onder anderen de nu voor weinige maanden nagelaten geschriften, waarin hij een rijkdom van kennis ontwikkelt, die zoowel van helder doorzicht en veeljarige ondervinding, als van grondige studie getuigen (1). Zonder dit zou RADEZKY nimmer den man geworden zijn, die tot in zoo hoogen ouderdom zijnen Keizer en zijn Vaderland zulke gewigtige diensten heeft kunnen bewijzen. Menige bladzijde uit het hier aangekondigde werk, levert daarvan bovendien het meest treffende bewijs. Nu eens zien wij, hoe van zijne veelzijdige kennis gebruik gemaakt wordt, om hem, den dertigjarigen majoor der kavallerie, de oprigting van een bataillon pionniers op te dragen; dan weder vinden wij hem drie jaren later als kolonel aan het hoofd van een regiment kavallerie, dat, ten gevolge van RADEZKY's onvermoeide pogingen in den toenmaligen vredestijd (1804), door den Aartshertog KAREL als model-regiment voor de geheele Oostenrijksche kavallerie wordt aangewezen. Na het einde van den voor Oostenrijk zoo noodlottigen veldtogt van 1809 en den daarop gevolgden vrede, begint zijne werkzaamheid als chef van den generalen staf van den vorst LICHTENSTEIN; de vier jaren, die daarop volgden werden in rusteloze werkzaamheid gesleten en de merkwaardigste geschriften uit voornoemd werk zijn in deze periode opgesteld. Hij was het voornamelijk, die, met het oog op de toekomst, in Oostenrijk hetzelfde wist tot stand te brengen, wat SCHARNHORST in Pruisen had gewrocht, namelijk om het gering aantal troepen, welke de Keizerstaat volgens de vredesbepalingen onder de wapens mogt houden, tot een degelijken kern te maken, waaruit ieder oogenblik eene krachtige armee zou kunnen gevormd worden. Het uitbreken van den oorlog, nadat Oostenrijk eerst de gedwongen bondgenoot van Frankrijk, daarna in eene onzijdige stelling geplaatst werd,

(1) Zij zijn uitgegeven onder den titel: *Denkschriften militär-politischen Inhaltes aus dem handschriftlichen Nachlass des K. K. Oesterreichischen Feldmarschalls Grafen RADEZKY*, en worden ook in het hier besproken werk (bl. 165) aangehaald.

vervolgens als bemiddelaar en eindelijk als vijand van NAPOLEON optrad, bewees de juistheid van RADEZKY'S inzigten. Allergewigtigst is zijn operatieplan en vooral zijne memorie, waarin hij de persoonlijke verhouding van den chef van den generalen staf tot den vorst in scherpe trekken teekent (bl. 185 en volgg.). Herhaalde bewijzen vinden wij verder van den invloed, dien RADEZKY'S krachtige geest op de beraadslagingen uitoefende, welke gevoerd werden in den gedenkwaardigen veldtogt, die de verbondene mogendheden tot binnen de muren van Parijs bragt.

Na den vrede van 1815 ging het in Oostenrijk als in zooveel andere staten — de oude slendriaan met zijne bekrompen inzigten en pedante klein-geestigheid, maakte zich breed en dik, en verdrong de geniale werkende en scheppende kracht, die bij de rust van het oogenblik, de onbekende toekomst nooit uit het oog verliest.

»RADEZKY had de dienst van den chef van den generalen staf te Weenen weder aanvaard, doch spoedig ingezien, dat hij aldaar niet meer op zijne plaats was. Van alle kanten stuitte hij op hindernissen. Wel moesten dan ook zijn rasselende aard, zijne volhardende geestkracht, welke de oude sleur haatte en zijne, wanneer dan ook overéénstemmende met de behoefte des tijds, toch des niet te minder diep in het vleesch snijdende hervormingen in geenen deele naar den zin eener talrijke partij wezen. Gaandeweg bedankten destijds talentvolle en ervaren generaals voor betrekkingen en waardigheden, waarin zij zich in 't geheel niet meer te huis gevoelden sedert zij inzagen en overluid bekenden, dat het verouderde zich zelf overleefd had en zij niets meer ten besten van de dienst vermogten uit te werken. Want na de verbanning van NAPOLEON op St. Helena en bij eenen, naar 't zich liet vooruitzien, langdurigen vrede verleende men aan de van vaderlandsliefde en gehechtheid aan troon en leger vervulde mannen, zelfs aan eenen Vorst SCHWARTZENBERG, niet meer datzelfde bereidwillig gehoor als in de ure des gevaars.

»RADEZKY verloor ziender-oog meer grond. Ook zijne gezondheid was door de laatste, voor een gedeelte zoo vermoeijende, veldtochten aangetast. Onder zoodanige omstandigheden verzocht hij zijne overplaatsing bij het actieve leger, en werd dan ook op den 24ten Junij 1816 als divisie-generaal der kavallerie naar Oedenburg gezonden, waar hij nog uit den jare 1802 tot 1804 in veler herinnering op het gunstigst aangeteekend stond.

»Nauwelijks twee jaren later echter verzocht de toenmalige opperbevelhebber in Hongarijê, Aarts Hertog FERDINAND van Oostenrijk-Este, om den op de lijst van generaals naar rang-orde oudsten luit.-veldmaarschalk Graaf RADEZKY tot *adlatus* te Ofen, ten einde bij zijne herhaaldelijk langdurige

afwezendheid in 't voorzitterschap van het generaal-kommando naar behooren vervangen te zijn. Bij Zijner Majesteits besluit van 12 December 1818 werd deze voordracht goedgekeurd. In den brief, welken de Aartshertog FERDINAND bij deze gelegenheid aan RADEZKY schreef, en waarbij hij hem met zijne nieuwe bestemming bekend maakte, betuigde hij: »dat het hem bijzonder aangenaam wezen zou, hem zoo nabij zich te hebben.» Intuschen leverde, wegens verschillende oorzaken, het verblijf te Ofen gedurende eenen tijd van ruim tien jaren over 't geheel niets aangenaams op, en nog in veel later tijd verwekte de bloote herinnering daaraan bij den overledene eene zichtbare ontstemming.

»Op welke wijze RADEZKY van zijn langdurig verblijf te Ofen partij trok, hiervan leveren zijne eigenhandige aantekeningen de beste getuigenis. Hij beoefende niet alleen de krijgs-wetenschap in hare onderdeelen, en stelde zich in menige zaak, welke was blijven liggen, weder op de hoogte, maar met bepaalde voorliefde wijdde hij zich aan de paardenkennis, nijverheid, landhuishoudkunde en tuinbouw. Aan alle nieuwe militaire inrichtingen en verbeteringen binnen en buiten 's lands schonk hij zijne onverdeelde opmerkzaamheid. Deze weetgierigheid verliet hem zelfs in den hoogsten ouderdom niet. Hij hield er de beste tijdschriften op na, las veel en verzamelde met ware bijënvlijt voor den tijd, dat hem eene eervolle rust vergund zou worden en hij zich er geheel aan kon toewijden, om alles te ordenen en te verwerken. Veel zelfs werd destijds, al was het ook vaak slechts bij wijze van aanduiding, opgeteekend, wat te eeniger tijd aan Leger en Staat voordeel aanbrengen moest. Bij dit streven vond hij eenen grooten steun in de inhoudrijke verzameling van boeken en kaarten, welke hij zich allengs had aangeschaft; hij bezat zelfs verscheidene onuitgegeven kartographische werken en handschriften, loopende van den oorlog tegen de Turken tot aan het einde van de omwentelings-veldtochten. Het grootst gedeelte daarvan ging echter bij den opstand van Milaan in den jare 1848 verloren, en dit verlies viel hem uiterst hard.

»In den tijd zijner aanstelling te Ofen valt ook het spiegelgevecht, waarin RADEZKY in tegenwoordigheid van Zijne Majesteit den Keizer van Oostenrijk het eene gedeelte der troepen en de Aartshertog FERDINAND het andere aanvoerde, en eerstgenoemde zoo doeltreffend manoeuvreerde, dat, toen de Keizer bij den afloop dezer evolutiën met zijne gewone welwillendheid en juiste blik zijne tevredenheid overluide betuigd had, deze zich tot den Aartshertog FERDINAND wendde, en glimplagchend aanmerkte: »Mijn waarde neef! wanneer het ernst geweest ware, zoudt gij er leelijk van langs gehad hebben.»

»Destijds en zelfs nog in latere jaren behoorde het tot de schoonste droomen des overledenen, om het laatste bedrijf van een zoo afwisselend, aan gebeurtenissen zoo rijk en aan de rustelooste bedrijvigheid gewijd leven, even als zoo vele groote mannen der Oudheid, in stille afzondering onder den geest verlevendigende bezigheden te mogen besluiten. Maar de alwijze Voorzienigheid, welke met vaste hand in het lot der stervelingen ingrijpt, had het ten beste van zijn vaderland anders besloten. Door hare beschikking bleef de man voor de dienst zijns vaderlands behouden, die in lateren tijd de eer van Staat en Leger tegen eene opgestane natie en een woordbreukigen Vorst zegevierend verdedigde, en de bereids verloren geachte landen met het bloed zijner dapperen terugwon, ja zelfs den troon en de monarchij met nieuwen luister wist te omstralen.

»RADEZKY'S wenschen schenen trouwens een oogenblik in vervulling te zullen komen. Bereids bij Zijner Majesteits besluit van 18 Februarij 1829 was hij, na twintigjarigen dienstdienst als luit.-veldmaarschalk, bevorderd tot *generaal der kavallerie*, maar tevens op den 24sten November deszelfden jaars, in plaats van den op pensioen gestelden luit.-veldmaarschalk FÖLSEIS tot *vesting-kommandant te Ollmütz* benoemd geworden; eenen post, dien nog weinige jaren te voren zijne oude tegenstrever bij de oorlogen in Italië, de geleerde en waardige grootmeester der artillerie baron ZACH, bekleed had. Ongeveer omstreeks denzelfden tijd verkreeg hij ook het *Burgerschap (indigenaat) van het Koninkrijk Hongarijë*.

»Hij aanvaardde zijne nieuwe betrekking in de stellige overtuiging, dat hij binnen de stille muren van Ollmütz zijn Tusculum vinden, en, aangezien hij reeds zijn vier-en-zestigst levensjaar was ingetreden, ook zijne dagen besluiten zou. Deze aanstelling was hem dan ook deswege aangenaam, omdat hij, bij den minder uitgebreiden werkkring van een vesting-kommandant, bepaald er op rekenen kon, eindelijk zijne denkbeelden over schier alle takken van het krijgswezen — en wel in het bijzonder over de hoogere aanvoering der drie wapens, zoo afzonderlijk als vereenigd, alsmede die over de slag-regeling bij aanzienlijke leger-afdeelingen en over de bevestiging van Staten — tot een wél-geordend geheel te brengen. Tot nog toe waren ze meestal slechts in klad opgeteekend, en zijne eigen rijke onderzanding, zijn praktisch, steeds alleen op het nuttige doelend en zich met hetgeen bereikbaar was vergenoegend verstand zouden hem bij dien arbeid uitmuntend te stade komen. Hij legde wijders zelf een allerliefsten tuin aan, beoefende met buitengemeene inspanning de krijgs-wetenschappen, en schiep steeds groot vermaak in de nu en dan plaats vindende troepen-manoeuvres en in de wekelijksche groote wacht-parades, waarvan hij nooit afwezig

bleef, en die hij door opmerkingen en gesprekken leerzaam en aantlokkend wist te maken.

»Het leger was innig getroffen, toen een zoo hooggeacht en algemeen bemind aanvoerder de werkelijke dienst verliet, en meende dat de nieuwe vredes-betrekking voor eenen man van zoo groote werkzaamheid en zoo veelzijdige kennis weinig aantrekkelijks hebben zou. Velen gingen in hunne eenzijdige beoordeeling nog verder en wilden er eene cabaal in ontdekken; nog anderen waren zelfs er voor beducht, dat hij spoedig geheel op pensioen gesteld zou worden. Ook dit maal echter was den held geen stilven beschoren. Het vaderland riep den te Ollmütz bereids half vergeten krijger na zeer korten tijd weder aan 't hoofd eens legers.

»Na het uitbreken der Julij-omwenteling te Parijs namelijk trok Oostenrijk een talrijk leger in Italië bijéén, waarover het opperbevel werd opgedragen aan den generaal der kavallerie Baron FRIMONT. Deze verzocht, dat zijn veeljarige wapenbroeder RADEZKY hem ter zijde staan mogt, hetgeen de Keizer onder dagteekening van den 26sten Februarij 1851 ook toestond. De generaal der kavallerie FRIMONT was het derhalve, die in zekeren zin den veldmaarschalk de baan voor onvergankelijken roem heropende, en wien de dank van het vaderland voor RADEZKY's weder-aanstelling toekomt. FRIMONT wist, dat er in 't gansche leger geen tweeden te vinden was, die, zoo als zijn nieuwe plaatsvervanger, den oorlog op den oorlog zelven bestudeerd had; en men zag destijds eenen oorlog, eenen zwaren oorlog, waarin zich twee geheel tegenovergestelde en immer vijandelijke beginselen bekampen zouden, met zorg te gemoet.

»Bereids op den 25sten November 1851 werd FRIMONT, na den dood van den grootmeester der artillerie Graaf GYULAI, tot voorzitter van den hofkrijgsraad benoemd. Zijne betrekking in Italië werd aan RADEZKY opgedragen.

»Bij-aldien het eene waarheid is, dat het lot der Staten in de hand des Allerhoogsten berust, en wie zou daaraan twijfelen, dán zal men ook stoutweg mogen beweerden, dat de Voorzienigheid zich hierbij duidelijk liet onderkennen. In elk geval echter bleef het een dier gelukkige ingevingen, welke nimmer missen, groote gevolgen na zich te slepen en het lot van landen en volkeren te bepalen. Want slechts zijn fijne takt, zijne innemende heuschheid en zijne buitengewone geestkracht vermogten, zoo als wij spoedig zien zullen, te midden van staatkundige stormen, welke over enkele landen uitbarstten en ook Italië niet verschoonden, de rust in het Lombardisch-Venetiaansch Koningrijk ten minsten gedurende eene gansche reeks van jaren ongestoord te handhaven.

»Bij de aanvaarding van zijn opperbevelhebberschap bedroeg de Keiz. Kon. krijgsmacht in Italië 104,500 man met 5000 paarden. De beide mobiele legerkorpsen vormden te samen 52 bataillons, 50 eskadrons en 12 batterijen; het overshot bestond in troepen, die niet mobiel waren.

»Wellicht was nooit iemand anders doordrongen zoo als RADEZKY van de waarheid, dat een langdurige vrede het eigenlijk krijgsmans-wezen meer en meer op den achtergrond dringt en aan den invloed van het bekrompen exercitie-plein den boventoon verzekert. Hij was dan ook in de lente van 1851 naauwelijks veertien dagen in Milaan, of hij begon met zijne pogingen tot verwezentlijking van het denkbeeld, om aan de zoo schoone en met den besten geest bezield legermacht aldaar die mate van vaardigheid in 't manoeuvreeren bij te zetten, welke zij bezitten moest, wilde men met volkomen zekerheid de toekomst in 't gemoet zien. Zoo lang FRIMONT nog in Italië was, die zich met de voorgestelde proefnemingen juist niet ingenomen betoonde, en dan ook tot die mannen behoorde, welke van de meening uitgingen, dat: »het leger best was zoo als het zich bevond,» had de zaak groote zwarigheden in. FRIMONT was een oud soldaat, in den oorlog opgewassen, met niet meer dan de gewone kundigheden toegerust, doch vooral dapper, regtvaardig, eenvoudig en een vijand van alle nieuwigheden. Eerst toen RADEZKY na diens afreis de handen ruim had, toog hij met kracht aan 't werk.»

Allerbelangrijkst is de periode van 1851, toen RADEZKY tot opperbevelhebber van het leger in Italië benoemd werd, tot aan het uitbreken van den opstand in Milaan in 1848. In weerwil van alle hindernissen, die hem door kwalijk begrepen spaarzaamheid van het Weener hof in den weg gelegd werden; in weerwil van het weinige gewigt, hetwelk men aan zijne herhaalde waarschuwingen hechte, ging hij onvermoeid op zijnen weg voort, en bijgestaan door zijnen genialen chef van den staf Hesz, bragt hij de onder zijne bevelen staande troepen tot zulk een hoogen graad van geoefendheid, dat hij daarmede den storm het hoofd kon bieden, die in 1848 in Milaan uitbrak, en, hoewel aanvankelijk wijkende voor de overmagt, weldra door een schitterenden veldtog het gezag van zijnen Souverein kon herstellen.

Wanneer wij in de voorafgaande regels het werk voornamelijk van slechts uit één bijzonder standpunt beschouwd hebben, mogen wij niet nalaten ten slotte ook te wijzen op het groote gewigt, dat het, onzes inziens, ook als historisch geschrift heeft. Eene menigte bijzonderheden zal men er in aantreffen, die voor de kennis der gebeurtenissen in de laatste 70 jaar van veel belang zijn, en wanneer het bestek van ons verslag ons niet belette,

al te uitvoerig te worden, zouden wij hier kunnen wijzen op menig gedeelte, waarin over de geschiedenis van dat gedenkwaardig tijdperk een nieuw licht verspreid wordt.

Dat de vertaling van dit werk door den Heer KUIPER werd ondernomen, is voor het publiek een waarborg genoeg dat zij goed is; menige oorspronkelijke aanteekening die hij aan den voet der bladzijde er bijvoegde, verhoogt er de waarde van, terwijl wij volkomen met hem instemmen, wanneer hij in de bladzijden, die tot inleiding zijner vertaling dienen, zegt:

» In een land als 't onze, waar de degelijkheid der kern tegen de geringheid der levende strijdkrachten moet opwegen, is het vooral noodig zoo wel den krijgsman als den burger de *toonbeelden* der edelste zelfverloochening onophoudelijk en klaar voor den geest te stellen, opdat de eerste steeds levendig beseffe wat van hem vereischt wordt, de laatste leere inzien, dat het voor de rust en de weérbaarheid des lands niet alleen te doen is om schoonklinkende woorden, maar vooral om tijd en middelen ter voorbereiding.»

Zeer begrijpelijk is het, wat hij in diezelfde inleiding zegt, dat hij »soms voor den Duitschen woordenpraal, in veelal overdreven betuigingen van onderdanigheid of huldebetoen, de ons Nederlanders eigen bondigheid van vorm en uitdrukking verlangd had.» Wij hebben het oorspronkelijke werk niet bij de hand, maar het zou ons zeer verwonderen, indien de vertaler niet op menige plaats het karakter van het werk in dit opzigt heeft moeten wijzigen. Wij ten minste, kunnen ons moeilijk een Duitscher voorstellen, die, zooals in deze levensbeschrijving geschiedt, van het verleenen der 42 aan RADEZKY te beurt gevallen ridderorden en verdere onderscheidingsteekenen zou kunnen gewagen, zonder telkens alleronderdanigst over deze allerhoogste genade in verrukking te geraten. Slechts op ééne enkele plaats vinden wij hier in de vertaling er nog een spoor van, als wij namelijk op bl. 198 vermeld vinden, dat het den Keizer FRANS — let wel, voor eene kleinigheid als de overwinning bij Leipzig — »allergenadigst had goedge-dacht, vorst SCHWARZENBERG met het Grootkruis der militaire orde van Maria Theresia te verlijden.» 't Is bijna of er van een misdadiger gesproken wordt, die de galg had verdiend en er met eene geeseling afkomt.

Maar wij willen om dezen onvermijdelijken Germaanschen karaktertrek, die trouwens in het boek, zooals de vertaler het ons hier aanbiedt, al zeer weinig spreekt, het geheel niet veroordeelen. Integendeel, de lezer heeft het reeds opgemerkt, dat wij zoowel met den stijl als met den inhoud zeer ingenomen zijn, en de lezing in de ruimste mate aanbevelen.

Natuurlijk hebben wij hier en daar eene enkele drukfout ontdekt, of wel

eene misstelling, die niet alleen aan den zetter te wijten is; wij bieden ze den vertaler en uitgever aan, ten gebruike bij een eventueelen herdruk:

Bl. 121, reg. 3 v. o. lezen wij dat de Keizer uit *Luxemburg* vertrok, dit zal wel *Laxenburg* moeten zijn;

Op bl. 210 lezen wij van een vijftienjarigen Hertog, die, zooals later blijkt, nagenoeg eene halve eeuw gediend had, denkelijk moeten wij hier vijfenzeventigjarigen lezen;

Op bl. 521 vinden wij *Stabs-offiziere* door *staf-officieren* vertaald: uit den geheelen zin blijkt, dat hier van hoofdofficieren sprake is.

Dat de Gebr. MULLER goed papier, een goeden druk en eene goede lithographie geleverd hebben, spreekt van zelve.

L. M.

Nevel en Zonneschijn, door P. F. BRUNINGS, 1^e Luitenant der Infanterie.
Kampen, K. VAN HULST 1858.

Meermalen gebeurt het, dat ons ter aankondiging of beoordeeling in den *Militaire-Spectator* boekwerken worden toegezonden, wier inhoud als niet tot de rubrieken behoorende aan welke dat Tijdschrift zijne kolommen wijdt, zoodanige aankondiging minder passend maakt. Wanneer wij het voorbeeld wilden volgen van onzen Engelschen kameraad *The Military Spectator*, die wekelijks een groot deel zijner ruimte moet wijden aan onderwerpen, die met »*the interest of all branches of the service*» juist niet zeer naauw in verband staan, die tusschen een artikel over den moord te Jeddah en een over »*the new Indian pensions*» aan zijne lezers verhaalt hoe Madame ALBONI in *Maffio Orsini* gezongen had, hoe het nieuwe théâtre in *Covent-Garden* voldoet, of een aanprijzende recensie levert van eene *Fantaisie élégante sur la Favorite*, of van *the Old Soldier's Daughter*, Ballad, composed bij J. L. HATTON, enz., enz., — in een woord, wanneer wij een militair blad voor Engelsche officieren schreven, dan zou het ons waarlijk geene onaangename verpoozing zijn, het meer ernstige werk af te wisselen door nu en dan het gebied der schoone letteren te betreden en ook van daar onzen lezers onze bevindingen mede te deelen.

Daar nu echter om velerlei redenen onze weg in eene andere rigting moet loopen, kunnen wij moeilijk voldoen aan het verlangen van den uitgever, die ons het bovengenoemde werkje, »*ter beoordeeling aan de Redactie van den Militaire Spectator*» toezond.

't Is wel waar, dat de kleine roman, die ons hier in deze bladen te

lezen gegeven wordt, geheel en al den stempel draagt van door een militair geschreven te zijn, dat de handelende personen meest militairen zijn, dat de schrijver een bijzonderen tact heeft, om zijne lezers telkens heldere blikken te doen slaan in het krijgsmansleven zoo als het is, met zijn lief en leed; dat zijn werk, aan hetwelk wij een groot aantal lezers toewenschen, mede een middel wezen kan om het leger en de natie meer en meer tot elkander te brengen; — maar nog eens, het bespreken van dit werk ligt buiten onzen kring.

Het doet ons in dit geval leed, dat die kring zoo beperkt is, want hoe gaarne zouden wij onze lezers, de lectuur van dit uitmuntend geschreven verhaal aanbevelen; hoe gaarne zouden wij hen wijzen op de fijne menschenkennis, die er in doorstraalt, op de benijdenswaardige gemakkelijheid van uitdrukking, op den vloeienden stijl, die aan menig prozaschrijver van den tegenwoordigen tijd tot model zou kunnen dienen. Daar zijn vele bladzijden in, die van diep gevoel, andere, die van echten humor getuigen; er waren uittreksels genoeg uit te maken, die van eene zeldzame gave van opmerken getuigen; zeer vele, die onzen militairen lezers het harte goed zouden doen, die hun als uit de ziel gesproken zouden zijn.

Doch wanneer wij eene beoordeeling schreven, zouden wij er welligt ook de aanmerkingen bijvoegen, die ons onder het lezen door het hoofd gingen; wij zouden bijv. kunnen zeggen, dat de vorm der inleiding ons niet geheel beviel, iets, dat de schrijver zelf eenigzins schijnt gevoeld te hebben; dat de intrigue, hier eigenlijk geheel en al bijzaak, wat alledaagsch is, zoodat zich alles vrij wel laat vooruitzien, en wij in het vijfde hoofdstuk al weten, dat Charlotte op de laatste bladzijde met haar neef zal trouwen, en misschien nog eene enkele opmerking hier of daar; — doch, wij leggen het boek eenvoudig ter zijde, en daar wij vast besloten hebben, er in den *Militaire-Spectator* geene recensie van te schrijven, verzoeken wij al onze lezers de beoordeeling zelf op zich te willen nemen, overtuigd, dat wij dan hun, zoowel als den schrijver, een dienst gedaan hebben, door hun op dit verdienstelijk voortbrengsel der niet-militaire pers te hebben opmerkzaam gemaakt.

L. M.

DRIE BIJLAGEN, BEHOORENDE TOT DE STAATSBEGROTING
VAN 1859 HOOFDSTUK X (1).

1. OPGAVE der vuurmonden, projectielen, affluiten, voertuigen, buskruid, looden kogels, blanke wapenen, tuigen, enz. in de magazijnen der Artillerie, en in gebruik bij het leger, voorhanden op den 1sten Januarij 1858, alle in geheel bruikbaren staat.

Houwitfers van 20 duim.....	246
» 15 » lang, van model.....	37
» 15 » » oud »	130
» 15 » kort.....	236
» 12 »	28
Kanons. Bronzen van 80 pond.....	42
» » 24 »	73
» » 18 »	43
» » 12 » lang.....	300
» » 6 » »	230
» » 12 » kort zwaar.....	94
» » 12 » » ligt.....	65
» » 6 » » zwaar.....	345
» » 6 » » ligt.....	84
Ijzeren » 80 » lang.....	10
» » 80 » kort, van model.....	39
» » 60 » lang.....	69
» » 60 » kort.....	420
» » 36 » kort.....	112
» » 24 » zwaar.....	231
» » 24 » ligt.....	100
» » 18 »	227
» » 12 »	496
» » 6 »	649
Mortieren. Bronzen van 29 duim.....	172
» » 20 »	236
» » Coehoorn-.....	566
» Ijzeren van 39 duim kogel-.....	36
» » 39 » steen-.....	51
Bommen.....	42,226
Granaten. Gewone van 80 pond.....	24,740
» » 60 » en 20 duim.....	238,899
» » 45 duim.....	137,450
» » 13 »	202,545
» » 12 »	49,847
» spiegel-.....	314,965
» hand-.....	273,395
Granaat. Kartets van 24 pond en 15 duim.....	3,678
» » 18 »	2,768
» » 12 » en 12 duim.....	3,140
» » 6 »	7,089

(1) Zie in de Bijlage *Orders, Besluiten* enz. tot dit nummer van den *Militaire Spectator* behoorende, bladz. 64.

Kartetsen van 80 pond.....	3,573
» » 60 »	7,468
» » 36 »	6,517
» » 24 »	13,427
» » 18 »	8,027
» » 12 »	33,057
» » 6 »	49,740
» » 20 duim.....	4,684
» » 15 » lang	6,367
» » 15 » kort	4,379
» » 12 »	4,923
Kogels van 36 pond.....	35,704
» 24 »	189,176
» 18 »	187,045
» 12 »	327,484
» 6 »	353,727
Affuiten. Belegering- tot kanons van 24 pond zwaar	25
» » » 24 » ligt en 18 pd.	45
» » » 12 » lang.....	78
» » » 6 » »	239
» tot bronzen kanons van 24 pond.....	48
» » » 18 »	25
» » » 12 » lang..	177
» » » 12 » kort zw.	90
» » » 6 » lang..	134
» tot ijzeren » » 24 » ligt en 18 p.	23
» » » 12 »	93
» » » 6 »	320
» tot houwitsers » 20 duim....	266
» » » 15 » kort.	286
Affuiten. Veld- tot kanons van 12 pond, kort, ligt en houwitsers van 15 duim van model...	108
» » tot kanons van 6 pond, kort, zwaar..	376
» » tot houwitsers van 15 duim lang, oud mod.	92
» » tot kanons van 6 pond, kort, ligt en hou- witsers van 12 duim.....	144
» Vesting-, tot ijzeren kanon van 24 pd., ligt en 18 pd.	234
» » » 12 »	298
» Wal- tot bronzen kanons van 80 pond.....	13
» » » ijzeren » » 80 »	58
» » » » » 60 en 36 pond..	342
» » » kanons van 25 pond, zwaar.....	283
» » » » » 24 » ligt en 18 pond.	124
» » » » » 12 » lang.....	200
» » » » » 6 »	263
» » » » » 12 » kort, ligt.....	64
Rolpaarden tot ijzeren kanons van 24 pond, ligt en 18 pd...	6
» » » » 12 »	21
Sprinkhanen » » 12 »	24
» » » 6 »	33
Stoelen tot mortieren van 29 duim.....	148
» » » » 20 »	283
» » kogelmortieren.....	57
» » steenmortieren	71
Bagaadjekarren	169
Kaissions van 12 pond.....	99
» » model van 6 pond.....	85

Kaissons oud model van 6 pond.....	74
» van » » 15 duim.....	26
» oud » » 15 »	48
» van 12 duim.....	22
» patroon.....	305
Kanonwagens	88
Koaelkarren	176
Lastslepers	139
Lastwagens.....	129
Parkwagens	125
Pontonribbenwagens	35
Pontonroeibootwagens.....	3
Pontonschraagwagens.....	3
Pontonwagens.....	36
Smidskarren.....	13
Smidswagens.....	60
Transportwagens.....	210
Voorraadwagens.....	104
Voorwagens. Belegering.....	441
» Munitie- 12 pond.....	94
» » van model 6 pond.....	92
» » oud » »	276
» » van » 15 duim.....	43
» » oud » »	93
» » 12 duim.....	45
Ziekenwagens	78
Buskruid, ponden. artillerie.....	1,675,000
» » infanterie.....	867,000
Kogels, looden punt.....	844,440
» » ronde.....	30,800,000
Geweren N°. 4 gewone	48,616
» » » tirailleur.....	4,655
» » » 2 korte.....	93,089
» » » lange.....	59,977
» » sappeurs.....	1,352
Karabijnen. kavallerie.....	3,300
» » marechaussée.....	507
Sabels. artillerie.....	9,910
» infanterie.....	21,353
» kavallerie- van model.....	6,000
» » oud »	6,200
» » sappeurs.....	5,010
Landstorm. bussen.....	1,475
» geweren.....	10,525
» karabijnen.....	4,000
» pistolen.....	3,982
» sabels.....	5,400
Artillerietuigen voor rijpaarden geheel gereed.....	258
» » » in houten en ijzeren tuigd.....	470
» » bespanningen 6 paarden geheel gereed...	60
» » 4 » »	366
» » 2 » (lamoen-) »	134
» » 6 » in hout. en ijzer. tuigd.....	94
» » 4 » »	61
Bruggenhout. Dennenbalken.....	3,008
» » Brugplanken.....	2,244
Beddinghout. Eiken beddingbalken.....	1,119

Beddinghout. Eiken ribben.....	ellen	8,813
» » piketpalen.....	stuks	44,743
» Greenen ribben.....	»	19,413
» » stootbalken.....	»	19,584
» » beddingplanken.....	»	2,825

II. *OPGAVE van den voorraad grondstoffen, voorhanden in de magazijnen der Artillerie op 1 Januarij 1858.*

Dennen deelen.....	ellen	5,710
Dennen vlotdeelen.....	stuks	4,827
Dennen drie-sneédeelen.....	»	614
Eiken balken L. 6.40—4.20.....	»	723
» » 4.10—3.00.....	»	4,260
» » 2.90—1.40.....	»	4,687
» » 1.20—1.00.....	»	204
Eiken kalven.....	»	622
» platen.....	»	5,693
» speeken.....	»	29,903
» velgen.....	»	4,896
» naven.....	»	3,866
» wagenschot.....	ellen	12,984
Esschen platen.....	stuks	447
Greenen deelen.....	ellen	22,249
» ribben.....	»	13,968
Vuren deelen.....	»	3,469
Ijpen platen.....	stuks	2,012
» deelen.....	ellen	542
Blik.....	bladen	5,952
Draad- koper.....	ponden	259
Plaat- ».....	»	25,806
Rond- ».....	»	375
Vierkant- ».....	»	294
Lood.....	»	407,342
Draad- messing.....	»	4,423
Plaat- ».....	»	874
Draad- staal.....	»	43
Gegoten staaf-staal.....	»	6,213
Geslagen ».....	»	18,161
Bandijzer.....	»	50,966
Draad ».....	»	315
Plaat ».....	»	29,468
Plat stafijzer.....	»	207,723
Rond ».....	»	55,484
Vierkant ».....	»	60,224

III. *OPGAVE van het aantal geweren met getrokken loopen bij de korpsen in gebruik en in de magazijnen aanwezig op den 1sten November 1858.*

Aantal getrokken geweren in gebruik bij de korpsen.....	2392
» » » aanwezig in de magazijnen.....	5109
Totaal voorhanden getrokken geweren.....	7501

HET RAPPORT, UITGEBRAGT IN DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN BETREKKELIJK DE UITGAVE VAN BRONNEN EN BOUWSTOFFEN VOOR DE NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Bij gelegenheid, dat wij in dit Tijdschrift de uitgave aankondigden van de Gedenkschriften van Sicco Goslinga, eindigden wij met »den wensch, dat de pogingen gelukken mogen, welke in den laatsten tijd door den Kolonel Knoop in het werk zijn gesteld, om de aandacht te vestigen op het hooge gewigt, dat er in gelegen is, om eene menigte bronnen voor de krijgsgeschiedenis, die nu als in het stof begraven liggen, aan het licht te brengen en tot geschikte bouwstoffen te maken voor eene algemeene krijgsgeschiedenis.»

Wij hadden daarbij het oog op een voorstel, dat de Kolonel Knoop in de vergadering van de Afdeling Letterkunde der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, op den 8sten Maart van dit jaar, had gedaan. Dit voorstel, waarover wij hieronder nader zullen spreken, werd nog in diezelfde vergadering in handen gesteld van eene Commissie bestaande uit de leden Bosscha en Bakhuizen van den Brink, welke daaromtrent den 14^{den} Junij een Rapport aan de Akademie hebben ingediend, dat niet alleen om de uitstekende wijze, waarop het voornoemde voorstel daarin wordt toegelicht en aangeprezen, maar vooral ook om den schat van wetenswaardige bijzonderheden, aangaande de bronnen voor eene Nederlandsche Krijgsgeschiedenis, voor elk officier van het hoogste belang mag gerekend worden. Wij gelooven niet beter te kunnen doen, dan onzen lezers bekend te maken met de geheele geschiedenis van het voorstel, in zooverre het in de verschillende vergaderingen van de Akademie in behandeling is gekomen.

In de verslagen en mededeelingen der Akademie vinden wij opgeteekend, dat in bovenvermelde zitting van den 8sten Maart 1858, de Heer Knoop een voorstel deed, strekkende om de Afdeling (Letterkunde) te doen besluiten,

ten einde tot eene betere kennis der *krijggsgeschiedenis* te komen, een of meer te 's Hage wonende deskundigen uit te noodigen tot het onderzoek in 's Rijks Archief en in andere verzamelingen naar belangrijke stukken en oorkonden tot onze krijgsgeschiedenis betrekking hebbende om daarvan later de belangrijkste en der algemeene aandacht waardigste in het licht te geven.

De aanleiding tot dit voorstel was de uitgave van de *Mémoires* van Sicco GOSLINGA door het Friesch Genootschap, die veel licht verspreiden over de jaren van den Spaanschen Successie-oorlog, toen de genoemde Friesche edelman als Gedeputeerde te velde de beroemde veldheeren MARLBOROUGH en EUGENIUS ter zijde stond.

Het is geen wonder, dat de vergadering de belangrijkheid van dit voorstel beaamde, daar toch behoudens enkele uitzonderingen, de wijze waarop onze geschiedschrijvers de eigentlijke krijgsgesbeurtenissen bestudeerd en voorgesteld hebben, zeer gebrekkig of onvolledig is, en het ten duidelijkste blijkt, dat er vele oorkonden, die daarbij ten grondslag hadden moeten dienen, of niet gekend of niet gebruikt zijn geworden. Door, op voorstel van den voorzitter, het uitbrengen van een rapport dienaangaande op te dragen aan twee mannen als BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, bewees de vergadering genoegzaam dat het haar met een grondig en naauwgezet onderzoek ernst was.

In de daaropvolgende zitting van den 12^{den} April, werd het voorstel weder ter sprake gebracht; de lezing van het rapport werd verdaagd wegens de ongesteldheid van den Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK en de afwezigheid van den Heer BOSSCHA; doch overigens lezen wij in het verslag dier vergadering het volgende:

» Inmiddels deelt de Heer KNOOP nog eenige nadere bijzonderheden ter aanbeveling van zijn voorstel mede. Het doel van het voorstel was, om ons land in het bezit te stellen van eene volledige verzameling van alle belangrijke, tot nu toe aan het algemeen onbekende bescheiden, onze krijgsgeschiedenis betreffende; eene verzameling in den smaak van de *Collection de Mémoires militaires pour servir à l'histoire de France*, natuurlijk met zooveel minder omvang als de krijgsgeschiedenis van ons land minder uitgebreidheid heeft dan die van Frankrijk. Om de waarschijnlijkheid te doen in het oog vallen, dat in onderscheidene openbare archieven zoodanige bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis zullen voorhanden zijn, haalt de Heer KNOOP de bijzonderheid aan, hem door den Archivaris van Gelderland ter kennis gebracht, dat het archief van Kuilenburg onder anderen brieven en papieren bevat van den Graaf VAN WALDECK, die in de 17de eeuw aan het hoofd van de legermacht der Republiek heeft gestaan, waarin zonder

twijfel belangrijke bijzonderheden betreffende onze krijgsgeschiedenis voorkomen, wel waardig om door den druk te worden bekend gemaakt.

» De Heer KNOOP acht het wenschelijk, zich met geene andere bescheiden dan die sedert het begin van onzen opstand tegen Spanje bezig te houden. Hij verlangt dat die bouwstoffen *bij gedeelten* worden uitgegeven, welke ieder een bepaald afgesloten tijdperk onzer geschiedenis omvatten, en schetst in een overzicht dier geschiedenis vijf achtereenvolgende tijdvakken, waarin die verzameling, zijns inziens, zal behooren verdeeld te worden. In de uitgave van elk dier gedeelten zal natuurlijk alleen datgene moeten voorkomen, wat niet reeds uitgegeven is; doch waarbij zou kunnen gevoegd worden eene lijst van de reeds vroeger uitgekomene geschriften tot datzelfde tijdvak betrekkelijk.

» Deze nadere mededeeling geeft aanleiding tot eene belangrijke wisseling van gedachten. De Heer MILLIES zou het zeer wenschelijk achten, dat men bij het bijeenverzamen der bouwstoffen voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis, vooral ook mocht bedacht zijn op hetgeen tot 's lands Overzeesche bezittingen betrekking heeft. Hij vraagt, of de Heer KNOOP dat onderwerp ook tot zijn voorstel wil betrokken hebben? Hij acht dat dubbel nuttig, naardien de officieële stukken, tot dat gedeelte onzer krijgsgeschiedenis behorende, niet algemeen toegankelijk zijn. De Heer KNOOP verklaart, dat dit onderwerp zonder twijfel binnen den omvang van het door hem voorgedragen onderzoek behoort. De Heer VAN LENNEP doet intusschen opmerken, hoe moeilijk het zijn zal, hiermede met eenigen spoed voort te komen, daar wij nog eigenlijk in het geheel geene bruikbare geschiedenis van 's lands Overzeesche Koloniën bezitten. Hoe groot deze gaping in onze geschiedenis is, bleek den spreker onlangs, toen hij zich met de noodige nasporingen voor zijn jongste drama over *de stichting van Batavia* onledig hield. De Heer VAN LENNEP acht het, om die geschiedenis te kunnen bewerken, onvermijdelijk, dat men de plaats, waar de gebeurtenissen voorgevallen zijn, bezocht hebbe. De Heer ACKERSDIJK wijst er op, dat het bezwaarlijk is, de krijgsgeschiedenis en hare oorkonden van de bescheiden voor 's lands historie in het algemeen af te zonderen. Dezelfde stukken kunnen dienstig zijn tot het beschrijven van de *Geschiedenis des Handels en der Nijverheid*, welke men voor de militaire geschiedenis noodig heeft. Daarom is eene afzonderlijke verzameling ten dienste dezer laatste aan bedenking onderhevig. De Heer LEEMANS deelt bij deze gelegenheid mede, dat een kundig officier te Utrecht zich sedert geruimen tijd bezig houdt met het schrijven van *fastes militaires*, waartoe hij van de bouwstoffen, die het Rijksarchief bevat, vlijtig gebruik heeft gemaakt. De

Heer DIRKS geeft te kennen, dat het Friesche Genootschap van Taal- en Oudheidkunde eerlang nog onderscheidene brieven van GOSLINGA zal uitgeven, en dat er onder de nagelatene papieren van den provincialen Archivaris VAN LEEUWEN eene *Levensbeschrijving van MENNO VAN COEHOORN* is gevonden, welke ter herziening aan een kundig officier is in handen gesteld, en eerlang waarschijnlijk in het licht zal gegeven worden. Uit het een en ander blijkt, dat het vak, door den Heer KNOOP ter behartiging aangedrongen, inderdaad niet wordt uit het oog verloren."

In de vergadering eindelijk van den 14^{den} Junij ll. werd, zooals wij boven zeiden, het Rapport van de Heeren BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, gelezen. Wij meenen niet beter te kunnen doen, dan dit geheele, allermerkwaardigste stuk uit de *Verlagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen* in onze kolommen over te nemen, waartoe ons de vergunning op de welwillendste wijze verleend is geworden.

RAPPORT

VAN DE HEEREN

J. BOSSCHA EN R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK,

OMTRENT HET VOORSTEL VAN DEN HEER

W. J. KNOOP,

BETREKKELIJK DE UITGAVE VAN BRONNEN OF BOUWSTOFFEN VOOR
DE NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Ons geacht medelid KNOOP heeft door het voorstel, in de zitting van Maart ll. gedaan en in die van April ll. nader door hem ontwikkeld en aangedrongen, voorzeker aan het doel beantwoord, waarom de groote meerderheid uwer vergadering in het afgelopen jaar hare stemmen op hem verenigde; waarom de op hem uitgebragte keuze ook buiten deze Akademie algemeene goedkeuring en toejuiching vond. Te regt toch mogt het eene versterking van krachten voor dit wetenschappelijk ligchaam geacht worden, wanneer het zich in het bezit kon verheugen van een medelid, hetwelk uitmunt in eene specialiteit, welke eenigzins buiten den kring ligt van onze gewone studiën: de krijgswetenschappen. Hoe vreemd dan ook dit vak aan de meesten onzer moge zijn, de afdeeling had het voorbeeld van buitenlandsche genootschappen niet noodig, om te gevoelen, eensdeels van hoe veel belang de krijgsgeschiedenis is voor de geschiedenis van het volk en van het land: anderdeels, hoe, dank zij den verlichten zin van onze armee,

ook hier te lande de wetenschappelijke beoefening der krijgsgeschiedenis eene hoogte bereikt heeft, welke haar waardig maakt, in den cyclus der wetenschappen, ons ter beoefening voorgeschreven, te worden opgenomen, en zij verblijdt zich, in haar midden den krijgsman te bezitten, die voor deze Akademie de man zijn kan, die de Generaal PELET voor de Fransche, de Generaal RENARD voor de Belgische is.

Van deze beschouwing uitgaande, meent dan ook de Commissie het belangrijke en aanbevelenswaardige van het voorstel van ons geacht medelid niet op nieuw in discussie te moeten brengen, evenmin als zij de vraag wil opwerpen, of de behoefte aan eene verzameling van bouwstoffen, zoo als de voorsteller bedoelt, zoo algemeen wordt gevoeld, en of hare vervulling *tempestief* kan heeten. De Commissie onderwerpt zich gaarne aan het gezag des voorstellers, die een en ander verzekerd heeft. Bij de wijze, waarop uwe Commissie is zamengesteld, zou het onbescheidenheid kunnen heeten, indien zij in het breede gewaagde van een uitvoerigen arbeid, waarin Nederlands heldendaden te land werden beschreven: zij mag echter niet onopgemerkt laten, dat voor de geschiedenis van den aanval en de verdediging onzer vestingen reeds belangrijke bijdragen zijn geleverd; dat twee der voornaamste tijdperken voor de verdediging onzes lands, de jaren 1629 en 1672, het onderwerp zijn geworden van grondige studiën, waarvan de verdiensten door den geachten voorsteller in afzonderlijke beoordeelingen naar waarde zijn gehuldigd; dat het aandeel der Nederlanders in den laatsten veldtog van NAPOLEON uit een krijgskundig oogpunt is behandeld; dat in de jongste tijden door monographiën over afzonderlijke regimenten eene belangrijke bijdrage is geleverd tot de geschiedenis onzer wapenkorpsen; dat de militaire biographie met de levensbeschrijvingen van de Generaals DUMONCEAU en CHASSÉ is verrijkt geworden, en dat al die werken gevloeid zijn uit de pen van deskundigen, van verdienstelijke Officiers onzes legers, die niet voor de moeite zijn teruggedeeind de echte, ook minder algemeen toegankelijke, oorkonden te raadplegen. Ja, wanneer volgens het voorstel van een ander onzer medeleden ook de krijgsbedrijven onzer landgenooten in onze bezittingen buiten Europa in het bestek moesten worden opgenomen, dan zouden wij niet aarzelen de werken van den Hertog van SAKSEN-WEIMAR en van de Heeren DE STUERS, VAN RIJNEVELD, WEITZEL en NETSCHER in uwe herinnering te roepen.

Uwe Commissie echter wenscht, zoo als gezegd is, het beginsel van het voorstel van ons geacht medelid aan te nemen, en bij voorkeur twee vragen te beantwoorden: 1°. Welke zijn te harer kennis de bronnen en bouwstoffen voor de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis, die voor het oogmerk van den

Heer Knoop in aanmerking zoude komen? 2°. Welke zijn de middelen om die bouwstoffen ten meest algemeenen nutte te bearbeiten? In gevalle het misschien bij de beantwoording der tweede vraag mogt blijken, dat uwe Commissie niet in allen opzichte de beschouwingen des geachten voorstellers over de wijze van uitvoering deelt, meent zij door de beantwoording der eerste u in de gelegenheid te stellen, zijn doel op de krachtigste wijze te bevorderen.

De geëerde voorsteller heeft te regt ondersteld, dat de meeste voorraad van bouwstoffen te 's Hage te vinden was, en wij aarzelen niet het Rijks-Archief als de uitgebreidste en belangrijkste verzamelplaats aan te wijzen. In het Archief van de Staten-Generaal, dat aldaar in de grootste volledigheid van het jaar 1576 tot het jaar 1796 is bewaard, vindt men alle besluiten zoo openbare als geheime bijeen, door de Hoogste Overheid genomen ten opzichte van het krijgswezen, de aanstellingen van officieren en hooge bevelhebbers, hunne instructiën, en die van gedeputeerden te velde; in sommige hoogst belangrijke jaren zijn zelfs de besluiten het militaire wezen rakende in afzonderlijke registers opgenomen. Maar belangrijker nog dan de dusgenaamde *uitgaande* stukken, zijn de bij de Staten-Generaal *ingekomene*. Getrouwelijk hielden de aanvoerders onzer legers, de Stadhouders, de bevelhebbers onzer vestingen, onze gedeputeerden te velde, met de Staten-Generaal briefwisseling, en gaven aan deze hunne meesters van elk belangrijk verschijnsel, dat zich in den oorlog had opgedaan, onmiddellijk en omstandiglijk berigt. En het verheugt ons te kunnen zeggen, die brieven zijn althans voor de laatste 200 jaren, bijna zonder uitzondering, in originali voorhanden; waar, voor vroegeren tijd de originelen niet meer gevonden worden, vullen de oude dépêcheboeken ter goeder ure het ontbrekende aan. Die brieven zijn dan ook voor de Heeren DE BORDES en VAN SYPESTEIN hoofdbronnen geweest, zoo als zij het waren voor het medelid uwer Commissie, toen hij onder Nederlands heldendaden te land het beroemde beleg van Namen te beschrijven had, en even belangrijke als ongekende bijzonderheden aantrof in de brieven, welke de Gedeputeerde VAN WEDE VAN DICKVELT aan zijne committenten schreef. Naast de brieven komen in aanmerking de verballen door de gedeputeerden te velde gehouden, welke voor de stadhouderlijke tijdvakken minder talrijk zijn, naarmate het gezag dier gedeputeerden dan minder was. Wij vinden echter uit die tijden een verbaal van de Guliksche expeditie in 1614; een rapport van de veroverde forten op de Schelde in 1652, ingeleverd door VELTDRIEL en COENDERS; een verbaal van VAN AMERONGEN over den veldtocht van 1676. Voor de stadhouderlooze tijden zijn zij

des te vollediger : zij vangen aan met de rapporten over den Munsterschen oorlog in 1665 en springen dan over tot het tijdvak van den successieoorlog van 1702 tot 1712; de laatstgenoemde zijn verballen dikwijls door mannen als GOSLINGA, VAN COLLEN, GELDERMALSUM, VAN VRIJBERGEN zelve gesteld. Wij verheugen ons er te kunnen bijvoegen : aan die verballen uit dat belangrijkste tijdvak onzer krijgsgeschiedenis ontbreekt nagenoeg geen enkel. Even weinig wordt er gemist van de verballen uit den veldtogt van 1744 tot 1748; doch het zijn ditmaal niet verballen van gedeputeerden, maar van de bevelvoerders zelve, van de Vorsten MAURITS VAN NASSAU, HESSEN-PHILIPSTHAL, WALDECK, van de Generaals SMISSAERT, CRONSTROM, VAN DER DUYN, LA ROCQUE, VAN BRAKEL, COENDERS en VAN AYLVA. Het spreekt van zelve dat zij met 1748 ophouden, deels omdat toen een langdurige vrede aanbrak, deels omdat de Kapitein-Generaal of zijn stedehouder de hoogste soevereine magt in den krijg vertegenwoordigde en alzoo regtstreeks de rapporten ontving. — Voor vroegeren tijd hebben wij nog melding te maken van een register capitulatiën en overgiften van steden van 1594 tot 1596. Het Archief der Staten-Generaal blijft, ook de correspondentie waarin dit lichaam met den Raad van State stond in aanmerking genomen, de eerste en voornaamste bron voor onze krijgsgeschiedenis.

Met het Rijks-Archief is van den aanvang af het oud Archief der Provincie Holland vereenigd geweest, en bij het groote gewigt dat deze provincie in het beheer der zaken van de Unie plag te leggen, gebeurde er ook in krijgssaken weinig zonder haar medeweten of medewerking. Doch hare besluiten, zoo openbare als geheime, zijn gedrukt en alzoo voor iedereen toegankelijk. Bij de bewerking van de krijgsgeschiedenis zijn zij onmisbaar. Dewijl toch de verdediging van Holland geacht werd het hart des lands en alzoo het leven van het gemeenebest te beveiligen, levert het Archief van Holland voor ons defensiewezen belangrijke bouwstoffen op. Aan twee afzonderlijke commissiën uit gecommiteerde raden, de commissiën voor de groote en kleine fortificatiën, was deze aangelegenheid opgedragen, en wij verheugen ons te kunnen zeggen, dat de verballen dier commissiën en de daartoe behoorende relativen, sedert het jaar 1648 in onafgebroken volgreeks zijn behouden. Het zijn echter doorgaans jaarlijksche en vervelende berigten omtrent dezelfde inspectiereizen, afgewisseld door bestekken van te maken reparatiën of aan te bouwen werken. Zij zijn volkomen ongeschikt om afgedrukt te worden; maar wie de geschiedenis der oude Hollandsche linie en van de daar binnen gelegene vestingen en verdedigingswerken wil schrijven, moet ze bestuderen. Aan bouwstoffen voor de geschiedenis van veldtogten, en hetgeen de voorsteller de *histoire bataille* genoemd heeft, is het Hol-

landsch Archief minder rijk; toch mogen sommige stukken, tot dusverre in de zoogenaamde loketkast weggestopt, niet onopgemerkt blijven. Men vindt er verstrooide berigten voor de oudere krijgsgeschiedenis, zoo als over het beleg van Sluis onder LEICESTER; van het fort St. Andries in 1600, en over de wereldvermaarde belegering van Oostende; over de mouterij te Geertruidenberg in 1588, onder den naam van *bergverkoop* bekend; eenige papieren en staten van dienst van den Graaf van HOHENLO en den Overste MAARTEN SCHENK; zeer veel over den Kleefsch-Gulikschen oorlog en den Brunswijkschen oorlog in 1615, waaraan ons Gemeenebest een werkzaam aandeel nam. Het belangrijkste uit dien tijd is echter eene verzameling onderschepte Spaansche brieven van de jaren 1595 tot 1604. Voorts uit de jaren 1675 de bij den Raadpensionaris FAGEL ingekomen adviezen omtrent de bewegingen in het Fransche hoofdkwartier te Utrecht. Ook voor de bemoeijingen van den Raadpensionaris DE WITT met het krijgswezen zal eene militaire correspondentie van 1650 tot 1660 nader moeten onderzocht worden. Eenige monsterrollen van regementen door Holland aangeworven, en afrekeningen met de hoplieden, rekeningen van ammunitie en kosten ter verdediging van sommige plaatsen aangewend, verdienen minder om hare innerlijke belangrijkheid opmerking dan omdat zij gedenkteekenen zijn uit den allereersten tijd van onzen opstand. Een aantekeningboekje b.v. van den beruchten LUMEY, tijdens hij uit 's Gravenhage zijn mislukten togt tegen Amsterdam ondernam, vertoont ons duidelijk de nietswaardigheid van dien aanvoerder en blijft in allen gevalle meer geschikt om de hebzucht eens liefhebbers van zeldzaamheden dan de studie van den krijgskundige te bevredigen.

Het tweede onderdeel van het Rijks-Archief, dat eene verzameling van bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis bevat, is het Archief van den Raad van State. Wij mogen echter hieromtrent uwe verwachting niet bevredigen, die misschien hoog gespannen is door de gedachte, dat aan dit collegie vooral nevens den Stadhouder het beheer der krijgskzaken was opgedragen. Het Archief van den Raad van State is in belangrijkheid met dat der Staten-Generaal niet te vergelijken. En zie hier de reden: reeds van den tijd van MAURITS af, waren onze wakkere Stadhouders zelf te veld. De raad nevens hen, zoo als de Raad van State van ouds genoemd werd, trad in hunne schaduw; ondergeschikte bevelhebbers waren over de plannen van den veldtogt en de feiten van den oorlog met den opperbevelhebber in correspondentie en deze met den Souverein, de Staten-Generaal. In stadhouderlooze tijden namen de Gedeputeerden te velde de plaats van den Stadhouder in, en de Raad van State zag hoe langer hoe meer zijne bemoeijingen beperkt

tot het administratief gedeelte van den oorlog: het uitvaardigen der commissiën, waarbij hij meestal de nederige dienaar was hetzij van den wil der Stadhouders, hetzij van dien der souvereine provinciën; het zorgen voor de legerbehoefden, de ammunitie, het onderhoud der vestingen; het uitvinden van middelen om de krijgskas te stijven. Bij het doorloopen van de resolutiën van den Raad van State zult gij bevinden dat de finantiële aangelegenheden hoe langer hoe meer hoofdzaak werden. Onder de thesauriers-generaal en secretarissen vond men mannen als van BEVERNINGK, HOP en van SLINGELANDT; doch het was hunne eigene bedrijvigheid die hen in nadere aanraking met, in aanzien bij de legerhoofden bragt, en de belangrijke briefwisseling, welke zij met deze hebben gevoerd, had het karakter van eene bijzondere briefwisseling, die omging buiten het officiële collegie, waarvan zij de hooge ambtenaren waren. Grooter was voorzeker in de eerste jaren van de republiek de invloed van den Raad van State; maar zoo wij ons verheugen de notulen te bezitten van de instelling van den Landraad van 1581 af, de reeks der ingekomen brieven vangt eerst met het jaar 1606 aan. Het is juist deze verzameling van ingekomen brieven, waarvan wij te bejammeren hebben dat zij op eene onherstelbare wijze geschonden is. Zeer belangrijke jaren voor onze krijgsgeschiedenis hebben het meeste geleden. Van 1625 (beleg van Breda), van 1629 (beleg van 's Hertogenbosch) ontbreken de laatste zes maanden. De jaren 1659 tot 1645 vullen slechts een kleinen bundel; 1663 en 1666 ontbreken; en hetgeen het ergste van alles is, van het jaar 1669 tot op 1686, dus over het geheele tijdvak van den Munsterschen en eersten Franschen oorlog, kunnen alleen de droevige overblijfselen van de laatste zes maanden van het jaar 1675 worden getoond. Volledig intusschen is in het Archief van den Raad van State de reeks van petitiën en van staten van oorlog, en sedert 1641 op weinige uitzonderingen na (1664—1672, 1700—1704) de commissieboeken; voorts de verballen van de commissiën tot de inspectie der fortificatiewerken, de troupes, tienden en verpachtingen: voor Vlaanderen sedert 1628, voor de Maas sedert 1656, voor Wedde en Westwoldingerland sedert 1627, voor Maastricht sedert 1659. Ook de verballen van speciale commissiën voor de grensbepalingen en vestingwerken zijn, voor zoo verre wij beoordeelen kunnen, tamelijk volledig. Al deze opgegevene verzamelingen zijn onmisbare hulpmiddelen voor onze krijgsgeschiedenis; want zij leeren op onderscheidene tijden de hulpmiddelen van den oorlog, den staat en veranderingen van onze vestingwerken, de inrigting van onze legers (althans op het papier), de administratie van het krijgsen defensiewezen, de staten van dienst van onze vermaardste bevel-

hebbers en hoofdlieden kennen: doch een gedeelte van de krijgsgeschiedenis, in den zin waarin die door ons geacht medelid is bedoeld, zijz niet. Het zijn bouwstoffen, die bestudeerd en verwerkt moeten worden tot eene inleiding voor onze krijgsgeschiedenis in het algemeen, of voor de bijzondere hoofdafdeelingen daarvan; allerminst zijz vatbaar om in haar geheel of zelfs bij uittreksel uitgegeven te worden, wil men niet de wereld met drukpapier beballasten, dat door niemand gelezen wordt.

Als een toevoegsel tot het Archief van den Raad van State moeten voorts beschouwd worden eenige stukken en registers, voor ongeveer vijf jaren uit het Archief der Domeinen (vroeger Amortisatie Syndicaat) te Amsterdam naar het Rijks-Archief overgebracht. Bij de verdeeling van de nalatenschap van het Comité tot de zaken van het Bondgenootschap te Lande, de opvolgster van den Raad van State sedert 1793, tussehen de Agentschappen van Financiën en van Oorlog, zijz eenige stukken van militairen aard insgelijks bij het eerstgenoemde departement verdwaald geraakt. Die stukken betreffen intusschen meest generale petitiën, den staat van ammunitie, de achterstallige traktementen, enz. Van eenig meerder belang voor de krijgsgeschiedenis zouden zijz de vrij volledige verzameling capitulatiën met verschillende Vorsten en Staten over het in dienst nemen van vreemde troepen; voorts drie registers van den hoogen krijgsgraad van de jaren 1672 tot 1674, bijzonder in zake van de overgave van Zutphen door W. VAN RUYTENBURCH, Heer van Vlaardingen, in 1672; eindelijk een register instructiën voor de dienst van het kanon uit den tijd van Prins MAURITS kunnen geacht worden.

Op het Rijks-Archief berust nog eene andere verzameling, welke voor de oudere krijgsgeschiedenis niet zonder waarde mag geacht worden. Wij bedoelen het wat al te stout gehalveerde Archief der voormalige Stadhoudelijke Secretarie, waaruit vooral het aandeel door de Provinciën Groningen en Friesland aan onze krijgsgeschiedenis genomen en de wapenfeiten van de waardige krijgsmakkers van MAURITS en FREDERIK HENDRIK, de Stadhouders WILLEM LODEWIJK, ERNST CASIMIR en WILLEM FREDERIK, zouden kunnen gekend worden, ware ook het ander deel dier verzameling in Zijner Majesteits huisarchief even toegankelijk voor het onderzoek gebleven. Ook thans echter mag, bij eene opsomming der bronnen, hetgeen hier voorhanden en openbaar is niet onvermeld blijven. Zoo vindt men hier geregelde berigten omtrent den staat der Friesche garnizoenen en vestingen onder de regering van WILLEM LODEWIJK van 1593 tot 1620; de briefwisseling van de Staten-Generaal en van den Raad van State met de Stadhouders WILLEM LODEWIJK en ERNST CASIMIR van 1602 tot 1651, en met WILLEM FREDERIK van 1641

tot 1664. Vooral voor den Kleef-Gulikschen veldtocht van ERNST CASIMIR zijn vele brieven en aantekeningen van gewigt. De verzameling stukken betreffende het krijgsgerigt in Friesland is vrij volledig, en hoe onbeduidend meestal de zaken zijn daar behandeld, toch verdienen opmerking de berigten over de overgave van de schans Ementil aan VERDUGO in 1590; over de vervolgingen tegen den later zoo beroemden verdediger van Groningen, KAREL RABENHAUPT, gevreesd wegens zijne soldateske ruwheid tegen burgers zoowel als tegen zijne officieren; de verdediging eindelijk van JOHAN VAN BIERUM wegens de overgave van Coevorden aan de Munsterschen in 1672, tot PRINSES ALBERTINE gerigt. Voor den veldtocht eindelijk van WILLEM FREDERIK tot verovering van de Eilerschans, en voor de bedrijven van JAN WILLEM FRISO bij de belegering van Rijssel, Bergen in Henegouwen en Douai, in 1708, 1709 en 1710, zijn hier de oorspronkelijke bescheiden voorhanden. — De militaire oorkonden sedert den tijd van WILLEM IV waren lang bij de Stadhoudelijke Secretarie bewaard en zijn van daar, gedeeltelijk althans, aan het Ministerie van Oorlog overgegeven. Thans zijn zij ook bij deze afdeeling op het Rijks-Archief geplaatst; doch zij zijn van ondergeschikt belang en hebben, op weinig uitzondering na, de meeste waarde voor de geschiedenis der regementen, welke in naauwere betrekking tot het vorstelijk huis stonden: de regementen Oranje-Nassau en de Gardes du corps.

Wij komen tot het Archief van het latere Ministerie van Oorlog, dat insgelijks een paar jaren geleden ten algemeenen gebruike toegankelijk is gesteld. Wij kunnen hier kort zijn, en alleenlijk vermelden dat de verzameling bestaat uit eene onafzienbare reeks verballen en daartoe betrekkelijke ingekomen stukken eerst van het Comité tot de zaken van het Bondgenootschap te Lande, later Agentschap, Secretariaat en Ministerie van Oorlog, die elkander alle in onafgebroken orde, althans voor het oog, volgen; moge zich dan ook hier en daar de treurige ervaring opdoen, dat enkele belangrijke rapporten of mededeelingen door weinig naauwgezette handen zijn geligt geworden. In die oorkonden ligt onze geheele, zij het dan ook niet altoos luisterrijke, krijgsgeschiedenis van het jaar 1795 tot 1810 vervat, en bij den rijkdom der stof zal de toekomstige bewerker van de oorkonden onzer krijgsgeschiedenis, de wet der spaarzaamheid meer dan eenige andere te betrachten hebben. Wij gevoelen dat dit tijdvak, toen onze natie meestal onder vreemde leiding in eene nieuwe krijgsschool zich vormde, zijn groot gewigt heeft, omdat het de nieuwere geschiedenis aan die onzer voormalige Republiek verbindt; maar wij kunnen de overtuiging niet onderdrukken, dat in die massa papieren, zelfs voor de onderafdeelingen

van het bestuur van den krijg, zoo als de departementen van finantiën, van burgerwapening, van onderhoud van Fransche troepen enz. veel, ja het meeste gevonden wordt, dat zonder schade voor de krijgswetenschap, voor de geschiedenis des vaderlands, voor de eer van den Nederlandschen naam gerustelijk vergeten, wij zouden bijna zeggen vernietigd kan worden. Zoo wij hierbij de opmerking maken, dat dit gedeelte des Archiefs ook voor de geschiedenis onzer wapenkorpsen en der regementen van belang is, wij doen het, om tevens uwe aandacht te vestigen op de gaping, welke zich in die geschiedenis voordoet. Ondanks het ophouden van ons volksbestaan bleven onze korpsen en regementen voortduren en onderscheidden zich dikwijls met eere, al streden zij in de rangen van vreemden. Sedert het jaar 1811 is echter hunne geschiedenis daar te zoeken, waar sedert dien tijd het beheer van den oorlog verplaatst was, in de archieven van het Ministerie van Oorlog in Frankrijk. Het zal ook daar zijn, dat de toekomstige verzamelaar de bouwstoffen, zoo al niet voor de — helaas niet meer, onze — krijgsgeschiedenis, maar dan toch voor de biographie onzer dappere krijgsoversten zal te zoeken hebben.

Behalve de genoemde hoofdafdeelingen bevat het Rijks-Archief nog enkele bijzondere verzamelingen, aan die instelling hetzij bij gifte, hetzij bij koop toegekomen, welke bij het bijeenzoeken der bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis niet onopgemerkt mogen blijven. Wij hebben in de eerste plaats de verzameling van wijlen den Heer VAN DER HOOP te vermelden, zoo om hare uitgebreidheid, als om dat juist daaruit die *Mémoires* van GOSLINGA zijn voor den dag gekomen, door welke uitgave ons medelid DELPRAT zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt en die den geachten ontwerper van het onderhavig voorstel vooral in het denkbeeld hebben versterkt, om het bijebrengen van bouwstoffen aan te prijzen. Maar *Mémoires*, gelijk die van GOSLINGA, zoo, als het ware, voor de uitgave toebereid, zijn ook hier zeldzame verschijnselen. Het militaire gedeelte der verzameling waarover wij spreken, werd bijeengebragt door den grootvader van den overledene, Mr. ADRIAAN VAN DER HOOP, die van 1757 af Secretaris van den Raad van State was en in 1748, ten gevolge van een hooggaanden twist met den Prins Erfstadhouder en Kapitein-Generaal, zijn ambt moest nederleggen. In die betrekking was hij in onmiddellijke aanraking geweest met de bevelvoerende officieren in den Franschen veldtogt van 1741 tot 1748 en ontving de rapporten en missiven van HESSEN-PHILIPSTHAL, CRONSTROM, HOBBE VAN AYLVA, DE LA ROQUE en HERTELL. Hij bewaarde die of in het oorspronkelijke of in kopij in zijne verzameling en hield zelfs onder zich uitvoerige meestal met oorkonden gestaafde aantekeningen over de feiten van dien

oorlog: de belegeringen van Meenen, Yperen, fort de Knokke, Dendermonde, Namen, Sluis en Bergen op Zoom; over het Nederlandsche hulp-corps naar Duitschland onder den Luitenant-Generaal SMISSAERT; over den inval der Franschen in 1747; over de veldslagen van Dettingen, Fontenoy en Raucoux, alles voorzien met teekeningen van de legerplaatsen, de stellingen en bewegingen der legers gedurende dien oorlog. Doch ook gedurende zijn ambteloos leven had VAN DER HOOP zich met het bijeenzoeken der bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis bezig gehouden en schijnt met het plan te zijn omgegaan, zelf eene geschiedenis van de verdediging onzes Lands, inzonderheid van Holland in 1672 te schrijven. Het ontwerp dier geschiedenis bevindt zich in meer dan een afschrift onder zijne papieren. Daartoe had hij zich in het bezit gesteld van de aanteekeningen en plannen van den beroemden Amsterdamschen Burgemeester H. HUDDE en dien correspondentie met zijn nog beroemder medecommissaris CHR. HUYGENS, over het versterken van de Yssellinie, — en van latere plannen voor het aanleggen en versterken van de Grebbelinie. Voorts had hij veel voor de veldtogten van 1705 tot 1709 bijeengebragt, daaronder de minuteele verballen van de gedeputeerden te velde, welke te meer met de originelen, in het Archief van de Staten-Generaal voorhanden, verdienen te worden vergeleken, omdat daaraan als bijlagen oorspronkelijke stukken, daaronder zelfs brieven van MARLBOROUGH, zijn toegevoegd, welke in de verballen niet zijn opgenomen. Wij onderscheiden daaronder de papieren van den Heer VAN SCHAGEN, gedeputeerde te velde in 1705, en een journaal van het voorgevallene in de belegering van Hoey in 1705. Wij zwijgen van talrijke portefeuilles met aanteekeningen en retroacta van VAN DER HOOP zelve over het administratief en financieel beheer des oorlogs, die niet als oorspronkelijke bouwstoffen, maar bij de bearbeiding van deze als nuttige handleiding kunnen dienen. Die aanteekeningen werden voortgezet en bijgehouden door zijnen zoon FR. VAN DER HOOP, sedert 1787 tot in 1795 Thesaurier-Generaal der Unie. Ook deze ontving in die betrekking over het eerste gedeelte van den Franschen veldtogt in 1795 niet onbelangrijke mededeelingen, welke nevens andere stukken, ook over de onlusten in de Generaliteitslanden tijdens den opstand van VAN DER NOOT en VAN EUPEN, onder die verzameling worden bewaard.

Naast deze verzameling verdienen vermeld te worden de belangrijke bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis, welke in de nalatenschap van den vroegeren Secretaris van den Raad van State, later Raadpensionaris, SIMON VAN SLINGELANDT worden aangetroffen. Het Archief heeft die stukken te danken aan de onbekrompenheid van een van 's mans nakomelingen, aan wien de

kostbare verzameling van zijn beroemden voorvader bij erfenis ten deele viel. Gij alle kent de belangrijke uitgegevene verhandelingen over het beheer der militia van den Staat van den Raadpensionaris. De talrijke aantekeningen voor, de verschillende ontwerpen en redactien van die verhandelingen hebben derhalve thans mindere waarde; doch dit is het geval niet met de brieven van MARLBOROUGH over de jaren 1702 tot 1707, 1710, 1711, van ATHLONE van 1702, met enkele van WASSENAER, STERRENBURG en SLANGENBURG. Zij vormen eene geregelde reeks, waarvan de belangrĳheid gewaarborgd is door den naam der brieveschrijvers evenzeer als door dien van den man aan wien zij gerigt zijn. Men vindt hier voorts, wat ook bij VAN DER HOOP niet ontbreekt, allerlei berigten en beschouwingen over het beruchte gevecht van Ekeren en de gedragingen daarbij van de hoofdbevelhebbers; eindelijk ook eene Fransche beschrijving van den veldtogt van 1674, welke, zoo wij meenen, nog ongedrukt en ongebruikt is.

Omdat wij ons door het bovengemelde in den tijd van den successieoorlog verplaatst vinden, zij hier nog aangemerkt, dat in de talrijke bundels brieven aan Mr. JOHAN VAN DEN BERGH, sedert 1709 gecommiteerde van wege de Republiek tot het bestuur der Spaansche Nederlanden, nog wel het een en ander ook voor de krijgsgeschiedenis van die dagen zal te vinden zijn: de namen des brieveschrijvers, de Gedeputeerden te velde v. REEDE VAN RENSWOUDE, VAN COLLEN, VAN REGTEREN-ALMELO, VAN BORSELEN-GELDERMALSUM doen zulks vermoeden. Ook die verzameling brieven kan op het Rijks-Archief nader onderzocht worden.

Sedert vier jaren kwam dezelve instelling door aankoop in het bezit van eenige papieren van den Admiraal VERHUELL. Wij moeten opmerken dat er zich onder die papieren zeer belangrijke aaneengeschakelde berigten bevinden over de onderneming der Engelschen in Zeeland in 1809. VERHUELL kommandeerde destijds het eskader op de Zeeuwsche stroomen en stond als zoodanig in betrekking met den Prins van Ponte Corvo, als bevelhebber van het Noorderleger, en den Maarschalk DUMONCEAU, als Kommandant van Bergen op Zoom. VERHUELLS berigten aan den Koning en aan den Prins van Ponte Corvo zijn in afzonderlijke registers gekopieerd. Wederkeerig vindt men hier brieven van den Koning, den Maarschalk BESSIERES, den Generaal DUMONCEAU, den Vice-Admiraal KIKKERT en anderen aan hem. Over de onderneming van VERHUELLS adjudant, den Kapitein DE TABOR, en de zoo kloekmoedig uitgevoerde verkenning door den Scheepsluitenant OSSENWAARDE zijn hier de meest oorspronkelijke berigten: terwijl de rapporten en consideratiën van VERHUELL zelve over de verdediging van Zeeland en de

Zeeuwsche stroomen voorzeker het nader onderzoek van deskundigen zouden uitlokken.

Bij deze aanleiding moeten wij opmerken dat het moeilijk is eene scherpe lijn te trekken, om aan te wijzen welke afdeelingen van het Rijks-Archief bouwstoffen opleveren voor de ontworpen krijgsgeschiedenis, welke niet. De archieven van ons Zeewezen, dat zulk een krachtig en eervol aandeel aan de gevoerde oorlogen genomen heeft, verdienen bijzondere behartiging, en het is bepaaldelijk daar, dat ook voor het latere tijdvak de plannen tot versterking van den Helder en Vlissingen, zoo als de verbalen van de commissie voor de werken te Hellevoetsluis moeten gezocht worden. Ja de archieven van buitenlandsche zaken en de verbalen onzer gezanten leveren dikwijls voor dit onderwerp rijke stof. Wij willen een paar voorbeelden aanvoeren. Het verbaal van JACOB HOP over zijne zending naar Engeland in 1689 tot 1692, bevat voor den veldtogt van 1690 in Ierland en dus voor de krijgsbedrijven van WILLEM III en ATHLONE talrijke bijzonderheden, omdat de gezant den Koning en het leger volgde. De briefwisseling van onzen gezant in Portugal SCHONENBERG, houdt de meest uitvoerige berigten in omtrent den veldtogt van ons hulpcorps gedurende den successieoorlog in Katalonië onder FAGEL en FRIESHEIM. De onmiddellijke legerberigten dier legerhoofden aan onzen gezant bevinden zich daaronder. Dezelfde veldtogt werd mede gemaakt door den lateren Generaal der ruitery VON SCHLIPPENBACH. Hij stelde in levendigen stijl zijne herinneringen van dien tijd voor Prins WILLEM IV te boek, die ze echter ongedrukt in de boekerij der Staten-Generaal liet vergeten. Er was wel eenige reden voor. Want bij menige bijzonderheid omtrent den veldtogt had SCHLIPPENBACH er behagen in geschept, omtrent zijne avonturen in Spanje tooneelen mede te deelen, die den beroemden roman van LESAGE tot volkomene waarheid maken.

Uwe Commissie stapt hiermede af van het Rijks-Archief. Zij had de verzekering, dat overeenkomstig de instructie voor den dienst van het korps Ingenieurs van 14 Januarij 1815, III Hoofdst. art. 27 tot 40, bij het topographisch bureau aan het Departement van Oorlog eene aanzienlijke hoeveelheid memoriën en kaarten betreffende het defensiewezen moest opgelegd zijn. Het onderzoek van den inventaris dier stukken is haar met de meeste welwillendheid door dat Departement toegestaan, en zie hier het resultaat. De verzameling betreft bijna uitsluitend het defensiewezen. Zij is zamengebragt o. a. uit stukken, uit het Archief van den Raad van State en de sedert 1795 aan elkander opgevolgde directiën van oorlog geligt. Ook eenige Fransche memoriën uit den tijd der Fransche overheersching, over

sterkten in Staats-Vlaanderen, Zeeland en Limburg, waaronder verscheidene van den Ingenieur PARIS, zijn uit de Fransche archieven in origineel of kopij medegedeeld. Zij zijn onder de rubriek Oud-Archief van Oorlog aangewezen. Een gedeelte stukken behoorde vroeger tot het Archief van den Grootmeester der Artillerie. Anderen zijn uit de nalatenschap van hoofd-officieren, de Generaals KINSCHOT, SIDERIUS, WILDEMAN, de Kolonels NOLTHENIUS DE MAN, LEFEVRE DE MONTIGNY en VAN BRIENEN VAN RAMERUS herkomstig. De verzamelingen van WILDEMAN en VAN BRIENEN blijken wel de belangrijkste en meest stelselmatig bijeengebragte te zijn. Voorts heeft het Rijks-Archief, onder voorwaarde van algemeene toegankelijkheid, aan het topographisch bureau eenige memoriën, meestal van oudere dagteekening, de verdediging des Lands betreffende, afgestaan, zoo mede zijne militaire plans en kaarten. Hetzelfde is onlangs door de Koninklijke Bibliotheek ten opzichte der kaarten geschied. — Het is verder uwer Commissie gebleken dat zeer weinig memoriën in het Archief van het topographisch bureau, hooger dan de vorige eeuw opklimmen; dat verre de meeste kopijen zijn, waarvan de originelen elders, zoo wij hopen ter plaatse waar zij behooren, worden aangetroffen. Eenheid en volledigheid ontbreken tot dusverre: een noodzakelijk gevolg van het steeds voortdurend en nog onvoltooid verzamelen. Voor sommige afdeelingen van ons defensiewezen is de voorraad rijker dan voor andere: het rijkst voor de linie van de Eems en die van den IJssel; ook voor de oude Hollandsche waterlinie is eene verzameling uit het archief der 1° fortificatiedirectie herkomstig, welke memoriën, verballen en rapporten bevat van den tijd van den veldmaarschalk WÜRTZ, 1672, af tot op den Franschen inval in 1747. Zij is door de kundige Ingenieurs HERTELL en PREVOST bijeengebragt. Wie uit de bronnen zelve de werkzaamheden en de stelsels onzer vestingbouwkundigen wil leeren kennen, vindt hier ruime stof; doch ook deze ongelijk verdeeld: voor COEHOORN en PASSAVANT weinig; meer voor HERTELL, PREVOST en de DE ROYS; het meest en bijna volledig voor C. DUMOULIN. Met betrekking tot den oorlog van 1794 teekenden wij onderscheidene journalen van belegeringen op, zoo als van Grave door DE MAN, van Maastricht door . . . , van Nijmegen door LOTICHUS, van Sluis en Cadzand door LE SAGE. Tot denzelfden veldtogt behoort eene verzameling van stukken betreffende het crimineel proces tegen den Lt.-Kolonel DE FREYTAG wegens pligtverzuim bij het stellen der inundatiën in Vlaanderen. Voor denzelfden tijd bragt de Lt.-Kolonel VAN BRIENEN VAN RAMERUS uit oorspronkelijke stukken een opstel bijeen, dat onder den titel van Bijdragen tot de geschiedenis van den Oorlog in 1794, bijzonderlijk aan de Maas en Waal, hier in handschrift berust. Dezelfde officier maakte

zich niet minder verdienstelijk door het bijeenbrengen van alles wat uit later tijd omtrent de verdediging van Zutphen te vinden was, en stelde daaruit eene Geschiedkundige beschrijving der fortificatiewerken van die stad op. Uit vroegeren tijd vielen onder onze opmerking: een Journaal van de belegering van Maastricht in 1748, gehouden voor en gedurende het beleg van 7 April tot 7 Mei, waarbij een *Recueil de pièces relatives au siège*; eene Memorie over de vesting Maastricht met eene schets der doorgestane belegeringen, van den Ingenieur E. W. BERG; eene Beschrijving van den aanval der Pruiszen op Amstelveen in 1787. Voor lateren tijd trokken onze aandacht: eene Briefwisseling van den Directeur Generaal VAN HOOFF, den Lt. Kolonel Ingenieur KRAYENHOFF, den Agent van Oorlog PIJMAN en den Schout bij Nacht STORY over de batterijen tot verdediging van den Helder van 1798; eene Memorie over eene gehoudene beraadslaging door den Agent van Oorlog, den Generaal en Chef BRUNE, den Generaal d'ARDENNES, den Kol. Ingenieur JULLIEN, den Inspecteur Generaal PARAVICINI DI CAPELLI en den Directeur Generaal VAN HOOFF (21 Aug. 1799); eene Verzameling van memoriën en rapporten over de verdediging van Nederland bij het Comité tot het Bondgenootschap te Lande en den Agent van Oorlog ingediend (1796—1801); eene dergelijke over de Verdediging van Amsterdam van 1801 tot 1810, waaronder de rapporten van SIDERIUS, DEMARÇAY, DUMONCEAU, KRAYENHOFF; de *Extraits des registres du Comité central des fortifications à Paris relativement à la défense de la Hollande, séances du 26 et 27 Février 1812*; de Journalen van de belegering van Naarden in 1814, door VAILLANT en VAN DEN BOSCH. Wat VAN BRIENEN VAN RAMERUS voor Zutphen deed, deed in 1814 J. D. PASTEUR voor Breda door het schrijven eener Memorie over die vesting, »bevattende de geschiedenis van haren aanleg, »doorgestane belegeringen en beschrijving der werken." Evenzoo heeft in den jongsten tijd de kundige en ijverige Kapitein Ingenieur, Jhr. J. W. VAN SYPENSTEIN, het Archief der genie met eene uit oorkonden geputte en door oorkonden gestaafde Geschiedenis van de bevestiging van den Helder verrijkt.

Uwe Commissie heeft hare aandacht gevestigd op een derde Staats-Archief als voor haar onderwerp van belang: het Archief van het Hoog Militair Geregts-hof te Utrecht. De beschrijving daarvan door wijlen den Heer J. HONA SICCAMA in de seetievergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap in den jare 1846 geleverd, heeft haar de taak gemakkelijk gemaakt. Uit hetgeen wij u reeds mededeelden omtrent dossiers van militaire strafzaken in andere Archieven voorhanden, niet minder dan uit de beschrijving van den Heer SICCAMA, blijkt het, dat ook dit Archief de vereischte volledigheid mist. Intusschen mag het voor het voorgestelde doel niet ongebruikt blijven.

De partijboeken, bevattende de resolutiën, indagingen en sententiën van den Raad van State, als oppersten regter in krijgssaken, vangen aan met het jaar 1595 met een veelbelovenden naam, dien van den dapperen, maar roekeloozen HERAUGIÈRE, en loopen door tot 1607; vervolgens van 1621 tot 1645, van 1655—1657, van 1675—1681. Ook uit het tweede stadhouderlooze tijdperk zijn over een twaalfstal jaren dergelijke registers voorhanden, en sedert 1784 tot op de slooping van het Gemeenebest zijn de handelingen van den Raad ten opzichte der regtspraak vrij volledig. De partijboeken van den Raad van State worden afgewisseld door de registers van zijnen mededinger, den Grooten Krijgsraad of Hoogen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden, al naar deze, vooral onder bescherming der Stadhouders, meer gezag aan zich trok. Die registers zijn van 1607—1609, van 1624—1629, in welke laatste ons de krijgswaardens vertoond worden, zitting houdende in de legers zelve, van MAURITS voor Breda in 1625, van FREDERIK HENDRIK voor 's Hertogenbosch in 1629. Bejammerenswaardig blijven de gapingen van de jaren 1641—1652 en van den eersten regeringstijd van WILLEM III, waardoor wij de processen van MONTBAS en PAIN-ET-VIN missen; en het uiteenliggen der plaatsen, waar de Archieven van den Raad van State en het Hoog Militair Gerechtshof bewaard worden, heeft tot dusverre verhinderd, te onderzoeken in hoeverre de leemten van het eene uit het andere kunnen worden geheeld. Sedert 1674 begint eene jaarlijks doorlopende reeks van Stukken van onderscheiden aard: sedert 1682 registers van notulen en sententiën voor elken veldtogt; voorts missiven, en van 1696 adviezen op rekwesten. Uit het volgend tijdperk, beroemd door de namen van EUGENIUS en MARLBOROUGH, zijn stukken van dien krijgswaard, notulen, sententiën en adviezen voorhanden, welke doorloopen tot aan den vrede van Utrecht. WILLEM IV herstelde den Hoogen Krijgsraad niet, welke onder het bestuur van HEINSIUS en SLINGELANDT had opgehouden te bestaan; maar verving dien door afzonderlijke hooge krijgswaardens, waarvan een aanmerkelijk aantal stukken nog aanwezig is. Doch eerlang werd de Hooge Krijgsraad hersteld, en zoowel onder het bestier van de Prinses ANNA als onder de voogdij van den Hertog van Brunswijk en tot in het jaar 1785 treft men van dien raad wel de meeste bescheiden aan. Ongelukkiglijk zijn de notulen slechts over zes jaren behouden; talrijk echter zijn de dossiers van anderen aard, helaas! over een tijdvak, dat in onze krijgsgeschiedenis weinig beteekende, maar te vruchtbaarder was in redeneringen en ontwerpen ook over de regtspraak over het krijgsvolk. Sedert 1795 bevat het Archief van het Hoog Militair Gerechtshof een aantal stukken, het regtsbeheer van het Comité tot het Bondgenootschap te Lande betreffende. Na 1798 volgen

de notulen enz. van 's Lands Advokaten, aan welke de militaire jurisdictie toen was overgegaan; behalve hunne gewone notulen zijn hier secrete notulen en stukken, rakende den Generaal DAENDELS en zijne bekende onderneming van 12 Junij 1798 voorhanden. Van de opvolgende Hooge Vierschaar van 1799, van de Hooge Militaire Vierschaar van het krijgsvolk beide te water en te lande van 1801, tot op de oprigting van het Keizerlijk Geregts-hof te 's Hage in 1812 zijn de meeste oorkonden nog aanwezig.

Uwe Commissie is insgelijks in de gelegenheid geweest, zich te vergewissen wat de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage voor onze krijgsgeschiedenis nog ongedruks zou kunnen opleveren. Zoo hare verwachting hier over het geheel is teleurgesteld, zij moet echter als op iets hoog belangrijks uwe aandacht vestigen op de memoriën van den lateren Raadpensionaris ANTHONY DUYCK, die destijds Prins MAURITS als Secretaris in het leger vergezelde en nauwkeurig aanteekening hield van alles wat hij in den veldtogt zelf zag en hoorde. Hoe goed hij dit deed mag blijken uit het bekende feit, dat de veldheer zelf DUYCKS verhaal van den slag van Nieuwpoort als het meest juiste prees. Die memoriën vullen in zeer klein net schrift zes kwarto boekdeelen en loopen van de jaren 1595 tot 1602. Een band over de jaren 1598 en 1599 was reeds, vóór de Koninklijke Bibliotheek het HS. aankocht, vermist geraakt. Het is mogelijk, dat DUYCKS memoriën aan BOR en VAN METEREN niet ten eenen male onbekend zijn gebleven; maar bij de erkende bekwaamheid van den schrijver, bij de zekerheid van hier goede berigten van een ooggetuige aan te treffen, zou uwe Commissie niet ongeneigd zijn, den wensch te uiten, dat mogt, op welk eene wijze dan ook, aan het plan van ons medelid KNOOP uitvoering worden gegeven, de proefneming werd begonnen met dit belangrijk handschrift van MAURITS vriend en krijgsmakker. Onder de bescheiden op de Koninklijke Bibliotheek voorhanden troffen wij voorts onderscheidene afbeeldingen van marsch- en slagorders en van legerkwartieren uit den Kleef-Gulikschen oorlog; *mémoires des choses qui se sont passées durant le siège de Bois le Duc* van 1629, reeds door den Heer DE BORDES voor zijn werk gebruikt; een *mémoire de ce qui s'est passé de plus considérable aux Pays-Bas durant la campagne de 1709*, par Mr. VAN DE WERVE, die niet onbelangrijk schijnt; eene verzameling papieren van DE ROY uit de jaren 1757—1745 over het formeren van de Grebbelinie; een verbaal van VAN IDDEKINGE over de verdediging van Zwolle van 1755; eindelijk het journaal en rapport van den Prins van Hessen aan Z. H. over de belegering van Maastricht in 1794.

Hoe schraal de oogst, op geringe uitzondering na, op de Koninklijke Bibliotheek ook zij, uwe Commissie wenschte er uwe aandacht op te ves-

tigen dat ook de handschriften van andere openbare bibliotheken voor het ontwerp van ons geacht medelid een gezet onderzoek vereischen, en herinnert U dat b. v. de Provinciaal Friesche Bibliotheek zich onlangs verrijkt heeft met hetgeen door wijlen den ijverigen VAN LEEUWEN over den beroemden COENHOORN was bijeengebragt. Volgens welwillend verstrekte opgave bezit ook de Bibliotheek der Militaire Akademie te Breda eenige handschriften welke een nader onderzoek zouden verdienen. Daartoe behoort een band met kopijbrieven van DIJKVELD, tijdens het beleg van Namen geschreven, en met een tweetal brieven betrekkelijk den bekenden strooptogt van GROVESTINS in den jare 1711. De laatste zijn echter afgedrukt in den Almanak der K. M. A. van 1850. Voorts hebben wij een boekdeel opgeteekend, getiteld rapporten en ordonnantiën uit den oorlog van 1705. Eenige handschriften zijn verders ingevoegd in drie foliobanden, ten opschrift dragende: *Militaire zaken*, en loopende over de jaren 1651 tot 1761.

Na deze opgave van de bronnen, welke onder het bereik van het onderzoek uwer Commissie waren, wenscht zij U kortelijk eenige aanwijzing te geven omtrent die, welke voor het oogenblik buiten haar bereik zijn.

Wat wij u van de belangrijkheid van het Archief der voormalige Staten van Holland en Westvriesland mededeelden is evenzeer, zij het dan ook naar gelang van haren minderen invloed, toepasselijk op de overige provinciën, en voorzeker hebben Gelderland, Utrecht, Overijssel, Groningen en Noord-Brabant sterker in het lijden des oorlogs gedeeld dan Holland. Voor Groningen en Friesland zal wel het meeste wat de krijgsgeschiedenis betreft in het Archief der Stadhoudelijke Secretarie vereenigd zijn geweest, en het zal dus vooral noodig blijven de verstrooide ledematen van dat ligchaam weder bijeen te gaderen. Voor Utrecht weten wij, dat door den Heer DE BORDES voor zijne Geschiedenis der verdediging van Nederland in 1629 de notulen van Staten en Gecommitteerde Raden dier provincie zijn geraadpleegd geworden. Van alle provinciën mogen wij verwachten dat zoowel om de betrekking, waarin haar archiefwezen tot het Rijk staat, als ten gevolge der welwillendheid en belangstelling van Heeren Griffiers, Gedeputeerde Staten en Archivarissen, het onderzoek der bouwstoffen voor de krijgsgeschiedenis gemakkelijk zal zijn. Van de provinciale Archieven tot de afgesloten en bijzondere Archieven vormen die onzer gemeenten den overgang, indien zij niet veeleer tot de laatste behooren, zoolang de ondoordachte bijvoeging van het tweede lid van artikel 105 onze gemeentewet ontsiert, en die oorkonden aan willekeur en bekrompenheid prijsgeeft. Onze talrijke stedenbeschrijvingen zijn rijk aan bewijzen van hoeveel belang die gemeente-archieven ook voor de gebeurtenissen van den oorlog zijn: eenige

belangrijke monographiën over de verdediging van Staats-Vlaanderen in 1672, zoovele beschrijvingen van het beleg van Leiden hebben geene andere bron. Wij weten, dat o. a. uit de Archieven der gemeente Hasselt eene beschrijving van den belagehelijken burgeroorlog, te midden van vredestijd door de andere leden van Overijssel tegen die stad gevoerd, is zamengesteld, welke nog in handschrift ligt. Wij moeten echter onze aanstaande onderzoekers en zelfs den geachten voorsteller voor eene teleurstelling waarschuwen, die zich herhaaldelijk zal voordoen. In de hagehelijkste oogenblikken van de belegeringen werden de notulen van den raad het slechtst en het ongeregeldst gehouden; soms zijn zij geheel verdwenen en vullen slechts stedelijke rekeningen de gedachtenis van niet of kwalijk geboekte feiten aan. Of de drang der gebeurtenissen zelf overrompelde de pen van den stadschrijver, of bij de hagehelijkheid van den uitslag zochten de partijen, die nimmer in een gemeentebestuur ontbraken, hare verwachtingen en angsten, hare neigingen en de ingevingen van haar belang, des noods door het vernietigen der oorkonden voor den overwinnaar of voor de nakomelingschap te verbergen. Een archief als dat van Kulenburg, waar al de papieren van den Graaf GEORGE FREDERIK VAN WALDECK, die in de zeventiende eeuw aan het hoofd van ons leger stond, nog vereenigd zijn, is eene uitzondering, welke wij ons niet mogen vleijen dat zich dikwerf herhalen zal.

Aan het hoofd der archieven, welke als bijzonder eigendom moeten worden beschouwd, verdient Zijner Majesteits Huisarchief geplaatst te worden. Wij bezitten van dat Huisarchief geen volledig verslag; maar wij mogen te minder over dat gemis klagen, omdat wij de vruchten van dat Archief volop mogen plukken. Uwe Commissie kan ter dezer plaatse niet verzwijgen hoezeer zij het betreurt, den voortreffelijken man, wien het beheer van dat Archief is toevertrouwd, niet meer als medelid dezer Akademie te mogen interpelleren, ten einde haar ook bij dit rapport omtrent den hem toevertrouwd schat van inlichting te dienen. Met dankbaarheid herdenkt zij echter hoeveel licht uit de Archives, door hem uitgegeven, over de militaire plannen en ondernemingen van WILLEM I in de eerste jaren van onzen vrijheidsoorlog is opgegaan. Berust zij ook ten volle in zijne verzekering, dat voor de regering der volgende Stadhouders de bronnen niet zoo rijkelijk en onregelmatiger vloeijen, zij mag niet onopgemerkt laten, dat het Archief der Friesche Stadhouders, hetwelk oorspronkelijk zoo volledig en voor de krijgsgeschiedenis zoo belangrijk was, voor het grootste, ja wij durven zeggen, voor het beste gedeelte, daar berust. Een onzer gaf in zijne ambtelijke betrekking omtrent de bij het Huisarchief overgeplaatste stukken breeder inlichting, en dat hij zich in de belangrijkheid van deze

niet bedroog, mag blijken uit de opgave van bronnen, welke de Heer DE BORDES voor zijne meermalen aangehaalde geschiedenis heeft geplaatst. »De vier pakketten: allerhande militaria van Graaf ERNST CASIMIR over de »jaren 1628 tot 1650,» zegt hij, »bevatten eene groote menigte brieven »van krijgsbevelhebbers, regeringen van steden, spionnen enz. aan den »Graaf. Sommigen zijn geheel of gedeeltelijk in cijferschrift, doch is bij »velen het letterschrift boven de cijfers gesteld. Deze en andere stukken »van ERNST CASIMIR, in het Huisarchief berustende, zijn hoogst belangrijk, »vooral voor de geschiedenis van de provinciën Groningen en Friesland.» Wij doen deze aanhaling te liever, omdat, terwijl zij het gewigt der bedoelde oorkonden staft, zij tevens eene proeve levert, met hoeveel welwillendheid de Heer GROEN VAN PRINSTERER de behoeften van wetenschap en onderzoek te gemoet komt: eene welwillendheid, die, wij zijn er van overtuigd, bij de belangrijke onderneming door den Heer KNOOP voorgeslagen, niet in gebreke zou blijven.

Voor de geschiedenis van den Hollandschen veldtogt in 1672 zijn wij in staat in een ander bijzonder Archief belangrijke bouwstoffen aan te wijzen. Het zijn de rapport-verbalen en correspondentiën der Hollandsche Gedeputeerden te velde, zoo wij meenen van een hunner, den bekwamen Leidschen Pensionaris BURGERSDYCK, herkomstig. Het strekt den tegenwoordigen bezitter, den Heer Procureur Generaal bij den Hoogen Raad, Mr. G. A. G. VAN MAANEN, tot eer, dat hij deze belangrijke oorkonden voor de Heeren VAN SYPESTEYN en DE BORDES bij hunne bearbeiding van de geschiedenis der verdediging des Lands in 1672 beschikbaar heeft gesteld.

Voor de oorlogen van WILLEM III en den Successie-oorlog berusten vele bescheiden in handen van bijzondere personen. Is uwe Commissie wel onderrigt, dan was de onlangs overleden Lt. Generaal Graaf VAN LIMBURG-STYRUM in het bezit van een veel talrijker en belangrijker verzameling stukken van en over COEHOORN, dan die door den Heer VAN LEEUWEN is bijeengebragt. Naar aanleiding van de uitgegeven *Mémoires* van GOSLINGA deed de Heer Adjunct-archivaris der provincie Gelderland aan het Provinciaal Utrechtsch Genootschap eene mededeeling omtrent de belangrijke papieren van GOSLINGA's medegedeputeerden te velde, ADOLF Graaf VAN RECHTEREN-ALMELO, door hem bij de inventarisatie van het Archief van diens afstammelingen ontdekt. De Oud-hoogleraar P. BOSSCHA te Deventer bereidt eene uitgave voor der brieven en aantekeningen van den beroemden GIBBERTUS CUPERUS, als Afgevaardigde te velde. De Heer J. W. VAN SYPESTEYN is, meenen wij, in het bezit van de papieren van den Generaal VAN FRIESHEIM en zeker is voor nuttig gebruik die nalatenschap aan geene handen beter

dan aan de zijne toevertrouwd. Vooral echter hebben wij voor het geheele tijdvak van den successieoorlog de nalatenschap van den grooten Raadpen-sionaris HEINSIUS te vermelden, welke thans nog onder den Heer Commis-saris des Konings in Zuid-Holland, Jhr. VAN DER HEIM VAN DUIVENDIJK, berust. Hoe belangrijk zij is kan iedereen bevroeden, die weet hoeveel aan de eerste Ministers van onzen Staat ook van officiële zijde in handen kwam, dat niet in verballen opgenomen of aan hunne meesters werd over-geleed. Met hoeveel liberaliteit die verzameling ten dienste der wetenschap wordt gesteld heeft de Hoogleeraar VREEDE getuigd, toen hij in 1850 daaruit zijne *Correspondance diplomatique et militaire de Marlborough, Heinsius et Hop* in het licht gaf. Dat vele papieren van den Generaal FR. FAGEL nog onder zijne afstammelingen berusten, is zeer vermoedelijk, terwijl wij voor lateren tijd meer bepaaldelijk kunnen verzekeren dat de Lt. Generaal Graaf DUMONCEAU in het bezit is van het Archief zijns vaders, den Veld-maarschalk, waaruit hij aan den Heer VAN SYPENSTEYN voor diens levens-beschrijving belangrijke bijdragen heeft verstrekt.

II. Wij hebben u met eenige uitvoerigheid de bronnen opgegeven, welke hier te lande voor onze krijgsgeschiedenis worden aangetroffen; wij kunnen niet verzekeren in hoeverre onderzoekingen buitenslands, hetzij in die van Staten waarmede wij oorlog hebben gevoerd, zooals Frankrijk en Munster, hetzij in die der talrijke Duitsche Vorsten, welke in onze dienst eenig bevel hebben gevoerd, nieuwe bijdragen zouden kunnen leveren. Volledigheids-halve verdiende echter ook dit onderzoek te worden gedaan, en zeker be-hoort dan Brussel niet vergeten te worden, waar de berigten der Spaansche veldheeren, welke gedurende den vrijheidsoorlog tegen ons over stonden, waar dikwijls onderschepte brieven van onze eigene legerhoofden worden gevonden. Doch reeds deinst gij met eenige huivering terug voor die menigte bouwstoffen, bouwstoffen, waarvan slechts weinige zoo zijn toe-bereid, dat zij zonder verdere bewerking tot den bouw kunnen gebezigd worden. Memoriën als die van DUYCK en GOSLINGA zijn de *rari nantes in gurgite vasto*. Het meeste is ongeschikt om zooals het daar ligt te worden uitgegeven: het moet eerst *geschift* worden door een deskundige, die den regel verstaat van GOETHE:

„Das Grosse schätzt er gross, das Kleine klein.“

Daarbij hebben onze Gedeputeerden te velde veelal een stijl gevoerd, om hare stadhuizige deftigheid onleesbaar — en onze legerhoofden waren minder mannen van de pen dan van den degen. De onderwerpen zelve, het admi-nistratieve van ons krijgswezen, het defensiewezen, de inrigtingen onzer

armee-korpsen enz. hebben uit hunnen aard weinig aantrekkelijks. Die degelijke spijs moet tot een smakelijk geregt worden verarbeid, zal het publiek, door onze boeken te lezen en te koopen, zijn zegel hechten aan de onderneming.

Wij hebben U reeds gezegd dat sommige belangrijke oorkonden zich in handen van bijzondere personen bevinden. Wij hebben de welwillendheid moeten roemen, waarmede velen die voor het onderzoek hebben beschikbaar gesteld; doch wij mogen ons niet ontveinzen, dat er sommigen zullen worden aangetroffen, die meenen dat hun schat zijne waarde verliest, wanneer hij aan het licht gebragt wordt; enkelen, zeer enkelen hopen wij, die voor de mededeeling geldelijke vergoeding verlangen. Vindt het zoo weinig edelmoedig als gij wilt, hun regt is niet te betwisten. Bovendien het voor ons defensiewezen zoo belangrijke Archief van het Topographisch Bureau is ontoegankelijk. Eene strenge instructie voor de dienst van het korps Ingenieurs, voor den Directeur en voor den Archivist van het Archief van Oorlog, sluit den toegang voor allen, die niet met eene autorisatie van Z. M., van den Kroonprins, van Prins FREDERIK, van het Departement van Oorlog, van den Inspecteur generaal der Genie of van den Generaal-kwartiermeester zijn gewapend. Aan de Akademie, zegt gij, zal zulk eene autorisatie niet worden geweigerd. Wij gelooven het met U; maar zoo zij voor de uitvoering van haren arbeid de sanctie, de ondersteuning der Regering niet missen kan, dan vraagt uwe Commissie zich af: of het niet doeltreffender zou zijn, indien de arbeid van de Regering zelve uitging en de Akademie zich bereid verklaarde, die medewerking te schenken, welke de Regering van haar zou vorderen.

Wij hebben het U gezegd, de oogst is groot, te groot voor de krachten der Akademie, die niet bij magte is de arbeiders te leveren, de arbeiders te beloonen, den volbragten arbeid zonder groote opoffering ter markt te brengen. Zal zij voor de uitgave der *Documents militaires* nieuwe subsidiën bij de Regering aanvragen, die te hooger moeten zijn, daar eene dergelijke verzameling niet elks mans gading is en de koopers zich tragelijk zullen opdoen? Waarlijk M. H. het is tijd dat wij minder aan vragen dan aan leveren denken. En voorzeker zou de Regering, eer zij onze aanvraag in overweging nam, van ons de opgave vorderen van den vermoedelijken omvang van ons plan, van de bewerkers en de wijze van bewerking. Het geheele eerste deel van ons rapport heeft gestrekt om U den indruk te geven, dat de omvang groot en nog onberekenbaar is; dat een slecht weg afdrukken van oorkonden een onsmakelijken kost zal opleveren; dat er derhalve eene omwerking gevorderd zal worden, die bij groote kundigheden uitgebreide

studie zal vereischen. Van wie is die te vergen? Meer dan ooit mogen wij ons verheugen in den wetenschappelijken zin, die bij onze officieren levendig is, en, schoon *primus inter pares*, is de geachte voorsteller niet onder zijne krijgsmakkers de eenige, die een onuitwissbaren naam in de geschiedenis onzer letterkunde zal nalaten. Misschien zal het zelfs gelukken, in de residentie officieren aan te wijzen, die voor de bedoelde taak onmiskenbaar zouden geschikt zijn; maar om hen de uren, welke hun van werkelijke dienst overschieten, aan die taak te doen wijden, moet aan die taak genoeg, eer of voordeel verbonden zijn. Wij geven het toe: er kan genoeg bestaan ook in den meest dorren arbeid, wanneer die met onze liefhebberij strookt; maar de spontaneïteit van het zelf werken, het redigeren, is ook zelfs dan de hoofdbron van het genoeg. Men kan smaak vinden in een enkel vak der krijgsgeschiedenis, in een enkel tijdperk, in een enkel veldheer: daaraan hebben wij goede monographiën te danken; maar die liefhebberij op te offeren aan den stelselmatigen arbeid, dien de Akademie zou voorschrijven; waarlijk, wij zouden vreezen daarmede een onredelijken eisch te doen. Het bijeenzoeken van bouwstoffen, het afschrijven, het nazien der afschriften is een noodzakelijk, maar zoo weinig aangenaam werk, dat SCALIGER daarop niet minder dan op het woordenboeken schrijven het bekende:

Si quis parentis olim impia manu

Senile guttur fregerit

zou hebben kunnen toepassen. En de eer! — Zeer dubbelzinnig is de eer, verzamelaar geweest te zijn, indien niet de zelfwerkzaamheid des verzamelaars in inleidingen, rangschikking der stukken, of begeleidende aanmerkingen de uitdrukking zijner individualiteit vindt. Voordeel, wij herhalen het, weten wij niet te beloven, en wij vreezen of de speciale uitgave van oorkonden voor de krijgsgeschiedenis, uitgevers en koopers zou vinden, indien er al velen mogten zijn, die eene afgewerkte krijgsgeschiedenis zouden willen uitgeven en koopen.

De uitvoering van het plan van ons geacht medelid is, onzes inziens, alleen mogelijk, indien zij de vervulling wordt van een plicht, waaraan een geldelijk voordeel verbonden is. Wij drukken te meer op dit denkbeeld, omdat de ons ten voorbeeld aangehaalde uitgave der *Documents militaires* in Frankrijk geen anderen oorsprong heeft. Er bestaat daar bij het Departement van oorlog eene *section historique*, waaromtrent BORDIER in zijne *Archives de la France*, p. 295 het volgende berigt: » Le dépôt general de la guerre est divisé en deux sections dont la seconde est appelée section

» historique. Cette section embrasse: le service de la bibliothèque; 2°. le
 » service des archives historiques militaires; 3°. celui du dépôt des cartes
 » manuscrites ou gravées. Ces trois subdivisions sont intimement liées entre
 » elles, et se prêtent une assistance mutuelle pour les recherches historiques,
 » relatives aux guerres de la France depuis Louis XIV jusqu'à nos jours.
 » Les ouvrages imprimés resument les faits épars dans les manuscrits; les
 » cartes et plans forment l'immense atlas destiné à faire suivre sur le terrain
 » même les opérations militaires.

» La seconde section a pour chef un colonel d'état-major, ayant sous
 » ses ordres six officiers supérieurs du même corps, pour conservateur un
 » colonel d'état-major en retraite. Le personnel des employés civils de la
 » seconde section, trop restreint pour tous les travaux de recherches, de
 » classement et de catalogue à faire, s'élève seulement au nombre de six,
 » dont un traducteur spécialement chargé de l'examen des livres étrangers.

» Toute personne, curieuse d'éclaircir un fait de guerre ou d'étudier telle
 » ou telle période de notre histoire militaire, peut, sur sa demande adressée
 » au directeur, être admise à travailler (deux jours par semaine) dans le
 » dépôt."

In de *Annuaire militaire* van 1857 zien wij als onderdeel dezer sectie
 genoemd:

2°. Rédaction des opérations militaires depuis 1792.

3°. Histoire des régiments depuis leur création et généralement tous les
 travaux historiques.

6°. Rédaction de la partie historique et militaire du mémorial de ce dépôt.

Omtrent de uitkomst der werkzaamheden dezer sectie geeft BORDIER, die
 niet gewoon is veel goed te keuren, het volgende berigt, p. 295:

» De 1802 à nos jours, les archives du dépôt de la guerre ont été,
 » suivant les époques, un centre de travaux plus ou moins actifs; mais
 » elles n'ont pas cessé de grandir en importance comme en étendue. Sous
 » la seconde restauration la période républicaine, embrassant un ensemble
 » de 700 cartons, a été par les soins de plusieurs officiers, l'objet de
 » grands travaux d'analyse, et dans le courant de l'année 1850 une com-
 » mission nommée par le ministre de la guerre procéda à l'inventaire général
 » et numérique des volumes, registres, cartons et liasses, dont se composent
 » les correspondances et les mémoires historiques et statistiques de 1791 à
 » 1810."

Zoo uwe Commissie eene dergelijke inrigting bij ons Ministerie van Oorlog
 (zij meent dat zoo iets ook in Oostenrijk en België bestaat) wenschelijk
 acht, zij doet dit behoudens de wijzigingen, welke de, Gode zij dank,

mindere voet van oorlog hier te lande , en de mindere uitgebreidheid onzer krijgsgeschiedenis vereischen. De archieven onzer krijgsgeschiedenis be- rusten voorts slechts voor een klein gedeelte bij het Departement van Oorlog , en de ambtenaren , aan zulk eene afdeeling te verbinden , zouden naar elders moeten gedetacheerd worden ten einde hunne taak te verrigten. Als eerste doel van hunnen arbeid zouden wij het opnemen der bouwstoffen en het kalenderen daarvan , zooals thans in de Engelsche archieven volgens het plan van Sir JOHN ROMILLY geschiedt , kunnen aanbevelen. De arbeid zou voorts niet behoeven beperkt te worden tot één tijdvak , b. v. van WILLEM III. Doch wij zouden met den geachten voorsteller niet het jaar 1568 als punt van aanvang kunnen aanbevelen. Dat punt is of te laat of te vroeg. Te laat , wanneer men over het geheel de meer wetenschappelijke krijgsvoering in de Nederlanden in het onderzoek wil opnemen. Men zou dan moeten aanvangen met de inrigting der staande legers onder KAREL DE STOUTE , en niet mogen vergeten dat FILIPS VAN KLEEF , Heer van Rave- stein , tot de eerste schrijvers over krijgskunst behoord heeft , op het stand- punt der wetenschappen in zijnen tijd , en dat FL. VAN EGMONT VAN IJSSEL- STEIN , de Prins van Sulmoné , FIL. DE LANNOY , HENDRIK VAN NASSAU en anderen stelselmatig hebben krijg gevoerd. De eerste oorlogsdaden in onzen vrijheidsoorlog zijn daarentegen onzamenhangende , hoezeer dan ook schit- terende heldenfeiten ; en zoo wij de wetenschappelijke krijgsgeschiedenis tot die van ons Vaderland in engeren zin moesten beperken , wij zouden dan bij voorkeur met een later tijdvak aanvangen , dat van MAURITS b. v. , toen zich , ook deels onder den invloed van de Engelsche en Duitsehe leger- hoofden , eene eigenaardig Nederlandsche krijgsschool heeft ontwikkeld.

Wij mogen in geene verdere bijzonderheden treden over de inrigting eener zoodanige historische afdeeling aan het Departement van Oorlog. Dit is allerminst van onze bevoegdheid : het verblijve aan het hoofd van het Depar- tement. Ook hij beslisse over hetgeen uitgegeven zal en kan worden. Ons dunken voorshands kalendaren of registers het meest wenschelijk.

Nog een enkel woord tot aanprijzing van ons denkbeeld. Het is bij ons noch nieuw noch vreemd. Toen de kundige KRAYENHOFF in 1807 door Koning LODEWIJK met het ontwerpen van de organisatie van het dépôt ge- neraal van oorlog werd belast , sloeg hij de aanstelling van een historiograaf voor , wiens werkzaamheid dus werd omschreven :

»L'historiographe s'occupera d'écrire l'histoire militaire du Royaume; il »se mettra à même de connaitre tout ce qui peut la completer; il est en »même temps chargé de la recherche et du recueil de tout ce qui peut »avoir rapport à la tactique générale et particulière.»

Zijn voorstel werd goedgekeurd en in de organisatie opgenomen, welke bij besluit des Konings op den 20ten December 1807, N°. 11 werd gearresteerd. Schoon als historiograaf zeker Oudkapitein der Graauwbunders, HORACE GEORGY werd aangewezen en hem de gewis te schrale bezoldiging van f 1600 toegekend, trad hij echter, om andere redenen, niet in functie. De historiograaf bestond alleen op het papier; maar de zaak was zoo weinig vergeten, dat in de overigens weinig vrijgeveige instructie voor het korps Ingenieurs van 14 Januarij 1815, toch nog het volgende artikel wordt aange troffen, V Hoofdstuk, art. 14.

» De Kommandant - en - Chef van de genie te velde zal aan het Departement van Oorlog na elke afgeloopene belegering het journaal van dezelve, » in de vereischte details geschreven en vergezeld van de daartoe betrekkelijke plans en teekeningen, binnen den kortst mogelijken tijd moeten » toezenden. Gelijkerwijze zal hij handelen ten aanzien der gebeurtenissen » bij het eindigen van elke campagne, ten einde die journalen in het archief » van oorlog te kunnen doen opleggen *om te eeniger tijd te dienen als bijdragen tot de militaire geschiedenis van den Staat.*»

Die tijd zij thans onder de verlichte bescherming van het geachte hoofd van het Departement van Oorlog gekomen, nu het voorstel van ons medelid het bewijs levert, hoezeer de zin voor wetenschap in de rangen van ons leger is ontwaakt en wij het geluk mogen hebben, in vrede de kunsten des vredes te beoefenen, al hebben die den oorlog tot onderwerp.

Uwe Commissie heeft derhalve de eer, U voor te stellen ook ditmaal gebruik te maken van het regt van initiatief der Akademie tot het doen van voorstellen aan de Regering, haar in het belang der wetenschap bij Koninklijk besluit toegekend, en alzoo te besluiten dat

1°. deze Afdeeling verklaart, overtuigd te zijn van den voorraad van belangrijke bouwstoffen voor onze krijgsgeschiedenis aanwezig, en het van dringend belang acht die nader te onderzoeken en, zoo verre noodig, bekend te maken;

2°. dat zij echter meent, dat de uitvoering van dezen wensch boven hare middelen en krachten is, en hoofdzakelijk van de Regering zou moeten uitgaan;

3°. dat het ook ter bereiking van dit doel haar wenschelijk voorkomt, dat er aan het Departement van Oorlog eene historische afdeeling worde ingerigt, zooals die te Parijs bij het *Dépôt général de la guerre* bestaat;

4°. dat Z. Exc. de Minister van Binnenlandsche Zaken worde verzocht, zijnen ambtgenoot van Oorlog van dit besluit te willen kennis geven, met mededeeling tevens van het voorstel en de nadere toelichtingen van den

Heer KNOOP, benevens van het rapport daarop door uwe Commissie uitgebragt.

Nadat dit rapport is uitgebragt, lezen wij verder in de verslagen der Akademie, neemt de Heer KNOOP het woord op en drukt zijne ingenomenheid uit met dit belangrijke en veelomvattende verslag. Alleen ten aanzien der gepastheid, om onze nieuwere krijgsgeschiedenis met het jaar 1568 te doen aanvangen, moet hij, in spijt van het oordeel der Commissie, bij zijn gevoelen blijven volharden, daar de taktiek, van dien tijd af, een nieuw en eigenaardig karakter heeft aangenomen. Overigens kan hij zich geheel met de conclusiën van het rapport vereenigen. Al moge de daarin aanbevolene maatregelen tot eenige geldelijke opofferingen leiden, die uitgaven zullen wel besteed zijn. Hij zou met een van soortgelijke strekking, in Frankrijk uitgebragt, waarin gezegd wordt: »*La France est assez riche pour payer sa gloire*» ook hier te lande aanraden, om voor zulke opofferingen niet terug te deinzen.

De Heer VAN DEN BERGH kan zich mede zeer goed met het rapport vereenigen. Hij had daarin alleen nog willen vermeld zien de stukken wegens de procedure ter zake van de overgave van Brazilië, en die betrekkelijk de verdediging van Ceylon, welke alle nog voorhanden zijn. Ook de Heer MILLIES komt nog eens, na hetgeen hij reeds in eene vorige vergadering heeft in het midden gebragt, op het aanbelang der krijgsbedrijven onzer voorvaderen in de overzeesche gewesten terug, welke nog veel minder volledig bekend zijn dan de Europeesche. De Heer VAN DEN BRINK doet opmerken, dat het gewaagd zou zijn het onmetelijk veld der Overzeesche krijgsgeschiedenis te gaan betreden. Indien de Commissie haar onderzoek zoo verre had willen uitstrekken, zoo zou zij al lichtelijk aan het opmaken van haar rapport een twee- of drietal jaren hebben kunnen besteden.

De Heer ACKERSDICK is van meening, dat onze krijgsgeschiedenis zoo naauw met die onzes Vaderlands in het algemeen, bepaaldelijk met die van ons zeewezen en van onze Overzeesche bezittingen samenhangt, dat zij daarvan niet wel kon worden afgescheiden, en dus niet als eene afzonderlijke afdeeling behoort behandeld te worden. Vele belangrijke bronnen voor de eene afdeeling zullen evenmin voor eene andere kunnen gemist worden. Ook bij het Departement van Marine en bij dat van de Koloniën zoude hij wenschen, dat dergelijke historische sectie opgericht wierde, als die, welke men bij het Departement van Oorlog wil zien inrichten. De Heer VAN DEN BRINK antwoordt, dat de Commissie van de juistheid dier

aanmerking overtuigd is, maar dat zij vreest, door nog grootere uitbreiding aan het ontwerp te geven, de uitvoering onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk te maken. Eenmaal op dien weg gekomen, weet hij niet, waar zij stil zou staan; want ook met de geschiedenis van onzen waterstaat, ja met die van de staatsinrichting onzer voormalige Republiek hangt de krijgsgeschiedenis ten naauwste zamen. Hieruit volgt wel, dat wie het eene gedeelte zal bearbeiten, in het andere vak geen vreemdeling mag wezen, maar geenszins, dat men al die vakken te gelijk zoude moeten bewerken. Daarenboven bestaan er bij het Departement van oorlog antecedenten, die der Commissie bij de Departementen van Marine en Koloniën niet bekend zijn. — Het amendement van den Heer ACKERSDRUCK wordt in stemming gebracht en met 12 tegen 11 stemmen verworpen. De conclusiën van het rapport worden met algemeene stemmen aangenomen.

Ziedaar in weinige woorden de geschiedenis van dit belangrijke voorstel; alleen kunnen wij nog vermelden dat het rapport in handen is gesteld van Z. Exc. den Minister van Oorlog, wiens beslissing omtrent dit voor de wetenschap in het algemeen en voor de militaire wetenschap in het bijzonder merkwaardige stuk, wij met belangstelling te gemoet zien.

Nadat wij het geheele Rapport, dat de zaak zoo volledig toelicht, hier hebben opgenomen, zal het wel overbodig zijn, er nog iets bij te voegen om de belangstelling onzer lezers op te wekken. Alleen willen wij hier nog laten volgen, hetgeen ons, volgens daaromtrent ingewonnen informatiën, bekend is van eene dergelijke, hoewel in enkele hoofdpunten verschillende, inrigting in Pruissen bestaande, namelijk de zoogenaamde *Historische Abtheilung des General-Stabes* (1).

Zooals de naam aanduidt, maakt deze instelling in Pruissen een gedeelte van den generalen staf van het leger uit; zij heeft een chef (*dirigent*), die majoor of luitenant-kolonel van den staf is; buitendien bestaat zij uit een kapitein van den staf, een of twee daarbij gedetacheerde luitenants (*Hilfsarbeiter*); een secretaris, een schrijver en een teekenaar.

Zij is belast met het krijs-archief, waaronder verstaan wordt de zoogenaamde *Kriegs-Akten* der Armees sedert den tijd van FREDERIK den Grooten (2),

(1) Behalve in Frankrijk, Oostenrijk, België en Pruissen bestaan nog in verschillende andere landen van Europa dergelijke instellingen, van welke ons evenwel geene nadere bijzonderheden bekend zijn.

(2) In Junij 11. zijn door den Pruissischen minister van binnenlandsche zaken aan de historische afdeling van den generalen staf alle op de krijgsgeschiedenis betrekking hebbende stukken ter beschikking gesteld. Zoo als de *Allg. Mil. Zeitung* (n°. 33 en 34 van den loopenden jaargang) vermeldt, zijn daardoor reeds verscheidene belangrijke ontdekkingen aan het licht gekomen.

en met de bibliotheek van den generaal staf, die uit 50,000 banden bestaat; redigeert het *Militair-Wochenblatt* dat hoofdzakelijk behelst de mutatiën in het leger en de officiële besluiten, orders enz., het leger betreffende, en bewerkt eene Pruisische krijgsgeschiedenis. Hare werken worden gedrukt en in den regel voor het publiek verkrijgbaar gesield. Onder de merkwaardigste willen wij alleen opnoemen *Die Geschichte des Siebenjährigen Krieges* (1); *Die Geschichte des Krieges von 1806—7*, welke in de jaren 1841—47 door den toenmaligen *Dirigent*, ED. VON HÖPFNER, met medewerking van verscheidene andere stafofficieren werd geschreven; *Die Darstellung der Schlachten und Treffen von 1815*, 14 und 15 door WAGNER, vroeger *Dirigent* der Afdeeling; vervolgens de beschrijving van den Sleeswijksehen oorlog in 1848, van den veldtogt in Baden in 1849 en vele afzonderlijke onderdeelen en gebeurtenissen uit oudere en nieuwere veldtogten, die in de zeer belangrijke »*Beihefte*” van het *Militair Wochenblatt* zijn opgenomen.

Buitendien houdt zich de Afdeeling ook bezig met de krijgsgeschiedenis van vreemde staten, in zoover zij met de Pruisische in verband staat, als ook met de oorlogen in en buiten Europa, die, hoewel zij buiten het gebied der vaderlandsche krijgsgeschiedenis liggen, voor den officier eene groote militaire waarde hebben.

De historische afdeeling bestaat reeds sedert het jaar 1817. Behalve de hierboven genoemde werken, heeft zij uit de archieven de bouwstoffen geleverd tot bijna alle sedert 25 jaar in 't licht verschenen Regiments-geschiedenissen, en heeft buitendien aan vele andere geschiedschrijvers groote diensten bewezen, als aan den Professor PREUSS, den biograaf van FREDERIK den Groote, en den uitgever van de werken des grooten Konings in de laatste uitgave; aan den generaal v. SCHÖNING, die verscheidene biografien en andere krijgsgeschiedkundige werken leverde; aan v. DAMITZ voor zijn *Oorlog van 1814 en 1815*; aan de Professoren SYBILL en HAUSSER voor hunne voortreffelijke werken over het tijdvak van 1792 tot 1815 enz.

Wij zien hieruit, dat die *Historische Abtheilung* van uitgebreid nut geweest is voor de kennis der geschiedenis in het algemeen en voor die van haar vaderland meer in het bijzonder. Zij wijkt in één hoofdpunt af van hetgeen door de Akademie van Wetenschappen hier te lande voorgesteld is, namelijk dat zij zich meer beweegt op het gebied der nieuwere geschie-

(1) Wanneer wij ons niet vergissen, is dit allerbelangrijkste werk niet in den handel. Een exemplaar daarvan is voor verscheidene jaren door de bemoeijingen van den Generaal SEELIG aan de Koninklijke Militaire Akademie ten geschenke gegeven.

denis, terwijl het daarentegen voor ons vaderland in de eerste plaats eene behoefte is, een onderzoek te doen naar die menigte van hoogstgewichtige bouwstoffen, welke, zooals uit het Rapport der Heeren BOSSCHA en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK blijkt, nog ongebruikt liggen; die ongetwijfeld over de roemrijkste tijdperken onzer Republiek een nieuw een schitterend licht zullen doen opgaan, eene ware goudmijn ter ontginning en bearbeiding vormen.

Wij kunnen ons genoeg niet ontveinzen over de afstemming van het amendement van den Heer VAN ACKERDIJK, die ook bij andere Departementen als Koloniën en Marine, dergelijke historische sectiën wenschte opgericht te zien. Niet dat wij ook deze onze belangstelling niet in hooge mate waardig keuren, maar wij gelooven met regt te moeten vreezen, dat de regel: *qui trop embrasse, mal étireint*, hier van toepassing zou worden; het is beter met een gedeelte te beginnen, dan het geheel als te groot van omvang te moeten opgeven.

De militaire geschiedenis is een te speciaal vak, dan dat het niet wenschelijk zou zijn, dat zij door militairen zelve oordeelkundig onderzocht en behandeld worde. Wij behoeven alleen de werken van onze vroegere niet militaire geschiedschrijvers op te slaan om hiervan volkomen overtuigd te worden. Het is dus te wenschen, dat de Minister van Oorlog in dezen het initiatief neme, waartoe het voorstel van den Kolonel KNOOR en de algemeene belangstelling der Akademie van Wetenschappen hem de gelegenheid aanbieden. De laatste jaren hebben het getoond, dat er in de gelederen van het leger genoeg officieren gevonden worden, die volkomen berekend zijn voor eene taak, welker vervulling ongetwijfeld rijke en blijvende vruchten zal opleveren, door eene belangrijke gaping in de geschiedenis van Nederland aan te vullen.

L. MULDER.

BESCHOUWINGEN OVER DEN KWADEN DROES EN DEN WORM
BIJ DE KAVALLERIE-PAARDEN.

(*Vervolg van N°. 41, Bladz. 508.*)

Bouworde en inrigting der stallen, ziekenstallen, enz.

Het nadeelige om het legstroo onder de kribben te bewaren is algemeen erkend; evenzoo heeft de ondervinding geleerd, dat eikenhouten planken onder de voorbenen der paarden, tot betere instandhouding van de beenen en hoeven, niet aan de verwachting beantwoorden. — Beide inrigtingen geven aanleiding tot verspreiding van besmettelijke ziekten, waarom zij zonder bedenken uit alle stallen moeten verwijderd worden.

In oude stallen is daarenboven meestal niet voor het behoorlijk wegloopen der urine van de paarden gezorgd, in weerwil de voorschriften bepalen, dat hiervoor, door het aanleggen van riolen op korte afstanden, moet gezorgd worden, daar er op eene behoorlijke afvoering der urine, op grootere afstanden over den grond, niet te rekenen valt. Dit laatste heeft gewoonlijk ten gevolge, dat de urine door de steenen in den grond trekt, die dikwijls tot op verscheidene palmen diepte daarvan doortrokken is, waardoor voortdurend schadelijke uitwasemingen ontstaan, die voor de gezondheid der paarden allernadeeligst zijn. — Zoo was o. a. de grond van een stal, waarin de kwade droes hevig gewoed had, op die zijde waar de ziekte het meest voorgekomen was, op eene diepte van verscheidene palmen met amoniacaale en andere stinkende stoffen doortrokken.

Bij de gewone bestrating der stallen, of bij de belegging van den grond met eikenhouten planken, kan het doortrekken der urine niet voorgekomen worden; het eenige middel daartegen is, de plaatsen der paarden met gemetselde klinkers te beleggen.

Even schadelijk voor de gezondheid is het verzamelen van den mest in de onmiddellijke nabijheid der stallen. — Het is derhalve allernoodzakelijkst,

om in die stallen waar men buitengewone verliezen, door borstziekten, berderf der vochten, vermagering, waterzucht, kwaden droes of worm geleden heeft, en zelfs in dezulke waar de paarden in hun uiterlijk voorkomen achteruitgegaan zijn, op al deze zaken naauwkeurig acht te geven, en overal waar het noodig is onmiddellijk verbeteringen aan te brengen.

Groote stallen, waarin de paarden op lange rijen naast elkander staan, hebben niet alleen het nadeel dat zij heerschende ziekten, al zijn die in den beginne niet-aanstekelijk, meer algemeen maken, omdat de lucht, door de uitwaseming van verscheidene zieke lichamen bedorven wordt, maar een der hoofdnadeelen van deze stallen is de vergrooting van het gevaar der spoedige verspreiding van een zoo fijn vergif als dat van den kwaden droes, waardoor de verliezen in hooge mate kunnen toenemen. — Wie toch kan nagaan, onder welk der 150 paarden het besmette legstroo gekomen is, dat gedurende den dag op de algemeene bewaarplaats door den wind en door menschenhanden onder elkander gewerkt is? wie kan weten welk losgeraakt paard door den stalwachter met vergiftigde handen is aangeraakt, nadat hij juist het nog niet bekende verdachte paard had vastgezet? wie kan nagaan welk dier de uitwerpselen in den neus kreeg, die het besmette paard, hoestende in den algemeenen drinkemmer, liet vallen? Zijn de stallen daarentegen voor 15—20 paarden ingerigt, zoo is het mogelijk, door het nemen van krachtdadige maatregelen, de besmetting binnen meer enge grenzen te beperken; terwijl men bij een stal van 150 paarden, zelfs bij de meeste voorzorgen, altoos gevaar loopt de ziekte op de verst van elkander verwijderde einden gelijktijdig te zien uitbreken, en daardoor aan de grootste verliezen bloot staat.

Zoolang de kwade droes voor eene voortzetting en hoogere ontwikkeling van den goedaardigen droes gehouden werd, en men nog in de meening verkeerde, dat de eerste zich altoos door vaste kenteekenen bij de werkelijk besmette dieren moest vertoonen, en ook dan eerst aanstekelijk was, kon men gelooven, dat de gevaarlijke vijand door naauwkeurige waarnemingen ontdekt, en de besmetting door tijdige afzondering kon tegengegaan worden. Nadat de ondervinding echter bewezen had, dat sommige paarden den kwaden droes konden hebben, zonder dat de karakteriserende kenteekenen aanwezig waren, zooals bijv. eenzijdige zwelling der onderkaaksklieren, uitwerping uit een neusgat en sjankers op het neusvlies; en enkele zich zelfs, zonder dat een dezer kenteekenen bij hen konde waargenomen worden, als dragers en verspreiders van het vergift deden kennen, en men dien ten gevolge in geenen deele de verzekering heeft, dat niet een oogenschijnlijk gezonde remonte, of een van den marsch komend paard, in staat

is den kwaden droes mede te brengen, zonder dat die dadelijk door uiterlijke kenteekenen is waar te nemen, is het eene dringende noodzakelijkheid geworden, om het gevaar der besmetting zoo veel mogelijk door kleinere stallen tegen te gaan.

Deze laatste hebben alleen het nadeel dat het toezigt wat moeilijker wordt, maar daarentegen het voordeel, dat de temperatuur gelijkmatiger is, dat de paarden er rustiger in staan, en dat zij bij het ontstaan van brand, gemakkelijker ontruimd kunnen worden.

In plaats van de tegenwoordig zoo algemeen verlangd wordende groote stallen, waarin de paarden op lange rijen aan de buitenmuren zijn vastgemaakt, ware het beter, in het midden, door de geheele lengte van den stal, een muur op te trekken, daaraan op beide zijden de ruiven en kribben te bevestigen, en den geheelen stal door dunne dwarsmuren in vakken van 15 paarden te verdeelen. — Hierdoor komen de vensters achter de paarden en kan de zon beter in den stal doordringen, terwijl de paarden niet meer aan de buitenmuren behoeven vastgemaakt te worden, die des winters meestal koud en vochtig zijn, en de afvoering der urine gemakkelijker is.

De ondervinding der laatste jaren heeft overtuigend bewezen, dat het meerder of minder verlies aan dienstparden, steeds in gelijke verhouding stond met de meer of minder goede inrigting der stallen, zoodat het grootste gedeelte dier verliezen hoofdzakelijk, en met regt, aan de gebrekkige inrigting der stallen kan worden toegeschreven.

Verder zou het van belang zijn te onderzoeken, welke gevolgen de minder goede hoedanigheid der fourrages op de gezondheid der paarden uitoefent. Zoo is het o. a. gebleken, dat na een mislukten hooioogst, na eene lange voeding van scheepshaver, zich steeds de meest verschillende soorten van ziekten openbaarden, en dat de regimenten, nadat zij reeds betere fourrage gekregen hadden, nog langen tijd daarna aan de gevolgen er van leden.

Van het hoogste belang is ook het drinkwater voor de gezondheid der paarden; men vernietige derhalve dadelijk de pompen die geen zuiver water geven en legge nieuwe aan. De kosten kunnen hierbij niet in aanmerking komen, als men eenmaal de overtuiging verkregen heeft, dat de sterfte der paarden door de eerste vergroot wordt.

Uit gedane waarnemingen is het verder gebleken, dat in de jaren waarin de kwade droes en worm de meeste offers geëischt hebben, het verlies door andere ziekten veroorzaakt, ook grooter was dan in gewone tijden. — Er moeten derhalve wel in die jaren algemeene oorzaken bestaan hebben die een nadeeligen invloed op de gezondheid van alle paarden uitoefenden, en

het ware te wenschen geweest, dat men door een naauwgezet onderzoek, die oorzaken had trachten op te sporen.

Eenige opgaven over de sterfte in die tijdperken kunnen dit nader bevestigen; zij duiden bepaald aan, dat deze ziekten, als zij niet door andere bijkomende omstandigheden ontstonden, meestal in gelijke verhouding met de meerdere of mindere uitbreiding van den kwaden droes en worm stonden.

Zoo was bijv. het verlies van 8 eskadrons in 10 jaren, als volgt:

In 1855 aan kwaden droes en worm 2; door andere ziekten 8 = 10 paarden.

» 1842	»	»	5;	»	»	20 = 25	»
» 1857	»	»	4;	»	»	15 = 17	»
» 1856	»	»	4;	»	»	17 = 21	»
» 1855	»	»	8;	»	»	22 = 30	»
» 1841	»	»	10;	»	»	19 = 29	»
» 1840	»	»	11;	»	»	22 = 33	»
» 1854	»	»	13;	»	»	26 = 41	»
» 1859	»	»	17;	»	»	14 = 31	»
» 1858	»	»	18;	»	»	52 = 30	»

Totaal. . . 92;

195 = 285 paard.

De grootere verliezen door andere ziekten bij het heerschen van den kwaden droes, zouden nog meer uit deze opgave blijken, als er in 1856 en in 1842 geen groote herfstmanoeuvres in Pruissen hadden plaats gehad, waardoor de sterfte in het geheel zeer was toegenomen.

Bij de Fransche kavallerie heeft men dezelfde opmerkingen gemaakt.

De eskadrons-chef GEGRONNY, van het 1^e karabinier-regiment, geeft het verlies van dat regiment van 18^{41/42}, in een tijdsverloop van 15 maanden en 10 dagen, bij eene sterkte van 6—700 paarden, als volgt op:

a. door kwaden droes en worm 106 paarden.

b. » beenbreuk. 1

c. » andere ziekten. 47

d. » verkocht wegens ver-

magering, afmatting,

enz. 79

127 »

Totaal. . . 235 paarden.

Vergelijkingen op grootere schaal ingesteld, zouden zeker belangrijke ophelderingen over een zoo gewigtig onderwerp geven. Zoo kunnen wij bijv. niet nalaten hier nog op te merken, dat bij eene Pruissische kavalleriebrigade, het eene regiment in 10 jaar 95, en het andere 192 paarden verloor. Er moeten derhalve wel buitengewone omstandigheden bestaan

hebben, die grooten invloed op de gezondheid der paarden hadden, als het eene regiment in hetzelfde tijdperk, dubbel zooveel verliezen leed als het andere.

Zuivering der stallen, ziekenstallen enz.

Met regt wordt de chloorkalk als het beste middel tot zuivering van besmette stallen aanbevolen.

Het volgende voorbeeld bewijst echter, dat dit middel alléén niet toereikend is om het kwaad tegen te gaan.

Nadat er bij een eskadron verscheidene paarden voor kwaden droes en worm waren afgemaakt, werd de eskadronsstal, de ziekenstal, de rotstal, en eindelijk ook het geheele harnachement, de stalgereedschappen enz., onder toezigt van den regiments-paarden-arts, op de zorgvuldigste wijze gezuiverd, en bovendien, gedurende een geruimen tijd, alle mogelijke middelen in het werk gesteld om het kwaad uit te roeijen.

In weerwil van dit alles kwam de kwade droes telkens weder te voorschijn; eindelijk ontdekte men, dat het meer bepaald ééne zijde van den stal was waar de ziekte zich voornamelijk vertoonde en van waar de besmetting scheen uit te gaan. Nadat herhaalde zuiveringen met chloorkalk te vergeefs waren beproefd, werd de stal geheel ontruimd, en van hooger hand bevolen er meer lucht en licht in aan te brengen; voornamelijk licht, daar er geen vensters aan de zonzijde waren, alsook om voor eene betere afvoering der urine te zorgen, en den bedorven grond weg te nemen en te vernieuwen.

Bij het uitgraven van den grond bleek het, dat deze, juist op dien vleugel van den stal waar de meeste paarden ziek geworden waren, tot op verscheidene palmen diepte met een stinkenden amoniacalen reuk doortrokken was. Na het wegnemen, vernieuwen en weder bestraten van den grond, en het aanbrengen van eenige andere verbeteringen, werd de stal weder betrokken en hield de ziekte op.

Dit voorbeeld bewijst duidelijk, dat herhaalde afwasschingen met zeepwater, en berookingen met chloorkalk, geenszins voldoende zijn om de smetstof weg te nemen, maar dat voornamelijk het uitgraven en vernieuwen van den grond der stallen, waarin de kwade droes reeds eenigen tijd geheerscht heeft, een noodzakelijk vereischte is.

In twee en half jaar had dit eskadron 26 paarden aan den kwaden droes verloren; brengt men nu de waarde van ieder paard slechts voor 500 gulden in rekening, zoo bedraagt het geheele verlies eene som van 7800 gulden,

waarbij de kosten voor vernieuwing van het harnachement, der stalgereedschappen, geneesmiddelen, enz., nog buiten rekening gelaten zijn; terwijl er voor de verbetering van den stal slechts f 857.80 waren uitgegeven.

Hierbij had men nog opgemerkt, dat alle jonge, krachtige paarden, die door andere aangestoken werden, na verloop van 8—14 dagen rijp waren om afgemaakt te worden, terwijl de oudere of zwakkere paarden, die in hetzelfde geval verkeerden, slechts door hun onvoordeelig uiterlijk, als verdacht konden beschouwd worden, en de kwade droes zich zóó langzaam bij hen ontwikkelde, dat er bij sommige 5—6 maanden verliepen, vóór dat de paarden-artsen hen voor kwaaddroesig erkenden.

Gewoonlijk worden de stallen eerst dan gezuiverd, als de kwade droes er reeds eenigen tijd in geheerscht heeft; dit schijnt nu in vele gevallen een ontoereikend behoedmiddel te zijn, waarom het beter is, als er een paard naar den verdachten stal gebragt wordt, de plaats waar het gestaan heeft dadelijk te zuiveren, even als of het reeds door den kwaden droes ware aangetast, omdat de besmetting meestal van dáár uitgaat.

Wordt derhalve een paard in den verdachten stal gebragt, zoo zuivere men dadelijk de plaats waar het gestaan heeft en laat die tot nadere beslissing van de ziekte onbezet; even voorzigtig zij men met het legstroo, het poets-, en stalgereedschap en houde de paarden die er naast gestaan hebben, onder naauwgezet toezigt. — Bevestigt zich het vermoeden later, en krijgt het paard werkelijk den kwaden droes, zoo moet de grond van de plaats waar het in den eskadronsstal gestaan heeft, uitgegraven, vernieuwd en weder bestraat worden, terwijl met alle voorwerpen, die voor de afzondering van het paard in gebruik waren, evenzoo moet gehandeld worden, alsof het reeds den kwaden droes gehad had, toen het nog in den stal stond. De paarden die er naast gestaan hebben moeten tevens onmiddellijk in den verdachten stal gebragt worden, omdat de geschiktheid om andere paarden aan te steken, meestal de uiterlijke kenteekenen van den kwaden droes voorafgaat, en die ziekte zich dikwijls zóó langzaam in de paarden ontwikkelt, dat er soms maanden verloop, vóór dat zij door uiterlijke kenteekenen is waar te nemen.

Zuivering van het harnachement, de stalgereedschappen, enz.

Vroeger werden alle voorwerpen verbrand, die een paard in gebruik had gehad, dat voor kwaden droes of worm was afgemaakt. In later tijd zijn er middelen tot zuivering uitgevonden, die eene dergelijke handwijze overbodig schijnen te maken, en het daardoor veroorzaakte geldelijk

verlies zeer verminderen. Het is juist daarom des te onvergeeflijker, dat die zuivering soms, uit verkeerd begrepen zuinigheid, niet op genoegzame groote schaal en met de noodige zorg plaats heeft. — Gaat men de gevolgen na, die uit dergelijke bekrompen inzichten of nalatigheid kunnen ontstaan, en bedenkt men daarbij dat de winst die er door verkregen wordt, niet in de minste verhouding staat tot de verliezen waaraan men zich mogelijk blootstelt, dan zal men met ons den wensch uiten, dat het verbranden dezer voorwerpen even als vroeger plaats had, weder zonder bedenken ingevoerd werd.

De uitkomsten kunnen niet voor het invoeren van dezen maatregel pleiten; want daár, waar de besmetting er werkelijk door is tegengegaan, schijnen de kosten veel te groot; terwijl het daarentegen gemakkelijk is aan te wijzen, dat daár waar nalatigheid in dit opzigt heeft plaats gehad, duizende guldens verloren zijn gegaan, om uit verkeerd begrepen zuinigheid, honderde uit te winnen.

Ieder die met de dienst der kavallerie eenigzins bekend is, weet dat de zuivering van het harnachement van een geheel eskadron bijna tot de onmogelijkheden behoort, en toch zou dit noodzakelijk zijn, als de ziekte zich reeds eenigermate verspreid had, daar het harnachement, enz., dikwijls voor verschillende paarden gebruikt wordt, en het dus later niet doenlijk zoude zijn met eenige zekerheid op te geven, van welk dezer voorwerpen de besmetting uitgegaan was. Zoo is mij o. a. een geval bekend, waarbij een paard hoogst waarschijnlijk den kwaden droes gekregen heeft, omdat men verzuimd had een nieuwen waltrap en sabeltasch te zuiveren, die slechts eenmaal in gebruik geweest waren.

Bij het eerste uitbreken der ziekte mogen er derhalve geene opofferingen geschuwd worden. Aan de regiments- en eskadrons-kommandanten moeten de strengste bevelen gegeven worden, om in alles, wat de afzondering der paarden, de zuivering en vernietiging van het harnachement en andere voorwerpen betreft, in den beginne eer te veel dan te weinig te doen.

Verder is het noodig de manschappen over het gevaar der besmetting, dat niet alleen de gezonde paarden, maar ook hen-zelfen bedreigt, behoorlijk te onderrigten, opdat zij niet uit onkunde of eigenbelang, door het achterhouden en aan de vernietiging onttrekken van poetsgereedschap, poetslappen enz., medewerken om het vergift te verspreiden, en zich-zelfen mogelijk eene dodelijke ziekte op den hals halen.

Zoo beging o. a. een gezond en krachtig kavallerist, die met de meeste zorg de besmette paarden oppaste, de onvoorzigtigheid om in een deken van een kwaaddroesig paard te gaan slapen, en moest hij deze tegen de

voorschriften strijdende handelwijze met eene langdurige ziekte, die alle kenteekenen der besmetting droeg, en eindelijk met den dood bekoopen.

Breda, den 6^{den} December 1858.

(Wordt vervolgd.)

HET FRANSCH REGLEMENT AANGAANDE HET TRANSPORT VAN TROEPEN LANGS SPOORWEGEN.

De kwestie der spoorwegen is aan de orde van den dag, en het is niet alleen als burgers van den staat, dat wij militairen er belang bij hebben, maar het nieuwe vervoermiddel, dat nu eindelijk ook in ons vaderland van meer uitgebreide toepassing schijnt te zullen worden, staat in zulk een onmiddellijk verband met het krijgswezen, dat het onze aandacht ten volle verdient. Veel is er over het strategisch gewigt der spoorwegen in den laatsten tijd geschreven: wij behoeven hier alleen maar te herinneren aan het uitmuntende werk van PÖRTZ, *die Eisenbahnen als militarische Operationslinien betrachtet und durch Beispiele erläutert*, reeds in 1842 uitgegeven, aan de beschouwingen van den Oud-Soldaat in zijne uitstekende werken over onze landsdefensie enz. Maar ook van een taktisch oogpunt uit gezien, zijn de spoorwegen van groot belang; de snelheid waarmede zij troepen en materieel vervoeren kunnen, de naauwkeurigheid van tijdsberekening die zij toelaten, de gemakkelijheid, waarmede groote troepenmassa's binnen een kort tijdsbestek op een bepaald punt kunnen worden overgebracht, de besparing van krachten, dat alles zijn zoovele onschatbare tactische voordeelen, die de belangstelling van den denkenden militair noodzakelijk moeten opwekken.

De karakteristieke eigenschappen evenwel, waardoor dit middel van vervoer zich van alle andere onderscheidt, maken het noodzakelijk, dat er eene bijzondere oplettendheid bij het gebruik aan moet gewijd worden, dat er verscheidene gewigtige punten bij in aanmerking te nemen zijn, die bij gewone marschen of transportmiddelen minder van belang zijn, en het is daarom dan ook, dat in verscheidene landen afzonderlijke bepalingen bestaan omtrent het vervoer van troepen langs spoorwegen. Geen land is voorzeker beter in staat geweest, om te dien opzichte eene rijke ondervinding op te doen, dan Frankrijk, en wij gelooven dus daarom onzen lezers geen

ondienst te doen met hun in de volgende bladzijden den hoofdinhoud mede te deelen van het reglement dat hiervoor in November 1855 door den Minister van Oorlog in Frankrijk is vastgesteld. Verscheidene wegen kunnen wel is waar, tot hetzelfde doel leiden, maar de beginselen, die in dit reglement na langdurige praktijk zijn aangenomen geworden, brengen zeker op een goeden weg en zullen voorzeker later in aanmerking komen, wanneer ook bij ons dienaangaande vaste bepalingen zullen worden aangenomen. Inmiddels kunnen zij voorloopig dienen om aan die officieren, welke met het transport van een detachement op voornoemde wijze belast worden, nuttige wenken te geven.

Wij hebben ons voorloopig bepaald tot het reglement voor de infanterie, met het voornemen om later ook die bepalingen te laten volgen, welke omtrent het transport van kavallerie en artillerie in Frankrijk voorgeschreven zijn.

De eerste afdeling geeft onder het opschrift: *Algemeene bepalingen* verscheidene voorschriften, die betrekking hebben op alles wat het eigentlijke bestijgen der wagens voorafgaat, als:

Art. 1. Het transport door middel van ijzeren spoorwegen maakt ten gevolge van de grootte en de snelheid der treinen eene volkomene zekerheid en eene groote snelheid in alle bewegingen, die den togt voorafgaan of er op volgen, noodzakelijk. Aan deze vereischen kan alleen worden beantwoord door de regelmatigheid en naauwkeurige opvolging van alle regels der transportdienst. Buitendien heeft de toestand van troepen, die met spoorwegen reizen eene groote overeenkomst met korpsen, die voor een zeetogt zijn ingescheept geworden, waar zoowel de bepalingen ten opzichte van den koers, als ook een groot gedeelte van het gezag in handen van den scheepskapitein worden overgegeven.

Daarom is de kommandant van het troepengedeelte of de detachementen gedurende de reis verplicht, naauwkeurig de voorschriften te volgen, welke hem door den beambte, die met de leiding van den trein belast is, gegeven worden; op dezen rust de verantwoordelijkheid gedurende den togt.

Bevel, voor den togt. Kennisgevingen, die gedaan of ontvangen moeten worden.

Art. 2. De directie van den spoorweg moet zoo spoedig mogelijk, hetzij onmiddellijk door den minister of door de kommandeerende divisie- of brigadegeneraals, of ook door den Militairen Intendant bekend gemaakt worden met de sterkte en de zamenstelling der te transporteren troepen, hunne bagage en het bijbehorende materieel.

De kommandant van het korps of van het detachement stelt zich, zoodra

bij het bevel tot den togt ontvangen heeft in verbinding met den directeur van den spoorweg, om te vernemen op welk punt de troepen moeten instijgen, en om de goede zamenstelling der treinen en de verdeeling van het materieel te bespreken; eindelijk ook, om kennis te nemen van de bepalingen der uren van vertrek, van welke hem eene copie moet ter hand gesteld worden.

Op den dag van vertrek geeft de detachementskommandant aan de directie der spoorwegmaatschappij de requisitie (1) over. De directeur brengt den kommandeerenden officier in verbinding met de beambten, welke den trein besturen.

Indeeling der troepen tot completering der treinen.

Art. 5. Wanneer het transport der troepen verscheidene afzonderlijke treinen vordert, moet de grootte der treinen naar het vermogen der locomotieven worden geregeld; zij moeten volkomen worden belast zonder op de indeeling van regementen, bataillons of kompagnieën te letten.

Wagens tot het transport der manschappen.

Art. 4. Tot het transport der infanterie neemt men gewoonlijk de wagens der 5^e klasse; het tiende gedeelte der plaatsen blijft ledig, om de randfels te kunnen bergen zonder de manschappen te hinderen.

De plaats der hoofdofficieren is in de wagens der 1ste, die der subalterne officieren in de 2de klasse.

Het kon evenwel gebeuren, dat officieren van alle rangen in de tweede klasse moeten rijden, wanneer er geene wagens voorhanden zijn, die coupés voor de 1e en 2e klasse hebben.

Soms kan het ook noodzakelijk zijn, voor de manschappen bedekte of opene goederenwagens te gebruiken, maar ten hoogste voor een derde gedeelte. Deze wagens moeten dan altijd, ten minste voor de helft der manschappen, van banken voorzien zijn.

Wagens tot het transport der paarden.

Art. 5. De beestenwagens zijn de beste om de paarden te transporteeren; zij kunnen 5 tot 9 paarden en 5 à 4 man bevatten. De beestenwagens met afzonderlijke hokken, gebruikt men alleen dan, wanneer het volstrekt noodig is, de paarden van elkander af te zonderen, of wanneer het kleine aantal der te transporteeren paarden niet toereikende is, een beestenwagen vol te laden.

(1) Bij het reglement is een model van deze requisitie gevoegd, inhoudende eene nauwkeurige opgave van de sterkte van het detachement, het aantal paarden, wagens en het gewigt der bagage in kilogrammen.

Levensmiddelen, welke aan de troepen verstrekt worden. —

Berging der randsels.

Art. 6. Vóór het vertrek worden de troepen voorzien van de noodige levensmiddelen voor den geheelen duur der reis. Wanneer het mogelijk is, dat zij bij hunne aankomst soep koken en brood ontvangen kunnen, dan bestaan die levensmiddelen uit één ration brood en één ration koud vleesch (rundvleesch of spek); in het tegenovergestelde geval het dubbele.

Ten opzigte van deze bepaling moet gerekend worden op de mogelijkheid eener vertraging voor de geheele reis van 3 à 4 uren.

Het brood wordt op den randsel gelegd; het vleesch komt in de kleine eetketeltjes, waarin zich geen nat mag bevinden; of bij gebrek daaraan bergt men het binnen in het brood.

De veldketels (*les marmites*), de groote veldfleschen (*les grands bidons*) en de groote en kleine eetketeltjes (*les grandes et petites gamelles*) worden met afwijking van de bestaande bepalingen op den randsel gedragen.

De staken der *tentes-abri* worden aan de geweren, langs den laadstok bevestigd. Eindelijk worden de dekens kompaniegewijze ingenomen en bij de bagage opgeladen, behalve wanneer de kommandeerende officier, met het oog op de weërgesteldheid, aan de manschappen vergunt, er zich des nachts mede te bedekken. In dat geval worden zij als bij de bepakking te velde gerold.

Kleine veldflesschen (petits bidons) voor ieder man.

Art. 7. Ieder man moet voorzien zijn van de kleine veldflesch; zij wordt met water gevuld, dat in het heete jaargetijde met brandewijn gemengd wordt.

Aankomst der troepen aan het station.

Art. 8. De troep moet een uur vóór het vertrek van den trein op het bepaalde punt aankomen.

Regeling en zamenstelling der treinen.

Art. 9. De tot het transport bestemde wagens worden in den trein op de volgende wijze gerangschikt:

1.) 1 of 2 goederen- of beestenwagens, beladen met de bagage der troepen, de trommen, de groote muzikinstrumenten;

2.) De wagens der 5^e klasse en alle andere wagens, die men voor het transport der troepen geschikt heeft gerekend, en wel zooveel als voor de helft der effectieve sterkte benoodigd zijn;

3.) 1 Wagen van de 1° of 2^e klasse voor de officieren; wanneer het

noodig is, vult men die aan met onderofficieren, welke men vooruit daartoe aangewezen heeft (de kleine staf).

- 4.) De noodige wagens voor de andere helft van het troepengedeelte;
- 5.) 1 of meer wagens voor het transport der paarden, naarmate hun aantal, dat door het reglement of den last des ministers bepaald is;
- 6.) 1 of meer vlakke wagens, beladen met de equipagen der officieren (1) en de marketenster-wagens, wier transport voor rekening van den staat geschiedt, volgens de daaromtrent bestaande bepalingen (2).

Het vaandel.

Art. 10. Wanneer eene troepenafdeeling haar vaandel medevoert, wordt dit in den wagen van den kommandeerenden officier gebragt, of ook in een anderen, waar plaats is; in dit geval plaatst zich de vaandeldrager of zijn plaatvervanger in dien wagen.

De wacht tot surveillance.

Art. 11. Er wordt eene wacht gevormd van

- 1 sergeant,
- 1 korporaal,
- 1 tamboer of hoornblazer

en een aantal soldaten, dat evenredig is aan de effectieve sterkte: 15 man op de 1000 à 1200. Deze wacht bezet een gedeelte van den personen-wagen, die aan het hoofd van den trein rijdt; zij is bestemd tot het bewaren der orde op de stations en bij de aankomst.

De arrestanten bevinden zich eveneens in dien wagen.

Inladen der paarden, wagens en bagage.

Art. 12. De paarden, de wagens, wier transport volgens het reglement veroorloofd is, en de bagage moeten anderhalf uur voor het vertrek naar het station gebragt worden. De oplading geschiedt onder de leiding der spoorwegbeambten.

De soldaten, marketentsters en oppassers, die niet bij de paarden of wagens blijven, nemen hunne plaatsen in het gelid weder in.

Onderzoek of het behoorlijke getal aanwezig is.

Art. 15. Vóór het instijgen der troepen en wel vóór hunne aankomst aan het station, doet de onder-intendant de getalsterkte collationneeren. Dit

(1) Voor het transport van de equipages der officieren, kan de spoorwegmaatschappij des verkiezende het volle bedrag van het tarief vorderen.

(2) Volgens het ministerieel besluit van 22 Julij 1854, mag in Frankrijk iedere marketenster 1 paard of muilezel en 1 wagen medevoeren.

moet in elk geval zoodanig geschieden, dat noch het instijgen, noch het vertrek daardoor in het minst vertraagd wordt.

Na dit onderzoek verifieert en viseert de militaire onder-intendant de requisitie (art. 2), welke de effectieve sterkte aangeeft, en als bewijsstuk bij het overleggen der rekening moet dienen.

TWEEDE AFDEELING.

INSTIJGEN DER TROEPEN.

Verantwoordelijkheid der officieren.

Art. 14. Alle officieren zijn verantwoordelijk voor de naauwkeurige en strenge naleving der voorgeschreven bepalingen; zij moeten zich persoonlijk beijveren, bij het instijgen der troepen in de wagens, de zoo noodzakelijke snelheid en goede orde te verzekeren. Zij zelve bestijgen de wagens eerst 5 minuten voor het vertrek, nadat zij zich overtuigd hebben, dat de troepen volgens het reglement plaats genomen hebben.

Onderofficier, korporaal of oud-soldaat als opzigter in iederen wagen of coupé.

Art. 15. Een onderofficier of korporaal, of bij gebrek daarvan de oudste soldaat, wordt opzigter bij iedere onder-afdeeling; hij bewaart de goede orde, en waakt voor de uitvoering van alle voorgeschreven maatregelen.

(Wordt vervolgd.)

BOEKAANKONDIGINGEN.

Notice sur une nouvelle fusée de guerre par le capitaine SPLINGARD.
Bruxelles E. GUYOT, 1858. — 11 Bladz. en Plaat.

Onder dezen titel gaf de Belgische artillerie-kapitein SPLINGARD, dezer dagen eene korte beschrijving, van een door hem voorgestelden oorlogsvuurpijl. Ofschoon de proeven reeds ten dezen opzichte aan de École Pyrotechnique, in 1847 genomen, gunstig schijnen uitgevallen te zijn, zoo zal echter de ondervinding nog over het al of niet doeltreffende dezer uitvinding moeten beslissen.

De Schrijver heeft zich voorgesteld om de verbrandingsoppervlakte te vergrooten, zonder aan den pijl eene meerdere lengte en daardoor gewigt te geven. Hierdoor zou het dan mogelijk worden om de lengte zoo te regelen, in verhouding tot het gewigt en de middellijn, dat het geheele ligchaam van den pijl de gunstigst mogelijke afmetingen verkroeg, om vooral bij kleine elevatiën, een groote trefkans te bezitten. Bovendien zou men dan reeds op korte afstanden eene groote snelheid kunnen verkrijgen, enz.

De oplossing dezer vraag zocht de kapitein SPLINGARD in de boring; aan deze geeft hij de gedaante van een hoogen cilindervormigen ring. In de as van den pijl blijft daardoor een zuil drijfsas staan, omgeven door de weggeboorde cilindervormige sleuf die tot aan de tering doorloopt en daarmede een geheel uitmaakt. Aan de onderzijde steunt deze zuil tegen een daartegen klemmende sluitplaat, waarin vier openingen zijn, tot doorlating van het gas, uitkomende in de boring.

Om den pijl behoorlijk in de rigting te houden, wordt de onderkant der sluitplaat voorzien met vier ijzeren vleugeltjes, in den vorm van schroefvlakken regelmatig om de lengte-as van den pijl verdeeld; deze vervangen den staart. Deze vleugeltjes zijn zóó geplaatst dat zij het uit de vier openingen spuitende gas opvangen en de pijl daardoor eene draaijende beweging om zijue as verkrijgt. — Daalt of rijst de punt van den pijl, dan wordt

het gas aan de boven- of onderzijde zamengedrukt door den luchtweerstand, en de pijl daardoor teruggebracht naar de raaklijn aan de baan. Bleken deze vleugeltjes ontoereikend te zijn tot het besturen van den pijl, dan zouden ze omgeven kunnen worden door een viertal ringen, ingerigt en werkende als de groeven op het cilindrisch gedeelte der puntkogels.

Door een cirkelvormig zaagje zou de ringvormige uitboring in de drijfsas gemakkelijk zijn te verkrijgen.

Om het gevaar bij de vervaardiging der pijlen te voorkomen, stelt de uitvinder verder voor, om de sas niet in den pijl, maar in afzonderlijke segmenten of schijven te vervaardigen, en daarmede door opstapeling den pijl te vullen. De aansluitingsvlakken zouden met een langzaam brandende stof, bijv. zwavelpoeder, moeten voorzien worden, om eene te snelle ontsteking langs deze aansluitingen te voorkomen. Ook zou de opgestapelde saskolom iets minder in middellijn moeten zijn, dan de huls, om door tusschengeieting van gips, een stevig geheel te kunnen vormen.

Nog stelt de kapitein SPINGARD andere inrigtingen voor, zooals het étage-gewijs aanbrengen van boringen enz.; voor deze verwijzen wij den belangstellenden lezer naar het geschrift zelf en naar de daarbij gevoegde zeer duidelijke plaat.

Notice sur une nouvelle arme à feu, à six coups, appropriée pour la guerre, la chasse et la défense, par la comte ALEXANDRE DE BYLANDT, officier dans l'armée de S. M. l'Empereur d'Autriche. Bruxelles, HENRI SAMUEL, 1858. — In 4°. 20 Bladz en 5 Platen.

Volgens de in deze *Notice* voorkomende beschrijving is deze bus voorzien van een patrooncilinder met zes kamers voor even zooveel scherpe patronen; even als bij de revolvers draait de cilinder om zijne as en brengt daardoor de patronen voor den loop. Van de bekende revolver-inrigting is hier echter in zoo ver afgeweken, en dit schijnt ons eene zeer belangrijke verbetering, dat de lading niet ontbrandt in den omwentelenden cilinder, maar in den loop zelf. Dit wordt verkregen door een beweeglijken kulas in het verlengde van den loop, en achter de ladingen geplaatst. Door het nederdrukken van een hefboom aan de regter zijde der bus, wordt deze beweeglijke kulas vooruitgedrukt, en daardoor een patroon uit den patrooncilinder in de ziel gedreven, terwijl de kulas dan tevens tot sluiting van den loop dient. De ontbranding geschiedt daarna door eene naald die in den beweeglijken kulas is bevat, bij het aftrekken in de kruidlading dringt

en aldaar het slagkruid ontsteekt. — Door den hefboom na het schot op te lichten, wordt de kulas teruggebracht; de cilinder draait dan weder zooveel als noodig is om op nieuw eene lading voor den loop te brengen, de hefboom wordt weder nedergedrukt, en het geweer als vroeger door het drukken op den trekker afgevuurd.

De ontbranding heeft alzoo plaats in den loop en niet in den patrooncilinder; deze dient slechts tot aanvoering der patronen, en kan dus zeer ligt blijven; daarbij heeft men geen gevaar van gasontsnapping tusschen den loop en den cilinder; — beide zeer groote voordeelen. Wij laten overigens de vraag daar, in hoe ver zulke inrigtingen aan bussen verkieslijk zijn, en of zij immer in handen van soldaten zullen kunnen gesteld worden. Het revolver systema schijnt ons bij voorkeur bij de pistolen te behooren.

Het hier beschreven vuurwapen weegt $2\frac{1}{2}$ kilogr. De loop heeft eene lengte van 70 duim, een kaliber van 15,5 streep. Hij is voorzien van 4 trekken van standvastige diepte, en, ter gelijkmatige helling, van eene omwenteling op de 2 el. Het projectiel is een cilinder-ogivale puntkogel met eene kleine uitholling en groeven; zijne middellijn is 14 streep, zijne lengte 21 streep, en het gewigt 25 gram. De lading bedraagt 2,5 gram, doch kan tot 6 gram vermeerderd worden.

Het laden van den patrooncilinder kan in 20 seconden geschieden, het wegschieten in minder dan 50 seconden. Op 27 el doorboort de kogel een stuk plaatijzer van 6 streep dikte.

Volgens hetzelfde beginsel heeft de graaf VAN BYLANDT ook een pistool vervaardigd.

De *Notice* deelt een zeer gunstig rapport mede over dit geweer, uitgebragt door eene commissie van de Fransche *Académie Universelle des arts et métiers*. Hierin wordt onder anderen vermeld, dat men uit de verte op het geopende wapen zand heeft geworpen, waarna het, ofschoon gebrekkig sluitende, door eene lange koord werd afgetrokken, zonder dat er eenig bezwaard bespeurd werd.

Een tweede even gunstig rapport werd door de Londensche *Universal Society* uitgebragt. Beide maatschappijen hebben den uitvinder met medailles begiftigd.